નમો તસ્સ ભગવતો અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ

ખુદ્દકનિકાયે

થેરગાથા-અટ્ઠકથા

(પઠમો ભાગો)

ગન્થારમ્ભકથા

મહાકારુણિકં **નાથં**, ઞેય્યસાગરપારગું;
વન્દે નિપુણગમ્ભીર-વિચિત્રનયદેસનં.

વિજ્જાચરણસમ્પન્ના, યેન નિય્યન્તિ લોકતો;
વન્દે તમુત્તમં **ધમ્મં**, સમ્માસમ્બુદ્ધપૂજિતં.

સીલાદિગુણસમ્પન્નો, ઠિતો મગ્ગફલેસુ યો;
વન્દે **અરિયસઙ્ઘં** તં, પુઞ્ઞક્ખેત્તં અનુત્તરં.

વન્દનાજનિતં પુઞ્ઞં, ઇતિ યં રતનત્તયે;
હતન્તરાયો સબ્બત્થ, હુત્વાહં તસ્સ તેજસા.

યા તા સુભૂતિઆદીહિ, કતકિચ્ચેહિ તાદિહિ;
થેરેહિ ભાસિતા ગાથા, થેરીહિ ચ નિરામિસા.

ઉદાનનાદવિધિના, ગમ્ભીરા નિપુણા સુભા;
સુઞ્ઞતાપટિસંયુત્તા, અરિયધમ્મપ્પકાસિકા.

થેરગાથાતિ નામેન, **થેરીગાથા**તિ તાદિનો;
યા ખુદ્દકનિકાયમ્હિ, સઙ્ગાયિંસુ મહેસયો.

તાસં ગમ્ભીરઞાણેહિ, ઓગાહેતબ્બભાવતો;
કિઞ્ચાપિ દુક્કરા કાતું, **અત્થસંવણ્ણના** મયા.

સહસંવણ્ણનં યસ્મા, ધરતે સત્થુ સાસનં;
પુબ્બાચરિયસીહાનં, તિટ્ઠતેવ વિનિચ્છયો.

તસ્મા તં અવલમ્બિત્વા, ઓગાહેત્વાન પઞ્ચપિ;

નિકાયે ઉપનિસ્સાય, પોરાણટ્ઠકથાનયં.

સુવિસુદ્ધં અસંકિણ્ણં, નિપુણત્થવિનિચ્છયં;
મહાવિહારવાસીનં, સમયં અવિલોમયં.

યાસં અત્થો દુવિઞ્ઞેય્યો, અનુપુબ્બિકથં વિના;
તાસં તઞ્ચ વિભાવેન્તો, દીપયન્તો વિનિચ્છયં.

યથાબલં કરિસ્સામિ, અત્થસંવણ્ણનં સુભં;
સક્કચ્ચં થેરગાથાનં, થેરીગાથાનમેવ ચ.

ઇતિ આકઙ્ખમાનસ્સ, સદ્ધમ્મસ્સ ચિરટ્ઠિતિં;
તદત્થં વિભજન્તસ્સ, નિસામયથ સાધવોતિ.

કા પનેતા **થેરગાથા થેરીગાથા** ચ, કથઞ્ચ પવત્તાતિ, કામઞ્ચાયમત્થો ગાથાસુ વુત્તોયેવ પાકટકરણત્થં પન પુનપિ વુચ્ચતે – તત્થ થેરગાથા તાવ સુભૂતિત્થેરાદીહિ ભાસિતા. યા હિ તે અત્તના યથાધિગતં મગ્ગફલસુખં પચ્ચવેક્ખિત્વા કાચિ ઉદાનવસેન, કાચિ અત્તનો સમાપત્તિવિહારપચ્ચવેક્ખણવસેન, કાચિ પુચ્છાવસેન, કાચિ પરિનિબ્બાનસમયે સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવવિભાવનવસેન અભાસિંસુ, તા સબ્બા સઙ્ગીતિકાલે એકજ્ઝં કત્વા ‘‘થેરગાથા’’ઇચ્ચેવ ધમ્મસઙ્ગાહકેહિ સઙ્ગીતા. થેરીગાથા પન થેરિયો ઉદ્દિસ્સ દેસિતા.

તા પન વિનયપિટકં, સુત્તન્તપિટકં અભિધમ્મપિટકન્તિ તીસુ પિટકેસુ સુત્તન્તપિટકપરિયાપન્ના. દીઘનિકાયો, મજ્ઝિમનિકાયો, સંયુત્તનિકાયો, અઙ્ગુત્તરનિકાયો, ખુદ્દકનિકાયોતિ પઞ્ચસુ નિકાયેસુ ખુદ્દકનિકાયપરિયાપન્ના, સુત્તં, ગેય્યં, વેય્યાકરણં, ગાથા, ઉદાનં, ઇતિવુત્તકં , જાતકં, અબ્ભુતધમ્મં, વેદલ્લન્તિ નવસુ સાસનઙ્ગેસુ ગાથઙ્ગસઙ્ગહં ગતા.

‘‘દ્વાસીતિ બુદ્ધતો ગણ્હિં, દ્વેસહસ્સાનિ ભિક્ખુતો;
ચતુરાસીતિસહસ્સાનિ, યે મે ધમ્મા પવત્તિનો’’તિ.

એવં ધમ્મભણ્ડાગારિકેન પટિઞ્ઞાતેસુ ચતુરાસીતિયા ધમ્મક્ખન્ધસહસ્સેસુ કતિપયધમ્મક્ખન્ધસઙ્ગહં ગતા.

તત્થ થેરગાથા તાવ નિપાતતો એકનિપાતો એકુત્તરવસેન યાવ ચુદ્દસનિપાતાતિ ચુદ્દસનિપાતો સોળસનિપાતો વીસતિનિપાતો તિંસનિપાતો ચત્તાલીસનિપાતો પઞ્ઞાસનિપાતો સટ્ઠિનિપાતો સત્તતિનિપાતોતિ એકવીસતિનિપાતસઙ્ગહા. નિપાતનં નિક્ખિપનન્તિ નિપાતો. એકો એકેકો ગાથાનં નિપાતો નિક્ખેપો એત્થાતિ એકનિપાતો. ઇમિના નયેન સેસેસુપિ અત્થો વેદિતબ્બો.

તત્થ એકનિપાતે દ્વાદસ વગ્ગા. એકેકસ્મિં વગ્ગે દસ દસ કત્વા વીસુત્તરસતં થેરા, તત્તિકા એવ ગાથા. વુત્તઞ્હિ –

‘‘વીસુત્તરસતં થેરા, કતકિચ્ચા અનાસવા;

એકકમ્હિ નિપાતમ્હિ, સુસઙ્ગીતા મહેસિભી’’તિ.

દુકનિપાતે એકૂનપઞ્ઞાસ થેરા, અટ્ઠનવુતિ ગાથા; તિકનિપાતે સોળસ થેરા, અટ્ઠચત્તાલીસ ગાથા; ચતુક્કનિપાતે તેરસ થેરા, દ્વેપઞ્ઞાસ ગાથા; પઞ્ચકનિપાતે દ્વાદસ થેરા, સટ્ઠિ ગાથા; છક્કનિપાતે ચુદ્દસ થેરા, ચતુરાસીતિ ગાથા; સત્તકનિપાતે પઞ્ચ થેરા, પઞ્ચતિંસ ગાથા; અટ્ઠકનિપાતે તયો થેરા, ચતુવીસતિ ગાથા; નવકનિપાતે એકો થેરો, નવ ગાથા; દસનિપાતે સત્ત થેરા, સત્તતિ ગાથા; એકાદસનિપાતે એકો થેરો, એકાદસ ગાથા; દ્વાદસનિપાતે દ્વે થેરા, ચતુવીસતિ ગાથા; તેરસનિપાતે એકો થેરો, તેરસ ગાથા; ચુદ્દસનિપાતે દ્વે થેરા, અટ્ઠવીસતિ ગાથા; પન્નરસનિપાતો નત્થિ, સોળસનિપાતે દ્વે થેરા, દ્વત્તિંસ ગાથા; વીસતિનિપાતે દસ થેરા, પઞ્ચચત્તાલીસાધિકાનિ દ્વે ગાથાસતાનિ; તિંસનિપાતે તયો થેરા, સતં પઞ્ચ ચ ગાથા; ચત્તાલીસનિપાતે એકો થેરો, દ્વેચત્તાલીસ ગાથા; પઞ્ઞાસનિપાતે એકો થેરો, પઞ્ચપઞ્ઞાસ ગાથા; સટ્ઠિનિપાતે એકો થેરો, અટ્ઠસટ્ઠિ ગાથા; સત્તતિનિપાતે એકો થેરો, એકસત્તતિ ગાથા. સમ્પિણ્ડેત્વા પન દ્વેસતાનિ ચતુસટ્ઠિ ચ થેરા, સહસ્સં તીણિ સતાનિ સટ્ઠિ ચ ગાથાતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં –

‘‘સહસ્સં હોન્તિ તા ગાથા, તીણિ સટ્ઠિ સતાનિ ચ;
થેરા ચ દ્વે સતા સટ્ઠિ, ચત્તારો ચ પકાસિતા’’તિ.

થેરીગાથા પન એકનિપાતો એકુત્તરવસેન યાવ નવનિપાતાતિ નવનિપાતો એકાદસનિપાતો, દ્વાદસનિપાતો, સોળસનિપાતો, વીસતિનિપાતો, તિંસનિપાતો, ચત્તાલીસનિપાતો, મહાનિપાતોતિ સોળસનિપાતસઙ્ગહા. તત્થ એકનિપાતે અટ્ઠારસ થેરિયો, અટ્ઠારસેવ ગાથા; દુકનિપાતે દસ થેરિયો, વીસતિ ગાથા; તિકનિપાતે અટ્ઠ થેરિયો, ચતુવીસતિ ગાથા; ચતુક્કનિપાતે એકા થેરી, ચતસ્સો ગાથા; પઞ્ચકનિપાતે દ્વાદસ થેરિયો સટ્ઠિ ગાથા; છક્કનિપાતે અટ્ઠ થેરિયો અટ્ઠચત્તાલીસ ગાથા; સત્તનિપાતે તિસ્સો થેરિયો, એકવીસતિ ગાથા; અટ્ઠ નિપાતતો પટ્ઠાય યાવ સોળસનિપાતા એકેકા થેરિયો તંતંનિપાતપરિમાણા ગાથા; વીસતિનિપાતે પઞ્ચ થેરિયો, અટ્ઠારસસતગાથા; તિંસનિપાતે એકા થેરી, ચતુત્તિંસ ગાથા; ચત્તાલીસનિપાતે એકા થેરી, અટ્ઠચત્તાલીસ ગાથા; મહાનિપાતેપિ એકા થેરી, પઞ્ચસત્તતિ ગાથા. એવમેત્થ નિપાતાનં ગાથાવગ્ગાનં ગાથાનઞ્ચ પરિમાણં વેદિતબ્બં.

નિદાનગાથાવણ્ણના

એવં પરિચ્છિન્નપરિમાણાસુ પનેતાસુ થેરગાથા આદિ. તત્થાપિ –

‘‘સીહાનંવ નદન્તાનં, દાઠીનં ગિરિગબ્ભરે;
સુણાથ ભાવિતત્તાનં, ગાથા અત્થૂપનાયિકા’’તિ.

અયં પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલે આયસ્મતા આનન્દેન તેસં થેરાનં થોમનત્થં ભાસિતા ગાથા આદિ. તત્થ **સીહાનન્તિ** સીહસદ્દો ‘‘સીહો, ભિક્ખવે, મિગરાજા’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૩) મિગરાજે આગતો. ‘‘અથ ખો સીહો સેનાપતિ યેન ભગવા તેનુપસઙ્કમી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૫.૩૪) પઞ્ઞત્તિયં. ‘‘સીહોતિ ખો, ભિક્ખવે, તથાગતસ્સેતં અધિવચનં અરહતો સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સા’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૫.૯૯; ૧૦.૨૧) તથાગતે. તત્થ યથા તથાગતે સદિસકપ્પનાય આગતો, એવં ઇધાપિ સદિસકપ્પનાવસેનેવ વેદિતબ્બો, તસ્મા **સીહાનંવાતિ** સીહાનં ઇવ. સન્ધિવસેન સરલોપો ‘‘એવંસ તે’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૨) વિય. તત્થ **ઇવાતિ** નિપાતપદં. **સુણાથાતિ**

આખ્યાતપદં. ઇતરાનિ નામપદાનિ. **સીહાનંવા**તિ ચ સમ્બન્ધે સામિવચનં. કામઞ્ચેત્થ સમ્બન્ધી સરૂપતો ન વુત્તો, અત્થતો પન વુત્તોવ હોતિ. યથા હિ ''ઓટ્ઠસ્સેવ મુખં એતસ્સા''તિ વુત્તે ઓટ્ઠસ્સ મુખં વિય મુખં એતસ્સાતિ અયમત્થો વુત્તો એવ હોતિ, એવમિધાપિ ''સીહાનંવા''તિ વુત્તે સીહાનં નાદો વિયાતિ અયમત્થો વુત્તો એવ હોતિ. તત્થ મુખસદ્દસન્નિધાનં હોતીતિ ચે, ઇધાપિ ''નદન્તાન''ન્તિ પદસન્નિધાનતો, તસ્મા **સીહાનંવા**તિ નિદસ્સનવચનં. **નદન્તાન**ન્તિ તસ્સ નિદસ્સિતબ્બેન સમ્બન્ધદસ્સનં. **દાઠીન**ન્તિ તબ્બિસેસનં. **ગિરિગબ્ભરે**તિ તસ્સ પવત્તિટ્ઠાનદસ્સનં. **સુણાથા**તિ સવને નિયોજનં. **ભાવિતત્તાન**ન્તિ સોતબ્બસ્સ પભવદસ્સનં. **ગાથા**તિ સોતબ્બવત્થુદસ્સનં. **અત્થુપનાયિકા**તિ તબ્બિસેસનં. કામઞ્ચેત્થ ''સીહાનં નદન્તાનં દાઠીન''ન્તિ પુલ્લિઙ્ગવસેન આગતં, લિઙ્ગં પન પરિવત્તેત્વા ''સીહીન''ન્તિઆદિના ઇત્થિલિઙ્ગવસેનાપિ અત્થો વેદિતબ્બો. એકસેસવસેન વા સીહા ચ સીહિયો ચ સીહા, તેસં સીહાનન્તિઆદિના સાધારણા હેતા તિસ્સો નિદાનગાથા થેરગાથાનં થેરીગાથાનઞ્ચાતિ.

તત્થ સહનતો હનનતો ચ સીહો. યથા હિ સીહસ્સ મિગરઞ્ઞો બલવિસેસયોગતો સરભમિગમત્તવરવારણાદિતોપિ પરિસ્સયો નામ નત્થિ, વાતાતપાદિપરિસ્સયમ્પિ સો સહતિયેવ, ગોચરાય પક્કમન્તોપિ તેજુસ્સદતાય મત્તગન્ધહત્થિવનમહિંસાદિકે સમાગન્ત્વા અભીરૂ અછમ્ભી અભિભવતિ, અભિભવન્તો ચ તે અઞ્ઞદત્થુ હન્ત્વા તત્થ મુદુમંસાનિ ભક્ખયિત્વા સુખેનેવ વિહરતિ, એવમેતેપિ મહાથેરા અરિયબલવિસેસયોગેન સબ્બેસમ્પિ પરિસ્સયાનં સહનતો, રાગાદિસંકિલેસબલસ્સ અભિભવિત્વા હનનતો પજહનતો તેજુસ્સદભાવેન કુતોચિપિ અભીરૂ અછમ્ભી ઝાનાદિસુખેન વિહરન્તીતિ સહનતો હનનતો ચ સીહા વિયાતિ સીહા. સદ્દત્થતો પન યથા કન્તનત્થેન આદિઅન્તવિપલ્લાસતો તક્કં વુચ્ચતિ, એવં હિંસનટ્ઠેન સીહો વેદિતબ્બો. તથા સહનટ્ઠેન. પિસોદરાદિપક્ખેપેન નિરુત્તિનયેન પન વુચ્ચમાને વત્તબ્બમેવ નત્થિ.

અથ વા યથા મિગરાજા કેસરસીહો અત્તનો તેજુસ્સદતાય એકચારી વિહરતિ, ન કઞ્ચિ સહાયં પચ્ચાસીસતિ, એવમેતેપિ તેજુસ્સદતાય વિવેકાભિરતિયા ચ એકચારિનોતિ એકચરિયટ્ઠેનપિ સીહા વિયાતિ સીહા, તેનાહ – ભગવા ''સીહંવેકચરં નાગ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૩૦; સુ॰ નિ॰ ૧૬૮).

અથ વા અસન્તાસનજવપરક્કમાદિવિસેસયોગતો સીહા વિયાતિ સીહા, એતે મહાથેરા. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ''દ્વેમે, ભિક્ખવે, અસનિયા ફલન્તિયા ન સન્તસન્તિ, કતમેવ દ્વે? ભિક્ખુ ચ ખીણાસવો સીહો ચ મિગરાજા''તિ (અ॰ નિ॰ ૨.૬૦).

જવોપિ સીહસ્સ અઞ્ઞેહિ અસાધારણો, તથા પરક્કમો. તથા હિ સો ઉસભસતમ્પિ લઙ્ઘિત્વા વનમહિંસાદીસુ નિપતતિ, પોતકોપિ સમાનો પભિન્નમદાનમ્પિ મત્તવરવારણાનં પટિમાનં ભિન્દિત્વા દન્તકળીરંવ ખાદતિ. એતેસં પન અરિયમગ્ગજવો ઇદ્ધિજવો ચ અઞ્ઞેહિ અસાધારણો, સમ્મપ્પધાનપરક્કમો ચ નિરતિસયો. તસ્મા **સીહાનંવા**તિ સીહસદિસાનં વિય. સીહસ્સ ચેત્થ હીનૂપમતા દટ્ઠબ્બા, અચ્ચન્તવિસિટ્ઠસ્સ સહનાદિઅત્થસ્સ થેરેસ્વેવ લબ્ભનતો.

નદન્તાનન્તિ ગજ્જન્તાનં. ગોચરપરક્કમતુટ્ઠિવેલાદીસુ હિ યથા સીહા અત્તનો આસયતો નિક્ખમિત્વા વિજમ્ભિત્વા સીહનાદં અભીતનાદં નદન્તિ, એવં એતેપિ વિસયજ્ઝત્તપચ્ચવેક્ખણઉદાનાદિકાલેસુ ઇમં અભીતનાદં નદિંસુ. તેન વુત્તં – ''સીહાનંવ નદન્તાન''ન્તિ. **દાઠીન**ન્તિ દાઠાવન્તાનં. પસટ્ઠદાઠીનં,

અતિસયદાઠાનન્તિ વા અત્થો. યથા હિ સીહા અતિવિય દળ્હાનં તિક્ખાનઞ્ચ ચતુન્નં દાઠાનં બલેન પટિપક્ખં અભિભવિત્વા અત્તનો મનોરથં મત્થકં પૂરેન્તિ, એવમેતેપિ ચતુન્નં અરિયમગ્ગદાઠાનં બલેન અનાદિમતિ સંસારે અનભિભૂતપુબ્બપટિપક્ખં અભિભવિત્વા અત્તનો મનોરથં મત્થકં પાપેસું. ઇધાપિ દાઠા વિયાતિ દાઠાતિ સદિસકપ્પનાવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો.

ગિરિગબ્ભરેતિ પબ્બતગુહાયં, સમીપત્થે ભુમ્મવચનં. ''ગિરિગવ્હરે''તિ કેચિ પઠન્તિ. પબ્બતેસુ વનગહને વનસણ્ડેતિ અત્થો. ઇદં પન નેસં વિરોચનટ્ઠાનદસ્સનઞ્ચેવ સીહનાદસ્સ યોગ્યભૂમિદસ્સનઞ્ચ. નદન્તાનં ગિરિગબ્ભરેતિ યોજના. યથા હિ સીહા યેભુય્યેન ગિરિગબ્ભરે અઞ્ઞેહિ દુરાસદતાય જનવિવિત્તે વસન્તા અત્તનો દસ્સનેન ઉપ્પજ્જનકસ્સ ખુદ્દકમિગસન્તાસસ્સ પરિહરણત્થં ગોચરગમને સીહનાદં નદન્તિ, એવમેતેપિ અઞ્ઞેહિ દુરાસદગિરિગબ્ભરસદિસેવ સુઞ્ઞાગારેવસન્તા ગુણેહિ ખુદ્દકાનં પુથુજ્જનાનં તણ્હાદિટ્ઠિપરિત્તાસપરિવજ્જનત્થં વક્ખમાનગાથાસઙ્ખાતં અભીતનાદં નદિંસુ. તેન વુત્તં ''સીહાનંવ નદન્તાનં, દાઠીનં ગિરિગબ્ભરે''તિ.

સુણાથાતિ સવનાણત્તિકવચનં, તેન વક્ખમાનાનં ગાથાનં સન્નિપતિતાય પરિસાય સોતુકામતં ઉપ્પાદેન્તો સવને આદરં જનેતિ, ઉસ્સાહં સમુટ્ઠાપેન્તો ગારવં બહુમાનઞ્ચ ઉપટ્ઠપેતિ. અથ વા ''સીહાન''ન્તિઆદીનં પદાનં સદિસકપ્પનાય વિના મુખ્યવસેનેવ અત્થો વેદિતબ્બો. તસ્મા દળ્હતિક્ખભાવેન પસટ્ઠાતિસયદાઠતાય દાઠીનં ગિરિગબ્ભરે નદન્તાનં સીહગજ્જિતં ગજ્જન્તાનં સીહાનં મિગરાજૂનં વિય તેસં અભીતનાદસદિસા ગાથા સુણાથાતિ અત્થો. ઇદં વુત્તં હોતિ – ''યથા સીહનાદં નદન્તાનં સીહાનં મિગરાજૂનં કુતોચિપિ ભયાભાવતો સો અભીતનાદો તદઞ્ઞમિગસન્તાસકરો, એવં ભાવિતત્તાનં અપ્પમત્તાનં થેરાનં સીહનાદસદિસિયો સબ્બસો ભયહેતૂનં સુપ્પહીનત્તા અભીતનાદભૂતા, પમત્તજનસન્તાસકરા ગાથા સુણાથા''તિ.

ભાવિતત્તાનન્તિ ભાવિતચિત્તાનં. ચિત્તઞ્હિ ''અત્તા હિ કિર દુદ્દમો (ધ॰ પ॰ ૧૫૯) યો વે ઠિતત્તો તસરંવ ઉજ્જૂ''તિ (સુ॰ નિ॰ ૨૧૭) ચ ''અત્તસમ્માપણિધી''તિ (ખુ॰ પા॰ ૫.૪; સુ॰ નિ॰ ૨૬૩) ચ એવમાદીસુ અત્તાતિ વુચ્ચતિ, તસ્મા અધિચિત્તાનુયોગેન સમથવિપસ્સનાભિવડ્ઢિતચિત્તાનં સમથવિપસ્સનાભાવનામત્થકં પાપેત્વા ઠિતાનન્તિ અત્થો. અથ વા **ભાવિતત્તાન**ન્તિ ભાવિતસભાવાનં, સભાવભૂતસીલાદિભાવિતાનન્તિ અત્થો. ગીયતીતિ **ગાથા**, અનુટ્ઠુભાદિવસેન ઇસીહિ પવત્તિતં ચતુપ્પદં છપ્પદં વા વચનં. અઞ્ઞેસમ્પિ તંસદિસતાય તથા વુચ્ચન્તિ. અત્તત્થાદિભેદે અત્થે ઉપનેન્તિ તેસુ વા ઉપનિય્યન્તીતિ **અત્થૂપનાયિકા**.

અથ વા **ભાવિતત્તાન**ન્તિ ભાવિતત્તાભાવાનં, અત્તભાવો હિ આહિતો અહં માનો એત્થાતિ ''અત્તા''તિ વુચ્ચતિ, સો ચ તેહિ અપ્પમાદભાવનાય અનવજ્જભાવનાય ભાવિતો સમ્મદેવ ગુણગન્ધં ગાહાપિતો. તેન તેસં કાયભાવના સીલભાવના ચિત્તભાવના પઞ્ઞાભાવનાતિ ચતુન્નમ્પિ ભાવનાનં પરિપુણ્ણભાવં દસ્સેતિ. ''ભાવના''તિ ચ સમ્બોધિપટિપદા ઇધાધિપ્પેતા. યાયં સચ્ચસમ્બોધિ અત્થિ, સા દુવિધા અભિસમયતો તદત્થતો ચ. સમ્બોધિ પન તિવિધા સમ્માસમ્બોધિ પચ્ચેકસમ્બોધિ સાવકસમ્બોધીતિ. તત્થ સમ્મા સામં સબ્બધમ્માનં બુજ્ઝનતો બોધનતો ચ સમ્માસમ્બોધિ. સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણપદટ્ઠાનં મગ્ગઞાણં મગ્ગઞાણપદટ્ઠાનઞ્ચ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણં ''સમ્માસમ્બોધી''તિ વુચ્ચતિ. તેનાહ –

> ''બુદ્ધોતિ યો સો ભગવા સયમ્ભૂ અનાચરિયકો પુબ્બે અનનુસ્સુતેસુ ધમ્મેસુ સામં સચ્ચાનિ અભિસમ્બુજ્ઝિ, તત્થ ચ સબ્બઞ્ઞુતં પત્તો બલેસુ ચ વસીભાવ''ન્તિ (મહાનિ॰ ૧૯૨; ચૂળનિ॰

પારાયનત્થુતિગાથાનિદ્દેસ ૯૭; પટિ॰ મ॰ ૧.૧૬૧).

બોધનેય્યબોધનત્થો હિ બલેસુ વસીભાવો. પચ્ચેકં સયમેવ બોધીતિ પચ્ચેકસમ્બોધિ, અનનુબુદ્ધો સયમ્ભૂઞાણેન સચ્ચાભિસમયોતિ અત્થો. સમ્માસમ્બુદ્ધાનઞ્હિ સયમ્ભૂઞાણતાય સયમેવ પવત્તમાનોપિ સચ્ચાભિસમયો સાનુબુદ્ધો અપરિમાણાનં સત્તાનં સચ્ચાભિસમયસ્સ હેતુભાવતો. ઇમેસં પન સો એકસ્સાપિ સત્તસ્સ સચ્ચાભિસમયહેતુ ન હોતિ. સત્થુ ધમ્મદેસનાય સવનન્તે જાતાતિ સાવકા. સાવકાનં સચ્ચાભિસમયો સાવકસમ્બોધિ. તિવિધાપેસા તિણ્ણં બોધિસત્તાનં યથાસકં આગમનીયપટિપદાય મત્થકપ્પત્તિયા સતિપટ્ઠાનાદીનં સત્તતિંસાય બોધિપક્ખિયધમ્માનં ભાવનાપારિપૂરીતિ વેદિતબ્બા ઇતરાભિસમયાનં તદવિનાભાવતો. ન હિ સચ્છિકિરિયાભિસમયેન વિના ભાવનાભિસમયો સમ્ભવતિ, સતિ ચ ભાવનાભિસમયે પહાનાભિસમયો પરિઞ્ઞાભિસમયો ચ સિદ્ધોયેવ હોતીતિ.

યદા હિ મહાબોધિસત્તો પરિપૂરિતબોધિસમ્ભારો ચરિમભવે કતપુબ્બકિચ્ચો બોધિમણ્ડં આરુય્હ – ''ન તાવિમં પલ્લઙ્કં ભિન્દિસ્સામિ, યાવ ન મે અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુચ્ચિસ્સતી''તિ પટિઞ્ઞં કત્વા અપરાજિતપલ્લઙ્કે નિસિન્નો અસમ્પત્તાય એવ સઞ્ઝાવેલાય મારબલં વિધમિત્વા પુરિમયામે પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણેન અનેકાકારવોકારે પુબ્બે નિવુત્થક્ખન્ધે અનુસ્સરિત્વા મજ્ઝિમયામે દિબ્બચક્ખુવિસોધનેન ચુતૂપપાતઞાણઅનાગતંસઞાણાનિ અધિગન્ત્વા પચ્છિમયામે ''કિચ્છં વતાયં લોકો આપન્નો જાયતિ ચ જીયતિ ચ મીયતિ ચ ચવતિ ચ ઉપપજ્જતિ ચ, અથ ચ પનિમસ્સ દુક્ખસ્સ નિસ્સરણં નપ્પજાનાતિ જરામરણસ્સા''તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૨.૫૭) જરામરણતો પટ્ઠાય પટિચ્ચસમુપ્પાદમુખેન વિપસ્સનં અભિનિવિસિત્વા મહાગહનં છિન્દિતું નિસદસિલાયં ફરસું નિસેન્તો વિય કિલેસગહનં છિન્દિતું લોકનાથો ઞાણફરસું તેજેન્તો બુદ્ધભાવાય હેતુસમ્પત્તિયા પરિપાકં ગતત્તા સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણાધિગમાય વિપસ્સનં ગબ્ભં ગણ્હાપેન્તો અન્તરન્તરા નાનાસમાપત્તિયો સમાપજ્જિત્વા યથાવવત્થાપિતે નામરૂપે તિલક્ખણં આરોપેત્વા અનુપદધમ્મવિપસ્સનાવસેન અનેકાકારવોકારસઙ્ખારે સમ્મસન્તો છત્તિંસકોટિસતસહસ્સમુખેન સમ્મસનવારં વિત્થારેત્વા તત્થ મહાવજિરઞાણસઙ્ખાતે વિપસ્સનાઞાણે તિક્ખે સૂરે પસન્ને વુટ્ઠાનગામિનિભાવેન પવત્તમાને યદા તં મગ્ગેન ઘટેતિ, તદા મગ્ગપટિપાટિયા દિયડ્ઢકિલેસસહસ્સં ખેપેન્તો અગ્ગમગ્ગક્ખણે સમ્માસમ્બોધિં અધિગચ્છતિ નામ, અગ્ગફલક્ખણતો પટ્ઠાય અધિગતો નામ. સમ્માસમ્બુદ્ધભાવતો દસબલચતુવેસારજ્જાદયોપિ તસ્સ તદા હત્થગતાયેવ હોન્તીતિ અયં તાવ અભિસમયતો સમ્માસમ્બોધિપટિપદા. તદત્થતો પન મહાભિનીહારતો પટ્ઠાય યાવ તુસિતભવને નિબ્બત્તિ, એત્થન્તરે પવત્તં બોધિસમ્ભારસમ્ભરણં. તત્થ યં વત્તબ્બં, તં સબ્બાકારસમ્પન્નં ચરિયાપિટકવણ્ણનાયં વિત્થારતો વુત્તમેવાતિ તત્થ વુત્તનયેનેવ ગહેતબ્બં.

પચ્ચેકબોધિસત્તાપિ પચ્ચેકબોધિયા કતાભિનીહારા અનુપુબ્બેન સમ્ભતપચ્ચેકસમ્બોધિસમ્ભારા તાદિસે કાલે ચરિમત્તભાવે ઠિતા ઞાણસ્સ પરિપાકગતભાવેન ઉપટ્ઠિતં સંવેગનિમિત્તં ગહેત્વા સવિસેસં ભવાદીસુ આદીનવં દિસ્વા સયમ્ભૂઞાણેન પવત્તિ પવત્તિહેતું નિવત્તિ નિવત્તિહેતુઞ્ચ પરિચ્છિન્દિત્વા ''સો 'ઇદં દુક્ખ'ન્તિ યોનિસો મનસિ કરોતી''તિઆદિના આગતનયેન ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં પરિબ્રૂહેન્તા અત્તનો અભિનીહારાનુરૂપં સઙ્ખારે પરિમદ્દન્તા અનુક્કમેન વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા અગ્ગમગ્ગં અધિગચ્છન્તા પચ્ચેકસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝન્તિ નામ, અગ્ગફલક્ખણતો પટ્ઠાય પચ્ચેકસમ્બુદ્ધા નામ હુત્વા સદેવકસ્સ લોકસ્સ અગ્ગદક્ખિણેય્યા હોન્તિ.

સાવકા પન સત્થુ સબ્રહ્મચારિનો વા ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનકથં સુત્વા તસ્મિંયેવ ખણે કાલન્તરે વા તજ્જં પટિપત્તિં અનુતિટ્ઠન્તા ઘટેન્તા વાયમન્તા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા, યદિ વા પટિપદાય વટ્ટન્તિયા, સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝન્તા અત્તનો અભિનીહારાનુરૂપસિદ્ધિઅગ્ગસાવકભૂમિયા વા કેવલં વા અગ્ગમગ્ગક્ખણે સાવકસમ્બોધિં અધિગચ્છન્તિ નામ. તતો પરં સાવકબુદ્ધા નામ હોન્તિ સદેવકે લોકે અગ્ગદક્ખિણેય્યા. એવં તાવ અભિસમયતો પચ્ચેકસમ્બોધિ સાવકસમ્બોધિ ચ વેદિતબ્બા.

તદત્થતો પન યથા મહાબોધિસત્તાનં હેટ્ઠિમપરિચ્છેદેન ચત્તારિ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પાનં સતસહસ્સઞ્ચ બોધિસમ્ભારસમ્ભરણં ઇચ્છિતબ્બં મજ્ઝિમપરિચ્છેદેન અટ્ઠ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પાનં સતસહસ્સઞ્ચ, ઉપરિમપરિચ્છેદેન સોળસ અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પાનં સતસહસ્સઞ્ચ એતે ચ ભેદા પઞ્ઞાધિકસદ્ધાધિકવીરિયાધિકવસેન વેદિતબ્બા. પઞ્ઞાધિકાનઞ્હિ સદ્ધા મન્દા હોતિ પઞ્ઞા તિક્ખા, તતો ચ ઉપાયકોસલ્લસ્સ વિસદનિપુણભાવેન નચિરસ્સેવ પારમિયો પારિપૂરિં ગચ્છન્તિ. સદ્ધાધિકાનં પઞ્ઞા મજ્ઝિમા હોતીતિ તેસં નાતિસીઘં નાતિસણિકં પારમિયો પારિપૂરિં ગચ્છન્તિ. વીરિયાધિકાનં પન પઞ્ઞા મન્દા હોતીતિ તેસં ચિરેનેવ પારમિયો પારિપૂરિં ગચ્છન્તિ. ન એવં પચ્ચેકબોધિસત્તાનં. તેસઞ્હિ સતિપિ પઞ્ઞાધિકભાવે દ્વે અસઙ્ખ્યેય્યાનિ કપ્પાનં સતસહસ્સઞ્ચ બોધિસમ્ભારસમ્ભરણં ઇચ્છિતબ્બં, ન તતો ઓરં. સદ્ધાધિકવીરિયાધિકાપિ વુત્તપરિચ્છેદતો પરં કતિપયે એવ કપ્પે અતિક્કમિત્વા પચ્ચેકસમ્બોધિં અભિસમ્બુજ્ઝન્તિ, ન તતિયં અસઙ્ખ્યેય્યન્તિ. સાવકબોધિસત્તાનં પન યેસં અગ્ગસાવકભાવાય અભિનીહારો, તેસં એકં અસઙ્ખ્યેય્યં કપ્પાનં સતસહસ્સઞ્ચ સમ્ભારસમ્ભરણં ઇચ્છિતબ્બં. યેસં મહાસાવકભાવાય, તેસં કપ્પાનં સતસહસ્સમેવ, તથા બુદ્ધસ્સ માતાપિતૂનં ઉપટ્ઠાકસ્સ પુત્તસ્સ ચ. તત્થ યથા –

> ''મનુસ્સત્તં લિઙ્ગસમ્પત્તિ, હેતુ સત્થારદસ્સનં;
> પબ્બજ્જા ગુણસમ્પત્તિ, અધિકારો ચ છન્દતા;
> અટ્ઠધમ્મસમોધાના, અભિનીહારો સમિજ્ઝતી''તિ. (બુ॰ વં॰ ૨.૫૯) –

એવં વુત્તે અટ્ઠ ધમ્મે સમોધાનેત્વા કતપણિધાનાનં મહાબોધિસત્તાનં મહાભિનીહારતો પભુતિ સવિસેસં દાનાદીસુ યુત્તપ્પયુત્તાનં દિવસે દિવસે વેસ્સન્તરદાનસદિસં મહાદાનં દેન્તાનં તદનુરૂપસીલાદિકે સબ્બપારમિધમ્મે આચિનન્તાનમ્પિ યથાવુત્તકાલપરિચ્છેદં અસમ્પત્વા અન્તરા એવ બુદ્ધભાવપ્પત્તિ નામ નત્થિ. કસ્મા? ઞાણસ્સ અપરિપચ્ચનતો. પરિચ્છિન્નકાલે નિપ્ફાદિતં વિય હિ સસ્સં બુદ્ધઞાણં યથાપરિચ્છિન્નકાલવસેનેવ વુદ્ધિં વિરુળ્હિં વેપુલ્લં આપજ્જન્તં ગબ્ભં ગણ્હન્તં પરિપાકં ગચ્છતીતિ એવં –

> ''મનુસ્સત્તં લિઙ્ગસમ્પત્તિ, વિગતાસવદસ્સનં;
> અધિકારો છન્દતા એતે, અભિનીહારકારણા''તિ. (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ખગ્ગવિસાણસુત્તવણ્ણના) –

ઇમે પઞ્ચ ધમ્મે સમોધાનેત્વા કતાભિનીહારાનં પચ્ચેકબોધિસત્તાનં ''અધિકારો છન્દતા''તિ દ્વઙ્ગસમન્નાગતાય પત્થનાય વસેન કતપણિધાનાનં સાવકબોધિસત્તાનઞ્ચ તત્થ તત્થ વુત્તકાલપરિચ્છેદં અસમ્પત્વા અન્તરા એવ પચ્ચેકસમ્બોધિયા યથાવુત્તસાવકસમ્બોધિયા ચ અધિગમો નત્થિ. કસ્મા? ઞાણસ્સ અપરિપચ્ચનતો. ઇમેસમ્પિ હિ યથા મહાબોધિસત્તાનં દાનાદિપારમીહિ પરિબ્રૂહિતા પઞ્ઞાપારમી અનુક્કમેન ગબ્ભં ગણ્હન્તી પરિપાકં ગચ્છન્તી બુદ્ધઞાણં પરિપૂરેતિ, એવં દાનાદીહિ પરિબ્રૂહિતા અનુપુબ્બેન યથારહં ગબ્ભં ગણ્હન્તી પરિપાકં ગચ્છન્તી

પચ્ચેકબોધિઞાણં સાવકબોધિઞાણઞ્ચ પરિપૂરેતિ. દાનપરિચયેન હેતે તત્થ તત્થ ભવે અલોભજ્ઝાસયતાય સબ્બત્થ અસઙ્ગમાનસા અનપેક્ખચિત્તા હુત્વા, સીલપરિચયેન સુસંવુતકાયવાચતાય સુપરિસુદ્ધકાયવચીકમ્મન્તા પરિસુદ્ધાજીવા ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારા ભોજને મત્તઞ્ઞુનો હુત્વા જાગરિયાનુયોગેન ચિત્તં સમાદહન્તિ, સ્વાયં તેસં જાગરિયાનુયોગો ગતપચ્ચાગતિકવત્તવસેન વેદિતબ્બો.

એવં પન પટિપજ્જન્તાનં અધિકારસમ્પત્તિયા અપ્પકસિરેનેવ અટ્ઠ સમાપત્તિયો પઞ્ચાભિઞ્ઞા છળભિઞ્ઞા અધિટ્ઠાનભૂતા પુબ્બભાગવિપસ્સના ચ હત્થગતાયેવ હોન્તિ. વીરિયાદયો પન તદન્તોગધા એવ. યઞ્હિ પચ્ચેકબોધિયા સાવકબોધિયા વા અત્થાય દાનાદિપુઞ્ઞસમ્ભરણે અબ્ભુસ્સહનં, ઇદં વીરિયં. યં તદનુપરોધસ્સ સહનં, અયં ખન્તિ. યં દાનસીલાદિસમાદાનાવિસંવાદનં, ઇદં સચ્ચં. સબ્બત્થમેવ અચલસમાધાનાધિટ્ઠાનં, ઇદં અધિટ્ઠાનં . યા દાનસીલાદીનં પવત્તિટ્ઠાનભૂતેસુ સત્તેસુ હિતેસિતા, અયં મેત્તા. યં સત્તાનં કતવિપ્પકારેસુ અજ્ઝુપેક્ખનં, અયં ઉપેક્ખાતિ. એવં દાનસીલભાવનાસુ સીલસમાધિપઞ્ઞાસુ ચ સિજ્ઝમાનાસુ વીરિયાદયો સિદ્ધા એવ હોન્તિ. સાયેવ પચ્ચેકબોધિઅત્થાય સાવકબોધિઅત્થાય ચ દાનાદિપટિપદા તેસં બોધિસત્તાનં સન્તાનસ્સ ભાવનતો પરિભાવનતો ભાવના નામ. વિસેસતો દાનસીલાદીહિ સ્વાભિસઙ્ખતે સન્તાને પવત્તા સમથવિપસ્સનાપટિપદા, યતો તે બોધિસત્તા પુબ્બયોગાવચરસમુદાગમસમ્પન્ના હોન્તિ. તેનાહ ભગવા –

> ‘‘પઞ્ચિમે, આનન્દ, આનિસંસા પુબ્બયોગાવચરે. કતમે પઞ્ચ? ઇધાનન્દ, પુબ્બયોગાવચરો દિટ્ઠેવ ધમ્મે પટિકચ્ચ અઞ્ઞં આરાધેતિ, નો ચે દિટ્ઠેવ ધમ્મે પટિકચ્ચ અઞ્ઞં આરાધેતિ, અથ મરણકાલે અઞ્ઞં આરાધેતિ, અથ દેવપુત્તો સમાનો અઞ્ઞં આરાધેતિ, અથ બુદ્ધાનં સમ્મુખીભાવે ખિપ્પાભિઞ્ઞો હોતિ, અથ પચ્છિમે કાલે પચ્ચેકસમ્બુદ્ધો હોતી’’તિ (સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.ખગ્ગવિસાણસુત્તવણ્ણના).

ઇતિ પુબ્બભાગપટિપદાભૂતાય પારમિતાપરિભાવિતાય સમથવિપસ્સનાભાવનાય નિરોધગામિનિપટિપદાભૂતાય અભિસમયસઙ્ખાતાય મગ્ગભાવનાય ચ ભાવિતત્તભાવા બુદ્ધપચ્ચેકબુદ્ધબુદ્ધસાવકા ભાવિતત્તા નામ. તેસુ ઇધ બુદ્ધસાવકા અધિપ્પેતા.

એત્થ ચ ‘‘સીહાનંવા’’તિ ઇમિના થેરાનં સીહસમાનવુત્તિતાદસ્સનેન અત્તનો પટિપક્ખેહિ અનભિભવનીયતં, તે ચ અભિભુય્ય પવત્તિં દસ્સેતિ. ‘‘સીહાનંવ નદન્તાનં…પે॰… ગાથા’’તિ ઇમિના થેરગાથાનં સીહનાદસદિસતાદસ્સનેન તાસં પરવાદેહિ અનભિભવનીયતં, તે ચ અભિભવિત્વા પવત્તિં દસ્સેતિ. ‘‘ભાવિતત્તાન’’ન્તિ ઇમિના તદુભયસ્સ કારણં વિભાવેતિ. ભાવિતત્તભાવેન થેરા ઇધ સીહસદિસા વુત્તા, તેસઞ્ચ ગાથા સીહનાદસદિસિયો. ‘‘અત્થૂપનાયિકા’’તિ ઇમિના અભિભવને પયોજનં દસ્સેતિ. તત્થ થેરાનં પટિપક્ખો નામ સંકિલેસધમ્મો, તદભિભવો તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનપ્પહાનેહિ સદ્ધિં સમુચ્છેદપ્પહાનં. તસ્મિં સતિ પટિપસ્સદ્ધીપ્પહાનં નિસ્સરણપ્પહાનઞ્ચ સિદ્ધમેવ હોતિ, યતો તે ભાવિતત્તાતિ વુચ્ચન્તિ. મગ્ગક્ખણે હિ અરિયા અપ્પમાદભાવનં ભાવેન્તિ નામ, અગ્ગફલક્ખણતો પટ્ઠાય ભાવિતત્તા નામાતિ વુત્તોવાયમત્થો.

તેસુ તદઙ્ગપ્પહાનેન નેસં સીલસમ્પદા દસ્સિતા, વિક્ખમ્ભનપ્પહાનેન સમાધિસમ્પદા, સમુચ્છેદપ્પહાનેન પઞ્ઞાસમ્પદા, ઇતરેન તાસં ફલં દસ્સિતં. સીલેન ચ તેસં પટિપત્તિયા આદિકલ્યાણતા દસ્સિતા, ‘‘કો ચાદિ કુસલાનં ધમ્માનં? સીલઞ્ચ સુવિસુદ્ધં’’ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૬૯), ‘‘સીલે પતિટ્ઠાય’’ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧), ‘‘સબ્બપાપસ્સ અકરણ’’ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૧૮૩; દી॰ નિ॰ ૨.૯૦) ચ વચનતો સીલં પટિપત્તિયા આદિકલ્યાણંવ

અવિપ્પટિસારાદિગુણાવહત્તા. સમાધિના મજ્ઝેકલ્યાણતા દસ્સિતા, ‘‘ચિત્તં ભાવયં’’, ‘‘કુસલસ્સ ઉપસમ્પદા’’તિ ચ વચનતો સમાધિપટિપત્તિયા મજ્ઝેકલ્યાણોવ, ઇદ્ધિવિધાદિગુણાવહત્તા. પઞ્ઞાય પરિયોસાનકલ્યાણતા દસ્સિતા, ‘‘સચિત્તપરિયોદપનં’’ (ધ॰ પ॰ ૧૮૩; દી॰ નિ॰ ૨.૯૦), ‘‘પઞ્ઞં ભાવય’’ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧) ચ વચનતો પઞ્ઞા પટિપત્તિયા પરિયોસાનંવ, પઞ્ઞુત્તરતો કુસલાનં ધમ્માનં સાવ કલ્યાણા ઇટ્ઠાનિટ્ઠેસુ તાદિભાવાવહત્તા.

‘‘સેલો યથા એકઘનો, વાતેન ન સમીરતિ; (મહાવ॰ ૨૪૪);
એવં નિન્દાપસંસાસુ, ન સમિઞ્જન્તિ પણ્ડિતા’’તિ. (ધ॰ પ॰ ૮૧) –

હિ વુત્તં.

તથા સીલસમ્પદાય તેવિજ્જભાવો દસ્સિતો. સીલસમ્પત્તિઞ્હિ નિસ્સાય તિસ્સો વિજ્જા પાપુણન્તિ. સમાધિસમ્પદાય છળભિઞ્ઞાભાવો. સમાધિસમ્પત્તિઞ્હિ નિસ્સાય છળભિઞ્ઞા પાપુણન્તિ. પઞ્ઞાસમ્પદાય પભિન્નપટિસમ્ભિદાભાવો. પઞ્ઞાસમ્પદઞ્હિ નિસ્સાય ચતસ્સો પટિસમ્ભિદા પાપુણન્તિ. ઇમિના તેસં થેરાનં કેચિ તેવિજ્જા, કેચિ છળભિઞ્ઞા, કેચિ પટિસમ્ભિદાપત્તાતિ અયમત્થો દસ્સિતોતિ વેદિતબ્બં.

તથા સીલસમ્પદાય તેસં કામસુખાનુયોગસઙ્ખાતસ્સ અન્તસ્સ પરિવજ્જનં દસ્સેતિ. સમાધિસમ્પદાય અત્તકિલમથાનુયોગસઙ્ખાતસ્સ, પઞ્ઞાસમ્પદાય મજ્ઝિમાય પટિપદાય સેવનં દસ્સેતિ. તથા સીલસમ્પદાય તેસં વીતિક્કમપ્પહાનં કિલેસાનં દસ્સેતિ. સમાધિસમ્પદાય પરિયુટ્ઠાનપ્પહાનં , પઞ્ઞાસમ્પદાય અનુસયપ્પહાનં દસ્સેતિ. સીલસમ્પદાય વા દુચ્ચરિતસંકિલેસવિસોધનં, સમાધિસમ્પદાય તણ્હાસંકિલેસવિસોધનં, પઞ્ઞાસમ્પદાય દિટ્ઠિસંકિલેસવિસોધનં દસ્સેતિ. તદઙ્ગપ્પહાનેન વા નેસં અપાયસમતિક્કમો દસ્સિતો. વિક્ખમ્ભનપ્પહાનેન કામધાતુસમતિક્કમો, સમુચ્છેદપ્પહાનેન સબ્બભવસમતિક્કમો દસ્સિતોતિ વેદિતબ્બં.

‘‘ભાવિતત્તાન’’ન્તિ વા એત્થ સીલભાવના, ચિત્તભાવના પઞ્ઞાભાવનાતિ તિસ્સો ભાવના વેદિતબ્બા કાયભાવનાય તદન્તોગધત્તા. સીલભાવના ચ પટિપત્તિયા આદીતિ સબ્બં પુરિમસદિસં . યથા પન સીહનાદં પરે મિગગણા ન સહન્તિ, કુતો અભિભવે, અઞ્ઞદત્થુ સીહનાદોવ તે અભિભવતિ એવમેવ અઞ્ઞતિત્થિયવાદા થેરાનં વાદે ન સહન્તિ, કુતો અભિભવે, અઞ્ઞદત્થુ થેરવાદાવ તે અભિભવન્તિ. તં કિસ્સ હેતુ? ‘‘સબ્બે સઙ્ખારા અનિચ્ચા, સબ્બે સઙ્ખારા દુક્ખા, સબ્બે ધમ્મા અનત્તા’’તિ (ધ॰ પ॰ ૨૭૭-૨૭૯) ‘‘નિબ્બાનધાતૂ’’તિ ચ પવત્તનતો. ન હિ ધમ્મતો સક્કા કેનચિ અઞ્ઞથા કાતું અપ્પટિવત્તનીયતો. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં પરતો આવિભવિસ્સતિ. એવમેત્થ સઙ્ખેપેનેવ પઠમગાથાય અત્થવિભાવના વેદિતબ્બા.

દુતિયગાથાયં પન અયં સમ્બન્ધદસ્સનમુખેન અત્થવિભાવના. તત્થ યેસં થેરાનં ગાથા સાવેતુકામો, તે સાધારણવસેન નામતો ગોત્તતો ગુણતો ચ કિત્તેતું ‘‘યથાનામા’’તિઆદિ વુત્તં. અસાધારણતો પન તત્થ તત્થ ગાથાસ્વેવ આવિભવિસ્સતિ. તત્થ **યથાનામા**તિ યંયંનામા, સુભૂતિ મહાકોટ્ઠિકોતિઆદિના નયેન નામધેય્યેન પઞ્ઞાતાતિ અત્થો. **યથાગોત્તા**તિ યંયંગોત્તા, ગોતમો કસ્સપોતિઆદિના નયેન કુલપદેસેન યાય યાય જાતિયા પઞ્ઞાતાતિ અત્થો. **યથાધમ્મવિહારિનો**તિ યાદિસધમ્મવિહારિનો, પરિયત્તિપરમતાયં અઠત્વા યથાનુરૂપં સમાપત્તિવિહારિનો હુત્વા વિહરિંસૂતિ અત્થો. અથ વા **યથાધમ્મવિહારિનો**તિ યથાધમ્મા વિહારિનો ચ, યાદિસસીલાદિધમ્મા દિબ્બવિહારાદીસુ અભિણ્હસો વિહરમાના યાદિસવિહારા ચાતિ અત્થો. **યથાધિમુત્તા**તિ

યાદિસઅધિમુત્તિકા સદ્ધાધિમુત્તિપઞ્ઞાધિમુત્તીસુ યંયંઅધિમુત્તિકા સુઞ્ઞતમુખાદીસુ વા યથા યથા નિબ્બાનં અધિમુત્તાતિ યથાધિમુત્તા. ''નિબ્બાનં અધિમુત્તાનં, અત્થં ગચ્છન્તિ આસવા''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૨૬) હિ વુત્તં. ઉભયઞ્ચેતં પુબ્બભાગવસેન વેદિતબ્બં. અરહત્તપ્પત્તિતો પુબ્બેયેવ હિ યથાવુત્તમધિમુચ્ચનં, ન પરતો. તેનાહ ભગવા –

''અસ્સદ્ધો અકતઞ્ઞૂ ચ, સન્ધિચ્છેદો ચ યો નરો''તિઆદિ. (ધ॰ પ॰ ૯૭).

''યથાવિમુત્તા''તિ વા પાઠો, પઞ્ઞાવિમુત્તિઉભતોભાગવિમુત્તીસુ યંયંવિમુત્તિકાતિ અત્થો. **સપ્પઞ્ઞા**તિ તિહેતુકપટિસન્ધિપઞ્ઞાય પારિહારિકપઞ્ઞાય ભાવનાપઞ્ઞાય ચાતિ તિવિધાયપિ પઞ્ઞાય પઞ્ઞવન્તો. **વિહરિંસૂ**તિ તાય એવ સપ્પઞ્ઞતાય યથાલદ્ધેન ફાસુવિહારેનેવ વસિંસુ. **અતન્દિતા**તિ અનલસા, અત્તહિતપટિપત્તિયં યથાબલં પરહિતપટિપત્તિયઞ્ચ ઉટ્ઠાનવન્તોતિ અત્થો.

એત્થ ચ પન નામગોત્તગ્ગહણેન તેસં થેરાનં પકાસપઞ્ઞાતભાવં દસ્સેતિ. ધમ્મવિહારગ્ગહણેન સીલસમ્પદં સમાધિસમ્પદઞ્ચ દસ્સેતિ. ''યથાધિમુત્તા સપ્પઞ્ઞા''તિ ઇમિના પઞ્ઞાસમ્પદં . ''અતન્દિતા''તિ ઇમિના સીલસમ્પદાદીનં કારણભૂતં વીરિયસમ્પદં દસ્સેતિ. ''યથાનામા''તિ ઇમિના તેસં પકાસનનામતં દસ્સેતિ. ''યથાગોત્તા''તિ ઇમિના સદ્ધાનુસારીધમ્માનુસારીગોત્તસમ્પત્તિસમુદાગમં, ''યથાધમ્મવિહારિનો''તિઆદિના સીલસમાધિપઞ્ઞાવિમુત્તિવિમુત્તિઞાણદસ્સનં સમ્પત્તિસમુદાગમં, ''અતન્દિતા''તિ ઇમિના એવં અત્તહિતસમ્પત્તિયં ઠિતાનં પરહિતપટિપત્તિં દસ્સેતિ.

અથ વા ''યથાનામા''તિ ઇદં તેસં થેરાનં ગરૂહિ ગહિતનામધેય્યદસ્સનં સમઞ્ઞામત્તકિત્તનતો. ''યથાગોત્તા''તિ ઇદં કુલપુત્તભાવદસ્સનં કુલાપદેસ કિત્તનતો. તેન નેસં સદ્ધાપબ્બજિતભાવં દસ્સેતિ . ''યથાધમ્મવિહારિનો''તિ ઇદં ચરણસમ્પત્તિદસ્સનં સીલસંવરાદીહિ સમઙ્ગીભાવદીપનતો . ''યથાધિમુત્તા સપ્પઞ્ઞા''તિ ઇદં નેસં વિજ્જાસમ્પત્તિદસ્સનં આસવક્ખયપરિયોસાનાય ઞાણસમ્પત્તિયા અધિગમપરિદીપનતો. ''અતન્દિતા''તિ ઇદં વિજ્જાચરણસમ્પત્તીનં અધિગમૂપાયદસ્સનં. ''યથાનામા''તિ વા ઇમિના તેસં પકાસનનામતંયેવ દસ્સેતિ. ''યથાગોત્તા''તિ પન ઇમિના પચ્છિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિં દસ્સેતિ. ન હિ સમ્માઅપ્પણિહિતત્તનો પુબ્બે ચ અકતપુઞ્ઞસ્સ સદ્ધાનુસારીધમ્માનુસારિનો ગોત્તસમ્પત્તિસમુદાગમો સમ્ભવતિ. ''યથાધમ્મવિહારિનો''તિ ઇમિના તેસં પુરિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિં દસ્સેતિ. ન હિ અપ્પતિરૂપે દેસે વસતો સપ્પુરિસૂપનિસ્સયરહિતસ્સ ચ તાદિસા ગુણવિસેસા સમ્ભવન્તિ. ''યથાધિમુત્તા''તિ ઇમિના સદ્ધમ્મસવનસમ્પદાસમાયોગં દસ્સેતિ. ન હિ પરતોઘોસેન વિના સાવકાનં સચ્ચસમ્પટિવેધો સમ્ભવતિ. ''સપ્પઞ્ઞા અતન્દિતા''તિ ઇમિના યથાવુત્તસ્સ ગુણવિસેસસ્સ અબ્યભિચારિહેતું દસ્સેતિ ઞાયારમ્ભદસ્સનતો.

અપરો નયો – ''યથાગોત્તા''તિ એત્થ ગોત્તકિત્તનેન તેસં થેરાનં યોનિસોમનસિકારસમ્પદં દસ્સેતિ યથાવુત્તગોત્તસમ્પન્નસ્સ યોનિસોમનસિકારસમ્ભવતો. ''યથાધમ્મવિહારિનો''તિ એત્થ ધમ્મવિહારગ્ગહણેન સદ્ધમ્મસવનસમ્પદં દસ્સેતિ સદ્ધમ્મસવનેન વિના તદભાવતો. ''યથાધિમુત્તા''તિ ઇમિના મત્થકપ્પત્તં ધમ્માનુધમ્મપટિપદં દસ્સેતિ. ''સપ્પઞ્ઞા''તિ ઇમિના સબ્બત્થ સમ્પજાનકારિતં. ''અતન્દિતા''તિ ઇમિના વુત્તનયેન અત્તહિતસમ્પત્તિં પરિપૂરેત્વા ઠિતાનં પરેસં હિતસુખાવહાય પટિપત્તિયં અકિલાસુભાવં દસ્સેતિ. તથા ''યથાગોત્તા''તિ ઇમિના નેસં સરણગમનસમ્પદા દસ્સિતા સદ્ધાનુસારીગોત્તકિત્તનતો. ''યથાધમ્મવિહારિનો''તિ ઇમિના સીલક્ખન્ધપુબ્બઙ્ગમો સમાધિક્ખન્ધો દસ્સિતો. ''યથાધિમુત્તા સપ્પઞ્ઞા''તિ ઇમિના પઞ્ઞક્ખન્ધાદયો.

સરણગમનઞ્ચ સાવકગુણાનં આદિ, સમાધિ મજ્ઝે, પઞ્ઞા પરિયોસાનન્તિ આદિમજ્ઝપરિયોસાનદસ્સનેન સબ્બેપિ સાવકગુણા દસ્સિતા હોન્તિ.

ઈદિસી પન ગુણવિભૂતિ યાય સમ્માપટિપત્તિયા તેહિ અધિગતા, તં દસ્સેતું "**તત્થ તત્થ વિપસ્સિત્વા**"તિઆદિ વુત્તં. **તત્થ તત્થા**તિ તેસુ તેસુ અરઞ્ઞરુક્ખમૂલપબ્બતાદીસુ વિવિત્તસેનાસનેસુ. તત્થ તત્થાતિ વા તસ્મિં તસ્મિં ઉદાનાદિકાલે. **વિપસ્સિત્વા**તિ સમ્પસ્સિત્વા. નામરૂપવવત્થાપનપચ્ચયપરિગ્ગહેહિ દિટ્ઠિવિસુદ્ધિકઙ્ખાવિતરણવિસુદ્ધિયો સમ્પાદેત્વા કલાપસમ્મસનાદિક્કમેન પઞ્ચમં વિસુદ્ધિં અધિગન્ત્વા પટિપદાઞાણદસ્સનવિસુદ્ધિયા મત્થકં પાપનવસેન વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા **ફુસિત્વા**તિ પત્વા સચ્છિકત્વા. **અચ્ચુતં પદ**ન્તિ નિબ્બાનં. તઞ્હિ સયં અચવનધમ્મત્તા અધિગતાનં અચ્ચુતિહેતુભાવતો ચ નત્થિ એત્થ ચુતીતિ ''અચ્ચુતં''. સઙ્ખતધમ્મેહિ અસમ્મિસ્સભાવતાય તદત્થિકેહિ પટિપજ્જિતબ્બતાય ચ ''પદ''ન્તિ ચ વુચ્ચતિ. **કતન્તા**ન્તિ કતસ્સ અન્તં. યો હિ તેહિ અધિગતો અરિયમગ્ગો, સો અત્તનો પચ્ચયેહિ ઉપ્પાદિતત્તા કતો નામ. તસ્સ પન પરિયોસાનભૂતં ફલં કતન્તોતિ અધિપ્પેતં. તં કતન્તં અગ્ગફલં. અથ વા પચ્ચયેહિ કતત્તા નિપ્ફાદિતત્તા કતા નામ સઙ્ખતધમ્મા, તન્નિસ્સરણભાવતો કતન્તો નિબ્બાનં. તં કતન્તં. **પચ્ચવેક્ખન્તા**તિ ''અધિગતં વત મયા અરિયમગ્ગાધિગમેન ઇદં અરિયફલં, અધિગતા અસઙ્ખતા ધાતૂ''તિ અરિયફલનિબ્બાનાનિ વિમુત્તિઞાણદસ્સનેન પટિપત્તિં અવેક્ખમાના. અથ વા સચ્ચસમ્પટિવેધવસેન યં અરિયેન કરણીયં પરિઞ્ઞાદિસોળસવિધં કિચ્ચં અગ્ગફલે ઠિતેન નિપ્ફાદિતત્તા પરિયોસાપિતત્તા કતં નામ, એવં કતં તં પચ્ચવેક્ખન્તા. એતેન પહીનકિલેસપચ્ચવેક્ખણં દસ્સિતં. પુરિમનયેન પન ઇતરપચ્ચવેક્ખણાનીતિ એકૂનવીસતિ પચ્ચવેક્ખણાનિ દસ્સિતાનિ હોન્તિ.

ઇમમત્થન્તિ એત્થ **ઇમ**ન્તિ સકલો થેરથેરીગાથાનં અત્થો અત્તનો ઇતરેસઞ્ચ તત્થ સન્નિપતિતાનં ધમ્મસઙ્ગાહકમહાથેરાનં બુદ્ધિયં વિપરિવત્તમાનતાય આસન્નો પચ્ચક્ખોતિ ચ કત્વા વુત્તં. **અત્થ**ન્તિ ''છન્ના મે કુટિકા''તિઆદીહિ ગાથાહિ વુચ્ચમાનં અત્તૂપનાયિકં પરૂપનાયિકં લોકિયલોકુત્તરપટિસંયુત્તં અત્થં. **અભાસિસુ**ન્તિ ગાથાબન્ધવસેન કથેસું, તંદીપનિયો ઇદાનિ મયા વુચ્ચમાના તેસં ભાવિતત્તાનં ગાથા અત્તૂપનાયિકા સુણાથાતિ યોજના. તે ચ મહાથેરા એવં કથેન્તા અત્તનો સમ્માપટિપત્તિપકાસનીહિ ગાથાહિ સાસનસ્સ એકન્તનિય્યાનિકવિભાવનેન પરેપિ તત્થ સમ્માપટિપત્તિયં નિયોજેન્તીતિ એતમત્થં દીપેતિ આયસ્મા ધમ્મભણ્ડાગારિકો, તથા દીપેન્તો ચ ઇમાહિ ગાથાહિ તેસં થોમનં તાસઞ્ચ તેસં વચનસ્સ નિદાનભાવેન ઠપનં ઠાનગતમેવાતિ દસ્સેતીતિ દટ્ઠબ્બં.

નિદાનગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧. એકકનિપાતો

૧. પઠમવગ્ગો

૧. સુભૂતિત્થેરગાથાવણ્ણના

ઇદાનિ **છન્ના મે કુટિકા**તિઆદિનયપ્પવત્તાનં થેરગાથાનં અત્થવણ્ણના હોતિ. સા પનાયં અત્થવણ્ણના યસ્મા તાસં તાસં ગાથાનં અટ્ઠુપ્પત્તિં પકાસેત્વા વુચ્ચમાના પાકટા હોતિ સુવિઞ્ઞેય્યા ચ. તસ્મા તત્થ તત્થ અટ્ઠુપ્પત્તિં પકાસેત્વા અત્થવણ્ણનં કરિસ્સામાતિ.

તત્થ **છન્ના મે કુટિકા**તિગાથાય કા ઉપ્પત્તિ? વુચ્ચતે – ઇતો કિર કપ્પસતસહસ્સમત્થકે અનુપ્પન્નેયેવ પદુમુત્તરે ભગવતિ લોકનાથે હંસવતીનામકે નગરે અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણમહાસાલસ્સ એકો પુત્તો ઉપ્પજ્જિ. તસ્સ ''નન્દમાણવો''તિ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો તયો વેદે ઉગ્ગણ્હિત્વા તત્થ સારં અપસ્સન્તો અત્તનો પરિવારભૂતેહિ ચતુચત્તાલીસાય માણવકસહસ્સેહિ સદ્ધિં પબ્બતપાદે ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અટ્ઠ સમાપત્તિયો પઞ્ચ ચ અભિઞ્ઞાયો નિબ્બત્તેસિ. અન્તેવાસિકાનમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખિ. તેપિ ન ચિરેનેવ ઝાનલાભિનો અહેસું.

તેન ચ સમયેન પદુમુત્તરો ભગવા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા હંસવતીનગરં ઉપનિસ્સાય વિહરન્તો એકદિવસં પચ્ચૂસસમયે લોકં વોલોકેન્તો નન્દતાપસસ્સ અન્તેવાસિકજટિલાનં અરહત્તૂપનિસ્સયં નન્દતાપસસ્સ ચ દ્વીહઙ્ગેહિ સમન્નાગતસ્સ સાવકટ્ઠાનન્તરસ્સ પત્થનં દિસ્વા પાતોવ સરીરપટિજગ્ગનં કત્વા પુબ્બણ્હસમયે પત્તચીવરમાદાય અઞ્ઞં કઞ્ચિ અનામન્તેત્વા સીહો વિય એકચરો નન્દતાપસસ્સ અન્તેવાસિકેસુ ફલાફલત્થાય ગતેસુ ''બુદ્ધભાવં મે જાનાતૂ''તિ પસ્સન્તસ્સેવ નન્દતાપસસ્સ આકાસતો ઓતરિત્વા પથવિયં પતિટ્ઠાસિ. નન્દતાપસો બુદ્ધાનુભાવઞ્ચેવ લક્ખણપારિપૂરિઞ્ચ દિસ્વા લક્ખણમન્તે સમ્મસિત્વા ''ઇમેહિ લક્ખણેહિ સમન્નાગતો નામ અગારં અજ્ઝાવસન્તો રાજા હોતિ ચક્કવત્તી, પબ્બજન્તો લોકે વિવટચ્છદો સબ્બઞ્ઞૂ બુદ્ધો હોતિ. અયં પુરિસાજાનીયો નિસ્સંસયં બુદ્ધો''તિ ઞત્વા પચ્ચુગ્ગમનં કત્વા, પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા, આસનં પઞ્ઞાપેત્વા, અદાસિ. નિસીદિ ભગવા પઞ્ઞત્તે આસને. નન્દતાપસોપિ અત્તનો અનુચ્છવિકં આસનં ગહેત્વા એકમન્તં નિસીદિ.

તસ્મિં સમયે ચતુચત્તાલીસસહસ્સજટિલા પણીતપણીતાનિ ઓજવન્તાનિ ફલાફલાનિ ગહેત્વા આચરિયસ્સ સન્તિકં સમ્પત્તા બુદ્ધાનઞ્ચેવ આચરિયસ્સ ચ નિસિન્નાસનં ઓલોકેન્તા આહંસુ – ''આચરિય, મયં 'ઇમસ્મિં લોકે તુમ્હેહિ મહન્તતરો નત્થી'તિ વિચરામ, અયં પન પુરિસો તુમ્હેહિ મહન્તતરો મઞ્ઞે''તિ. નન્દતાપસો, ''તાતા, કિં વદેથ, સાસપેન સદ્ધિં અટ્ઠસટ્ઠિસતસહસ્સયોજનુબ્બેધં સિનેરું ઉપમેતું ઇચ્છથ, સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધેન સદ્ધિં મા મં ઉપમિત્થા''તિ આહ. અથ તે તાપસા ''સચે અયં ઓરકો અભવિસ્સ, ન અમ્હાકં આચરિયો એવં ઉપમં આહરેય્ય, યાવ મહા વતાયં પુરિસાજાનીયો''તિ પાદેસુ નિપતિત્વા સિરસા વન્દિંસુ. અથ તે આચરિયો આહ – ''તાતા, અમ્હાકં બુદ્ધાનં અનુચ્છવિકો દેય્યધમ્મો નત્થિ, ભગવા ચ ભિક્ખાચારવેલાયં ઇધાગતો, તસ્મા મયં યથાબલં દેય્યધમ્મં દસ્સામ, તુમ્હે યં યં પણીતં ફલાફલં આનીતં, તં તં આહરથા''તિ વત્વા આહરાપેત્વા હત્થે ધોવિત્વા સયં તથાગતસ્સ પત્તે પતિટ્ઠાપેસિ. સત્થારા ફલાફલે પટિગ્ગહિતમત્તે દેવતા દિબ્બોજં પક્ખિપિંસુ. તાપસો ઉદકમ્પિ સયમેવ પરિસ્સાવેત્વા અદાસિ. તતો ભોજનકિચ્ચં નિટ્ઠાપેત્વા નિસિન્ને સત્થરિ સબ્બે અન્તેવાસિકે

પક્કોસિત્વા સત્થુ સન્તિકે સારણીયં કથં કથેન્તો નિસીદિ. સત્થા ‘‘ભિક્ખુસઙ્ઘો આગચ્છતૂ’’તિ ચિન્તેસિ. ભિક્ખૂ સત્થુ ચિત્તં ઞત્વા સતસહસ્સમત્તા ખીણાસવા આગન્ત્વા સત્થારં વન્દિત્વા એકમન્તં અટ્ઠંસુ.

નન્દતાપસો અન્તેવાસિકે આમન્તેસિ – ‘‘તાતા, બુદ્ધાનં નિસિન્નાસનમ્પિ નીચં, સમણસતસહસ્સસ્સપિ આસનં નત્થિ, તુમ્હેહિ અજ્જ ઉળારં ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ સક્કારં કાતું વટ્ટતિ , પબ્બતપાદતો વણ્ણગન્ધસમ્પન્નાનિ પુપ્ફાનિ આહરથા’’તિ. અચિન્તેય્યત્તા ઇદ્ધિવિસયસ્સ મુહુત્તેનેવ વણ્ણગન્ધસમ્પન્નાનિ પુપ્ફાનિ આહરિત્વા બુદ્ધાનં યોજનપ્પમાણં પુપ્ફાસનં પઞ્ઞાપેસું. અગ્ગસાવકાનં તિગાવુતં, સેસભિક્ખૂનં અડ્ઢયોજનિકાદિભેદં, સઙ્ઘનવકસ્સ ઉસભમત્તં અહોસિ. એવં પઞ્ઞત્તેસુ આસનેસુ નન્દતાપસો તથાગતસ્સ પુરતો અઞ્જલિં પગ્ગય્હ ઠિતો, ‘‘ભન્તે, મય્હં દીઘરત્તં હિતાય સુખાય ઇમં પુપ્ફાસનં અભિરુહથા’’તિ આહ. નિસીદિ ભગવા પુપ્ફાસને. એવં નિસિન્ને સત્થરિ સત્થુ આકારં ઞત્વા ભિક્ખૂ અત્તનો અત્તનો પત્તાસને નિસીદિંસુ. નન્દતાપસો મહન્તં પુપ્ફછત્તં ગહેત્વા તથાગતસ્સ મત્થકે ધારેન્તો અટ્ઠાસિ. સત્થા ‘‘તાપસાનં અયં સક્કારો મહપ્ફલો હોતૂ’’તિ નિરોધસમાપત્તિં સમાપજ્જિ. સત્થુ સમાપન્નભાવં ઞત્વા ભિક્ખૂપિ સમાપજ્જિંસુ. તથાગતે સત્તાહં નિરોધં સમાપજ્જિત્વા નિસિન્ને અન્તેવાસિકા ભિક્ખાચારકાલે સમ્પત્તે વનમૂલફલાફલં પરિભુઞ્જિત્વા સેસકાલે બુદ્ધાનં અઞ્જલિં પગ્ગય્હ તિટ્ઠન્તિ. નન્દતાપસો પન ભિક્ખાચારમ્પિ અગન્ત્વા પુપ્ફછત્તં ધારેન્તો સત્તાહં પીતિસુખેનેવ વીતિનામેતિ.

સત્થા નિરોધતો વુટ્ઠાય અરણવિહારિઅઙ્ગેન દક્ખિણેય્યઙ્ગેન ચાતિ દ્વીહિ અઙ્ગેહિ સમન્નાગતં એકં સાવકં ‘‘ઇસિગણસ્સ પુપ્ફાસનાનુમોદનં કરોહી’’તિ આણાપેસિ. સો ચક્કવત્તિરઞ્ઞો સન્તિકા પટિલદ્ધમહાલાભો મહાયોધો વિય તુટ્ઠમાનસો અત્તનો વિસયે ઠત્વા તેપિટકં બુદ્ધવચનં સમ્મસિત્વા અનુમોદનં અકાસિ. તસ્સ દેસનાવસાને સત્થા સયં ધમ્મં દેસેસિ. દેસનાપરિયોસાને સબ્બે ચતુચત્તાલીસસહસ્સતાપસા અરહત્તં પાપુણિંસુ. સત્થા ‘‘એથ, ભિક્ખવો’’તિ હત્થં પસારેસિ. તેસં તાવદેવ કેસમસ્સુ અન્તરધાયિ. અટ્ઠ પરિક્ખારા કાયે પટિમુક્કાવ અહેસું સટ્ઠિવસ્સત્થેરા વિય સત્થારં પરિવારયિંસુ. નન્દતાપસો પન વિક્ખિત્તચિત્તતાય વિસેસં નાધિગચ્છિ. તસ્સ કિર અરણવિહારિત્થેરસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સોતું આરદ્ધકાલતો પટ્ઠાય ‘‘અહો વતાહમ્પિ અનાગતે ઉપ્પજ્જનકબુદ્ધસ્સ સાસને ઇમિના સાવકેન લદ્ધધુરં લભેય્ય’’ન્તિ ચિત્તં ઉદપાદિ. સો તેન પરિવિતક્કેન મગ્ગફલપટિવેધં કાતું નાસક્ખિ. તથાગતં પન વન્દિત્વા સમ્મુખે ઠત્વા આહ – ‘‘ભન્તે, યેન ભિક્ખુના ઇસિગણસ્સ પુપ્ફાસનાનુમોદના કતા, કો નામાયં તુમ્હાકં સાસને’’તિ. ‘‘અરણવિહારિઅઙ્ગે દક્ખિણેય્યઅઙ્ગે ચ એતદગ્ગં પત્તો એસો ભિક્ખૂ’’તિ. ‘‘ભન્તે, ય્વાયં મયા સત્તાહં પુપ્ફછત્તં ધારેન્તેન સક્કારો કતો, તેન અધિકારેન ન અઞ્ઞં સમ્પત્તિં પત્થેમિ, અનાગતે પન એકસ્સ બુદ્ધસ્સ સાસને અયં થેરો વિય દ્વીહઙ્ગેહિ સમન્નાગતો સાવકો ભવેય્ય’’ન્તિ પત્થનમકાસિ.

સત્થા ‘‘સમિજ્ઝિસ્સતિ નુ, ખો ઇમસ્સ તાપસસ્સ પત્થના’’તિ અનાગતંસઞાણં પેસેત્વા ઓલોકેન્તો કપ્પસતસહસ્સં અતિક્કમિત્વા સમિજ્ઝનકભાવં દિસ્વા નન્દતાપસં આહ – ‘‘ન તે અયં પત્થના મોઘા ભવિસ્સતિ, અનાગતે કપ્પસતસહસ્સં અતિક્કમિત્વા ગોતમો નામ બુદ્ધો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, તસ્સ સન્તિકે સમિજ્ઝિસ્સતી’’તિ વત્વા ધમ્મકથં કથેત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતો આકાસં પક્ખન્દિ. નન્દતાપસો યાવ ચક્ખુપથસમતિક્કમા સત્થારં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ ઉદ્દિસ્સ અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અટ્ઠાસિ. સો અપરભાગે કાલેન કાલં સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુણિ. અપરિહીનજ્ઝાનોવ કાલઙ્કત્વા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો. તતો પન ચુતો અપરાનિપિ પઞ્ચ જાતિસતાનિ પબ્બજિત્વા આરઞ્ઞકો અહોસિ. કસ્સપસમ્માસમ્બુદ્ધકાલેપિ પબ્બજિત્વા આરઞ્ઞકો હુત્વા ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેસિ. એતં કિર વત્તં અપરિપૂરેત્વા મહાસાવકભાવં પાપુણન્તા નામ નત્થિ. ગતપચ્ચાગતવત્તં પન આગમટ્ઠકથાસુ વુત્તનયેનેવ

વેદિતબ્બં. સો વીસતિવસ્સસહસ્સાનિ ગતપચ્ચાગતવત્તં પૂરેત્વા કાલઙ્કત્વા કામાવચરદેવલોકે તાવતિંસભવને નિબ્બત્તિ. વુત્તઞ્હેતં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩.૧૫૧) –

“હિમવન્તસ્સાવિદૂરે , નિસભો નામ પબ્બતો;
અસ્સમો સુકતો મય્હં, પણ્ણસાલા સુમાપિતા.

“કોસિયો નામ નામેન, જટિલો ઉગ્ગતાપનો;
એકાકિયો અદુતિયો, વસામિ નિસભે તદા.

“ફલં મૂલઞ્ચ પણ્ણઞ્ચ, ન ભુઞ્જામિ અહં તદા;
પવત્તંવ સુપાતાહં, ઉપજીવામિ તાવદે.

“નાહં કોપેમિ આજીવં, ચજમાનોપિ જીવિતં;
આરાધેમિ સકં ચિત્તં, વિવજ્જેમિ અનેસનં.

“રાગૂપસંહિતં ચિત્તં, યદા ઉપ્પજ્જતે મમ;
સયંવ પચ્ચવેક્ખામિ, એકગ્ગો તં દમેમહં.

“રજ્જસે રજ્જનીયે ચ, દુસ્સનીયે ચ દુસ્સસે;
મુય્હસે મોહનીયે ચ, નિક્ખમસ્સુ વના તુવં.

“વિસુદ્ધાનં અયં વાસો, નિમ્મલાનં તપસ્સિનં;
મા ખો વિસુદ્ધં દૂસેસિ, નિક્ખમસ્સુ વના તુવં.

“અગારિકો ભવિત્વાન, યદા પુત્તં લભિસ્સસિ;
ઉભોપિ મા વિરાધેસિ, નિક્ખમસ્સુ વના તુવં.

“છવાલાતં યથા કટ્ઠં, ન ક્વચિ કિચ્ચકારકં;
નેવ ગામે અરઞ્ઞે વા, ન હિ તં કટ્ઠસમ્મતં.

“છવાલાતૂપમો ત્વં સિ, ન ગિહી નાપિ સઞ્ઞતો;
ઉભતો મુત્તકો અજ્જ, નિક્ખમસ્સુ વના તુવં.

“સિયા નુ ખો તવ એતં, કો પજાનાતિ તે ઇદં;
સદ્ધાધુરં વહિસિ મે, કોસજ્જબહુલાય ચ.

“જિગુચ્છિસ્સન્તિ તં વિઞ્ઞૂ, અસુચિં નાગરિકો યથા;
આકડ્ઢિત્વાન ઇસયો, ચોદયિસ્સન્તિ તં સદા.

“તં વિઞ્ઞૂ પવદિસ્સન્તિ, સમતિક્કન્તસાસનં;

સંવાસં અલભન્તો હિ, કથં જીવિહિસિ તુવં.

‘‘તિધાપભિન્નં માતઙ્ગં, કુઞ્જરં સટ્ઠિહાયનં;
બલી નાગો ઉપગન્ત્વા, યૂથા નીહરતે ગજં.

‘‘યૂથા વિનિસ્સટો સન્તો, સુખં સાતં ન વિન્દતિ;
દુક્ખિતો વિમનો હોતિ, પજ્ઝાયન્તો પવેધતિ.

‘‘તથેવ જટિલા તમ્પિ, નીહરિસ્સન્તિ દુમ્મતિં;
તેહિ ત્વં નિસ્સટો સન્તો, સુખં સાતં ન લચ્છસિ.

‘‘દિવા વા યદિ વા રત્તિં, સોકસલ્લસમપ્પિતો;
દય્હતિ પરિળાહેન, ગજો યૂથાવ નિસ્સટો.

‘‘જાતરૂપં યથા કૂટં, નેવ ઝાયતિ કત્થચિ;
તથા સીલવીહિનો ત્વં, ન ઝાયિસ્સસિ કત્થચિ.

‘‘અગારં વસમાનોપિ, કથં જીવિહિસિ તુવં;
મત્તિકં પેત્તિકઞ્ચાપિ, નત્થિ તે નિહિતં ધનં.

‘‘સયં કમ્મં કરિત્વાન, ગત્તે સેદં પમોચયં;
એવં જીવિહિસિ ગેહે, સાધુ તે તં ન રુચ્ચતિ.

‘‘એવાહં તત્થ વારેમિ, સંકિલેસગતં મનં;
નાનાધમ્મકથં કત્વા, પાપા ચિત્તં નિવારયિં.

‘‘એવં મે વિહરન્તસ્સ, અપ્પમાદવિહારિનો;
તિંસવસ્સસહસ્સાનિ, વિપિને મે અતિક્કમું.

‘‘અપ્પમાદરતં દિસ્વા, ઉત્તમત્થં ગવેસકં;
પદુમુત્તરસમ્બુદ્ધો, આગચ્છિ મમ સન્તિકં.

‘‘તિમ્બરૂસકવણ્ણાભો, અપ્પમેય્યો અનૂપમો;
રૂપેનાસદિસો બુદ્ધો, આકાસે ચઙ્કમી તદા.

‘‘સુફુલ્લો સાલરાજાવ, વિજ્જૂવબ્ભઘનન્તરે;
ઞાણેનાસદિસો બુદ્ધો, આકાસે ચઙ્કમી તદા.

‘‘સીહરાજાવસમ્ભીતો, ગજરાજાવ દપ્પિતો;
લાસીતો બ્યગ્ઘરાજાવ, આકાસે ચઙ્કમી તદા.

“સિઙ્ઘીનિક્ખસવણ્ણાભો, ખદિરઙ્ગારસન્નિભો;
મણિ યથા જોતિરસો, આકાસે ચઙ્કમી તદા.

“વિસુદ્ધકેલાસનિભો, પુણ્ણમાયેવ ચન્દિમા;
મજ્ઝન્હિકેવ સૂરિયો, આકાસે ચઙ્કમી તદા.

“દિસ્વા નભે ચઙ્કમન્તં, એવં ચિન્તેસહં તદા;
દેવો નુ ખો અયં સત્તો, ઉદાહુ મનુજો અયં.

“ન મે સુતો વા દિટ્ઠો વા, મહિયા એદિસો નરો;
અપિ મન્તપદં અત્થિ, અયં સત્થા ભવિસ્સતિ.

“એવાહં ચિન્તયિત્વાન, સકં ચિત્તં પસાદયિં;
નાનાપુપ્ફઞ્ચ ગન્ધઞ્ચ, સન્નિપાતેસહં તદા.

“પુપ્ફાસનં પઞ્ઞાપેત્વા, સાધુચિત્તં મનોરમં;
નરસારથિનં અગ્ગં, ઇદં વચનમબ્રવિં.

“ઇદં મે આસનં વીર, પઞ્ઞત્તં તવનુચ્છવં;
હાસયન્તો મમં ચિત્તં, નિસીદ કુસુમાસને.

“નિસીદિ તત્થ ભગવા, અસમ્ભીતોવ કેસરી;
સત્તરત્તિન્દિવં બુદ્ધો, પવરે કુસુમાસને.

“નમસ્સમાનો અટ્ઠાસિં, સત્તરત્તિન્દિવં અહં;
વુટ્ઠહિત્વા સમાધિમ્હા, સત્થા લોકે અનુત્તરો;
મમ કમ્મં પકિત્તેન્તો, ઇદં વચનમબ્રવિ.

“ભાવેહિ બુદ્ધાનુસ્સતિં, ભાવનાનમનુત્તરં;
ઇમં સતિં ભાવયિત્વા, પૂરયિસ્સસિ માનસં.

“તિંસકપ્પસહસ્સાનિ , દેવલોકે રમિસ્સસિ;
અસીતિક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જં કરિસ્સસિ;
સહસ્સક્ખત્તું ચક્કવત્તી, રાજા રટ્ઠે ભવિસ્સસિ.

“પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં;
અનુભોસ્સસિ તં સબ્બં, બુદ્ધાનુસ્સતિયા ફલં.

“ભવાભવે સંસરન્તો, મહાભોગં લભિસ્સસિ;
ભોગે તે ઊનતા નત્થિ, બુદ્ધાનુસ્સતિયા ફલં.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘અસીતિકોટિં છડ્ડેત્વા, દાસે કમ્મકરે બહૂ;
ગોતમસ્સ ભગવતો, સાસને પબ્બજિસ્સસિ.

‘‘આરાધયિત્વા સમ્બુદ્ધં, ગોતમં સક્યપુઙ્ગવં;
સુભૂતિ નામ નામેન, હેસ્સસિ સત્થુ સાવકો.

‘‘ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, દક્ખિણેય્યગુણમ્હિ તં;
તથારણવિહારે ચ, દ્વીસુ અગ્ગે ઠપેસ્સસિ.

‘‘ઇદં વત્વાન સમ્બુદ્ધો, જલજુત્તમનામકો;
નભં અબ્ભુગ્ગમી વીરો, હંસરાજાવ અમ્બરે.

‘‘સાસિતો લોકનાથેન, નમસ્સિત્વા તથાગતં;
સદા ભાવેમિ મુદિતો, બુદ્ધાનુસ્સતિમુત્તમં.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસં અગચ્છહં.

‘‘અસીતિક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જમકારયિં;
સહસ્સક્ખત્તું રાજા ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં.

‘‘પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં;
અનુભોમિ સુસમ્પત્તિં, બુદ્ધાનુસ્સતિયા ફલં.

‘‘ભવાભવે સંસરન્તો, મહાભોગં લભામહં;
ભોગે મે ઊનતા નત્થિ, બુદ્ધાનુસ્સતિયા ફલં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધાનુસ્સતિયા ફલં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો, વિમોક્ખાપિ ચ અટ્ઠિમે;
છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. –

ઇત્થં સુદં આયસ્મા સુભૂતિત્થેરો ઇમા ગાથાયો અભાસિત્થાતિ.

એવં પન સો તાવતિંસભવને અપરાપરં ઉપ્પજ્જનવસેન દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવિત્વા તતો ચુતો મનુસ્સલોકે અનેકસતક્ખત્તું ચક્કવત્તિરાજા ચ પદેસરાજા ચ હુત્વા ઉળારં મનુસ્સસમ્પત્તિં અનુભવિત્વા અથ અમ્હાકં ભગવતો

કાલે સાવત્થિયં સુમનસેટ્ઠિસ્સ ગેહે અનાથપિણ્ડિકસ્સ કનિટ્ઠો હુત્વા નિબ્બત્તિ ''**સુભૂતી**''તિસ્સ નામં અહોસિ.

તેન ચ સમયેન અમ્હાકં ભગવા લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તવરધમ્મચક્કો અનુપુબ્બેન રાજગહં ગન્ત્વા તત્થ વેળુવનપટિગ્ગહણાદિના લોકાનુગ્ગહં કરોન્તો રાજગહં ઉપનિસ્સાય સીતવને વિહરતિ. તદા અનાથપિણ્ડિકો સેટ્ઠિ સાવત્થિયં ઉટ્ઠાનકભણ્ડં ગહેત્વા અત્તનો સહાયસ્સ રાજગહસેટ્ઠિનો ઘરં ગતો બુદ્ધુપ્પાદં સુત્વા સત્થારં સીતવને વિહરન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પઠમદસ્સનેનેવ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાય સત્થારં સાવત્થિં આગમનત્થાય યાચિત્વા તતો પઞ્ચચત્તાલીસયોજને મગ્ગે યોજને યોજને સતસહસ્સપરિચ્ચાગેન વિહારે પતિટ્ઠાપેત્વા સાવત્થિયં રાજમાનેન અટ્ઠકરીસપ્પમાણં જેતસ્સ રાજકુમારસ્સ ઉય્યાનભૂમિં કોટિસન્થારેન કિણિત્વા તત્થ ભગવતો વિહારં કારેત્વા અદાસિ. વિહારપરિગ્ગહણદિવસે અયં સુભૂતિકુટુમ્બિકો અનાથપિણ્ડિકસેટ્ઠિના સદ્ધિં ગન્ત્વા ધમ્મં સુણન્તો સદ્ધં પટિલભિત્વા પબ્બજિ . સો ઉપસમ્પજ્જિત્વા દ્વે માતિકા પગુણા કત્વા કમ્મટ્ઠાનં કથાપેત્વા અરઞ્ઞે સમણધમ્મં કરોન્તો મેત્તાઝાનપાદકં વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. સો ધમ્મં દેસેન્તો યસ્મા સત્થારા દેસિતનિયામેન અનોદિસ્સકં કત્વા ધમ્મં દેસેતિ. તસ્મા અરણવિહારીનં અગ્ગો નામ જાતો. પિણ્ડાય ચરન્તો ઘરે ઘરે મેત્તાઝાનં સમાપજ્જિત્વા વુટ્ઠાય ભિક્ખં પટિગ્ગણ્હાતિ ''એવં દાયકાનં મહપ્ફલં ભવિસ્સતી''તિ. તસ્મા દક્ખિણેય્યાનં અગ્ગો નામ જાતો. તેનાહ ભગવા – ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં અરણવિહારીનં યદિદં સુભૂતિ, દક્ખિણેય્યાનં યદિદં સુભૂતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૮, ૨૦૧). એવમયં મહાથેરો અરહત્તે પતિટ્ઠાય અત્તના પૂરિતપારમીનં ફલસ્સ મત્થકં પત્વા લોકે અભિઞ્ઞાતો અભિલક્ખિતો હુત્વા બહુજનહિતાય જનપદચારિકં ચરન્તો અનુપુબ્બેન રાજગહં અગમાસિ.

રાજા બિમ્બિસારો થેરસ્સ આગમનં સુત્વા ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા ''ઇધેવ, ભન્તે, વસથા''તિ વત્વા ''નિવાસનટ્ઠાનં કરિસ્સામી''તિ પક્કન્તો વિસ્સરિ. થેરો સેનાસનં અલભન્તો અબ્ભોકાસે વીતિનામેસિ. થેરસ્સ આનુભાવેન દેવો ન વસ્સતિ. મનુસ્સા અવુટ્ઠિતાય ઉપદ્દુતા રઞ્ઞો નિવેસનદ્વારે ઉક્કુટ્ઠિમકંસુ. રાજા ''કેન નુ ખો કારણેન દેવો ન વસ્સતી''તિ વીમંસન્તો ''થેરસ્સ અબ્ભોકાસવાસેન મઞ્ઞે ન વસ્સતી''તિ ચિન્તેત્વા તસ્સ પણ્ણકુટિં કારાપેત્વા ''ઇમિસ્સા, ભન્તે, પણ્ણકુટિયા વસથા''તિ વત્વા વન્દિત્વા પક્કામિ. થેરો કુટિકં પવિસિત્વા તિણસન્થારકે પલ્લઙ્કેન નિસીદિ. તદા પન દેવો થોકં થોકં ફુસાયતિ, ન સમ્મા ધારં અનુપ્પવેચ્છતિ. અથ થેરો લોકસ્સ અવુટ્ઠિકભયં વિસમિતુકામો અત્તનો અજ્ઝત્તિકબાહિરવત્થુકસ્સ પરિસ્સયસ્સ અભાવં પવેદેન્તો –

૧. ''છન્ના મે કુટિકા સુખા નિવાતા, વસ્સ દેવ યથાસુખં;
ચિત્તં મે સુસમાહિતં વિમુત્તં, આતાપી વિહરામિ વસ્સ દેવા''તિ. –

ગાથમાહ.

તત્થ **છન્ન**-સદ્દો તાવ ''છન્ના સા કુમારિકા ઇમસ્સ કુમારકસ્સ'' (પારા॰ ૨૯૬) ''નચ્છન્નં નપ્પતિરૂપ''ન્તિઆદીસુ (પારા॰ ૩૮૩) પતિરૂપે આગતો. ''છન્નં ત્વેવ, ફગ્ગુણ, ફસ્સાયતનાન''ન્તિઆદીસુ વચનવિસિટ્ઠે સઙ્ખ્યાવિસેસે. ''છન્નમતિવસ્સતિ, વિવટં નાતિવસ્સતી''તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૪૫; ચૂળવ॰ ૩૮૫) ગહણે. ''ક્યાહં તે નચ્છન્નોપિ કરિસ્સામી''તિઆદીસુ નિવાસનપારુપને ''આયસ્મા છન્નો અનાચારં આચરતી''તિઆદીસુ (પારા॰ ૪૨૪) પઞ્ઞત્તિયં. ''સબ્બચ્છન્નં સબ્બપરિચ્છન્નં (પાચિ॰ ૫૨, ૫૪), છન્ના કુટિ આહિતો ગિની''તિ (સુ॰ નિ॰

૧૮) ચ આદીસુ તિણાદીહિ છાદને. ઇધાપિ તિણાદીહિ છાદનેયેવ દટ્ઠબ્બો, તસ્મા તિણેન વા પણ્ણેન વા છન્ના યથા ન વસ્સતિ વસ્સોદકપતનં ન હોતિ ન ઓવસ્સતિ, એવં સમ્મદેવ છાદિતાતિ અત્થો.

મે-સદ્દો ''કિચ્છેન મે અધિગતં, હલં દાનિ પકાસિતુ''ન્તિઆદીસુ (મહાવ॰ ૮; દી॰ નિ॰ ૨.૬૫; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૧; ૨.૩૩૭; સં॰ નિ॰ ૧.૧૭૨) કરણે આગતો, મયાતિ અત્થો. ''તસ્સ મે, ભન્તે, ભગવા સંખિત્તેન ધમ્મં દેસેતૂ''તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૮૨; અ॰ નિ॰ ૪.૨૫૭) સમ્પદાને, મય્હન્તિ અત્થો. ''પુબ્બેવ મે, ભિક્ખવે, સમ્બોધા અનભિસમ્બુદ્ધસ્સ બોધિસત્તસ્સેવ સતો''આદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૦૬; સં॰ નિ॰ ૪.૧૪) સામિઅત્થે આગતો. ઇધાપિ સામિઅત્થે એવ દટ્ઠબ્બો, મમાતિ અત્થો. કિઞ્ચાપિ ખીણાસવાનં મમાયિતબ્બં નામ કિઞ્ચિ નત્થિ લોકધમ્મેહિ અનુપલિત્તભાવતો, લોકસમઞ્ઞાવસેન પન તેસમ્પિ ''અહં મમા''તિ વોહારમત્તં હોતિ. તેનાહ ભગવા – ''કિન્તિ મે સાવકા ધમ્મદાયાદા ભવેય્યું, નો આમિસદાયાદા''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૯).

કુટિકાતિ પન માતુકુચ્છિપિ કરજકાયોપિ તિણાદિચ્છદનો પતિસ્સયોપિ વુચ્ચતિ. તથા હિ –

> ''માતરં કુટિકં બ્રૂસિ, ભરિયં બ્રૂસિ કુલાવકં;
> પુત્તે સન્તાનકે બ્રૂસિ, તણ્હા મે બ્રૂસિ બન્ધન''ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૧૯) –

આદીસુ માતુકુચ્છિ ''કુટિકા''તિ વુત્તા.

> ''અટ્ઠિકઙ્કલકુટિકે , મંસન્હારુપસિબ્બિતે;
> ધિરત્થુ પૂરે દુગ્ગન્ધે, પરગત્તે મમાયસી''તિ. (થેરગા॰ ૧૧૫૩) –

આદીસુ કેસાદિસમૂહભૂતો કરજકાયો. ''કસ્સપસ્સ ભગવતો ભગિનિ કુટિ ઓવસ્સતિ'' (મ॰ નિ॰ ૨.૨૯૧) ''કુટિ નામ ઉલ્લિત્તા વા હોતિ અવલિત્તા વા''તિઆદીસુ (પારા॰ ૩૪૯) તિણછદનપતિસ્સયો. ઇધાપિ સો એવ વેદિતબ્બો પણ્ણસાલાય અધિપ્પેતત્તા. કુટિ એવ હિ કુટિકા, અપાકટકુટિ ''કુટિકા''તિ વુત્તા.

સુખ-સદ્દો પન ''વિપિટ્ઠિકત્વાન સુખં દુખઞ્ચ, પુબ્બેવ ચ સોમનસ્સદોમનસ્સ''ન્તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૬૭) સુખવેદનાયં આગતો. ''સુખો બુદ્ધાનમુપ્પાદો, સુખા સદ્ધમ્મદેસના''તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૯૪) સુખમૂલે. ''સુખસ્સેતં, ભિક્ખવે, અધિવચનં યદિદં પુઞ્ઞાની''તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૨; ઇતિવુ॰ ૨૨) સુખહેતુમ્હિ. ''યસ્મા ચ, ખો, મહાલિ, રૂપં સુખં સુખાનુપતિતં સુખાવક્કન્ત''ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૩.૬૦) સુખારમ્મણે, ''દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારા એતે, ચુન્દ, અરિયસ્સ વિનયે''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૮૨) અબ્યાપજ્જે. ''નિબ્બાનં પરમં સુખ''ન્તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૧૫; ધ॰ પ॰ ૨૦૩-૨૦૪) નિબ્બાને. ''યાવઞ્ચિદં, ભિક્ખવે, ન સુકરં અક્ખાનેન પાપુણિતું યાવ સુખા સગ્ગા''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૨૫) સુખપ્પચ્ચયટ્ઠાને. ''સોવગ્ગિકં સુખવિપાકં સગ્ગસંવત્તનિક''ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૧.૧૬૩; સં॰ નિ॰ ૧.૧૩૦) ઇટ્ઠે, પિયમનાપેતિ અત્થો. ઇધાપિ ઇટ્ઠે સુખપ્પચ્ચયે વા દટ્ઠબ્બો. સા હિ કુટિ અન્તો બહિ ચ મનાપભાવેન સમ્પાદિતા નિવાસનફાસુતાય ''સુખા''તિ વુત્તા. તથા નાતિસીતનાતિઉણ્હતાય ઉતુસુખસમ્પત્તિયોગેન કાયિકચેતસિકસુખસ્સ પચ્ચયભાવતો.

નિવાતાતિ અવાતા, કુસિતગ્ગળપિહિતવાતપાનત્તા વાતપરિસ્સયરહિતાતિ અત્થો. ઇદં તસ્સા કુટિકા સુખભાવવિભાવનં. સવાતે હિ સેનાસને ઉતુસપ્પાયો ન લબ્ભતિ, નિવાતે સો લબ્ભતીતિ. **વસ્સા**તિ પવસ્સ સમ્મા

ધારં અનુપ્પવેચ્છ. **દેવા**તિ અયં **દેવ**-સદ્દો ‘‘ઇમાનિ તે, દેવ, ચતુરાસીતિ નગરસહસ્સાનિ કુસવતીરાજધાનિપ્પમુખાનિ, એત્થ , દેવ, છન્દં જનેહિ જીવિતે અપેક્ખ’’ન્તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૬૬) સમ્મુતિદેવે ખત્તિયે આગતો. ‘‘ચાતુમહારાજિકા દેવા વણ્ણવન્તો સુખબહુલા’’તિઆદીસુ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૩૭) ઉપપત્તિદેવેસુ. ‘‘તસ્સ દેવાતિદેવસ્સ, સાસનં સબ્બદસ્સિનો’’તિઆદીસુ વિસુદ્ધિદેવેસુ . વિસુદ્ધિદેવાનઞ્હિ ભગવતો અતિદેવભાવે વુત્તે ઇતરેસં વુત્તો એવ હોતિ. ‘‘વિદ્ધે વિગતવલાહકે દેવે’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૪૮૬; સં॰ નિ॰ ૧.૧૧૦; ઇતિવુ॰ ૨૭) આકાસે. ‘‘દેવો ચ કાલેન કાલં ન સમ્મા ધારં અનુપ્પવેચ્છતી’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૪.૭૦) મેઘે પજ્જુન્ને વા. ઇધાપિ મેઘે પજ્જુન્ને વા દટ્ઠબ્બો. વસ્સાતિ હિ તે આણાપેન્તો થેરો આલપતિ. **યથાસુખન્તિ** યથારુચિં. તવ વસ્સનેન મય્હં બાહિરો પરિસ્સયો નત્થિ, તસ્મા યથાકામં વસ્સાતિ વસ્સૂપજીવિસત્તે અનુગ્ગણ્હન્તો વદતિ.

ઇદાનિ અબ્ભન્તરે પરિસ્સયાભાવં દસ્સેન્તો ‘‘**ચિત્ત**’’ન્તિઆદિમાહ. તત્થ **ચિત્તં મે સુસમાહિત**ન્તિ મમ ચિત્તં સુટ્ઠુ અતિવિય સમ્મા સમ્મદેવ એકગ્ગભાવેન આરમ્મણે ઠપિતં. તઞ્ચ ખો ન નીવરણાદિવિક્ખમ્ભનમત્તેન; અપિ ચ ખો વિમુત્તં ઓરમ્ભાગિયઉદ્ધંભાગિયસઙ્ખેહિ સબ્બસંયોજનેહિ સબ્બકિલેસધમ્મતો ચ વિસેસેન વિમુત્તં, સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન પટિપસ્સદ્ધિપ્પહાનવસેન તે પજહિત્વા ઠિતન્તિ અત્થો. **આતાપી**તિ વીરિયવા. ફલસમાપત્તિઅત્થં વિપસ્સનારમ્ભવસેન દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારત્થઞ્ચ આરદ્ધવીરિયો હુત્વા વિહરામિ, દિબ્બવિહારાદીહિ અત્તભાવં પવત્તેમિ, ન પન કિલેસપ્પહાનત્થં, પહાતબ્બસ્સેવ અભાવતોતિ અધિપ્પાયો. ‘‘યથા પન બાહિરપરિસ્સયાભાવેન, દેવ, મયા ત્વં વસ્સને નિયોજિતો, એવં અબ્ભન્તરપરિસ્સયાભાવેનપી’’તિ દસ્સેન્તો પુનપિ ‘‘**વસ્સ**, **દેવા**’’તિ આહ.

અપરો નયો **છન્ના**તિ છાદિતા પિહિતા. **કુટિકા**તિ અત્તભાવો. સો હિ ‘‘અનેકાવયવસ્સ સમુદાયસ્સ અવિજ્જાનીવરણસ્સ, ભિક્ખવે, પુગ્ગલસ્સ તણ્હાસંયુત્તસ્સ અયઞ્ચેવ કાયો સમુદાગતો, બહિદ્ધા ચ નામરૂપ’’ન્તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૯) કાયોતિ આગતો. ‘‘સિઞ્ચ, ભિક્ખુ, ઇમં નાવં , સિત્તા તે લહુમેસ્સતી’’તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૬૬) નાવાતિ આગતો. ‘‘ગહકારક દિટ્ઠોસિ, ગહકૂટં વિસઙ્ખત’’ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૧૫૪) ચ આદીસુ ગહન્તિ આગતો. ‘‘સત્તો ગુહાયં બહુનાભિછન્નો, તિટ્ઠં નરો મોહનસ્મિં પગાળ્હો’’તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૭૭૮) ગુહાતિ આગતો. ‘‘નેલઙ્ગો સેતપચ્છાદો, એકારો વત્તતી રથો’’તિઆદીસુ (ઉદા॰ ૬૫) રથોતિ આગતો. ‘‘પુન ગેહં ન કાહસી’’તિઆદીસુ (ધ॰ પ॰ ૧૫૪) ગેહન્તિ આગતો. ‘‘વિવટા કુટિ નિબ્બુતો ગિની’’તિઆદીસુ (સુ॰ નિ॰ ૧૯) કુટીતિ આગતો. તસ્મા ઇધાપિ સો ‘‘કુટિકા’’તિ વુત્તો. અત્તભાવો હિ કટ્ઠાદીનિ પટિચ્ચ લબ્ભમાના ગેહનામિકા કુટિકા વિય અટ્ઠિઆદિસઞ્ઞિતે પથવીધાતુઆદિકે ફસ્સાદિકે ચ પટિચ્ચ લબ્ભમાનો ‘‘કુટિકા’’તિ વુત્તો, ચિત્તમક્કટસ્સ નિવાસભાવતો ચ. યથાહ –

> ‘‘અટ્ઠિકઙ્કલકુટિવેસા, મક્કટાવસથો ઇતિ;
> મક્કટો પઞ્ચદ્વારાય, કુટિકાય પસક્કિય;
> દ્વારેનાનુપરિયાતિ, ઘટ્ટયન્તો પુનપ્પુન’’ન્તિ ચ.

સા પનેસા અત્તભાવકુટિકા થેરસ્સ તિણ્ણં છન્નં અટ્ઠન્નઞ્ચ અસંવરદ્વારાનં વસેન સમતિ વિજ્ઝનકસ્સ રાગાદિઅવસ્સુતસ્સ પઞ્ઞાય સંવુતત્તા સમ્મદેવ પિહિતત્તા ‘‘છન્ના’’તિ વુત્તા. તેનાહ ભગવા – ‘‘સોતાનં સંવરં બ્રૂમિ, પઞ્ઞાયેતે પિધીયરે’’તિ (સુ॰ નિ॰ ૧૦૪૧). વુત્તનયેન છન્નત્તા એવ કિલેસદુક્ખાભાવતો

નિરામિસસુખસમઙ્ગિતાય ચ **સુખા** સુખપ્પત્તા, તતો એવ ચ **નિવાતા** નિહતમાનમદથમ્ભસારમ્ભતાય નિવાતવુત્તિકા. અયઞ્ચ નયો ''મય્હં ન સંકિલેસધમ્માનં સંવરણમત્તેન સિદ્ધો, અથ ખો અગ્ગમગ્ગસમાધિના સુટ્ઠુ સમાહિતચિત્તતાય ચેવ અગ્ગમગ્ગપઞ્ઞાય સબ્બસંયોજનેહિ વિપ્પમુત્તચિત્તતાય ચા''તિ દસ્સેન્તો આહ ''**ચિત્તં મે સુસમાહિતં વિમુત્ત**''ન્તિ. એવંભૂતો ચ ''ઇદાનાહં કતકરણીયો''તિ ન અપ્પોસ્સુક્કો હોમિ, અથ ખો **આતાપી વિહરામિ**, સદેવકસ્સ લોકસ્સ હિતસુખૂપસંહારે ઉસ્સાહજાતો ભિક્ખાચારકાલેપિ અનુધરં બ્રહ્મવિહારેનેવ વિહરામિ. તસ્મા ત્વમ્પિ, **દેવ**, પજ્જુન્ન મય્હં પિયં કાતુકામતાયપિ વસ્સૂપજીવીનં સત્તાનં અનુકમ્પાયપિ **વસ્સ** સમ્મા ધારં અનુપ્પવેચ્છાતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

એત્થ ચ થેરો ''છન્ના મે કુટિકા સુખા નિવાતા''તિ ઇમિના લોકિયલોકુત્તરભેદં અત્તનો અધિસીલસિક્ખં દસ્સેતિ. ''ચિત્તં મે સુસમાહિત''ન્તિ ઇમિના અધિચિત્તસિક્ખં. ''વિમુત્ત''ન્તિ ઇમિના અધિપઞ્ઞાસિક્ખં. ''આતાપી વિહરામી''તિ ઇમિના દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારં. અથ વા ''છન્ના મે કુટિકા સુખા નિવાતા''તિ ઇમિના અનિમિત્તવિહારં દસ્સેતિ કિલેસવસ્સપિધાનમુખેન નિચ્ચાદિનિમિત્તુગ્ઘાટનદીપનતો. ''ચિત્તં મે સુસમાહિત''ન્તિ ઇમિના અપ્પણિહિતવિહારં. ''વિમુત્ત''ન્તિ ઇમિના સુઞ્ઞતવિહારં. ''આતાપી વિહરામી''તિ ઇમિના તેસં તિણ્ણં વિહારાનં અધિગમૂપાયં. પઠમેન વા દોસપ્પહાનં, દુતિયેન રાગપ્પહાનં, તતિયેન મોહપ્પહાનં. તથા દુતિયેન પઠમદુતિયેહિ વા ધમ્મવિહારસમ્પત્તિયો દસ્સેતિ. તતિયેન વિમુત્તિસમ્પત્તિયો. ''આતાપી વિહરામી''તિ ઇમિના પરહિતપટિપત્તિયં અતન્દિતભાવં દસ્સેતીતિ દટ્ઠબ્બં.

એવં ''યથાનામા''તિ ગાથાય વુત્તાનં ધમ્મવિહારાદીનં ઇમાય ગાથાય દસ્સિતત્તા તત્થ અદસ્સિતેસુ નામગોત્તેસુ નામં દસ્સેતું ''**ઇત્થં સુદ**''ન્તિઆદિ વુત્તં. યે હિ થેરા નામમત્તેન પાકટા, તે નામેન, યે ગોત્તમત્તેન પાકટા, તે ગોત્તેન, યે ઉભયથા પાકટા, તે ઉભયેનપિ દસ્સિસ્સ''ન્તિ. અયં પન થેરો નામેન અભિલક્ખિતો, ન તથા ગોત્તેનાતિ ''**ઇત્થં સુદં આયસ્મા સુભૂતી**''તિ વુત્તં. તત્થ **ઇત્થ**ન્તિ ઇદં પકારં, ઇમિના આકારેનાતિ અત્થો. **સુદ**ન્તિ સુ ઇદં, સન્ધિવસેન ઇકારલોપો. **સૂ**તિ ચ નિપાતમત્તં, ઇદં ગાથન્તિ યોજના. **આયસ્મા**તિ પિયવચનમેતં ગરુગારવસપ્પતિસ્સવચનમેતં. **સુભૂતી**તિ નામકિત્તનં. સો હિ સરીરસમ્પત્તિયાપિ દસ્સનીયો પાસાદિકો, ગુણસમ્પત્તિયાપિ. ઇતિ સુન્દરાય સરીરાવયવવિભૂતિયા સીલસમ્પત્તિયાદિવિભૂતિયા ચ સમન્નાગતત્તા સુભૂતીતિ પઞ્ઞાયિત્થ સીલસારાદિથિરગુણયોગતો **થેરો**. **અભાસિત્થા**તિ કથેસિ. કસ્મા પનેતે મહાથેરા અત્તનો ગુણે પકાસેન્તીતિ? ઇમિના દીઘેન અદ્ધુના અનધિગતપુબ્બં પરમગમ્ભીરં અતિવિય સન્તં પણીતં અત્તના અધિગતં લોકુત્તરધમ્મં પચ્ચવેક્ખિત્વા પીતિવેગસમુસ્સાહિતઉદાનવસેન સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવવિભાવનવસેન ચ પરમપ્પિચ્છા અરિયા અત્તનો ગુણે પકાસેન્તિ, યથા તં લોકનાથો બોધનેય્યઅજ્ઝાસયવસેન ''દસબલસમન્નાગતો, ભિક્ખવે, તથાગતો ચતુવેસારજ્જવિસારદો''તિઆદિના અત્તનો ગુણે પકાસેતિ, એવમયં થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા હોતીતિ.

પરમત્થદીપનિયા થેરગાથાસંવણ્ણનાય

સુભૂતિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. મહાકોટ્ઠિકત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉપસન્તોતિ આયસ્મતો મહાકોટ્ઠિકત્થેરસ્સ ગાથા. તસ્સ કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ થેરો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે મહાભોગકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો માતાપિતૂનં અચ્ચયેન કુટુમ્બં સણ્ઠપેત્વા ઘરાવાસં વસન્તો એકદિવસં પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો ધમ્મદેસનાકાલે હંસવતીનગરવાસિકે ગન્ધમાલાદિહત્થે યેન બુદ્ધો યેન ધમ્મો યેન સઙ્ઘો, તન્નિન્ને તપ્પોણે તપ્પબ્ભારે ગચ્છન્તે દિસ્વા મહાજનેન સદ્ધિં ઉપગતો સત્થારં એકં ભિક્ખું પટિસમ્ભિદાપત્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા ''અયં કિર ઇમસ્મિં સાસને પટિસમ્ભિદાપત્તાનં અગ્ગો, અહો વતાહમ્પિ એકસ્સ બુદ્ધસ્સ સાસને અયં વિય પટિસમ્ભિદાપત્તાનં અગ્ગો ભવેય્ય''ન્તિ ચિન્તેત્વા સત્થુ દેસનાપરિયોસાને વુટ્ઠિતાય પરિસાય ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા, ''ભન્તે, સ્વે મય્હં ભિક્ખં ગણ્હથા''તિ નિમન્તેસિ. સત્થા અધિવાસેસિ. સો ભગવન્તં અભિવાદેત્વા પદક્ખિણં કત્વા સકનિવેસનં ગન્ત્વા સબ્બરત્તિં બુદ્ધસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ નિસજ્જટ્ઠાનં ગન્ધદામમાલાદામાદીહિ અલઙ્કરિત્વા પણીતં ખાદનીયં ભોજનીયં પટિયાદાપેત્વા તસ્સા રત્તિયા અચ્ચયેન સકે નિવેસને ભિક્ખુસતસહસ્સપરિવારં ભગવન્તં વિવિધયાગુખજ્જકપરિવારં નાનારસસૂપબ્યઞ્જનં ગન્ધસાલિભોજનં ભોજેત્વા ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને ચિન્તેસિ – ''મહન્તં, ખો, અહં ઠાનન્તરં પત્થેમિ ન ખો પન મય્હં યુત્તં એકદિવસમેવ દાનં દત્વા તં ઠાનન્તરં પત્થેતું, અનુપટિપાટિયા સત્ત દિવસે દાનં દત્વા પત્થેસ્સામી''તિ . સો તેનેવ નિયામેન સત્ત દિવસે મહાદાનાનિ દત્વા ભત્તકિચ્ચપરિયોસાને દુસ્સકોટ્ઠાગારં વિવરાપેત્વા ઉત્તમં તિચીવરપ્પહોનકં સુખુમવત્થં બુદ્ધસ્સ પાદમૂલે ઠપેત્વા ભિક્ખુસતસહસ્સસ્સ ચ તિચીવરં દત્વા તથાગતં ઉપસઙ્કમિત્વા, ''ભન્તે, યો સો ભિક્ખુ તુમ્હેહિ ઇતો સત્તમદિવસમત્થકે એતદગ્ગે ઠપિતો, અહમ્પિ સો ભિક્ખુ વિય અનાગતે ઉપ્પજ્જનકબુદ્ધસ્સ સાસને પબ્બજિત્વા પટિસમ્ભિદાપત્તાનં અગ્ગો ભવેય્ય''ન્તિ વત્વા સત્થુ પાદમૂલે નિપજ્જિત્વા પત્થનં અકાસિ. સત્થા તસ્સ પત્થનાય સમિજ્ઝનભાવં દિસ્વા ''અનાગતે ઇતો કપ્પસતસહસ્સમત્થકે ગોતમો નામ બુદ્ધો લોકે ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, તસ્સ સાસને તવ પત્થના સમિજ્ઝિસ્સતી''તિ બ્યાકાસિ. વુત્તમ્પિ ચેતં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૪.૨૨૧-૨૫૦) –

''પદુમુત્તરો નામ જિનો, સબ્બલોકવિદૂ મુનિ;
ઇતો સતસહસ્સમ્હિ, કપ્પે ઉપ્પજ્જિ ચક્ખુમા.

''ઓવાદકો વિઞ્ઞાપકો, તારકો સબ્બપાણિનં;
દેસનાકુસલો બુદ્ધો, તારેસિ જનતં બહું.

''અનુકમ્પકો કારુણિકો, હિતેસી સબ્બપાણિનં;
સમ્પત્તે તિત્થિયે સબ્બે, પઞ્ચસીલે પતિટ્ઠપિ.

''એવં નિરાકુલં આસિ, સુઞ્ઞતં તિત્થિયેહિ ચ;
વિચિત્તં અરહન્તેહિ, વસીભૂતેહિ તાદિભિ.

''રતનાનટ્ઠપઞ્ઞાસં, ઉગ્ગતો સો મહામુનિ;
કઞ્ચનગ્ઘિયસઙ્કાસો, બાત્તિંસવરલક્ખણો.

''વસ્સસતસહસ્સાનિ, આયુ વિજ્જતિ તાવદે;
તાવતા તિટ્ઠમાનો સો, તારેસિ જનતં બહું.

‘‘તદાહં હંસવતિયં, બ્રાહ્મણો વેદપારગૂ;
ઉપેચ્ચ સબ્બલોકગ્ગં, અસ્સોસિં ધમ્મદેસનં.

‘‘તદા સો સાવકં વીરો, પભિન્નમતિગોચરં;
અત્થે ધમ્મે નિરુત્તે ચ, પટિભાને ચ કોવિદં.

‘‘ઠપેસિ એતદગ્ગમ્હિ, તં સુત્વા મુદિતો અહં;
સસાવકં જિનવરં, સત્તાહં ભોજયિં તદા.

‘‘દુસ્સેહચ્છાદયિત્વાન, સસિસ્સં બુદ્ધિસાગરં;
નિપચ્ચ પાદમૂલમ્હિ, તં ઠાનં પત્થયિં અહં.

‘‘તતો અવોચ લોકગ્ગો, પસ્સથેતં દિજુત્તમં;
વિનતં પાદમૂલે મે, કમલોદરસપ્પભં.

‘‘બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ ભિક્ખુસ્સ, ઠાનં પત્થયતે અયં;
તાય સદ્ધાય ચાગેન, સદ્ધમ્મસ્સવનેન ચ.

‘‘સબ્બત્થ સુખિતો હુત્વા, સંસરિત્વા ભવાભવે;
અનાગતમ્હિ અદ્ધાને, લચ્છસેતં મનોરથં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
કોટ્ઠિકો નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘તં સુત્વા મુદિતો હુત્વા, યાવજીવં તદા જિનં;
મેત્તચિત્તો પરિચરિં, સતો પઞ્ઞા સમાહિતો.

‘‘તેન કમ્મવિપાકેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘સતાનં તીણિક્ખત્તુઞ્ચ, દેવરજ્જમકારયિં;
સતાનં પઞ્ચક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં.

‘‘પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં;
સબ્બત્થ સુખિતો આસિં, તસ્સ કમ્મસ્સ વાહસા.

‘‘દુવે ભવે સંસરામિ, દેવત્તે અથ માનુસે;

અઞ્ઞં ગતિં ન ગચ્છામિ, સુચિણ્ણસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘દ્વે કુલે પજાયામિ, ખત્તિયે અથ બ્રાહ્મણે;
નીચે કુલે ન જાયામિ, સુચિણ્ણસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘પચ્છિમે ભવે સમ્પત્તે, બ્રહ્મબન્ધુ અહોસહં;
સાવત્થિયં વિપ્પકુલે, પચ્ચાજાતો મહદ્ધને.

‘‘માતા ચન્દવતી નામ, પિતા મે અસ્સલાયનો;
યદા મે પિતરં બુદ્ધો, વિનયી સબ્બસુદ્ધિયા.

‘‘તદા પસન્નો સુગતે, પબ્બજિં અનગારિયં;
મોગ્ગલ્લાનો આચરિયો, ઉપજ્ઝા સારિસમ્ભવો.

‘‘કેસેસુ છિજ્જમાનેસુ, દિટ્ઠિ છિન્ના સમૂલિકા;
નિવાસેન્તો ચ કાસાવં, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘અત્થધમ્મનિરુત્તીસુ, પટિભાને ચ મે મતિ;
પભિન્ના તેન લોકગ્ગો, એતદગ્ગે ઠપેસિ મં.

‘‘અસન્દિટ્ઠં વિયાકાસિં, ઉપતિસ્સેન પુચ્છિતો;
પટિસમ્ભિદાસુ તેનાહં, અગ્ગો સમ્બુદ્ધસાસને.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
નાગોવ બન્ધનં છેત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘સ્વાગતં વત મે આસિ, મમ બુદ્ધસ્સ સન્તિકે;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો, વિમોક્ખાપિ ચ અટ્ઠિમે;
છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

એવં સો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારં સમ્ભરન્તો અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિ. કોટ્ઠિકોતિસ્સ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો તયો વેદે ઉગ્ગહેત્વા બ્રાહ્મણસિપ્પે નિપ્ફત્તિં ગતો એકદિવસં સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ઉપસમ્પન્નકાલતો પટ્ઠાય વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પત્વા પટિસમ્ભિદાસુ ચિણ્ણવસી હુત્વા અભિઞ્ઞાતે અભિઞ્ઞાતે મહાથેરે ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છન્તોપિ દસબલં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છન્તોપિ પટિસમ્ભિદાસુયેવ પઞ્હં પુચ્છિ. એવમયં થેરો તત્થ કતાધિકારતાય ચિણ્ણવસીભાવેન ચ પટિસમ્ભિદાપત્તાનં અગ્ગો જાતો. અથ નં સત્થા મહાવેદલ્લસુત્તં (મ॰ નિ॰ ૧.૪૪૯ આદયો) અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા પટિસમ્ભિદાપત્તાનં

અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં પટિસમ્ભિદાપત્તાનં યદિદં મહાકોટ્ઠિકો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૦૯, ૨૧૮). સો અપરેન સમયેન વિમુત્તિસુખં પટિસંવેદેન્તો ઉદાનવસેન –

૨. ‘‘ઉપસન્તો ઉપરતો, મન્તભાણી અનુદ્ધતો;
ધુનાતિ પાપકે ધમ્મે, દુમપત્તંવ માલુતો’’તિ. –

ઇત્થં સુદં આયસ્મા મહાકોટ્ઠિકત્થેરો ગાથં અભાસિ.

તત્થ **ઉપસન્તો**તિ મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં ઉપસમનેન નિબ્બિસેવનભાવકરણેન ઉપસન્તો. **ઉપરતો**તિ સબ્બસ્મા પાપકરણતો ઓરતો વિરતો. **મન્તભાણી**તિ મન્તા વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, તાય પન ઉપપરિક્ખિત્વા ભણતીતિ મન્તભાણી, કાલવાદીઆદિભાવં અવિસ્સજ્જેન્તોયેવ ભણતીતિ અત્થો. મન્તભણનવસેન વા ભણતીતિ મન્તભાણી, દુબ્ભાસિતતો વિના અત્તનો ભાસનવસેન ચતુરઙ્ગસમન્નાગતં સુભાસિતંયેવ ભણતીતિ અત્થો. જાતિઆદિવસેન અત્તનો અનુક્કંસનતો ન ઉદ્ધતોતિ **અનુદ્ધતો** અથ વા તિણ્ણં કાયદુચ્ચરિતાનં વૂપસમનેન તતો પટિવિરતિયા ઉપસન્તો, તિણ્ણં મનોદુચ્ચરિતાનં ઉપરમણેન પજહનેન ઉપરતો, ચતુન્નં વચીદુચ્ચરિતાનં અપ્પવત્તિયા પરિમિતભાણિતાય મન્તભાણી, તિવિધદુચ્ચરિતનિમિત્તઉપ્પજ્જનકસ્સ ઉદ્ધચ્ચસ્સ અભાવતો અનુદ્ધતો. એવં પન તિવિધદુચ્ચરિતપ્પહાનેન સુદ્ધે સીલે પતિટ્ઠિતો, ઉદ્ધચ્ચપ્પહાનેન સમાહિતો, તમેવ સમાધિં પદટ્ઠાનં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા **ધુનાતિ પાપકે ધમ્મે** લામકટ્ઠેન પાપકે સબ્બેપિ સંકિલેસધમ્મે નિદ્ધુનાતિ, સમુચ્છેદવસેન પજહતિ . યથા કિં? **દુમપત્તંવ માલુતો**, યથા નામ દુમસ્સ રુક્ખસ્સ પત્તં પણ્ડુપલાસં માલુતો વાતો ધુનાતિ, બન્ધનતો વિયોજેન્તો નીહરતિ, એવં યથાવુત્તપટિપત્તિયં ઠિતો પાપધમ્મે અત્તનો સન્તાનતો નીહરતિ, એવમયં થેરસ્સ અઞ્ઞાપદેસેન અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથાપિ હોતીતિ વેદિતબ્બા.

એત્થ ચ કાયવચીદુચ્ચરિતપ્પહાનવચનેન પયોગસુદ્ધિં દસ્સેતિ, મનોદુચ્ચરિતપ્પહાનવચનેન આસયસુદ્ધિં. એવં પયોગાસયસુદ્ધસ્સ ‘‘અનુદ્ધતો’’તિ ઇમિના ઉદ્ધચ્ચાભાવવચનેન તદેકટ્ઠતાય નીવરણપ્પહાનં દસ્સેતિ. તેસુ પયોગસુદ્ધિયા સીલસમ્પત્તિ વિભાવિતા, આસયસુદ્ધિયા સમથભાવનાય ઉપકારકધમ્મપરિગ્ગહો, નીવરણપ્પહાનેન સમાધિભાવના, ‘‘ધુનાતિ પાપકે ધમ્મે’’તિ ઇમિના પઞ્ઞાભાવના વિભાવિતા હોતિ. એવં અધિસીલસિક્ખાદયો તિસ્સો સિક્ખા, તિવિધકલ્યાણં સાસનં, તદઙ્ગપ્પહાનાદીનિ તીણિ પહાનાનિ, અન્તદ્વયપરિવજ્જનેન સદ્ધિં મજ્ઝિમાય પટિપત્તિયા પટિપજ્જનં, અપાયભવાદીનં સમતિક્કમનૂપાયો ચ યથારહં નિદ્ધારેત્વા યોજેતબ્બા. ઇમિના નયેન સેસગાથાસુપિ યથારહં અત્થયોજના વેદિતબ્બા. અત્થમત્તમેવ પન તત્થ તત્થ અપુબ્બં વણ્ણયિસ્સામ. ‘‘ઇત્થં સુદં આયસ્મા મહાકોટ્ઠિકો’’તિ ઇદં પૂજાવચનં, યથા તં મહામોગ્ગલ્લાનોતિ.

મહાકોટ્ઠિકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. કઙ્ખારેવતત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ઞં ઇમં પસ્સાતિ આયસ્મતો કઙ્ખારેવતસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ થેરો પદુમુત્તરભગવતો કાલે હંસવતીનગરે બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તો. એકદિવસં બુદ્ધાનં ધમ્મદેસનાકાલે હેટ્ઠા વુત્તનયેન મહાજનેન સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા પરિસપરિયન્તે ઠિતો ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું ઝાનાભિરતાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા ‘‘મયાપિ અનાગતે એવરૂપેન ભવિતું વટ્ટતી’’તિ ચિન્તેત્વા દેસનાવસાને સત્થારં નિમન્તેત્વા હેટ્ઠા વુત્તનયેન

મહાસક્કારં કત્વા ભગવન્તં આહ – ‘‘ભન્તે, અહં ઇમિના અધિકારકમ્મેન અઞ્ઞં સમ્પત્તિં ન પત્થેમિ, યથા પન સો ભિક્ખુ તુમ્હેહિ ઇતો સત્તમદિવસમત્થકે ઝાયીનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપિતો, એવં અહમ્પિ અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ સાસને ઝાયીનં અગ્ગો ભવેય્ય’’ન્તિ પત્થનમકાસિ. સત્થા અનાગતં ઓલોકેત્વા નિપ્ફજ્જનભાવં દિસ્વા ‘‘અનાગતે કપ્પસતસહસ્સાવસાને ગોતમો નામ બુદ્ધો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, તસ્સ સાસને ત્વં ઝાયીનં અગ્ગો ભવિસ્સસી’’તિ બ્યાકરિત્વા પક્કામિ.

સો યાવજીવં કલ્યાણકમ્મં કત્વા કપ્પસતસહસ્સં દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે સાવત્થિનગરે મહાભોગકુલે નિબ્બત્તો પચ્છાભત્તં ધમ્મસ્સવનત્થં ગચ્છન્તેન મહાજનેન સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા પરિસપરિયન્તે ઠિતો દસબલસ્સ ધમ્મકથં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ઉપસમ્પદં લભિત્વા કમ્મટ્ઠાનં કથાપેત્વા ઝાનપરિકમ્મં કરોન્તો ઝાનલાભી હુત્વા ઝાનં પાદકં કત્વા અરહત્તં પાપુણિ. સો યેભુય્યેન દસબલેન સમાપજ્જિતબ્બસમાપત્તિં સમાપજ્જન્તો અહોરત્તં ઝાનેસુ ચિણ્ણવસી અહોસિ. અથ નં સત્થા ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઝાયીનં યદિદં કઙ્ખારેવતો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૮, ૨૦૪) ઝાયીનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. વુત્તમ્પિ ચેતં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૫.૩૪-૫૩) –

‘‘પદુમુત્તરો નામ જિનો, સબ્બધમ્મેસુ ચક્ખુમા;
ઇતો સતસહસ્સમ્હિ, કપ્પે ઉપ્પજ્જિ નાયકો.

‘‘સીહહનુ બ્રહ્મગિરો, હંસદુન્દુભિનિસ્સનો;
નાગવિક્કન્તગમનો, ચન્દસૂરાધિકપ્પભો.

‘‘મહામતિ મહાવીરો, મહાઝાયી મહાબલો;
મહાકારુણિકો નાથો, મહાતમપનૂદનો.

‘‘સ કદાચિ તિલોકગ્ગો, વેનેય્યં વિનયં બહું;
ધમ્મં દેસેસિ સમ્બુદ્ધો, સત્તાસયવિદૂ મુનિ.

‘‘ઝાયિં ઝાનરતં વીરં, ઉપસન્તં અનાવિલં;
વણ્ણયન્તો પરિસતિં, તોસેસિ જનતં જિનો.

‘‘તદાહં હંસવતિયં, બ્રાહ્મણો વેદપારગૂ;
ધમ્મં સુત્વાન મુદિતો, તં ઠાનમભિપત્થયિં.

‘‘તદા જિનો વિયાકાસિ, સઙ્ઘમજ્ઝે વિનાયકો;
મુદિતો હોહિ ત્વં બ્રહ્મે, લચ્છસે તં મનોરથં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;

રેવતો નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

“તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

“પચ્છિમે ચ ભવે દાનિ, જાતોહં કોલિયે પુરે;
ખત્તિયે કુલસમ્પન્ને, ઇદ્ધે ફીતે મહદ્ધને.

“યદા કપિલવત્થુસ્મિં, બુદ્ધો ધમ્મમદેસયિ;
તદા પસન્નો સુગતે, પબ્બજિં અનગારિયં.

“કઙ્ખા મે બહુલા આસિ, કપ્પાકપ્પે તહિં તહિં;
સબ્બં તં વિનયી બુદ્ધો, દેસેત્વા ધમ્મમુત્તમં.

“તતોહં તિણ્ણસંસારો, તદા ઝાનસુખે રતો;
વિહરામિ તદા બુદ્ધો, મં દિસ્વા એતદબ્રવિ.

“યા કાચિ કઙ્ખા ઇધ વા હુરં વા, સવેદિયા વા પરવેદિયા વા;
યે ઝાયિનો તા પજહન્તિ સબ્બા, આતાપિનો બ્રહ્મચરિયં ચરન્તા.

“સતસહસ્સે કતં કમ્મં, ફલં દસ્સેસિ મે ઇધ;
સુમુત્તો સરવેગોવ, કિલેસે ઝાપયિં મમ.

“તતો ઝાનરત્તં દિસ્વા, બુદ્ધો લોકન્તગૂ મુનિ;
ઝાયીનં ભિક્ખૂનં અગ્ગો, પઞ્ઞાપેસિ મહામતિ.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
નાગોવ બન્ધનં છેત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

“સ્વાગતં વત મે આસિ, મમ બુદ્ધસ્સ સન્તિકે;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

“પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો, વિમોક્ખાપિ ચ અટ્ઠિમે;
છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

તથા કતકિચ્ચો પનાયં મહાથેરો પુબ્બે દીઘરત્તં અત્તનો કઙ્ખાપકતચિત્તતં ઇદાનિ સબ્બસો વિગતકઙ્ખતઞ્ચ પચ્ચવેક્ખિત્વા “અહો નૂન મય્હં સત્થુનો દેસનાનુભાવો, તેનેતરહિ એવં વિગતકઙ્ખો અજ્ઝત્તં વૂપસન્તચિત્તો જાતો”તિ સઞ્જાતબહુમાનો ભગવતો પઞ્ઞં પસંસન્તો “**પઞ્ઞં ઇમં પસ્સા**”તિ ઇમં ગાથમાહ.

૩. તત્થ **પઞ્ઞન્તિ** પકારે જાનાતિ, પકારેહિ ઞાપેતીતિ ચ પઞ્ઞા. વેનેય્યાનં આસયાનુસયચરિયાધિમુત્તિઆદિપ્પકારે ધમ્માનં કુસલાદિકે ખન્ધાદિકે ચ દેસેતબ્બપ્પકારે જાનાતિ, યથાસભાવતો પટિવિજ્ઝતિ, તેહિ ચ પકારેહિ ઞાપેતીતિ અત્થો. સત્થુ દેસનાઞાણઞ્હિ ઇધાધિપ્પેતં, તેનાહ "**ઇમ**"ન્તિ. તઞ્હિ અત્તનિ સિદ્ધેન દેસનાબલેન નયગ્ગાહતો પચ્ચક્ખં વિય ઉપટ્ઠિતં ગહેત્વા "**ઇમ**"ન્તિ વુત્તં. યદગ્ગેન વા સત્થુ દેસનાઞાણં સાવકેહિ નયતો ગય્હતિ, તદગ્ગેન અત્તનો વિસયે પટિવેધઞાણમ્પિ નયતો ગય્હતેવ. તેનાહ આયસ્મા ધમ્મસેનાપતિ – ''અપિચ મે, ભન્તે, ધમ્મન્વયો વિદિતો''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૪૬; ૩.૧૪૩). **પસ્સા**તિ વિમ્હયપ્પત્તો અનિયમતો આલપતિ અત્તનોયેવ વા ચિત્તં, યથાહ ભગવા ઉદાનેન્તો – ''લોકમિમં પસ્સ; પુથૂ અવિજ્જાય પરેતં ભૂતં ભૂતરતં ભવા અપરિમુત્ત''ન્તિ (ઉદા॰ ૩૦). **તથાગતાનન્તિ** તથા આગમનાદિઅત્થેન તથાગતાનં. તથા આગતોતિ હિ તથાગતો, તથા ગતોતિ તથાગતો, તથલક્ખણં આગતોતિ તથાગતો, તથધમ્મે યાથાવતો અભિસમ્બુદ્ધોતિ તથાગતો, તથદસ્સિતાય તથાગતો, તથવાદિતાય તથાગતો, તથાકારિતાય તથાગતો, અભિભવનટ્ઠેન તથાગતોતિ એવં અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતો. તથાય આગતોતિ તથાગતો, તથાય ગતોતિ તથાગતો, તથલક્ખણં ગતોતિ તથાગતો, તથાનિ આગતોતિ તથાગતો, તથાવિધોતિ તથાગતો, તથા પવત્તિતોતિ તથાગતો, તથેહિ આગતોતિ તથાગતો , તથા ગતભાવેન તથાગતોતિ એવમ્પિ અટ્ઠહિ કારણેહિ ભગવા તથાગતોતિ અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન પરમત્થદીપનિયા ઉદાનટ્ઠકથાય (ઉદા॰ અટ્ઠ॰ ૧૮) ઇતિવુત્તકટ્ઠકથાય (ઇતિવુ॰ અટ્ઠ॰ ૩૮) ચ વુત્તનયેનેવ વેદિતબ્બો.

ઇદાનિ તસ્સા પઞ્ઞાય અસાધારણવિસેસં દસ્સેતું "**અગ્ગિ યથા**"તિઆદિ વુત્તં. **યથા અગ્ગી**તિ ઉપમાવચનં. **યથા**તિ તસ્સ ઉપમાભાવદસ્સનં. **પજ્જલિતો**તિ ઉપમેય્યેન સમ્બન્ધદસ્સનં. **નિસીથે**તિ કિચ્ચકરણકાલદસ્સનં. અયઞ્હેત્થ અત્થો – યથા નામ નિસીથે રત્તિયં ચતુરઙ્ગસમન્નાગતે અન્ધકારે વત્તમાને ઉન્નતે ઠાને પજ્જલિતો અગ્ગિ તસ્મિં પદેસે તયગતં વિધમન્તં તિટ્ઠતિ, એવમેવ તથાગતાનં ઇમં દેસનાઞાણસઙ્ખાતં સબ્બસો વેનેય્યાનં સંસયતમં વિધમન્તં પઞ્ઞં પસ્સાતિ. યતો દેસનાવિલાસેન સત્તાનં ઞાણમયં આલોકં દેન્તીતિ **આલોકદા**. પઞ્ઞામયમેવ ચક્ખું દદન્તીતિ **ચક્ખુદદા**. તદુભયમ્પિ કઙ્ખાવિનયપદટ્ઠાનમેવ કત્વા દસ્સેન્તો "**યે આગતાનં વિનયન્તિ કઙ્ખ**"ન્તિ આહ, **યે** તથાગતા અત્તનો સન્તિકં **આગતાનં** ઉપગતાનં વેનેય્યાનં ''અહોસિં નુ ખો અહમતીતમદ્ધાન''ન્તિઆદિનયપ્પવત્તં (મ॰ નિ॰ ૧.૧૮; સં॰ નિ॰ ૨.૨૦) સોળસવત્થુકં, ''બુદ્ધે કઙ્ખતિ ધમ્મે કઙ્ખતી''તિઆદિનયપ્પવત્તં (ધ॰ સ॰ ૧૦૦૮) અટ્ઠવત્થુકઞ્ચ **કઙ્ખં** વિચિકિચ્છં **વિનયન્તિ** દેસનાનુભાવેન અનવસેસતો વિધમન્તિ વિદ્ધંસેન્તિ. વિનયકુક્કુચ્ચસઙ્ખાતા પન કઙ્ખા તબ્બિનયેનેવ વિનીતા હોન્તીતિ.

અપરો નયો – યથા અગ્ગિ નિસીથે રત્તિભાગે પજ્જલિતો પટુતરજાલો સમુજ્જલં ઉચ્ચાસને ઠિતાનં ઓભાસદાનમત્તેન અન્ધકારં વિધમિત્વા સમવિસમં વિભાવેન્તો આલોકદદો હોતિ. અચ્ચાસન્ને પન ઠિતાનં તં સુપાકટં કરોન્તો ચક્ખુકિચ્ચકરણતો ચક્ખુદદો નામ હોતિ, એવમેવ તથાગતો અત્તનો ધમ્મકાયસ્સ દૂરે ઠિતાનં અકતાધિકારાનં પઞ્ઞાપજ્જોતેન મોહન્ધકારં વિધમિત્વા કાયવિસમાદિસમવિસમં વિભાવેન્તો આલોકદા ભવન્તિ, આસન્ને ઠિતાનં પન કતાધિકારાનં ધમ્મચક્ખું ઉપ્પાદેન્તો ચક્ખુદદા ભવન્તિ. યે એવંભૂતા અત્તનો વચીગોચરં આગતાનં માદિસાનમ્પિ કઙ્ખાબહુલાનં કઙ્ખં વિનયન્તિ અરિયમગ્ગસમુપ્પાદનેન વિધમન્તિ, તેસં તથાગતાનં પઞ્ઞં ઞાણાતિસયં પસ્સાતિ યોજના. એવમયં થેરસ્સ અત્તનો કઙ્ખાવિતરણપ્પકાસનેન અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથાપિ હોતિ. અયઞ્હિ થેરો પુથુજ્જનકાલે કપ્પિયેપિ કુક્કુચ્ચકો હુત્વા કઙ્ખાબહુલતાય ''કઙ્ખારેવતો''તિ પઞ્ઞાતો, પચ્છા

ખીણાસવકાલેપિ તથેવ વોહરયિત્થ. તેનાહ – ‘‘ઇત્થં સુદં આયસ્મા કઙ્ખારેવતો ગાથં અભાસિત્થા’’તિ. તં વુત્તત્થમેવ.

કઙ્ખારેવતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. પુણ્ણત્થેરગાથાવણ્ણના

સબ્ભિરેવ સમાસેથાતિ આયસ્મતો પુણ્ણત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ દસબલસ્સ ઉપ્પત્તિતો પુરેતરમેવ હંસવતીનગરે બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તો અનુક્કમેન વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ લોકે ઉપ્પજ્જન્તે એકદિવસં બુદ્ધાનં ધમ્મદેસનાકાલે હેટ્ઠા વુત્તનયેન મહાજનેન સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા પરિસપરિયન્તે નિસીદિત્વા ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું ધમ્મકથિકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા ‘‘મયાપિ અનાગતે એવરૂપેન ભવિતું વટ્ટતી’’તિ ચિન્તેત્વા દેસનાવસાને વુટ્ઠિતાય પરિસાય સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા નિમન્તેત્વા હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ મહાસક્કારં કત્વા ભગવન્તં એવમાહ – ‘‘ભન્તે, અહં ઇમિના અધિકારકમ્મેન નાઞ્ઞં સમ્પત્તિં પત્થેમિ. યથા પન સો ભિક્ખુ ઇતો સત્તમદિવસમત્થકે ધમ્મકથિકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપિતો, એવં અહમ્પિ અનાગતે એકસ્સ બુદ્ધસ્સ સાસને ધમ્મકથિકાનં ભિક્ખૂનં અગ્ગો ભવેય્ય’’ન્તિ પત્થનં અકાસિ. સત્થા અનાગતં ઓલોકેત્વા તસ્સ પત્થનાય સમિજ્ઝનભાવં દિસ્વા ‘‘અનાગતે કપ્પસતસહસ્સમત્થકે ગોતમો નામ બુદ્ધો ઉપ્પજ્જિસ્સતિ, તસ્સ સાસને ત્વં પબ્બજિત્વા ધમ્મકથિકાનં અગ્ગો ભવિસ્સસી’’તિ બ્યાકાસિ.

સો તત્થ યાવજીવં કલ્યાણધમ્મં કત્વા તતો ચુતો કપ્પસતસહસ્સં પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારં સમ્ભરન્તો દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે કપિલવત્થુનગરસ્સ અવિદૂરે દોણવત્થુનામકે બ્રાહ્મણગામે બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરસ્સ ભાગિનેય્યો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ નામગ્ગહણદિવસે ‘‘પુણ્ણો’’તિ નામં અકંસુ. સો સત્થરિ અભિસમ્બોધિં પત્વા પવત્તવરધમ્મચક્કે અનુપુબ્બેન રાજગહં ગન્ત્વા તં ઉપનિસ્સાય વિહરન્તે અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો સબ્બં પુબ્બકિચ્ચં કત્વા પધાનમનુયુઞ્જન્તો પબ્બજિતકિચ્ચં મત્થકં પાપેત્વાવ ‘‘દસબલસ્સ સન્તિકં ગમિસ્સામી’’તિ માતુલત્થેરેન સદ્ધિં સત્થુ સન્તિકં અગન્ત્વા કપિલવત્થુસામન્તાયેવ ઓહીયિત્વા યોનિસોમનસિકારે કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. વુત્તમ્પિ ચેતં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૪૩૪-૪૪૦) –

‘‘અજ્ઝાયકો મન્તધરો, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ;
પુરક્ખતોમ્હિ સિસ્સેહિ, ઉપગચ્છિં નરુત્તમં.

‘‘પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
મમ કમ્મં પકિત્તેસિ, સંખિત્તેન મહામુનિ.

‘‘તાહં ધમ્મં સુણિત્વાન, અભિવાદેત્વાન સત્થુનો;
અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વાન, પક્કમિં દક્ખિણામુખો.

‘‘સંખિત્તેન સુણિત્વાન, વિત્થારેન અભાસયિં;
સબ્બે સિસ્સા અત્તમના, સુત્વાન મમ ભાસતો.

‘‘સકં દિટ્ઠિં વિનોદેત્વા, બુદ્ધે ચિત્તં પસાદયું;
સંખિત્તેનપિ દેસેમિ, વિત્થારેન તથેવહં.

‘‘અભિધમ્મનયઞ્ઞૂહં, કથાવત્થુવિસુદ્ધિયા;
સબ્બેસં વિઞ્ઞાપેત્વાન, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘ઇતો પઞ્ચસતે કપ્પે, ચતુરો સુપ્પકાસકા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચતુદીપમ્હિ ઇસ્સરા.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

તસ્સ પન પુણ્ણત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિતા કુલપુત્તા પઞ્ચસતા અહેસું. થેરો સયં દસકથાવત્થુલાભિતાય તેપિ દસહિ કથાવત્થૂહિ ઓવદિ. તે તસ્સ ઓવાદે ઠત્વા સબ્બેવ અરહત્તં પત્તા. તે અત્તનો પબ્બજિતકિચ્ચં મત્થકપ્પત્તં ઞત્વા ઉપજ્ઝાયં ઉપસઙ્કમિત્વા આહંસુ – ‘‘ભન્તે, અમ્હાકં કિચ્ચં મત્થકપ્પત્તં, દસન્નઞ્ચમ્હ કથાવત્થૂનં લાભિનો, સમયો, દાનિ નો દસબલં પસ્સિતુ’’ન્તિ. થેરો તેસં વચનં સુત્વા ચિન્તેસિ – ‘‘મમ દસકથાવત્થુલાભિતં સત્થા જાનાતિ અહં ધમ્મં દેસેન્તો દસ કથાવત્થૂનિ અમુઞ્ચિત્વાવ દેસેમિ, મયિ ગચ્છન્તે સબ્બેપિમે ભિક્ખૂ મં પરિવારેત્વા ગચ્છિસ્સન્તિ, એવં ગણસઙ્ગણિકાય ગન્ત્વા પન અયુત્તં મય્હં દસબલં પસ્સિતું, ઇમે તાવ ગન્ત્વા પસ્સન્તૂ’’તિ તે ભિક્ખૂ આહ – ‘‘આવુસો, તુમ્હે પુરતો ગન્ત્વા તથાગતં પસ્સથ, મમ વચનેન ચસ્સ પાદે વન્દથ, અહમ્પિ તુમ્હાકં ગતમગ્ગેનાગમિસ્સામી’’તિ. તે થેરા સબ્બેપિ દસબલસ્સ જાતિભૂમિરટ્ઠવાસિનો સબ્બે ખીણાસવા સબ્બે દસકથાવત્થુલાભિનો અત્તનો ઉપજ્ઝાયસ્સ ઓવાદં સમ્પટિચ્છિત્વા થેરં વન્દિત્વા અનુપુબ્બેન ચારિકં ચરન્તા સટ્ઠિયોજનમગ્ગં અતિક્કમ્મ રાજગહે વેળુવનમહાવિહારં ગન્ત્વા દસબલસ્સ પાદે વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિંસુ.

આચિણ્ણં ખો પનેતં બુદ્ધાનં ભગવન્તાનં આગન્તુકેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં પટિસમ્મોદિતુન્તિ ભગવા તેહિ સદ્ધિં – ‘‘કચ્ચિ, ભિક્ખવે, ખમનીય’’ન્તિઆદિના નયેન મધુરપટિસન્થારં કત્વા ‘‘કુતો ચ તુમ્હે, ભિક્ખવે, આગચ્છથા’’તિ પુચ્છિ . અથ તેહિ ‘‘જાતિભૂમિતો’’તિ વુત્તે ‘‘કો નુ ખો, ભિક્ખવે, જાતિભૂમિયં જાતિભૂમકાનં ભિક્ખૂનં સબ્રહ્મચારીનં એવં સમ્ભાવિતો ‘અત્તના ચ અપ્પિચ્છો અપ્પિચ્છકથઞ્ચ ભિક્ખૂનં કત્તા’’’તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૫૨) દસકથાવત્થુલાભિં ભિક્ખું પુચ્છિ. તેપિ ‘‘પુણ્ણો નામ, ભન્તે, આયસ્મા મન્તાણિપુત્તો’’તિ આરોચયિંસુ. તં કથં સુત્વા આયસ્મા સારિપુત્તો થેરસ્સ દસ્સનકામો અહોસિ. અથ સત્થા રાજગહતો સાવત્થિં અગમાસિ . પુણ્ણત્થેરોપિ દસબલસ્સ તત્થ આગતભાવં સુત્વા – ‘‘સત્થારં પસ્સિસ્સામી’’તિ ગન્ત્વા અન્તોગન્ધકુટિયંયેવ તથાગતં સમ્પાપુણિ. સત્થા તસ્સ ધમ્મં દેસેસિ. થેરો ધમ્મં સુત્વા દસબલં વન્દિત્વા પટિસલ્લાનત્થાય અન્ધવનં ગન્ત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે દિવાવિહારં નિસીદિ.

સારિપુત્તત્થેરોપિ તસ્સાગમનં સુત્વા સીસાનુલોકિકો ગન્ત્વા ઓકાસં સલ્લક્ખેત્વા તં રુક્ખમૂલે નિસિન્નં ઉપસઙ્કમિત્વા થેરેન સદ્ધિં સમ્મોદિત્વા, તં સત્તવિસુદ્ધિક્કમં પુચ્છિ. થેરોપિસ્સ પુચ્છિતપુચ્છિતં બ્યાકરોન્તો રથવિનીતૂપમાય ચિત્તં આરાધેસિ, તે અઞ્ઞમઞ્ઞસ્સ સુભાસિતં સમનુમોદિંસુ. અથ સત્થા અપરભાગે ભિક્ખુસઙ્ઘમજ્ઝે નિસિન્નો થેરં ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ધમ્મકથિકાનં યદિદં પુણ્ણો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૮, ૧૯૬) ધમ્મકથિકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. સો એકદિવસં અત્તનો વિમુત્તિસમ્પત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા

‘‘સત્થારં નિસ્સાય અહઞ્ચેવ અઞ્ઞે ચ બહૂ સત્તા સંસારદુક્ખતો વિપ્પમુત્તા, બહૂપકારા વત સપ્પુરિસસંસેવા’’તિ પીતિસોમનસ્સજાતો ઉદાનવસેન પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ‘‘**સબ્ભિરેવ સમાસેથા**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૪. તત્થ **સબ્ભિરેવા**તિ સપ્પુરિસેહિ એવ. સન્તોતિ પનેત્થ બુદ્ધાદયો અરિયા અધિપ્પેતા. તે હિ અનવસેસતો અસતં ધમ્મં પહાય સદ્ધમ્મે ઉક્કંસગતત્તા સાતિસયં પસંસિયત્તા ચ વિસેસતો ‘‘સન્તો સપ્પુરિસા’’તિ ચ વુચ્ચન્તિ. **સમાસેથા**તિ સમં આસેથ સહ વસેય્ય. તે પયિરુપાસન્તો તેસં સુસ્સૂસન્તો દિટ્ઠાનુગતિઞ્ચ આપજ્જન્તો સમાનવાસો ભવેય્યાતિ અત્થો. **પણ્ડિતેહત્થદસ્સિભી**તિ તેસં થોમના. **પણ્ડા** વુચ્ચતિ પઞ્ઞા, સા ઇમેસં સઞ્જાતાતિ **પણ્ડિતા**. તતો એવ અત્તત્થાદિભેદં અત્થં અવિપરીતતો પસ્સન્તીતિ **અત્થદસ્સિનો**. તેહિ પણ્ડિતેહિ અત્થદસ્સીભિ સમાસેથ. કસ્માતિ ચે? યસ્મા તે સન્તો પણ્ડિતા, તે વા સમ્મા સેવન્તા એકન્તહિતભાવતો મગ્ગઞાણાદીહેવ અરણીયતો **અત્થં**, મહાગુણતાય સન્તતાય ચ **મહન્તં**, અગાધભાવતો ગમ્ભીરઞાણગોચરતો ચ **ગમ્ભીરં**, હીનચ્છન્દાદીહિ દટ્ઠું અસક્કુણેય્યત્તા ઇતરેહિ ચ કિચ્છેન દટ્ઠબ્બત્તા **દુદ્દસં** , દુદ્દસત્તા સણ્હનિપુણસભાવત્તા નિપુણઞાણગોચરતો ચ **નિપુણં**, નિપુણત્તા એવં સુખુમસભાવતાય **અણું** નિબ્બાનં, અવિપરીતટ્ઠેન વા પરમત્થસભાવત્તા **અત્થં**, અરિયભાવકરત્તા મહત્તનિમિત્તતાય **મહન્તં**, અનુત્તાનસભાવતાય **ગમ્ભીરં**, દુક્ખેન દટ્ઠબ્બં ન સુખેન દટ્ઠું સક્કાતિ **દુદ્દસં**, ગમ્ભીરત્તા દુદ્દસં, દુદ્દસત્તા **ગમ્ભીર**ન્તિ ચતુસચ્ચં, વિસેસતો **નિપુણં અણું**, નિરોધસચ્ચન્તિ એવમેતં ચતુસચ્ચં **ધીરા સમધિગચ્છન્તિ** ધિતિસમ્પન્નતાય ધીરા ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનભાવનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા સમ્મદેવ અધિગચ્છન્તિ. **અપ્પમત્તા**તિ સબ્બત્થ સતિઅવિપ્પવાસેન અપ્પમાદપટિપત્તિં પૂરેન્તા. **વિચક્ખણા**તિ વિપસ્સનાભાવનાય છેકા કુસલા. તસ્મા સબ્ભિરેવ સમાસેથાતિ યોજના. પણ્ડિતેહત્થદસ્સિભીતિ વા એતં નિસ્સક્કવચનં. યસ્મા પણ્ડિતેહિ અત્થદસ્સીભિ સમુદાયભૂતેહિ ધીરા અપ્પમત્તા વિચક્ખણા મહન્તાદિવિસેસવન્તં અત્થં સમધિગચ્છન્તિ, તસ્મા તાદિસેહિ સબ્ભિરેવ સમાસેથાતિ સમ્બન્ધો. એવમેસા થેરસ્સ પટિવેધદીપનેન અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથાપિ અહોસીતિ.

પુણ્ણત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. દબ્બત્થેરગાથાવણ્ણના

યો દુદ્દમિયોતિ આયસ્મતો દબ્બત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પદુમુત્તરબુદ્ધકાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ ધમ્મદેસનં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું સેનાસનપઞ્ઞાપકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા અધિકારકમ્મં કત્વા તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા સત્થારા બ્યાકતો યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા કસ્સપદસબલસ્સ સાસનોસક્કનકાલે પબ્બજિ. તદા તેન સદ્ધિં અપરે છ જનાતિ સત્ત ભિક્ખૂ એકચિત્તા હુત્વા અઞ્ઞે સાસને અગારવં કરોન્તે દિસ્વા – ‘‘ઇધ કિં કરોમ એકમન્તે સમણધમ્મં કત્વા દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સામા’’તિ નિસ્સેણિં બન્ધિત્વા ઉચ્ચં પબ્બતસિખરં આરુહિત્વા, ‘‘અત્તનો ચિત્તબલં જાનન્તા નિસ્સેણિં નિપાતેન્તુ, જીવિતે સાલયા ઓતરન્તુ, મા પચ્છાનુતપ્પિનો અહુવત્થા’’તિ વત્વા સબ્બે એકચિત્તા હુત્વા નિસ્સેણિં પાતેત્વા – ‘‘અપ્પમત્તા હોથ, આવુસો’’તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં ઓવદિત્વા ચિત્તરુચિકેસુ ઠાનેસુ નિસીદિત્વા સમણધમ્મં કાતું આરભિંસુ.

તત્રેકો થેરો પઞ્ચમે દિવસે અરહત્તં પત્વા, ‘‘મમ કિચ્ચં નિપ્ફન્નં, અહં ઇમસ્મિં ઠાને કિં કરિસ્સામિ’’તિ ઇદ્ધિયા ઉત્તરકુરુતો પિણ્ડપાતં આહરિત્વા, ‘‘આવુસો, ઇમં પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જથ, ભિક્ખાચારકિચ્ચં મમાયત્તં હોતુ, તુમ્હે

અત્તનો કમ્મં કરોથા''તિ આહ. ''કિં નુ ખો મયં, આવુસો, નિસ્સેણિં પાતેન્તા એવં અવોચુમ્હ – 'યો પઠમં ધમ્મં સચ્છિકરોતિ, સો ભિક્ખં આહરતુ, તેનાભતં સેસા પરિભુઞ્જિત્વા સમણધમ્મં કરિસ્સન્તી'''તિ. ''નત્થિ, આવુસો''તિ. તુમ્હે અત્તનો પુબ્બહેતુના લભિત્થ, મયમ્પિ સક્કોન્તા વટ્ટસ્સન્તં કરિસ્સામ, ગચ્છથ તુમ્હેતિ. થેરો તે સઞ્ઞાપેતું અસક્કોન્તો ફાસુકટ્ઠાને પિણ્ડપાતં પરિભુઞ્જિત્વા ગતો . અપરો થેરો સત્તમે દિવસે અનાગામિફલં પત્વા તતો ચુતો સુદ્ધાવાસબ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો. ઇતરે થેરા તતો ચુતા એકં બુદ્ધન્તરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા તેસુ તેસુ કુલેસુ નિબ્બત્તા. એકો ગન્ધારરટ્ઠે તક્કસિલાનગરે રાજગેહે નિબ્બત્તો, એકો મજ્ઝન્તિકરટ્ઠે પરિબ્બાજિકાય કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તો, એકો બાહિયરટ્ઠે કુટુમ્બિયગેહે નિબ્બત્તો, એકો ભિક્ખુનુપસ્સયે જાતો.

અયં પન દબ્બત્થેરો મલ્લરટ્ઠે અનુપિયનગરે એકસ્સ મલ્લરઞ્ઞો ગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તસ્સ માતા ઉપવિજઞ્ઞા કાલમકાસિ, મતસરીરં સુસાનં નેત્વા દારુચિતકં આરોપેત્વા અગ્ગિં અદંસુ. તસ્સા અગ્ગિવેગસન્તત્તં ઉદરપટલં દ્વેધા અહોસિ. દારકો અત્તનો પુઞ્ઞબલેન ઉપ્પતિત્વા એકસ્મિં દબ્બત્થમ્ભે નિપતિ. તં દારકં ગહેત્વા અય્યિકાય અદંસુ. સા તસ્સ નામં ગણ્હન્તી દબ્બત્થમ્ભે પતિત્વા લદ્ધજીવિતત્તા ''દબ્બો''તિસ્સ નામં અકાસિ. તસ્સ ચ સત્તવસ્સિકકાલે સત્થા ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવારો મલ્લરટ્ઠે ચારિકં ચરમાનો અનુપિયમ્બવને વિહરતિ. દબ્બકુમારો સત્થારં દિસ્વા દસ્સનેનેવ પસીદિત્વા પબ્બજિતુકામો હુત્વા ''અહં દસબલસ્સ સન્તિકે પબ્બજિસ્સામી''તિ અય્યિકં આપુચ્છિ. સા ''સાધુ, તાતા''તિ દબ્બકુમારં આદાય સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા, ''ભન્તે, ઇમં કુમારં પબ્બાજેથા''તિ આહ. સત્થા અઞ્ઞતરસ્સ ભિક્ખુનો સઞ્ઞં અદાસિ – ''ભિક્ખુ ઇમં દારકં પબ્બાજેહી''તિ. સો થેરો સત્થુ વચનં સુત્વા દબ્બકુમારં પબ્બાજેન્તો તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખિ. પુબ્બહેતુસમ્પન્નો કતાભિનીહારો સત્તો પઠમકેસવટ્ટિયા વોરોપનક્ખણે સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠહિ, દુતિયાય કેસવટ્ટિયા ઓરોપિયમાનાય સકદાગામિફલે, તતિયાય અનાગામિફલે, સબ્બકેસાનં પન ઓરોપનઞ્ચ અરહત્તફલસચ્છિકિરિયા ચ અપચ્છા અપુરે અહોસિ. સત્થા મલ્લરટ્ઠે યથાભિરન્તં વિહરિત્વા રાજગહં ગન્ત્વા વેળુવને વાસં કપ્પેસિ.

તત્રાયસ્મા દબ્બો મલ્લપુત્તો રહોગતો અત્તનો કિચ્ચનિપ્ફત્તિં ઓલોકેત્વા સઙ્ઘસ્સ વેય્યાવચ્ચકરણે કાયં યોજેતુકામો ચિન્તેસિ – ''યંનૂનાહં સઙ્ઘસ્સ સેનાસનઞ્ચ પઞ્ઞાપેય્યં ભત્તાનિ ચ ઉદ્દિસેય્ય''ન્તિ. સો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા અત્તનો પરિવિતક્કં આરોચેસિ. સત્થા તસ્સ સાધુકારં દત્વા સેનાસનપઞ્ઞાપકત્તઞ્ચ ભત્તુદ્દેસકત્તઞ્ચ સમ્પટિચ્છિ. અથ નં ''અયં દબ્બો દહરોવ સમાનો મહન્તે ઠાને ઠિતો''તિ સત્તવસ્સિકકાલેયેવ ઉપસમ્પાદેસિ. થેરો ઉપસમ્પન્નકાલતો પટ્ઠાય રાજગહં ઉપનિસ્સાય વિહરન્તાનં સબ્બભિક્ખૂનં સેનાસનાનિ ચ પઞ્ઞાપેતિ, ભિક્ખઞ્ચ ઉદ્દિસતિ. તસ્સ સેનાસનપઞ્ઞાપકભાવો સબ્બદિસાસુ પાકટો અહોસિ – ''દબ્બો કિર મલ્લપુત્તો સભાગસભાગાનં ભિક્ખૂનં એકટ્ઠાને સેનાસનાનિ પઞ્ઞાપેતિ, આસન્નેપિ દૂરેપિ સેનાસનં પઞ્ઞાપેતિ, ગન્તું અસક્કોન્તે ઇદ્ધિયા નેતી''તિ.

અથ નં ભિક્ખૂ કાલેપિ વિકાલેપિ – ''અમ્હાકં, આવુસો, જીવકમ્બવને સેનાસનં પઞ્ઞાપેહિ, અમ્હાકં મદ્દકુચ્છિસ્મિં મિગદાયે''તિ એવં સેનાસનં ઉદ્દિસાપેત્વા તસ્સ ઇદ્ધિં પસ્સન્તા ગચ્છન્તિ. સોપિ ઇદ્ધિયા મનોમયે કાયે અભિસઙ્ખરિત્વા એકેકસ્સ થેરસ્સ એકેકં અત્તના સદિસં ભિક્ખું દત્વા અઙ્ગુલિયા જલમાનાય પુરતો ગન્ત્વા ''અયં મઞ્ચો ઇદં પીઠ''ન્તિઆદીનિ વત્વા સેનાસનં પઞ્ઞાપેત્વા પુન અત્તનો વસનટ્ઠાનમેવ આગચ્છતિ . અયમેત્થ સઙ્ખેપો, વિત્થારતો પનિદં વત્થુ પાળિયં આગતમેવ. સત્થા ઇદમેવ કારણં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા અપરભાગે અરિયગણમજ્ઝે નિસિન્નો થેરં સેનાસનપઞ્ઞાપકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ – ''એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં

ભિક્ખૂનં સેનાસનપઞ્ઞાપકાનં યદિદં દબ્બો મલ્લપુત્તો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૦૯; ૨૧૪). વુત્તમ્પિ ચેતં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૪, ૧૦૮-૧૪૯) –

‘‘પદુમુત્તરો નામ જિનો, સબ્બલોકવિદૂ મુનિ;
ઇતો સતસહસ્સમ્હિ, કપ્પે ઉપ્પજ્જિ ચક્ખુમા.

‘‘ઓવાદકો વિઞ્ઞાપકો, તારકો સબ્બપાણિનં;
દેસનાકુસલો બુદ્ધો, તારેસિ જનતં બહું.

‘‘અનુકમ્પકો કારુણિકો, હિતેસી સબ્બપાણિનં;
સમ્પત્તે તિત્થિયે સબ્બે, પઞ્ચસીલે પતિટ્ઠપિ.

‘‘એવં નિરાકુલં આસિ, સુઞ્ઞતં તિત્થિયેહિ ચ;
વિચિત્તં અરહન્તેહિ, વસીભૂતેહિ તાદિભિ.

‘‘રતનાનટ્ઠપઞ્ઞાસં, ઉગ્ગતો સો મહામુનિ;
કઞ્ચનગ્ઘિયસઙ્કાસો, બાત્તિંસવરલક્ખણો.

‘‘વસ્સસતસહસ્સાનિ, આયુ વિજ્જતિ તાવદે;
તાવતા તિટ્ઠમાનો સો, તારેસિ જનતં બહું.

‘‘તદાહં હંસવતિયં, સેટ્ઠિપુત્તો મહાયસો;
ઉપેત્વા લોકપજ્જોતં, અસ્સોસિં ધમ્મદેસનં.

‘‘સેનાસનાનિ ભિક્ખૂનં, પઞ્ઞાપેન્તં સસાવકં;
કિત્તયન્તસ્સ વચનં, સુણિત્વા મુદિતો અહં.

‘‘અધિકારં સસઙ્ઘસ્સ, કત્વા તસ્સ મહેસિનો;
નિપચ્ચ સિરસા પાદે, તં ઠાનમભિપત્થયિં.

‘‘તદાહ સ મહાવીરો, મમ કમ્મં પકિત્તયં;
યો સસઙ્ઘમભોજેસિ, સત્તાહં લોકનાયકં.

‘‘સોયં કમલપત્તક્ખો, સીહંસો કનકત્તચો;
મમ પાદમૂલે નિપતિ, પત્થયં ઠાનમુત્તમં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘સાવકો તસ્સ બુદ્ધસ્સ, દબ્બો નામેન વિસ્સુતો;

સેનાસનપઞ્ઞાપકો, અગ્ગો હેસ્સતિયં તદા.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘સતાનં તીણિક્ખત્તુઞ્ચ, દેવરજ્જમકારયિં;
સતાનં પઞ્ચક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં.

‘‘પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં;
સબ્બત્થ સુખિતો આસિં, તસ્સ કમ્મસ્સ વાહસા.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, વિપસ્સી નામ નાયકો;
ઉપ્પજ્જિ ચારુદસ્સનો, સબ્બધમ્મવિપસ્સકો.

‘‘દુટ્ઠચિત્તો ઉપવદિં, સાવકં તસ્સ તાદિનો;
સબ્બાસવપરિક્ખીણં, સુદ્ધોતિ ચ વિજાનિય.

‘‘તસ્સેવ નરવીરસ્સ, સાવકાનં મહેસિનં;
સલાકઞ્ચ ગહેત્વાન, ખીરોદનમદાસહં.

‘‘ઇમમ્હિ ભદ્દકે કપ્પે, બ્રહ્મબન્ધુ મહાયસો;
કસ્સપો નામ ગોત્તેન, ઉપ્પજ્જિ વદતં વરો.

‘‘સાસનં જોતયિત્વાન, અભિભુય્ય કુતિત્થિયે;
વિનેય્યે વિનયિત્વાવ, નિબ્બુતો સો સસાવકો.

‘‘સસિસ્સે નિબ્બુતે નાથે, અત્થમેન્તમ્હિ સાસને;
દેવા કન્દિંસુ સંવિગ્ગા, મુત્તકેસા રુદમ્મુખા.

‘‘નિબ્બાયિસ્સતિ ધમ્મક્ખો, ન પસ્સિસામ સુબ્બતે;
ન સુણિસ્સામ સદ્ધમ્મં, અહો નો અપ્પપુઞ્ઞતા.

‘‘તદાયં પથવી સબ્બા, અચલા સા ચલાચલા;
સાગરો ચ સસોકોવ, વિનદી કરુણં ગિરં.

‘‘ચતુદ્દિસા દુન્દુભિયો, નાદયિંસુ અમાનુસા;
સમન્તતો અસનિયો, ફલિંસુ ચ ભયાવહા.

‘‘ઉક્કા પતિંસુ નભસા, ધૂમકેતુ ચ દિસ્સતિ;
સધૂમા જાલવટ્ટા ચ, રવિંસુ કરુણં મિગા.

‘‘ઉપ્પાદે દારુણે દિસ્વા, સાસનત્થઙ્ગસૂચકે;
સંવિગ્ગા ભિક્ખવો સત્ત, ચિન્તયિમ્હ મયં તદા.

‘‘સાસનેન વિનામ્હાકં, જીવિતેન અલં મયં;
પવિસિત્વા મહારઞ્ઞં, યુઞ્જામ જિનસાસને.

‘‘અદ્દસમ્હ તદારઞ્ઞે, ઉબ્બિદ્ધં સેલમુત્તમં;
નિસ્સેણિયા તમારુય્હ, નિસ્સેણિં પાતયિમ્હસે.

‘‘તદા ઓવદિ નો થેરો, બુદ્ધુપ્પાદો સુદુલ્લભો;
સદ્ધાતિદુલ્લભા લદ્ધા, થોકં સેસઞ્ચ સાસનં.

‘‘નિપતન્તિ ખણાતીતા, અનન્તે દુક્ખસાગરે;
તસ્મા પયોગો કત્તબ્બો, યાવ ઠાતિ મુને મતં.

‘‘અરહા આસિ સો થેરો, અનાગામી તદાનુગો;
સુસીલા ઇતરે યુત્તા, દેવલોકં અગમ્હસે.

‘‘નિબ્બુતો તિણ્ણસંસારો, સુદ્ધાવાસે ચ એકકો;
અહઞ્ચ પક્કુસાતિ ચ, સભિયો બાહિયો તથા.

‘‘કુમારકસ્સપો, ચેવ, તત્થ તત્થૂપગા મયં;
સંસારબન્ધના મુત્તા, ગોતમેનાનુકમ્પિતા.

‘‘મલ્લેસુ કુસિનારાયં, ગબ્ભે જાતસ્સ મે સતો;
માતા મતા ચિતારુળ્હા, તતો નિપ્પતિતો અહં.

‘‘પતિતો દબ્બપુઞ્જમ્હિ, તતો દબ્બોતિ વિસ્સુતો;
બ્રહ્મચારીબલેનાહં, વિમુત્તો સત્તવસ્સિકો.

‘‘ખીરોદનબલેનાહં , પઞ્ચહઙ્ગેહુપાગતો;
ખીણાસવોપવાદેન, પાપેહિ બહુ ચોદિતો.

‘‘ઉભો પુઞ્ઞઞ્ચ પાપઞ્ચ, વીતિવત્તોમ્હિ દાનિહં;
પત્વાન પરમં સન્તિં, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘સેનાસનં પઞ્ઞાપયિં, હાસયિત્વાન સુબ્બતે;
જિનો તસ્મિં ગુણે તુટ્ઠો, એતદગ્ગે ઠપેસિ મં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;

નાગોવ બન્ધનં છેત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘સ્વાગતં વત મે આસિ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ સન્તિકે;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો...પે॰...કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

એવંભૂતં પન તં યેન પુબ્બે એકસ્સ ખીણાસવત્થેરસ્સ અનુદ્ધંસનવસેન કતેન પાપકમ્મેન બહૂનિ વસ્સસતસહસ્સાનિ નિરયે પચ્ચિ, તાય એવ કમ્મપિલોતિકાય ચોદિયમાના મેત્તિયભૂમજકા ભિક્ખૂ ‘‘ઇમિના મયં કલ્યાણભત્તિકસ્સ ગહપતિનો અન્તરે પરિભેદિતા’’તિ દુગ્ગહિતગાહિનો અમૂલકેન પારાજિકેન ધમ્મેન અનુદ્ધંસેસું. તસ્મિઞ્ચ અધિકરણે સઙ્ઘેન સતિવિનયેન વૂપસમિતે અયં થેરો લોકાનુકમ્પાય અત્તનો ગુણે વિભાવેન્તો ‘‘**યો દુદ્દમિયો**’’તિ ઇમં ગાથં અભાસિ.

૫. તત્થ **યો**તિ અનિયમિતનિદ્દેસો, તસ્સ ‘‘સો’’તિ ઇમિના નિયમત્તં દટ્ઠબ્બં. ઉભયેનપિ અઞ્ઞં વિય કત્વા અત્તાનમેવ વદતિ. **દુદ્દમિયો**તિ દુદ્દમો, દમેતું અસક્કુણેય્યો. ઇદઞ્ચ અત્તનો પુથુજ્જનકાલે દિટ્ઠિગતાનં વિસૂકાયિકાનં કિલેસાનં મદાલેપચિત્તસ્સ વિપ્ફન્દિતં ઇન્દ્રિયાનં અવૂપસમનઞ્ચ ચિન્તેત્વા વદતિ. **દમેના**તિ ઉત્તમેન અગ્ગમગ્ગદમેન, તેન હિ દન્તો પુન દમેતબ્બતાભાવતો ‘‘દન્તો’’તિ વત્તબ્બતં અરહતિ, ન અઞ્ઞેન. અથ વા **દમેના**તિ દમકેન પુરિસદમ્મસારથિના દમિતો . **દબ્બો**તિ દ્રબ્યો, ભબ્બોતિ અત્થો. તેનાહ ભગવા ઇમમેવ થેરં સન્ધાય – ‘‘ન ખો, દબ્બ, દબ્બા એવં નિબ્બેઠેન્તી’’તિ (પારા॰ ૩૮૪; ચૂળવ॰ ૧૯૩) . **સન્તુસિતો**તિ યથાલદ્ધપચ્ચયસન્તોસેન ઝાનસમાપત્તિસન્તોસેન મગ્ગફલસન્તોસેન ચ સન્તુટ્ઠો. **વિતિણ્ણકઙ્ખો**તિ સોળસવત્થુકાય અટ્ઠવત્થુકાય ચ કઙ્ખાય પઠમમગ્ગેનેવ સમુગ્ઘાટિતત્તા વિગતકઙ્ખો. **વિજિતાવી**તિ પુરિસાજાનીયેન વિજેતબ્બસ્સ સબ્બસ્સપિ સંકિલેસપક્ખસ્સ વિજિતત્તા વિધમિતત્તા વિજિતાવી. **અપેતભેરવો**તિ પઞ્ચવીસતિયા ભયાનં સબ્બસો અપેતત્તા અપગતભેરવો અભયૂપરતો . પુન **દબ્બો**તિ નામકિત્તનં. **પરિનિબ્બુતો**તિ દ્વે પરિનિબ્બાનાનિ કિલેસપરિનિબ્બાનઞ્ચ, યા સઉપાદિસેસનિબ્બાનધાતુ, ખન્ધપરિનિબ્બાનઞ્ચ, યા અનુપાદિસેસનિબ્બાનધાતુ. તેસુ ઇધ કિલેસપરિનિબ્બાનં અધિપ્પેતં, તસ્મા પહાતબ્બધમ્માનં મગ્ગેન સબ્બસો પહીનત્તા કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બુતોતિ અત્થો. **ઠિતત્તો**તિ ઠિતસભાવો અચલો ઇટ્ઠાદીસુ તાદિભાવપ્પત્તિયા લોકધમ્મેહિ અકમ્પનીયો. **હી**તિ ચ હેતુઅત્થે નિપાતો, તેન યો પુબ્બે દુદ્દમો હુત્વા ઠિતો યસ્મા દબ્બત્તા સત્થારા ઉત્તમેન દમેન દમિતો સન્તુસિતો વિતિણ્ણકઙ્ખો વિજિતાવી અપેતભેરવો, તસ્મા સો દબ્બો પરિનિબ્બુતો તતોયેવ ચ ઠિતત્તો, એવંભૂતે ચ તસ્મિં ચિત્તપસાદોવ કાતબ્બો, ન પસાદઞ્ઞથત્તન્તિ પરનેય્યબુદ્ધિકે સત્તે અનુકમ્પન્તો થેરો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

દબ્બત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સીતવનિયત્થેરગાથાવણ્ણના

યો સીતવનન્તિ આયસ્મતો સમ્ભૂતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? ઇતો કિર અટ્ઠારસાધિકસ્સ કપ્પસતસ્સ મત્થકે અત્થદસ્સી નામ સમ્બુદ્ધો લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા સદેવકં લોકં સંસારમહોઘતો તારેન્તો એકદિવસં મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં ગઙ્ગાતીરં ઉપગચ્છિ. તસ્મિં કાલે અયં ગહપતિકુલે નિબ્બત્તો તત્થ ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા ‘‘કિં, ભન્તે, પારં ગન્તુકામત્થા’’તિ પુચ્છિ. ભગવા ‘‘ગમિસ્સામા’’તિ અવોચ. સો તાવદેવ નાવાસઙ્ઘાટં યોજેત્વા ઉપનેસિ. સત્થા તં અનુકમ્પન્તો સહ ભિક્ખુસઙ્ઘેન નાવં અભિરુહિ. સો સયમ્પિ

અભિરુય્હ સુખેનેવ પરતીરં સમ્પાપેત્વા ભગવન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘઞ્ચ દુતિયદિવસે મહાદાનં પવત્તેત્વા અનુગન્ત્વા પસન્નચિત્તો વન્દિત્વા નિવત્તિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા ઇતો તેરસાધિકકપ્પસતસ્સ મત્થકે ખત્તિયકુલે નિબ્બત્તિત્વા રાજા અહોસિ ચક્કવત્તી ધમ્મિકો ધમ્મરાજા. સો સત્તે સુગતિમગ્ગે પતિટ્ઠાપેત્વા તતો ચુતો એકનવુતિકપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા ધુતધમ્મે સમાદાય સુસાને વસન્તો સમણધમ્મં અકાસિ. પુન કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલેપિ તસ્સ સાસને તીહિ સહાયેહિ સદ્ધિં પબ્બજિત્વા વીસતિવસ્સસહસ્સાનિ સમણધમ્મં કત્વા એકં બુદ્ધન્તરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણમહાસાલસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ ''સમ્ભૂતો''તિ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો. ભૂમિજો જેય્યસેનો અભિરાધનોતિ તીહિ સહાયેહિ સદ્ધિં ભગવતો સન્તિકં ગતો ધમ્મદેસનં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિ. યે સન્ધાય વુત્તં –

''ભૂમિજો જેય્યસેનો ચ, સમ્ભૂતો અભિરાધનો;
એતે ધમ્મં અભિઞ્ઞાસું, સાસને વરતાદિનો''તિ.

અથ સમ્ભૂતો ભગવતો સન્તિકે કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા નિબદ્ધં સીતવને વસતિ. તેનેવાયસ્મા ''સીતવનિયો''તિ પઞ્ઞાયિત્થ. તેન ચ સમયેન વેસ્સવણો મહારાજા કેનચિદેવ કરણીયેન જમ્બુદીપે દક્ખિણદિસાભાગં ઉદ્દિસ્સ આકાસેન ગચ્છન્તો થેરં અબ્ભોકાસે નિસીદિત્વા કમ્મટ્ઠાનં મનસિકરોન્તં દિસ્વા વિમાનતો ઓરુય્હ થેરં વન્દિત્વા, ''યદા થેરો સમાધિતો વુટ્ઠહિસ્સતિ, તદા મમ આગમનં આરોચેથ, આરક્ખઞ્ચસ્સ કરોથા''તિ દ્વે યક્ખે આણાપેત્વા પક્કામિ. તે થેરસ્સ સમીપે ઠત્વા મનસિકારં પટિસંહરિત્વા નિસિન્નકાલે આરોચેસું. તં સુત્વા થેરો ''તુમ્હે મમ વચનેન વેસ્સવણમહારાજસ્સ કથેથ, ભગવતા અત્તનો સાસને ઠિતાનં સતિઆરક્ખા નામ ઠપિતા અત્થિ, સાયેવ માદિસે રક્ખતિ, ત્વં તત્થ અપ્પોસ્સુક્કો હોહિ, ભગવતો ઓવાદે ઠિતાનં એદિસાય આરક્ખાય કરણીયં નત્થી''તિ તે વિસ્સજ્જેત્વા તાવદેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા વિજ્જાત્તયં સચ્છાકાસિ. તતો વેસ્સવણો નિવત્તમાનો થેરસ્સ સમીપં પત્વા મુખાકારસલ્લક્ખણેનેવસ્સ કતકિચ્ચભાવં ઞત્વા સાવત્થિં ગન્ત્વા ભગવતો આરોચેત્વા સત્થુ સમ્મુખા થેરં અભિત્થવન્તો –

''સતિઆરક્ખસમ્પન્નો, ધિતિમા વીરિયસમાહિતો;
અનુજાતો સત્થુ સમ્ભૂતો, તેવિજ્જો મચ્ચુપારગૂ''તિ. –

ઇમાય ગાથાય થેરસ્સ ગુણે વણ્ણેસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨૧.૧૫-૨૦) –

''અત્થદસ્સી તુ ભગવા, દ્વિપદિન્દો નરાસભો;
પુરક્ખતો સાવકેહિ, ગઙ્ગાતીરમુપાગમિ.

''સમતિત્તિ કાકપેય્યા, ગઙ્ગા આસિ દુરુત્તરા;
ઉત્તારયિં ભિક્ખુસઙ્ઘં, બુદ્ધઞ્ચ દ્વિપદુત્તમં.

''અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, તરણાય ઇદં ફલં.

''તેરસેતો કપ્પસતે, પઞ્ચ સબ્બોભવા અહું;

સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘પચ્છિમે ચ ભવે અસ્મિં, જાતોહં બ્રાહ્મણે કુલે;
સદ્ધિં તીહિ સહાયેહિ, પબ્બજિં સત્થુ સાસને.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથાયસ્મા સમ્ભૂતો ભગવન્તં દસ્સનાય ગચ્છન્તે ભિક્ખૂ દિસ્વા ‘‘આવુસો, મમ વચનેન ભગવતો પાદે સિરસા વન્દથ, એવઞ્ચ વદેથા’’તિ વત્વા ધમ્માધિકરણં અત્તનો સત્થુ અવિહેઠિતભાવં પકાસેન્તો **‘‘યો સીતવન’’**ન્તિ ગાથમાહ. તે ભિક્ખૂ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા સમ્ભૂતત્થેરસ્સ સાસનં સમ્પવેદેન્તા, ‘‘આયસ્મા, ભન્તે, સમ્ભૂતો ભગવતો પાદે સિરસા વન્દતિ, એવઞ્ચ વદતી’’તિ વત્વા તં ગાથં આરોચેસું, તં સુત્વા ભગવા ‘‘પણ્ડિતો, ભિક્ખવે, સમ્ભૂતો ભિક્ખુ પચ્ચપાદિ ધમ્મસ્સાનુધમ્મં, ન ચ મં ધમ્માધિકરણં વિહેઠેતિ. વેસ્સવણેન તસ્સત્થો મય્હં આરોચિતા’’તિ આહ.

૬. યં પન તે ભિક્ખૂ સમ્ભૂતત્થેરેન વુત્તં **‘‘યો સીતવન’’**ન્તિ ગાથં સત્થુ નિવેદેસું. તત્થ **સીતવનન્તિ** એવંનામકં રાજગહસમીપે મહન્તં ભેરવસુસાનવનં. **ઉપગા**તિ નિવાસનવસેન ઉપગચ્છિ. એતેન ભગવતા અનુઞ્ઞાતં પબ્બજિતાનુરૂપં નિવાસનટ્ઠાનં દસ્સેતિ. **ભિક્ખૂ**તિ સંસારભયસ્સ ઇક્ખનતો ભિન્નકિલેસતાય ચ ભિક્ખુ. **એકો**તિ અદુતિયો, એતેન કાયવિવેકં દસ્સેતિ. **સન્તુસિતો**તિ સન્તુટ્ઠો. એતેન ચતુપચ્ચયસન્તોસલક્ખણં અરિયવંસં દસ્સેતિ. **સમાહિતત્તો**તિ ઉપચારપ્પનાભેદેન સમાધિના સમાહિતચિત્તો, એતેન ચિત્તવિવેકભાવનામુખેન ભાવનારામં અરિયવંસં દસ્સેતિ. **વિજિતાવી**તિ સાસને સમ્માપટિપજ્જન્તેન વિજેતબ્બં કિલેસગણં વિજિત્વા ઠિતો, એતેન ઉપધિવિવેકં દસ્સેતિ. ભયહેતૂનં કિલેસાનં અપગતત્તા **અપેતલોમહંસો**, એતેન સમ્માપટિપત્તિયા ફલં દસ્સેતિ. **રક્ખ**ન્તિ રક્ખન્તો. **કાયગતાસતિ**ન્તિ કાયારમ્મણં સતિં, કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાનં પરિબ્રૂહનવસેન અવિસ્સજ્જેન્તો. **ધિતિમા**તિ ધીરો, સમાહિતત્તં વિજિતાવિભાવતં વા ઉપાદાય પટિપત્તિદસ્સનમેતં. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – સો ભિક્ખુ વિવેકસુખાનુપેક્ખાય એકો સીતવનં ઉપાગમિ, ઉપાગતો ચ લોલભાવાભાવતો સન્તુટ્ઠો ધિતિમા કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાનં ભાવેન્તો તથાધિગતં ઝાનં પાદકં કત્વા આરદ્ધવિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અધિગતેન અગ્ગમગ્ગેન સમાહિતો વિજિતાવી ચ હુત્વા કતકિચ્ચતાય ભયહેતૂનં સબ્બસો અપગતત્તા અપેતલોમહંસો જાતોતિ.

સીતવનિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ભલ્લિયત્થેરગાથાવણ્ણના

યોપાનુદીતિ આયસ્મતો ભલ્લિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર ઇતો એકતિંસે કપ્પે અનુપ્પન્ને બુદ્ધે સુમનસ્સ નામ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ પસન્નચિત્તો ફલાફલં દત્વા સુગતીસુ એવ સંસરન્તો સિખિસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ કાલે અરુણવતીનગરે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તો ‘‘સિખિસ્સ ભગવતો પઠમાભિસમ્બુદ્ધસ્સ ઉજિત, ઓજિતા નામ દ્વે સત્થવાહપુત્તા પઠમાહારં અદંસૂ’’તિ સુત્વા અત્તનો સહાયકેન સદ્ધિં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા સ્વાતનાય નિમન્તેત્વા મહાદાનં પવત્તેત્વા પત્થનં અકંસુ – ‘‘ઉભોપિ મયં, ભન્તે, અનાગતે તુમ્હાદિસસ્સ બુદ્ધસ્સ પઠમાહારદાયકા ભવેય્યામા’’તિ. તે તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞકમ્મં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તા કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે ગોપાલકસેટ્ઠિસ્સ પુત્તા ભાતરો હુત્વા નિબ્બત્તા. બહૂનિ વસ્સાનિ ભિક્ખુસઙ્ઘં ખીરભોજનેન ઉપટ્ઠહિંસુ. અમ્હાકં

પન ભગવતો કાલે પોક્ખરવતીનગરે સત્થવાહસ્સ પુત્તા ભાતરો હુત્વા નિબ્બત્તા. તેસુ જેટ્ઠો તકુસ્સો નામ, કનિટ્ઠો ભલ્લિયો નામ, તે પઞ્ચમત્તાનિ સકટસતાનિ ભણ્ડસ્સ પૂરેત્વા વાણિજ્જાય ગચ્છન્તા ભગવતિ પઠમાભિસમ્બુદ્ધે સત્તસત્તાહં વિમુત્તિસુખધમ્મપચ્ચવેક્ખણાહિ વીતિનામેત્વા અટ્ઠમે સત્તાહે રાજાયતનમૂલે વિહરન્તે રાજાયતનસ્સ અવિદૂરે મહામગ્ગેન અતિક્કમન્તિ, તેસં તસ્મિં સમયે સમેપિ ભૂમિભાગે અકદ્દમોદકે સકટાનિ નપ્પવત્તિંસુ, ''કિં નુ, ખો, કારણ''ન્તિ ચ ચિન્તેન્તાનં પોરાણસાલોહિતા દેવતા રુક્ખવિટપન્તરે અત્તાનં દસ્સેન્તી આહ – ''માદિસા, અયં ભગવા અચિરાભિસમ્બુદ્ધો સત્તસત્તાહં અનાહારો વિમુત્તિસુખાપટિસંવેદી ઇદાનિ રાજાયતનમૂલે નિસિન્નો, તં આહારેન પટિમાનેથ, યદસ્સ તુમ્હાકં દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા''તિ. તં સુત્વા તે ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેન્તા, ''આહારસમ્પાદનં પપઞ્ચ''ન્તિ મઞ્ઞમાના મન્થઞ્ચ મધુપિણ્ડિકઞ્ચ ભગવતો દત્વા દ્વેવાચિકસરણં ગન્ત્વા કેસધાતુયો લભિત્વા અગમંસુ. તે હિ પઠમં ઉપાસકા અહેસું. અથ ભગવતિ બારાણસિં ગન્ત્વા ધમ્મચક્કં પવત્તેત્વા અનુપુબ્બેન રાજગહે વિહરન્તે તકુસ્સભલ્લિયા રાજગહં ઉપગતા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિંસુ. તેસં ભગવા ધમ્મં દેસેસિ. તેસુ તકુસ્સો સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાય ઉપાસકોવ અહોસિ. ભલ્લિયો પન પબ્બજિત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૮.૬૬-૭૦) –

''સુમનો નામ સમ્બુદ્ધો, તક્કરાયં વસી તદા;
વલ્લિકારફલં ગય્હ, સયમ્ભુસ્સ અદાસહં.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અથેકદિવસં મારો ભલ્લિયત્થેરસ્સ ભિંસાપનત્થં ભયાનકં રૂપં દસ્સેસિ. સો અત્તનો સબ્બભયાતિક્કમં પકાસેન્તો ''**યોપાનુદી**''તિ ગાથમભાસિ.

૭. તત્થ **યોપાનુદી**તિ યો અપાનુદિ ખિપિ પજહિ વિદ્ધંસેસિ. **મચ્ચુરાજસ્સા**તિ **મચ્ચુ** નામ મરણં ખન્ધાનં ભેદો, સો એવ ચ સત્તાનં અત્તનો વસે અનુવત્તાપનતો ઇસ્સરટ્ઠેન **રાજા**તિ મચ્ચુરાજા, તસ્સ. **સેન**ન્તિ જરારોગાદિં, સા હિસ્સ વસવત્તને અઙ્ગભાવતો સેના નામ, તેન હેસ મહતા નાનાવિધેન વિપુલેન ''મહાસેનો''તિ વુચ્ચતિ. યથાહ – ''ન હિ નો સઙ્ગરં તેન, મહાસેનેન મચ્ચુના''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૨૭૨; જા॰ ૨.૨૨.૧૨૧; નેત્તિ॰ ૧૦૩). અથ વા ગુણમારણટ્ઠેન ''મચ્ચૂ''તિ ઇધ દેવપુત્તમારો અધિપ્પેતો, તસ્સ ચ સહાયભાવૂપગમનતો કામાદયો સેના. તથા ચાહ –

''કામા તે પઠમા સેના, દુતિયા અરતિ વુચ્ચતિ;
તતિયા ખુપ્પિપાસા તે, ચતુત્થી તણ્હા પવુચ્ચતિ.

''પઞ્ચમી થિનમિદ્ધં તે, છટ્ઠા ભીરૂ પવુચ્ચતિ;
સત્તમી વિચિકિચ્છા તે, માનો મક્ખો ચ અટ્ઠમી''તિ. (સુ॰ નિ॰ ૪૩૮-૪૩૯; મહાનિ॰ ૨૮;ચૂળનિ॰ નન્દમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૪૭);

નળસેતુંવ સુદુબ્બલં મહોઘોતિ સારવિરહિતતો નળસેતુસદિસં અતિવિય અબલભાવતો સુટ્ઠુ દુબ્બલં સંકિલેસસેનં નવલોકુત્તરધમ્માનં મહાબલવભાવતો મહોઘસદિસેન અગ્ગમગ્ગેન યો અપાનુદિ વિજિતાવી અપેતભેરવો દન્તો, સો પરિનિબ્બુતો ઠિતત્તોતિ યોજના. તં સુત્વા મારો ‘‘જાનાતિ મં સમણો’’તિ તત્થેવન્તરધાયીતિ.

ભલ્લિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. વીરત્થેરગાથાવણ્ણના

યો દુદ્દમિયોતિ આયસ્મતો વીરત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો વસનઆવાસં પટિજગ્ગિ. એકદિવસઞ્ચ સિન્ધુવારપુપ્ફસદિસાનિ નિગ્ગુણ્ડિપુપ્ફાનિ ગહેત્વા ભગવન્તં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇતો પઞ્ચતિંસે કપ્પે ખત્તિયકુલે નિબ્બત્તિત્વા મહાપતાપો નામ રાજા અહોસિ ચક્કવત્તી. સો ધમ્મેન સમેન રજ્જં કારેન્તો સત્તે સગ્ગમગ્ગે પતિટ્ઠાપેસિ. પુન ઇમસ્મિં કપ્પે કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે મહાવિભવો સેટ્ઠિ હુત્વા કપણદ્ધિકાદીનં દાનં દેન્તો સઙ્ઘસ્સ ખીરભત્તં અદાસિ. એવં તત્થ તત્થ દાનમયં પુઞ્ઞસમ્ભારં કરોન્તો ઇતરઞ્ચ નિબ્બાનત્થં સમ્ભરન્તો દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિનગરે રઞ્ઞો પસેનદિસ્સ અમચ્ચકુલે નિબ્બત્તિ, ‘‘વીરો’’તિસ્સ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો નામાનુગતેહિ પત્તબલજવાદિગુણેહિ સમન્નાગતો સઙ્ગામસૂરો હુત્વા માતાપિતૂહિ નિબન્ધવસેન કારિતે દારપરિગ્ગહે એકંયેવ પુત્તં લભિત્વા પુબ્બહેતુના ચોદિયમાનો કામેસુ સંસારે ચ આદીનવં દિસ્વા સંવેગજાતો પબ્બજિત્વા ઘટેન્તો વાયમન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨૧.૨૧-૨૪) –

> ‘‘વિપસ્સિસ્સ ભગવતો, આસિમારામિકો અહં;
> નિગ્ગુણ્ડિપુપ્ફં પગ્ગય્હ, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.
>
> ‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.
>
> ‘‘પઞ્ચવીસે ઇતો કપ્પે, એકો આસિં જનાધિપો;
> મહાપતાપનામેન, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

એવં પન અરહત્તં પત્વા ફલસમાપત્તિસુખેન વીતિનામેન્તં થેરં પુરાણદુતિયિકા ઉપ્પબ્બાજેતુકામા અન્તરન્તરા નાનાનયેહિ પલોભેતું પરક્કમન્તી એકદિવસં દિવાવિહારટ્ઠાનં ગન્ત્વા ઇત્થિકુત્તાદીનિ દસ્સેતું આરભિ. અથાયસ્મા વીરો ‘‘મં પલોભેતુકામા સિનેરું મકસપક્ખવાતેન ચાલેતુકામા વિય યાવ બાલા વતાયં ઇત્થી’’તિ તસ્સા કિરિયાય નિરત્થકભાવં દીપેન્તો ‘‘**યો દુદ્દમિયો**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૮. તત્થ **યો દુદ્દમિયો**તિઆદીનં પદાનં અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. ઇદં પનેત્થ યોજનામત્તં **યો** પુબ્બે અદન્ત કિલેસતાય પચ્ચત્થિકેહિ વા સઙ્ગમસીસે દમેતું જેતું અસક્કુણેય્યતાય**દુદ્દમિયો**, ઇદાનિ પન ઉત્તમેન દમેન દન્તો ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવીરિયસમ્પત્તિયા **વીરો**, વુત્તનયેનેવ સન્તુસિતો વિતિણ્ણકઙ્ખો વિજિતાવી અપેતલોમહંસો

વીરો વીરનામકો અનવસેસતો કિલેસપરિનિબ્બાનેન **પરિનિબ્બુતો**, તતો એવ ઠિતસભાવો, ન તાદિસાનં સતેનપિ સહસ્સેનપિ ચાલનીયોતિ. તં સુત્વા સા ઇત્થી – ‘‘મય્હં સામિકે એવં પટિપન્ને કો મય્હં ઘરાવાસેન અત્થો’’તિ સંવેગજાતા ભિક્ખુનીસુ પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ તેવિજ્જા અહોસીતિ.

વીરત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. પિલિન્દવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના

સ્વાગતન્તિ આયસ્મતો પિલિન્દવચ્છત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરબુદ્ધકાલે હંસવતીનગરે મહાભોગકુલે નિબ્બત્તો હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું દેવતાનં પિયમનાપભાવેન અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા યાવજીવં કુસલં કત્વા તતો ચુતો દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે મનુસ્સલોકે નિબ્બત્તિત્વા ભગવતિ પરિનિબ્બુતે સત્થુ થૂપસ્સ પૂજં કત્વા સઙ્ઘે ચ મહાદાનં પવત્તેત્વા તતો ચુતો દેવમનુસ્સેસુ એવ સંસરન્તો અનુપ્પન્ને બુદ્ધે ચક્કવત્તી રાજા હુત્વા મહાજનં પઞ્ચસુ સીલેસુ પતિટ્ઠાપેત્વા સગ્ગપરાયણં અકાસિ. સો અનુપ્પન્નેયેવ અમ્હાકં ભગવતિ સાવત્થિયં બ્રાહ્મણગેહે નિબ્બત્તિ. ‘‘પિલિન્દો’’તિસ્સ નામં અકંસુ. વચ્છોતિ પન ગોત્તં . તેન સો અપરભાગે ‘‘પિલિન્દવચ્છો’’તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સંસારે પન સંવેગબહુલતાય પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા ચૂળગન્ધારં નામ વિજ્જં સાધેત્વા તાય વિજ્જાય આકાસચારી પરચિત્તવિદૂ ચ હુત્વા રાજગહે લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તો પટિવસતિ.

અથ યદા અમ્હાકં ભગવા અભિસમ્બુદ્ધો હુત્વા અનુક્કમેન રાજગહં ઉપગતો, તતો પટ્ઠાય બુદ્ધાનુભાવેન તસ્સ સા વિજ્જા ન સમ્પજ્જતિ, અત્તનો કિચ્ચં ન સાધેતિ. સો ચિન્તેસિ – ‘‘સુતં ખો પન મેતં આચરિયપાચરિયાનં ભાસમાનાનં ‘યત્થ મહાગન્ધારવિજ્જા ધરતિ, તત્થ ચૂળગન્ધારવિજ્જા ન સમ્પજ્જતી’તિ, સમણસ્સ પન ગોતમસ્સ આગતકાલતો પટ્ઠાય નાયં મમ વિજ્જા સમ્પજ્જતિ, નિસ્સંસયં સમણો ગોતમો મહાગન્ધારવિજ્જં જાનાતિ, યંનૂનાહં તં પયિરુપાસિત્વા તસ્સ સન્તિકે તં વિજ્જં પરિયાપુણેય્ય’’ન્તિ. સો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એતદવોચ – ‘‘અહં, મહાસમણ, તવ સન્તિકે એકં વિજ્જં પરિયાપુણિતુકામો, ઓકાસં મે કરોહી’’તિ. ભગવા ‘‘તેન હિ પબ્બજા’’તિ આહ. સો ‘‘વિજ્જાય પરિકમ્મં પબ્બજ્જા’’તિ મઞ્ઞમાનો પબ્બજિ. તસ્સ ભગવા ધમ્મં કથેત્વા ચરિતાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં અદાસિ. સો ઉપનિસ્સયસમ્પન્નતાય નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. યા પન પુરિમજાતિયં તસ્સોવાદે ઠત્વા સગ્ગે નિબ્બત્તા દેવતા, તં કતઞ્ઞુતં નિસ્સાય સઞ્જાતબહુમાના સાયં પાતં થેરં પયિરુપાસિત્વા ગચ્છન્તિ. તસ્મા થેરો દેવતાનં પિયમનાપતાય અગ્ગતં પત્તો. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨.૫૫-૬૭) –

‘‘નિબ્બુતે લોકનાથમ્હિ, સુમેધે અગ્ગપુગ્ગલે;
પસન્નચિત્તો સુમનો, થૂપપૂજં અકાસહં.

‘‘યે ચ ખીણાસવા તત્થ, છળભિઞ્ઞા મહિદ્ધિકા;
તેહં તત્થ સમાનેત્વા, સઙ્ઘભત્તં અકાસહં.

‘‘સુમેધસ્સ ભગવતો, ઉપટ્ઠાકો તદા અહુ;
સુમેધો નામ નામેન, અનુમોદિત્થ સો તદા.

‘‘તેન ચિત્તપ્પસાદેન, વિમાનં ઉપપજ્જહં;
છળાસીતિસહસ્સાનિ, અચ્છરાયો રમિંસુ મે.

‘‘મમેવ અનુવત્તન્તિ, સબ્બકામેહિ તા સદા;
અઞ્ઞે દેવે અભિભોમિ, પુઞ્ઞકમ્મસ્સિદં ફલં.

‘‘પઞ્ચવીસમ્હિ કપ્પમ્હિ, વરુણો નામ ખત્તિયો;
વિસુદ્ધભોજનો આસિં, ચક્કવત્તી અહં તદા.

‘‘ન તે બીજં પવપ્પન્તિ, નપિ નીયન્તિ નઙ્ગલા;
અકટ્ઠપાકિમં સાલિં, પરિભુઞ્જન્તિ માનુસા.

‘‘તત્થ રજ્જં કરિત્વાન, દેવત્તં પુન ગચ્છહં;
તદાપિ એદિસા મય્હં, નિબ્બત્તા ભોગસમ્પદા.

‘‘ન મં મિત્તા અમિત્તા વા, હિંસન્તિ સબ્બપાણિનો;
સબ્બેસમ્પિ પિયો હોમિ, પુઞ્ઞકમ્મસ્સિદં ફલં.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ , યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ગન્ધાલેપસ્સિદં ફલં.

‘‘ઇમસ્મિં ભદ્દકે કપ્પે, એકો આસિં જનાધિપો;
મહાનુભાવો રાજાહં, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘સોહં પઞ્ચસુ સીલેસુ, ઠપેત્વા જનતં બહું;
પાપેત્વા સુગતિંયેવ, દેવતાનં પિયો અહું.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

તથા દેવતાહિ અતિવિય પિયાયિતબ્બભાવતો ઇમં થેરં ભગવા દેવતાનં પિયમનાપભાવેન અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં દેવતાનં પિયમનાપાનં યદિદં પિલિન્દવચ્છો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૦૯, ૨૧૫) સો એકદિવસં ભિક્ખુસઙ્ઘમજ્ઝે નિસિન્નો અત્તનો ગુણે પચ્ચવેક્ખિત્વા તેસં કારણભૂતં વિજ્જાનિમિત્તં ભગવતો સન્તિકે આગમનં પસંસન્તો ‘‘**સ્વાગતં નાપગત**’’ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૯. તત્થ **સ્વાગત**ન્તિ સુન્દરં આગમનં, ઇદં મમાતિ સમ્બન્ધો. અથ વા **સ્વાગત**ન્તિ સુટ્ઠુ આગતં, મયાતિ વિભત્તિ વિપરિણામેતબ્બા. **નાપગત**ન્તિ ન અપગતં હિતાભિવુડ્ઢિતો ન અપેતં. **નયિદં દુમન્તિતં મમા**તિ ઇદં મમ દુટ્ઠુ કથિતં, દુટ્ઠુ વા વીમંસિતં ન હોતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – યં ભગવતો સન્તિકે મમાગમનં, યં વા મયા તત્થ આગતં, તં સ્વાગતં, સ્વાગતત્તાયેવ ન દુરાગતં. યં ‘‘ભગવતો સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પબ્બજિસ્સામી’’તિ મમ મન્તિતં ગદિતં કથિતં, ચિત્તેન વા વીમંસિતં ઇદમ્પિ ન દુમ્મન્તિતન્તિ. ઇદાનિ તત્થ કારણં દસ્સેન્તો ‘‘**સંવિભત્તેસૂ**’’તિઆદિમાહ. **સંવિભત્તેસૂ**તિ પકારતો વિભત્તેસુ. **ધમ્મેસૂ**તિ ઞેય્યધમ્મેસુ સમથધમ્મેસુ વા,

નાનાતિત્થિયેહિ પકતિઆદિવસેન, સમ્માસમ્બુદ્ધેહિ દુક્ખાદિવસેન સંવિભજિત્વા વુત્તધમ્મેસુ. **યં સેટ્ઠં તદુપાગમિન્તિ** યં તત્થ સેટ્ઠં, તં ચતુસચ્ચધમ્મં, તસ્સ વા બોધકં સાસનધમ્મં ઉપાગમિં, ‘‘અયં ધમ્મો અયં વિનયો’’તિ ઉપગચ્છિં. સમ્માસમ્બુદ્ધેહિ એવ વા કુસલાદિવસેન ખન્ધાદિવસેન યથાસભાવતો સંવિભત્તેસુ સભાવધમ્મેસુ યં તત્થ સેટ્ઠં ઉત્તમં પવરં, તં મગ્ગફલનિબ્બાનધમ્મં ઉપાગમિં, અત્તપચ્ચક્ખતો ઉપગચ્છિં સચ્છાકાસિં, તસ્મા સ્વાગતં મમ ન અપગતં સુમન્તિતં ન દુમ્મન્તિતન્તિ યોજના.

પિલિન્દવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પુણ્ણમાસત્થેરગાથાવણ્ણના

વિહરિ અપેક્ખન્તિ આયસ્મતો પુણ્ણમાસત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે ચક્કવાકયોનિયં નિબ્બત્તો ભગવન્તં ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો અત્તનો મુખતુણ્ડકેન સાલપુપ્ફં ગહેત્વા પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇતો સત્તરસે કપ્પે અટ્ઠક્ખત્તું ચક્કવત્તી રાજા અહોસિ. ઇમસ્મિં પન કપ્પે કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને ઓસક્કમાને કુટુમ્બિયકુલે નિબ્બત્તિત્વા પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કત્વા તતો ચુતો દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિનગરે સમિદ્ધિસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ જાતદિવસે તસ્મિં ગેહે સબ્બા રિત્તકુમ્ભિયો સુવણ્ણમાસાનં પુણ્ણા અહેસું. તેનસ્સ **પુણ્ણમાસો**તિ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણવિજ્જાસુ નિપ્ફત્તિં પત્વા વિવાહકમ્મં કત્વા એકં પુત્તં લભિત્વા ઉપનિસ્સયસમ્પન્નતાય ઘરાવાસં જિગુચ્છન્તો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો પુબ્બકિચ્ચસમ્પન્નો ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાને યુત્તપ્પયુત્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૭.૧૩-૧૯) –

‘‘સિન્ધુયા નદિયા તીરે, ચક્કવાકો અહં તદા;
સુદ્ધસેવાલભક્ખોહં, પાપેસુ ચ સુસઞ્ઞતો.

‘‘અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, ગચ્છન્તં અનિલઞ્જસે;
તુણ્ડેન સાલં પગ્ગય્હ, વિપસ્સિસ્સાભિરોપયિં.

‘‘યસ્સ સદ્ધા તથાગતે, અચલા સુપ્પતિટ્ઠિતા;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, દુગ્ગતિં સો ન ગચ્છતિ.

‘‘સ્વાગતં વત મે આસિ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ સન્તિકે;
વિહઙ્ગમેન સન્તેન, સુબીજં રોપિતં મયા.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સુચારુદસ્સના નામ, અટ્ઠેતે એકનામકા;
કપ્પે સત્તરસે આસું, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અથસ્સ પુરાણદુતિયિકા તં પલોભેતુકામા અલઙ્કતપટિયત્તા પુત્તેન સદ્ધિં ઉપગન્ત્વા પિયાલાપભાવાદિકેહિ ભાવવિવરણકમ્મં નામ કાતું આરભિ. થેરો તસ્સા કારણં દિસ્વા અત્તનો કત્થચિપિ અલગ્ગભાવં પકાસેન્તો “**વિહરિ અપેક્ખ**”ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૧૦. તત્થ **વિહરી**તિ વિસેસતો હરિ અપહરિ અપનેસિ. **અપેક્ખ**ન્તિ તણ્હં. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં લોકે અત્તભાવે વા. **હુર**ન્તિ અપરસ્મિં અનાગતે અત્તભાવે વા. **ઇધા**તિ વા અજ્ઝત્તિકેસુ આયતનેસુ. **હુર**ન્તિ બાહિરેસુ . **વા**-સદ્દો સમુચ્ચયત્થો “અપદા વા દ્વિપદા વા”તિઆદીસુ (ઇતિવુ॰ ૯૦; અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ૫.૩૨) વિય. **યો**તિ અત્તાનમેવ પરં વિય દસ્સેતિ. **વેદગૂ**તિ વેદેન ગતો મગ્ગઞાણેન નિબ્બાનં ગતો અધિગતો, ચત્તારિ વા સચ્ચાનિ પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયાભાવનાભિસમયવસેન અભિસમેચ્ચ ઠિતો. **યતત્તો**તિ મગ્ગસંવરેન સંયતસભાવો, સમ્માવાયામેન વા સંયતસભાવો. **સબ્બેસુ ધમ્મેસુ અનૂપલિત્તો**તિ સબ્બેસુ આરમ્મણેસુ ધમ્મેસુ તણ્હાદિટ્ઠિલેપવસેન ન ઉપલિત્તો, તેન લાભાદિલોકધમ્મે સમતિક્કમં દસ્સેતિ. **લોકસ્સા**તિ ઉપાદાનક્ખન્ધપઞ્ચકસ્સ. તઞ્હિ લુજ્જનપલુજ્જનટ્ઠેન લોકો. **જઞ્ઞા**તિ જાનિત્વા. **ઉદયબ્બયઞ્ચા**તિ ઉપ્પાદઞ્ચેવ વયઞ્ચ, એતેન યથાવુત્તગુણાનં પુબ્બભાગપટિપદં દસ્સેતિ. અયં પનેત્થ અત્થો – યો સકલસ્સ ખન્ધાદિલોકસ્સ સમપઞ્ઞાસાય આકારેહિ ઉદયબ્બયં જાનિત્વા વેદગૂ યતત્તો કત્થચિ અનુપલિત્તો, સો સબ્બત્થ અપેક્ખં વિનેય્ય સન્તુસિતો તાદિસાનં વિપ્પકારાનં ન કિઞ્ચિ મઞ્ઞતિ, તસ્મા ત્વં અન્ધબાલે યથાગતમગ્ગેનેવ ગચ્છાતિ. અથ સા ઇત્થી “અયં સમણો મયિ પુત્તે ચ નિરપેક્ખો, ન સક્કા ઇમં પલોભેતુ”ન્તિ પક્કામિ.

પુણ્ણમાસત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પરમત્થદીપનિયા થેરગાથાસંવણ્ણનાય

પઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧. ચૂળવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના

પામોજ્જબહુલોતિ આયસ્મતો ચૂળવચ્છત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે દલિદ્દકુલે નિબ્બત્તિત્વા પરેસં ભતિયા જીવિકં કપ્પેન્તો ભગવતો સાવકં સુજાતં નામ થેરં પંસુકૂલં પરિયેસન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો ઉપસઙ્કમિત્વા વત્થં દત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તેત્તિંસક્ખત્તું દેવરજ્જં કારેસિ. સત્તસત્તતિક્ખત્તું ચક્કવત્તી રાજા અહોસિ. અનેકવારં પદેસરાજા. એવં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને ઓસક્કમાને પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કત્વા એકં બુદ્ધન્તરં દેવમનુસ્સગતીસુ અપરાપરં પરિવત્તન્તો અમ્હાકં ભગવતો કાલે કોસમ્બિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ. **ચૂળવચ્છો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો બુદ્ધગુણે સુત્વા પસન્નમાનસો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિ, તસ્સ ભગવા ધમ્મં કથેસિ. સો પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો કતપુબ્બકિચ્ચો ચરિતાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ભાવેન્તો વિહરિ. તેન ચ સમયેન કોસમ્બિકા ભિક્ખૂ ભણ્ડનજાતા અહેસું. તદા ચૂળવચ્છત્થેરો ઉભયેસં ભિક્ખૂનં લદ્ધિં અનાદાય ભગવતા દિન્નોવાદે ઠત્વા વિપસ્સનં બ્રૂહેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૩૧-૪૦) –

‘‘પદુમુત્તરભગવતો, સુજાતો નામ સાવકો;
પંસુકૂલં ગવેસન્તો, સઙ્કારે ચરતી તદા.

‘‘નગરે હંસવતિયા, પરેસં ભતકો અહં;
ઉપડ્ઢદુસ્સં દત્વાન, સિરસા અભિવાદયિં.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘તેત્તિંસક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જમકારયિં;
સત્તસત્તતિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં.

‘‘પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં;
ઉપડ્ઢદુસ્સદાનેન, મોદામિ અકુતોભયો.

‘‘ઇચ્છમાનો ચહં અજ્જ, સકાનનં સપબ્બતં;
ખોમદુસ્સેહિ છાદેય્યં, અડ્ઢદુસ્સસ્સિદં ફલં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, અડ્ઢદુસ્સસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ ચૂળવચ્છત્થેરો અરહત્તં પત્વા તેસં ભિક્ખૂનં કલહાભિરતિયા સકત્થવિનાસં દિસ્વા ધમ્મસંવેગપ્પત્તો, અત્તનો ચ પત્તવિસેસં પચ્ચવેક્ખિત્વા પીતિસોમનસ્સવસેન ‘‘**પામોજ્જબહુલો**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૧૧. તત્થ **પામોજ્જબહુલો**તિ સુપરિસુદ્ધસીલતાય વિપ્પટિસારાભાવતો અધિકુસલેસુ ધમ્મેસુ અભિરતિવસેન પમોદબહુલો. તેનેવાહ ‘‘**ધમ્મે બુદ્ધપ્પવેદિતે**’’તિ. તત્થ **ધમ્મે**તિ. સત્તતિંસાય બોધિપક્ખિયધમ્મે નવવિધે વા લોકુત્તરધમ્મે. સો હિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધેન સામુક્કંસિકાય દેસનાય પકાસિતત્તા સાતિસયં બુદ્ધપ્પવેદિતો નામ. તસ્સ પન અધિગમૂપાયભાવતો દેસનાધમ્મોપિ ઇધ લબ્ભતેવ. **પદં સન્ત**ન્તિ નિબ્બાનં સન્ધાય વદતિ. એવરૂપો હિ ભિક્ખુ સન્તં પદં સન્તં કોટ્ઠાસં સબ્બસઙ્ખારાનં ઉપસમભાવતો **સઙ્ખારૂપસમં** પરમસુખતાય **સુખં** નિબ્બાનં અધિગચ્છતિ વિન્દતિયેવ. પરિસુદ્ધસીલો હિ ભિક્ખુ વિપ્પટિસારાભાવેન પામોજ્જબહુલો સદ્ધમ્મે યુત્તપ્પયુત્તો વિમુત્તિપરિયોસાના સબ્બસમ્પત્તિયો પાપુણાતિ. યથાહ – ‘‘અવિપ્પટિસારત્થાનિ ખો , આનન્દ, કુસલાનિ સીલાનિ, અવિપ્પટિસારો પામોજ્જત્થાયા’’તિઆદિ (અ॰ નિ॰ ૧૦.૧). અથ વા **પામોજ્જબહુલો**તિ સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા, સ્વાક્ખાતો ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘોતિ રતનત્તયં સન્ધાય પમોદબહુલો. તત્થ પન સો પમોદબહુલો કિં વા કરોતીતિ આહ ‘‘ધમ્મે બુદ્ધપ્પવેદિતે’’તિઆદિ. સદ્ધાસમ્પન્નસ્સ હિ સપ્પુરિસસંસેવનસદ્ધમ્મસ્સવનયોનિસોમનસિકારધમ્માનુધમ્મપટિપત્તીનં સુખેનેવ સમ્ભવતો સમ્પત્તિયો હત્થગતા એવ હોન્તિ, યથાહ – ‘‘સદ્ધાજાતો ઉપસઙ્કમતિ, ઉપસઙ્કમન્તો પયિરુપાસતી’’તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૨.૧૮૩).

ચૂળવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. મહાવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ઞાબલીતિ આયસ્મતો મહાવચ્છત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ પાનીયદાનમદાસિ. પુન સિખિસ્સ ભગવતો કાલે ઉપાસકો હુત્વા વિવટ્ટૂપનિસ્સયં બહું પુઞ્ઞકમ્મં અકાસિ, સો તેહિ પુઞ્ઞકમ્મેહિ તત્થ તત્થ સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે નાળકગામે સમિદ્ધિસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ **મહાવચ્છો**તિ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ ભગવતો સાવકભાવં સુત્વા ‘‘સોપિ નામ મહાપઞ્ઞો. યસ્સ સાવકત્તં ઉપાગતો, સો એવ મઞ્ઞે ઇમસ્મિં લોકે અગ્ગપુગ્ગલો’’તિ ભગવતિ સદ્ધં ઉપ્પાદેત્વા સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૫૧-૫૬) –

‘‘પદુમુત્તરબુદ્ધસ્સ, ભિક્ખુસઙ્ઘે અનુત્તરે;
પસન્નચિત્તો સુમનો, પાનીયઘટમપૂરયિં.

‘‘પબ્બતગ્ગે દુમગ્ગે વા, આકાસે વાથ ભૂમિયં;
યદા પાનીયમિચ્છામિ, ખિપ્પં નિબ્બત્તતે મમ.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, દકદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… ભવા સબ્બે સમૂહતા;
છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

એવં પન અરહત્તં પત્વા વિમુત્તિસુખં અનુભવન્તો સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવવિભાવનેન સબ્રહ્મચારીનં ઉસ્સાહજનનત્થં ‘‘**પઞ્ઞાબલી**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૧૨. તત્થ **પઞ્ઞાબલી**તિ પારિહારિયપઞ્ઞાય વિપસ્સનાપઞ્ઞાય ચ વસેન અભિઞ્ઞાસો સાતિસયેન પઞ્ઞાબલેન સમન્નાગતો. **સીલવતૂપપન્નો**તિ ઉક્કંસગતેન ચતુપારિસુદ્ધિસીલેન, ધુતધમ્મસઙ્ખાતેહિ વતેહિ ચ ઉપપન્નો સમન્નાગતો. **સમાહિતો**તિ ઉપચારપ્પનાભેદેન સમાધિના સમાહિતો. **ઝાનરતો**તિ તતો એવ આરમ્મણૂપનિજ્ઝાને લક્ખણૂપનિજ્ઝાને ચ રતો સતતાભિયુત્તો. સબ્બકાલં સતિયા અવિપ્પવાસવસેન **સતિમા. યદત્થિયન્તિ** અત્થતો અનપેતં અત્થિયં, યેન અત્થિયં યદત્થિયં. યથા પચ્ચયે પરિભુઞ્જન્તસ્સ પરિભુઞ્જનં અત્થિયં હોતિ, તથા **ભોજનં ભુઞ્જમાનો**. સામિપરિભોગેન હિ તં અત્થિયં હોતિ દાયજ્જપરિભોગેન વા, ન અઞ્ઞથા ભોજનન્તિ ચ નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં. ભુઞ્જિયતિ પરિભુઞ્જિયતીતિ વા ભોજનં, ચત્તારો પચ્ચયા. ‘‘યદત્થિક’’ન્તિ વા પાઠો. યદત્થં યસ્સત્થાય સત્થારા પચ્ચયા અનુઞ્ઞાતા, તદત્થં કાયસ્સ ઠિતિઆદિઅત્થં, તઞ્ચ અનુપાદિસેસનિબ્બાનત્થં. તસ્મા અનુપાદાપરિનિબ્બાનત્થં ભોજનપચ્ચયે ભુઞ્જમાનો તતો એવ **કઙ્ખેથ કાલં** અત્તનો અનુપાદાપરિનિબ્બાનકાલં આગમેય્ય. **ઇધ** ઇમસ્મિં સાસને **વીતરાગો**. બાહિરકસ્સ પન કામેસુ વીતરાગસ્સ ઇદં નત્થીતિ અધિપ્પાયો.

મહાવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. વનવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના

નીલબ્ભવણ્ણાતિ આયસ્મતો વનવચ્છત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર અત્થદસ્સિનો ભગવતો કાલે કચ્છપયોનિયં નિબ્બત્તો વિનતાય નામ નદિયા વસતિ. તસ્સ ખુદ્દકનાવપ્પમાણો અત્તભાવો અહોસિ. સો કિર એકદિવસં ભગવન્તં નદિયા તીરે ઠિતં દિસ્વા, ''પારં ગન્તુકામો મઞ્ઞે ભગવા''તિ અત્તનો પિટ્ઠિયં આરોપેત્વા નેતુકામો પાદમૂલે નિપજ્જિ. ભગવા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઞત્વા તં અનુકમ્પન્તો આરુહિ. સો પીતિસોમનસ્સજાતો સોતં છિન્દન્તો જિયાય વેગેન ખિત્તસરો વિય તાવદેવ પરતીરં પાપેસિ. ભગવા તસ્સ પુઞ્ઞસ્સ ફલં એતરહિ નિબ્બત્તનકસમ્પત્તિઞ્ચ બ્યાકરિત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો અનેકસતક્ખત્તું તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞવાસીયેવ અહોસિ. પુન કસ્સપબુદ્ધકાલે કપોતયોનિયં નિબ્બત્તિત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તં મેત્તાવિહારિં એકં ભિક્ખું દિસ્વા ચિત્તં પસાદેસિ.

તતો પન ચુતો બારાણસિયં કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો સંવેગજાતો પબ્બજિત્વા વિવટ્ટૂપનિસ્સયં બહું પુઞ્ઞકમ્મં ઉપચિનિ. એવં તત્થ તત્થ દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુનગરે વચ્છગોત્તસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ ગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તસ્સ માતા પરિપક્કગબ્ભા અરઞ્ઞં દસ્સનત્થાય સઞ્જાતદોહળા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા વિચરતિ, તાવદેવસ્સા કમ્મજવાતા ચલિંસુ, તિરોકરણિં પરિક્ખિપિત્વા અદંસુ. સા ધઞ્ઞપુઞ્ઞલક્ખણં પુત્તં વિજાયિ. સો બોધિસત્તેન સહ પંસુકીળિકસહાયો અહોસિ. ''વચ્છો''તિસ્સ નામઞ્ચ અહોસિ. વનાભિરતિયા વસેન **વનવચ્છો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. અપરભાગે મહાસત્તે મહાભિનિક્ખમનં નિક્ખમિત્વા મહાપધાનં પદહન્તે, ''અહમ્પિ સિદ્ધત્થકુમારેન સહ અરઞ્ઞે વિહરિસ્સામી''તિ નિક્ખમિત્વા તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા હિમવન્તે વસન્તો અભિસમ્બુદ્ધભાવં સુત્વા ભગવતો સન્તિકં ઉપગન્ત્વા પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વસમાનો નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯-૧૪૮-૧૬૩) –

''અત્થદસ્સી તુ ભગવા, સયમ્ભૂ લોકનાયકો;
વિનતાનદિયા તીરં, ઉપગચ્છિ તથાગતો.

''ઉદકા અભિનિક્ખમ્મ, કચ્છપો વારિગોચરો;
બુદ્ધં તારેતુકામોહં, ઉપેસિં લોકનાયકં.

''અભિરૂહતુ મં બુદ્ધો, અત્થદસ્સી મહામુનિ;
અહં તં તારયિસ્સામિ, દુક્ખસ્સન્તકરો તુવં.

''મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, અત્થદસ્સી મહાયસો;
અભિરૂહિત્વા મે પિટ્ઠિં, અટ્ઠાસિ લોકનાયકો.

''યતો સરામિ અત્તાનં, યતો પત્તોસ્મિ વિઞ્ઞુતં;
સુખં મે તાદિસં નત્થિ, ફુટ્ઠે પાદતલે યથા.

''ઉત્તરિત્વાન સમ્બુદ્ધો, અત્થદસ્સી મહાયસો;
નદિતીરમ્હિ ઠત્વાન, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યાવતા વત્તતે ચિત્તં, ગઙ્ગાસોતં તરામહં;
અયઞ્ચ કચ્છપો રાજા, તારેસિ મમ પઞ્ઞવા.

‘‘ઇમિના બુદ્ધતરણેન, મેત્તચિત્તવતાય ચ;
અટ્ઠારસે કપ્પસતે, દેવલોકે રમિસ્સતિ.

‘‘દેવલોકા ઇધાગન્ત્વા, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
એકાસને નિસીદિત્વા, કઙ્ખાસોતં તરિસ્સતિ.

‘‘યથાપિ ભદ્દકે ખેત્તે, બીજં અપ્પમ્પિ રોપિતં;
સમ્માધારે પવેચ્છન્તે, ફલં તોસેતિ કસ્સકં.

‘‘તથેવિદં બુદ્ધખેત્તં, સમ્માસમ્બુદ્ધદેસિતં;
સમ્માધારે પવેચ્છન્તે, ફલં મં તોસયિસ્સતિ.

‘‘પધાનપહિતત્તોમ્હિ, ઉપસન્તો નિરૂપધિ;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, તરણાય ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

એવં પન અરહત્તં પત્વા ભગવતિ કપિલવત્થુસ્મિં વિહરન્તે તત્થ ગન્ત્વા સત્થારં વન્દિત્વા ભિક્ખૂહિ સમાગતો પટિસન્થારવસેન ‘‘કિં, આવુસો, અરઞ્ઞે ફાસુવિહારો લદ્ધો’’તિ પુટ્ઠો ‘‘રમણીયા, આવુસો, અરઞ્ઞે પબ્બતા’’તિ અત્તના વુટ્ઠપબ્બતે વણ્ણેન્તો ‘‘**નીલબ્ભવણ્ણા**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૧૩. તત્થ **નીલબ્ભવણ્ણા**તિ નીલવલાહકનિભા નીલવલાહકસણ્ઠાના ચ. **રુચિરા**તિ રુચિયા સકિરણા પભસ્સરા ચ. **સીતવારી**તિ સીતલસલિલા. **સુચિન્ધરા**તિ સુચિસુદ્ધભૂમિભાગતાય સુદ્ધચિત્તાનં વા અરિયાનં નિવાસનટ્ઠાનતાય સુચિન્ધરા. ગાથાસુખત્થઞ્હિ સાનુનાસિકં કત્વા નિદ્દેસો. ‘‘સીતવારિસુચિન્ધરા’’તિપિ પાઠો, સીતસુચિવારિધરા સીતલવિમલસલિલાસયવન્તોતિ અત્થો. **ઇન્દગોપકસઞ્છન્ના**તિ ઇન્દગોપકનામકેહિ પવાળવણ્ણેહિ રત્તકિમીહિ સઞ્છાદિતા પાવુસ્સકાલવસેન એવમાહ. કેચિ પન ‘‘ઇન્દગોપકનામાનિ રત્તતિણાની’’તિ વદન્તિ. અપરે ‘‘કણિકારરુક્ખા’’તિ. **સેલા**તિ સિલામયા પબ્બતા, ન પંસુપબ્બતાતિ અત્થો. તેનાહ – ‘‘યથાપિ પબ્બતો સેલો’’તિ (ઉદા॰ ૨૪). **રમયન્તિ મ**ન્તિ મં રમાપેન્તિ, મય્હં વિવેકાભિરત્તિં પરિબ્રૂહેન્તિ. એવં થેરો અત્તનો ચિરકાલપરિભાવિતં અરઞ્ઞાભિરતિં પવેદેન્તો તિવિધં વિવેકાભિરતિમેવ દીપેતિ. તત્થ ઉપધિવિવેકેન અઞ્ઞાબ્યાકરણં દીપિતમેવ હોતીતિ.

વનવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સિવકસામણેરગાથાવણ્ણના

ઉપજ્ઝાયોતિ સિવકસ્સ સામણેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર ઇતો એકતિંસે કપ્પે વેસ્સભુસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તો એકદિવસં કેનચિદેવ કરણીયેન અરઞ્ઞં પવિટ્ઠો તત્થ પબ્બતન્તરે નિસિન્નં વેસ્સભું ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અટ્ઠાસિ. પુન તત્થ મનોહરાનિ કાસુમારિકફલાનિ દિસ્વા તાનિ ગહેત્વા ભગવતો ઉપનેસિ, પટિગ્ગહેસિ ભગવા અનુકમ્પં ઉપાદાય. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને માતુલે પબ્બજન્તે તેન સદ્ધિં પબ્બજિત્વા બહું વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વનવચ્છત્થેરસ્સ ભાગિનેય્યો હુત્વા નિબ્બત્તો, **સિવકો**તિસ્સ નામં અહોસિ. તસ્સ માતા અત્તનો જેટ્ઠભાતિકે વનવચ્છે સાસને પબ્બજિત્વા પબ્બજિતકિચ્ચં મત્થકં પાપેત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તે તં પવત્તિં સુત્વા પુત્તં આહ – ''તાત સિવક, થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા થેરં ઉપટ્ઠહ, મહલ્લકો દાનિ થેરો''તિ. સો માતુ એકવચનેનેવ ચ પુબ્બે કતાધિકારતાય ચ માતુલત્થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા પબ્બજિત્વા તં ઉપટ્ઠહન્તો અરઞ્ઞે વસતિ.

તસ્સ એકદિવસં કેનચિદેવ કરણીયેન ગામન્તં ગતસ્સ ખરો આબાધો ઉપ્પજ્જિ. મનુસ્સેસુ ભેસજ્જં કરોન્તેસુપિ ન પટિપ્પસ્સમ્ભિ. તસ્મિં ચિરાયન્તે થેરો ''સામણેરો ચિરાયતિ, કિં નુ ખો કારણ''ન્તિ તત્થ ગન્ત્વા તં ગિલાનં દિસ્વા તસ્સ તં તં કત્તબ્બયુત્તકં કરોન્તો દિવસભાગં વીતિનામેત્વા રત્તિભાગે બલવપચ્ચૂસવેલાયં આહ – ''સિવક, ન મયા પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય ગામે વસિતપુબ્બં, ઇતો અરઞ્ઞમેવ ગચ્છામા''તિ. તં સુત્વા સિવકો ''યદિપિ મે, ભન્તે, ઇદાનિ કાયો ગામન્તે ઠિતો, ચિત્તં પન અરઞ્ઞે, તસ્મા સયાનોપિ અરઞ્ઞમેવ ગમિસ્સામી''તિ, તં સુત્વા થેરો તં બાહાયં ગહેત્વા અરઞ્ઞમેવ નેત્વા ઓવાદં અદાસિ. સો થેરસ્સ ઓવાદે ઠત્વા વિપસ્સિત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૮.૫૩-૫૮) –

''કણિકારંવ જોતન્તં, નિસિન્નં પબ્બતન્તરે;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, લોકજેટ્ઠં નરાસભં.

''પસન્નચિત્તો સુમનો, કિરે કત્વાન અઞ્જલિં;
કાસુમારિકમાદાય, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

સો અરહત્તં પત્વા ઉપજ્ઝાયેન અત્તના ચ વુત્તમત્થં સંસન્દિત્વા અત્તનો વિવેકાભિરતિકતં કતકિચ્ચતઞ્ચ પવેદેન્તો **''ઉપજ્ઝાયો મં અવચા''**તિ ગાથં અભાસિ.

૧૪. તત્થ **ઉપજ્ઝાયો**તિ વજ્જાવજ્જં ઉપનિજ્ઝાયતિ હિતેસિતં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા ઞાણચક્ખુના પેક્ખતીતિ ઉપજ્ઝાયો. **મન્તિ** અત્તાનં વદતિ. **અવચા**તિ અભાસિ. **ઇતો ગચ્છામ સીવકા**તિ વુત્તાકારદસ્સનં, સિવક, ઇતો ગામન્તતો અરઞ્ઞટ્ઠાનમેવ એહિ ગચ્છામ, તદેવ અમ્હાકં વસનયોગ્ગન્તિ અધિપ્પાયો. એવં પન ઉપજ્ઝાયેન વુત્તો સિવકો ભદ્રો અસ્સાજાનીયો વિય કસાભિહતો સઞ્જાતસંવેગો હુત્વા અરઞ્ઞમેવ ગન્તુકામતં પવેદેન્તો –

''ગામે મે વસતિ કાયો, અરઞ્ઞં મે ગતં મનો;

સેમાનકોપિ ગચ્છામિ, નત્થિ સઞ્ઞા વિજાનત''ન્તિ. –આહ;

તસ્સત્થો – યસ્મા ઇદાનિ યદિપિ મે ઇદં સરીરં ગામન્તે ઠિતં, અજ્ઝાસયો પન અરઞ્ઞમેવ ગતો, તસ્મા સેમાનકોપિ ગચ્છામિ ગેલઞ્ઞેન ઠાનનિસજ્જાગમનેસુ અસમત્થતાય સયાનોપિ ઇમિના સયિતાકારેન સરીસપો વિય સરીસપન્તો, એથ, ભન્તે, અરઞ્ઞમેવ ગચ્છામ, કસ્મા? **નત્થિ સઞ્ઞા વિજાનત**ન્તિ, યસ્મા ધમ્મસભાવા કામેસુ સંસારે ચ આદીનવં, નેક્ખમ્મે નિબ્બાને ચ આનિસંસં યાથાવતો જાનન્તસ્સ ન કત્થચિ સઞ્ઞા, તસ્મા એકપદેનેવ ઉપજ્ઝાયસ્સ આણા અનુઠિતાતિ, તદપદેસેન અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

સિવકસામણેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. કુણ્ડધાનત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ચ છિન્દે પઞ્ચ જહેતિ આયસ્મતો કુણ્ડધાનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે ઉપ્પન્નો વયપ્પત્તો હેટ્ઠા વુત્તનયેનેવ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુણન્તો સત્થારા એકં ભિક્ખું પઠમં સલાકં ગણ્હન્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપિયમાનં દિસ્વા તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા તદનુરૂપં પુઞ્ઞં કરોન્તો વિચરિ. સો એકદિવસં પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો નિરોધસમાપત્તિતો વુટ્ઠાય નિસિન્નસ્સ મનોસિલાચુણ્ણપિઞ્જરં મહન્તં કદલિફલકણ્ણિકં ઉપનેસિ, તં ભગવા પટિગ્ગહેત્વા પરિભુઞ્જિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન એકાદસક્ખત્તું દેવેસુ દેવરજ્જં કારેસિ. ચતુવીસતિવારે રાજા અહોસિ ચક્કવત્તી. એવં સો પુનપ્પુનં પુઞ્ઞાનિ કત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપબુદ્ધકાલે ભુમ્મદેવતા હુત્વા નિબ્બત્તિ. દીઘાયુકબુદ્ધાનઞ્ચ નામ ન અન્વદ્ધમાસિકો ઉપોસથો હોતિ. તથા હિ વિપસ્સિસ્સ ભગવતો છબ્બસ્સન્તરે છબ્બસ્સન્તરે ઉપોસથો અહોસિ. કસ્સપદસબલો પન છટ્ઠે છટ્ઠે માસે પાતિમોક્ખં ઓસારેસિ. તસ્સ પાતિમોક્ખસ્સ ઓસારણકાલે દિસાવાસિકા દ્વે સહાયકા ભિક્ખૂ ''ઉપોસથં કરિસ્સામા''તિ ગચ્છન્તિ.

અયં ભુમ્મદેવતા ચિન્તેસિ – ''ઇમેસં દ્વિન્નં ભિક્ખૂનં મેત્તિ અતિવિય દળ્હા, કિં નુ ખો, ભેદકે સતિ ભિજ્જેય્ય, ન ભિજ્જેય્યા''તિ, સા તેસં ઓકાસં ઓલોકયમાના તેસં અવિદૂરેનેવ ગચ્છતિ. અથેકો થેરો એકસ્સ હત્થે પત્તચીવરં દત્વા સરીરવળઞ્જનત્થં ઉદકફાસુકટ્ઠાનં ગન્ત્વા ધોતહત્થપાદો હુત્વા ગુમ્બસમીપતો નિક્ખમતિ ભુમ્મદેવતા તસ્સ થેરસ્સ પચ્છતો ઉત્તમરૂપા ઇત્થી હુત્વા કેસે વિધુનિત્વા સંવિધાય સમ્બન્ધન્તી વિય પિટ્ઠિયં પંસું પુઞ્છમાના વિય સાટકં સંવિધાય નિવાસયમાના વિય ચ હુત્વા થેરસ્સ પદાનુપદિકા હુત્વા ગુમ્બતો નિક્ખન્તા. એકમન્તે ઠિતો સહાયકત્થેરો તં કારણં દિસ્વાવ દોમનસ્સજાતો ''નટ્ઠો દાનિ મે ઇમિના ભિક્ખુના સદ્ધિં દીઘરત્તાનુગતો સિનેહો, સચાહં એવંવિધભાવં જાનેય્યં, એત્તકં અદ્ધાનં ઇમિના સદ્ધિં વિસ્સાસં ન કરેય્ય''ન્તિ ચિન્તેત્વા આગચ્છન્તસ્સેવસ્સ, ''હન્દાવુસો, તુય્હં પત્તચીવરં, તાદિસેન પાપેન સદ્ધિં એકમગ્ગં નાગચ્છામી''તિ આહ. તં કથં સુત્વા તસ્સ લજ્જિભિક્ખુનો હદયં તિખિણસત્તિં ગહેત્વા વિદ્ધં વિય અહોસિ. તતો નં આહ – ''આવુસો, કિં નામેતં વદસિ, અહં એત્તકં કાલં દુક્કટમત્તમ્પિ આપત્તિં ન જાનામિ. ત્વં પન મં અજ્જ 'પાપો'તિ વદસિ, કિં તે દિટ્ઠ''ન્તિ. ''કિં અઞ્ઞેન દિટ્ઠેન, કિં ત્વં એવંવિધેન અલઙ્કતપટિયત્તેન માતુગામેન સદ્ધિં એકટ્ઠાને હુત્વા નિક્ખન્તો''તિ. ''નત્થેતં, આવુસો, મય્હં, નાહં એવરૂપં માતુગામં પસ્સામી''તિ. તસ્સ યાવતતિયં કથેન્તસ્સાપિ ઇતરો થેરો કથં અસદ્દહિત્વા અત્તના દિટ્ઠકારણંયેવ ભૂતત્તં કત્વા ગણ્હન્તો તેન સદ્ધિં એકમગ્ગેન અગન્ત્વા અઞ્ઞેન મગ્ગેન સત્થુ સન્તિકં ગતો. ઇતરોપિ ભિક્ખુ અઞ્ઞેન મગ્ગેન સત્થુ સન્તિકંયેવ ગતો.

તતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ઉપોસથાગારં પવિસનવેલાય સો ભિક્ખુ તં ભિક્ખું ઉપોસથગ્ગે સઞ્ઞાનિત્વા, ''ઇમસ્મિં ઉપોસથગ્ગે એવરૂપો નામ પાપભિક્ખુ અત્થિ, નાહં તેન સદ્ધિં ઉપોસથં કરિસ્સામી''તિ નિક્ખમિત્વા બહિ અટ્ઠાસિ. અથ ભુમ્મદેવતા ''ભારિયં મયા કમ્મં કત''ન્તિ મહલ્લકઉપાસકવણ્ણેન તસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા ''કસ્મા, ભન્તે, અય્યો ઇમસ્મિં ઠાને ઠિતો''તિ આહ. ''ઉપાસક, ઇમં ઉપોસથગ્ગં એકો પાપભિક્ખુ પવિટ્ઠો, 'નાહં તેન સદ્ધિં ઉપોસથં કરોમી'તિ બહિ ઠિતોમ્હી''તિ. ''ભન્તે, મા એવં ગણ્હથ, પરિસુદ્ધસીલો એસ ભિક્ખુ. તુમ્હેહિ દિટ્ઠમાતુગામો નામ અહં, મયા તુમ્હાકં વીમંસનત્થાય 'દળ્હા નુ ખો ઇમેસં થેરાનં મેત્તિ, નો દળ્હા'તિ ભિજ્જનાભિજ્જનભાવં ઓલોકેન્તેન તં કમ્મં કત''ન્તિ. ''કો પન, ત્વં સપ્પુરિસા''તિ? ''અહં એકા ભુમ્મદેવતા, ભન્તે''તિ દેવપુત્તો કથેન્તો દિબ્બાનુભાવેન ઠત્વા થેરસ્સ પાદેસુ નિપતિત્વા ''મય્હં, ભન્તે, ખમથ, એતં દોસં થેરો ન જાનાતિ, ઉપોસથં કરોથા''તિ થેરં યાચિત્વા ઉપોસથગ્ગં પવેસેસિ. સો થેરો ઉપોસથં તાવ એકટ્ઠાને અકાસિ, મિત્તસન્થવવસેન પન પુન તેન સદ્ધિં ન એકટ્ઠાને અહોસીતિ. ઇમસ્સ થેરસ્સ કમ્મં ન કથીયતિ, ચુદિતકત્થેરો પન અપરાપરં વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો અરહત્તં પાપુણિ.

ભુમ્મદેવતા તસ્સ કમ્મસ્સ નિસ્સન્દેન એકં બુદ્ધન્તરં અપાયભયતો ન મુચ્ચિત્થ. સચે પન કિસ્મિઞ્ચિ કાલે મનુસ્સત્તં આગચ્છતિ, અઞ્ઞેન યેન કેનચિ કતો દોસો તસ્સેવ ઉપરિ પતતિ. સો અમ્હાકં ભગવતો કાલે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ. ''ધાનમાણવો''તિસ્સ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો તયો વેદે ઉગ્ગણ્હિત્વા મહલ્લકકાલે સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિ, તસ્સ ઉપસમ્પન્નદિવસતો પટ્ઠાય એકા અલઙ્કતપટિયત્તા ઇત્થી તસ્મિં ગામં પવિસન્તે સદ્ધિંયેવ ગામં પવિસતિ, નિક્ખમન્તે નિક્ખમતિ. વિહારં પવિસન્તેપિ સદ્ધિં પવિસતિ, તિટ્ઠન્તેપિ તિટ્ઠતીતિ એવં નિચ્ચાનુબન્ધા પઞ્ઞાયતિ. થેરો તં ન પસ્સતિ. તસ્સ પુન પુરિમકમ્મનિસ્સન્દેન સા અઞ્ઞેસં ઉપટ્ઠાતિ. ગામે યાગું ભિક્ખઞ્ચ દદમાના ઇત્થિયો ''ભન્તે, અયં એકો યાગુઉળુઙ્કો તુમ્હાકં, એકો ઇમિસ્સા અમ્હાકં સહાયિકાયા''તિ પરિહાસં કરોન્તિ. થેરસ્સ મહતી વિહેસા હોતિ. વિહારગતમ્પિ નં સામણેરા ચેવ દહરા ભિક્ખૂ ચ પરિવારેત્વા ''ધાનો કોણ્ડો જાતો''તિ પરિહાસં કરોન્તિ. અથસ્સ તેનેવ કારણેન **કુણ્ડધાનત્થેરો**તિ નામં જાતં. સો ઉટ્ઠાય સમુટ્ઠાય તેહિ કરિયમાનં કેળિં સહિતું અસક્કોન્તો ઉમ્માદં ગહેત્વા ''તુમ્હે કોણ્ડા, તુમ્હાકં ઉપજ્ઝાયો કોણ્ડો, આચરિયો કોણ્ડો''તિ વદતિ. અથ નં સત્થુ આરોચેસું ''કુણ્ડધાનો, ભન્તે, દહરસામણેરેહિ સદ્ધિં એવં ફરુસવાચં વદતી''તિ. સત્થા તં પક્કોસાપેત્વા ''સચ્ચં કિર ત્વં, ધાન, સામણેરેહિ સદ્ધિં ફરુસવાચં વદસી''તિ વત્વા તેન ''સચ્ચં ભગવા''તિ વુત્તે ''કસ્મા એવં વદેસી''તિ આહ. ''ભન્તે, નિબદ્ધં વિહેસં અસહન્તો એવં કથેમી''તિ. ''ત્વં પુબ્બે કતકમ્મં યાવજ્જદિવસા જીરાપેતું ન સક્કોસિ, પુન એવરૂપં ફરુસં માવદી ભિક્ખૂ''તિ વત્વા આહ –

> ''માવોચ ફરુસં કઞ્ચિ, વુત્તા પટિવદેય્યુ તં;
> દુક્ખા હિ સારમ્ભકથા, પટિદણ્ડા ફુસેય્યુ તં.
>
> ''સચે નેરેસિ અત્તાનં, કંસો ઉપહતો યથા;
> એસ પત્તોસિ નિબ્બાનં, સારમ્ભો તે ન વિજ્જતી''તિ. (ધ॰ પ॰ ૧૩૩-૧૩૪);

ઇમઞ્ચ પન તસ્સ થેરસ્સ માતુગામેન સદ્ધિં વિચરણભાવં કોસલરઞ્ઞોપિ કથયિંસુ. રાજા ''ગચ્છથ, ભણે, વીમંસથા''તિ પેસેત્વા સયમ્પિ મન્દેનેવ પરિવારેન થેરસ્સ વસનટ્ઠાનં ગન્ત્વા એકમન્તે ઓલોકેન્તો અટ્ઠાસિ. તસ્મિં ખણે થેરો સૂચિકમ્મં કરોન્તો નિસિન્નો હોતિ, સાપિ ઇત્થી અવિદૂરે ઠાને ઠિતા વિય પઞ્ઞાયતિ. રાજા દિસ્વા

‘‘અત્થિદં કારણ’’ન્તિ તસ્સા ઠિતટ્ઠાનં અગમાસિ. સા તસ્મિં આગચ્છન્તે થેરસ્સ વસનપણ્ણસાલં પવિટ્ઠા વિય અહોસિ. રાજાપિ તાય સદ્ધિં તમેવ પણ્ણસાલં પવિસિત્વા સબ્બત્થ ઓલોકેન્તો અદિસ્વા ‘‘નાયં માતુગામો, થેરસ્સ એકો કમ્મવિપાકો’’તિ સઞ્ઞં કત્વા પઠમં થેરસ્સ સમીપેન ગચ્છન્તોપિ થેરં અવન્દિત્વા તસ્સ કારણસ્સ અભૂતભાવં ઞત્વા આગમ્મ થેરં વન્દિત્વા એકમન્તં નિસિન્નો ‘‘કચ્ચિ, ભન્તે, પિણ્ડકેન ન કિલમથા’’તિ પુચ્છિ. થેરો ‘‘વટ્ટતિ, મહારાજા’’તિ આહ. ‘‘જાનામહં, ભન્તે, અય્યસ્સ કથં, એવરૂપેન પરિક્કિલેસેન સદ્ધિં ચરન્તાનં તુમ્હાકં કે નામ પસીદિસ્સન્તિ, ઇતો પટ્ઠાય વો કત્થચિ ગમનકિચ્ચં નત્થિ, અહં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ તુમ્હે ઉપટ્ઠહિસ્સામિ, તુમ્હે યોનિસો મનસિકારે મા પમજ્જિત્થા’’તિ નિબદ્ધભિક્ખં પટ્ઠપેસિ. થેરો રાજાનં ઉપત્થમ્ભકં લભિત્વા ભોજનસપ્પાયેન એકગ્ગચિત્તો હુત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તતો પટ્ઠાય સા ઇત્થી અન્તરધાયિ.

તદા મહાસુભદ્દા ઉગ્ગનગરે મિચ્છાદિટ્ઠિકકુલે વસમાના ‘‘સત્થા મં અનુકમ્પતૂ’’તિ ઉપોસથં અધિટ્ઠાય નિરામગન્ધા હુત્વા ઉપરિપાસાદતલે ઠિતા ‘‘ઇમાનિ પુપ્ફાનિ અન્તરે અટ્ઠત્વા દસબલસ્સ મત્થકે વિતાનં હુત્વા તિટ્ઠન્તુ, દસબલો ઇમાય સઞ્ઞાય સ્વે પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં મય્હં ભિક્ખં ગણ્હતૂ’’તિ સચ્ચકિરિયં કત્વા અટ્ઠ સુમનપુપ્ફમુટ્ઠિયો વિસ્સજ્જેસિ. પુપ્ફાનિ ગન્ત્વા ધમ્મદેસનાવેલાય સત્થુ મત્થકે વિતાનં હુત્વા અટ્ઠંસુ. સત્થા તં સુમનપુપ્ફવિતાનં દિસ્વા ચિત્તેનેવ સુભદ્દાય ભિક્ખં અધિવાસેત્વા પુનદિવસે અરુણે ઉટ્ઠિતે આનન્દત્થેરં આહ – ‘‘આનન્દ, મયં અજ્જ દૂરં ભિક્ખાચારં ગમિસ્સામ, પુથુજ્જનાનં અદત્વા અરિયાનંયેવ સલાકં દેહી’’તિ. થેરો ભિક્ખૂનં આરોચેસિ – ‘‘આવુસો, સત્થા અજ્જ દૂરં ભિક્ખાચારં ગમિસ્સતિ, પુથુજ્જના મા ગણ્હન્તુ, અરિયાવ સલાકં ગણ્હન્તૂ’’તિ. કુણ્ડધાનત્થેરો ‘‘આહર, આવુસો સલાક’’ન્તિ પઠમંયેવ હત્થં પસારેસિ. આનન્દો ‘‘સત્થા તાદિસાનં ભિક્ખૂનં સલાકં ન દાપેતિ, અરિયાનંયેવ દાપેતી’’તિ વિતક્કં ઉપ્પાદેત્વા ગન્ત્વા સત્થુ આરોચેસિ. સત્થા ‘‘આહરાપેન્તસ્સ સલાકં દેહી’’તિ આહ. થેરો ચિન્તેસિ – ‘‘સચે કુણ્ડધાનસ્સ સલાકા દાતું ન યુત્તા, અથ સત્થા પટિબાહેય્ય, ભવિસ્સતિ એત્થ કારણ’’ન્તિ ‘‘કુણ્ડધાનસ્સ સલાકં દસ્સામી’’તિ ગમનં અભિનીહરિ. કુણ્ડધાનો તસ્સ પુરે આગમના એવ અભિઞ્ઞાપાદકં ચતુત્થજ્ઝાનં સમાપજ્જિત્વા ઇદ્ધિયા આકાસે ઠત્વા ‘‘આહરાવુસો, આનન્દ, સત્થા મં જાનાતિ, માદિસં ભિક્ખું પઠમં સલાકં ગણ્હન્તં ન સત્થા નિવારેતી’’તિ હત્થં પસારેત્વા સલાકં ગણ્હિ. સત્થા તં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા થેરં ઇમસ્મિં સાસને પઠમં સલાકં ગણ્હન્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. યસ્મા અયં થેરો રાજાનં ઉપત્થમ્ભકં લભિત્વા સપ્પાયાહારલાભેન સમાહિતચિત્તો વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો ઉપનિસ્સયસમ્પન્નતાય છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪.૧-૧૬) –

‘‘સત્તાહં પટિસલ્લીનં, સયમ્ભું અગ્ગપુગ્ગલં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, બુદ્ધસેટ્ઠં ઉપટ્ઠહિં.

‘‘વુટ્ઠિતં કાલમઞ્ઞાય, પદુમુત્તરં મહામુનિં;
મહન્તિં કદલીકણ્ણિં, ગહેત્વા ઉપગચ્છહં.

‘‘પટિગ્ગહેત્વા ભગવા, સબ્બઞ્ઞૂ લોકનાયકો;
મમ ચિત્તં પસાદેન્તો, પરિભુઞ્જિ મહામુનિ.

‘‘પરિભુઞ્જિત્વા સમ્બુદ્ધો, સત્થવાહો અનુત્તરો;
સકાસને નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યે ચ સન્તિ સમિતારો, યક્ખા ઇમમ્હિ પબ્બતે;
અરઞ્ઞે ભૂતભબ્યાનિ, સુણન્તુ વચનં મમ.

‘‘યો સો બુદ્ધં ઉપટ્ઠાસિ, મિગરાજંવ કેસરિં;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘એકાદસઞ્ચક્ખત્તું સો, દેવરાજા ભવિસ્સતિ;
ચતુવીસતિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘અક્કોસિત્વાન સમણે, સીલવન્તે અનાસવે;
પાપકમ્મવિપાકેન, નામધેય્યં લભિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મે સુદાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
કુણ્ડધાનોતિ નામેન, સાવકો સો ભવિસ્સતિ.

‘‘પવિવેકમનુયુત્તો, ઝાયી ઝાનરતો અહં;
તોસયિત્વાન સત્થારં, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘સાવકેહિ પરિવુતો, ભિક્ખુસઙ્ઘપુરક્ખતો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, સલાકં ગાહયી જિનો.

‘‘એકંસં ચીવરં કત્વા, વન્દિત્વા લોકનાયકં;
વદતં વરસ્સ પુરતો, પઠમં અગ્ગહેસહં.

‘‘તેન કમ્મેન ભગવા, દસસહસ્સિકમ્પકો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ મં.

‘‘વીરિયં મે ધુરધોરય્હં, યોગક્ખેમાધિવાહનં;
ધારેમિ અન્તિમં દેહં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

એવંભૂતસ્સપિ ઇમસ્સ થેરસ્સ ગુણે અજાનન્તા યે પુથુજ્જના ભિક્ખૂ તદા પઠમં સલાકગ્ગહણે ‘‘કિં નુ ખો એત’’ન્તિ સમચિન્તેસું. તેસં વિમતિવિધમનત્થં થેરો આકાસં અબ્ભુગ્ગન્ત્વા ઇદ્ધિપાટિહારિયં દસ્સેત્વા અઞ્ઞાપદેસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ‘‘**પઞ્ચ છિન્દે**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૧૫. તત્થ **પઞ્ચ છિન્દે**તિ અપાયૂપપત્તિનિબ્બત્તનકાનિ પઞ્ચોરમ્ભાગિયાનિ સંયોજનાનિ પાદે બન્ધનરજ્જુકં વિય પુરિસો સત્થેન હેટ્ઠિમમગ્ગત્તયેન છિન્દેય્ય પજહેય્ય. **પઞ્ચ જહે**તિ ઉપરિદેવલોકૂપપત્તિહેતુભૂતાનિ

પઞ્ચુદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનાનિ પુરિસો ગીવાય બન્ધનરજ્જુકં વિય અરહત્તમગ્ગેન જહેય્ય, છિન્દેય્ય વાતિ અત્થો. **પઞ્ચ ચુત્તરિ ભાવયે**તિ તેસંયેવ ઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનાનં પહાનાય સદ્ધાદીનિ પઞ્ચિન્દ્રિયાનિ ઉત્તરિ અનાગામિમગ્ગાધિગમતો ઉપરિ ભાવેય્ય અગ્ગમગ્ગાધિગમવસેન વડ્ઢેય્ય. **પઞ્ચસઙ્ગાતિગો**તિ એવંભૂતો પન પઞ્ચન્નં રાગદોસમોહમાનદિટ્ઠિસઙ્ગાનં અતિક્કમનેન પહાનેન પઞ્ચસઙ્ગાતિગો હુત્વા. **ભિક્ખુ ઓઘતિણ્ણોતિ વુચ્ચતી**તિ સબ્બથા ભિન્નકિલેસતાય ભિક્ખૂતિ, કામભવદિટ્ઠિઅવિજ્જોઘે તરિત્વા તેસં પારભૂતે નિબ્બાને ઠિતોતિ ચ વુચ્ચતીતિ અત્થો.

કુણ્ડધાનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. બેલટ્ઠસીસત્થેરગાથાવણ્ણના

યથાપિ ભદ્દો આજઞ્ઞોતિ આયસ્મતો બેલટ્ઠસીસત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા અભાવેન વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ. વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પન બહું કુસલં ઉપચિનિત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે વેસ્સભું ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નચિત્તો માતુલુઙ્ગફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવેસુ નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતિતો સુગતિં ઉપગચ્છન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તો ભગવતો અભિસમ્બોધિયા પુરેતરમેવ ઉરુવેલકસ્સપસ્સ સન્તિકે તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અગ્ગિં પરિચરન્તો ઉરુવેલકસ્સપદમને **આદિત્તપરિયાયદેસનાય** (મહાવ॰ ૫૪; સં॰ નિ॰ ૪.૨૮) પુરાણજટિલસહસ્સેન સદ્ધિં અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૬૮-૭૩) –

''કણિકારંવ જોતન્તં, પુણ્ણમાયેવ ચન્દિમં;
જલન્તં દીપરુક્ખંવ, અદ્દસં લોકનાયકં.

''માતુલુઙ્ગફલં ગય્હ, અદાસિં સત્થુનો અહં;
દક્ખિણેય્યસ્સ વીરસ્સ, પસન્નો સેહિ પાણિભિ.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

એવં અધિગતારહત્તો આયસ્મતો ધમ્મભણ્ડાગારિકસ્સ ઉપજ્ઝાયો અયં થેરો એકદિવસં ફલસમાપત્તિતો ઉટ્ઠાય તં સન્તં પણીતં નિરામિસં સુખં અત્તનો પુબ્બયોગઞ્ચ પચ્ચવેક્ખિત્વા પીતિવેગવસેન ''**યથાપિ ભદ્દો આજઞ્ઞો**''તિ ગાથં અભાસિ.

૧૬. તત્થ **યથાપી**તિ ઓપમ્મપટિપાદનત્થે નિપાતો. **ભદ્દો**તિ સુન્દરો થામબલસમત્થજવપરક્કમાદિસમ્પન્નો. **આજઞ્ઞો**તિ આજાનીયો જાતિમા કારણાકારણાનં આજાનનકો. સો તિવિધો ઉસભાજઞ્ઞો અસ્સાજઞ્ઞો હત્થાજઞ્ઞોતિ. તેસુ ઉસભાજઞ્ઞો ઇધાધિપ્પેતો. સો ચ ખો છેકકસનકિચ્ચે નિયુત્તો, તેનાહ ''**નઙ્ગલાવત્તની**''તિ. નઙ્ગલસ્સ ફાલસ્સ આવત્તનકો, નઙ્ગલં ઇતો ચિતો ચ આવત્તેત્વા ખેત્તે કસનકોતિ અત્થો. નઙ્ગલં વા આવત્તયતિ

એત્થાતિ નઙ્ગલાવત્તં , ખેત્તે નઙ્ગલપથો, તસ્મિં નઙ્ગલાવત્તનિ. ગાથાસુખત્થઞ્હેત્થ ‘‘વત્તની’’તિ દીઘં કત્વા વુત્તં. **સિખી**તિ મત્થકે અવટ્ઠાનતો સિખાસદિસતાય સિખા, સિઙ્ગં. તદસ્સ અત્થીતિ સિખી. અપરે પન ‘‘કકુધં ઇધ ‘સિખા’તિ અધિપ્પેત’’ન્તિ વદન્તિ, ઉભયથાપિ પધાનઙ્ગકિત્તનમેતં ‘‘સિખી’’તિ. **અપ્પકસિરેના**તિ અપ્પકિલમથેન. **રત્તિન્દિવા**તિ રત્તિયો દિવા ચ, એવં મમં અપ્પકસિરેન ગચ્છન્તીતિ યોજના. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા ‘‘ભદ્દો ઉસભાજાનીયો કસને નિયુત્તો ઘનતિણમૂલાદિકેપિ નઙ્ગલપથે તં અગણેન્તો અપ્પકસિરેન ઇતો ચિતો ચ પરિવત્તેન્તો ગચ્છતિ, યાવ કસનતિણાનં પરિસ્સમં દસ્સેતિ, એવં મમં રત્તિન્દિવાપિ અપ્પકસિરેનેવ ગચ્છન્તિ અતિક્કમન્તી’’તિ. તત્થ કારણમાહ ‘‘**સુખે લદ્ધે નિરામિસે**’’તિ. યસ્મા કામામિસલોકામિસવટ્ટામિસેહિ અસમ્મિસ્સં સન્તં પણીતં ફલસમાપત્તિસુખં લદ્ધં, તસ્માતિ અત્થો. પચ્ચત્તે ચેતં ભુમ્મવચનં યથા ‘‘વનપ્પગુમ્બે’’ (ખુ॰ પા॰ ૬.૧૩; સુ॰ નિ॰ ૨૩૬) ‘‘તેન વત રે વત્તબ્બે’’તિ (કથા॰ ૧) ચ. અથ વા તતો પભુતિ રત્તિન્દિવા અપ્પકસિરેન ગચ્છન્તીતિ વિચારણાય આહ – ‘‘સુખે લદ્ધે નિરામિસે’’તિ, નિરામિસે સુખે લદ્ધે સતિ તસ્સ લદ્ધકાલતો પટ્ઠાયાતિ અત્થો.

બેલટ્ઠસીસત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. દાસકત્થેરગાથાવણ્ણના

મિદ્ધી યદાતિ આયસ્મતો દાસકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર ઇતો એકનવુતે કપ્પે અનુપ્પન્ને તથાગતે અજિતસ્સ નામ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ ગન્ધમાદનતો મનુસ્સપથં ઓતરિત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં ગામે પિણ્ડાય ચરન્તસ્સ મનોરમાનિ અમ્બફલાનિ અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે સાસને પબ્બજિત્વા વિવટ્ટૂપનિસ્સયં બહું પુઞ્ઞં અકાસિ. એવં કુસલકમ્મપ્પસુતો હુત્વા સુગતિતો સુગતિં ઉપગચ્છન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં કુલગેહે નિબ્બત્તિ. **દાસકો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો અનાથપિણ્ડિકેન ગહપતિના વિહારપટિજગ્ગનકમ્મે ઠપિતો સક્કચ્ચં વિહારં પટિજગ્ગન્તો અભિણ્હં બુદ્ધદસ્સનેન ધમ્મસ્સવનેન ચ પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિ. કેચિ પન ભણન્તિ – ‘‘અયં કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો અઞ્ઞતરં ખીણાસવત્થેરં ઉપટ્ઠહન્તો કિઞ્ચિ કમ્મં કારાપેતુકામો થેરં આણાપેસિ. સો તેન કમ્મેન અમ્હાકં ભગવતો કાલે સાવત્થિયં અનાથપિણ્ડિકસ્સ દાસિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તો વયપ્પત્તો સેટ્ઠિના વિહારપટિજગ્ગને ઠપિતો વુત્તનયેનેવ પટિલદ્ધસદ્ધો અહોસિ. મહાસેટ્ઠિ તસ્સ સીલાચારં અજ્ઝાસયઞ્ચ ઞત્વા ભુજિસ્સં કત્વા ‘યથાસુખં પબ્બજા’તિ આહ. તં ભિક્ખૂ પબ્બાજેસુ’’ન્તિ. સો પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય કુસીતો હીનવીરિયો હુત્વા ન કિઞ્ચિ વત્તપટિવત્તં કરોતિ, કુતો સમણધમ્મં, કેવલં યાવદત્થં ભુઞ્જિત્વા નિદ્દાબહુલો વિહરતિ. ધમ્મસ્સવનકાલેપિ એકં કોણં પવિસિત્વા પરિસપરિયન્તે નિસિન્નો ઘુરુઘુરુપસ્સાસી નિદ્દાયતેવ. અથસ્સ ભગવા પુબ્બૂપનિસ્સયં ઓલોકેત્વા સંવેગજનનત્થં ‘‘**મિદ્ધી યદા હોતિ મહગ્ઘસો ચા**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૧૭. તત્થ **મિદ્ધી**તિ થિનમિદ્ધાભિભૂતો, યઞ્હિ મિદ્ધં અભિભવતિ, તં થિનમ્પિ અભિભવતેવ. **યદા**તિ યસ્મિં કાલે. **મહગ્ઘસો**તિ મહાભોજનો, આહરહત્થકઅલંસાટકતત્થવટ્ટકકાકમાસકભુત્તવમિતકાનં અઞ્ઞતરો વિય. **નિદ્દાયિતા**તિ સુપનસીલો. **સમ્પરિવત્તસાયી**તિ સમ્પરિવત્તકં સમ્પરિવત્તકં નિપજ્જિત્વા ઉભયેનપિ સેય્યસુખં પસ્સસુખં મિદ્ધસુખં અનુયુત્તોતિ દસ્સેતિ. **નિવાપપુટ્ઠો**તિ કુણ્ડકાદિના સૂકરભત્તેન પુટ્ઠો ભરિતો. ઘરસૂકરો હિ બાલકાલતો પટ્ઠાય પોસિયમાનો થૂલસરીરકાલે ગેહા બહિ નિક્ખમિતું અલભન્તો હેટ્ઠામઞ્ચાદીસુ સમ્પરિવત્તેત્વા સમ્પરિવત્તેત્વા સયતેવ. ઇદં વુત્તં હોતિ – યદા પુરિસો મિદ્ધી ચ હોતિ મહગ્ઘસો ચ નિવાપપુટ્ઠો મહાવરાહો વિય અઞ્ઞેન

ઇરિયાપથેન યાપેતું અસક્કોન્તો નિદ્દાયનસીલો સમ્પરિવત્તસાયી, તદા સો ''અનિચ્ચં દુક્ખં અનત્તા''તિ તીણિ લક્ખણાનિ મનસિકાતું ન સક્કોતિ. તેસં અમનસિકારા મન્દપઞ્ઞો પુનપ્પુનં ગબ્ભં ઉપેતિ, ગબ્ભાવાસતો ન પરિમુચ્ચતેવાતિ. તં સુત્વા દાસકત્થેરો સંવેગજાતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૭૪, ૮૦-૮૪) –

''અજિતો નામ સમ્બુદ્ધો, હિમવન્તે વસી તદા;
ચરણેન ચ સમ્પન્નો, સમાધિકુસલો મુનિ.

''સુવણ્ણવણ્ણે સમ્બુદ્ધે, આહુતીનં પટિગ્ગહે;
રથિયં પટિપજ્જન્તે, અમ્બફલમદાસહં.

''એકનવુતે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરો ઇમાય ગાથાય મં ભગવા ઓવદિ, ''અયં ગાથા મય્હં અઙ્કુસભૂતા''તિ તમેવ ગાથં પચ્ચુદાહાસિ. તયિદં થેરસ્સ પરિવત્તાહારનયેન અઞ્ઞાબ્યાકરણં જાતં.

દાસકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સિઙ્ગાલપિતુત્થેરગાથાવણ્ણના

અહુ બુદ્ધસ્સ દાયાદોતિ સિઙ્ગાલકપિતુત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે સતરંસિં નામ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો વન્દિત્વા અત્તનો હત્થગતં તાલફલં અદાસિ. તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે મનુસ્સયોનિયં નિબ્બત્તો સાસને પટિલદ્ધસદ્ધો હુત્વા પબ્બજિત્વા અટ્ઠિકસઞ્ઞં ભાવેસિ. પુન ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો દારપરિગ્ગહં કત્વા એકં પુત્તં લભિત્વા તસ્સ ''સિઙ્ગાલકો''તિ નામં અકાસિ. તેન નં **સિઙ્ગાલકપિતા**તિ વોહરન્તિ. સો અપરભાગે ઘરબન્ધનં પહાય સાસને પબ્બજિ. તસ્સ ભગવા અજ્ઝાસયં ઓલોકેન્તો અટ્ઠિકસઞ્ઞાકમ્મટ્ઠાનં અદાસિ. સો તં ગહેત્વા ભગ્ગેસુ વિહરતિ સુસુમારગિરે ભેસકળાવને, અથસ્સ તસ્મિં વને અધિવત્થા દેવતા ઉસ્સાહજનનત્થં ''ભાવનાફલં નચિરસ્સેવ હત્થગતં કરિસ્સતી''તિ ઇમમત્થં અઞ્ઞાપદેસેન વિભાવેન્તી ''**અહુ બુદ્ધસ્સ દાયાદો**''તિ ગાથં અભાસિ.

૧૮. તત્થ **અહૂ**તિ હોતિ, વત્તમાનત્થે હિ ઇદં અતીતકાલવચનં. **બુદ્ધસ્સા**તિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધસ્સ. **દાયાદો**તિ ધમ્મદાયાદો નવવિધસ્સ લોકુત્તરધમ્મદાયસ્સ અત્તનો સમ્માપટિપત્તિયા આદાયકો ગણ્હનકો. અથ વા **અહૂ**તિ અહોસિ. એવંનામસ્સ બુદ્ધસ્સ દાયાદભાવે કોચિ વિબન્ધો ઇદાનેવ ભવિસ્સતીતિ અધિપ્પાયો. તેનાહ ''**મઞ્ઞેહં કામરાગં સો, ખિપ્પમેવ વહિસ્સતી**''તિ. **ભેસકળાવને**તિ ભેસકેન નામ યક્ખેન લભિતત્તા પરિગ્ગહિતત્તા, ભેસકળાનં વા કટ્ઠાદીનં બહુલતાય ''ભેસકળાવન''ન્તિ લદ્ધનામે અરઞ્ઞે. તસ્સ ભિક્ખુનો બુદ્ધસ્સ દાયાદભાવે કારણં વદન્તો ''**કેવલં અટ્ઠિસઞ્ઞાય, અફરી પથવિં ઇમ**''ન્તિ આહ. તત્થ **કેવલ**ન્તિ સકલં અનવસેસં.

અટ્ઠિસઞ્ઞાયાતિ અટ્ઠિકભાવનાય. **અફરી**તિ ‘‘અટ્ઠી’’તિ અધિમુચ્ચનવસેન પત્થરિ. **પથવિ**ન્તિ અત્તભાવપથવિં. અત્તભાવો હિ ઇધ ‘‘પથવી’’તિ વુત્તો ‘‘કો ઇમં પથવિં વિચ્ચેસ્સતી’’તિઆદીસુ વિય. **મઞ્ઞેહ**ન્તિ મઞ્ઞે અહં. ‘‘મઞ્ઞાહ’’ન્તિપિ પાઠો. **સો**તિ સો ભિક્ખુ. **ખિપ્પમેવ** નચિરસ્સેવ કામરાગં પહિસ્સતિ પજહિસ્સતીતિ મઞ્ઞે. કસ્મા? અટ્ઠિકસઞ્ઞાય કામરાગસ્સ ઉજુપટિપક્ખભાવતો. ઇદં વુત્તં હોતિ – યો એકસ્મિં પદેસે લદ્ધાય અત્થિકસઞ્ઞાય સકલં અત્તનો સબ્બેસં વા અત્તભાવં ‘‘અટ્ઠી’’ત્વેવ ફરિત્વા ઠિતો, સો ભિક્ખુ તં અટ્ઠિકઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સન્તો નચિરેનેવ અનાગામિમગ્ગેન કામરાગં , સબ્બં વા કામનટ્ઠેન ‘‘કામો’’, રઞ્જનટ્ઠેન ‘‘રાગો’’તિ ચ લદ્ધનામં તણ્હં અગ્ગમગ્ગેન પજહિસ્સતીતિ. ઇમં ગાથં સુત્વા સો થેરો ‘‘અયં દેવતા મય્હં ઉસ્સાહજનનત્થં એવમાહા’’તિ અપ્પટિવાનવીરિયં અધિટ્ઠાય વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૮૫-૯૦) –

‘‘સતરંસી નામ ભગવા, સયમ્ભૂ અપરાજિતો;
વિવેકા ઉટ્ઠહિત્વાન, ગોચરાયાભિનિક્ખમિ.

‘‘ફલહત્થો અહં દિસ્વા, ઉપગચ્છિં નરાસભં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, તાલફલમદાસહં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા તાય દેવતાય વુત્તવચનં પતિમાનેન્તો તમેવ ગાથં ઉદાનવસેન અભાસિ. તદેવસ્સ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

સિઙ્ગાલપિતુત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. કુલત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉદકઞ્હિ નયન્તીતિ આયસ્મતો કુલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર થેરો પુબ્બેપિ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં બહું કુસલં ઉપચિનિત્વા અધિકારસમ્પન્નો વિપસ્સિં ભગવન્તં આકાસે ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો નાળિકેરફલં દાતુકામો અટ્ઠાસિ. સત્થા તસ્સ ચિત્તં ઞત્વા ઓતરિત્વા પટિગ્ગણ્હિ. સો અતિવિય પસન્નચિત્તો હુત્વા તેનેવ સદ્ધાપટિલાભેન સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ, સત્થા અઞ્ઞતરં ભિક્ખું આણાપેસિ – ‘‘ઇમં પુરિસં પબ્બાજેહી’’તિ. સો પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો સમણધમ્મં કત્વા તતો ચુતો છપિ બુદ્ધન્તરાનિ દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ. **કુલો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો સાસને લદ્ધપ્પસાદો ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા વિક્ખેપબહુલતાય વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ. અથેકદિવસં ગામં પિણ્ડાય પવિસન્તો અન્તરામગ્ગે ભૂમિં ખણિત્વા ઉદકવાહકં કત્વા ઇચ્છિતિચ્છિતટ્ઠાને ઉદકં નેન્તે પુરિસે દિસ્વા તં સલ્લક્ખેત્વા ગામં પવિટ્ઠો અઞ્ઞતરં ઉસુકારં ઉસુદણ્ડકં ઉસુયન્તે પક્ખિપિત્વા અક્ખિકોટિયા ઓલોકેત્વા ઉજું કરોન્તં દિસ્વા તમ્પિ સલ્લક્ખેત્વા ગચ્છન્તો પુરતો ગન્ત્વા અરનેમિનાભિઆદિકે રથચક્કાવયવે તચ્છન્તે તચ્છકે દિસ્વા તમ્પિ સલ્લક્ખેત્વા વિહારં પવિસિત્વા કતભત્તકિચ્ચો પત્તચીવરં પટિસામેત્વા દિવાવિહારે નિસિન્નો અત્તના

દિટ્ઠનિમિત્તાનિ ઉપમાભાવેન ગહેત્વા અત્તનો ચિત્તદમને ઉપનેન્તો ''અચેતનં ઉદકમ્પિ મનુસ્સા ઇચ્છિકિચ્છિતટ્ઠાનં નયન્તિ તથા અચેતનં વઙ્કમ્પિ સરદણ્ડં ઉપાયેન નમેન્તો ઉજું કરોન્તિ , તથા અચેતનં કટ્ઠકળિઙ્ગરાદિં તચ્છકા નેમિઆદિવસેન વઙ્કં ઉજુઞ્ચ કરોન્તિ. અથ કસ્મા અહં સકચિત્તં ઉજું ન કરિસ્સામી''તિ ચિન્તેત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ઘટેન્તો વાયમન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૯૧-૯૯) –

''નગરે બન્ધુમતિયા, આરામિકો અહં તદા;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, ગચ્છન્તં અનિલઞ્જસે.

''નાળિકેરફલં ગય્હ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં;
આકાસે ઠિતકો સન્તો, પટિગ્ગણ્હિ મહાયસો.

''વિત્તિસઞ્જનનો મય્હં, દિટ્ઠધમ્મસુખાવહો;
ફલં બુદ્ધસ્સ દત્વાન, વિપ્પસન્નેન ચેતસા.

''અધિગચ્છિં તદા પીતિં, વિપુલઞ્ચ સુખુત્તમં;
ઉપ્પજ્જતેવ રતનં, નિબ્બત્તસ્સ તહિં તહિં.

''એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

''દિબ્બચક્ખુ વિસુદ્ધં મે, સમાધિકુસલો અહં;
અભિઞ્ઞાપારમિપ્પત્તો, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

એવં યાનિ નિમિત્તાનિ અઙ્કુસે કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ, તેહિ સદ્ધિં અત્તનો ચિત્તદમનં સંસન્દિત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ''**ઉદકઞ્હિ નયન્તિ નેત્તિકા**''તિ ગાથં અભાસિ.

૧૯. તત્થ **ઉદકં હી**તિ **હિ**-સદ્દો નિપાતમત્તં. **નયન્તી**તિ પથવિયા તં તં થલટ્ઠાનં ખણિત્વા નિન્નટ્ઠાનં પૂરેત્વા માતિકં વા કત્વા રુક્ખદોણિં વા ઠપેત્વા અત્તનો ઇચ્છિતિચ્છિતટ્ઠાનં નેન્તિ. તથા તે નેન્તીતિ **નેત્તિકા. તેજન**ન્તિ કણ્ડં. ઇદં વુત્તં હોતિ – નેત્તિકા અત્તનો રુચિયા ઇચ્છિતિચ્છિતટ્ઠાનં ઉદકં **નયન્તિ, ઉસુકારા**પિ તાપેત્વા તેજનં **નમયન્તિ** ઉજું કરોન્તિ. નમનવસેન **તચ્છકા** નેમિઆદીનં અત્થાય તચ્છન્તા **દારું નમયન્તિ** અત્તનો રુચિયા ઉજું વા વઙ્કં વા કરોન્તિ. એવં એત્તકં આરમ્મણં કત્વા **સુબ્બતા** યથાસમાદિન્નેન સીલાદિના સુન્દરવતા ધીરા સોતાપત્તિમગ્ગાદીનં ઉપ્પાદેન્તા **અત્તાનં દમેન્તિ**, અરહત્તં પન પત્તેસુ એકન્તદન્તા નામ હોન્તીતિ.

કુલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. અજિતત્થેરગાથાવણ્ણના

મરણે મે ભયં નત્થીતિ આયસ્મતો અજિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નચિત્તો કપિત્થફલં અદાસિ. તતો પરમ્પિ તં તં પુઞ્ઞં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં કપ્પે અનુપ્પન્ને એવ અમ્હાકં સત્થરિ સાવત્થિયં મહાકોસલરઞ્ઞો અગ્ગાસનિયસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તસ્સ **અજિતો**તિ નામં અહોસિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે સાવત્થિવાસી બાવરી નામ બ્રાહ્મણો તીહિ મહાપુરિસલક્ખણેહિ સમન્નાગતો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ સાવત્થિતો નિક્ખમિત્વા તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા ગોધાવરીતીરે કપિત્થારામે વસતિ. અથ અજિતો તસ્સ સન્તિકે પબ્બજિતો અત્થકામાય દેવતાય ચોદિતેન બાવરિના સત્થુ સન્તિકં પેસિતો તિસ્સમેત્તેય્યાદીહિ સદ્ધિં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા મનસાવ પઞ્હે પુચ્છિત્વા તેસુ વિસ્સજ્જિતેસુ પસન્નચિત્તો સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૭-૧૧) –

> ‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં;
> રથિયં પટિપજ્જન્તં, કપિત્થં અદદિં ફલં.
>
> ‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં દદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્તો સીહનાદં નદન્તો ‘‘**મરણે મે ભયં નત્થી**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૨૦. તત્થ **મરણે**તિ મરણનિમિત્તં મરણહેતુ. **મે**તિ મય્હં, ભયં નત્થિ ઉચ્છિન્નભવમૂલતાય પરિક્ખીણજાતિકત્તા. અનુચ્છિન્નભવમૂલાનઞ્હિ ‘‘કીદિસી નુ ખો મય્હં આયતિં ઉપ્પત્તી’’તિ મરણતો ભયં ભવેય્ય. **નિકન્તી**તિ અપેક્ખા તણ્હા, સા નત્થિ જીવિતે સુપરિમદ્દિતસઙ્ખારતાય ઉપાદાનક્ખન્ધાનં દુક્ખાસારકાદિભાવેન સુટ્ઠુ ઉપટ્ઠહનતો. એવંભૂતો ચાહં **સન્દેહં** સરીરં, સકં વા દેહં દેહસઞ્ઞિતં દુક્ખભારં **નિક્ખિપિસ્સામિ** છડ્ડેસ્સામિ, નિક્ખિપન્તો ચ ‘‘‘ઇમિના સરીરકેન સાધેતબ્બં સાધિતં, ઇદાનિ તં એકંસેન છડ્ડનીયમેવા’તિ પઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તિયા **સમ્પજાનો** સતિવેપુલ્લપ્પત્તિયા **પટિસ્સતો** નિક્ખિપિસ્સામી’’તિ. ઇમં પન ગાથં વત્વા થેરો ઝાનં સમાપજ્જિત્વા તદનન્તરં પરિનિબ્બાયીતિ.

અજિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. તતિયવગ્ગો

૧. નિગ્રોધત્થેરગાથાવણ્ણના

નાહં ભયસ્સ ભાયામીતિ આયસ્મતો નિગ્રોધત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર ઇતો અટ્ઠારસે કપ્પસતે બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો કામેસુ આદીનવં નેક્ખમ્મે ચ આનિસંસં દિસ્વા ઘરબન્ધનં પહાય અરઞ્ઞાયતનં પવિસિત્વા અઞ્ઞતરસ્મિં સાલવને પણ્ણસાલં કત્વા તાપસપબ્બજં પબ્બજિત્વા વનમૂલફલાહારો વસતિ. તેન સમયેન પિયદસ્સી નામ સમ્માસમ્બુદ્ધો લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા સદેવકસ્સ લોકસ્સ ધમ્મામતવસ્સેન

કિલેસસન્તાપં નિબ્બાપેન્તો એકદિવસં તાપસે અનુકમ્પાય તં સાલવનં પવિસિત્વા નિરોધસમાપત્તિં સમાપન્નો. તાપસો વનમૂલફલત્થાય ગચ્છન્તો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો પુપ્ફિતસાલદણ્ડસાખાયો ગહેત્વા સાલમણ્ડપં કત્વા તં સબ્બત્થકમેવ સાલપુપ્ફેહિ સઞ્છાદેત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા પીતિસોમનસ્સવસેનેવ આહારત્થાયપિ અગન્ત્વા નમસ્સમાનો અટ્ઠાસિ. સત્થા નિરોધતો વુટ્ઠાય તસ્સ અનુકમ્પાય ''ભિક્ખુસઙ્ઘો આગચ્છતૂ''તિ ચિન્તેસિ, ''ભિક્ખુસઙ્ઘેપિ ચિત્તં પસાદેસ્સતી''તિ. તાવદેવ ભિક્ખુસઙ્ઘો આગતો. સો ભિક્ખુસઙ્ઘમ્પિ દિસ્વા પસન્નમાનસો વન્દિત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અટ્ઠાસિ. સત્થા સિતસ્સ પાતુકરણાપદેસેન તસ્સ ભાવિનિં સમ્પત્તિં પકાસેન્તો ધમ્મં કથેત્વા પક્કામિ સદ્ધિં ભિક્ખુસઙ્ઘેન. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુયેવ સંસરન્તો વિવટ્ટૂપનિસ્સયં બહું કુસલં ઉપચિનિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિ, **નિગ્રોધો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો જેતવનપટિગ્ગહણદિવસે બુદ્ધાનુભાવદસ્સનેન સઞ્જાતપ્પસાદો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯.૧૯૦-૨૨૦) –

''અજ્ઝોગાહેત્વા સાલવનં, સુકતો અસ્સમો મમ;
સાલપુપ્ફેહિ સઞ્છન્નો, વસામિ વિપિને તદા.

''પિયદસ્સી ચ ભગવા, સયમ્ભૂ અગ્ગપુગ્ગલો;
વિવેકકામો સમ્બુદ્ધો, સાલવનમુપાગમિ.

''અસ્સમા અભિનિક્ખમ્મ, પવનં અગમાસહં;
મૂલફલં ગવેસન્તો, આહિન્દામિ વને તદા.

''તત્થદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, પિયદસ્સિં મહાયસં;
સુનિસિન્નં સમાપન્નં, વિરોચન્તં મહાવને.

''ચતુદણ્ડે ઠપેત્વાન, બુદ્ધસ્સ ઉપરી અહં;
મણ્ડપં સુકતં કત્વા, સાલપુપ્ફેહિ છાદયિં.

''સત્તાહં ધારયિત્વાન, મણ્ડપં સાલછાદિતં;
તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, બુદ્ધસેટ્ઠમવન્દહં.

''ભગવા તમ્હિ સમયે, વુટ્ઠહિત્વા સમાધિતો;
યુગમત્તં પેક્ખમાનો, નિસીદિ પુરિસુત્તમો.

''સાવકો વરુણો નામ, પિયદસ્સિસ્સ સત્થુનો;
વસીસતસહસ્સેહિ, ઉપગચ્છિ વિનાયકં.

''પિયદસ્સી ચ ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, સિતં પાતુકરી જિનો.

''અનુરુદ્ધો ઉપટ્ઠાકો, પિયદસ્સિસ્સ સત્થુનો;

એકંસં ચીવરં કત્વા, અપુચ્છિત્થ મહામુનિં.

‘‘કો નુ ખો ભગવા હેતુ, સિતકમ્મસ્સ સત્થુનો;
કારણે વિજ્જમાનમ્હિ, સત્થા પાતુકરે સિતં.

‘‘સત્તાહં સાલચ્છદનં, યો મે ધારેસિ માણવો;
તસ્સ કમ્મં સરિત્વાન, સિતં પાતુકરિં અહં.

‘‘અનોકાસં ન પસ્સામિ, યત્થ પુઞ્ઞં વિપચ્ચતિ;
દેવલોકે મનુસ્સે વા, ઓકાસોવ ન સમ્મતિ.

‘‘દેવલોકે વસન્તસ્સ, પુઞ્ઞકમ્મસમઙ્ગિનો;
યાવતા પરિસા તસ્સ, સાલચ્છન્ના ભવિસ્સતિ.

‘‘તત્થ દિબ્બેહિ નચ્ચેહિ, ગીતેહિ વાદિતેહિ ચ;
રમિસ્સતિ સદા સન્તો, પુઞ્ઞકમ્મસમાહિતો.

‘‘યાવતા પરિસા તસ્સ, ગન્ધગન્ધી ભવિસ્સતિ;
સાલસ્સ પુપ્ફવસ્સો ચ, પવસ્સિસ્સતિ તાવદે.

‘‘તતો ચુતોયં મનુજો, માનુસં આગમિસ્સતિ;
ઇધાપિ સાલચ્છદનં, સબ્બકાલં ધરિસ્સતિ.

‘‘ઇધ નચ્ચઞ્ચ ગીતઞ્ચ, સમ્મતાળસમાહિતં;
પરિવારેસ્સન્તિ મં નિચ્ચં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ઉગ્ગચ્છન્તે ચ સૂરિયે, સાલવસ્સં પવસ્સતે;
પુઞ્ઞકમ્મેન સંયુત્તં, વસ્સતે સબ્બકાલિકં.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ નામેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મે સુદાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘ધમ્મં અભિસમેન્તસ્સ, સાલચ્છન્નં ભવિસ્સતિ;
ચિતકે ઝાયમાનસ્સ, છદનં તત્થ હેસ્સતિ.

‘‘વિપાકં કિત્તયિત્વાન, પિયદસ્સી મહામુનિ;
પરિસાય ધમ્મં દેસેસિ, તપ્પેન્તો ધમ્મવુટ્ઠિયા.

‘‘તિંસકપ્પાનિ દેવેસુ, દેવરજ્જમકારયિં;
સટ્ઠિ ચ સત્તક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં.

‘‘દેવલોકા ઇધાગન્ત્વા, લભામિ વિપુલં સુખં;
ઇધાપિ સાલચ્છદનં, મણ્ડપસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘અયં પચ્છિમકો મય્હં, ચરિમો વત્તતે ભવો;
ઇધાપિ સાલચ્છદનં, હેસ્સતિ સબ્બકાલિકં.

‘‘મહામુનિં તોસયિત્વા, ગોતમં સક્યપુઙ્ગવં;
પત્તોમ્હિ અચલં ઠાનં, હિત્વા જયપરાજયં.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
નાગોવ બન્ધનં છેત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘સ્વાગતં વત મે આસિ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ સન્તિકે;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં.

‘‘પટિસમ્ભિદા ચતસ્સો, વિમોક્ખાપિ ચ અટ્ઠિમે;
છળભિઞ્ઞા સચ્છિકતા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

એવં પન છળભિઞ્ઞો હુત્વા ફલસુખેન વીતિનામેન્તો સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવવિભાવનત્થં અઞ્ઞાબ્યાકરણવસેન ‘‘**નાહં ભયસ્સ ભાયામી**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૨૧. તત્થ ભાયન્તિ એતસ્માતિ **ભયં**, જાતિજરાદિ. **ભયસ્સા**તિ નિસ્સક્કે સામિવચનં, ભયતો ભાયિતબ્બનિમિત્તં જાતિજરામરણાદિના હેતુના નાહં ભાયામીતિ અત્થો. તત્થ કારણમાહ ‘‘**સત્થા નો અમતસ્સ કોવિદો**’’તિ. અમ્હાકં સત્થા અમતે કુસલો વેનેય્યાનં અમતદાને છેકો. **યત્થ ભયં નાવતિટ્ઠતી**તિ યસ્મિં નિબ્બાને યથાવુત્તં ભયં ન તિટ્ઠતિ ઓકાસં ન લભતિ. **તેના**તિ તતો નિબ્બાનતો. **વજન્તી**તિ અભયટ્ઠાનમેવ ગચ્છન્તિ. નિબ્બાનઞ્હિ અભયટ્ઠાનં નામ. કેન પન વજન્તીતિ આહ ‘‘**મગ્ગેન વજન્તિ ભિક્ખવો**’’તિ, અટ્ઠઙ્ગિકેન અરિયમગ્ગેન સત્થુ ઓવાદકરણા ભિક્ખૂ સંસારે ભયસ્સ ઇક્ખનકાતિ અત્થો. **યત્થા**તિ વા યં નિમિત્તં યસ્સ અરિયમગ્ગસ્સ અધિગમહેતુ અત્તાનુવાદાદિકં પઞ્ચવીસતિવિધમ્પિ ભયં નાવતિટ્ઠતિ પતિટ્ઠં ન લભતિ, તેન અરિયેન મગ્ગેન વજન્તિ અભયટ્ઠાનં સત્થુ સાસને ભિક્ખૂ, તેન મગ્ગેન અહમ્પિ ગતો, તસ્મા નાહં ભયસ્સ ભાયામીતિ થેરો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

નિગ્રોધત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ચિત્તકત્થેરગાથાવણ્ણના

નીલાસુગીવાતિ આયસ્મતો ચિત્તકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરબુદ્ધકાલતો પટ્ઠાય વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં આચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે મનુસ્સયોનિયં નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો વિપસ્સિં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો પુપ્ફેહિ પૂજં કત્વા વન્દિત્વા ''સન્તધમ્મેન નામ એત્થ ભવિતબ્બ''ન્તિ સત્થરિ નિબ્બાને ચ અધિમુચ્ચિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તતો ચુતો તાવતિંસભવને નિબ્બત્તો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ **ચિત્તકો** નામ નામેન. સો ભગવતિ રાજગહં ગન્ત્વા વેળુવને વિહરન્તે સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ચરિયાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞાયતનં પવિસિત્વા ભાવનાનુયુત્તો ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા ઝાનપાદકં વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા નચિરેનેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૧-૭) –

''કણિકારંવ જોતન્તં, નિસિન્નં પબ્બતન્તરે;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, વિપસ્સિં લોકનાયકં.

''તીણિ કિઙ્કણિપુપ્ફાનિ, પગ્ગય્હ અભિરોપયિં;
સમ્બુદ્ધં અભિપૂજેત્વા, ગચ્છામિ દક્ખિણામુખો.

''તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસં અગચ્છહં.

''એકનવુતે ઇતો કપ્પે, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સત્થારં વન્દિતું રાજગહં ઉપગતો તત્થ ભિક્ખૂહિ ''કિં, આવુસો, અરઞ્ઞે અપ્પમત્તો વિહાસી''તિ પુટ્ઠો અત્તનો અપ્પમાદવિહારનિવેદનેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ''**નીલાસુગીવા**''તિ ગાથં અભાસિ.

૨૨. તત્થ **નીલાસુગીવા**તિ નીલસુગીવા, ગાથાસુખત્થઞ્હેત્થ દીઘો કતો, રાજિવન્તતાય સુન્દરાય ગીવાય સમન્નાગતોતિ અત્થો. તે યેભુય્યેન ચ નીલવણ્ણતાય **નીલા**. સોભનકણ્ઠતાય **સુગીવા**. **સિખિનો**તિ મત્થકે જાતાય સિખાય સસ્સિરિકભાવેન **સિખિનો**. **મોરા**તિ મયૂરા. **કારમ્ભિયન્તિ** કારમ્ભરુક્ખે. **કારમ્ભિય**ન્તિ વા તસ્સ વનસ્સ નામં. તસ્મા કારમ્ભિયન્તિ કારમ્ભનામકે વનેતિ અત્થો. **અભિનદન્તી**તિ પાવુસ્સકાલે મેઘગજ્જિતં સુત્વા કેકાસદ્દં કરોન્તા ઉતુસમ્પદાસિદ્ધેન સરેન હંસાદિકે અભિભવન્તા વિય નદન્તિ. **તે**તિ તે મોરા. **સીતવાતકીળિતા**તિ સીતેન મેઘવાતેન સઞ્જાતકીળિતા મધુરવસ્સિતં વસ્સન્તા. **સુત્ત**ન્તિ ભત્તસમ્મદવિનોદનત્થં સયિતં, કાયકિલમથપટિપસ્સમ્ભનાય વા અનુઞ્ઞાતવેલાયં સુપન્તં. **ઝાય**ન્તિ સમથવિપસ્સનાઝાનેહિ ઝાયનસીલં ભાવનાનુયુત્તં. **નિબોધેન્તી**તિ પબોધેન્તિ. ''ઇમેપિ નામ નિદ્દં અનુપગન્ત્વા જાગરન્તા અત્તના કત્તબ્બં કરોન્તિ, કિમઙ્ગં પનાહ''ન્તિ એવં સમ્પજઞ્ઞુપ્પાદનેન સયનતો વુટ્ઠાપેન્તીતિ અધિપ્પાયો.

ચિત્તકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ગોસાલત્થેરગાથાવણ્ણના

અહં ખો વેળુગુમ્બસ્મિન્તિ આયસ્મતો ગોસાલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં આચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે અઞ્ઞતરસ્મિં પબ્બતે રુક્ખસાખાયં ઓલમ્બમાનં પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ પંસુકૂલચીવરં દિસ્વા ''અરહદ્ધજો વતાય''ન્તિ પસન્નચિત્તો પુપ્ફેહિ પૂજેહિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તાવતિંસભવને નિબ્બત્તો . તતો પટ્ઠાય દેવમનુસ્સેસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે ઇબ્ભકુલે નિબ્બત્તો **ગોસાલો** નામ નામેન. સોણેન પન કોટિકણ્ણેન કતપરિચયત્તા તસ્સ પબ્બજિતભાવં સુત્વા ''સોપિ નામ મહાવિભવો પબ્બજિસ્સતિ , કિમઙ્ગં પનાહ''ન્તિ સઞ્જાતસંવેગો ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા ચરિયાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સપ્પાયં વસનટ્ઠાનં ગવેસન્તો અત્તનો જાતગામસ્સ અવિદૂરે એકસ્મિં સાનુપબ્બતે વિહાસિ. તસ્સ માતા દિવસે દિવસે ભિક્ખં દેતિ. અથેકદિવસં ગામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠસ્સ માતા મધુસક્ખરાભિસઙ્ખતં પાયાસં અદાસિ. સો તં ગહેત્વા તસ્સ પબ્બતસ્સ છાયાયં અઞ્ઞતરસ્સ વેળુગુમ્બસ્સ મૂલે નિસીદિત્વા પરિભુઞ્જિત્વા ધોવિતપત્તપાણી વિપસ્સનં આરભિ. ભોજનસપ્પાયલાભેન કાયચિત્તાનં કલ્લતાય સમાહિતો ઉદયબ્બયઞાણાદિકે તિક્ખે સૂરે વહન્તે અપ્પકસિરેનેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા ભાવનં મત્થકં પાપેન્તો સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૮-૧૪) –

''હિમવન્તસ્સ અવિદૂરે, ઉદઙ્ગણો નામ પબ્બતો;
તત્થદ્દસં પંસુકૂલં, દુમગ્ગમ્હિ વિલમ્બિતં.

''તીણિ કિઙ્કણિપુપ્ફાનિ, ઓચિનિત્વાનહં તદા;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, પંસુકૂલં અપૂજયિં.

''તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસં અગચ્છહં.

''એકનવુતે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પૂજિત્વા અરહદ્ધજં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન અધિગન્ત્વા દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારત્થં પબ્બતસાનુમેવ ગન્તુકામો અત્તનો પટિપત્તિં પવેદેન્તો ''**અહં ખો વેળુગુમ્બસ્મિ**''ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૨૩. તત્થ **વેળુગુમ્બસ્મિ**ન્તિ વેળુગચ્છસ્સ સમીપે, તસ્સ છાયાયં. **ભુત્વાન મધુપાયસ**ન્તિ મધુપસિત્તપાયાસં ભુઞ્જિત્વા. **પદક્ખિણ**ન્તિ પદક્ખિણગ્ગાહેન, સત્થુ ઓવાદસ્સ સમ્મા સમ્પટિચ્છનેનાતિ અત્થો. **સમ્મસન્તો ખન્ધાનં ઉદયબ્બય**ન્તિ પઞ્ચન્નં ઉપાદાનક્ખન્ધાનં ઉદયબ્બયઞ્ચ વિપસ્સન્તો, યદિપિ ઇદાનિ કતકિચ્ચો, ફલસમાપત્તિં પન સમાપજ્જિતું વિપસ્સનં પટ્ઠપેન્તોતિ અધિપ્પાયો. **સાનું પટિગમિસ્સામી**તિ પુબ્બે મયા વુત્થપબ્બતસાનુમેવ ઉદ્દિસ્સ ગચ્છિસ્સામિ. **વિવેકમનુબ્રૂહય**ન્તિ પટિપસ્સદ્ધિવિવેકં ફલસમાપત્તિકાયવિવેકઞ્ચ પરિબ્રૂહયન્તો, તસ્સ વા પરિબ્રૂહનહેતુ ગમિસ્સામીતિ. એવં પન વત્વા થેરો તત્થેવ ગતો, અયમેવ ચ ઇમસ્સ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસિ.

ગોસાલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સુગન્ધત્થેરગાથાવણ્ણના

અનુવસ્સિકો પબ્બજિતોતિ આયસ્મતો સુગન્ધત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર ઇતો દ્વાનવુતે કપ્પે તિસ્સસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ કાલે મનુસ્સયોનિયં નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો મિગબ્યધનેન અરઞ્ઞે વિચરતિ. સત્થા તસ્સ અનુકમ્પાય પદવળઞ્જં દસ્સેત્વા ગતો. સો સત્થુ પદચેતિયાનિ દિસ્વા પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારતાય ''સદેવકે લોકે અગ્ગપુગ્ગલસ્સ ઇમાનિ પદાની''તિ પીતિસોમનસ્સજાતો કોરણ્ડકપુપ્ફાનિ ગહેત્વા પૂજં કત્વા ચિત્તં પસાદેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા તતો ચુતો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે કુટુમ્બિકો હુત્વા સત્થુ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ મહાદાનં પવત્તેત્વા ગન્ધકુટિં મહગ્ઘગોસિતચન્દનં પિસિત્વા તેન પરિભણ્ડં કત્વા પત્થનં પટ્ઠપેસિ – ''નિબ્બત્તનિબ્બત્તટ્ઠાને મય્હં સરીરં એવંસુગન્ધં હોતૂ''તિ. એવં અઞ્ઞાનિપિ તત્થ તત્થ ભવે બહૂનિ પુઞ્ઞકમ્માનિ કત્વા સુગતીસુ એવ પરિવત્તમાનો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ગેહે નિબ્બત્તિ. નિબ્બત્તસ્સ ચ તસ્સ માતુકુચ્છિગતકાલતો પટ્ઠાય માતુ સરીરં સકલમ્પિ ગેહં સુરભિગન્ધં વાયતિ. જાતદિવસે પન વિસેસતો પરમસુગન્ધં સામન્તગેહેસુપિ વાયતેવ. તસ્સ માતાપિતરો ''અમ્હાકં પુત્તો અત્તનાવ અત્તનો નામં ગહેત્વા આગતો''તિ **સુગન્ધો**ત્વેવ નામં અકંસુ. સો અનુપુબ્બેન વયપ્પત્તો મહાસેલત્થેરં દિસ્વા તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો સત્તાહબ્ભન્તરે એવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૧૫-૨૪) –

''વનકમ્મિકો પુરે આસિં, પિતુમાતુમતેનહં;
પસુમારેન જીવામિ, કુસલં મે ન વિજ્જતિ.

''મમ આસયસામન્તા, તિસ્સો લોકગ્ગનાયકો;
પદાનિ તીણિ દસ્સેસિ, અનુકમ્પાય ચક્ખુમા.

''અક્કન્તે ચ પદે દિસ્વા, તિસ્સનામસ્સ સત્થુનો;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, પદે ચિત્તં પસાદયિં.

''કોરણ્ડં પુપ્ફિતં દિસ્વા, પાદપં ધરણીરુહં;
સકોસકં ગહેત્વાન, પદસેટ્ઠં અપૂજયિં.

''તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

''યં યં યોનુપપજ્જામિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
કોરણ્ડકછવી હોમિ, સુપ્પભાસો ભવામહં.

''દ્વેનવુતે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પદપૂજાયિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો “**અનુવસ્સિકો પબ્બજિતો**”તિ ઇમં ગાથં અભાસિ.

૨૪. તત્થ **અનુવસ્સિકો**તિ અનુગતો ઉપગતો વસ્સં અનુવસ્સો, અનુવસ્સોવ અનુવસ્સિકો. **પબ્બજિતો**તિ પબ્બજ્જં ઉપગતો, પબ્બજિતો હુત્વા ઉપગતવસ્સમત્તો એકવસ્સિકોતિ અત્થો. અથ વા અનુગતં પચ્છાગતં અપગતં વસ્સં અનુવસ્સં, તં અસ્સ અત્થીતિ અનુવસ્સિકો. યસ્સ પબ્બજિતસ્સ વસ્સં અપરિપુણ્ણતાય ન ગણનૂપગતં, સો એવં વુત્તો, તસ્મા અવસ્સિકોતિ વુત્તં હોતિ. **પસ્સ ધમ્મસુધમ્મત**ન્તિ તવ સત્થુ ધમ્મસ્સ સુધમ્મભાવં સ્વાક્ખાતતં એકન્તનિય્યાનિકતં પસ્સ, યત્થ અનુવસ્સિકો તુવં પબ્બજિતો. પુબ્બેનિવાસઞાણં દિબ્બચક્ખુઞાણં આસવક્ખયઞાણન્તિ **તિસ્સો વિજ્જા** તયા **અનુપ્પત્તા** સચ્છિકતા, તતો એવ **કતં બુદ્ધસ્સ સાસનં** સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસનં અનુસિટ્ઠિ ઓવાદો અનુસિક્ખિતોતિ કતકિચ્ચતં નિસ્સાય પીતિસોમનસ્સજાતો થેરો અત્તાનં પરં વિય કત્વા વદતીતિ.

સુગન્ધત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. નન્દિયત્થેરગાથાવણ્ણના

ઓભાસજાતન્તિ આયસ્મતો નન્દિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે સત્થરિ પરિનિબ્બુતે ચેતિયે ચન્દનસારેન વેદિકં કારેત્વા ઉળારં પૂજાસક્કારં પવત્તેસિ. તતો પટ્ઠાય અજ્ઝાસયસમ્પન્નો હુત્વા તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં બહું પુઞ્ઞકમ્મં આચિનિત્વા દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં સક્યરાજકુલે નિબ્બત્તિ. તસ્સ માતાપિતરો નન્દિં જનેન્તો જાતોતિ **નન્દિયો**તિ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો અનુરુદ્ધાદીસુ સત્થુ સન્તિકે પબ્બજન્તેસુ સયમ્પિ પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો કતાધિકારતાય નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૧૫-૨૦) –

“પદુમુત્તરો નામ જિનો, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
જલિત્વા અગ્ગિખન્ધોવ, સમ્બુદ્ધો પરિનિબ્બુતો.

“નિબ્બુતે ચ મહાવીરે, થૂપો વિત્થારિકો અહુ;
દૂરતોવ ઉપટ્ઠેન્તિ, ધાતુગેહવરુત્તમે.

“પસન્નચિત્તો સુમનો, અકં ચન્દનવેદિકં;
દિસ્સતિ થૂપખન્ધો ચ, થૂપાનુચ્છવિકો તદા.

“ભવે નિબ્બત્તમાનમ્હિ, દેવત્તે અથ માનુસે.
ઓમત્તં મે ન પસ્સામિ, પુબ્બકમ્મસ્સિદં ફલં.

“પઞ્ચદસકપ્પસતે, ઇતો અટ્ઠ જના અહું;
સબ્બે સમત્તનામા તે ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અનુરુદ્ધત્થેરાદીહિ સદ્ધિં પાચીનવંસમિગદાયે વિહરન્તે ઇમસ્મિં થેરે એકદિવસં મારો પાપિમા ભિંસાપેતુકામો તસ્સ ભેરવરૂપં દસ્સેતિ. થેરો તં ''મારો અય''ન્તિ ઞત્વા ''પાપિમ, યે મારધેય્યં વીતિવત્તા, તેસં તવ કિરિયા કિં કરિસ્સતિ, તતોનિદાનં પન ત્વં એવ વિઘાતં અનત્થં પાપુણિસ્સસી''તિ દસ્સેન્તો ''**ઓભાસજાતં ફલગ**''ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૨૫. તત્થ **ઓભાસજાત**ન્તિ ઞાણોભાસેન જાતોભાસં અગ્ગમગ્ગઞાણસ્સ અધિગતત્તા. તેન અનવસેસતો કિલેસન્ધકારસ્સ વિહતવિદ્ધંસિતભાવતો અતિવિય પભસ્સરન્તિ અત્થો. **ફલગ**ન્તિ ફલં ગતં ઉપગતં, અગ્ગફલઞાણસહિતન્તિ અધિપ્પાયો. **ચિત્ત**ન્તિ ખીણાસવસ્સ ચિત્તં સામઞ્ઞેન વદતિ. તેનાહ ''**અભિણ્હસો**''તિ. તઞ્હિ નિરોધનિન્નતાય ખીણાસવાનં નિચ્ચકપ્પં અરહત્તફલસમાપત્તિસમાપજ્જનતો ''ફલેન સહિત''ન્તિ વત્તબ્બતં અરહતિ. **તાદિસ**ન્તિ તથારૂપં, અરહન્તન્તિ અત્થો. **આસજ્જા**તિ વિસોધેત્વા પરિભુય્ય. **કણ્હા**તિ મારં આલપતિ, સો હિ કણ્હકમ્મત્તા કણ્હાભિજાતિતાય ચ ''કણ્હો''તિ વુચ્ચતિ. **દુક્ખં નિગચ્છસી**તિ ઇધ કુચ્છિઅનુપ્પવેસાદિના નિરત્થકં કાયપરિસ્સમં દુક્ખં, સમ્પરાયે ચ અપ્પતિકારં અપાયદુક્ખં ઉપગમિસ્સસિ પાપુણિસ્સસિ. તં સુત્વા મારો ''જાનાતિ મં સમણો''તિ તત્થેવન્તરધાયીતિ.

નન્દિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. અભયત્થેરગાથાવણ્ણના

સુત્વા સુભાસિતં વાચન્તિ આયસ્મતો અભયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા ધમ્મકથિકો હુત્વા ધમ્મકથનકાલે પઠમં ચતૂહિ ગાથાહિ ભગવન્તં અભિત્થવિત્વા પચ્છા ધમ્મં કથેસિ. તેનસ્સ પુઞ્ઞકમ્મબલેન કપ્પાનં સતસહસ્સં અપાયપટિસન્ધિ નામ નાહોસિ. તથા હિ વુત્તં –

''અભિત્થવિત્વા પદુમુત્તરં જિનં, પસન્નચિત્તો અભયો સયમ્ભું;
ન ગચ્છિ કપ્પાનિ અપાયભૂમિં, સતસહસ્સાનિ ઉળારસદ્ધો''તિ. (અપ॰ થેર ૨.૫૫.૨૨૧)

ખેત્તસમ્પત્તિયાદીહિ તસ્સ ચ પુબ્બપચ્છિમસન્નિટ્ઠાનચેતનાનં અતિવિય ઉળારભાવેન સો અપરિમેય્યો પુઞ્ઞાભિસન્દો કુસલાભિસન્દો તાદિસો અહોસિ. ''અચિન્તિયે પસન્નાનં, વિપાકો હોતિ અચિન્તિયો''તિ (અપ॰ થેર ૧.૧.૮૨) હિ વુત્તં. તત્થ તત્થ હિ ભવે ઉપચિતં પુઞ્ઞં તસ્સ ઉપત્થમ્ભકમહોસિ. તથા હિ સો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કેતકપુપ્ફેહિ પૂજમકાસિ. એવં ઉળારેહિ પુઞ્ઞવિસેસેહિ સુગતીસુ એવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રઞ્ઞો બિમ્બિસારસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. **અભયો**તિસ્સ નામં અહોસિ. તસ્સ ઉપ્પત્તિ પરતો આવિ ભવિસ્સતિ. સો નિગણ્ઠેન નાટપુત્તેન ઉભતોકોટિકં પઞ્હં સિક્ખાપેત્વા ''ઇમં પઞ્હં પુચ્છિત્વા સમણસ્સ ગોતમસ્સ વાદં આરોપેહી''તિ વિસ્સજ્જિતો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા તં પઞ્હં પુચ્છિત્વા તસ્સ પઞ્હસ્સ અનેકંસબ્યાકરણભાવે ભગવતા કથિતે નિગણ્ઠાનં પરાજયં, સત્થુ ચ સમ્માસમ્બુદ્ધભાવં વિદિત્વા ઉપાસકત્તં પટિવેદેસિ. તતો રઞ્ઞે બિમ્બિસારે કાલઙ્કતે સઞ્જાતસંવેગો સાસને પબ્બજિત્વા તાલચ્છિગ્ગળૂપમસુત્તદેસનાય સોતાપન્નો હુત્વા પુન વિપસ્સનં આરભિત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૧૭-૨૨) –

''વિનતાનદિયા તીરે, વિહાસિ પુરિસુત્તમો;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, એકગ્ગં સુસમાહિતં.

‘‘મધુગન્ધસ્સ પુપ્ફેન, કેતકસ્સ અહં તદા;
પસન્નચિત્તો સુમનો, બુદ્ધસેટ્ઠમપૂજયિં.

‘‘એકનવુતે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિકિત્તનેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ‘‘**સુત્વા સુભાસિતં વાચ**’’ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૨૬. તત્થ **સુત્વા**તિ સોતં ઓદહિત્વા, સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારેત્વા. **સુભાસિત**ન્તિ સુટ્ઠુ ભાસિતં, સમ્મદેવ ભાસિતં, સમ્માસમ્બુદ્ધભાવતો મહાકારુણિકતાય ચ કિઞ્ચિ અવિસંવાદેત્વા યથાધિપ્પેતસ્સ અત્થસ્સ એકન્તતો સાધનવસેન ભાસિતં ચતુસચ્ચવિભાવનીયધમ્મકથં. ન હિ સચ્ચવિનિમુત્તા ભગવતો ધમ્મદેસના અત્થિ. **બુદ્ધસ્સા**તિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધસ્સ. **આદિચ્ચબન્ધુનો**તિ આદિચ્ચવંસે સમ્ભૂતત્તા આદિચ્ચો બન્ધુ એતસ્સાતિ આદિચ્ચબન્ધુ, ભગવા. તસ્સ આદિચ્ચબન્ધુનો. આદિચ્ચસ્સ વા બન્ધૂતિ આદિચ્ચબન્ધુ, ભગવા. તસ્સ ભગવતો ઓરસપુત્તભાવતો. તેનાહ ભગવા –

‘‘યો અન્ધકારે તમસી પભઙ્કરો, વેરોચનો મણ્ડલી ઉગ્ગતેજો;
મા રાહુ ગિલી ચરમન્તલિક્ખે, પજં મમં રાહુ પમુઞ્ચ સૂરિય’’ન્તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૯૧);

પચ્ચબ્યધિન્તિ પટિવિજ્ઝિં. **હી**-તિ નિપાતમત્તં. **નિપુણ**ન્તિ સણ્હં પરમસુખુમં, નિરોધસચ્ચં, ચતુસચ્ચમેવ વા. **હી**-તિ વા હેતુઅત્થે નિપાતો. યસ્મા પચ્ચબ્યધિં નિપુણં ચતુસચ્ચં, તસ્મા ન દાનિ કિઞ્ચિ પટિવિજ્ઝિતબ્બં અત્થીતિ અત્થો. યથા કિં પટિવિજ્ઝીતિ આહ ‘‘**વાલગ્ગં ઉસુના યથા**’’તિ. યથા સત્તધા ભિન્નસ્સ વાલસ્સ કોટિં સુસિક્ખિતો કુસલો ઇસ્સાસો ઉસુના કણ્ડેન અવિરજ્ઝન્તો વિજ્ઝેય્ય, એવં પચ્ચબ્યધિં નિપુણં અરિયસચ્ચન્તિ યોજના.

અભયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. લોમસકઙ્ગિયત્થેરગાથાવણ્ણના

દબ્બં કુસન્તિ આયસ્મતો લોમસકઙ્ગિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો નાનાપુપ્ફેહિ પૂજેત્વા તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો પુન અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોતિ. તેન ચ સમયેન સત્થારા ભદ્દેકરત્તપટિપદાય કથિતાય અઞ્ઞતરો ભિક્ખુ ભદ્દેકરત્તસુત્તવસેન તેન સાકચ્છં કરોતિ. સો તં ન સમ્પાયાસિ. અસમ્પાયન્તો ‘‘અહં અનાગતે તુય્હં ભદ્દેકરત્તં કથેતું સમત્થો ભવેય્ય’’ન્તિ પણિધાનં અકાસિ, ઇતરો ‘‘પુચ્છેય્ય’’ન્તિ. એતેસુ પઠમો એકં બુદ્ધન્તરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરિત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે કપિલવત્થુસ્મિં સાકિયરાજકુલે નિબ્બત્તિ. તસ્સ સુખુમાલભાવેન સોણસ્સ વિય પાદતલેસુ લોમાનિ જાતાનિ, તેનસ્સ **લોમસકઙ્ગિયો**તિ નામં અહોસિ. ઇતરો દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા **ચન્દનો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. લોમસકઙ્ગિયો અનુરુદ્ધાદીસુ સક્યકુમારેસુ પબ્બજન્તેસુ પબ્બજિતું ન ઇચ્છિ. અથ નં સંવેજેતું ચન્દનો દેવપુત્તો ઉપસઙ્કમિત્વા ભદ્દેકરત્તં પુચ્છિ.

ઇતરો ''ન જાનામી''તિ. પુન દેવપુત્તો ''અથ કસ્મા તયા 'ભદ્દેકરત્તં કથેય્ય'ન્તિ સઙ્ગરો કતો, ઇદાનિ પન નામમત્તમ્પિ ન જાનાસી''તિ ચોદેસિ. ઇતરો તેન સદ્ધિં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા, ''મયા કિર, ભન્તે, પુબ્બે 'ઇમસ્સ ભદ્દેકરત્તં કથેસ્સામી'તિ સઙ્ગરો કતો''તિ પુચ્છિ. ભગવા ''આમ, કુલપુત્ત, કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે તયા એવં કત''ન્તિ આહ. સ્વાયમત્થો ઉપરિપણ્ણાસકે આગતનયેન વિત્થારતો વેદિતબ્બો. અથ લોમસકઙ્ગિયો ''તેન હિ, ભન્તે, પબ્બાજેથ મ''ન્તિ આહ. ભગવા ''ન, ખો, તથાગતા માતાપિતૂહિ અનનુઞ્ઞાતં પુત્તં પબ્બાજેન્તી''તિ પટિક્ખિપિ. સો માતુ સન્તિકં ગન્ત્વા ''અનુજાનાહિ મં, અમ્મ, પબ્બજિતું, પબ્બજિસ્સામહ''ન્તિ વત્વા, માતરા ''તાત, સુખુમાલો ત્વં કથં પબ્બજિસ્સસી''તિ વુત્તે, ''અત્તનો પરિસ્સયસહનભાવં પકાસેન્તો ''**દબ્બં કુસં પોટકિલ**''ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૨૭. તત્થ **દબ્બ**ન્તિ દબ્બતિણમાહ, યં ''સદ્દુલો''તિપિ વુચ્ચતિ. **કુસ**ન્તિ કુસતિણં, યો ''કાસો''તિ વુચ્ચતિ. **પોટકિલ**ન્તિ સકણ્ટકં અકણ્ટકઞ્ચ ગચ્છં. ઇધ પન સકણ્ટકમેવ અધિપ્પેતં. ઉસીરાદીનિ સુવિઞ્ઞેય્યાનિ. દબ્બાદીનિ તિણાનિ બીરણતિણાનિ પાદેહિ અક્કન્તસ્સાપિ દુક્ખજનકાનિ ગમનન્તરાયકરાનિ ચ, તાનિ ચ પનાહં **ઉરસા પનુદિસ્સામિ** ઉરસાપિ અપનેસ્સામિ. એવં અપનેન્તો તં નિમિત્તં દુક્ખં સહન્તો અરઞ્ઞાયતને ગુમ્બન્તરં પવિસિત્વા સમણધમ્મં કાતું સક્ખિસ્સામિ. કો પન વાદો પાદેહિ અક્કમનેતિ દસ્સેતિ. **વિવેકમનુબ્રૂહય**ન્તિ કાયવિવેકં ચિત્તવિવેકં ઉપધિવિવેકઞ્ચ અનુબ્રૂહયન્તો. ગણસઙ્ગણિકઞ્હિ પહાય કાયવિવેકં અનુબ્રૂહયન્તસ્સેવ અટ્ઠતિંસાય આરમ્મણેસુ યત્થ કત્થચિ ચિત્તં સમાદહન્તસ્સ ચિત્તવિવેકો, ન સઙ્ગણિકારતસ્સ. સમાહિતસ્સેવ વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તસ્સ સમથવિપસ્સનઞ્ચ યુગનદ્ધં કરોન્તસ્સ કિલેસાનં ખેપનેન ઉપધિવિવેકાધિગમો, ન અસમાહિતસ્સ. તેન વુત્તં ''વિવેકમનુબ્રૂહયન્તિ કાયવિવેકં ચિત્તવિવેકં ઉપધિવિવેકઞ્ચ અનુબ્રૂહયન્તો''તિ. એવં પન પુત્તેન વુત્તે માતા ''તેન હિ, તાત, પબ્બજા''તિ અનુજાનિ. સો ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિ. તં સત્થા પબ્બાજેસિ. તં પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞં પવિસન્તં ભિક્ખૂ આહંસુ – ''આવુસો, ત્વં સુખુમાલો કિં સક્ખિસ્સસિ અરઞ્ઞે વસિતુ''ન્તિ. સો તેસમ્પિ તમેવ ગાથં વત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા ભાવનં અનુયુઞ્જન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૨૩-૨૭) –

> ''સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં;
> રથિયં પટિપજ્જન્તં, નાનાપુપ્ફેહિ પૂજયિં.
>
> ''એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.
>
> ''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો તંયેવ ગાથં અભાસીતિ.

લોમસકઙ્ગિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. જમ્બુગામિયપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

કચ્ચિ નો વત્થપસુતોતિ આયસ્મતો જમ્બુગામિયપુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો હુત્વા તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં આચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે વેસ્સભુસ્સ ભગવતો કાલે

એકદિવસં કિંસુકાનિ પુપ્ફાનિ દિસ્વા તાનિ પુપ્ફાનિ ગહેત્વા બુદ્ધગુણે અનુસ્સરન્તો ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ આકાસે ખિપન્તો પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તાવતિંસેસુ નિબ્બત્તો. તતો પરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ચમ્પાયં જમ્બુગામિયસ્સ નામ ઉપાસકસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તાવતિંસેસુ નિબ્બત્તો. તતો પરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ચમ્પાયં જમ્બુગામિયસ્સ નામ ઉપાસકસ્સ પુત્વા નિબ્બત્તિ. તેનસ્સ **જમ્બુગામિયપુત્તો**ત્વેવ સમઞ્ઞા અહોસિ. સો વયપ્પત્તો ભગવતો સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસંવેગો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સાકેતે અઞ્જનવને વસતિ. અથસ્સ પિતા ''કિં નુ ખો મમ પુત્તો સાસને અભિરતો વિહરતિ, ઉદાહુ નો''તિ વીમંસનત્થં ''**કચ્ચિ નો વત્થપસુતો**''તિ ગાથં લિખિત્વા પેસેસિ. સો તં વાચેત્વા, ''પિતા મે પમાદવિહારં આસઙ્કતિ, અહઞ્ચ અજ્જાપિ પુથુજ્જનભૂમિં નાતિવત્તો''તિ સંવેગજાતો ઘટેન્તો વાયમન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૨૫-૩૦) –

> ''કિંસુકં પુપ્ફિતં દિસ્વા, પગ્ગહેત્વાન અઞ્જલિં;
> બુદ્ધસેટ્ઠં સરિત્વાન, આકાસે અભિપૂજયિં.
>
> ''તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
> જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.
>
> ''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.
>
> ''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ઞાતીનં વસનનગરં ગન્ત્વા સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવં પકાસેન્તો ઇદ્ધિપાટિહારિયં દસ્સેસિ. તં દિસ્વા ઞાતકા પસન્નમાનસા બહૂ સઙ્ઘારામે કારેસું. થેરોપિ સકપિતરા પેસિતં ગાથં અઙ્કુસં કત્વા ઘટેન્તો વાયમન્તો અરહત્તં સચ્છાકાસિ. અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તોપિ પિતુપૂજનત્થં ''**કચ્ચિ નો વત્થપસુતો**''તિ તમેવ ગાથં અભાસિ.

૨૮. તત્થ **કચ્ચી**તિ પુચ્છાયં નિપાતો. **નો**તિ પટિસેધે. **વત્થપસુતો**તિ વત્થે પસુતો વત્થપસુતો, ચીવરમણ્ડનાભિરતો. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં પત્તમણ્ડનાદિચાપલ્લપટિક્ખેપસ્સાપિ અધિપ્પેતત્તા. ''કચ્ચિ ન વત્થપસુતો''તિપિ પાઠો, સો એવત્થો. **ભૂસનારતો**તિ અત્તભાવવિભૂસનાય રતો અભિરતો, યથેકચ્ચે પબ્બજિત્વાપિ ચપલા કાયદળ્હિબહુલા ચીવરાદિપરિક્ખારસ્સ અત્તનો સરીરસ્સ ચ મણ્ડનવિભૂસનટ્ઠાનાય યુત્તા હોન્તિ. કિમેવ પરિક્ખારપસુતો ભૂસનારતો ચ નાહોસીતિ અયમેત્થ પદદ્વયસ્સાપિ અત્થો. **સીલમયં ગન્ધ**ન્તિ અખણ્ડાદિભાવાપાદનેન સુપરિસુદ્ધસ્સ ચતુબ્બિધસ્સપિ સીલસ્સ વસેન વ્વાયં ''યો ચ સીલવતં પજાતિ ન ઇતરા દુસ્સીલપજા, દુસ્સીલત્તાયેવ દુસ્સિલ્યમયં દુગ્ગન્ધં વાયતિ, એવં ત્વં દુગ્ગન્ધં અવાયિત્વા કચ્ચિ સીલમયં ગન્ધં વાયસીતિ અત્થો. અથ વા **નેતરા પજા**તિ ન ઇતરા દુસ્સીલપજા, તં કચ્ચિ ન હોતિ, યતો સીલમયં ગન્ધં વાયસીતિ બ્યતિરેકેન સીલગન્ધવાયનમેવ વિભાવેતિ.

જમ્બુગામિયપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. હારિતત્થેરગાથાવણ્ણના

સમુન્નમયમત્તાનન્તિ આયસ્મતો હારિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો હુત્વા તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞસમ્ભારં ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે સુદસ્સનં નામ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં દિસ્વા પસન્નમાનસો કુટજપુપ્ફેહિ પૂજં કત્વા તેન પુઞ્ઞકમ્મેન સુગતીસુયેવ પરિવત્તેન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિનગરે બ્રાહ્મણમહાસાલકુલે નિબ્બત્તિ. **હારિતો**તિસ્સ નામં અહોસિ. તસ્સ વયપ્પત્તસ્સ માતાપિતરો કુલરૂપાદીહિ અનુચ્છવિકં કુમારિકં બ્રાહ્મણધીતરં આનેસું. સો તાય સદ્ધિં ભોગસુખં અનુભવન્તો એકદિવસં અત્તનો તસ્સા ચ રૂપસમ્પત્તિં ઓલોકેત્વા ધમ્મતાય ચોદિયમાનો ‘‘ઈદિસં નામ રૂપં નચિરસ્સેવ જરાય મચ્ચુના ચ અભિપ્પમદ્દીયતી’’તિ સંવેગં પટિલભિ. કતિપયદિવસાતિક્કમેનેવ ચસ્સ ભરિયં કણ્હસપ્પો ડંસિત્વા મારેસિ. સો તેન ભિય્યોસોમત્તાય સઞ્જાતસંવેગો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા ઘરબન્ધને છિન્દિત્વા પબ્બજિ. તસ્સ ચ ચરિયાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિહરન્તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં ન સમ્પજ્જતિ, ચિત્તં ઉજુગતં ન હોતિ. સો ગામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો અઞ્ઞતરં ઉસુકારં ઉસુદણ્ડં યન્તે પક્ખિપિત્વા ઉજું કરોન્તં દિસ્વા ‘‘ઇમે અચેતનમ્પિ નામ ઉજું કરોન્તિ, કસ્મા અહં ચિત્તં ઉજું ન કરિસ્સામી’’તિ ચિન્તેત્વા તતોવ પટિનિવત્તિત્વા દિવાટ્ઠાને નિસિન્નો વિપસ્સનં આરભિ. અથસ્સ ભગવા ઉપરિ આકાસે નિસીદિત્વા ઓવાદં દેન્તો ‘‘**સમુન્નમયમત્તાન**’’ન્તિ ગાથં અભાસિ. અયમેવ થેરો અત્તાનં પરં વિય ઓવદન્તો અભાસીતિ ચ વદન્તિ.

૨૯. તત્થ **સમુન્નમય**ન્તિ સમ્મા ઉન્નમેન્તો, સમાપત્તિવસેન કોસજ્જપક્ખે પતિતું અદત્વા તતો ઉદ્ધરન્તો વીરિયસમતં યોજેન્તોતિ અત્થો. **અત્તાન**ન્તિ ચિત્તં, અથ વા **સમુન્નમયા**તિ કોસજ્જપક્ખતો સમુન્નમેહિ. **મ**-કારો પદસન્ધિકરો. હીનવીરિયતાય તવ ચિત્તં કમ્મટ્ઠાનવીથિં નપ્પટિપજ્જતિ ચે, તં વીરિયારમ્ભવસેન સમ્મા ઉન્નમેહિ, અનોનતં અનપનતં કરોહીતિ અધિપ્પાયો. એવં પન કરોન્તો **ઉસુકારોવ તેજનં. ચિત્તં ઉજું કરિત્વાન, અવિજ્જં ભિન્દ હારિતા**તિ. યથા નામ ઉસુકારો કણ્ડં ઈસકમ્પિ ઓનતં અપનતઞ્ચ વિજ્ઝન્તો લક્ખં ભિન્દનત્થં ઉજું કરોતિ, એવં કોસજ્જપાતતો અરક્ખણેન ઓનતં ઉદ્ધચ્ચપાતતો અરક્ખણેન અપનતં વિજ્ઝન્તો અપ્પનાપત્તિયા ચિત્તં ઉજું કરિત્વાન સમાહિતચિત્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા સીઘં અગ્ગમગ્ગઞાણેન અવિજ્જં ભિન્દ પદાલેહીતિ. તં સુત્વા થેરો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા નચિરેનેવ અરહા અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૫.૩૯-૪૩) –

‘‘હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, વસલો નામ પબ્બતો;
બુદ્ધો સુદસ્સનો નામ, વસતે પબ્બતન્તરે.

‘‘પુપ્ફં હેમવન્તં ગય્હ, વેહાસં અગમાસહં;
તત્થદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, ઓઘતિણ્ણમનાસવં.

‘‘પુપ્ફં કુટજમાદાય, સીસે કત્વાનહં તદા;
બુદ્ધસ્સ અભિરોપેસિં, સયમ્ભુસ્સ મહેસિનો.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પુપ્ફપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તોપિ તમેવ ગાથં અભાસિ.

હારિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉત્તિયત્થેરગાથાવણ્ણના

આબાધે મે સમુપ્પન્નેતિ આયસ્મતો ઉત્તિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે ચન્દભાગાય નદિયા મહારૂપો સુસુમારો હુત્વા નિબ્બત્તો. સો પારં ગન્તું નદિયા તીરં ઉપગતં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો પારં નેતુકામો તીરસમીપે નિપજ્જિ. ભગવા તસ્સ અનુકમ્પાય પિટ્ઠિયં પાદે ઠપેસિ. સો હટ્ઠો ઉદગ્ગો પીતિવેગેન દિગુણુસ્સાહો હુત્વા સોતં છિન્દન્તો સીઘેન જવેન ભગવન્તં પરતીરં નેસિ. ભગવા તસ્સ ચિત્તપ્પસાદં ઓલોકેત્વા ‘‘અયં ઇતો ચુતો દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા તતો પટ્ઠાય સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે અમતં પાપુણિસ્સતી’’તિ બ્યાકરિત્વા પક્કામિ.

સો તથા સુગતીસુયેવ પરિબ્ભમન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ **ઉત્તિયો** નામ નામેન. સો વયપ્પત્તો ‘‘અમતં પરિયેસિસ્સામી’’તિ પરિબ્બાજકો હુત્વા વિચરન્તો એકદિવસં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા સાસને પબ્બજિત્વાપિ સીલાદીનં અવિસોધિતત્તા વિસેસં નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તો અઞ્ઞે ભિક્ખૂ વિસેસં નિબ્બત્તેત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તે દિસ્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા સઙ્ખેપેનેવ ઓવાદં યાચિ. સત્થાપિ તસ્સ ‘‘તસ્માતિહ ત્વં, ઉત્તિય, આદિમેવ વિસોધેહી’’તિઆદિના (સં॰ નિ॰ ૫.૩૬૯) સઙ્ખેપેનેવ ઓવાદં અદાસિ. સો તસ્સ ઓવાદે ઠત્વા વિપસ્સનં આરભિ. તસ્સ આરદ્ધવિપસ્સનસ્સ આબાધો ઉપ્પજ્જિ. ઉપ્પન્ને પન આબાધે સઞ્જાતસંવેગો વીરિયારમ્ભવત્થું કત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩.૧૬૯-૧૭૯) –

‘‘ચન્દભાગાનદીતીરે, સુસુમારો અહં તદા;
સગોચરપસુતોહં, નદિતિત્થં અગચ્છહં.

‘‘સિદ્ધત્થો તમ્હિ સમયે, સયમ્ભૂ અગ્ગપુગ્ગલો;
નદિં તરિતુકામો સો, નદિતિત્થં ઉપાગમિ.

‘‘ઉપગતે ચ સમ્બુદ્ધે, અહમ્પિ તત્થુપાગમિં;
ઉપગન્ત્વાન સમ્બુદ્ધં, ઇમં વાચં ઉદીરયિં.

‘‘અભિરૂહ મહાવીર, તારેસ્સામિ અહં તુવં;
પેત્તિકં વિસયં મય્હં, અનુકમ્પ મહામુનિ.

‘‘મમ ઉગ્ગજ્જનં સુત્વા, અભિરુહિ મહામુનિ;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, તારેસિં લોકનાયકં.

‘‘નદિયા પારિમે તીરે, સિદ્ધત્થો લોકનાયકો;

અસ્સાસેસિ મમં તત્થ, અમતં પાપુણિસ્સતિ.

‘‘તમ્હા કાયા ચવિત્વાન, દેવલોકં અગચ્છહં;
દિબ્બસુખં અનુભવિં, અચ્છરાહિ પુરક્ખતો.

‘‘સત્તક્ખત્તુઞ્ચ દેવિન્દો, દેવરજ્જમકાસહં;
તીણિક્ખત્તું ચક્કવત્તી, મહિયા ઇસ્સરો અહું.

‘‘વિવેકમનુયુત્તોહં , નિપકો ચ સુસંવુતો;
ધારેમિ અન્તિમં દેહં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, તારેસિં યં નરાસભં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, તરણાય ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો સમ્મા પટિપત્તિયા પરિપુણ્ણાકારવિભાવનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ‘‘**આબાધે મે સમુપ્પન્ને**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૩૦. તત્થ **આબાધે મે સમુપ્પન્ને**તિ સરીરસ્સ આબાધનતો ‘‘આબાધો’’તિ લદ્ધનામે વિસભાગધાતુક્ખોભહેતુકે રોગે મય્હં સઞ્જાતે. **સતિ મે ઉદપજ્જથા**તિ ‘‘ઉપ્પન્નો ખો મે આબાધો, ઠાનં ખો પનેતં વિજ્જતિ, યદિદં આબાધો વડ્ઢેય્ય. યાવ પનાયં આબાધો ન વડ્ઢતિ, હન્દાહં વીરિયં આરભામિ ‘અપ્પત્તસ્સ પત્તિયા અનધિગતસ્સ અધિગમાય અસચ્છિકતસ્સ સચ્છિકિરિયાયા’’’તિ વીરિયારમ્ભવત્થુભૂતા સતિ તસ્સેવ આબાધસ્સ વસેન દુક્ખાય વેદનાય પીળિયમાનસ્સ મય્હં ઉદપાદિ. તેનાહ ‘‘**આબોધો મે સમુપ્પન્નો, કાલો મે નપ્પમજ્જિતુ**’’ન્તિ. એવં ઉપ્પન્નઞ્હિ સતિં અઙ્કુસં કત્વા અયં થેરો અરહત્તં પત્તોતિ.

ઉત્તિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચતુત્થવગ્ગો

૧. ગહ્વરતીરિયત્થેરગાથાવણ્ણના

ફુટ્ઠો ડંસેહીતિ આયસ્મતો ગહ્વરતીરિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો ઇતો એકતિંસે કપ્પે સિખિસ્સ ભગવતો કાલે મિગલુદ્દો હુત્વા અરઞ્ઞે વિચરન્તો અદ્દસ સિખિં ભગવન્તં અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે દેવનાગયક્ખાનં ધમ્મં દેસેન્તં, દિસ્વા પન પસન્નમાનસો ‘‘ધમ્મો એસ વુચ્ચતી’’તિ સરે નિમિત્તં અગ્ગહેસિ. સો તેન ચિત્તપ્પસાદેન દેવલોકે ઉપ્પન્નો પુન અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા ‘‘અગ્ગિદત્તો’’તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો ભગવતો યમકપાટિહારિયં દિસ્વા સઞ્જાતપ્પસાદો સાસને પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ગહ્વરતીરે નામ અરઞ્ઞટ્ઠાને વસતિ. તેનસ્સ **ગહ્વરતીરયો**તિ

સમઞ્ઞા અહોસિ. સો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૪૪-૫૦) –

"મિગલુદ્દો પુરે આસિ, અરઞ્ઞે વિપિને અહં;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, દેવસઙ્ઘપુરક્ખતં.

"ચતુસચ્ચં પકાસેન્તં, દેસેન્તં, અમતં પદં;
અસ્સોસિં મધુરં ધમ્મં, સિખિનો લોકબન્ધુનો.

"ઘોસે ચિત્તં પસાદેસિં, અસમપ્પટિપુગ્ગલે;
તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, ઉત્તરિં દુત્તરં ભવં.

"એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં સઞ્ઞમલભિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઘોસસઞ્ઞાયિદં ફલં.

"કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા સાવત્થિયં અગમાસિ. તસ્સ આગતભાવં સુત્વા ઞાતકા ઉપગન્ત્વા મહાદાનં પવત્તેસું. સો કતિપયદિવસે વસિત્વા અરઞ્ઞમેવ ગન્તુકામો અહોસિ. તં ઞાતકા, "ભન્તે, અરઞ્ઞં નામ ડંસમકસાદિવસેન બહુપરિસ્સયં, ઇધેવ વસથા''તિ આહંસુ. તં સુત્વા થેરો "અરઞ્ઞવાસોયેવ મય્હં રુચ્ચતી''તિ વિવેકાભિરતિકિત્તનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો "કુટ્ઠો ડંસેહી''તિ ગાથં અભાસિ.

૩૧. તત્થ **કુટ્ઠો ડંસેહિ મકસેહી**તિ ડંસનસીલતાય "ડંસા''તિ લદ્ધનામાહિ અન્ધકમક્ખિકાહિ, મકસનઞ્ઞિતેહિ ચ સૂચિમુખપાણેહિ કુસ્સિતો દટ્ઠોતિ અત્થો. **અરઞ્ઞસ્મિ**ન્તિ "પઞ્ચધનુસતિકં પચ્છિમ''ન્તિ (પારા॰ ૬૫૪) વુત્તઅરઞ્ઞલક્ખણયોગતો અરઞ્ઞે. **બ્રહાવને**તિ મહારુક્ખગચ્છગહનતાય મહાવને અરઞ્ઞાનિયં. **નાગો સઙ્ગામસીસેવા**તિ સઙ્ગામાવચરો હત્થિનાગો વિય સઙ્ગામમુદ્ધનિ પરસેનાસમ્પહારં. "અરઞ્ઞવાસો નામ બુદ્ધાદીહિ વણ્ણિતો થોમિતો''તિ ઉસ્સાહજાતો **સતો** સતિમા હુત્વા **તત્ર** તસ્મિં અરઞ્ઞે, તસ્મિં વા ડંસાદિસમ્ફસ્સે ઉપટ્ઠિતે **અધિવાસયે** અધિવાસેય્ય સહેય્ય, "ડંસાદયો મં આબાધેન્તી''તિ અરઞ્ઞવાસં ન જહેય્યાતિ અત્થો.

ગહ્વરતીરિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સુપ્પિયત્થેરગાથાવણ્ણના

અજરં જીરમાનેનાતિ આયસ્મતો સુપ્પિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞાયતને વસન્તો તત્થ ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો ફલાફલં અદાસિ, તથા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ કાલે ખત્તિયકુલે નિબ્બત્તિત્વા અનુક્કમેન વિઞ્ઞુતં પત્તો કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેન લદ્ધસંવેગો સાસને પબ્બજિત્વા બહુસ્સુતો અહોસિ. જાતિમદેન સુતમદેન ચ અત્તાનં ઉક્કંસેન્તો પરે ચ વમ્ભેન્તો વિહાસિ. સો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે તસ્સ કમ્મસ્સ નિસ્સન્દેન સાવત્થિયં પરિભૂતરૂપે સુસાનગોપકકુલે નિબ્બત્તિ. **સુપ્પિયો**તિસ્સ નામં અહોસિ. અથ

વિઞ્ઞુતં પત્તો અત્તનો સહાયભૂતં સોપાકત્થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસંવેગો પબ્બજિત્વા સમ્માપટિપત્તિં પૂરેત્વા ''**અજરં જીરમાનેના**''તિ ગાથં અભાસિ.

૩૨. તત્થ **અજર**ન્તિ જરારહિતં, નિબ્બાનં સન્ધાયાહ. તઞ્હિ અજાતત્તા નત્થિ એત્થ જરા, એતસ્મિં વા અધિગતે પુગ્ગલસ્સ સા નત્થીતિ જરાભાવહેતુતોપિ અજરં નામ. **જીરમાનેના**તિ જીરન્તેન, ખણે ખણે જરં પાપુણન્તેન. **તપ્પમાનેના**તિ સન્તપ્પમાનેન, રાગાદીહિ એકાદસહિ અગ્ગીહિ દય્હમાનેન. **નિબ્બુતિ**ન્તિ યથાવુત્તસન્તાપાભાવતો નિબ્બુતસભાવં નિબ્બાનં. **નિમિય**ન્તિ પરિવત્તેય્યં ચેતાપેય્યં. **પરમં સન્તિ**ન્તિ અનવસેસકિલેસાભિસઙ્ખારપરિળાહવૂપસમધમ્મતાય ઉત્તમં સન્તિં. ચતૂહિ યોગેહિ અનનુબન્ધત્તા **યોગક્ખેમં**. અત્તનો ઉત્તરિતરસ્સ કસ્સચિ અભાવતો **અનુત્તરં**. અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – ખણે ખણે જરાય અભિભુય્યમાનત્તા જીરમાનેન, તથા રાગગ્ગિઆદીહિ સન્તપ્પમાનેન ગતો એવં અનિચ્ચેન દુક્ખેન અસારેન સબ્બથાપિ અનુપસન્તસભાવેન સઉપદ્દવેન, તપ્પટિપક્ખભાવતો અજરં પરમુપસમભૂતં કેનચિ અનુપદ્દુતં અનુત્તરં નિબ્બાનં નિમિયં પરિવત્તેય્યં ''મહા વત મે લાભો મહા ઉદયો હત્થગતો''તિ. યથા હિ મનુસ્સા યં કિઞ્ચિ ભણ્ડં પરિવત્તેન્તા નિરપેક્ખા ગય્હમાનેન સમ્બહુમાના હોન્તિ, એવમયં થેરો પહિતત્તો વિહરન્તો અત્તનો કાયે ચ જીવિતે ચ નિરપેક્ખતં, નિબ્બાનં પટિપેસિતત્તઞ્ચ પકાસેન્તો ''નિમિયં પરમં સન્તિં, યોગક્ખેમં અનુત્તર''ન્તિ વત્વા તમેવ પટિપત્તિં પરિબ્રૂહયન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૫૧-૭૭) –

''વરુણો નામ નામેન, બ્રાહ્મણો મન્તપારગૂ;
છડ્ડેત્વા દસ પુત્તાનિ, વનમજ્ઝોગહિં તદા.

''અસ્સમં સુકતં કત્વા, સુવિભત્તં મનોરમં;
પણ્ણસાલં કરિત્વાન, વસામિ વિપિને અહં.

''પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
મમુદ્ધરિતુકામો સો, આગચ્છિ મમ અસ્સમં.

''યાવતા વનસણ્ડમ્હિ, ઓભાસો વિપુલો અહુ;
બુદ્ધસ્સ આનુભાવેન, પજ્જલી વિપિનં તદા.

''દિસ્વાન તં પાટિહીરં, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
પત્તપુટં ગહેત્વાન, ફલેન પૂજયિં અહં.

''ઉપગન્ત્વાન સમ્બુદ્ધં, સહખારિમદાસહં;
અનુકમ્પાય મે બુદ્ધો, ઇદં વચનમબ્રવિ.

''ખારિભારં ગહેત્વાન, પચ્છતો એહિ મે તુવં;
પરિભુત્તે ચ સઙ્ઘમ્હિ, પુઞ્ઞં તવ ભવિસ્સતિ.

''પુટકં તં ગહેત્વાન, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સદાસહં;

તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, તુસિતં ઉપપજ્જહં.

‘‘તત્થ દિબ્બેહિ નચ્ચેહિ, ગીતેહિ વાદિતેહિ ચ;
પુઞ્ઞકમ્મેન સંયુત્તં, અનુભોમિ સદા સુખં.

‘‘યં યં યોનુપપજ્જામિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
ભોગે મે ઊનતા નત્થિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘યાવતા ચતુરો દીપા, સસમુદ્દા સપબ્બતા;
ફલં બુદ્ધસ્સ દત્વાન, ઇસ્સરં કારયામહં.

‘‘યાવતા યે પક્ખિગણા, આકાસે ઉપ્પતન્તિ ચે;
તેપિ મે વસમન્વેન્તિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘યાવતા વનસણ્ડમ્હિ, યક્ખા ભૂતા ચ રક્ખસા;
કુમ્ભણ્ડા ગરુળા ચાપિ, પારિચરિયં ઉપેન્તિ મે.

‘‘કુમ્મા સોણા મધુકારા, ડંસા ચ મકસા ઉભો;
તેપિ મં વસમન્વેન્તિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘સુપણ્ણા નામ સકુણા, પક્ખિજાતા મહબ્બલા;
તેપિ મં સરણં યન્તિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘યેપિ દીઘાયુકા નાગા, ઇદ્ધિમન્તો મહાયસા;
તેપિ મં વસમન્વેન્તિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘સીહા બ્યગ્ઘા ચ દીપી ચ, અચ્છકોકતરચ્છકા;
તેપિ મં વસમન્વેન્તિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘ઓસધી તિણવાસી ચ, યે ચ આકાસવાસિનો;
સબ્બે મં સરણં યન્તિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘સુદુદ્દસં સુનિપુણં, ગમ્ભીરં સુપ્પકાસિતં;
ફસ્સયિત્વા વિહરામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘વિમોક્ખે અટ્ઠ ફુસિત્વા, વિહરામિ અનાસવો;
આતાપી નિપકો ચાહં, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘યે ફલટ્ઠા બુદ્ધપુત્તા, ખીણદોસા મહાયસા;
અહમઞ્ઞતરો તેસં, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘અભિઞ્ઞાપારમિં ગન્ત્વા, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘તેવિજ્જા ઇદ્ધિપત્તા ચ, બુદ્ધપુત્તા મહાયસા;
દિબ્બસોતં સમાપન્ના, તેસં અઞ્ઞતરો અહં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વાપિ તમેવ ગાથં અઞ્ઞાબ્યાકરણવસેન અભાસિ.

સુપ્પિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સોપાકત્થેરગાથાવણ્ણના

યથાપિ એકપુત્તસ્મિન્તિ આયસ્મતો સોપાકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો હુત્વા તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો કકુસન્ધસ્સ ભગવતો કાલે અઞ્ઞતરસ્સ કુટુમ્બિકસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નચિત્તો બીજપૂરફલાનિ સત્થુ ઉપનેસિ. પટિગ્ગહેસિ ભગવા અનુકમ્પં ઉપાદાય . સો ભિક્ખુસઙ્ઘે ચ અભિપ્પસન્નો સલાકભત્તં પટ્ઠપેત્વા સઙ્ઘુદ્દેસવસેન તિણ્ણં ભિક્ખૂનં યાવતાયુકં ખીરભત્તં અદાસિ. સો તેહિ પુઞ્ઞકમ્મેહિ અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સમ્પત્તિં અનુભવન્તો એકદા મનુસ્સયોનિયં નિબ્બત્તો એકસ્સ પચ્ચેકબુદ્ધસ્સ ખીરભત્તં અદાસિ. એવં તત્થ તત્થ પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુ એવ પરિબ્ભમન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે પુરિમકમ્મનિસ્સન્દેન સાવત્થિયં અઞ્ઞતરાય દુગ્ગતિત્થિયા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તસ્સ માતા દસ માસે કુચ્છિના પરિહરિત્વા પરિપક્કે ગબ્ભે વિજાયનકાલે વિજાયિતું અસક્કોન્તી મુચ્છં આપજ્જિત્વા બહુવેલં મતા વિય નિપજ્જિ. તં ઞાતકા ‘‘મતા’’તિ સઞ્ઞાય સુસાનં નેત્વા ચિતકં આરોપેત્વા દેવતાનુભાવેન વાતવુટ્ઠિયા ઉટ્ઠિતાય અગ્ગિં અદત્વા પક્કમિંસુ. દારકો પચ્છિમભાવિકત્તા દેવતાનુભાવેન માતુકુચ્છિતો અરોગો નિક્ખમિ. માતા પન કાલમકાસિ. દેવતા તં ગહેત્વા મનુસ્સરૂપેન સુસાનગોપકસ્સ ગેહે ઠપેત્વા કતિપયકાલં પતિરૂપેન આહારેન પોસેસિ. તતો પરં સુસાનગોપકો ચ નં અત્તનો પુત્તં કત્વા વડ્ઢેતિ. સો તથા વડ્ઢેન્તો તસ્સ પુત્તેન સુપિયેન નામ દારકેન સદ્ધિં કીળન્તો વિચરતિ. તસ્સ સુસાને જાતસંવડ્ઢભાવતો **સોપાકો**તિ સમઞ્ઞા અહોસિ.

અથેકદિવસં સત્તવસ્સિકં તં ભગવા પચ્ચૂસવેલાય ઞાણજાલં પત્થરિત્વા વેનેય્યબન્ધવે ઓલોકેત્વા ઞાણજાલન્તોગધં દિસ્વા સુસાનટ્ઠાનં અગમાસિ. દારકો પુબ્બહેતુના ચોદિયમાનો પસન્નમાનસો સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠાસિ. સત્થા તસ્સ ધમ્મં કથેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા પબ્બજ્જં યાચિત્વા ‘‘પિતરા અનુઞ્ઞાતોસી’’તિ વુત્તો પિતરં સત્થુ સન્તિકં નેસિ. તસ્સ પિતા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા ‘‘ભન્તે, ઇમં દારકં પબ્બાજેથા’’તિ અનુજાનિ. સત્થા તં પબ્બાજેત્વા મેત્તાભાવનાય નિયોજેસિ. સો મેત્તાકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સુસાને વિહરન્તો ચ ચિરસ્સેવ મેત્તાઝાનં નિબ્બત્તેત્વા ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૫.૧-૭) –

‘‘કકુસન્ધો મહાવીરો, સબ્બધમ્માન પારગૂ;
ગણમ્હા વૂપકટ્ઠો સો, અગમાસિ વનન્તરં.

‘‘બીજમિઞ્જં ગહેત્વાન, લતાય આવુણિં અહં;
ભગવા તમ્હિ સમયે, ઝાયતે પબ્બતન્તરે.

‘‘દિસ્વાનહં દેવદેવં, વિપ્પસન્નેન ચેતસા;
દક્ખિણેય્યસ્સ વીરસ્સ, બીજમિઞ્જમદાસહં.

‘‘ઇમસ્મિંયેવ કપ્પમ્હિ, યં મિઞ્જમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બીજમિઞ્જસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહા હુત્વા પન અઞ્ઞેસં સોસાનિકભિક્ખૂનં મેત્તાભાવનાવિધિં દસ્સેન્તો ‘‘**યથાપિ એકપુત્તસ્મિ**’’ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૩૩. તત્થ **યથા**તિ ઓપમ્મત્થે નિપાતો. **એકપુત્તસ્મિ**ન્તિ પુનાતિ ચ કુલવંસં તાયતિ ચાતિ પુત્તો, અત્રજાદિભેદો પુત્તો. એકો પુત્તો એકપુત્તો, તસ્મિં એકપુત્તસ્મિં. વિસયે ચેતં ભુમ્મવચનં. **પિયસ્મિ**ન્તિ પિયાયિતબ્બતાય ચેવ એકપુત્તતાય ચ રૂપસીલાચારાદીહિ ચ પેમકરણટ્ઠાનભૂતે. **કુસલી**તિ કુસલં વુચ્ચતિ ખેમં સોત્થિભાવો, તં લભિતબ્બં એતસ્સ અત્થીતિ કુસલી, સત્તાનં હિતેસી મેત્તજ્ઝાસયો. **સબ્બેસુ પાણેસૂ**તિ સબ્બેસુ સત્તેસુ. **સબ્બત્થા**તિ સબ્બાસુ દિસાસુ સબ્બેસુ વા ભવાદીસુ, સબ્બાસુ વા અવત્થાસુ. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા એકપુત્તકે પિયે મનાપે માતાપિતા કુસલી એકન્તહિતેસી ભવેય્ય, એવં પુરત્થિમાદિભેદાસુ સબ્બાસુ દિસાસુ, કામભવાદિભેદેસુ સબ્બેસુ ભવેસુ દહરાદિભેદાસુ સબ્બાસુ અવત્થાસુ ચ ઠિતેસુ સબ્બેસુ સત્તેસુ એકન્તહિતેસિતાય કુસલી ભવેય્ય, ‘‘મિત્તો ઉદાસીનો પચ્ચત્થિકો’’તિ સીમં અકત્વા સીમાસમ્ભેદવસેન સબ્બત્થ એકરસં મેત્તં ભાવેય્યાતિ. ઇમં પન ગાથં વત્વા ‘‘સચે તુમ્હે આયસ્મન્તો એવં મેત્તાભાવનં અનુયુઞ્જેય્યાથ, યે તે ભગવતા ‘સુખં સુપતી’તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૧૧.૧૫) એકાદસ મેત્તાનિસંસા વુત્તા, એકંસેન તેસં ભાગિનો ભવથા’’તિ ઓવાદમદાસિ.

સોપાકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. પોસિયત્થેરગાથાવણ્ણના

અનાસન્નવરાતિ આયસ્મતો પોસિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં બહું કુસલં ઉપચિનિત્વા સુગતીસુ એવ સંસરન્તો ઇતો દ્વેનવુતે કપ્પે તિસ્સસ્સ ભગવતો કાલે મિગલુદ્દો હુત્વા અરઞ્ઞે વિચરતિ. અથ ભગવા તસ્સ અનુગ્ગહં કાતું અરઞ્ઞં ગન્ત્વા તસ્સ ચક્ખુપથે અત્તાનં દસ્સેસિ. સો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો આવુધં નિક્ખિપિત્વા ઉપસઙ્કમિત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અટ્ઠાસિ. ભગવા નિસીદિતુકામતં દસ્સેસિ. સો તાવદેવ તિણમુટ્ઠિયો ગહેત્વા સમે ભૂમિભાગે સક્કચ્ચં સન્થરિત્વા અદાસિ. નિસીદિ તત્થ ભગવા અનુકમ્પં ઉપાદાય. નિસિન્ને પન ભગવતિ અનપ્પકં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેન્તો ભગવન્તં

વન્દિત્વા સયમ્પિ એકમન્તં નિસીદિ. અથ ભગવા ‘‘એત્તકં વટ્ટતિ ઇમસ્સ કુસલબીજ’’ન્તિ ઉટ્ઠાયાસના પક્કામિ. અચિરપક્કન્તે ભગવતિ તં સીહો મિગરાજા ઘાતેસિ. સો કાલઙ્કતો દેવલોકે નિબ્બત્તિ. ‘‘સો કિર ભગવતિ અનુપગચ્છન્તે સીહેન ઘાતિતો નિરયે નિબ્બત્તિસ્સતી’’તિ તં દિસ્વા ભગવા સુગતિયં નિબ્બત્તનત્થં કુસલબીજરોપનત્થઞ્ચ ઉપસઙ્કમિ.

સો તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા તતો દેવલોકતો ચવિત્વા સુગતીસુયેવ પરિવત્તેન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ મહાવિભવસ્સ સેટ્ઠિનો પુત્તો સઙ્ગામજિતત્થેરસ્સ કનિટ્ઠભાતા હુત્વા નિબ્બત્તિ. **પોસિયો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો દારપરિગ્ગહં કત્વા એકં પુત્તં લભિત્વા અન્તિમભવિકતાય ધમ્મતાય ચોદિયમાનો જાતિઆદિં પટિચ્ચ ઉપ્પન્નસંવેગો પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા વૂપકટ્ઠો હુત્વા ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનભાવનં અનુયુઞ્જન્તો નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૩.૧-૧૨) –

‘‘હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, લમ્બકો નામ પબ્બતો;
તત્થેવ તિસ્સો સમ્બુદ્ધો, અબ્ભોકાસમ્હિ ચઙ્કમિ.

‘‘મિગલુદ્દો તદા આસિં, અરઞ્ઞે કાનને અહં;
દિસ્વાન તં દેવદેવં, તિણમુટ્ઠિમદાસહં.

‘‘નિસીદનત્થં બુદ્ધસ્સ, દત્વા ચિત્તં પસાદયિં;
સમ્બુદ્ધં અભિવાદેત્વા, પક્કામિં ઉત્તરામુખો.

‘‘અચિરં ગતમત્તસ્સ, મિગરાજા અપોથયિ;
સીહેન પોથિતો, સન્તો તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

‘‘આસન્ને મે કતં કમ્મં, બુદ્ધસેટ્ઠે અનાસવે;
સુમુત્તો સરવેગોવ, દેવલોકમગચ્છહં.

‘‘યૂપો તત્થ સુભો આસિ, પુઞ્ઞકમ્માભિનિમ્મિતો;
સહસ્સકણ્ડો સતભેણ્ડુ, ધજાલુ હરિતામયો.

‘‘પભા નિદ્ધાવતે તસ્સ, સતરંસીવ ઉગ્ગતો;
આકિણ્ણો દેવકઞ્ઞાહિ, આમોદિં કામકામિહં.

‘‘દેવલોકા ચવિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
આગન્ત્વાન મનુસ્સત્તં, પત્તોમ્હિ આસવક્ખયં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, નિસીદનમદાસહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, તિણમુટ્ઠે ઇદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ભગવન્તં વન્દિતું સાવત્થિં આગતો ઞાતિં અનુકમ્પાય ઞાતિગેહં અગમાસિ. તત્થ નં પુરાણદુતિયિકા વન્દિત્વા આસનદાનાદિના પઠમં ઉપાસિકા વિય વત્તં દસ્સેત્વા થેરસ્સ અજ્ઝાસયં અજાનન્તી પચ્છા ઇત્થિકુત્તાદીહિ પલોભેતુકામા અહોસિ . થેરો ''અહો અન્ધબાલા માદિસેપિ નામ એવં પટિપજ્જતી''તિ ચિન્તેત્વા કિઞ્ચિ અવત્વા ઉટ્ઠાયાસના અરઞ્ઞમેવ ગતો. તં આરઞ્ઞકા ભિક્ખૂ ''કિં, આવુસો, અતિલહું, નિવત્તોસિ, ઞાતકેહિ ન દિટ્ઠોસી''તિ પુચ્છિંસુ. થેરો તત્થ પવત્તિં આચિક્ખન્તો **''અનાસન્નવરા એતા''**તિ ગાથં અભાસિ.

૩૪. તત્થ **અનાસન્નવરાતિ એતા** ઇત્થિયો ન આસન્ના અનુપગતા, દૂરે એવ વા ઠિતા હુત્વા વરા પુરિસસ્સ સેટ્ઠા હિતાવહા, તઞ્ચ ખો **નિચ્ચમેવ** સબ્બકાલમેવ, ન રત્તિમેવ, ન દિવાપિ, ન રહોવેલાયપિ. **વિજાનતા**તિ વિજાનન્તેન. ''અનાસન્નપરા''તિપિ પાળિ, સો એવત્થો. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – ચણ્ડહત્થિઅસ્સમહિંસસીહબ્યગ્ઘયક્ખરક્ખસપિસાચાપિ મનુસ્સાનં અનુપસઙ્કમન્તો વરા સેટ્ઠા, ન અનત્થાવહા, તે પન ઉપસઙ્કમન્તા દિટ્ઠધમ્મિકંયેવ અનત્થં કરેય્યું. ઇત્થિયો પન ઉપસઙ્કમિત્વા દિટ્ઠધમ્મિકં સમ્પરાયિકં વિમોક્ખનિસ્સિતમ્પિ અત્થં વિનાસેત્વા મહન્તં અનત્થં આપાદેન્તિ, તસ્મા અનાસન્નવરા એતા નિચ્ચમેવ વિજાનતાતિ. ઇદાનિ તમત્થં અત્તૂપનાયિકં કત્વા દસ્સેન્તો **''ગામા''**તિઆદિમાહ. તત્થ **ગામા**તિ ગામં. ઉપયોગત્થે હિ એતં નિસ્સક્કવચનં. **અરઞ્ઞમાગમ્મા**તિ અરઞ્ઞતો આગન્ત્વા. **મ**-કારો પદસન્ધિકરો, નિસ્સક્કે ચેતં ઉપયોગવચનં. **તતો**તિ મઞ્ચકતો. **અનામન્તેત્વા**તિ અનાલપિત્વા પુરાણદુતિયિકં ''અપ્પમત્તા હોહી''તિ એત્તકમ્પિ અવત્વા. **પોસિયો**તિ અત્તાનમેવ પરં વિય વદતિ. યે પન ''પક્કામિ''ન્તિ પઠન્તિ, તેસં અહં પોસિયો પક્કામિન્તિ યોજના. યે પન ''સા ઇત્થી થેરં ઘરં ઉપગતં ભોજેત્વા પલોભેતુકામા જાતા, તં દિસ્વા થેરો તાવદેવ ગેહતો નિક્ખમિત્વા વિહારં ગન્ત્વા અત્તનો વસનટ્ઠાને મઞ્ચકે નિસીદિ. સાપિ ખો ઇત્થી પચ્છાભત્તં અલઙ્કતપટિયત્તા વિહારે થેરસ્સ વસનટ્ઠાનં ઉપસઙ્કમિ. તં દિસ્વા થેરો કિઞ્ચિ અવત્વા ઉટ્ઠાય દિવાટ્ઠાનમેવ ગતો''તિ વદન્તિ, તેસં ''ગામા અરઞ્ઞમાગમ્મા''તિ ગાથાપદસ્સ અત્થો યથારુતવસેનેવ નિય્યતિ. વિહારો હિ ઇધ ''અરઞ્ઞ''ન્તિ અધિપ્પેતો.

પોસિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સામઞ્ઞકાનિત્થેરગાથાવણ્ણના

સુખં સુખત્થોતિ આયસ્મતો સામઞ્ઞકાનિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો હુત્વા તત્થ તત્થ ભવે કુસલં ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે મનુસ્સયોનિયં નિબ્બત્તો વિપસ્સિં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો એકં મઞ્ચં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અઞ્ઞતરસ્સ પરિબ્બાજકસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. **સામઞ્ઞકાની**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થુ યમકપાટિહારિયં દિસ્વા પસન્નમાનસો સાસને પબ્બજિત્વા ચરિયાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ઝાનં નિબ્બત્તેત્વા ઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૬.૩૦-૩૩) –

''વિપસ્સિનો ભગવતો, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
એકં મઞ્ચં મયા દિન્નં, પસન્નેન સપાણિના.

''હત્થિયાનં અસ્સયાનં, દિબ્બયાનં સમજ્ઝગં;
તેન મઞ્ચક દાનેન, પત્તોમ્હિ આસવક્ખયં.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં મઞ્ચમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, મઞ્ચદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

થેરસ્સ પન ગિહિસહાયકો કાતિયાનો નામ પરિબ્બાજકો બુદ્ધુપ્પાદતો પટ્ઠાય તિત્થિયાનં હતલાભસક્કારતાય ઘાસચ્છાદનમત્તમ્પિ અલભન્તો આજીવકાપકતો થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા ‘‘તુમ્હે સાકિયપુત્તિયા નામ મહાલાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તા સુખેન જીવથ, મયં પન દુક્ખિતા કિચ્છજીવિકા, કથં નુ ખો પટિપજ્જમાનસ્સ દિટ્ઠધમ્મિકઞ્ચેવ સમ્પરાયિકઞ્ચ સુખં સમ્પજ્જતી’’તિ પુચ્છિ. અથસ્સ થેરો ‘‘નિપ્પરિયાયતો સુખં નામ લોકુત્તરસુખમેવ, તઞ્ચ તદનુરૂપં પટિપત્તિં પટિપજ્જન્તસ્સેવા’’તિ અત્તના તસ્સ અધિગતભાવં પરિયાયેન વિભાવેન્તો ‘‘**સુખં સુખત્થો લભતે તદાચર**’’ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૩૫. તત્થ **સુખન્તિ** નિરામિસં સુખં ઇધાધિપ્પેતં. તઞ્ચ ફલસમાપત્તિ ચેવ નિબ્બાનઞ્ચ. તથા હિ ‘‘અયં સમાધિ પચ્ચુપ્પન્નસુખો ચેવ આયતિઞ્ચ સુખવિપાકો’’ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૫; અ॰ નિ॰ ૫.૨૭; વિભ॰ ૮૦૪) ‘‘નિબ્બાનં પરમં સુખ’’ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૨૦૩-૨૦૪) ચ વુત્તં. **સુખત્થોતિ** સુખપ્પયોજનો, યથાવુત્તેન સુખેન અત્થિકો. **લભતેતિ** પાપુણાતિ, અત્થિકસ્સેવેદં સુખં, ન ઇતરસ્સ. કો પન અત્થિકોતિ આહ ‘‘**તદાચર**’’ન્તિ તદત્થં આચરન્તો, યાય પટિપત્તિયા તં પટિપત્તિં પટિપજ્જન્તોતિ અત્થો. ન કેવલં તદાચરં સુખમેવ લભતે, અથ ખો **કિત્તિઞ્ચ પપ્પોતિ** ‘‘ઇતિપિ સીલવા સુપરિસુદ્ધકાયવચીકમ્મન્તો સુપરિસુદ્ધાજીવો ઝાયી ઝાનયુત્તો’’તિઆદિના કિત્તિં પરમ્મુખા પત્થટયસતં પાપુણાતિ. **યસસ્સ વડ્ઢતીતિ** સમ્મુખે ગુણાભિત્થવસઙ્ખાતો પરિવારસમ્પદાસઙ્ખાતો ચ યસો અસ્સ પરિબ્રૂહતિ. ઇદાનિ ‘‘તદાચર’’ન્તિ સામઞ્ઞતો વુત્તમત્થં સરૂપતો દસ્સેન્તો – ‘‘**યો અરિયમટ્ઠઙ્ગિકમઞ્જસં ઉજું, ભાવેતિ મગ્ગં અમતસ્સ પત્તિયા**’’તિ આહ. તસ્સત્થો **યો** પુગ્ગલો કિલેસેહિ આરકત્તા પરિસુદ્ધટ્ઠેન પટિપજ્જન્તાનં અરિયભાવકરણટ્ઠેન **અરિયં**, સમ્માદિટ્ઠિઆદિઅટ્ઠઙ્ગસમુદાયતાય **અટ્ઠઙ્ગિકં**, અન્તદ્વયરહિતમજ્ઝિમપટિપત્તિભાવતો અકુટિલટ્ઠેન **અઞ્જસં**, કાયવઙ્કાદિપ્પહાનતો **ઉજું**, નિબ્બાનત્થિકેહિ મગ્ગનિયટ્ઠેન કિલેસે મારેન્તો ગમનટ્ઠેન ચ ‘‘**મગ્ગ**’’ન્તિ લદ્ધનામં દુક્ખનિરોધગામિનિપટિપદં **અમતસ્સ** અસઙ્ખતાય ધાતુયા **પત્તિયા** અધિગમાય **ભાવેતિ** અત્તનો સન્તાને ઉપ્પાદેતિ વડ્ઢેતિ ચ, સો નિપ્પરિયાયેન ‘‘સુખત્થો તદાચર’’ન્તિ વુચ્ચતિ, તસ્મા યથાવુત્તં સુખં લભતિ. તં સુત્વા પરિબ્બાજકો પસન્નમાનસો પબ્બજિત્વા સમ્મા પટિપજ્જન્તો નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. ઇદમેવ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ.

સામઞ્ઞકાનિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. કુમાપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

સાધુ સુતન્તિ આયસ્મતો કુમાપુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો ઇતો એકનવુતે કપ્પે અજિનચમ્મવસનો તાપસો હુત્વા બન્ધુમતીનગરે રાજુય્યાને વસન્તો વિપસ્સિં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો પાદબ્ભઞ્જનતેલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો. તતો પટ્ઠાય સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અવન્તિરટ્ઠે વેળુકણ્ટકનગરે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તો. ‘‘નન્દો’’તિસ્સ નામં અકંસુ. માતા પનસ્સ કુમા નામ, તેન **કુમાપુત્તોતિ** પઞ્ઞાયિત્થ. સો આયસ્મતો સારિપુત્તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા લદ્ધપ્પસાદો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો પરિયન્તપબ્બતપસ્સે સમણધમ્મં કરોન્તો વિસેસં નિબ્બત્તેતું અસક્કોન્તો

ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા કમ્મટ્ઠાનં સોધેત્વા સપ્પાયટ્ઠાને વસન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૩.૨૪-૩૦) –

"નગરે બન્ધુમતિયા, રાજુય્યાને વસામહં;
ચમ્મવાસી તદા આસિં, કમણ્ડલુધરો અહં.

"અદ્દસં વિમલં બુદ્ધં, સયમ્ભું અપરાજિતં;
પધાનં પહિતત્તં તં, ઝાયિં ઝાનરતં વસિં.

"સબ્બકામસમિદ્ધઞ્ચ, ઓઘતિણ્ણમનાસવં;
દિસ્વા પસન્નસુમનો, અબ્ભઞ્જનમદાસહં.

"એકનવુતિતો કપ્પે, અબ્ભઞ્જનમદાસહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, અબ્ભઞ્જનસ્સિદં ફલં.

"કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન"ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અરઞ્ઞે કાયદળ્હિબહુલે ભિક્ખૂ દિસ્વા તે ઓવદન્તો સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવં પકાસેન્તો "**સાધુ સુતં સાધુ ચરિતક**"ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૩૬. તત્થ **સાધૂ**તિ સુન્દરં. **સુત**ન્તિ સવનં. તઞ્ચ ખો વિવટ્ટૂપનિસ્સિતં વિસેસતો અપ્પિચ્છતાદિપટિસંયુત્તં દસકથાવત્થુસવનં ઇધાધિપ્પેતં. **સાધુ ચરિતક**ન્તિ તદેવ અપ્પિચ્છતાદિચરિતં ચિણ્ણં, સાધુચરિતમેવ હિ "ચરિતક"ન્તિ વુત્તં. પદદ્વયેનાપિ બાહુસચ્ચં તદનુરૂપં પટિપત્તિઞ્ચ "સુન્દર"ન્તિ દસ્સેતિ. **સદા**તિ સબ્બકાલે નવકમજ્ઝિમથેરકાલે, સબ્બેસુ વા ઇરિયાપથક્ખણેસુ. **અનિકેતવિહારો**તિ કિલેસાનં નિવાસનટ્ઠાનટ્ઠેન પઞ્ચકામગુણા નિકેતા નામ, લોકિયા વા છળારમ્મણધમ્મા. યથાહ – "રૂપનિમિત્તનિકેતવિસારવિનિબન્ધા ખો, ગહપતિ, 'નિકેતસારી'તિ વુચ્ચતી"તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૩.૩). તેસં નિકેતાનં પહાનત્થાય પટિપદા અનિકેતવિહારો. **અત્થપુચ્છન**ન્તિ તં આજાનિતુકામસ્સ કલ્યાણમિત્તં ઉપસઙ્કમિત્વા દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થપભેદસ્સ પુચ્છનં, કુસલાદિભેદસ્સ વા અત્થસ્સ સભાવધમ્મસ્સ "કિં, ભન્તે, કુસલં, કિં અકુસલં, કિં સાવજ્જં, કિં અનવજ્જ"ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૯૬) પુચ્છનં અત્થપુચ્છનં. **પદક્ખિણકમ્મ**ન્તિ તં પન પુચ્છિત્વા પદક્ખિણગ્ગાહિભાવેન તસ્સ ઓવાદે અધિટ્ઠાનં સમ્માપટિપત્તિ. ઇધાપિ "સાધૂ"તિ પદં આનેત્વા યોજેતબ્બં. **એતં સામઞ્ઞ**ન્તિ "સાધુ સુત"ન્તિઆદિના વુત્તં યં સુતં, યઞ્ચ ચરિતં, યો ચ અનિકેતવિહારો , યઞ્ચ અત્થપુચ્છનં, યઞ્ચ પદક્ખિણકમ્મં, એતં સામઞ્ઞં એસો સમણભાવો. યસ્મા ઇમાય એવ પટિપદાય સમણભાવો, ન અઞ્ઞથા, તસ્મા "સામઞ્ઞ"ન્તિ નિપ્પરિયાયતો મગ્ગફલસ્સ અધિવચનં. તસ્સ વા પન અયં અપણ્ણકપટિપદા, તં પનેતં સામઞ્ઞં યાદિસસ્સ સમ્ભવાતિ, તં દસ્સેતું "**અકિઞ્ચનસ્સા**"તિ વુત્તં. અપરિગ્ગાહકસ્સ, ખેત્તવત્થુહિરઞ્ઞસુવણ્ણદાસિદાસાદિપરિગ્ગહપટિગ્ગહણરહિતસ્સાતિ અત્થો.

કુમાપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. કુમાપુત્તસહાયત્થેરગાથાવણ્ણના

નાનાજનપદં યન્તીતિ આયસ્મતો કુમાપુત્તસહાયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો અરઞ્ઞં પવિસિત્વા બહું રુક્ખદણ્ડં છિન્દિત્વા કત્તરયટ્ઠિં કત્વા સઙ્ઘસ્સ અદાસિ. અઞ્ઞઞ્ચ યથાવિભવં પુઞ્ઞં કત્વા દેવેસુ નિબ્બત્તિત્વા તતો પટ્ઠાય સુગતીસુયેવ પરિવત્તેન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વેળુકણ્ટકનગરે ઇદ્ધે કુલે નિબ્બત્તિ. **સુદન્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. ''વાસુલો''તિ કેચિ વદન્તિ. સો કુમાપુત્તસ્સ પિયસહાયો હુત્વા વિચરન્તો ''કુમાપુત્તો પબ્બજિતો''તિ સુત્વા ''ન હિ નૂન સો ઓરકો ધમ્મવિનયો, યત્થ કુમાપુત્તો પબ્બજિતો''તિ તદનુબન્ધેન સયમ્પિ પબ્બજિતુકામો હુત્વા સત્થુ સન્તિકં ઉપસઙ્કમિ. તસ્સ સત્થા ધમ્મં દેસેસિ. સો ભિય્યોસોમત્તાય પબ્બજ્જાય સઞ્જાતછન્દો પબ્બજિત્વા કુમાપુત્તેનેવ સદ્ધિં પરિયન્તપબ્બતે ભાવનાનુયુત્તો વિહરતિ. તેન ચ સમયેન સમ્બહુલા ભિક્ખૂ નાનાજનપદેસુ જનપદચારિકં ચરન્તાપિ ગચ્છન્તાપિ આગચ્છન્તાપિ તં ઠાનં ઉપગચ્છન્તિ. તેન તત્થ કોલાહલં હોતિ. તં દિસ્વા સુદન્તત્થેરો ''ઇમે ભિક્ખૂ નિય્યાનિકસાસને પબ્બજિત્વા જનપદવિતક્કં અનુવત્તેન્તા ચિત્તસમાધિં વિરાધેન્તી''તિ સંવેગજાતો તમેવ સંવેગં અત્તનો ચિત્તદમનસ્સ અઙ્કુસં કરોન્તો ''**નાનાજનપદં યન્તી**''તિ ગાથં અભાસિ.

૩૭. તત્થ **નાનાજનપદ**ન્તિ વિસું વિસું નાનાવિધં જનપદં, કાસિકોસલાદિઅનેકરટ્ઠન્તિ અત્થો. **યન્તી**તિ ગચ્છન્તિ. **વિચરન્તા**તિ ''અસુકો જનપદો સુભિક્ખો સુલભપિણ્ડો, અસુકો ખેમો અરોગો''તિઆદિવિતક્કવસેન જનપદચારિકં ચરન્તા. **અસઞ્ઞતા**તિ તસ્સેવ જનપદવિતક્કસ્સ અપ્પહીનતાય ચિત્તેન અસંયતા. **સમાધિઞ્ચ વિરાધેન્તી**તિ સબ્બસ્સપિ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મસ્સ મૂલભૂતં ઉપચારપ્પનાભેદં સમાધિઞ્ચ નામ વિરાધેન્તિ . **ચ**-સદ્દો સમ્ભાવને. દેસન્તરચરણેન ઝાયિતું ઓકાસાભાવેન અનધિગતં સમાધિં નાધિગચ્છન્તા, અધિગતઞ્ચ વસીભાવાનાપાદનેન જીરન્તા વીરાધેન્તિ નામ. **કિંસુ રટ્ઠચરિયા કરિસ્સતી**તિ **સૂ**તિ નિપાતમત્તં. ''એવંભૂતાનં રટ્ઠચરિયા જનપદચારિકા કિં કરિસ્સતિ, કિં નામ અત્થં સાધેસ્સતિ, નિરત્થકાવા''તિ ગરહન્તો વદતિ. **તસ્મા**તિ યસ્મા ઈદિસી દેસન્તરચરિયા ભિક્ખુસ્સ ન અત્થાવહા, અપિ ચ ખો અનત્થાવહા સમ્પત્તીનં વિરાધનતો, તસ્મા. **વિનેય્ય સારમ્ભ**ન્તિ વસનપદેસે અરતિવસેન ઉપ્પન્નં સારમ્ભં ચિત્તસંકિલેસં તદનુરૂપેન પટિસઙ્ખાનેન વિનેત્વા વૂપસમેત્વા. **ઝાયેય્યા**તિ આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ચાતિ દુવિધેનપિ ઝાનેન ઝાયેય્ય. **અપુરક્ખતો**તિ મિચ્છાવિતક્કેહિ તણ્હાદીહિ વા ન પુરક્ખતોતિ તેસં વસં અનુપગચ્છન્તો કમ્મટ્ઠાનમેવ મનસિ કરેય્યાતિ અત્થો. એવં પન વત્વા થેરો તમેવ સંવેગં અઙ્કુસં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૩.૩૬-૪૧) –

''કાનનં વનમોગ્ગય્હ, વેળું છેત્વાનહં તદા;
આલમ્બનં કરિત્વાન, સઙ્ઘસ્સ અદદિં બહું.

''તેન ચિત્તપ્પસાદેન, સુબ્બતે અભિવાદિય;
આલમ્બદણ્ડં દત્વાન, પક્કામિં ઉત્તરામુખો.

''ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં દણ્ડમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, દણ્ડદાનસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

યં પનત્થં અઙ્કુસં કત્વા અયં થેરો અરહત્તં પત્તો, તમેવત્થં હદયે ઠપેત્વા અરહત્તં પત્તોપિ ‘‘**નાનાજનપદં યન્તિ**’’તિ ઇદમેવ ગાથં અભાસિ. તસ્મા તદેવસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

કુમાપુત્તસહાયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ગવમ્પતિત્થેરગાથાવણ્ણના

યો ઇદ્ધિયા સરભુન્તિ આયસ્મતો ગવમ્પતિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો ઇતો એકતિંસે કપ્પે સિખિં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો પુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે ઉપ્પન્નો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો કોણાગમનસ્સ ભગવતો ચેતિયે છત્તઞ્ચ વેદિકઞ્ચ કારેસિ. કસ્સપસ્સ પન ભગવતો કાલે અઞ્ઞતરસ્મિં કુલગેહે નિબ્બત્તો. તસ્મિઞ્ચ કુલે બહું ગોમણ્ડલં અહોસિ. તં ગોપાલકા રક્ખન્તિ. અયં તત્થ અન્તરન્તરા યુત્તપ્પયુત્તં વિચારેન્તો વિચરતિ. સો એકં ખીણાસવત્થેરં ગામે પિણ્ડાય ચરિત્વા બહિગામે દેવસિકં એકસ્મિં પદેસે ભત્તકિચ્ચં કરોન્તં દિસ્વા ‘‘અય્યો સૂરિયાતપેન કિલમિસ્સતી’’તિ ચિન્તેત્વા ચત્તારો સિરીસદણ્ડે ઉસ્સાપેત્વા તેસં ઉપરિ સિરીસસાખાયો ઠપેત્વા સાખામણ્ડપં કત્વા અદાસિ. ‘‘મણ્ડપસ્સ સમીપે સિરીસરુક્ખં રોપેસી’’તિ ચ વદન્તિ. તસ્સ અનુકમ્પાય દેવસિકં થેરો તત્થ નિસીદિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તતો ચવિત્વા ચાતુમહારાજિકેસુ નિબ્બત્તિ. તસ્સ પુરિમકમ્મસંસૂચકં વિમાનદ્વારે મહન્તં સિરીસવનં નિબ્બત્તિ વણ્ણગન્ધસમ્પન્નેહિ અઞ્ઞેહિ પુપ્ફેહિ સબ્બકાલે ઉપસોભયમાનં, તેન તં વિમાનં ‘‘સેરીસક’’ન્તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો દેવપુત્તો એકં બુદ્ધન્તરં દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ સંસરિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે યસત્થેરસ્સ ચતૂસુ ગિહિસહાયેસુ **ગવમ્પતિ** નામ હુત્વા આયસ્મતો યસસ્સ પબ્બજિતભાવં સુત્વા અત્તનો સહાયેહિ સદ્ધિં ભગવતો સન્તિકં અગમાસિ . સત્થા તસ્સ ધમ્મં દેસેસિ. સો દેસનાવસાને સહાયેહિ સદ્ધિં અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૩.૪૨-૪૭) –

‘‘મિગલુદ્દો પુરે આસિં, વિપિને વિચરં અહં;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, સબ્બધમ્માન પારગું.

‘‘તસ્મિં મહાકારુણિકે, સબ્બસત્તહિતે રતે;
પસન્નચિત્તો સુમનો, નેલપુપ્ફં અપૂજયિં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરો વિમુત્તિસુખં પટિસંવેદેન્તો સાકેતે વિહરતિ અઞ્જનવને. તેન ચ સમયેન ભગવા મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં સાકેતં ગન્ત્વા અઞ્જનવને વિહાસિ. સેનાસનં નપ્પહોસિ. સમ્બહુલા ભિક્ખૂ વિહારસામન્તા સરભુયા નદિયા વાલિકાપુળિને સયિંસુ. અથ અડ્ઢરત્તસમયે નદિયા ઉદકોઘે આગચ્છન્તે સામણેરાદયો ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દા અહેસું. ભગવા તં ઞત્વા આયસ્મન્તં ગવમ્પતિં આણાપેસિ – ‘‘ગચ્છ, ગવમ્પતિ, જલોઘં વિક્ખમ્ભેત્વા ભિક્ખૂનં ફાસુવિહારં કરોહી’’તિ. થેરો ‘‘સાધુ, ભન્તે’’તિ ઇદ્ધિબલેન નદીસોતં વિક્ખમ્ભિ, તં દૂરતોવ પબ્બતકૂટં વિય અટ્ઠાસિ. તતો પટ્ઠાય થેરસ્સ આનુભાવો લોકે પાકટો અહોસિ. અથેકદિવસં સત્થા મહતિયા

દેવપરિસાય મજ્ઝે નિસીદિત્વા ધમ્મં દેસેન્તં થેરં દિસ્વા લોકાનુકમ્પાય તસ્સ ગુણાનં વિભાવનત્થં તં પસંસન્તો “**યો ઇદ્ધિયા સરભુ**”ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૩૮. તત્થ **ઇદ્ધિયા**તિ અધિટ્ઠાનિદ્ધિયા. **સરભુ**ન્તિ એવંનામિકં નદિં, યં લોકે ‘‘સરભુ’’ન્તિ વદન્તિ. **અટ્ઠપેસી**તિ સન્દિતું અદેન્તો સોતં નિવત્તેત્વા પબ્બતકૂટં વિય મહન્તં જલરાસિં કત્વા ઠપેસિ. **અસિતો**તિ નસિતો, તણ્હાદિટ્ઠિનિસ્સયરહિતો, બન્ધનસઙ્ખાતાનં વા સબ્બસંયોજનાનં સમુચ્છિન્નત્તા કેનચિપિ બન્ધનેન અબદ્ધો, તતો એવ એજાનં કિલેસાનં અભાવતો **અનેજો સો, ગવમ્પતિ, તં સબ્બસઙ્ગાતિગતં** તાદિસં સબ્બેપિ રાગદોસમોહમાનદિટ્ઠિસઙ્ગે અતિક્કમિત્વા ઠિતત્તા સબ્બસઙ્ગાતિગતં, અસેક્ખમુનિભાવતો **મહામુનિં**, તતો એવ કામકમ્મભવાદિભેદસ્સ સકલસ્સપિ ભવસ્સ પારં નિબ્બાનં ગતત્તા **ભવસ્સ પારગું. દેવા નમસ્સન્તી**તિ દેવાપિ ઇમસ્સન્તિ, પગેવ ઇતરા પજાતિ.

ગાથાપરિયોસાને મહતો જનકાયસ્સ ધમ્માભિસમયો અહોસિ. થેરો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ‘‘સત્થારં પૂજેસ્સામી’’તિ ઇમમેવ ગાથં અભાસીતિ.

ગવમ્પતિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. તિસ્સત્થેરગાથાવણ્ણના

સત્તિયા વિય ઓમટ્ઠોતિ આયસ્મતો તિસ્સત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો તિસ્સસ્સ ભગવતો બોધિયા મૂલે પુરાણપણ્ણાનિ નીહરિત્વા સોધેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુનગરે ભગવતો પિતુચ્છાપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ **તિસ્સો** નામ નામેન. સો ભગવન્તં અનુપબ્બજિત્વા ઉપસમ્પન્નો હુત્વા અરઞ્ઞાયતને વિહરન્તો જાતિં પટિચ્ચ માનં કરોન્તો કોધૂપાયાસબહુલો ચ ઉજ્ઝાનબહુલો ચ હુત્વા વિચરતિ, સમણધમ્મે ઉસ્સુક્કં ન કરોતિ. અથ નં સત્થા એકદિવસં દિવાટ્ઠાને વિવટમુખં નિદ્દાયન્તં દિબ્બચક્ખુના ઓલોકેન્તો સાવત્થિતો આકાસેન ગન્ત્વા તસ્સ ઉપરિ આકાસેયેવ ઠત્વા ઓભાસં ફરિત્વા તેનોભાસેન પટિબુદ્ધસ્સ સતિં ઉપ્પાદેત્વા ઓવાદં દેન્તો “**સત્તિયા વિય ઓમટ્ઠો**”તિ ગાથં અભાસિ.

૩૯. તત્થ **સત્તિયા**તિ દેસનાસીસમેતં, એકતોધારાદિના સત્થેનાતિ અત્થો. **ઓમટ્ઠો**તિ પહતો. ચત્તારો હિ પહારા ઓમટ્ઠો ઉમ્મટ્ઠો મટ્ઠો વિમટ્ઠોતિ. તત્થ ઉપરિ ઠત્વા અધોમુખં દિન્નપહારો ઓમટ્ઠો નામ, હેટ્ઠા ઠત્વા ઉદ્ધમ્મુખં દિન્નપહારો ઉમ્મટ્ઠો નામ, અગ્ગળસૂચિ વિય વિનિવિજ્ઝિત્વા ગતો મટ્ઠો નામ, સેસો સબ્બોપિ વિમટ્ઠો નામ. ઇમસ્મિં પન ઠાને ઓમટ્ઠો ગહિતો. સો હિ સબ્બદારુણો દુરુદ્ધરણસલ્લો દુત્તિકિચ્છો અન્તોદોસો અન્તોપુબ્બલોહિતોવ હોતિ, પુબ્બલોહિતં અનિક્ખમિત્વા વણમુખં પરિયોનન્ધિત્વા તિટ્ઠતિ. પુબ્બલોહિતં નીહરિતુકામેહિ મઞ્ચેન સદ્ધિં બન્ધિત્વા અધોસિરો કાતબ્બો હોતિ, મરણં વા મરણમત્તં વા દુક્ખં પાપુણન્તિ. **ડય્હમાને**તિ અગ્ગિના ઝાયમાને. **મત્થકે**તિ સીસે. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા સત્તિયા ઓમટ્ઠો પુરિસો સલ્લુબ્બાહનવણતિકિચ્છનાનં અત્થાય વીરિયં આરભતિ તાદિસં પયોગં કરોતિ પરક્કમતિ, યથા ચ ડય્હમાને મત્થકે આદિત્તસીસો પુરિસો તસ્સ નિબ્બાપનત્થં વીરિયં આરભતિ તાદિસં પયોગં કરોતિ, એવમેવં, ભિક્ખુ, કામરાગપ્પહાનાય સતો અપ્પમત્તો અતિવિય ઉસ્સાહજાતો હુત્વા વિહરેય્યાતિ.

એવં ભગવા તસ્સ થેરસ્સ કોધૂપાયાસવૂપસમાય ઓવાદં દેન્તો તદેકટ્ઠતાય કામરાગપ્પહાનસીસેન દેસનં નિટ્ઠાપેસિ. થેરો ઇમં ગાથં સુત્વા સંવિગ્ગહદયો વિપસ્સનાય યુત્તપ્પયુત્તો વિહાસિ. તસ્સ અજ્ઝાસયં ઞત્વા સત્થા સંયુત્તકે **તિસ્સત્થેરસુત્તં** (સં॰ નિ॰ ૩.૮૪) દેસેસિ. સો દેસનાપરિયોસાને અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૩.૬૬-૭૩) –

> ''દેવલોકે મનુસ્સે ચે, અનુભોત્વા ઉભો યસે;
> અવસાને ચ નિબ્બાનં, સિવં પત્તો અનુત્તરં.
>
> ''સમ્બુદ્ધં ઉદ્દિસિત્વાન, બોધિં વા તસ્સ સત્થુનો;
> યો પુઞ્ઞં પસવી પોસો, તસ્સ કિં નામ દુલ્લભં.
>
> ''મગ્ગે ફલે આગમે ચ, ઝાનાભિઞ્ઞાગુણેસુ ચ;
> અઞ્ઞેસં અધિકો હુત્વા, નિબ્બાયામિ અનાસવો.
>
> ''પુરેહં બોધિયા પત્તં, છડ્ડેત્વા હટ્ઠમાનસો;
> ઇમેહિ વીસતઙ્ગેહિ, સમઙ્ગી હોમિ સબ્બથા.
>
> ''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો સત્થારં પૂજેતું તમેવ ગાથં અભાસિ.

તિસ્સત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. વડ્ઢમાનત્થેરગાથાવણ્ણના

સત્તિયા વિય ઓમટ્ઠોતિ આયસ્મતો વડ્ઢમાનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો ઇતો દ્વેનવુતે કપ્પે તિસ્સસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો તિસ્સં ભગવન્તં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો સુપરિપક્કાનિ વણ્ટતો મુત્તાનિ અમ્બફલાનિ અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં પુઞ્ઞકમ્માનિ ઉપચિનન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વેસાલિયં લિચ્છવિરાજકુલે નિબ્બત્તિ, **વડ્ઢમાનો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો સદ્ધો પસન્નો દાયકો દાનરતો કારકો સઙ્ઘુપટ્ઠાકો હુત્વા તથારૂપે અપરાધે સત્થારા પત્તનિક્કુજ્જનકમ્મે કારાપિતે અગ્ગિં અક્કન્તો વિય સઙ્ઘં ખમાપેત્વા કમ્મં પટિપ્પસ્સમ્ભેત્વા સઞ્જાતસંવેગો પબ્બજિ, પબ્બજિત્વા પન થિનમિદ્ધાભિભૂતો વિહાસિ. તં સત્થા સંવેજેન્તો ''**સત્તિયા વિય ઓમટ્ઠો**''તિ ગાથં અભાસિ.

૪૦. તત્થ **ભવરાગપ્પહાનાયા**તિ ભવરાગસ્સ રૂપરાગસ્સ અરૂપરાગસ્સ ચ પજહનત્થાય. યદિપિ અજ્ઝત્તસંયોજનાનિ અપ્પહાય બહિદ્ધસંયોજનાનં પહાનં નામ નત્થિ, નાનન્તરિકભાવતો પન ઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનપ્પહાનવચનેન ઓરમ્ભાગિયસંયોજનપ્પહાનમ્પિ વુત્તમેવ હોતિ. યસ્મા વા સમુચ્છિન્નોરમ્ભાગિયસંયોજનાનમ્પિ કેસઞ્ચિ અરિયાનં ઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનાનિ દુપ્પહેય્યાનિ હોન્તિ, તસ્મા સુપ્પહેય્યતો દુપ્પહેય્યમેવ દસ્સેન્તો ભગવા ભવરાગપ્પહાનસીસેન સબ્બસ્સાપિ ઉદ્ધમ્ભાગિયસંયોજનસ્સ પહાનમાહ. થેરસ્સ એવ વા અજ્ઝાસયવસેનેવં વુત્તં. સેસં વુત્તનયમેવ.

વડ્ઢમાનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુત્થવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પઞ્ચમવગ્ગો

૧. સિરિવડ્ઢત્થેરગાથાવણ્ણના

વિવરમનુપતન્તિ વિજ્જુતાતિ આયસ્મતો સિરિવડ્ઢત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો વિપસ્સિં ભગવન્તં પસ્સિત્વા કિઙ્કણિપુપ્ફેહિ પૂજં કત્વા તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ગેહે નિબ્બત્તિ, **સિરિવડ્ઢો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો બિમ્બિસારસમાગમે સત્થરિ સદ્ધમ્મે ચ ઉપ્પન્નપ્પસાદો હેતુસમ્પન્નતાય પબ્બજિ. પબ્બજિત્વા ચ કતપુબ્બકિચ્ચો વેભારપણ્ડવપબ્બતાનં અવિદૂરે અઞ્ઞતરસ્મિં અરઞ્ઞાયતને પબ્બતગુહાયં કમ્મટ્ઠાનમનુયુત્તો વિહરતિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે મહા અકાલમેઘો ઉટ્ઠહિ. વિજ્જુલ્લતા પબ્બતવિવરં પવિસન્તિયો વિય વિચરન્તિ. થેરસ્સ ધમ્મપરિળાહાભિભૂતસ્સ સારગબ્ભેહિ મેઘવાતેહિ ધમ્મપરિળાહો વૂપસમિ. ઉતુસપ્પાયલાભેન ચિત્તં એકગ્ગં અહોસિ. સમાહિતચિત્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨૧.૧૦-૧૪) –

‘‘કઞ્ચનગ્ઘિયસઙ્કાસો, સબ્બઞ્ઞૂ લોકનાયકો;
ઓદકં દહમોગ્ગય્હ, સિનાયિ અગ્ગપુગ્ગલો.

‘‘પગ્ગય્હ કિઙ્કણિં પુપ્ફં, વિપસ્સિસ્સાભિરોપયિં;
ઉદગ્ગચિત્તો સુમનો, દ્વિપદિન્દસ્સ તાદિનો.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સત્તવીસતિકપ્પમ્હિ, રાજા ભીમરથો અહુ;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞાપદેસેન અત્તસન્નિસ્સયં ઉદાનં ઉદાનેન્તો ‘‘**વિવરમનુપતન્તિ વિજ્જુતા**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૪૧. તત્થ **વિવર**ન્તિ અન્તરા વેમજ્ઝં. **અનુપતન્તી**તિ અનુલક્ખણે પતન્તિ પવત્તન્તિ, વિજ્જોતન્તીતિ અત્થો. વિજ્જોતનમેવ હિ વિજ્જુલ્લતાનં પવત્તિ નામ. **અનુ**-સદ્દયોગેન ચેત્થ ઉપયોગવચનં, યથા ‘‘રુક્ખમનુવિજ્જોતન્તી’’તિ. **વિજ્જુતા**તિ સતેરતા. **વેભારસ્સ ચ પણ્ડવસ્સ ચા**તિ વેભારપબ્બતસ્સ ચ પણ્ડવપબ્બતસ્સ ચ વિવરમનુપતન્તીતિ યોજના. **નગવિવરગતો**તિ નગવિવરં પબ્બતગુહં ઉપગતો. **ઝાયતી**તિ

આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ચ ઝાયતિ, સમથવિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેન્તો ભાવેતિ. **પુત્તો અપ્પટિમસ્સ તાદિનો**તિ સીલક્ખન્ધાદિધમ્મકાયસમ્પત્તિયા રૂપકાયસમ્પત્તિયા ચ અનુપમસ્સ ઉપમારહિતસ્સ ઇટ્ઠાનિટ્ઠાદીસુ તાદિલક્ખણસમ્પત્તિયા તાદિનો બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઓરસપુત્તો. પુત્તવચનેનેવ ચેત્થ થેરેન સત્થુ અનુજાતભાવદીપનેન અઞ્ઞા બ્યાકતાતિ વેદિતબ્બં.

સિરિવડ્ઢત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ખદિરવનિયત્થેરગાથાવણ્ણના

ચાલે ઉપચાલેતિ આયસ્મતો ખદિરવનિયરેવતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે તિત્થનાવિકકુલે નિબ્બત્તિત્વા મહાગઙ્ગાય પયાગતિત્થે તિત્થનાવાકમ્મં કરોન્તો એકદિવસં સસાવકસઙ્ઘં ભગવન્તં ગઙ્ગાતીરં ઉપગતં દિસ્વા પસન્નમાનસો નાવાસઙ્ઘાટં યોજેત્વા મહન્તેન પૂજાસક્કારેન પરતીરં પાપેત્વા અઞ્ઞતરં ભિક્ખું સત્થારા આરઞ્ઞકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપિયમાનં દિસ્વા તદત્થં પત્થનં પટ્ઠપેત્વા ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ મહાદાનં પવત્તેસિ. ભગવા ચ તસ્સ પત્થનાય અવજ્ઝભાવં બ્યાકાસિ. સો તતો પટ્ઠાય તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે નાલકગામે રૂપસારિયા બ્રાહ્મણિયા કુચ્છિસ્મિં નિબ્બત્તિ. તં વયપ્પત્તં માતાપિતરો ઘરબન્ધનેન બન્ધિતુકામા જાતા. સો સારિપુત્તત્થેરસ્સ પબ્બજિતભાવં સુત્વા ''મય્હં જેટ્ઠભાતા અય્યો ઉપતિસ્સો ઇમં વિભવં છડ્ડેત્વા પબ્બજિતો, તેન વન્તં ખેળપિણ્ડં કથાહં પચ્છા ગિલિસ્સામી''તિ જાતસંવેગો પાસં અનુપગચ્છનકમિગો વિય ઞાતકે વઞ્ચેત્વા હેતુસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો ભિક્ખૂનં સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મસેનાપતિનો કનિટ્ઠભાવં નિવેદેત્વા અત્તનો પબ્બજ્જાય છન્દં આરોચેસિ. ભિક્ખૂ તં પબ્બાજેત્વા પરિપુણ્ણવીસતિવસ્સં ઉપસમ્પાદેત્વા કમ્મટ્ઠાને નિયોજેસું. સો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ખદિરવનં પવિસિત્વા, ''અરહત્તં પત્વા ભગવન્તં ધમ્મસેનાપતિઞ્ચ પસ્સિસ્સામી''તિ ઘટેન્તો વાયમન્તો ઞાણસ્સ પરિપાકગતત્તા નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૬૨૮-૬૪૩) –

''ગઙ્ગા ભાગીરથી નામ, હિમવન્તા પભાવિતા;
કુતિત્થે નાવિકો આસિં, ઓરિમે ચ તરિં અહં.

''પદુમુત્તરો નાયકો, સમ્બુદ્ધો દ્વિપદુત્તમો;
વસીસતસહસ્સેહિ, ગઙ્ગાતીરમુપાગતો.

''બહૂ નાવા સમાનેત્વા, વડ્ઢકીહિ સુસઙ્ખતં;
નાવાય છદનં કત્વા, પટિમાનિં નરાસભં.

''આગન્ત્વાન ચ સમ્બુદ્ધો, આરુહિ તઞ્ચ નાવકં;
વારિમજ્ઝે ઠિતો સત્થા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

''યો સો તારેસિ સમ્બુદ્ધં, સઙ્ઘઞ્ચાપિ અનાસવં;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, દેવલોકે રમિસ્સતિ.

''નિબ્બત્તિસ્સતિ તે બ્યમ્હં, સુકતં નાવસણ્ઠિતં;

આકાસે પુપ્ફછદનં, ધારયિસ્સતિ સબ્બદા.

‘‘અટ્ઠપઞ્ઞાસકપ્પમ્હિ, તારકો નામ ખત્તિયો;
ચાતુરન્તો વિજિતાવી, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

‘‘સત્તપઞ્ઞાસકપ્પમ્હિ , ચમ્મકો નામ ખત્તિયો;
ઉગ્ગચ્છન્તોવ સૂરિયો, જોતિસ્સતિ મહબ્બલો.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તિદસા સો ચવિત્વાન, મનુસ્સત્તં ગમિસ્સતિ;
રેવતો નામ નામેન, બ્રહ્મબન્ધુ ભવિસ્સતિ.

‘‘અગારા નિક્ખમિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
ગોતમસ્સ ભગવતો, સાસને પબ્બજિસ્સતિ.

‘‘સો પચ્છા પબ્બજિત્વાન, યુત્તયોગો વિપસ્સકો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘વીરિયં મે ધુરધોરય્હં, યોગક્ખેમાધિવાહનં;
ધારેમિ અન્તિમં દેહં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને.

‘‘સતસહસ્સે કતં કમ્મં, ફલં દસ્સેસિ મે ઇધ;
સુમુત્તો સરવેગોવ, કિલેસે ઝાપયી મમ.

‘‘તતો મં વનનિરતં, દિસ્વા લોકન્તગૂ મુનિ;
વનવાસિભિક્ખૂનગ્ગં, પઞ્ઞપેસિ મહામતિ.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા થેરો સત્થારં ધમ્મસેનાપતિઞ્ચ વન્દિતું સેનાસનં સંસામેત્વા પત્તચીવરમાદાય અનુપુબ્બેન સાવત્થિં પત્વા જેતવનં પવિસિત્વા સત્થારં ધમ્મસેનાપતિઞ્ચ વન્દિત્વા કતિપાહં જેતવને વિહાસિ . અથ નં સત્થા અરિયગણમજ્ઝે નિસિન્નો આરઞ્ઞકાનં ભિક્ખૂનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં આરઞ્ઞકાનં યદિદં રેવતો ખદિરવનિયો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૯૮, ૨૦૩). સો અપરભાગે અત્તનો જાતગામં ગન્ત્વા ‘‘ચાલા, ઉપચાલા, સીસૂપચાલા’’તિ તિસ્સન્નં ભગિનીનં પુત્તે ‘‘ચાલા, ઉપચાલા, સીસૂપચાલા’’તિ તયો ભાગિનેય્યે આનેત્વા પબ્બાજેત્વા કમ્મટ્ઠાને નિયોજેસિ. તે કમ્મટ્ઠાનં અનુયુત્તા વિહરન્તિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે થેરસ્સ કોચિદેવ આબાધો ઉપ્પન્નો. તં સુત્વા સારિપુત્તત્થેરો રેવતં ‘‘ગિલાનપુચ્છનં અધિગમપુચ્છનઞ્ચ કરિસ્સામી’’તિ ઉપગચ્છિ. રેવતત્થેરો ધમ્મસેનાપતિં દૂરતોવ આગચ્છન્તં દિસ્વા તેસં સામણેરાનં સતુપ્પાદનવસેન ઓવદન્તો **‘‘ચાલે ઉપચાલે’’**તિ ગાથં અભાસિ.

૪૨. તત્થ **ચાલે ઉપચાલે સીસૂપચાલે**તિ તેસં આલપનં. ‘‘ચાલા, ઉપચાલા, સીસૂપચાલા’’તિ હિ ઇત્થિલિઙ્ગવસેન લદ્ધનામા તે તયો દારકા પબ્બજિતાપિ તથા વોહરીયન્તિ. ‘‘‘ચાલી, ઉપચાલી, સીસૂપચાલી’તિ તેસં નામ’’ન્તિ ચ વદન્તિ. યદત્થં ‘‘ચાલા’’તિઆદિના આમન્તનં કતં, તં દસ્સેન્તો ‘‘**પતિસ્સતા નુ ખો વિહરથા**’’તિ વત્વા તત્થ કારણમાહ ‘‘**આગતો વો વાલં વિય વેધી**’’તિ. **પતિસ્સતા**તિ પતિસ્સતિકા. **ખો**તિ અવધારણે. **આગતો**તિ આગચ્છિ. **વો**તિ તુમ્હાકં. **વાલં વિય વેધી**તિ વાલવેધી વિય, અયઞ્હેત્થ સઙ્ખેપત્થો – તિક્ખજવનનિબ્બેધિકપઞ્ઞતાય વાલવેધિરૂપો સત્થુકપ્પો તુમ્હાકં માતુલત્થેરો આગતો, તસ્મા સમણસઞ્ઞં ઉપટ્ઠપેત્વા સતિસમ્પજઞ્ઞયુત્તા એવ હુત્વા વિહરથ, ‘‘યથાધિગતે વિહારે અપ્પમત્તા ભવથા’’તિ.

તં સુત્વા તે સામણેરા ધમ્મસેનાપતિસ્સ પચ્ચુગ્ગમનાદિવત્તં કત્વા ઉભિન્નં માતુલત્થેરાનં પટિસન્થારવેલાયં નાતિદૂરે સમાધિં સમાપજ્જિત્વા નિસીદિંસુ. ધમ્મસેનાપતિ રેવતત્થેરેન સદ્ધિં પટિસન્થારં કત્વા ઉટ્ઠાયાસના તે સામણેરે ઉપસઙ્કમિ, તે તથાકાલપરિચ્છેદસ્સ કતત્તા થેરે ઉપસઙ્કમન્તે એવ ઉટ્ઠહિત્વા વન્દિત્વા અટ્ઠંસુ. થેરો ‘‘કતરકતરવિહારેન વિહરથા’’તિ પુચ્છિત્વા તેહિ ‘‘ઇમાય ઇમાયા’’તિ વુત્તે ‘‘દારકેપિ નામ એવં વિનેન્તો મય્હં ભાતિકો પચ્ચપાદિ વત ધમ્મસ્સ અનુધમ્મ’’ન્તિ થેરં પસંસન્તો પક્કામિ.

ખદિરવનિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સુમઙ્ગલત્થેરગાથાવણ્ણના

સુમુત્તિકોતિ આયસ્મતો સુમઙ્ગલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે રુક્ખદેવતા હુત્વા નિબ્બત્તિ. સો એકદિવસં સત્થારં ન્હાયિત્વા એકચીવરં ઠિતં દિસ્વા સોમનસ્સપ્પત્તો હુત્વા અપ્ફોટેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયા અવિદૂરે અઞ્ઞતરસ્મિં ગામકે તાદિસેન કમ્મનિસ્સન્દેન દલિદ્દકુલે નિબ્બત્તિ. તસ્સ **સુમઙ્ગલો**તિ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો ખુજ્જકાસિતનઙ્ગલકુદ્દાલપરિક્ખારો હુત્વા કસિયા જીવતિ. સો એકદિવસં રઞ્ઞા પસેનદિકોસલેન ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ મહાદાને પવત્તિયમાને દાનોપકરણાનિ ગહેત્વા આગચ્છન્તેહિ મનુસ્સેહિ સદ્ધિં દધિઘટં ગહેત્વા આગતો ભિક્ખૂનં સક્કારસમ્માનં દિસ્વા ‘‘ઇમે સમણા સક્યપુત્તિયા સુખુમવત્થસુનિવત્થા સુભોજનાનિ ભુઞ્જિત્વા નિવાતેસુ સેનાસનેસુ વિહરન્તિ, યંનૂનાહમ્પિ પબ્બજેય્ય’’ન્તિ ચિન્તેત્વા, અઞ્ઞતરં મહાથેરં ઉપસઙ્કમિત્વા અત્તનો પબ્બજ્જાધિપ્પાયં નિવેદેસિ. સો તં કરુણાયન્તો પબ્બાજેત્વા કમ્મટ્ઠાનં આચિક્ખિ. સો અરઞ્ઞે વિહરન્તો એકવિહારે નિબ્બિન્નો ઉક્કણ્ઠિતો હુત્વા, વિબ્ભમિતુકામો ઞાતિગામં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે કચ્છં બન્ધિત્વા ખેત્તં કસન્તે કિલિટ્ઠવત્થનિવત્થે સમન્તતો રજોકિણ્ણસરીરે વાતાતપેન ફુસ્સન્તે કસ્સકે દિસ્વા, ‘‘મહન્તં વતિમે સત્તા જીવિકનિમિત્તં દુક્ખં પચ્ચનુભોન્તી’’તિ સંવેગં પટિલભિ. ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા યથાગહિતં કમ્મટ્ઠાનં ઉપટ્ઠાસિ. સો અઞ્ઞતરં રુક્ખમૂલં ઉપગન્ત્વા વિવેકં લભિત્વા યોનિસો મનસિકરોન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૨.૧૧-૧૯) –

> ‘‘અત્થદસ્સી જિનવરો, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
> વિહારા અભિનિક્ખમ્મ, તળાકં ઉપસઙ્કમિ.
>
> ‘‘ન્હાત્વા પિત્વા ચ સમ્બુદ્ધો, ઉત્તરિત્વેકચીવરો;

અદ્દસાસિ ભગવા તત્થ, વિલોકેન્તો દિસોદિસં.

‘‘ભવને ઉપવિટ્ઠોહં, અદ્દસં લોકનાયકં;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, અપ્ફોટેસિં અહં તદા.

‘‘સતરંસિંવ જોતન્તં, પભાસન્તંવ કઞ્ચનં;
નચ્ચગીતે પયુત્તોહં, પઞ્ચઙ્ગતૂરિયમ્હિ ચ.

‘‘યં યં યોનુપપજ્જામિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
સબ્બે સત્તે અભિભોમિ, વિપુલો હોતિ મે યસો.

‘‘નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
અત્તાનં તોસયિત્વાન, પરે તોસેસિ ત્વં મુનિ.

‘‘પરિગ્ગહે નિસીદિત્વા, હાસં કત્વાન સુબ્બતે;
ઉપટ્ઠહિત્વા સમ્બુદ્ધં, તુસિતં ઉપપજ્જહં.

‘‘સોળસેતો કપ્પસતે, દ્વિનવએકચિન્તિતા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સમ્પત્તિં અત્તનો દુક્ખવિમુત્તિઞ્ચ કિત્તનવસેન ઉદાનં ઉદાનેન્તો **‘‘સુમુત્તિકો’’**તિઆદિમાહ.

૪૩. તત્થ **સુમુત્તિકો**તિ સુન્દરા અચ્ચન્તિકતાય અપુનબ્ભવિકા મુત્તિ એતસ્સાતિ સુમુત્તિકો. તસ્સ પન વિમુત્તિયા પાસંસિયતાય અચ્છરિયતાય ચ અપ્ફોટેન્તો આહ **‘‘સુમુત્તિકો’’**તિ. પુન તત્થ વિમુત્તિયં અત્તનો પસાદસ્સ દળ્હભાવં દસ્સેન્તો **‘‘સાહુ સુમુત્તિકોમ્હી’’**તિ આહ. ‘‘સાધુ સુટ્ઠુ મુત્તિકો વતમ્હી’’તિ અત્થો. ‘‘કુતો પનાયં સુમુત્તિકતા’’તિ? કામઞ્ચાયં થેરો સબ્બસ્માપિ વટ્ટદુક્ખતો સુવિમુત્તો, અત્તનો પન તાવ ઉપટ્ઠિતં અતિવિય અનિટ્ઠભૂતં દુક્ખં દસ્સેન્તો **‘‘તીહિ ખુજ્જકેહી’’**તિઆદિમાહ. તત્થ **ખુજ્જકેહી**તિ ખુજ્જસભાવેહિ, ખુજ્જાકારેહિ વા. નિસ્સક્કવચનઞ્ચેતં મુત્તસદ્દાપેક્ખાય. કસ્સકો હિ અખુજ્જોપિ સમાનો તીસુ ઠાનેસુ અત્તાનં ખુજ્જં કત્વા દસ્સેતિ લાયને કસને કુદ્દાલકમ્મે ચ. યો હિ પન કસ્સકો લાયનાદીનિ કરોતિ , તાનિપિ અસિતાદીનિ કુટિલાકારતો ખુજ્જકાનીતિ વુત્તં ‘‘તીહિ ખુજ્જકેહી’’તિ.

ઇદાનિ તાનિ સરૂપતો દસ્સેન્તો **‘‘અસિતાસુ મયા, નઙ્ગલાસુ મયા, ખુદ્દકુદ્દાલાસુ મયા’’**તિ આહ. તત્થ **અસિતાસુ મયા**તિ લવિત્તેહિ મયા મુત્તન્તિ અત્થો. નિસ્સક્કે ચેતં ભુમ્મવચનં. સેસેસુપિ એસેવ નયો. અપરે પન **‘‘અસિતાસુ મયા**તિ લવિત્તેહિ કરણભૂતેહિ મયા ખુજ્જિત’’ન્તિ વદન્તિ. તેસં મતેન કરણત્થે હેતુમ્હિ વા ભુમ્મવચનં. **‘‘નઙ્ગલાસૂ’’**તિ લિઙ્ગવિપલ્લાસં કત્વા વુત્તં, નઙ્ગલેહિ કસિરેહીતિ અત્થો. અત્તના વળઞ્જિતકુદ્દાલસ્સ સભાવતો વળઞ્જનેન વા અપ્પકતાય વુત્તં ‘‘ખુદ્દકુદ્દાલાસૂ’’તિ ‘‘કુણ્ઠકુદ્દાલાસૂ’’તિપિ પાળિ. વળઞ્જનેનેવ અતિખિણખણિત્તેસૂતિ અત્થો. **ઇધમેવાતિ મ**-કારો પદસન્ધિકરો. **અથ વાપીતિ વા**-સદ્દો નિપાતમત્તં. ગામકે ઠિતત્તા તાનિ અસિતાદીનિ કિઞ્ચાપિ ઇધેવ મમ સમીપેયેવ, તથાપિ અલમેવ હોતીતિ અત્થો. તુરિતવસેન ચેતં આમેડિતવચનં. **ઝાયાતિ**

ફલસમાપત્તિજ્ઝાનવસેન દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારત્થં દિબ્બવિહારાદિવસેન ચ ઝાય. **સુમઙ્ગલા**તિ અત્તાનં આલપતિ. ઝાને પન આદરદસ્સનત્થં આમેડિતં કતં. **અપ્પમત્તો વિહરા**તિ સતિપઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તિયા સબ્બત્થકમેવ અપ્પમત્તોસિ ત્વં, તસ્મા ઇદાનિ સુખં વિહર, સુમઙ્ગલ. કેચિ પન ''અરહત્તં અપ્પત્વા એવ વિપસ્સનાય વીથિપટિપન્નાય સાસને સઞ્જાતાભિરતિયા યથાનુભૂતં ઘરાવાસદુક્ખં જિગુચ્છન્તો થેરો ઇમં ગાથં વત્વા પચ્છા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણી''તિ વદન્તિ. તેસં મતેન ''ઝાય અપ્પમત્તો વિહરા''તિ પદાનં અત્થો વિપસ્સનામગ્ગવસેનપિ યુજ્જતિ એવ.

સુમઙ્ગલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સાનુત્થેરગાથાવણ્ણના

મતં વા અમ્મ રોદન્તીતિ આયસ્મતો સાનુત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો હત્થપાદધોવનમુખવિક્ખાલનાનં અત્થાય ઉદકં ઉપનેસિ. સત્થા હિ ભોજનકાલે હત્થપાદે ધોવિતુકામો અહોસિ. સો સત્થુ આકારં સલ્લક્ખેત્વા ઉદકં ઉપનેસિ. ભગવા હત્થપાદે ધોવિત્વા ભુઞ્જિત્વા મુખં વિક્ખાલેતુકામો અહોસિ. સો તમ્પિ ઞત્વા મુખોદકં ઉપનેસિ. સત્થા મુખં વિક્ખાલેત્વા મુખધોવનકિચ્ચં નિટ્ઠાપેસિ. એવં ભગવા અનુકમ્પં ઉપાદાય તેન કરીયમાનં વેય્યાવચ્ચં સાદિયિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ ઉપાસકસ્સ ગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તસ્મિં ગબ્ભગતેયેવ પિતા પવાસં ગતો, ઉપાસિકા દસમાસચ્ચયેન પુત્તં વિજાયિત્વા **સાનૂ**તિસ્સ નામં અકાસિ. તસ્મિં અનુક્કમેન વડ્ઢન્તે સત્તવસ્સિકંયેવ નં ભિક્ખૂનં સન્તિકે પબ્બાજેસિ, ''એવમયં અનન્તરાયો વડ્ઢિત્વા અચ્ચન્તસુખભાગી ભવિસ્સતી''તિ. ''સો સાનુસામણેરો''તિ પઞ્ઞાતો પઞ્ઞવા વત્તસમ્પન્નો બહુસ્સુતો ધમ્મકથિકો સત્તેસુ મેત્તજ્ઝાસયો હુત્વા દેવમનુસ્સાનં પિયો અહોસિ મનાપોતિ સબ્બં સાનુસુત્તે આગતનયેન વેદિતબ્બં.

તસ્સ અતીતજાતિયં માતા યક્ખયોનિયં નિબ્બત્તિ. તં યક્ખા ''સાનુત્થેરસ્સ અયં માતા''તિ ગરુચિત્તિકારબહુલા હુત્વા માનેન્તિ. એવં ગચ્છન્તે કાલે પુથુજ્જનભાવસ્સ આદીનવં વિભાવેન્તં વિય એકદિવસં સાનુસ્સ યોનિસો મનસિકારાભાવા અયોનિસો ઉમ્મુજ્જન્તસ્સ વિબ્ભમિતુકામતાચિત્તં ઉપ્પજ્જિ. તં તસ્સ યક્ખિનિમાતા ઞત્વા મનુસ્સમાતુયા આરોચેસિ – ''તવ પુત્તો, સાનુ, 'વિબ્ભમિસ્સામી'તિ ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ, તસ્મા ત્વં –

> ''સાનું પબુદ્ધં વજ્જાસિ, યક્ખાનં વચનં ઇદં;
> માકાસિ પાપકં કમ્મં, આવિ વા યદિ વા રહો.
>
> ''સચે ત્વં પાપકં કમ્મં, કરિસ્સસિ કરોસિ વા;
> ન તે દુક્ખા પમુત્યત્થિ, ઉપ્પચ્ચાપિ પલાયતો''તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૯; ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩૨૫ સાનુસામણેરવત્થુ) –

એવં ભણાહી''તિ. એવઞ્ચ પન વત્વા યક્ખિનિમાતા તત્થેવન્તરધાયિ. મનુસ્સમાતા પન તં સુત્વા પરિદેવસોકસમાપન્ના ચેતોદુક્ખસમપ્પિતા અહોસિ. અથ સાનુસામણેરો પુબ્બણ્હસમયં નિવાસેત્વા

પત્તચીવરમાદાય માતુ સન્તિકં ઉપગતો માતરં રોદમાનં દિસ્વા ‘‘અમ્મ, કિં નિસ્સાય રોદસી’’તિ વત્વા ‘‘તં નિસ્સાયા’’તિ ચ વુત્તો માતુ **‘‘મતં વા, અમ્મ, રોદન્તિ, યો વા જીવં ન દિસ્સતી’’**તિ ગાથં અભાસિ.

૪૪. તસ્સત્થો – ‘‘**અમ્મ**, રોદન્તા નામ ઞાતકા મિત્તા વા અત્તનો ઞાતકં મિત્તં વા **મતં** ઉદ્દિસ્સ **રોદન્તિ** પરલોકં ગતત્તા, **યો વા** ઞાતકો મિત્તો વા **જીવં** જીવન્તો દેસન્તરં પક્કન્તતાય ચ **ન દિસ્સતિ**, તં વા ઉદ્દિસ્સ રોદન્તિ, ઉભયમ્પેતં મયિ ન વિજ્જતિ, એવં સન્તે **જીવન્તં** ધરમાનં **મં** પુરતો ઠિતં **પસ્સન્તી**; **કસ્મા, અમ્મ, રોદસિ?**મં ઉદ્દિસ્સ તવ રોદનસ્સ કારણમેવ નત્થી’’તિ.

તં સુત્વા તસ્સ માતા ‘‘મરણઞ્હેતં, ભિક્ખવે, યો સિક્ખં પચ્ચક્ખાય હીનાયાવત્તતી’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૬૩) સુત્તપદાનુસારેન ઉપ્પબ્બજનં અરિયસ્સ વિનયે મરણન્તિ દસ્સેન્તી –

‘‘મતં વા પુત્ત રોદન્તિ, યો વા જીવં ન દિસ્સતિ;
યો ચ કામે ચજિત્વાન, પુનરાગચ્છતે ઇધ.

‘‘તં વાપિ પુત્ત રોદન્તિ, પુન જીવં મતો હિ સો;
કુક્કુળા ઉબ્ભતો તાત, કુક્કુળં પતિતુમિચ્છસી’’તિ. (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩૯; ધ॰ પ॰ અટ્ઠ॰ ૨.સાનુસામણેરવત્થુ) –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **કામે ચજિત્વાના**તિ નેક્ખમ્મજ્ઝાસયેન વત્થુકામે પહાય, તઞ્ચ કિલેસકામસ્સ તદઙ્ગપ્પહાનવસેન વેદિતબ્બં. પબ્બજ્જા હેત્થ કામપરિચ્ચાગો અધિપ્પેતો. **પુનરાગચ્છતે ઇધા**તિ ઇધ ગેહે પુનદેવ આગચ્છતિ, હીનાયાવત્તનં સન્ધાય વદતિ. **તં વાપી**તિ યો પબ્બજિત્વા વિબ્ભમતિ , તં વાપિ પુગ્ગલં મતં વિયમાદિસિયો રોદન્તિ. કસ્માતિ ચે? **પુન જીવં મતો હિ સો**તિ વિબ્ભમનતો પચ્છા યો જીવન્તો, સો ગુણમરણેન અત્થતો મતોયેવ. ઇદાનિસ્સ સવિસેસસંવેગં જનેતું ‘‘**કુક્કુળા**’’તિઆદિ વુત્તં. તસ્સત્થો – ‘‘અહોરત્તં આદિત્તં વિય હુત્વા ડહનટ્ઠેન કુક્કુળનિરયસદિસત્તા **કુક્કુળા** ગિહિભાવા અનુકમ્પન્તિયા મયા **ઉબ્ભતો** ઉદ્ધતો, **તાત** સાનુ, **કુક્કુળં પતિતું ઇચ્છસિ** પતિતુકામોસી’’તિ.

તં સુત્વા સાનુસામણેરો સંવેગજાતો હુત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨૧.૨૫-૨૯) –

‘‘ભુઞ્જન્તં સમણં દિસ્વા, વિપ્પસન્નમનાવિલં;
ઘટેનોદકમાદાય, સિદ્ધત્થસ્સ અદાસહં.

‘‘નિમ્મલો હોમહં અજ્જ, વિમલો ખીણસંસયો;
ભવે નિબ્બત્તમાનસ્સ, ફલં નિબ્બત્તતે સુભં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, ઉદકં યમદાસહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, દકદાનસ્સિદં ફલં.

“એકસટ્ઠિમ્હિતો કપ્પે, એકોવ વિમલો અહુ;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરો ઇમિસ્સા ગાથાય વસેન “મય્હં વિપસ્સનારમ્ભો અરહત્તપ્પત્તિ ચ જાતા”તિ ઉદાનવસેન તમેવ ગાથં પચ્ચુદાહાસિ.

સાનુત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. રમણીયવિહારિત્થેરગાથાવણ્ણના

યથાપિ ભદ્દો આજઞ્ઞોતિ આયસ્મતો રમણીયવિહારિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા કોરણ્ડપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવેસુ નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે અઞ્ઞતરસ્સ સેટ્ઠિસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તો યોબ્બનમદેન કામેસુ મુચ્છં આપન્નો વિહરતિ. સો એકદિવસં અઞ્ઞતરં પારદારિકં રાજપુરિસેહિ વિવિધા કમ્મકારણા કરીયમાનં દિસ્વા સંવેગજાતો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પબ્બજિ. પબ્બજિતો ચ રાગચરિતતાય નિચ્ચકાલં સુસમ્મટ્ઠં પરિવેણં સૂપટ્ઠિતં પાનીયપરિભોજનીયં સુપઞ્ઞત્તં મઞ્ચપીઠં કત્વા વિહરતિ. તેન સો **રમણીયવિહારી**ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ.

સો રાગુસ્સન્નતાય અયોનિસો મનસિ કરિત્વા સઞ્ચેતનિકં સુક્કવિસ્સટ્ઠિઆપત્તિં આપજ્જિત્વા, “ધિરત્થુ, મં એવંભૂતો સદ્ધાદેય્યં ભુઞ્જેય્ય”ન્તિ વિપ્પટિસારી હુત્વા “વિબ્ભમિસ્સામી”તિ ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે રુક્ખમૂલે નિસીદિ, તેન ચ મગ્ગેન સકટેસુ ગચ્છન્તેસુ એકો સકટયુત્તો ગોણો પરિસ્સમન્તો વિસમટ્ઠાને ખલિત્વા પતિ, તં સાકટિકા યુગતો મુઞ્ચિત્વા તિણોદકં દત્વા પરિસ્સમં વિનોદેત્વા પુનપિ ધુરે યોજેત્વા અગમંસુ. થેરો તં દિસ્વા – “યથાયં ગોણો સકિં ખલિત્વાપિ ઉટ્ઠાય સકિં ધુરં વહતિ, એવં મયાપિ કિલેસવસેન સકિં ખલિતેનાપિ વુટ્ઠાય સમણધમ્મં કાતું વટ્ટતી”તિ યોનિસો ઉમ્મુજ્જન્તો નિવત્તિત્વા ઉપાલિત્થેરસ્સ અત્તનો પવત્તિં આચિક્ખિત્વા તેન વુત્તવિધિના આપત્તિતો વુટ્ઠહિત્વા સીલં પાકતિકં કત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨૧.૩૫-૩૯) –

“અક્કન્તઞ્ચ પદં દિસ્વા, ચક્કાલઙ્કારભૂસિતં;
પદેનાનુપદં યન્તો, વિપસ્સિસ્સ મહેસિનો.

“કોરણ્ડં પુપ્ફિતં દિસ્વા, સમૂલં પૂજિતં મયા;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, અવન્દિં પદમુત્તમં.

“એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

“સત્તપઞ્ઞાસકપ્પમ્હિ, એકો વીતમલો અહું;

સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખં અનુભવન્તો અત્તનો પુબ્બભાગપટિપત્તિયા સદ્ધિં અરિયધમ્માધિગમનદીપનિં ‘‘**યથાપિ ભદ્દો આજઞ્ઞો, ખલિત્વા પતિતિટ્ઠતી**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૪૫. તત્થ **ખલિત્વા**તિ પક્ખલિત્વા. **પતિતિટ્ઠતી**તિ પતિટ્ઠહતિ, પુનદેવ યથાઠાને તિટ્ઠતિ. **એવ**ન્તિ યથા ભદ્દો ઉસભાજાનીયો ભારં વહન્તો પરિસ્સમપ્પત્તો વિસમટ્ઠાનં આગમ્મ એકવારં પક્ખલિત્વા પતિતો ન તત્તકેન ધુરં છડ્ડેતિ, થામજવપરક્કમસમ્પન્નતાય પન ખલિત્વાપિ પતિતિટ્ઠતિ, અત્તનો સભાવેનેવ ઠત્વા ભારં વહતિ, એવં કિલેસપરિસ્સમપ્પત્તો કિરિયાપરાધેન ખલિત્વા તં ખલિતં થામવીરિયસમ્પત્તિતાય પટિપાકતિકં કત્વા મગ્ગસમ્માદિટ્ઠિયા **દસ્સનસમ્પન્નં**, તતો એવ **સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ** સવનન્તે અરિયાય જાતિયા જાતતાય **સાવકં**, તસ્સ ઉરે વાયામજનિતાભિજાતિતાય ઓરસં પુત્તં ભદ્દાજાનીયસદિસકિચ્ચતાય આજાનીયન્તિ ચ મં ધારેથ ઉપધારેથાતિ અત્થો.

રમણીયવિહારિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સમિદ્ધિત્થેરગાથાવણ્ણના

સદ્ધાયાહં પબ્બજિતોતિ આયસ્મતો સમિદ્ધિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે સિદ્ધત્થં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો સવણ્ટાનિ પુપ્ફાનિ કણ્ણિકબદ્ધાનિ ગહેત્વા પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ પરિવત્તેન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે કુલગેહે નિબ્બત્તિ. તસ્સ જાતકાલતો પટ્ઠાય તં કુલં ધનધઞ્ઞાદીહિ વડ્ઢિ, અત્તભાવો ચસ્સ અભિરૂપો દસ્સનીયો ગુણવા ઇતિ વિભવસમિદ્ધિયા ચ ગુણસમિદ્ધિયા ચ **સમિદ્ધી**ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. સો બિમ્બિસારસમાગમે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ભાવનાય યુત્તપ્પયુત્તો વિહરન્તો ભગવતિ તપોદારામે વિહરન્તે એકદિવસં એવં ચિન્તેસિ – ‘‘લાભા વત મે સત્થા અરહં સમ્માસમ્બુદ્ધો, સ્વાક્ખાતે ચાહં ધમ્મવિનયે પબ્બજિતો, સબ્રહ્મચારી ચ મે સીલવન્તો કલ્યાણધમ્મા’’તિ. તસ્સેવં ચિન્તેન્તસ્સ ઉળારં પીતિસોમનસ્સં ઉદપાદિ. તં અસહન્તો મારો પાપિમા થેરસ્સ અવિદૂરે મહન્તં ભેરવસદ્દમકાસિ, પથવિયા ઉન્દ્રિયનકાલો વિય અહોસિ. થેરો ભગવતો તમત્થં આરોચેસિ. ભગવા ‘‘મારો તુય્હં વિચક્ખુકમ્માય ચેતેતિ, ગચ્છ, ભિક્ખુ તત્થ અચિન્તેત્વા વિહરાહી’’તિ આહ. થેરો તત્થ ગન્ત્વા વિહરન્તો નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨૧.૩૦-૩૪) –

‘‘કણિકારંવ જોતન્તં, નિસિન્નં પબ્બતન્તરે;
ઓભાસેન્તં દિસા સબ્બા, સિદ્ધત્થં નરસારથિં.

‘‘ધનું અદ્વેજ્ઝં કત્વાન, ઉસું સન્નય્હહં તદા;
પુપ્ફં સવણ્ટં છેત્વાન, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;

દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘એકપઞ્ઞાસિતો કપ્પે, એકો આસિં જુતિન્ધરો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા તત્થેવ વિહરન્તસ્સ થેરસ્સ ખીણાસવભાવં અજાનન્તો પુરિમનયેનેવ મારો મહન્તં ભેરવસદ્દં અકાસિ. તં સુત્વા થેરો અભીતો અચ્છમ્ભી ‘‘તાદિસાનં મારાનં સતમ્પિ સહસ્સમ્પિ મય્હં લોમમ્પિ ન કમ્પેતી’’તિ અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ‘‘**સદ્ધાયાહં પબ્બજિતો**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૪૬. તત્થ **સદ્ધાયા**તિ ધમ્મચ્છન્દસમુટ્ઠાનાય કમ્મફલસદ્ધાય ચેવ રતનત્તયસદ્ધાય ચ. **અહ**ન્તિ અત્તાનં નિદ્દિસતિ. **પબ્બજિતો**તિ ઉપગતો. **અગારસ્મા**તિ ગેહતો ઘરાવાસતો વા. **અનગારિય**ન્તિ પબ્બજ્જં, સા હિ યંકિઞ્ચિ કસિવાણિજ્જાદિકમ્મં ‘અગારસ્સ હિત’ન્તિ અગારિયં નામ, તદભાવતો ‘‘અનગારિયા’’તિ વુચ્ચતિ. **સતિ પઞ્ઞા ચ મે વુદ્ધા**તિ સરણલક્ખણા સતિ, પજાનનલક્ખણા પઞ્ઞાતિ ઇમે ધમ્મા વિપસ્સનાક્ખણતો પટ્ઠાય મગ્ગપટિપાટિયા યાવ અરહત્તા મે વુદ્ધા વડ્ઢિતા, ન દાનિ વડ્ઢેતબ્બા અત્થિ સતિપઞ્ઞા વેપુલ્લપ્પત્તાતિ દસ્સેતિ. **ચિત્તઞ્ચ સુસમાહિત**ન્તિ અટ્ઠસમાપત્તિવસેન ચેવ લોકુત્તરસમાધિવસેન ચ ચિત્તં મે સુટ્ઠુ સમાહિતં, ન દાનિ તસ્સ સમાધાતબ્બં અત્થિ, સમાધિ વેપુલ્લપ્પત્તોતિ દસ્સેતિ. તસ્મા **કામં કરસ્સુ રૂપાની**તિ પાપિમ મં ઉદ્દિસ્સ યાનિ કાનિચિ વિપ્પકારાનિ યથારુચિં કરોહિ, તેહિ પન **નેવ મં બ્યાધયિસ્સસિ** મમ સરીરકમ્પનમત્તમ્પિ કાતું ન સક્ખિસ્સસિ, કુતો ચિત્તઞ્ઞથત્તં? તસ્મા તવ કિરિયા અપ્પટિચ્છિતપહેનકં વિય ન કિઞ્ચિ અત્થં સોધેતિ, કેવલં તવ ચિત્તવિઘાતમત્તફલાતિ થેરો મારં તજ્જેસિ. તં સુત્વા મારો ‘‘જાનાતિ મં સમણો’’તિ તત્થેવન્તરધાયિ.

સમિદ્ધિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ઉજ્જયત્થેરગાથાવણ્ણના

નમો તે બુદ્ધ વીરત્થૂતિ આયસ્મતો ઉજ્જયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો ઇતો દ્વાનવુતે કપ્પે તિસ્સં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો કણિકારપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે અઞ્ઞતરસ્સ સોત્તિયબ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **ઉજ્જયો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ હુત્વા તત્થ સારં અપસ્સન્તો ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો વેળુવનં ગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ચરિયાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨૧.૧-૪) –

‘‘કણિકારં પુપ્ફિતં દિસ્વા, ઓચિનિત્વાનહં તદા;
તિસ્સસ્સ અભિરોપેસિં, ઓઘતિણ્ણસ્સ તાદિનો.

‘‘દ્વેનવુતે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

“પઞ્ચતિંસે ઇતો કપ્પે, અરુણપાણીતિ વિસ્સુતો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિત્વા ભગવતો થોમનાકારેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો “**નમો તે બુદ્ધ વીરત્થૂ**”તિ ગાથં અભાસિ.

૪૭. તત્થ **નમો**તિ પણામકિત્તનં. **તે**તિ પણામકિરિયાય સમ્પદાનકિત્તનં, તુય્હન્તિ અત્થો. **બુદ્ધ વીરા**તિ ચ ભગવતો આલપનં. ભગવા હિ યથા અભિઞ્ઞેય્યાદિભેદસ્સ અત્થસ્સ અભિઞ્ઞેય્યાદિભેદેન સયમ્ભૂઞાણેન અનવસેસતો બુદ્ધત્તા “બુદ્ધો”તિ વુચ્ચતિ. એવં પઞ્ચન્નમ્પિ મારાનં અભિપ્પમદ્દનવસેન પદહન્તેન મહતા વીરિયેન સમન્નાગતત્તા “વીરો”તિ વુચ્ચતિ. **અત્થૂ**તિ હોતુ, તસ્સ “નમો”તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. **વિપ્પમુત્તોસિ સબ્બધી**તિ સબ્બેહિ કિલેસેહિ સબ્બસ્મિઞ્ચ સઙ્ખારગતે વિપ્પમુત્તો વિસંયુત્તો અસિ ભવસિ, ન તયા કિઞ્ચિ અવિપ્પમુત્તં નામ અત્થિ, યતોહં **તુય્હાપદાને વિહરં**, **વિહરામિ અનાસવો**તિ તુય્હં તવ અપદાને ઓવાદે ગતમગ્ગે પટિપત્તિચરિયાય વિહરં યથાસત્તિ યથાબલં પટિપજ્જન્તો કામાસવાદીનં ચતુન્નમ્પિ આસવાનં સુપ્પહીનત્તા અનાસવો વિહરામિ, તાદિસસ્સ નમો તે બુદ્ધ-વીરત્થૂતિ.

ઉજ્જયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સઞ્જયત્થેરગાથાવણ્ણના

યતો અહન્તિ આયસ્મતો સઞ્જયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે મહતિ પૂગે સંકિત્તિવસેન વત્થું સઙ્કરિત્વા રતનત્તયં ઉદ્દિસ્સ પુઞ્ઞં કરોન્તો સયં દલિદ્દો હુત્વા નેસં ગણાદીનં પુઞ્ઞકિરિયાય બ્યાવટો અહોસિ. કાલેન કાલં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા પસન્નમાનસો ભિક્ખૂનઞ્ચ તં તં વેય્યાવચ્ચં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ **સઞ્જયો** નામ નામેન, સો વયપ્પત્તો બ્રહ્માયુપોક્ખરસાતિઆદિકે અભિઞ્ઞાતે બ્રાહ્મણે સાસને અભિપ્પસન્ને દિસ્વા સઞ્જાતપ્પસાદો સત્થારં ઉપસઙ્કમિ. તસ્સ સત્થા ધમ્મં દેસેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા સોતાપન્નો અહોસિ. અપરભાગે પબ્બજિ. પબ્બજન્તો ચ ખુરગ્ગેયેવ છળભિઞ્ઞો અહોસી. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૦.૫૧-૫૫) –

“વિપસ્સિસ્સ ભગવતો, મહાપૂગગણો અહુ;
વેય્યાવચ્ચકરો આસિં, સબ્બકિચ્ચેસુ વાવટો.

“દેય્યધમ્મો ચ મે નત્થિ, સુગતસ્સ મહેસિનો;
અવન્દિં સત્થુનો પાદે, વિપ્પસન્નેન ચેતસા.

“એકનવુતિતો કપ્પે, વેય્યાવચ્ચં અકાસહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, વેય્યાવચ્ચસ્સિદં ફલં.

“ઇતો ચ અટ્ઠમે કપ્પે, રાજા આસિં સુચિન્તિતો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો “**યતો અહં પબ્બજિતો**”તિ ગાથં અભાસિ.

૪૮. તત્થ **યતો અહં પબ્બજિતો**તિ યતો પભુતિ યતો પટ્ઠાય અહં પબ્બજિતો. પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય **નાભિજાનામિ સઙ્કપ્પં, અનરિયં દોસસંહિત**ન્તિ રાગાદિદોસસંહિતં તતો એવ અનરિયં નિહીનં, અરિયેહિ વા અનરણીયતાય અનરિયેહિ અરણીયતાય ચ અનરિયં પાપકં આરમ્મણે અભૂતગુણાદિસઙ્કપ્પનતો “સઙ્કપ્પો”તિ લદ્ધનામં કામવિતક્કાદિમિચ્છાવિતક્કં ઉપ્પાદિતં નાભિજાનામીતિ, “ખુરગ્ગેયેવ મયા અરહત્તં પત્ત”ન્તિ અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

સઞ્જયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. રામણેય્યકત્થેરગાથાવણ્ણના

ચિહચિહાભિનદિતેતિ આયસ્મતો રામણેય્યકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો પુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુ એવ પરિવત્તેન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં ઇબ્ભકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો જેતવનપટિગ્ગહણે સઞ્જાતપ્પસાદો પબ્બજિત્વા ચરિયાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વિહરતિ. તસ્સ અત્તનો સમ્પત્તિયા પબ્બજિતસારુપ્પાય ચ પટિપત્તિયા પાસાદિકભાવતો **રામણેય્યકો**ત્વેવ સમઞ્ઞા અહોસિ . અથેકદિવસં મારો થેરં ભિંસાપેતુકામો ભેરવસદ્દં અકાસિ. તં સુત્વા થેરો થિરપકતિતાય તેન અસન્તસન્તો “મારો અય”ન્તિ ઞત્વા તત્થ અનાદરં દસ્સેન્તો “**ચિહચિહાભિનદિતે**”તિ ગાથં અભાસિ.

૪૯. તત્થ **ચિહચિહાભિનદિતે**તિ ચિહચિહાતિ અભિણ્હં પવત્તસદ્દતાય “ચિહચિહા”તિ લદ્ધનામાનં વટ્ટકાનં અભિનાદનિમિત્તં, વિરવહેતૂતિ અત્થો. **સિપ્પિકાભિરુતેહિ ચા**તિ સિપ્પિકા વુચ્ચન્તિ દેવકા પરનામકા ગેલઞ્ઞેન છાતકિસદારકાકારા સાખામિગા. “મહાકલન્દકા”તિ કેચિ, સિપ્પિકાનં અભિરુતેહિ મહાવિરવેહિ, હેતુમ્હિ ચેતં કરણવચનં, તં હેતૂતિ અત્થો. **ન મે તં ફન્દતિ ચિત્ત**ન્તિ મમ ચિત્તં ન ફન્દતિ ન ચવતિ. ઇદં વુત્તં હોતિ – ઇમસ્મિં અરઞ્ઞે વિરવહેતુ સિપ્પિકાભિરુતહેતુ વિય, પાપિમ, તવ વિસ્સરકરણહેતુ મમ ચિત્તં કમ્મટ્ઠાનતો ન પરિપતતીતિ. તત્થ કારણમાહ “**એકત્તનિરતઞ્હિ મે**”તિ. **હિ**-સદ્દો હેતુ અત્થો, યસ્મા મમ ચિત્તં ગણસઙ્ગણિકં પહાય એકત્તે એકીભાવે, બહિદ્ધા વા વિક્ખેપં પહાય એકત્તે એકગ્ગતાય, એકત્તે એકસભાવે વા નિબ્બાને નિરતં અભિરતં, તસ્મા કમ્મટ્ઠાનતો ન ફન્દતિ ન ચવતીતિ, ઇમં કિર ગાથં વદન્તો એવ થેરો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨૧.૫-૯) –

“સુવણ્ણવણ્ણો ભગવા, સતરંસી પતાપવા;
ચઙ્કમનં સમારૂળ્હો, મેત્તચિત્તો સિખીસભો.

‘‘પસન્નચિત્તો સુમનો, વન્દિત્વા ઞાણમુત્તમં;
મિનેલપુપ્ફં પગ્ગય્હ, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘એકૂનતિંસકપ્પમ્હિ, સુમેઘઘનનામકો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અયમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસિ.

રામણેય્યકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. વિમલત્થેરગાથાવણ્ણના

ધરણી ચ સિઞ્ચતિ વાતિ આયસ્મતો વિમલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે સઙ્ખધમનકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો તસ્મિં સિપ્પે નિપ્ફત્તિં ગતો એકદિવસં વિપસ્સિં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો સઙ્ખધમનેન પૂજં કત્વા તતો પટ્ઠાય કાલેન કાલં સત્થુ ઉપટ્ઠાનં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે ‘‘અનાગતે મે વિમલો વિસુદ્ધો કાયો હોતૂ’’તિ બોધિરુક્ખં ગન્ધોદકેહિ ન્હાપેસિ, ચેતિયઙ્ગણબોધિયઙ્ગણેસુ આસનાનિ ધોવાપેસિ, ભિક્ખૂનમ્પિ કિલિટ્ઠે સમણપરિક્ખારે ધોવાપેસિ.

સો તતો ચવિત્વા દેવેસુ ચ મનુસ્સેસુ ચ પરિવત્તેન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે ઇબ્ભકુલે નિબ્બત્તિ. તસ્સ માતુકુચ્છિયં વસન્તસ્સ નિક્ખમન્તસ્સ ચ કાયો પિત્તસેમ્હાદીહિ અસંકિલિટ્ઠો પદુમપલાસે ઉદકબિન્દુ વિય અલગ્ગો પચ્છિમભવિકબોધિસત્તસ્સ વિય સુવિસુદ્ધો અહોસિ, તેનસ્સ **વિમલો**ત્વેવ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો રાજગહપ્પવેસને બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા કોસલરટ્ઠે પબ્બતગુહાયં વિહરતિ. અથેકદિવસં ચાતુદ્દીપિકમહામેઘો સકલં ચક્કવાળગબ્ભં પત્થરિત્વા પાવસ્સિ. વિવટ્ટટ્ઠાયિમ્હિ બુદ્ધાનં ચક્કવત્તીનઞ્ચ ધરમાનકાલે એવ કિર એવં વસ્સતિ. ઘમ્મપરિળાહવૂપસમતો ઉતુસપ્પાયલાભેન થેરસ્સ ચિત્તં સમાહિતં અહોસિ એકગ્ગં. સો સમાહિતચિત્તો તાવદેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૦.૫૬-૬૦) –

‘‘વિપસ્સિસ્સ ભગવતો, અહોસિં સઙ્ખધમ્મકો;
નિચ્ચુપટ્ઠાનયુત્તોમ્હિ, સુગતસ્સ મહેસિનો.

‘‘ઉપટ્ઠાનફલં પસ્સ, લોકનાથસ્સ તાદિનો;
સટ્ઠિ તૂરિયસહસ્સાનિ, પરિવારેન્તિ મં સદા.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, ઉપટ્ઠહિં મહાઇસિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઉપટ્ઠાનસ્સિદં ફલં.

‘‘ચતુવીસે ઇતો કપ્પે, મહાનિગ્ઘોસનામકા;
સોળસાસિંસુ રાજાનો, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા કતકિચ્ચતાય તુટ્ઠમાનસો ઉદાનં ઉદાનેન્તો ‘‘**ધરણી ચ સિઞ્ચતિ વાતિ માલુતો**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૫૦. તત્થ **ધરણી**તિ પથવી, સા હિ સકલં ધરાધરં ધારેતીતિ ‘‘ધરણી’’તિ વુચ્ચતિ. **સિઞ્ચતી**તિ સમન્તતો નભં પૂરેત્વા અભિપ્પવસ્સતો મહામેઘસ્સ વુટ્ઠિધારાહિ સિઞ્ચતિ . **વાતિ માલુતો**તિ ઉદકફુસિતસમ્મિસ્સતાય સીતલો વાતો વાયતિ. **વિજ્જુતા ચરતિ નભે**તિ તત્થ તત્થ ગજ્જતા ગળગળાયતા મહામેઘતો નિચ્છરન્તિયો સતેરતા આકાસે ઇતો ચિતો ચ વિચરન્તિ. **ઉપસમન્તિ વિતક્કા**તિ ઉતુસપ્પાયસિદ્ધેન સમથવિપસ્સનાધિગમેન પુબ્બભાગે તદઙ્ગાદિવસેન વૂપસન્તા હુત્વા કામવિતક્કાદયો સબ્બેપિ નવ મહાવિતક્કા અરિયમગ્ગાધિગમેન ઉપસમન્તિ. અનવસેસતો સમુચ્છિજ્જન્તીતિ. વત્તમાનસમીપતાય અરિયમગ્ગક્ખણં વત્તમાનં કત્વા વદતિ. અતીતત્થે વા એતં પચ્ચુપ્પન્નવચનં. **ચિત્તં સુસમાહિતં મમા**તિ તતો એવ લોકુત્તરસમાધિના મમ ચિત્તં સુટ્ઠુ સમાહિતં, ન દાનિ તસ્સ સમાધાને કિઞ્ચિ કાતબ્બં અત્થીતિ થેરો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

વિમલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. છટ્ઠવગ્ગો

૧. ગોધિકાદિચતુત્થેરગાથાવણ્ણના

વસ્સતિ દેવોતિઆદિકા ચતસ્સો – ગોધિકો, સુબાહુ, વલ્લિયો, ઉત્તિયોતિ ઇમેસં ચતુન્નં થેરાનં ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? ઇમેપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારા તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તા ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્વા અઞ્ઞમઞ્ઞં સહાયા હુત્વા વિચરિંસુ. તેસુ એકો સિદ્ધત્થં ભગવન્તં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા કટચ્છુભિક્ખં અદાસિ. દુતિયો પસન્નચિત્તો હુત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા અઞ્જલિં પગ્ગણ્હિ. તતિયો પસન્નચિત્તો એકેન પુપ્ફહત્થેન ભગવન્તં પૂજેસિ. ચતુત્થો સુમનપુપ્ફેહિ પૂજમકાસિ. એવં તે સત્થરિ ચિત્તં પસાદેત્વા પસુતેન તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા પુન અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા સહાયકા હુત્વા સાસને પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કત્વા અમ્હાકં ભગવતો કાલે પાવાયં ચતુન્નં મલ્લરાજાનં પુત્તા હુત્વા નિબ્બત્તિંસુ. તેસં **ગોધિકો**, **સુબાહુ**, **વલ્લિયો**, **ઉત્તિયો**તિ નામાનિ અકંસુ. અઞ્ઞમઞ્ઞં પિયસહાયા અહેસું. તે કેનચિદેવ કરણીયેન કપિલવત્થું અગમંસુ. તસ્મિઞ્ચ સમયે સત્થા કપિલવત્થું ગન્ત્વા નિગ્રોધારામે વસન્તો યમકપાટિહારિયં દસ્સેત્વા સુદ્ધોદનપ્પમુખે સક્યરાજાનો દમેસિ. તદા તેપિ ચત્તારો મલ્લરાજપુત્તા પાટિહારિયં દિસ્વા લદ્ધપ્પસાદા

પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાકમ્મં કરોન્તા નચિરસ્સેવ સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિંસુ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૧.૧-૨૩) –

‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં;
પવરા અભિનિક્ખન્તં, વના નિબ્બનમાગતં.

‘‘કટચ્છુભિક્ખં પાદાસિં, સિદ્ધત્થસ્સ મહેસિનો;
પઞ્ઞાય ઉપસન્તસ્સ, મહાવીરસ્સ તાદિનો.

‘‘પદેનાનુપદાયન્તં, નિબ્બાપેન્તે મહાજનં;
ઉળારા વિત્તિ મે જાતા, બુદ્ધે આદિચ્ચબન્ધુને.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ભિક્ખાદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘સત્તાસીતિમ્હિતો કપ્પે, મહારેણુસનામકા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, સત્તેતે ચક્કવત્તિનો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
ગોધિકો થેરો.

‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, નિસભાજાનિયં યથા;
તિધાપભિન્નં માતઙ્ગં, કુઞ્જરંવ મહેસિનં.

‘‘ઓભાસેન્તં દિસા સબ્બા, ઉળુરાજંવ પૂરિતં;
રથિયં પટિપજ્જન્તં, લોકજેટ્ઠં અપસ્સહં.

‘‘ઞાણે ચિત્તં પસાદેત્વા, પગ્ગહેત્વાન અઞ્જલિં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, સિદ્ધત્થમભિવાદયિં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઞાણસઞ્ઞાયિદં ફલં.

‘‘તેસત્તતિમ્હિતો કપ્પે, સોળસાસું નરુત્તમા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
સુબાહુત્થેરો.

‘‘તિવરાયં નિવાસીહં, અહોસિં માલિકો તદા;

અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, સિદ્ધત્થં લોકપૂજિતં.

“પસન્નચિત્તો સુમનો, પુપ્ફહત્થમદાસહં;
યત્થ યત્થુપપજ્જામિ, તસ્સ કમ્મસ્સ વાહસા.

“અનુભોમિ ફલં ઇટ્ઠં, પુબ્બે સુકતમત્તનો;
પરિક્ખિત્તો સુમલ્લેહિ, પુપ્ફદાનસ્સિદં ફલં.

“ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પુપ્ફપૂજાયિદં ફલં.

“ચતુન્નવુતુપાદાય , ઠપેત્વા વત્તમાનકં;
પઞ્ચરાજસતા તત્થ, નજ્જસમસનામકા.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

વલ્લિયો થેરો.

“સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો, જાતિપુપ્ફમદાસહં;
પાદેસુ સત્ત પુપ્ફાનિ, હાસેનોકિરિતાનિ મે.

“તેન કમ્મેનહં અજ્જ, અભિભોમિ નરામરે;
ધારેમિ અન્તિમં દેહં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને.

“ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પુપ્ફપૂજાયિદં ફલં.

“સમન્તગન્ધનામાસું, તેરસ ચક્કવત્તિનો;
ઇતો પઞ્ચમકે કપ્પે, ચાતુરન્તા જનાધિપા.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ. (અપ॰ થેર ૧.૧૧.૧-૨૩);

ઉત્તિયો થેરો.

અરહત્તં પન પત્વા ઇમે ચત્તારોપિ થેરા લોકે પાકટા પઞ્ઞાતા રાજરાજમહામત્તેહિ સક્કતા ગરુકતા હુત્વા અરઞ્ઞે સહેવ વિહરન્તિ. અથેકદા રાજા બિમ્બિસારો તે ચત્તારો થેરે રાજગહં ઉપગતે ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા તેમાસં વસ્સાવાસત્થાય નિમન્તેત્વા તેસં પાટિયેક્કં કુટિકાયો કારેત્વા સતિસમ્મોસેન ન છાદેસિ. થેરા અચ્છન્નાસુ કુટિકાસુ વિહરન્તિ. વસ્સકાલે દેવો ન વસ્સતિ. રાજા “કિં નુ ખો કારણં દેવો ન વસ્સતી”તિ ચિન્તેન્તો, તં કારણં ઞત્વા, તા કુટિકાયો છાદાપેત્વા, મત્તિકાકમ્મં ચિત્તકમ્મઞ્ચ કારાપેત્વા, કુટિકામહં કરોન્તો મહતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ દાનં અદાસિ. થેરા રઞ્ઞો અનુકમ્પાય કુટિકાયો પવિસિત્વા મેત્તાસમાપત્તિયો સમાપજ્જિંસુ. અથુત્તરપાચીનદિસતો

મહામેઘો ઉટ્ઠહિત્વા થેરાનં સમાપત્તિતો વુટ્ઠાનક્ખણેયેવ વસ્સિતું આરભિ. તેસુ ગોધિકત્થેરો સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય સહ મેઘગજ્જિતેન –

૫૧. ‘‘વસ્સતિ દેવો યથા સુગીતં, છન્ના મે કુટિકા સુખા નિવાતા;
ચિત્તં સુસમાહિતઞ્ચ મય્હં, અથ ચે પત્થયસિ પવસ્સ દેવા’’તિ. –

ઇમં ગાથં અભાસિ.

તત્થ **વસ્સતી**તિ સિઞ્ચતિ વુટ્ઠિધારં પવેચ્છતિ. **દેવો**તિ મેઘો. **યથા સુગીત**ન્તિ સુન્દરગીતં વિય ગજ્જન્તોતિ અધિપ્પાયો. મેઘો હિ વસ્સનકાલે સતપટલસહસ્સપટલો ઉટ્ઠહિત્વા થનયન્તો વિજ્જુતા નિચ્છારેન્તોવ સોભતિ, ન કેવલો. તસ્મા સિનિદ્ધમધુરગમ્ભીરનિગ્ઘોસો વસ્સતિ દેવોતિ દસ્સેતિ. તેન સદ્દતો અનુપપીળિતં આહ ‘‘**છન્ના મે કુટિકા સુખા નિવાતા**’’તિ. યથા ન દેવો વસ્સતિ, એવં તિણાદીહિ છાદિતા અયં મે કુટિકા, તેન વુટ્ઠિવસ્સેન અનુપપીળિતં આહ. પરિભોગસુખસ્સ ઉતુસપ્પાયઉતુસુખસ્સ ચ સબ્ભાવતો સુખા. કુસિતગ્ગળપિહિતવાતપાનતાહિ વાતપરિસ્સયરહિતા. ઉભયેનપિ આવાસસપ્પાયવસેન અનુપપીળિતં આહ. **ચિત્તં સુસમાહિતઞ્ચ મય્હ**ન્તિ ચિત્તઞ્ચ મમ સુટ્ઠુ સમાહિતં અનુત્તરસમાધિના નિબ્બાનારમ્મણે સુટ્ઠુ અપ્પિતં, એતેન અબ્ભન્તરપરિસ્સયાભાવતો અપ્પોસ્સુક્કતં દસ્સેતિ. **અથ ચે પત્થયસી**તિ અથ ઇદાનિ પત્થયસિ ચે, યદિ ઇચ્છસિ. **પવસ્સા**તિ સિઞ્ચ ઉદકં પગ્ઘર વુટ્ઠિધારં પવેચ્છ. **દેવા**તિ મેઘં આલપતિ.

ગોધિકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સુબાહુત્થેરગાથાવણ્ણના

૫૨. ઇતરેહિ વુત્તગાથાસુ તતિયપદે એવ વિસેસો. તત્થ સુબાહુના વુત્તગાથાયં **ચિત્તં સુસમાહિતઞ્ચ કાયે**તિ મમ ચિત્તં કરજકાયે કાયગતાસતિભાવનાવસેન સુટ્ઠુ સમાહિતં સમ્મદેવ અપ્પિતં. અયઞ્હિ થેરો કાયગતાસતિભાવનાવસેન પટિલદ્ધઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તં સન્ધાયાહ ‘‘ચિત્તં સુસમાહિતઞ્ચ કાયે’’તિ.

સુબાહુત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. વલ્લિયત્થેરગાથાવણ્ણના

૫૩. વલ્લિયત્થેરગાથાયં **તસ્સં વિહરામિ અપ્પમત્તો**તિ તસ્સં કુટિકાયં અપ્પમાદપટિપત્તિયા મત્થકં પાપિતત્તા અપ્પમત્તો અરિયવિહારૂપસંહિતેન દિબ્બવિહારાદિસંહિતેન ચ ઇરિયાપથવિહારેન વિહરામિ, અત્તભાવં પવત્તેમીતિ વુત્તં હોતિ.

વલ્લિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા

૪. ઉત્તિયત્થેરગાથાવણ્ણના

૫૪. ઉત્તિયત્થેરેન વુત્તગાથાયં **અદુતિયો**તિ અસહાયો, કિલેસસઙ્ગણિકાય ગણસઙ્ગણિકાય ચ વિરહિતોતિ અત્થો.

ઉત્તિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુન્નં થેરાનં ગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અઞ્જનવનિયત્થેરગાથાવણ્ણના

આસન્દિં કુટિકં કત્વાતિ આયસ્મતો અઞ્જનવનિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે સુદસ્સનો નામ માલાકારો હુત્વા સુમનપુપ્ફેહિ ભગવન્તં પૂજેત્વા અઞ્ઞમ્પિ તત્થ તત્થ બહું પુઞ્ઞં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં અકાસિ. અથ ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વેસાલિયં વજ્જિરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા તસ્સ વયપ્પત્તકાલે વજ્જિરટ્ઠે અવુટ્ઠિભયં બ્યાધિભયં અમનુસ્સભયન્તિ તીણિ ભયાનિ ઉપ્પજ્જિંસુ . તં સબ્બં રતનસુત્તવણ્ણનાયં (ખુ॰ પા॰ અટ્ઠ॰ રતનસુત્તવણ્ણના; સુ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.રતનસુત્તવણ્ણના) વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. ભગવતિ પન વેસાલિં પવિટ્ઠે ભયેસુ ચ વૂપસન્તેસુ સત્થુ ધમ્મદેસનાય સમ્બહુલાનં દેવમનુસ્સાનં ધમ્માભિસમયે ચ જાતે અયં રાજકુમારો બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિ. યથા ચાયં એવં અનન્તરં વુચ્ચમાના ચત્તારોપિ જના. તેપિ હિ ઇમસ્સ સહાયભૂતા લિચ્છવિરાજકુમારા એવં ઇમિનાવ નીહારેન પબ્બજિંસુ. કસ્સપસમ્બુદ્ધકાલેપિ સહાયા હુત્વા ઇમિના સહેવ પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં અકંસુ, પદુમુત્તરસ્સપિ ભગવતો પાદમૂલે કુસલબીજરોપનાદિં અકંસૂતિ. તત્થાયં કતપુબ્બકિચ્ચો સાકેતે અઞ્જનવને સુસાનટ્ઠાને વસન્તો ઉપકટ્ઠાય વસ્સૂપનાયિકાય મનુસ્સેહિ છડ્ડિતં જિણ્ણકં આસન્દિં લભિત્વા તં ચતૂસુ પાસાણેસુ ઠપેત્વા ઉપરિ તિરિયઞ્ચ તિણાદીહિ છાદેત્વા દ્વારં યોજેત્વા વસ્સં ઉપગતો. પઠમમાસેયેવ ઘટેન્તો વાયમન્તો અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૧.૨૪-૨૮) –

> ‘‘સુદસ્સનોતિ નામેન, માલાકારો અહં તદા;
> અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, લોકજેટ્ઠં નરાસભં.
>
> ‘‘જાતિપુપ્ફં ગહેત્વાન, પૂજયિં પદુમુત્તરં;
> વિસુદ્ધચક્ખુ સુમનો, દિબ્બચક્ખું સમજ્ઝગં.
>
> ‘‘એતિસ્સા પુપ્ફપૂજાય, ચિત્તસ્સ પણિધીહિ ચ;
> કપ્પાનં સતસહસ્સં, દુગ્ગતિં નુપપજ્જહં.
>
> ‘‘સોળસાસિંસુ રાજાનો, દેવુત્તરસનામકા;
> છત્તિંસમ્હિ ઇતો કપ્પે, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખં પટિસંવેદેન્તો સમાપત્તિતો વુટ્ઠાય યથાલદ્ધં સમ્પત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા પીતિવેગેન ઉદાનેન્તો **‘‘આસન્દિં કુટિકં કત્વા’’**તિ ગાથં અભાસિ .

૫૫. તત્થ **આસન્દિં કુટિકં કત્વા**તિ આસન્દી નામ દીઘપાદકં ચતુરસ્સપીઠં, આયતં ચતુરસ્સમ્પિ અત્થિયેવ, યત્થ નિસીદિતુમેવ સક્કા, ન નિપજ્જિતું તં આસન્દિં કુટિકં કત્વા વાસત્થાય હેટ્ઠા વુત્તનયેન કુટિકં કત્વા યથા તત્થ નિસિન્નસ્સ ઉતુપરિસ્સયાભાવેન સુખેન સમણધમ્મં કાતું સક્કા, એવં કુટિકં કત્વા. એતેન પરમુક્કંસગતં સેનાસને અત્તનો અપ્પિચ્છતં સન્તુટ્ઠિઞ્ચ દસ્સેતિ. વુત્તમ્પિ ચેતં ધમ્મસેનાપતિના –

> ‘‘પલ્લઙ્કેન નિસિન્નસ્સ, જણ્ણુકેનાભિવસ્સતિ;
> અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો’’તિ. (થેરગા॰ ૯૮૫; મિ॰ પ॰ ૬.૧.૧);

અપરે ‘‘આસન્દિકુટિક’’ન્તિ પાઠં વત્વા ‘‘આસન્દિપ્પમાણં કુટિકં કત્વા’’તિ અત્થં વદન્તિ. અઞ્ઞે પન ‘‘આસનનિસજ્જાદિગતે મનુસ્સે ઉદ્દિસ્સ મઞ્ચકસ્સ ઉપરિ કતકુટિકા આસન્દી નામ, તં આસન્દિં કુટિકં કત્વા’’તિ અત્થં વદન્તિ. **ઓગ્ગય્હા**તિ ઓગાહેત્વા અનુપવિસિત્વા. **અઞ્જનં વન**ન્તિ એવંનામકં વનં, અઞ્જનવણ્ણપુપ્ફભાવતો હિ અઞ્જના વુચ્ચન્તિ વલ્લિયો, તબ્બહુલતાય તં વનં ‘‘અઞ્જનવન’’ન્તિ નામં લભિ. અપરે પન ‘‘અઞ્જના નામ મહાગચ્છા’’તિ વદન્તિ, તં અઞ્જનવનં ઓગ્ગય્હ આસન્દિકં કુટિકં કત્વા **તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન**ન્તિ વિહરતા મયાતિ વચનસેસેનેવ યોજના. ઇદમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

અઞ્જનવનિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. કુટિવિહારિત્થેરગાથાવણ્ણના

કો કુટિકાયન્તિ આયસ્મતો કુટિવિહારિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો આકાસેન ગચ્છન્તસ્સ ‘‘ઉદકદાનં દસ્સામી’’તિ સીતલં ઉદકં ગહેત્વા પીતિસોમનસ્સજાતો ઉદ્ધમ્મુખો હુત્વા ઉક્ખિપિ. સત્થા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઞત્વા પસાદસંવડ્ઢનત્થં આકાસે ઠિતોવ સમ્પટિચ્છિ. સો તેન અનપ્પકં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેસિ. સેસં અઞ્જનવનિયત્થેરસ્સ વત્થુમ્હિ વુત્તસદિસમેવ. અયં પન વિસેસો – અયં કિર વુત્તનયેન પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો વિપસ્સનં અનુયુઞ્જન્તો સાયં ખેત્તસમીપેન ગચ્છન્તો દેવે કુસાયન્તે ખેત્તપાલકસ્સ પુઞ્ઞં તિણકુટિં દિસ્વા પવિસિત્વા તત્થ તિણસન્થારકે નિસીદિ . નિસિન્નમત્તોવ ઉતુસપ્પાયં લભિત્વા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૧.૨૯-૩૫) –

> ‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, ગચ્છન્તં અનિલઞ્જસે;
> ઘતાસનંવ જલિતં, આદિત્તંવ હુતાસનં.
>
> ‘‘પાણિના ઉદકં ગય્હ, આકાસે ઉક્ખિપિં અહં;
> સમ્પટિચ્છિ મહાવીરો, બુદ્ધો કારુણિકો ઇસિ.
>
> ‘‘અન્તલિક્ખે ઠિતો સત્થા, પદુમુત્તરનામકો;
> મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, ઇમા ગાથા અભાસથ.
>
> ‘‘ઇમિના દકદાનેન, પીતિઉપ્પાદનેન ચ;
> કપ્પસતસહસ્સમ્પિ, દુગ્ગતિં નુપપજ્જતિ.

‘‘તેન કમ્મેન દ્વિપદિન્દ, લોકજેટ્ઠ નરાસભ;
પત્તોમ્હિ અચલં ઠાનં, હિત્વા જયપરાજયં.

‘‘સહસ્સરાજનામેન, તયો તે ચક્કવત્તિનો;
પઞ્ચસટ્ઠિકપ્પસતે, ચાતુરન્તા જનાધિપા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરે તત્થ નિસિન્ને ખેત્તપાલકો આગન્ત્વા ‘‘કો કુટિકાય’’ન્તિ આહ. તં સુત્વા થેરો ‘‘ભિક્ખુ કુટિકાય’’ન્તિઆદિમાહ. તયિદં ખેત્તપાલસ્સ થેરસ્સ ચ વચનં એકજ્ઝં કત્વા –

૫૬. ‘‘કો કુટિકાયં ભિક્ખુ કુટિકાયં, વીતરાગો સુસમાહિતચિત્તો;
એવં જાનાહિ આવુસો, અમોઘા તે કુટિકા કતા’’તિ. –

તથારૂપેન સઙ્ગીતિં આરોપિતં.

તત્થ **કો કુટિકાય**ન્તિ, ‘‘ઇમિસ્સં કુટિકાયં કો નિસિન્નો’’તિ ખેત્તપાલસ્સ પુચ્છાવચનં. તસ્સ **ભિક્ખુ કુટિકાય**ન્તિ થેરસ્સ પટિવચનદાનં. અથ નં અત્તનો અનુત્તરદક્ખિણેય્યભાવતો તં કુટિપરિભોગં અનુમોદાપેત્વા ઉળારં તમેવ પુઞ્ઞં પતિટ્ઠાપેતું ‘‘**વીતરાગો**’’તિઆદિ વુત્તં. તસ્સત્થો – એકો ભિન્નકિલેસો **ભિક્ખુ** તે **કુટિકાયં** નિસિન્નો, તતો એવ સો અગ્ગમગ્ગેન સબ્બસો સમુચ્છિન્નરાગતાય **વીતરાગો** અનુત્તરસમાધિના નિબ્બાનં આરમ્મણં કત્વા સુટ્ઠુ સમાહિતચિત્તતાય **સુસમાહિતચિત્તો**, ઇમઞ્ચ અત્થં, **આવુસો** ખેત્તપાલ, યથાહં વદામિ, **એવં જાનાહિ** સદ્દહ અધિમુચ્ચસ્સુ. **અમોઘા તે કુટિકા કતા** તયા કતા કુટિકા અમોઘા અવઞ્ઝા સફલા સઉદ્રયા, યસ્મા અરહતા ખીણાસવેન પરિભુત્તા. સચે ત્વં અનુમોદસિ, તં તે ભવિસ્સતિ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયાતિ.

તં સુત્વા ખેત્તપાલો ‘‘લાભા વત મે, સુલદ્ધં વત મે, યસ્સ મે કુટિકાયં એદિસો અય્યો પવિસિત્વા નિસીદતી’’તિ પસન્નચિત્તો અનુમોદન્તો અટ્ઠાસિ. ઇમં પન તેસં કથાસલ્લાપં ભગવા દિબ્બાય સોતધાતુયા સુત્વા અનુમોદનઞ્ચસ્સ ઞત્વા તમ્ભાવિનિં સમ્પત્તિં વિભાવેન્તો ખેત્તપાલં ઇમાહિ ગાથાહિ અજ્ઝભાસિ –

‘‘વિહાસિ કુટિયં ભિક્ખુ, સન્તચિત્તો અનાસવો;
તેન કમ્મવિપાકેન, દેવિન્દો ત્વં ભવિસ્સસિ.

‘‘છત્તિંસક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જં કરિસ્સસિ;
ચતુત્તિંસક્ખત્તું ચક્કવત્તી, રાજા રટ્ઠે ભવિસ્સસિ;

રતનકુટિ નામ પચ્ચેકબુદ્ધો, વીતરાગો ભવિસ્સસી’’તિ.

કુટિકાયં લદ્ધવિસેસત્તા પન થેરસ્સ તતો પભુતિ **કુટિવિહારી**ત્વેવ સમઞ્ઞા ઉદપાદિ. અયમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથાપિ અહોસીતિ.

કુટિવિહારિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. દુતિયકુટિવિહારિત્થેરગાથાવણ્ણના

અયમાહુ પુરાણિયાતિ આયસ્મતો કુટિવિહારિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો પસન્નમાનસો પરિળાહકાલે નળવિલીવેહિ વિરચિતં બીજનિં અદાસિ. તં સત્થા અનુમોદનગાથાય સમ્પહંસેસિ. સેસં યદેત્થ વત્તબ્બં, તં અઞ્જનવનિયત્થેરવત્થુમ્હિ વુત્તસદિસમેવ. અયં પન વિસેસો – અયં કિર વુત્તનયેન પબ્બજિત્વા અઞ્ઞતરાય પુરાણકુટિકાય વિહરન્તો સમણધમ્મં અચિન્તેત્વા, ‘‘અયં કુટિકા જિણ્ણા, અઞ્ઞં કુટિકં કાતું વટ્ટતી’’તિ નવકમ્મવસેન ચિત્તં ઉપ્પાદેસિ. તસ્સ અત્થકામા દેવતા સંવેગજનનત્થં ઇમં ઉત્તાનોભાસં ગમ્ભીરત્થં ‘‘**અયમાહુ**’’તિ ગાથમાહ.

૫૭. તત્થ **અયન્તિ** આસન્નપચ્ચક્ખવચનં. **આહૂતિ** અહોસીતિ અત્થો. ગાથાસુખત્થઞ્હિ દીઘં કત્વા વુત્તં. **પુરાણિયા**તિ પુરાતની અદ્ધગતા. **અઞ્ઞં પત્થયસે નવં કુટિન્તિ** ઇમિસ્સા કુટિયા પુરાણભાવેન જિણ્ણતાય ઇતો અઞ્ઞં ઇદાનિ નિબ્બત્તનીયતાય નવં કુટિં પત્થયસે પત્થેસિ આસીસસિ. સબ્બેન સબ્બં પન **આસં કુટિયા વિરાજય** પુરાણિયં વિય નવાયમ્પિ કુટિયં આસં તણ્હં અપેક્ખં વિરાજેહિ, સબ્બસો તત્થ વિરત્તચિત્તો હોહિ. કસ્મા? યસ્મા **દુક્ખા ભિક્ખુ પુન નવા** નામ **કુટિ** ભિક્ખુ પુન ઇદાનિ નિબ્બત્તિયમાના દુક્ખાવહત્તા દુક્ખા, તસ્મા અઞ્ઞં નવં દુક્ખં અનુપ્પાદેન્તો યથાનિબ્બત્તાયં પુરાણિયંયેવ કુટિયં ઠત્વા અત્તના કતબ્બં કરોહીતિ. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – ત્વં, ભિક્ખુ, ‘‘અયં પુરાણી તિણકુટિકા જિણ્ણા’’તિ અઞ્ઞં નવં તિણકુટિકં કાતું ઇચ્છસિ, ન સમણધમ્મં, એવં ઇચ્છન્તો પન ભાવનાય અનનુયુઞ્જનેન પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિયા અનતિવત્તનતો આયતિં અત્તભાવકુટિમ્પિ પત્થેન્તો કાતું ઇચ્છન્તોયેવ નામ હોતિ. સા પન નવા તિણકુટિ વિય કરણદુક્ખેન તતો ભિય્યોપિ જરામરણસોકપરિદેવાદિદુક્ખસંસટ્ઠતાય દુક્ખા, તસ્મા તિણકુટિયં વિય અત્તભાવકુટિયં આસં અપેક્ખં વિરાજય સબ્બસો તત્થ વિરત્તચિત્તો હોહિ, એવં તે વટ્ટદુક્ખં ન ભવિસ્સતીતિ. દેવતાય ચ વચનં સુત્વા થેરો સંવેગજાતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ઘટેન્તો વાયમન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૧.૩૬-૪૬) –

> ‘‘પદુમુત્તરબુદ્ધસ્સ , લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
> તિણત્થરે નિસિન્નસ્સ, ઉપસન્તસ્સ તાદિનો.
>
> ‘‘નળમાલં ગહેત્વાન, બન્ધિત્વા બીજનિં અહં;
> બુદ્ધસ્સ ઉપનામેસિં, દ્વિપદિન્દસ્સ તાદિનો.
>
> ‘‘પટિગ્ગહેત્વા સબ્બઞ્ઞૂ, બીજનિં લોકનાયકો;
> મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, ઇમં ગાથં અભાસથ.
>
> ‘‘યથા મે કાયો નિબ્બાતિ, પરિળાહો ન વિજ્જતિ;
> તથેવ તિવિધગ્ગીહિ, ચિત્તં તવ વિમુચ્ચતુ.
>
> ‘‘સબ્બે દેવા સમાગચ્છું, યે કેચિ વનનિસ્સિતા;
> સોસ્સામ બુદ્ધવચનં, હાસયન્તઞ્ચ દાયકં.

“નિસિન્નો ભગવા તત્થ, દેવસઙ્ઘપુરક્ખતો;
દાયકં સમ્પહંસેન્તો, ઇમા ગાથા અભાસથ.

“ઇમિના બીજનિદાનેન, ચિત્તસ્સ પણિધીહિ ચ;
સુબ્બતો નામ નામેન, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

“તેન કમ્માવસેસેન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
માલુતો નામ નામેન, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

“ઇમિના બીજનિદાનેન, સમ્માનવિપુલેન ચ;
કપ્પસતસહસ્સમ્પિ, દુગ્ગતિં નુપપજ્જતિ.

“તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, સુબ્બતા અટ્ઠતિંસ તે;
એકૂનતિંસસહસ્સે, અટ્ઠ માલુતનામકા.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તે પન પતિટ્ઠિતો “અયં મે અરહત્તપ્પત્તિયા અઙ્કુસભૂતા”તિ તમેવ ગાથં પચ્ચુદાહાસિ. સાયેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસિ. કુટિઓવાદેન લદ્ધવિસેસત્તા ચસ્સ **કુટિવિહારી**ત્વેવ સમઞ્ઞા અહોસીતિ.

દુતિયકુટિવિહારિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. રમણીયકુટિકત્થેરગાથાવણ્ણના

રમણીયા મે કુટિકાતિ આયસ્મતો રમણીયકુટિકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુસલબીજરોપનં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇતો અટ્ઠારસકપ્પસતમત્થકે અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો બુદ્ધારહં આસનં ભગવતો અદાસિ. પુપ્ફેહિ ચ ભગવન્તં પૂજેત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા પક્કામિ. સેસં અઞ્જનવનિયત્થેરસ્સ વત્થુમ્હિ વુત્તસદિસમેવ. અયં પન વિસેસો – અયં કિર વુત્તનયેન પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો વજ્જિરટ્ઠે અઞ્ઞતરસ્મિં ગામકાવાસે કુટિકાયં વિહરતિ, સા હોતિ કુટિકા અભિરૂપા દસ્સનીયા પાસાદિકા સુપરિકમ્મકતભિત્તિભૂમિકા આરામપોક્ખરણિરામણેય્યાદિસમ્પન્ના મુત્તાજાલસદિસવાલિકાકિણ્ણભૂમિભાગા થેરસ્સ ચ વત્તસમ્પન્નતાય સુસમ્મટ્ઠઙ્ગણતાદિના ભિય્યોસોમત્તાય રમણીયતરા હુત્વા તિટ્ઠતિ. સો તત્થ વિહરન્તો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૧.૪૭-૫૨) –

“કાનનં વનમોગય્હ, અપ્પસદ્દં નિરાકુલં;
સીહાસનં મયા દિન્નં, અત્થદસ્સિસ્સ તાદિનો.

“માલાહત્થં ગહેત્વાન, કત્વા ચ નં પદક્ખિણં;
સત્થારં પયિરુપાસિત્વા, પક્કામિં ઉત્તરામુખો.

‘‘તેન કમ્મેન દ્વિપદિન્દ, લોકજેટ્ઠ નરાસભ;
સન્નિબ્બાપેમિ અત્તાનં, ભવા સબ્બે સમૂહતા.

‘‘અટ્ઠારસકપ્પસતે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, સીહાસનસ્સિદં ફલં.

‘‘ઇતો સત્તકપ્પસતે, સન્નિબ્બાપકખત્તિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરે તત્થ વિહરન્તે કુટિકાય રમણીયભાવતો વિહારપેક્ખકા મનુસ્સા તતો તતો આગન્ત્વા કુટિં પસ્સન્તિ . અથેકદિવસં કતિપયા ધુત્તજાતિકા ઇત્થિયો તત્થ ગતા કુટિકાય રમણીયભાવં દિસ્વા, ‘‘એત્થ વસન્તો અયં સમણો સિયા અમ્હેહિ આકડ્ઢનીયહદયો’’તિ અધિપ્પાયેન – ‘‘રમણીયં વો, ભન્તે, વસનટ્ઠાનં. મયમ્પિ રમણીયરૂપા પઠમયોબ્બને ઠિતા’’તિ વત્વા ઇત્થિકુત્તાદીનિ દસ્સેતું આરભિંસુ. થેરો અત્તનો વીતરાગભાવં પકાસેન્તો ‘‘**રમણીયા મે કુટિકા, સદ્ધાદેય્યા મનોરમા**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૫૮. તત્થ **રમણીયા મે કુટિકા**તિ ‘‘રમણીયા તે, ભન્તે, કુટિકા’’તિ યં તુમ્હેહિ વુત્તં, તં સચ્ચં. અયં મમ વસનકુટિકા રમણીયા મનુઞ્ઞરૂપા, સા ચ ખો **સદ્ધાદેય્યા**, ‘‘એવરૂપાય મનાપં કત્વા પબ્બજિતાનં દિન્નાય ઇદં નામ ફલં હોતી’’તિ કમ્મફલાનિ સદ્દહિત્વા સદ્ધાય ધમ્મચ્છન્દેન દાતબ્બત્તા સદ્ધાદેય્યા, ન ધનેન નિબ્બત્તિતા. સયઞ્ચ તથાદિન્નાનિ સદ્ધાદેય્યાનિ પસ્સન્તાનં પરિભુઞ્જન્તાનઞ્ચ મનો રમેતીતિ **મનોરમા**. સદ્ધાદેય્યત્તા એવ હિ મનોરમા, સદ્ધાદીહિ દેય્યધમ્મં સક્કચ્ચં અભિસઙ્ખરિત્વા દેન્તિ, સદ્ધાદેય્યઞ્ચ પરિભુઞ્જન્તા સપ્પુરિસા દાયકસ્સ અવિસંવાદનત્થમ્પિ પયોગાસયસમ્પન્ના હોન્તિ, ન તુમ્હેહિ ચિન્તિતાકારેન પયોગાસયવિપન્નાતિ અધિપ્પાયો. **ન મે અત્થો કુમારીહી**તિ યસ્મા સબ્બસો કામેહિ વિનિવત્તિતમાનસો અહં, તસ્મા ન મે અત્થો કુમારીહિ. કપ્પિયકારકકમ્મવસેનપિ હિ માદિસાનં ઇત્થીહિ પયોજનં નામ નત્થિ, પગેવ રાગવસેન, તસ્મા ન મે અત્થો કુમારીહીતિ. કુમારિગ્ગહણઞ્ચેત્થ ઉપલક્ખણં દટ્ઠબ્બં. માદિસસ્સ નામ સન્તિકે એવં પટિપજ્જાહીતિ અયુત્તકારિનીહિ યાવ અપરદ્ધઞ્ચ તુમ્હેહિ સમાનજ્ઝાસયાનં પુરતો અયં કિરિયા સોભેય્યાતિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**યેસં અત્થો તહિં ગચ્છથ નારિયો**’’તિ. તત્થ **યેસ**ન્તિ કામેસુ અવીતરાગાનં. **અત્થો**તિ પયોજનં. **તહિ**ન્તિ તત્થ તેસં સન્તિકં. **નારિયો**તિ આલપનં. તં સુત્વા ઇત્થિયો મઙ્કુભૂતા પત્તક્ખન્ધા આગતમગ્ગેનેવ ગતા. એત્થ ચ ‘‘ન મે અત્થો કુમારીહી’’તિ કામેહિ અનત્થિકભાવવચનેનેવ થેરેન અરહત્તં બ્યાકતન્તિ દટ્ઠબ્બં.

રમણીયકુટિકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. કોસલવિહારિત્થેરગાથાવણ્ણના

સદ્ધાયાહં પબ્બજિતોતિ આયસ્મતો કોસલવિહારિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુસલબીજં રોપેત્વા તં તં પુઞ્ઞં અકાસિ. સેસં અઞ્જનવનિયત્થેરવત્થુસદિસમેવ. અયં પન વિસેસો – અયં કિર વુત્તનયેન પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો કોસલરટ્ઠે અઞ્ઞતરસ્મિં ગામે એકં ઉપાસકકુલં નિસ્સાય

અરઞ્ઞે વિહરતિ, તં સો ઉપાસકો રુક્ખમૂલે વસન્તં દિસ્વા કુટિકં કારેત્વા અદાસિ. થેરો કુટિકાયં વિહરન્તો આવાસસપ્પાયેન સમાધાનં લભિત્વા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૧.૫૩-૬૧) –

“હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, વસામિ પણ્ણસન્થરે;
ઘાસેસુ ગેધમાપન્નો, સેય્યસીલો ચહં તદા.

“ખણન્તાલુકલમ્બાનિ , બિળાલિતક્કલાનિ ચ;
કોલં ભલ્લાતકં બિલ્લં, આહત્વા પટિયાદિતં.

“પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, આગચ્છિ મમ સન્તિકં.

“ઉપાગતં મહાનાગં, દેવદેવં નરાસભં;
બિળાલિં પગ્ગહેત્વાન, પત્તમ્હિ ઓકિરિં અહં.

“પરિભુઞ્જિ મહાવીરો, તોસયન્તો મમં તદા;
પરિભુઞ્જિત્વાન સબ્બઞ્ઞૂ, ઇમં ગાથં અભાસથ.

“સકં ચિત્તં પસાદેત્વા, બિળાલિં મે અદા તુવં;
કપ્પાનં સતસહસ્સં, દુગ્ગતિં નુપપજ્જસિ.

“ચરિમં વત્તતે મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
ધારેમિ અન્તિમં દેહં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને.

“ચતુપઞ્ઞાસિતો કપ્પે, સુમેખલિય સવ્હયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખપ્પટિસંવેદનેન ઉપ્પન્નપીતિવેગેન ઉદાનેન્તો “**સદ્ધાયાહં પબ્બજિતો**”તિ ગાથં અભાસિ.

૫૯. તત્થ **સદ્ધાયા**તિ ભગવતો વેસાલિં ઉપગમને આનુભાવં દિસ્વા, “એકન્તનિય્યાનિકં ઇદં સાસનં, તસ્મા અદ્ધા ઇમાય પટિપત્તિયા જરામરણતો મુચ્ચિસ્સામી”તિ ઉપ્પન્નસદ્ધાવસેન **પબ્બજિતો** પબ્બજ્જં ઉપગતો. **અરઞ્ઞે મે કુટિકા કતા**તિ તસ્સા પબ્બજ્જાય અનુરૂપવસેન અરઞ્ઞે વસતો મે કુટિકા કતા, પબ્બજ્જાનુરૂપં આરઞ્ઞકો હુત્વા વૂપકટ્ઠો વિહરામીતિ દસ્સેતિ. તેનાહ “**અપ્પમત્તો ચ આતાપી, સમ્પજાનો પતિસ્સતો**”તિ. અરઞ્ઞવાસલદ્ધેન કાયવિવેકેન જાગરિયં અનુયુઞ્જન્તો તત્થ સતિયા અવિપ્પવાસેન **અપ્પમત્તો**, આરદ્ધવીરિયતાય **આતાપી**, પુબ્બભાગિયસતિસમ્પજઞ્ઞપારિપૂરિયા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તાધિગમેન પઞ્ઞાસતિવેપુલ્લપ્પત્તિયા

અચ્ચન્તમેવ **સમ્પજાનો પતિસ્સતો** વિહરામીતિ અત્થો. અપ્પમત્તભાવાદિકિત્તને ચસ્સ ઇદમેવ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ કોસલરટ્ઠે ચિરનિવાસિભાવેન પન **કોસલવિહારી**તિ સમઞ્ઞા જાતાતિ.

કોસલવિહારિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સીવલિત્થેરગાથાવણ્ણના

તે મે ઇજ્ઝિંસુ સઙ્કપ્પાતિ આયસ્મતો સીવલિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હેટ્ઠા વુત્તનયેન વિહારં ગન્ત્વા પરિસપરિયન્તે ઠિતો ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું લાભીનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા ''મયાપિ અનાગતે એવરૂપેન ભવિતું વટ્ટતી''તિ દસબલં નિમન્તેત્વા સત્તાહં સત્થુ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ મહાદાનં દત્વા ''ભગવા અહં ઇમિના અધિકારકમ્મેન અઞ્ઞં સમ્પત્તિં ન પત્થેમિ, અનાગતે પન એકબુદ્ધસ્સ સાસને અહમ્પિ તુમ્હેહિ સો એતદગ્ગે ઠપિતભિક્ખુ વિય લાભીનં અગ્ગો ભવેય્ય''ન્તિ પત્થનં અકાસિ. સત્થા અનન્તરાયં દિસ્વા – ''અયં તે પત્થના અનાગતે ગોતમબુદ્ધસ્સ સન્તિકે સમિજ્ઝિસ્સતી''તિ બ્યાકરિત્વા પક્કામિ. સોપિ કુલપુત્તો યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો વિપસ્સીબુદ્ધકાલે બન્ધુમતીનગરતો અવિદૂરે એકસ્મિં ગામકે પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તસ્મિં સમયે બન્ધુમતીનગરવાસિનો રઞ્ઞા સદ્ધિં સાકચ્છિત્વા દસબલસ્સ દાનં દેન્તિ. તે એકદિવસં સબ્બેવ એકતો હુત્વા દાનં દેન્તા ''કિં નુ ખો અમ્હાકં દાનમુખે નત્થી''તિ (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૦૭) મધુઞ્ચ ગુળદધિઞ્ચ ન અદ્દસંસુ. તે ''યતો કુતોચિ આહરિસ્સામા''તિ જનપદતો નગરપવિસનમગ્ગે પુરિસં ઠપેસું. તદા એસ કુલપુત્તો અત્તનો ગામતો ગુળદધિવારકં ગહેત્વા, ''કિઞ્ચિદેવ આહરિસ્સામી''તિ નગરં ગચ્છન્તો, ''મુખં ધોવિત્વા ધોતહત્થપાદો પવિસિસ્સામી''તિ ફાસુકટ્ઠાનં ઓલોકેન્તો નઙ્ગલસીસમત્તં નિમ્મક્ખિકં દણ્ડકમધું દિસ્વા ''પુઞ્ઞેન મે ઇદં ઉપ્પન્ન''ન્તિ ગહેત્વા નગરં પાવિસિ. નાગરેહિ ઠપિતપુરિસો તં દિસ્વા, ''ભો પુરિસ, કસ્સિમં આહરસી''તિ પુચ્છિ. ''ન કસ્સચિ, સામિ, વિક્કિણિતું પન મે ઇદં આભત''ન્તિ. ''તેન હિ, ભો, ઇદં કહાપણં ગહેત્વા એતં મધુઞ્ચ ગુળદધિઞ્ચ દેહી''તિ. સો ચિન્તેસિ – ''ઇદં ન બહુમૂલં, અયઞ્ચ એકપ્પહારેનેવ બહું દેતિ, વીમંસિતું વટ્ટતી''તિ. તતો નં ''નાહં એકેન કહાપણેન દેમી''તિ આહ. ''યદિ એવં દ્વે ગહેત્વા દેહી''તિ. ''દ્વીહિપિ ન દેમી''તિ. એતેનુપાયેન વડ્ઢેત્વા સહસ્સં પાપુણિ.

સો ચિન્તેસિ – ''અતિવડ્ઢિતું ન વટ્ટતિ, હોતુ તાવ ઇમિના કત્તબ્બકિચ્ચં પુચ્છિસ્સામી''તિ. અથ નં આહ – ''ઇદં ન બહું અગ્ઘનકં, ત્વઞ્ચ બહું દેસિ, કેન કમ્મેન ઇદં ગણ્હાસી''તિ. ''ઇધ, ભો, નગરવાસિનો રઞ્ઞા સદ્ધિં પટિવિરુજ્ઝિત્વા વિપસ્સીદસબલસ્સ દાનં દેન્તા ઇદં દ્વયં દાનમુખે અપસ્સન્તા પરિયેસન્તિ, સચે ઇદં દ્વયં ન લભિસ્સન્તિ, નાગરાનં પરાજયો ભવિસ્સતિ, તસ્મા સહસ્સં કત્વા ગણ્હામી''તિ. ''કિં પનેતં નાગરાનમેવ વટ્ટતિ, અઞ્ઞેસં દાતું ન વટ્ટતી''તિ. ''યસ્સ કસ્સચિ દાતું અવારિતમેત''ન્તિ. ''અત્થિ પન કોચિ નાગરાનં દાને એકદિવસં સહસ્સં દાતા''તિ? ''નત્થિ, સમ્મા''તિ. ''ઇમેસં પન દ્વિન્નં સહસ્સગ્ઘનકભાવં જાનાસી''તિ? ''આમ, જાનામી''તિ. ''તેન હિ ગચ્છ, નાગરાનં આચિક્ખ 'એકો પુરિસો ઇમાનિ દ્વે મૂલેન ન દેતિ સહત્થેનેવ દાતુકામો, તુમ્હે ઇમેસં દ્વિન્નં કારણા નિબ્બિતક્કા હોથા'તિ, ત્વં પન મે ઇમસ્મિં દાનમુખે જેટ્ઠકભાવસ્સ કાયસક્ખી હોહી''તિ. સો પરિબ્બયત્થં ગહિતમાસકેન પઞ્ચકટુકં ગહેત્વા ચુણ્ણં કત્વા દધિતો કઞ્જિયં ગહેત્વા તત્થ મધુપટલં પીળેત્વા પઞ્ચકટુકચુણ્ણેન યોજેત્વા એકસ્મિં પદુમિનિપત્તે પક્ખિપિત્વા તં સંવિદહિત્વા આદાય દસબલસ્સ અવિદૂરટ્ઠાને નિસીદિ મહાજનેન આહરિયમાનસ્સ સક્કારસ્સ અવિદૂરે અત્તનો પત્તવારં ઓલોકયમાનો, સો ઓકાસં ઞત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ભગવા અયં ઉપ્પન્નદુગ્ગતપણ્ણાકારો, ઇમં મે અનુકમ્પં પટિચ્ચ પટિગ્ગણ્હથાતિ. સત્થા તસ્સ અનુકમ્પં પટિચ્ચ

ચતુમહારાજદત્તિયેન સેલમયપત્તેન તં પટિગ્ગહેત્વા યથા અટ્ઠસટ્ઠિયા ભિક્ખુસતસહસ્સસ્સ દિય્યમાનં ન ખીયતિ, એવં અધિટ્ઠાસિ. સો કુલપુત્તો નિટ્ઠિતભત્તકિચ્ચં ભગવન્તં અભિવાદેત્વા એકમન્તં ઠિતો આહ – ''દિટ્ઠો મે, ભગવા, અજ્જ બન્ધુમતીનગરવાસિકેહિ તુમ્હાકં સક્કારો આહરિયમાનો, અહમ્પિ ઇમસ્સ કમ્મસ્સ નિસ્સન્દેન નિબ્બત્તનિબ્બત્તભવે લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તો ભવેય્ય''ન્તિ (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૦૭). સત્થા, ''એવં હોતુ, કુલપુત્તા''તિ વત્વા તસ્સ ચ નગરવાસીનઞ્ચ ભત્તાનુમોદનં કત્વા પક્કામિ.

સોપિ કુલપુત્તો યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સુપ્પવાસાય રાજધીતાય કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હિ. પટિસન્ધિગ્ગહણતો પટ્ઠાય સાયં પાતઞ્ચ પણ્ણાકારસતાનિ સકટેનાદાય સુપ્પવાસાય ઉપનીયન્તિ. અથ નં પુઞ્ઞવીમંસનત્થં હત્થેન બીજપચ્છિં કુસાપેન્તિ. એકેકબીજતો સલાકસતમ્પિ સલાકસહસ્સમ્પિ નિગ્ગચ્છતિ. એકેકકરીસખેત્તે પણ્ણાસમ્પિ સટ્ઠિપિ સકટપ્પમાણાનિ ઉપ્પજ્જન્તિ. કોટ્ઠે પૂરણકાલેપિ કોટ્ઠદ્વારં હત્થેન કુસાપેન્તિ. રાજધીતાય પુઞ્ઞેન ગણ્હન્તાનં ગહિતગહિતટ્ઠાનં પુન પૂરતિ. પરિપુણ્ણભત્તભાજનતોપિ ''રાજધીતાય પુઞ્ઞ''ન્તિ વત્વા યસ્સ કસ્સચિ દેન્તાનં યાવ ન ઉક્કડ્ઢન્તિ, ન તાવ ભત્તં ખીયતિ, દારકે કુચ્છિગતેયેવ સત્તવસ્સાનિ અતિક્કમિંસુ.

ગબ્ભે પન પરિપક્કે સત્તાહં મહાદુક્ખં અનુભોસિ. સા સામિકં આમન્તેત્વા, ''પુરે મરણા જીવમાનાવ દાનં દસ્સામી''તિ સત્થુ સન્તિકં પેસેસિ – ''ગચ્છ, ઇમં પવત્તિં સત્થુ આરોચેત્વા સત્થારં નિમન્તેહિ, યઞ્ચ સત્થા વદેતિ, તં સાધુકં ઉપલક્ખેત્વા આગન્ત્વા મય્હં કથેહી''તિ. સો ગન્ત્વા તસ્સા સાસનં ભગવતો આરોચેસિ. સત્થા, ''સુખિની હોતુ સુપ્પવાસા કોલિયધીતા અરોગા, અરોગં પુત્તં વિજાયતૂ''તિ (ઉદા॰ ૧૮) આહ. રાજા તં સુત્વા ભગવન્તં અભિવાદેત્વા અત્તનો ગામાભિમુખો પાયાસિ. તસ્સ પુરે આગમનાયેવ સુપ્પવાસાય કુચ્છિતો ધમકરણા ઉદકં વિય ગબ્ભો નિક્ખમિ, પરિવારેત્વા નિસિન્નજનો અસ્સુમુખોવ હસિતું આરદ્ધો તુટ્ઠપહટ્ઠો મહાજનો રઞ્ઞો સાસનં આરોચેતું અગમાસિ.

રાજા તેસં આગમનં દિસ્વાવ, ''દસબલેન કથિતકથા નિપ્ફન્ના ભવિસ્સતિ મઞ્ઞે''તિ ચિન્તેસિ. સો આગન્ત્વા સત્થુ સાસનં રાજધીતાય આરોચેસિ. રાજધીતા તયા નિમન્તિતં જીવિતભત્તમેવ મઙ્ગલભત્તં ભવિસ્સતિ, ગચ્છ સત્તાહં દસબલં નિમન્તેહીતિ. રાજા તથા અકાસિ. સત્તાહં બુદ્ધપ્પમુખસ્સ સઙ્ઘસ્સ મહાદાનં પવત્તયિંસુ. દારકો સબ્બેસં ઞાતીનં સન્તત્તં ચિત્તં નિબ્બાપેન્તો જાતોતિ **સીવલિદારકો**ત્વેવસ્સ નામં અકંસુ. સો સત્તવસ્સાનિ ગબ્ભે વસિતત્તા જાતકાલતો પટ્ઠાય સબ્બકમ્મક્ખમો અહોસિ. ધમ્મસેનાપતિ સારિપુત્તો સત્તમે દિવસે તેન સદ્ધિં કથાસલ્લાપં અકાસિ. સત્થાપિ ધમ્મપદે ગાથં અભાસિ –

> ''યોમં પલિપથં દુગ્ગં, સંસારં મોહમચ્ચગા;
> તિણ્ણો પારઙ્ગતો ઝાયી, અનેજો અકથંકથી;
> અનુપાદાય નિબ્બુતો, તમહં બ્રૂમિ બ્રાહ્મણ''ન્તિ. (ધ॰ પ॰ ૪૧૪);

અથ નં થેરો એવમાહ – ''કિં પન તયા એવરૂપં દુક્ખરાસિં અનુભવિત્વા પબ્બજિતું ન વટ્ટતી''તિ? ''લભમાનો પબ્બજેય્યં, ભન્તે''તિ. સુપ્પવાસા નં દારકં થેરેન સદ્ધિં કથેન્તં દિસ્વા ''કિં નુ ખો મે પુત્તો ધમ્મસેનાપતિના સદ્ધિં કથેતી''તિ થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા પુચ્છિ – ''મય્હં પુત્તો તુમ્હેહિ સદ્ધિં કિં કથેતિ, ભન્તે''તિ? ''અત્તના અનુભૂતં ગબ્ભવાસદુક્ખં કથેત્વા, 'તુમ્હેહિ અનુઞ્ઞાતો પબ્બજિસ્સામી'તિ વદતી''તિ. ''સાધુ , ભન્તે,

પબ્બાજેથ ન''ન્તિ. થેરો તં વિહારં નેત્વા તચપઞ્ચકકમ્મટ્ઠાનં દત્વા પબ્બાજેન્તો ''સીવલિ, ન તુય્હં અઞ્ઞેન ઓવાદેન કમ્મં અત્થિ, તયા સત્ત વસ્સાનિ અનુભૂતદુક્ખમેવ પચ્ચવેક્ખાહી''તિ. ''ભન્તે, પબ્બાજનમેવ તુમ્હાકં ભારો, યં પન મયા કાતું સક્કા, તમહં જાનિસ્સામી''તિ. સો પન પઠમકેસવટ્ટિયા ઓહારણક્ખણેયેવ સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાસિ, દુતિયાય ઓહારણક્ખણે સકદાગામિફલે, તતિયાય અનાગામિફલે સબ્બેસંયેવ પન કેસાનં ઓરોપનઞ્ચ અરહત્તસચ્છિકિરિયા ચ અપચ્છા અપુરિમા અહોસિ. તસ્સ પબ્બજિતદિવસતો પટ્ઠાય ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચત્તારો પચ્ચયા યાવતિચ્છકં ઉપ્પજ્જન્તિ. એવં એત્થ વત્થુ સમુટ્ઠિતં.

અપરભાગે સત્થા સાવત્થિં અગમાસિ. થેરો સત્થારં અભિવાદેત્વા, ''ભન્તે, મય્હં પુઞ્ઞં વીમંસિસ્સામિ, પઞ્ચ મે ભિક્ખુસતાનિ દેથા''તિ આહ. ''ગણ્હ સીવલી''તિ. સો પઞ્ચસતે ભિક્ખૂ ગહેત્વા હિમવન્તાભિમુખં ગચ્છન્તો અટવિમગ્ગં ગચ્છતિ, તસ્સ પઠમં દિટ્ઠનિગ્રોધે અધિવત્થા દેવતા સત્તદિવસાનિ દાનં અદાસિ. ઇતિ સો –

''નિગ્રોધં પઠમં પસ્સિ, દુતિયં પણ્ડવપબ્બતં;
તતિયં અચિરવતિયં, ચતુત્થં વરસાગરં.

''પઞ્ચમં હિમવન્તં સો, છટ્ઠં છદ્દન્તુપાગમિ;
સત્તમં ગન્ધમાદનં, અટ્ઠમં અથ રેવત''ન્તિ.

સબ્બટ્ઠાનેસુ સત્ત સત્ત દિવસાનેવ દાનં અદંસુ. ગન્ધમાદનપબ્બતે પન નાગદત્તદેવરાજા નામ સત્તસુ દિવસેસુ એકદિવસે ખીરપિણ્ડપાતં અદાસિ, એકદિવસે સપ્પિપિણ્ડપાતં. ભિક્ખુસઙ્ઘો આહ – ''ઇમસ્સ દેવરઞ્ઞો નેવ ધેનુયો દુય્હમાના પઞ્ઞાયન્તિ, ન દધિનિમ્મથનં , કુતો તે દેવરાજ ઇદં ઉપ્પજ્જતી''તિ. ''ભન્તે કસ્સપદસબલસ્સ કાલે ખીરસલાકભત્તદાનસ્સેતં ફલ''ન્તિ દેવરાજા આહ. અપરભાગે સત્થા ખદિરવનિયરેવતસ્સ પચ્ચુગ્ગમનં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા થેરં અત્તનો સાસને લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ.

એવં લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તસ્સ પન ઇમસ્સ થેરસ્સ અરહત્તપ્પત્તિં એકચ્ચે આચરિયા એવં વદન્તિ – ''હેટ્ઠા વુત્તનયેન ધમ્મસેનાપતિના ઓવાદે દિન્ને યં મયા કાતું સક્કા, તમહં જાનિસ્સામીતિ પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા તં દિવસંયેવ અઞ્ઞતરં વિવિત્તં કુટિકં દિસ્વા તં પવિસિત્વા માતુકુચ્છિસ્મિં સત્ત વસ્સાનિ અત્તના અનુભૂતં દુક્ખં અનુસ્સરિત્વા તદનુસારેન અતીતાનાગતે તસ્સ અવેક્ખન્તસ્સ આદિત્તા વિય તયો ભવા ઉપટ્ઠહિંસુ. ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા વિપસ્સનાવીથિં ઓતરિ, તાવદેવ મગ્ગપ્પટિપાટિયા સબ્બેપિ આસવે ખેપેન્તો અરહત્તં પાપુણી''તિ. ઉભયથાપિ થેરસ્સ અરહત્તપ્પત્તિયેવ પકાસિતા. થેરો પન પભિન્નપટિસમ્ભિદો છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૨.૩૧-૩૯) –

''વરુણો નામ નામેન, દેવરાજા અહં તદા;
ઉપટ્ઠહેસિં સમ્બુદ્ધં, સયોગ્ગબલવાહનો.

''નિબ્બુતે લોકનાથમ્હિ, અત્થદસ્સીનરુત્તમે;
તૂરિયં સબ્બમાદાય, અગમં બોધિમુત્તમં.

''વાદિતેન ચ નચ્ચેન, સમ્મતાળસમાહિતો;

સમ્મુખા વિય સમ્બુદ્ધં, ઉપટ્ઠિં બોધિમુત્તમં.

‘‘ઉપટ્ઠહિત્વા તં બોધિં, ધરણીરુહપાદપં;
પલ્લઙ્કં આભુજિત્વાન, તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

‘‘સકકમ્માભિરદ્ધોહં, પસન્નો બોધિમુત્તમે;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, નિમ્માનં ઉપપજ્જહં.

‘‘સટ્ઠિતૂરિયસહસ્સાનિ, પરિવારેન્તિ મં સદા;
મનુસ્સેસુ ચ દેવેસુ, વત્તમાનં ભવાભવે.

‘‘તિવિધગ્ગી નિબ્બુતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
ધારેમિ અન્તિમં દેહં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને.

‘‘સુબાહૂ નામ નામેન, ચતુત્તિંસાસુ ખત્તિયા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, પઞ્ચકપ્પસતે ઇતો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખપટિસંવેદનેન પીતિવેગેન ઉદાનેન્તો ‘‘**તે મે ઇજ્ઝિંસુ સઙ્કપ્પા**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૬૦. તત્થ **તે મે ઇજ્ઝિંસુ સઙ્કપ્પા, યદત્થો પાવિસિં કુટિં, વિજ્જાવિમુત્તિં પચ્ચેસ**ન્તિ યે પુબ્બે મયા કામસઙ્કપ્પાદીનં સમુચ્છેદકરા નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પાદયો અભિપત્થિતાયેવ ‘‘કદા નુ ખ્વાહં તદાયતનં ઉપસમ્પજ્જ વિહરિસ્સામિ, યદરિયા એતરહિ ઉપસમ્પજ્જ વિહરન્તી’’તિ, વિમુત્તાધિપ્પાયસઞ્ઞિતા વિમુત્તિં ઉદ્દિસ્સ સઙ્કપ્પા મનોરથા અભિણ્હસો અપ્પમત્તા યદત્થો યંપયોજનો યેસં નિપ્ફાદનત્થં કુટિં સુઞ્ઞાગારં વિપસ્સિતું પાવિસિં તિસ્સો વિજ્જા ફલવિમુત્તિઞ્ચ પચ્ચેસન્તો, ગવેસન્તો તે મે ઇજ્ઝિંસુ તે સબ્બેવ ઇદાનિ મય્હં ઇજ્ઝિંસુ સમિજ્ઝિંસુ, નિપ્ફન્નકુસલસઙ્કપ્પો પરિપુણ્ણમનોરથો જાતોતિ અત્થો. તેસં સમિદ્ધભાવં દસ્સેતું ‘‘**માનાનુસયમુજ્જહ**’’ન્તિ વુત્તં. યસ્મા માનાનુસયમુજ્જહં પજહિં સમુચ્છિન્દિં, તસ્મા તે મે સઙ્કપ્પા ઇજ્ઝિંસૂતિ યોજના. માનાનુસયે હિ પહીને અપ્પહીનો નામ અનુસયો નત્થિ, અરહત્તઞ્ચ અધિગતમેવ હોતીતિ માનાનુસયપ્પહાનં યથાવુત્તસઙ્કપ્પસમિદ્ધિયા કારણં કત્વા વુત્તં.

સીવલિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

છટ્ઠવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સત્તમવગ્ગો

૧. વપ્પત્થેરગાથાવણ્ણના

પસ્સતિ પસ્સોતિ આયસ્મતો વપ્પત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ''અસુકો ચ અસુકો ચ થેરો સત્થુ પઠમં ધમ્મપટિગ્ગાહકા અહેસુ''ન્તિ થોમનં સુત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા પત્થનં પટ્ઠપેસિ – ''અહમ્પિ ભગવા અનાગતે તાદિસસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ પઠમં ધમ્મપટિગ્ગાહકાનં અઞ્ઞતરો ભવેય્ય''ન્તિ, સત્થુ સન્તિકે સરણગમનઞ્ચ પવેદેસિ. સો યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા તતો ચુતો દેવમનુસ્સેસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં વાસેટ્ઠસ્સ નામ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **વપ્પો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો અસિતેન ઇસિના ''સિદ્ધત્થકુમારો સબ્બઞ્ઞૂ ભવિસ્સતી''તિ બ્યાકતો કોણ્ડઞ્ઞપ્પમુખેહિ બ્રાહ્મણપુત્તેહિ સદ્ધિં ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા ''તસ્મિં સબ્બઞ્ઞુતં પત્તે તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા અમતં પાપુણિસ્સામી''તિ ઉરુવેલાયં વિહરન્તં મહાસત્તં છબ્બસ્સાનિ પધાનં પદહન્તં ઉપટ્ઠહિત્વા ઓળારિકાહારપરિભોગેન નિબ્બિજ્જિત્વા ઇસિપતનં ગતો. અભિસમ્બુજ્ઝિત્વા સત્થારા સત્તસત્તાહાનિ વીતિનામેત્વા ઇસિપતનં ગન્ત્વા ધમ્મચક્કે પવત્તિતે પાટિપદદિવસે સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠિતો પઞ્ચમિયં પક્ખસ્સ અઞ્ઞાસિકોણ્ડઞ્ઞાદીહિ સદ્ધિં અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૨.૨૦-૩૦) –

''ઉભિન્નં દેવરાજૂનં, સઙ્ગામો સમુપટ્ઠિતો;
અહોસિ સમુપબ્યૂળ્હો, મહાઘોસો અવત્તથ.

''પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
અન્તલિક્ખે ઠિતો સત્થા, સંવેજેસિ મહાજનં.

''સબ્બે દેવા અત્તમના, નિક્ખિત્તકવચાવુધા;
સમ્બુદ્ધં અભિવાદેત્વા, એકગ્ગાસિંસુ તાવદે.

''મય્હં સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, વાચાસભિમુદીરયિ;
અનુકમ્પકો લોકવિદૂ, નિબ્બાપેસિ મહાજનં.

''પદુટ્ઠચિત્તો મનુજો, એકપાણં વિહેઠયં;
તેન ચિત્તપ્પદોસેન, અપાયં ઉપપજ્જતિ.

''સઙ્ગામસીસે નાગોવ, બહૂ પાણે વિહેઠયં;
નિબ્બાપેથ સકં ચિત્તં, મા હઞ્ઞિત્થો પુનપ્પુનં.

''દ્વિન્નમ્પિ યક્ખરાજૂનં, સેના સા વિમ્હિતા અહુ;
સરણઞ્ચ ઉપાગચ્છું, લોકજેટ્ઠં સુતાદિનં.

''સઞ્ઞાપેત્વાન જનતં, પદમુદ્ધરિ ચક્ખુમા;
પેક્ખમાનોવ દેવેહિ, પક્કામિ ઉત્તરામુખો.

''પઠમં સરણં ગચ્છિં, દ્વિપદિન્દસ્સ તાદિનો;
કપ્પાનં સતસહસ્સં, દુગ્ગતિં નુપપજ્જહં.

‘‘મહાદુન્દુભિનામા ચ, સોળસાસું રથેસભા;
તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, રાજાનો ચક્કવત્તિનો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તના પટિલદ્ધસમ્પત્તિં પચ્ચવેક્ખણમુખેન સત્થુ ગુણમહન્તતં પચ્ચવેક્ખિત્વા ‘‘ઈદિસં નામ સત્થારં બાહુલિકાદિવાદેન સમુદાચરિમ્હ. અહો પુથુજ્જનભાવો નામ અન્ધકરણો અચક્ખુકરણો અરિયભાવોયેવ ચક્ખુકરણો’’તિ દસ્સેન્તો ‘‘**પસ્સતિ પસ્સો**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૬૧. તત્થ **પસ્સતિ પસ્સો**તિ પસ્સતિ સમ્માદિટ્ઠિયા ધમ્મે અવિપરીતં જાનાતિ બુજ્ઝતીતિ પસ્સો, દસ્સનસમ્પન્નો અરિયો, સો **પસ્સન્તં** અવિપરીતદસ્સાવિં ‘‘અયં અવિપરીતદસ્સાવી’’તિ પસ્સતિ પઞ્ઞાચક્ખુના ધમ્માધમ્મં યથાસભાવતો જાનાતિ. ન કેવલં પસ્સન્તમેવ, અથ ખો **અપસ્સન્તઞ્ચ** પસ્સતિ, યો પઞ્ઞાચક્ખુવિરહિતો ધમ્મે યથાસભાવતો ન પસ્સતિ, તમ્પિ અપસ્સન્તં પુથુજ્જનં ‘‘અન્ધો વતાયં ભવં અચક્ખુકો’’તિ અત્તનો પઞ્ઞાચક્ખુના પસ્સતિ. **અપસ્સન્તો અપસ્સન્તં, પસ્સન્તઞ્ચ ન પસ્સતી**તિ અપસ્સન્તો પઞ્ઞાચક્ખુરહિતો અન્ધબાલો તાદિસં અન્ધબાલં અયં ધમ્માધમ્મં યથાસભાવતો ન પસ્સતીતિ યથા અપસ્સન્તં ન પસ્સતિ ન જાનાતિ, એવં અત્તનો પઞ્ઞાચક્ખુના ધમ્માધમ્મં યથાસભાવતો પસ્સન્તઞ્ચ પણ્ડિતં ‘‘અયં એવંવિધો’’તિ ન પસ્સતિ ન જાનાતિ, તસ્મા અહમ્પિ પુબ્બે દસ્સનરહિતો સકલં ઞેય્યં હત્થામલકં વિય પસ્સન્તં ભગવન્તં અપસ્સન્તમ્પિ પૂરણાદિં યથાસભાવતો ન પસ્સિં, ઇદાનિ પન બુદ્ધાનુભાવેન સમ્પન્નો ઉભયેપિ યથાસભાવતો પસ્સામીતિ સેવિતબ્બાસેવિતબ્બેસુ અત્તનો અવિપરીતપટિપત્તિં દસ્સેતિ.

વપ્પત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. વજ્જિપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

એકકા મયં અરઞ્ઞેતિ આયસ્મતો વજ્જિપુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં વિપસ્સિં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો નાગપુપ્ફકેસરેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અમચ્ચકુલે નિબ્બત્તિ, **વજ્જિપુત્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો ભગવતો વેસાલિગમને બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વેસાલિયા અવિદૂરે અઞ્ઞતરસ્મિં વનસણ્ડે વિહરતિ. તેન ચ સમયેન વેસાલિયં ઉસ્સવો અહોસિ. તત્થ તત્થ નચ્ચગીતવાદિતં પવત્તતિ, મહાજનો હટ્ઠતુટ્ઠો ઉસ્સવસમ્પત્તિં પચ્ચનુભોતિ, તં સુત્વા સો ભિક્ખુ અયોનિસો ઉમ્મુજ્જન્તો વિવેકં વજ્જમાનો કમ્મટ્ઠાનં વિસ્સજ્જેત્વા અત્તનો અનભિરતિં પકાસેન્તો –

‘‘એકકા મયં અરઞ્ઞે વિહરામ, અપવિદ્ધંવ વનસ્મિં દારુકં;
એતાદિસિકાય રત્તિયા, કો સુ નામ અમ્હેહિ પાપિયો’’તિ. – ગાથમાહ;

તં સુત્વા વનસણ્ડે અધિવત્થા દેવતા તં ભિક્ખું અનુકમ્પમાના ‘‘યદિપિ, ત્વં ભિક્ખુ, અરઞ્ઞવાસં હીળેન્તો વદસિ, વિવેકકામા પન વિદ્દસુનો તં બહુ મઞ્ઞન્તિયેવા’’તિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તી –

“એકકો ત્વં અરઞ્ઞે વિહરસિ, અપવિદ્ધંવ વનસ્મિં દારુકં;
તસ્સ તે બહુકા પિહયન્તિ, નેરયિકા વિય સગ્ગગામિન”ન્તિ. –

ગાથં વત્વા, “કથઞ્હિ નામ ત્વં, ભિક્ખુ, નિય્યાનિકે સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને પબ્બજિત્વા અનિય્યાનિકં વિતક્કં વિતક્કેસ્સસી”તિ સન્તજ્જેન્તી સંવેજેસિ . એવં સો ભિક્ખુ તાય દેવતાય સંવેજિતો કસાભિહતો વિય ભદ્રો અસ્સાજાનીયો વિપસ્સનાવીથિં ઓતરિત્વા નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૧.૬૨-૬૬) –

“સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, સતરંસિંવ ભાણુમં;
ઓભાસેન્તં દિસા સબ્બા, ઉળુરાજંવ પૂરિતં.

“પુરક્ખતં સાવકેહિ, સાગરેહેવ મેદનિં;
નાગં પગ્ગય્હ રેણૂહિ, વિપસ્સિસ્સાભિરોપયિં.

“એકનવુતિતો કપ્પે, યં રેણુમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

“પણ્ણતાલીસિતો કપ્પે, રેણુ નામાસિ ખત્તિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા “અયં મે અરહત્તપ્પત્તિયા અઙ્કુસો જાતો”તિ અત્તનો દેવતાય ચ વુત્તનયં સંકડ્ઢિત્વા –

૬૨. “એકકા મયં અરઞ્ઞે વિહરામ, અપવિદ્ધંવ વનસ્મિં દારુકં;
તસ્સ મે બહુકા પિહયન્તિ, નેરયિકા વિય સગ્ગગામિન”ન્તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તસ્સત્થો – અનપેક્ખભાવેન વને છડ્ડિતદારુક્ખણ્ડં વિય યદિપિ **મયં એકકા** એકાકિનો અસહાયા ઇમસ્મિં **અરઞ્ઞે વિહરામ**, એવં વિહરતો પન **તસ્સ મે બહુકા પિહયન્તિ** મં બહૂ અત્થકામરૂપા કુલપુત્તા અભિપત્થેન્તિ, “અહો વતસ્સ મયમ્પિ વજ્જિપુત્તત્થેરો વિય ઘરબન્ધનં પહાય અરઞ્ઞે વિહરેય્યામા”તિ. યથા કિં? **નેરયિકા વિય સગ્ગગામિનં**, યથા નામ નેરયિકા અત્તનો પાપકમ્મેન નિરયે નિબ્બત્તસત્તા સગ્ગગામીનં સગ્ગૂપગામીનં પિહયન્તિ – “અહો વત મયમ્પિ નિરયદુક્ખં પહાય સગ્ગસુખં પચ્ચનુભવેય્યામા”તિ એવંસમ્પદમિદન્તિ અત્થો. એત્થ ચ અત્તનિ ગરુબહુવચનપ્પયોગસ્સ ઇચ્છિતબ્બત્તા “એકકા મયં વિહરામા”તિ પુન તસ્સ અત્થસ્સ એકત્તં સન્ધાય “તસ્સ મે”તિ એકવચનપ્પયોગો કતો. “તસ્સ મે”, “સગ્ગગામિન”ન્તિ ચ ઉભયમ્પિ ‘પિહયન્તી’તિ પદં અપેક્ખિત્વા ઉપયોગત્થે સમ્પદાનનિદ્દેસો દટ્ઠબ્બો. તં અભિપત્થેન્તીતિ ચ તાદિસે અરઞ્ઞવાસાદિગુણે અભિપત્થેન્તા નામ હોન્તીતિ કત્વા વુત્તં. **તસ્સ મે**તિ વા તસ્સ મમ સન્તિકે ગુણેતિ અધિપ્પાયો.

વજ્જિપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. પક્ખત્થેરગાથાવણ્ણના

ચુતા પતન્તીતિ આયસ્મતો પક્ખત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે યક્ખસેનાપતિ હુત્વા વિપસ્સિં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો દિબ્બવત્થેન પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સક્કેસુ દેવદહનિગમે સાકિયરાજકુલે નિબ્બત્તિ, ''સમ્મોદકુમારો''તિસ્સ નામં અહોસિ. અથસ્સ દહરકાલે વાતરોગેન પાદા ન વહિંસુ. સો કતિપયં કાલં પીઠસપ્પી વિય વિચરિ. તેનસ્સ **પક્ખો**તિ સમઞ્ઞા જાતા. પચ્છા અરોગકાલેપિ તથેવ નં સઞ્જાનન્તિ, સો ભગવતો ઞાતિસમાગમે પાટિહારિયં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વિહરતિ. અથેકદિવસં ગામં પિણ્ડાય પવિસિતું ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસીદિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે અઞ્ઞતરો કુલલો મંસપેસિં આદાય આકાસેન ગચ્છતિ, તં બહૂ કુલલા અનુપતિત્વા પાતેસું. પાતિતં મંસપેસિં એકો કુલલો અગ્ગહેસિ. તં અઞ્ઞો અચ્છિન્દિત્વા ગણ્હિ, તં દિસ્વા થેરો ''યથાયં મંસપેસિ, એવં કામા નામ બહુસાધારણા બહુદુક્ખા બહુપાયાસા''તિ – કામેસુ આદીનવં નેક્ખમ્મે ચ આનિસંસં પચ્ચવેક્ખિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ''અનિચ્ચ''ન્તિઆદિના મનસિકરોન્તો પિણ્ડાય ચરિત્વા કતભત્તકિચ્ચો દિવાટ્ઠાને નિસીદિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૨.૧-૧૦) –

''વિપસ્સી નામ ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
અટ્ઠસટ્ઠિસહસ્સેહિ, પાવિસિ બન્ધુમં તદા.

''નગરા અભિનિક્ખમ્મ, અગમં દીપચેતિયં;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં.

''ચુલ્લાસીતિસહસ્સાનિ, યક્ખા મય્હં ઉપન્તિકે;
ઉપટ્ઠહન્તિ સક્કચ્ચં, ઇન્દંવ તિદસા ગણા.

''ભવના અભિનિક્ખમ્મ, દુસ્સં પગ્ગય્હહં તદા;
સિરસા અભિવાદેસિં, તઞ્ચાદાસિં મહેસિનો.

''અહો બુદ્ધો અહો ધમ્મો, અહો નો સત્થુ સમ્પદા;
બુદ્ધસ્સ આનુભાવેન, વસુધાયં પકમ્પથ.

''તઞ્ચ અચ્છરિયં દિસ્વા, અબ્ભુતં લોમહંસનં;
બુદ્ધે ચિત્તં પસાદેમિ, દ્વિપદિન્દમ્હિ તાદિને.

''સોહં ચિત્તં પસાદેત્વા, દુસ્સં દત્વાન સત્થુનો;
સરણઞ્ચ ઉપાગચ્છિં, સામચ્ચો સપરિજ્જનો.

''એકનવુતિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

“ઇતો પન્નરસે કપ્પે, સોળસાસું સુવાહના;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા યદેવ સંવેગવત્થું અઙ્કુસં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અઞ્ઞા અધિગતા, તસ્સ સંકિત્તનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો “**ચુતા પતન્તી**”તિ ગાથં અભાસિ.

૬૩. તત્થ **ચુતા**તિ ભટ્ઠા. **પતન્તી**તિ અનુપતન્તિ. **પતિતા**તિ ચવનવસેન ભૂમિયં પતિતા, આકાસે વા સમ્પતનવસેન પતિતા. **ગિદ્ધા**તિ ગેધં આપન્ના . **પુનરાગતા**તિ પુનદેવ ઉપગતા. **ચ**-સદ્દો સબ્બત્થ યોજેતબ્બો. ઇદં વુત્તં હોતિ – પતન્તિ અનુપતન્તિ ચ ઇધ કુલલા, ઇતરસ્સ મુખતો ચુતા ચ મંસપેસિ, ચુતા પન સા ભૂમિયં પતિતા ચ, ગિદ્ધા ગેધં આપન્ના સબ્બેવ કુલલા પુનરાગતા. યથા ચિમે કુલલા, એવં સંસારે પરિબ્ભમન્તા સત્તા યે કુસલધમ્મતો ચુતા, તે પતન્તિ નિરયાદીસુ, એવં પતિતા ચ, સમ્પત્તિભવે ઠિતા તત્થ કામસુખાનુયોગવસેન કામભવે રૂપારૂપભવેસુ ચ ભવનિકન્તિવસેન ગિદ્ધા ચ પુનરાગતા ભવતો અપરિમુત્તત્તા તેન તેન ભવગામિના કમ્મેન તં તં ભવસઞ્ઞિતં દુક્ખં આગતા એવ, એવંભૂતા ઇમે સત્તા. મયા પન **કતં કિચ્ચં** પરિઞ્ઞાદિભેદં સોળસવિધમ્પિ કિચ્ચં કતં, ન દાનિ તં કાતબ્બં અત્થિ. **રતં રમ્મં** રમિતબ્બં અરિયેહિ સબ્બસઙ્ખતવિનિસ્સટં નિબ્બાનં રતં અભિરતં રમ્મં. તેન ચ **સુખેનન્વાગતં સુખં** ફલસમાપત્તિસુખેન અનુઆગતં ઉપગતં અચ્ચન્તસુખં નિબ્બાનં, સુખેન વા સુખાપટિપદાભૂતેન વિપસ્સનાસુખેન મગ્ગસુખેન ચ અન્વાગતં ફલસુખં નિબ્બાનસુખઞ્ચાતિ અત્થો વેદિતબ્બો.

પક્ખત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. વિમલકોણ્ડઞ્ઞત્થેરગાથાવણ્ણના

દુમવ્હયાય ઉપ્પન્નોતિ વિમલકોણ્ડઞ્ઞત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે વિભવસમ્પન્ને કુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં વિપસ્સિં ભગવન્તં મહતિયા પરિસાય પરિવુતં ધમ્મં દેસેન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો ચતૂહિ સુવણ્ણપુપ્ફેહિ પૂજેસિ. ભગવા તસ્સ પસાદસંવડ્ઢનત્થં તથારૂપં ઇદ્ધાભિસઙ્ખારં અભિસઙ્ખારેસિ, યથા સુવણ્ણાભા સકલં તં પદેસં ઓત્થરતિ. તં દિસ્વા ભિય્યોસોમત્તાય પસન્નમાનસો હુત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા તં નિમિત્તં ગહેત્વા અત્તનો ગેહં ગન્ત્વા બુદ્ધારમ્મણં પીતિં અવિજહન્તો કેનચિ રોગેન કાલં કત્વા તુસિતેસુ ઉપપન્નો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજાનં બિમ્બિસારં પટિચ્ચ અમ્બપાલિયા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હિ. રાજા હિ બિમ્બિસારો તરુણકાલે અમ્બપાલિયા રૂપસમ્પત્તિં સુત્વા સઞ્જાતાભિલાસો કતિપયમનુસ્સપરિવારો અઞ્ઞાતકવેસેન વેસાલિં ગન્ત્વા એકરત્તિં તાય સંવાસં કપ્પેસિ. તદા અયં તસ્સા કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં અગ્ગહેસિ. સા ચ ગબ્ભસ્સ પતિટ્ઠિતભાવં તસ્સ આરોચેસિ. રાજાપિ અત્તાનં જાનાપેત્વા દાતબ્બયુત્તકં દત્વા પક્કામિ. સા ગબ્ભસ્સ પરિપાકમન્વાય પુત્તં વિજાયિ, “વિમલો”તિસ્સ નામં અહોસિ, પચ્છા **વિમલકોણ્ડઞ્ઞો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો વયપ્પત્તો ભગવતો વેસાલિગમને બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પસન્નમાનસો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૨.૪૦-૪૮) –

‘‘વિપસ્સી નામ ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
નિસિન્નો જનકાયસ્સ, દેસેસિ અમતં પદં.

‘‘તસ્સાહં ધમ્મં સુત્વાન, દ્વિપદિન્દસ્સ તાદિનો;
સોણ્ણપુપ્ફાનિ ચત્તારિ, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.

‘‘સુવણ્ણચ્છદનં આસિ, યાવતા પરિસા તદા;
બુદ્ધાભા ચ સુવણ્ણાભા, આલોકો વિપુલો અહુ.

‘‘ઉદગ્ગચિત્તો સુમનો, વેદજાતો કતઞ્જલી;
વિત્તિસઞ્જનનો તેસં, દિટ્ઠધમ્મસુખાવહો.

‘‘આયાચિત્વાન સમ્બુદ્ધં, વન્દિત્વાન ચ સુબ્બતં;
પામોજ્જં જનયિત્વાન, સકં ભવનુપાગમિં.

‘‘ભવને ઉપવિટ્ઠોહં, બુદ્ધસેટ્ઠં અનુસ્સરિં;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, તુસિતં ઉપપજ્જહં.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સોળસાસિંસુ રાજાનો, નેમિસમ્મતનામકા;
તેતાલીસે ઇતો કપ્પે, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞાપદેસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ‘‘**દુમવ્હયાયા**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૬૪. તત્થ **દુમવ્હયાયા**તિ દુમેન અમ્બેન અવ્હાતબ્બાય, અમ્બપાલિયાતિ અત્થો. આધારે ચેતં ભુમ્મવચનં. **ઉપ્પન્નો**તિ તસ્સા કુચ્છિયં ઉપ્પન્નો ઉપ્પજ્જમાનો ચ. **જાતો પણ્ડરકેતુના**તિ ધવલવત્થધજત્તા ‘‘પણ્ડરકેતૂ’’તિ પઞ્ઞાતેન બિમ્બિસારરઞ્ઞા હેતુભૂતેન જાતો, તં પટિચ્ચ નિબ્બત્તોતિ અત્થો. **ઉપ્પન્નો**તિ વા પઠમાભિનિબ્બત્તિદસ્સનં. તતો હિ **જાતો**તિ અભિજાતિદસ્સનં. વિજાયનકાલતો પટ્ઠાય હિ લોકે જાતવોહારો. એત્થ ચ ‘‘દુમવ્હયાય ઉપ્પન્નો’’તિ ઇમિના અત્તુક્કંસનભાવં અપનેતિ, અનેકપતિપુત્તાનમ્પિ વિસેસાધિગમસમ્ભવઞ્ચ દીપેતિ. ‘‘જાતો પણ્ડરકેતુના’’તિ ઇમિના વિઞ્ઞાતપિતિકદસ્સનેન પરવમ્ભનં અપનેતિ. **કેતુહા**તિ માનપ્પહાયી. માનો હિ ઉણ્ણતિલક્ખણત્તા કેતુ વિયાતિ કેતુ. તથા હિ સો ‘‘કેતુકમ્યતાપચ્ચુપટ્ઠાનો’’તિ વુચ્ચતિ. **કેતુનાયેવા**તિ પઞ્ઞાય એવ. પઞ્ઞા હિ અનવજ્જધમ્મેસુ અચ્ચુગ્ગતટ્ઠેન મારસેનપ્પમદ્દનેન પુબ્બઙ્ગમટ્ઠેન ચ અરિયાનં ધજા નામ. તેનાહ ‘‘ધમ્મો હિ ઇસિનં ધજો’’તિ (સં॰ નિ॰ ૨.૨૪૧; અ॰ નિ॰ ૪.૪૮; જા॰ ૨.૨૧.૪૯૪). **મહાકેતું પધંસયી**તિ મહાવિસયતાય મહન્તા, સેય્યમાનજાતિમાનાદિભેદતો બહવો ચ માનપ્પકારા, ઇતરે ચ કિલેસધમ્મા સમુસ્સિતટ્ઠેન કેતુ એતસ્સાતિ મહાકેતુ મારો પાપિમા. તં બલવિધમનવિસયાતિક્કમનવસેન અભિભવિ નિબ્બિસેવનં અકાસીતિ. ‘‘મહાકેતું પધંસયી’’તિ અત્તાનં પરં વિય દસ્સેન્તો અઞ્ઞાપદેસેન અરહત્તં બ્યાકાસિ.

વિમલકોણ્ડઞ્ઞત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ઉક્ખેપકતવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉક્ખેપકતવચ્છસ્સાતિ આયસ્મતો ઉક્ખેપકતવચ્છત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થારં ઉદ્દિસ્સ માળં કરોન્તસ્સ પૂગસ્સ એકત્થમ્ભં અલભન્તસ્સ થમ્ભં દત્વા સહાયકિચ્ચં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **વચ્છો**તિસ્સ ગોત્તતો આગતનામં. સો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કોસલરટ્ઠે ગામકાવાસે વસન્તો આગતાગતાનં ભિક્ખૂનં સન્તિકે ધમ્મં પરિયાપુણાતિ. ‘‘અયં વિનયો ઇદં સુત્તન્તં અયં અભિધમ્મો’’તિ પન પરિચ્છેદં ન જાનાતિ. અથેકદિવસં આયસ્મન્તં ધમ્મસેનાપતિં પુચ્છિત્વા યથાપરિચ્છેદં સબ્બં સલ્લક્ખેસિ. ધમ્મસઙ્ગીતિયા પુબ્બેપિ પિટકાદિસમઞ્ઞા પરિયત્તિસદ્ધમ્મે વવત્થિતા એવ, યતો ભિક્ખૂનં વિનયધરાદિવોહારો. સો તેપિટકં બુદ્ધવચનં ઉગ્ગણ્હન્તો પરિપુચ્છન્તો તત્થ વુત્તે રૂપારૂપધમ્મે સલ્લક્ખેત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા સમ્મસન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨.૧૩-૨૬) –

‘‘સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો, મહાપૂગગણો અહુ;
સરણં ગતા ચ તે બુદ્ધં, સદ્દહન્તિ તથાગતં.

‘‘સબ્બે સઙ્ગમ્મ મન્તેત્વા, માળં કુબ્બન્તિ સત્થુનો;
એકત્થમ્ભં અલભન્તા, વિચિનન્તિ બ્રહાવને.

‘‘તેહં અરઞ્ઞે દિસ્વાન, ઉપગમ્મ ગણં તદા;
અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વાન, પટિપુચ્છિં ગણં અહં.

‘‘તે મે પુટ્ઠા વિયાકંસુ, સીલવન્તો ઉપાસકા;
માળં મયં કત્તુકામા, એકત્થમ્ભો ન લબ્ભતિ.

‘‘એકત્થમ્ભં મમં દેથ, અહં દસ્સામિ સત્થુનો;
આહરિસ્સામહં થમ્ભં, અપ્પોસ્સુક્કા ભવન્તુ તે.

‘‘તે મે થમ્ભં પવેચ્છિંસુ, પસન્ના તુટ્ઠમાનસા;
તતો પટિનિવત્તિત્વા, અગમંસુ સકં ઘરં.

‘‘અચિરં ગતે પૂગગણે, થમ્ભં અહાસહં તદા;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, પઠમં ઉસ્સપેસહં.

‘‘તેન ચિત્તપ્પસાદેન, વિમાનં ઉપપજ્જહં;
ઉબ્બિદ્ધં ભવનં મય્હં, સત્તભૂમં સમુગ્ગતં.

‘‘વજ્જમાનાસુ ભેરીસુ, પરિચારેમહં સદા;
પઞ્ચપઞ્ઞાસકપ્પમ્હિ, રાજા આસિં યસોધરો.

‘‘તત્થાપિ ભવનં મય્હં, સત્તભૂમં સમુગ્ગતં;
કૂટાગારવરૂપેતં, એકત્થમ્ભં મનોરમં.

‘‘એકવીસતિકપ્પમ્હિ , ઉદેનો નામ ખત્તિયો;
તત્રાપિ ભવનં મય્હં, સત્તભૂમં સમુગ્ગતં.

‘‘યં યં યોનુપપજ્જામિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
અનુભોમિ સુખં સબ્બં, એકત્થમ્ભસ્સિદં ફલં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં થમ્ભમદદં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, એકત્થમ્ભસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા કતકિચ્ચત્તા અકિલાસુભાવે ઠિતો અત્તનો સન્તિકં ઉપગતાનં ગહટ્ઠપબ્બજિતાનં અનુકમ્પં ઉપાદાય તેપિટકં બુદ્ધવચનં વીમંસિત્વા ધમ્મં દેસેસિ. દેસેન્તો ચ એકદિવસં અત્તાનં પરં વિય કત્વા દસ્સેન્તો –

૬૫. ‘‘ઉક્ખેપકતવચ્છસ્સ, સઙ્કલિતં બહૂહિ વસ્સેહિ;
તં ભાસતિ ગહટ્ઠાનં, સુનિસિન્નો ઉળારપામોજ્જો’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **ઉક્ખેપકતવચ્છસ્સા**તિ કતઉક્ખેપવચ્છસ્સ, ભિક્ખુનો સન્તિકે વિસું વિસું ઉગ્ગહિતં વિનયપદેસં સુત્તપદેસં અભિધમ્મપદેસઞ્ચ યથાપરિચ્છેદં વિનયસુત્તાભિધમ્માનંયેવ ઉપરિ ખિપિત્વા સજ્ઝાયનવસેન તત્થ તત્થેવ પક્ખિપિત્વા ઠિતવચ્છેનાતિ અત્થો કરણત્થે હિ ઇદં સામિવચનં. **સઙ્કલિતં બહૂહિ વસ્સેહી**તિ બહુકેહિ સંવચ્છરેહિ સમ્પિણ્ડનવસેન હદયે ઠપિતં. ‘‘સઙ્ગલિત’’ન્તિપિ પાઠો, સઙ્ગલિતં વિય કતં એકાબદ્ધવસેન વાચુગ્ગતં કતં. યં બુદ્ધવચનન્તિ વચનસેસો. **તન્તિ** તં પરિયત્તિધમ્મં **ભાસતિ** કથેતિ. **ગહટ્ઠાનન્તિ** તેસં યેભુય્યતાય વુત્તં. **સુનિસિન્નો**તિ તસ્મિં ધમ્મે સમ્મા નિચ્ચલો નિસિન્નો, લાભસક્કારાદિં અપચ્ચાસીસન્તો કેવલં વિમુત્તાયતનસીસેયેવ ઠત્વા કથેતીતિ અત્થો. તેનાહ ‘‘**ઉળારપામોજ્જો**’’તિ ફલસમાપત્તિસુખવસેન ધમ્મદેસનાવસેનેવ ચ ઉપ્પન્નઉળારપામોજ્જોતિ. વુત્તઞ્હેતં –

‘‘યથા યથાવુસો ભિક્ખુ, યથાસુતં યથાપરિયત્તં ધમ્મં વિત્થારેન પરેસં દેસેતિ તથા તથા સો તસ્મિં ધમ્મે લભતિ અત્થવેદં, લભતિ ધમ્મવેદં, લભતિ ધમ્મૂપસંહિતં પામોજ્જ’’ન્તિઆદિ (દી॰ નિ॰ ૩.૩૫૫).

ઉક્ખેપકતવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. મેઘિયત્થેરગાથાવણ્ણના

અનુસાસિ મહાવીરોતિ આયસ્મતો મેઘિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે કુસલબીજાનિ રોપેન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પાપુણિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે વિપસ્સી ભગવા બુદ્ધકિચ્ચસ્સ પરિયોસાનમાગમ્મ આયુસઙ્ખારં ઓસ્સજ્જિ. તેન પથવીકમ્પાદીસુ ઉપ્પન્નેસુ મહાજનો ભીતતસિતો અહોસિ. અથ નં વેસ્સવણો મહારાજા તમત્થં વિભાવેત્વા સમસ્સાસેસિ. તં સુત્વા મહાજનો સંવેગપ્પત્તો અહોસિ. તત્થાયં કુલપુત્તો બુદ્ધાનુભાવં સુત્વા સત્થરિ સઞ્જાતગારવબહુમાનો ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં સાકિયરાજકુલે નિબ્બત્તિ, તસ્સ **મેઘિયો**તિ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા ભગવન્તં ઉપટ્ઠહન્તો ભગવતિ જાલિકાયં વિહરન્તે કિમિકાલાય નદિયા તીરે રમણીયં અમ્બવનં દિસ્વા તત્થ વિહરિતુકામો દ્વે વારે ભગવતા વારેત્વા તતિયવારં વિસ્સજ્જિતો તત્થ ગન્ત્વા મિચ્છાવિતક્કમક્ખિકાહિ ખજ્જમાનો ચિત્તસમાધિં અલભિત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા તમત્થં આરોચેસિ. અથસ્સ ભગવા ''અપરિપક્કાય, મેઘિય, ચેતોવિમુત્તિયા પઞ્ચ ધમ્મા પરિપાકાય સંવત્તન્તી''તિઆદિના (ઉદા॰ ૩૧) ઓવાદં અદાસિ. સો તસ્મિં ઓવાદે ઠત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૨.૫૭-૬૫) –

''યદા વિપસ્સી લોકગ્ગો, આયુસઙ્ખારમોસ્સજિ;
પથવી સમ્પકમ્પિત્થ, મેદની જલમેખલા.

''ઓતતં વિતતં મય્હં, સુવિચિત્તવટંસકં;
ભવનમ્પિ પકમ્પિત્થ, બુદ્ધસ્સ આયુસઙ્ખયે.

''તાસો મય્હં સમુપ્પન્નો, ભવને સમ્પકમ્પિતે;
ઉપ્પાદો નુ કિમત્થાય, આલોકો વિપુલો અહુ.

''વેસ્સવણો ઇધાગમ્મ, નિબ્બાપેસિ મહાજનં;
પાણભૂતે ભયં નત્થિ, એકગ્ગા હોથ સંવુતા.

''અહો બુદ્ધો અહો ધમ્મો, અહો નો સત્થુ સમ્પદા;
યસ્મિં ઉપ્પજ્જમાનમ્હિ, પથવી સમ્પકમ્પતિ.

''બુદ્ધાનુભાવં કિત્તેત્વા, કપ્પં સગ્ગમ્હિ મોદહં;
અવસેસેસુ કપ્પેસુ, કુસલં ચરિતં મયા.

''એકનવુતિતો કપ્પે, યં સઞ્ઞમલભિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધસઞ્ઞાયિદં ફલં.

''ઇતો ચુદ્દસકપ્પમ્હિ, રાજા આસિં પતાપવા;
સમિતો નામ નામેન, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સત્થુ સમ્મુખા ઓવાદં લભિત્વા ''મયા અરહત્તં અધિગત''ન્તિ અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૬૬. ''અનુસાસિ મહાવીરો, સબ્બધમ્માન પારગૂ;
તસ્સાહં ધમ્મં સુત્વાન, વિહાસિં સન્તિકે સતો;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **અનુસાસી**તિ ''અપરિપક્કાય, મેઘિય, ચેતોવિમુત્તિયા પઞ્ચ ધમ્મા પરિપાકાય સંવત્તન્તી''તિઆદિના ઓવદિ અનુસિટ્ઠિં અદાસિ. **મહાવીરો**તિ મહાવિક્કન્તો, વીરિયપારમિપારિપૂરિયા ચતુરઙ્ગસમન્નાગતવીરિયાધિટ્ઠાનેન અનઞ્ઞસાધારણચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનસમ્પત્તિયા ચ મહાવીરિયોતિ અત્થો. **સબ્બધમ્માન પારગૂ**તિ સબ્બેસઞ્ચ ઞેય્યધમ્માનં પારં પરિયન્તં ઞાણગમનેન ગતો અધિગતોતિ સબ્બધમ્માન પારગૂ, સબ્બઞ્ઞૂતિ અત્થો. સબ્બેસં વા સઙ્ખતધમ્માનં પારભૂતં નિબ્બાનં સયમ્ભૂઞાણેન ગતો અધિગતોતિ સબ્બધમ્માન પારગૂ. **તસ્સાહં ધમ્મં સુત્વાના**તિ તસ્સ બુદ્ધસ્સ ભગવતો સામુક્કંસિકં તં ચતુસચ્ચધમ્મં સુણિત્વા. **વિહાસિં સન્તિકે**તિ અમ્બવને મિચ્છાવિતક્કેહિ ઉપદ્દુતો ચાલિકા વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ સમીપેયેવ વિહાસિં. **સતો**તિ સતિમા, સમથવિપસ્સનાભાવનાય અપ્પમત્તોતિ અત્થો. **અહન્તિ** ઇદં યથા ''અનુસાસી''તિ એત્થ ''મ''ન્તિ એવં ''વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ એત્થ ''મયા''તિ પરિણામેતબ્બં. ''**કતં બુદ્ધસ્સ સાસન**''ન્તિ ચ ઇમિના યથાવુત્તં વિજ્જાત્તયાનુપ્પત્તિમેવ સત્થુ ઓવાદપટિકરણભાવદસ્સનેન પરિયાયન્તરેન પકાસેતિ. સીલક્ખન્ધાદિપરિપૂરણમેવ હિ સત્થુ સાસનકારિતા.

મેઘિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. એકધમ્મસવનીયત્થેરગાથાવણ્ણના

કિલેસા ઝાપિતા મય્હન્તિ આયસ્મતો એકધમ્મસવનીયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે રુક્ખદેવતા હુત્વા નિબ્બત્તો કતિપયે ભિક્ખૂ મગ્ગમૂળ્હે મહારઞ્ઞે વિચરન્તે દિસ્વા અનુકમ્પમાનો અત્તનો ભવનતો ઓતરિત્વા તે સમસ્સાસેત્વા ભોજેત્વા યથાધિપ્પેતટ્ઠાનં પાપેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપે ભગવતિ લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા કતબુદ્ધકિચ્ચે પરિનિબ્બુતે તસ્મિં કાલે બારાણસિરાજા કિકી નામ અહોસિ. તસ્મિં કાલઙ્કતે તસ્સ પુથુવિન્દરાજા નામ પુત્તો આસિ. તસ્સ પુત્તો સુસામો નામ. તસ્સ પુત્તો કિકીબ્રહ્મદત્તો નામ હુત્વા રજ્જં કારેન્તો સાસને અન્તરહિતે ધમ્મસ્સવનં અલભન્તો, ''યો ધમ્મં દેસેતિ, તસ્સ સહસ્સં દમ્મી''તિ ઘોસાપેત્વા એકમ્પિ ધમ્મકથિકં અલભન્તો, ''મય્હં પિતુપિતામહાદીનં કાલે ધમ્મો સંવત્તતિ, ધમ્મકથિકા સુલભા અહેસું. ઇદાનિ પન ચતુપ્પદિકગાથામત્તમ્પિ કથેન્તો દુલ્લભો. યાવ ધમ્મસઞ્ઞા ન વિનસ્સતિ, તાવદેવ પબ્બજિસ્સામી''તિ રજ્જં પહાય હિમવન્તં ઉદ્દિસ્સ ગચ્છન્તં સક્કો દેવરાજા આગન્ત્વા, ''અનિચ્ચા વત સઙ્ખારા''તિ ગાથાય ધમ્મં કથેત્વા નિવત્તેસિ. સો નિવત્તિત્વા બહું પુઞ્ઞં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સેતબ્યનગરે સેટ્ઠિકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો ભગવતિ સેતબ્યનગરે સિંસપાવને વિહરન્તે સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિ. તસ્સ સત્થા અજ્ઝાસયં ઓલોકેત્વા, ''અનિચ્ચા વત સઙ્ખારા''તિ ઇમાય ગાથાય ધમ્મં દેસેસિ. તસ્સ તત્થ કતાધિકારતાય સો અનિચ્ચસઞ્ઞાય પાકટતરં હુત્વા ઉપટ્ઠિતાય પટિલદ્ધસંવેગો પબ્બજિત્વા ધમ્મસમ્મસનં પટ્ઠપેત્વા દુક્ખસઞ્ઞં અનત્તસઞ્ઞઞ્ચ મનસિકરોન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૨.૬૬-૭૧) –

‘‘પદુમુત્તરબુદ્ધસ્સ, સાવકા વનચારિનો;
વિપ્પનટ્ઠા બ્રહારઞ્ઞે, અન્ધાવ અનુસુય્યરે.

‘‘અનુસ્સરિત્વા સમ્બુદ્ધં, પદુમુત્તરનાયકં;
તસ્સ તે મુનિનો પુત્તા, વિપ્પનટ્ઠા મહાવને.

‘‘ભવના ઓરુહિત્વાન, અગમિં ભિક્ખુસન્તિકં;
તેસં મગ્ગઞ્ચ આચિક્ખિં, ભોજનઞ્ચ અદાસહં.

‘‘તેન કમ્મેન દ્વિપદિન્દ, લોકજેટ્ઠ નરાસભ;
જાતિયા સત્તવસ્સોહં, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘સચક્ખૂ નામ નામેન, દ્વાદસ ચક્કવત્તિનો;
સત્તરતનસમ્પન્ના, પઞ્ચકપ્પસતે ઇતો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

તસ્સ એકેનેવ ધમ્મસ્સવનેન નિપ્ફન્નકિચ્ચત્તા **એકધમ્મસવનીયો**ત્વેવ સમઞ્ઞા અહોસિ. સો અરહા હુત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૬૭. ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **કિલેસા**તિ યસ્મિં સન્તાને ઉપ્પન્ના, તં કિલેસેન્તિ વિબાધેન્તિ ઉપતાપેન્તિ વાતિ કિલેસા, રાગાદયો. **ઝાપિતા**તિ ઇન્દગ્ગિના વિય રુક્ખગચ્છાદયો અરિયમગ્ગઞાણગ્ગિના સમૂલં દડ્ઢા. **મય્હ**ન્તિ મયા, મમ સન્તાને વા. **ભવા સબ્બે સમૂહતા**તિ કામકમ્મભવાદયો સબ્બે ભવા સમુગ્ઘાટિતા કિલેસાનં ઝાપિતત્તા. સતિ હિ કિલેસવટ્ટે કમ્મવટ્ટેન ભવિતબ્બં. કમ્મભવાનં સમૂહતત્તા એવ ચ ઉપપત્તિભવાપિ સમૂહતા એવ અનુપ્પત્તિધમ્મતાય આપાદિતત્તા. **વિક્ખીણો જાતિસંસારો**તિ જાતિઆદિકો –

‘‘ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટિ, ધાતુઆયતનાન ચ;
અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાના, સંસારોતિ પવુચ્ચતી’’તિ. –

વુત્તલક્ખણો સંસારો વિસેસતો ખીણો, તસ્મા **નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો**. યસ્મા આયતિં પુનબ્ભવો નત્થિ, તસ્મા વિક્ખીણો જાતિસંસારો. તસ્મા ચ પુનબ્ભવો નત્થિ, યસ્મા ભવા સબ્બે સમૂહતાતિ આવત્તેત્વા વત્તબ્બં. અથ વા વિક્ખીણો જાતિસંસારો, તતો એવ નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવોતિ યોજેતબ્બં.

એકધમ્મસવનીયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. એકુદાનિયત્થેરગાથાવણ્ણના

અધિચેતસો અપ્પમજ્જતોતિ આયસ્મતો એકુદાનિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે યક્ખસેનાપતિ હુત્વા નિબ્બત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે, ''અલાભા વત મે, દુલ્લદ્ધં વત મે, યોહં સત્થુધરમાનકાલે દાનાદિપુઞ્ઞં કાતું નાલત્થ''ન્તિ પરિદેવસોકમાપન્નો અહોસિ. અથ નં સાગરો નામ સત્થુ સાવકો સોકં વિનોદેત્વા સત્થુ થૂપપૂજાયં નિયોજેસિ. સો પઞ્ચ વસ્સાનિ થૂપં પૂજેત્વા તતો ચુતો તેન પુઞ્ઞેન દેવમનુસ્સેસુ એવ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો કાલેન કાલં સત્થુ સન્તિકં ઉપસઙ્કમિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે સત્થા ''**અધિચેતસો**''તિ ગાથાય સાવકે અભિણ્હં ઓવદિ. સો તં સુત્વા સદ્ધાજાતો પબ્બજિ. પબ્બજિત્વા ચ પન તમેવ ગાથં પુનપ્પુનં પરિવત્તેતિ. સો તત્થ વીસતિવસ્સસહસ્સાનિ સમણધમ્મં કરોન્તો ઞાણસ્સ અપરિપક્કત્તા વિસેસં નિબ્બત્તેતુ નાસક્ખિ. તતો પન ચુતો દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તો વિઞ્ઞુતં પત્વા જેતવનપટિગ્ગહણસમયે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો અરઞ્ઞે વિહરન્તો સત્થુ સન્તિકં અગમાસિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે સત્થા આયસ્મન્તં સારિપુત્તં અત્તનો અવિદૂરે અધિચિત્તમનુયુત્તં દિસ્વા ''**અધિચેતસો**''તિ ઇમં ઉદાનં ઉદાનેસિ. તં સુત્વા અયં ચિરકાલં ભાવનાય અરઞ્ઞે વિહરન્તોપિ કાલેન કાલં તમેવ ગાથં ઉદાનેતિ, તેનસ્સ **એકુદાનિયો**તિ સમઞ્ઞા ઉદપાદિ. સો અથેકદિવસં ચિત્તેકગ્ગતં લભિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૨.૭૨-૮૧) –

''અત્થદસ્સિમ્હિ સુગતે, નિબ્બુતે સમનન્તરા;
યક્ખયોનિં ઉપપજ્જિં, યસં પત્તો ચહં તદા.

''દુલ્લદ્ધં વત મે આસિ, દુપ્પભાતં દુરુટ્ઠિતં;
યં મે ભોગે વિજ્જમાને, પરિનિબ્બાયિ ચક્ખુમા.

''મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, સાગરો નામ સાવકો;
મમુદ્ધરિતુકામો સો, આગચ્છિ મમ સન્તિકં.

''કિં નુ સોચસિ મા ભાયિ, ચર ધમ્મં સુમેધસ;
અનુપ્પદિન્ના બુદ્ધેન, સબ્બેસં બીજસમ્પદા.

''યો ચે પૂજેય્ય સમ્બુદ્ધં, તિટ્ઠન્તં લોકનાયકં;
ધાતું સાસપમત્તમ્પિ, નિબ્બુતસ્સાપિ પૂજયે.

''સમે ચિત્તપ્પસાદમ્હિ, સમં પુઞ્ઞં મહગ્ગતં;
તસ્મા થૂપં કરિત્વાન, પૂજેહિ જિનધાતુયો.

''સાગરસ્સ વચો સુત્વા, બુદ્ધથૂપં અકાસહં;
પઞ્ચવસ્સે પરિચરિં, મુનિનો થૂપમુત્તમં.

''તેન કમ્મેન દ્વિપદિન્દ, લોકજેટ્ઠ નરાસભ;

સમ્પત્તિં અનુભોત્વાન, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘ભૂરિપઞ્ઞા ચ ચત્તારો, સત્તકપ્પસતે ઇતો;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખેન વિહરન્તો એકદિવસં આયસ્મતા ધમ્મભણ્ડાગારિકેન પટિભાનં વીમંસિતું, ‘‘આવુસો, મય્હં ધમ્મં ભણાહી’’તિ અજ્ઝિટ્ઠો ચિરકાલપરિચિતત્તા –

૬૮. ‘‘અધિચેતસો અપ્પમજ્જતો, મુનિનો મોનપથેસુ સિક્ખતો;
સોકા ન ભવન્તિ તાદિનો, ઉપસન્તસ્સ સદા સતીમતો’’તિ. (ઉદા॰ ૩૭) –

ઇમમેવ ગાથં અભાસિ.

તત્થ **અધિચેતસો**તિ અધિચિત્તવતો, સબ્બચિત્તાનં અધિકેન અરહત્તફલચિત્તેન સમન્નાગતસ્સાતિ અત્થો. **અપ્પમજ્જતો**તિ નપ્પમજ્જતો, અપ્પમાદેન અનવજ્જધમ્મેસુ સાતચ્ચકિરિયાય સમન્નાગતસ્સાતિ વુત્તં હોતિ. **મુનિનો**તિ ‘‘યો મુનાતિ ઉભો લોકે, મુનિ તેન પવુચ્ચતી’’તિ (ધ॰ પ॰ ૨૬૯; મહાનિ॰ ૧૪૯; ચૂળનિ॰ મેત્તગૂમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૨૧) એવં ઉભયલોકમુનનેન વા, મોનં વુચ્ચતિ ઞાણં, તેન અરહત્તફલપઞ્ઞાસઙ્ખાતેન મોનેન સમન્નાગતતાય વા ખીણાસવો મુનિ નામ, તસ્સ મુનિનો. **મોનપથેસુ સિક્ખતો**તિ અરહત્તઞાણસઙ્ખાતસ્સ મોનસ્સ પથેસુ ઉપાયમગ્ગેસુ સત્તતિંસબોધિપક્ખિયધમ્મેસુ, તીસુ વા સિક્ખાસુ સિક્ખતો. ઇદઞ્ચ પુબ્બભાગપટિપદં ગહેત્વા વુત્તં. પરિનિટ્ઠિતસિક્ખો હિ અરહા, તસ્મા એવં સિક્ખતો, ઇમાય સિક્ખાય મુનિભાવં પત્તસ્સ મુનિનોતિ એવમેત્થ અત્થો દટ્ઠબ્બો. યસ્મા ચેતદેવં તસ્મા હેટ્ઠિમમગ્ગફલચિત્તાનં વસેન અધિચેતસો, ચતુસચ્ચસમ્બોધિપટિપત્તિયં અપ્પમાદવસેન અપ્પમજ્જતો, અગ્ગમગ્ગઞાણસમન્નાગમેન મુનિનોતિ એવમેતેસં પદાનં અત્થો યુજ્જતિયેવ. અથ વા ‘‘અપ્પમજ્જતો સિક્ખતો’’ પધાનહેતૂ અક્ખાતાતિ દટ્ઠબ્બા. તસ્મા અપ્પમજ્જનહેતુ સિક્ખનહેતુ ચ અધિચેતસોતિ અત્થો.

સોકા ન ભવન્તિ તાદિનોતિ તાદિસસ્સ ખીણાસવમુનિનો અબ્ભન્તરે ઇટ્ઠવિયોગાદિવત્થુકા સોકા ચિત્તસન્તાપા ન હોન્તિ. અથ વા તાદિલક્ખણપ્પત્તસ્સ અસેક્ખમુનિનો સોકા ન ભવન્તીતિ. **ઉપસન્તસ્સા**તિ રાગાદીનં અચ્ચન્તૂપસમેન ઉપસન્તસ્સ. **સદા સતીમતો**તિ સતિવેપુલ્લપ્પત્તિયા નિચ્ચકાલં સતિયા અવિરહિતસ્સ.

એત્થ ચ ‘‘અધિચેતસો’’તિ ઇમિના અધિચિત્તસિક્ખા, ‘‘અપ્પમજ્જતો’’તિ ઇમિના અધિસીલસિક્ખા, ‘‘મુનિનો મોનપથેસુ સિક્ખતો’’તિ એતેહિ અધિપઞ્ઞાસિક્ખા. ‘‘મુનિનો’’તિ વા એતેન અધિપઞ્ઞાસિક્ખા, ‘‘મોનપથેસુ સિક્ખતો’’તિ એતેન તાસં લોકુત્તરસિક્ખાનં પુબ્બભાગપટિપદા, ‘‘સોકા ન ભવન્તી’’તિઆદીહિ સિક્ખાપારિપૂરિયા આનિસંસા પકાસિતાતિ વેદિતબ્બં અયમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસિ.

એકુદાનિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. છન્નત્થેરગાથાવણ્ણના

સુત્વાન ધમ્મં મહતો મહારસન્તિ આયસ્મતો છન્નત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સિદ્ધત્થં ભગવન્તં અઞ્ઞતરં રુક્ખમૂલં ઉપગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો મુદુસમ્ફસ્સં પણ્ણસન્થરં સન્થરિત્વા અદાસિ. પુપ્ફેહિ ચ સમન્તતો ઓકિરિત્વા પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા પુનપિ અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો અમ્હાકં ભગવતો કાલે સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ ગેહે દાસિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિ, **છન્નો**તિસ્સ નામં અહોસિ, બોધિસત્તેન સહજાતો. સો સત્થુ ઞાતિસમાગમે પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ભગવતિ પેમેન, ''અમ્હાકં બુદ્ધો, અમ્હાકં ધમ્મો''તિ મમત્તં ઉપ્પાદેત્વા સિનેહં છિન્દિતું અસક્કોન્તો સમણધમ્મં અકત્વા સત્થરિ પરિનિબ્બુતે સત્થારા આણત્તવિધિના કતેન બ્રહ્મદણ્ડેન સન્તજ્જિતો સંવેગપ્પત્તો હુત્વા સિનેહં છિન્દિત્વા વિપસ્સન્તો નચિરેનેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૦.૪૫-૫૦) –

''સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો, અદાસિં પણ્ણસન્થરં;
સમન્તા ઉપહારઞ્ચ, કુસુમં ઓકિરિં અહં.

''પાસાદેવં ગુણં રમ્મં, અનુભોમિ મહારહં;
મહગ્ઘાનિ ચ પુપ્ફાનિ, સયનેભિસવન્તિ મે.

''સયનેહં તુવટ્ટામિ, વિચિત્તે પુપ્ફસન્થતે;
પુપ્ફવુટ્ઠિ ચ સયને, અભિવસ્સતિ તાવદે.

''ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, અદાસિં પણ્ણસન્થરં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, સન્થરસ્સ ઇદં ફલં.

''તિણસન્થરકા નામ, સત્તેતે ચક્કવત્તિનો;
ઇતો તે પઞ્ચમે કપ્પે, ઉપ્પજ્જિંસુ જનાધિપા.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખસન્તપ્પિતો પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેન્તો –

૬૯. ''સુત્વાન ધમ્મં મહતો મહારસં,
સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણવરેન દેસિતં;
મગ્ગં પપજ્જિં અમતસ્સ પત્તિયા,
સો યોગક્ખેમસ્સ પથસ્સ કોવિદો''તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **સુત્વાના**તિ સુણિત્વા, સોતેન ગહેત્વા ઓહિતસોતો સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારેત્વા. **ધમ્મ**ન્તિ ચતુસચ્ચધમ્મં. **મહતો**તિ ભગવતો. ભગવા હિ મહન્તેહિ ઉળારતમેહિ સીલાદિગુણેહિ સમન્નાગતત્તા, સદેવકેન લોકેન વિસેસતો મહનીયતાય ચ ''મહા''તિ વુચ્ચતિ, યા તસ્સ **મહાસમણો**તિ સમઞ્ઞા જાતા. નિસ્સક્કવચનઞ્ચેતં ''મહતો ધમ્મં સુત્વાના''તિ. **મહારસ**ન્તિ વિમુત્તિરસસ્સ દાયકત્તા ઉળારરસં. **સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણવરેન દેસિત**ન્તિ

સબ્બં જાનાતીતિ સબ્બઞ્ઞૂ, તસ્સ ભાવો સબ્બઞ્ઞુતા. ઞાણમેવ વરં, ઞાણેસુ વા વરન્તિ ઞાણવરં, સબ્બઞ્ઞુતા ઞાણવરં એતસ્સાતિ સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણવરો, ભગવા. તેન સબ્બઞ્ઞુતઞ્ઞાણસઙ્ખાતઅગ્ગઞાણેન વા કરણભૂતેન દેસિતં કથિતં ધમ્મં સુત્વાનાતિ યોજના. યં પનેત્થ વત્તબ્બં, તં પરમત્થદીપનિયં ઇતિવુત્તકવણ્ણનાયં વુત્તનયેન વેદિતબ્બં. **મગ્ગન્તિ** અટ્ઠઙ્ગિકં અરિયમગ્ગં. **પપજ્જિન્તિ** પટિપજ્જિં. **અમતસ્સ પત્તિયાતિ** નિબ્બાનસ્સ અધિગમાય ઉપાયભૂતં પટિપજ્જિન્તિ યોજના. **સોતિ** સો ભગવા. **યોગક્ખેમસ્સ પથસ્સ કોવિદોતિ** ચતૂહિ યોગેહિ અનુપદ્દુતસ્સ નિબ્બાનસ્સ યો પથો, તસ્સ કોવિદો તત્થ સુકુસલો. અયઞ્હેત્થ અત્થો – ભગવતો ચતુસચ્ચદેસનં સુત્વા અમતાધિગમૂપાયમગ્ગં અહં પટિપજ્જિં પટિપજ્જનમગ્ગં મયા કતં, સો એવ પન ભગવા સબ્બથા યોગક્ખેમસ્સ પથસ્સ કોવિદો, પરસન્તાને વા પરમનેસુ કુસલો, યસ્સ સંવિધાનમાગમ્મ અહમ્પિ મગ્ગં પટિપજ્જિન્તિ. અયમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસીતિ.

છન્નત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. પુણ્ણત્થેરગાથાવણ્ણના

સીલમેવાતિ આયસ્મતો પુણ્ણત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા કામેસુ આદીનવં દિસ્વા ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા હિમવન્તપ્પદેસે પણ્ણકુટિં કત્વા વાસં કપ્પેસિ. તસ્સ વસનટ્ઠાનસ્સ અવિદૂરે એકસ્મિં પબ્ભારે પચ્ચેકબુદ્ધો આબાધિકો હુત્વા પરિનિબ્બાયિ, તસ્સ પરિનિબ્બાનસમયે મહા આલોકો અહોસિ. તં દિસ્વા સો, ‘‘કથં નુ ખો અયં આલોકો ઉપ્પન્નો’’તિ વીમંસનવસેન ઇતો ચિતો ચ આહિણ્ડન્તો પબ્ભારે પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં પરિનિબ્બુતં દિસ્વા ગન્ધદારૂનિ સંકડ્ઢિત્વા સરીરં ઝાપેત્વા ગન્ધોદકેન ઉપસિઞ્ચિ. તત્થેકો દેવપુત્તો અન્તલિક્ખે ઠત્વા એવમાહ – ‘‘સાધુ, સાધુ, સપ્પુરિસ, બહું તયા પુઞ્ઞં પસવન્તેન પૂરિતં સુગતિસંવત્તનિયં કમ્મં તેન ત્વં સુગતીસુયેવ ઉપ્પજ્જિસ્સસિ, ‘પુણ્ણો’તિ ચ તે નામં ભવિસ્સતી’’તિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સુનાપરન્તજનપદે સુપ્પારકપટ્ટને ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિ, **પુણ્ણોતિસ્સ** નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો વાણિજ્જવસેન મહતા સત્થેન સદ્ધિં સાવત્થિં ગતો. તેન ચ સમયેન ભગવા સાવત્થિયં વિહરતિ. અથ સો સાવત્થિવાસીહિ ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગતો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વત્તપટિવત્તેહિ આચરિયુપજ્ઝાયે આરાધેન્તો વિહાસિ. સો એકદિવસં સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા, ‘‘સાધુ મં, ભન્તે ભગવા, સંખિત્તેન ઓવાદેન ઓવદતુ, યમહં સુત્વા સુનાપરન્તજનપદે વિહરેય્ય’’ન્તિ આહ. તસ્સ ભગવા, ‘‘સન્તિ ખો, પુણ્ણ, ચક્ખુવિઞ્ઞેય્યા રૂપા’’તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૩૯૫; સં॰ નિ॰ ૪.૮૮) ઓવાદં દત્વા સીહનાદં નદાપેત્વા વિસ્સજ્જેસિ. સો ભગવન્તં વન્દિત્વા સુનાપરન્તજનપદં ગન્ત્વા સુપ્પારકપટ્ટને વિહરન્તો સમથવિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા તિસ્સો વિજ્જા સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪૧.૨૯-૪૪) –

‘‘પબ્ભારકૂટં નિસ્સાય, સયમ્ભૂ અપરાજિતો;
આબાધિકો ચ સો બુદ્ધો, વસતિ પબ્બતન્તરે.

‘‘મમ અસ્સમસામન્તા, પનાદો આસિ તાવદે;
બુદ્ધે નિબ્બાયમાનમ્હિ, આલોકો ઉદપજ્જથ.

‘‘યાવતા વનસણ્ડસ્મિં, અચ્છકોકતરચ્છકા;
વાળા ચ કેસરી સબ્બે, અભિગજ્જિંસુ તાવદે.

‘‘ઉપ્પાતં તમહં દિસ્વા, પબ્ભારં અગમાસહં;
તત્થદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, નિબ્બુતં અપરાજિતં.

‘‘સુફુલ્લં સાલરાજંવ, સતરંસિંવ ઉગ્ગતં;
વીતચ્ચિકંવ અઙ્ગારં, નિબ્બુતં અપરાજિતં.

‘‘તિણં કટ્ઠઞ્ચ પૂરેત્વા, ચિતકં તત્થકાસહં;
ચિતકં સુકતં કત્વા, સરીરં ઝાપયિં અહં.

‘‘સરીરં ઝાપયિત્વાન, ગન્ધતોયં સમોકિરિં;
અન્તલિક્ખે ઠિતો યક્ખો, નામમગ્ગહિ તાવદે.

‘‘યં પૂરિતં તયા કિચ્ચં, સયમ્ભુસ્સ મહેસિનો;
પુણ્ણકો નામ નામેન, સદા હોહિ તુવં મુને.

‘‘તમ્હા કાયા ચવિત્વાન, દેવલોકં અગચ્છહં;
તત્થ દિબ્બમયો ગન્ધો, અન્તલિક્ખા પવસ્સતિ.

‘‘તત્રાપિ નામધેય્યં મે, પુણ્ણકોતિ અહૂ તદા;
દેવભૂતો મનુસ્સો વા, સઙ્કપ્પં પૂરયામહં.

‘‘ઇદં પચ્છિમકં મય્હં, ચરિમો વત્તતે ભવો;
ઇધાપિ પુણ્ણકો નામ, નામધેય્યં પકાસતિ.

‘‘તોસયિત્વાન સમ્બુદ્ધં, ગોતમં સક્યપુઙ્ગવં;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, તનુકિચ્ચસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરો બહૂ મનુસ્સે સાસને અભિપ્પસાદેસિ. યતો પઞ્ચસતમત્તા પુરિસા ઉપાસકત્તં પઞ્ચસતમત્તા ચ ઇત્થિયો ઉપાસિકાભાવં પટિવેદેસું. સો તત્થ રત્તચન્દનેન ચન્દનમાળં નામ ગન્ધકુટિં કારાપેત્વા, ‘‘સત્થા પઞ્ચહિ ભિક્ખુસતેહિ સદ્ધિં માળં પટિચ્છતૂ’’તિ ભગવન્તં પુપ્ફદૂતેન નિમન્તેસિ . ભગવા ચ ઇદ્ધાનુભાવેન તત્તકેહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં તત્થ ગન્ત્વા ચન્દનમાળં પટિગ્ગહેત્વા અરુણે અનુટ્ઠિતેયેવ પચ્ચાગમાસિ. થેરો અપરભાગે પરિનિબ્બાનસમયે અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૭૦. ''સીલમેવ ઇધ અગ્ગં, પઞ્ઞવા પન ઉત્તમો;
મનુસ્સેસુ ચ દેવેસુ, સીલપઞ્ઞાણતો જય''ન્તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **સીલ**ન્તિ સીલનટ્ઠેન સીલં, પતિટ્ઠાનટ્ઠેન સમાધાનટ્ઠેન ચાતિ અત્થો. સીલઞ્હિ સબ્બગુણાનં પતિટ્ઠા, તેનાહ – ''સીલે પતિટ્ઠાય નરો સપઞ્ઞો''તિ (સં॰ નિ॰ ૧.૨૩; પેટકો॰ ૨૨; વિસુદ્ધિ॰ ૧.૧). સમાદહતિ ચ તં કાયવાચાઅવિપ્પકિણ્ણં કરોતીતિ અત્થો. તયિદં સીલમેવ **અગ્ગં** સબ્બગુણાનં મૂલભાવતો પમુખભાવતો ચ. યથાહ – ''તસ્માતિહ, ત્વં ભિક્ખુ, આદિમેવ વિસોધેહિ કુસલેસુ ધમ્મેસુ. કો ચાદિ કુસલાનં ધમ્માનં સીલઞ્ચ સુવિસુદ્ધ''ન્તિ (સં॰ નિ॰ ૫.૩૬૯), ''પાતિમોક્ખન્તિ મુખમેતં પમુખમેત''ન્તિ (મહાવ॰ ૧૩૫) ચ આદિ. **ઇધા**તિ નિપાતમત્તં. **પઞ્ઞવા**તિ ઞાણસમ્પન્નો. સો **ઉત્તમો** સેટ્ઠો પવરોતિ પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય ગાથાય પઞ્ઞાયયેવ સેટ્ઠભાવં દસ્સેતિ. પઞ્ઞુત્તરા હિ કુસલા ધમ્મા. ઇદાનિ તં સીલપઞ્ઞાનં અગ્ગસેટ્ઠભાવં કારણતો દસ્સેતિ ''**મનુસ્સેસુ ચ દેવેસુ, સીલપઞ્ઞાણતો જય**''ન્તિ ચ. સીલપઞ્ઞાણહેતુ પટિપક્ખજયો કામકિલેસજયો હોતીતિ અત્થો.

પુણ્ણત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

સત્તમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અટ્ઠમવગ્ગો

૧. વચ્છપાલત્થેરગાથાવણ્ણના

સુસુખુમનિપુણત્થદસ્સિનાતિ આયસ્મતો વચ્છપાલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ આચિનન્તો દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા અગ્ગિં પરિચરન્તો એકદિવસં મહતિયા કંસપાતિયા પાયાસં આદાય દક્ખિણેય્યં પરિયેસન્તો વિપસ્સિં ભગવન્તં આકાસે ચઙ્કમન્તં દિસ્વા અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતો ભગવન્તં અભિવાદેત્વા દાતુકામતં દસ્સેસિ. પટિગ્ગહેસિ ભગવા અનુકમ્પં ઉપાદાય. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **વચ્છપાલો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો બિમ્બિસારસમાગમે ઉરુવેલકસ્સપત્થેરેન ઇદ્ધિપાટિહારિયં દસ્સેત્વા સત્થુ પરમનિપચ્ચકારે કતે તં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સત્તાહપબ્બજિતો એવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૩.૨૬-૩૪) –

''સુવણ્ણવણ્ણો સમ્બુદ્ધો, બાત્તિંસવરલક્ખણો;
પવના અભિનિક્ખન્તો, ભિક્ખુસઙ્ઘપુરક્ખતો.

''મહચ્ચા કંસપાતિયા, વડ્ઢેત્વા પાયસં અહં;
આહુતિં યિટ્ઠુકામો સો, ઉપનેસિં બલિં અહં.

''ભગવા તમ્હિ સમયે, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
ચઙ્કમં સુસમારૂળ્હો, અમ્બરે અનિલાયને.

“તઞ્ચ અચ્છરિયં દિસ્વા, અબ્ભુતં લોમહંસનં;
ઠપયિત્વા કંસપાતિં, વિપસ્સિં અભિવાદયિં.

“તુવં દેવોસિ સબ્બઞ્ઞૂ, સદેવે સહમાનુસે;
અનુકમ્પં ઉપાદાય, પટિગ્ગણ્હ મહામુનિ.

“પટિગ્ગહેસિ ભગવા, સબ્બઞ્ઞૂ લોકનાયકો;
મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, સત્થા લોકે મહામુનિ.

“એકનવુતિતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પાયાસસ્સ ઇદં ફલં.

“એકતાલીસિતો કપ્પે, બુદ્ધો નામાસિ ખત્તિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા સુખેનેવ અત્તના નિબ્બાનસ્સ અધિગતભાવં વિભાવેન્તો –

૭૧. “સુસુખુમનિપુણત્થદસ્સિના, મતિકુસલેન નિવાતવુત્તિના;
સંસેવિતવુદ્ધસીલિના, નિબ્બાનં ન હિ તેન દુલ્લભ”ન્તિ. –

ઇમં ગાથં અભાસિ.

તત્થ **સુસુખુમનિપુણત્થદસ્સિના**તિ અતિવિય દુદ્દસટ્ઠેન સુખુમે, સણ્હટ્ઠેન નિપુણે સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદિઅત્થે અનિચ્ચતાદિં ઓરોપેત્વા પસ્સતીતિ સુસુખુમનિપુણત્થદસ્સી, તેન. **મતિકુસલેના**તિ મતિયા પઞ્ઞાય કુસલેન છેકેન, “એવં પવત્તમાનસ્સ પઞ્ઞા વડ્ઢતિ, એવં ન વડ્ઢતી”તિ ધમ્મવિચયસમ્બોજ્ઝઙ્ગપઞ્ઞાય ઉપ્પાદને કુસલેન. **નિવાતવુત્તિના**તિ સબ્રહ્મચારીસુ નિવાતનીચવત્તનસીલેન, વુડ્ઢેસુ નવેસુ ચ યથાનુરૂપપટિપત્તિના. **સંસેવિતવુદ્ધસીલિના**તિ સંસેવિતં આચિણ્ણં વુદ્ધસીલં સંસેવિતવુદ્ધસીલં, તં યસ્સ અત્થિ, તેન સંસેવિતવુદ્ધસીલિના. અથ વા સંસેવિતા ઉપાસિતા વુદ્ધસીલિનો એતેનાતિ **સંસેવિતવુદ્ધસીલી**, તેન . **હી**તિસદ્દો હેતુઅત્થો. યસ્મા યો નિવાતવુત્તિ સંસેવિતવુદ્ધસીલી મતિકુસલો સુસુખુમનિપુણત્થદસ્સી ચ, તસ્મા નિબ્બાનં ન તસ્સ દુલ્લભન્તિ અત્થો. નિવાતવુત્તિતાય હિ સંસેવિતવુદ્ધસીલિતાય ચ પણ્ડિતા તં ઓવદિતબ્બં અનુસાસિતબ્બં મઞ્ઞન્તિ, તેસઞ્ચ ઓવાદે ઠિતો સયં મતિકુસલતાય સુસુખુમનિપુણત્થદસ્સિતાય ચ વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ નિબ્બાનં અધિગચ્છતીતિ, અયમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસીતિ.

વચ્છપાલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. આતુમત્થેરગાથાવણ્ણના

યથા કળીરો સુસુ વડ્ઢિતગ્ગોતિ આયસ્મતો આતુમત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં આચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો વિપસ્સિં ભગવન્તં અન્તરવીથિયં ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો ગન્ધોદકેન ગન્ધચુણ્ણેન ચ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો સાસને પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં અકાસિ, ઞાણસ્સ પન અપરિપક્કત્તા વિસેસં નિબ્બત્તેતું નાસક્ખિ. અથ ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં સેટ્ઠિપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **આતુમો**તિસ્સ નામં અહોસિ. તસ્સ વયપ્પત્તસ્સ માતા ''પુત્તસ્સ મે ભરિયં આનેસ્સામા''તિ ઞાતકેહિ સમ્મન્તેસિ. સો તં ઉપધારેત્વા હેતુસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો ''કિં મય્હં ઘરાવાસેન, ઇદાનેવ પબ્બજિસ્સામી''તિ ભિક્ખૂનં સન્તિકં ગન્ત્વા પબ્બજિ. પબ્બજિતમ્પિ નં માતા ઉપ્પબ્બાજેતુકામા નાનાનયેહિ પલોભેતિ. સો તસ્સા અવસરં અદત્વા અત્તનો અજ્ઝાસયં પકાસેન્તો –

૭૨. ''યથા કળીરો સુસુ વડ્ઢિતગ્ગો, દુન્નિક્ખમો હોતિ પસાખજાતો;
એવં અહં ભરિયાયાનીતાય, અનુમઞ્ઞ મં પબ્બજિતોમ્હિ દાની''તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **કળીરો**તિ અઙ્કુરો, ઇધ પન વંસઙ્કુરો અધિપ્પેતો. **સુસૂ**તિ તરુણો. **વડ્ઢિતગ્ગો**તિ પવડ્ઢિતસાખો. **સુસુવડ્ઢિતગ્ગો**તિ વા સુટ્ઠુ વડ્ઢિતસાખો સઞ્જાતપત્તસાખો. **દુન્નિક્ખમો**તિ વેળુગુમ્બતો નિક્ખામેતું નીહરિતું અસક્કુણેય્યો. **પસાખજાતો**તિ જાતપસાખો, સાખાનમ્પિ પબ્બે પબ્બે ઉપ્પન્નઅનુસાખો. **એવં અહં ભરિયાયાનીતાયા**તિ યથા વંસો વડ્ઢિતગ્ગો વંસન્તરેસુ સંસટ્ઠ સાખાપસાખો વેળુગુમ્બતો દુન્નીહરણીયો હોતિ, એવં અહમ્પિ ભરિયાય મય્હં આનીતાય પુત્તધીતાદિવસેન વડ્ઢિતગ્ગો આસત્તિવસેન ઘરાવાસતો દુન્નીહરણીયો ભવેય્યં. યથા પન વંસકળીરો અસઞ્જાતસાખબન્ધો વેળુગુમ્બતો સુનીહરણીયોવ હોતિ, એવં અહમ્પિ અસઞ્જાતપુત્તદારાદિબન્ધો સુનીહરણીયો હોમિ, તસ્મા અનાનીતાય એવ ભરિયાય **અનુમઞ્ઞ મં** અત્તનાવ મં અનુજાનાપેત્વા. **પબ્બજિતોમ્હિ દાની**તિ, ''ઇદાનિ પન પબ્બજિતો અમ્હિ, સાધુ સુટ્ઠૂ''તિ અત્તનો નેક્ખમ્માભિરતિં પકાસેસિ, અથ વા ''અનુમઞ્ઞ મં પબ્બજિતોમ્હિ દાની''તિ માતુ કથેતિ. અયઞ્હેત્થ અત્થો – યદિપિ તાય પુબ્બે નાનુમતં, ઇદાનિ પન પબ્બજિતો અમ્હિ, તસ્મા અનુમઞ્ઞ અનુજાનાહિ મં સમણભાવેયેવ ઠાતું, નાહં તયા નિવત્તનીયોતિ . એવં પન કથેન્તો યથાઠિતોવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા મગ્ગપટિપાટિયા કિલેસે ખેપેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૩.૩૫-૪૦) –

''નિસજ્જ પાસાદવરે, વિપસ્સિં અદ્દસં જિનં;
કકુધં વિલસન્તંવ, સબ્બઞ્ઞું તમનાસકં.

''પાસાદસ્સાવિદૂરે ચ, ગચ્છતિ લોકનાયકો;
પભા નિદ્ધાવતે તસ્સ, યથા ચ સતરંસિનો.

''ગન્ધોદકઞ્ચ પગ્ગય્હ, બુદ્ધસેટ્ઠં સમોકિરિં;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

''એકનવુતિતો કપ્પે, યં ગન્ધોદકમાકિરિં;

દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, સુગન્ધો નામ ખત્તિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા માતરં આપુચ્છિત્વા તસ્સા પેક્ખન્તિયાયેવ આકાસેન પક્કામિ. સો અરહત્તપ્પત્તિયા ઉત્તરિકાલમ્પિ અન્તરન્તરા તમેવ ગાથં પચ્ચુદાહાસિ.

તત્થ ‘‘પબ્બજિતોમ્હી’’તિ ઇમિનાપદેસેન અયમ્પિ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસિ અત્તનો સન્તાને રાગાદિમલસ્સ પબ્બાજિતભાવદીપનતો. તેનાહ ભગવા – ‘‘પબ્બાજયમત્તનો મલં, તસ્મા ‘પબ્બજિતો’તિ વુચ્ચતી’’તિ (ધ॰ પ॰ ૩૮૮).

આતુમત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. માણવત્થેરગાથાવણ્ણના

જિણ્ણઞ્ચ દિસ્વા દુખિતઞ્ચ બ્યાધિતન્તિ આયસ્મતો માણવત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા લક્ખણધરો હુત્વા વિપસ્સિસ્સ ભગવતો અભિજાતિયા લક્ખણાનિ પરિગ્ગહેત્વા પુબ્બનિમિત્તાનિ સાવેત્વા, ‘‘એકંસેન અયં બુદ્ધો ભવિસ્સતી’’તિ બ્યાકરિત્વા નાનાનયેહિ થોમેત્વા અભિવાદેત્વા પદક્ખિણં કત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણમહાસાલસ્સ ગેહે નિબ્બત્તિત્વા યાવ સત્તવસ્સાનિ, તાવ અન્તોઘરેયેવ વડ્ઢિત્વા સત્તમે સંવચ્છરે ઉપનયનત્થં ઉય્યાનં નીતો અન્તરામગ્ગે જિણ્ણાતુરમતે દિસ્વા તેસં અદિટ્ઠપુબ્બત્તા તે પરિજને પુચ્છિત્વા જરારોગમરણસભાવં સુત્વા સઞ્જાતસંવેગો તતો અનિવત્તન્તો વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા માતાપિતરો અનુજાનાપેત્વા પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૩.૪૧-૬૪) –

‘‘જાયમાને વિપસ્સિમ્હિ, નિમિત્તં બ્યાકરિં અહં;
નિબ્બાપયિઞ્ચ જનતં, બુદ્ધો લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘યસ્મિઞ્ચ જાયમાનસ્મિં, દસસહસ્સિ કમ્પતિ;
સો દાનિ ભગવા સત્થા, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

‘‘યસ્મિઞ્ચ જાયમાનસ્મિં, આલોકો વિપુલો અહુ;
સો દાનિ ભગવા સત્થા, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

‘‘યસ્મિઞ્ચ જાયમાનસ્મિં, સરિતાયો ન સન્દયું;
સો દાનિ ભગવા સત્થા, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

‘‘યસ્મિઞ્ચ જાયમાનસ્મિં, અવીચગ્ગિ ન પજ્જલિ;
સો દાનિ ભગવા સત્થા, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

‘‘યસ્મિઞ્ચ જાયમાનસ્મિં, પક્ખિસઙ્ઘો ન સઞ્ચરિ;
સો દાનિ ભગવા સત્થા, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

‘‘યસ્મિઞ્ચ જાયમાનસ્મિં, વાતક્ખન્ધો ન વાયતિ;
સો દાનિ ભગવા સત્થા, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

‘‘યસ્મિઞ્ચ જાયમાનસ્મિં, સબ્બરતનાનિ જોતયું;
સો દાનિ ભગવા સત્થા, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

‘‘યસ્મિઞ્ચ જાયમાનસ્મિં, સત્તાસું પદવિક્કમા;
સો દાનિ ભગવા સત્થા, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

‘‘જાતમત્તો ચ સમ્બુદ્ધો, દિસા સબ્બા વિલોકયિ;
વાચાસભિમુદીરેસિ, એસા બુદ્ધાન ધમ્મતા.

‘‘સંવેજયિત્વા જનતં, થવિત્વા લોકનાયકં;
સમ્બુદ્ધં અભિવાદેત્વા, પક્કામિં પાચિનામુખો.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં બુદ્ધમભિથોમયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, થોમનાય ઇદં ફલં.

‘‘ઇતો નવુતિકપ્પમ્હિ, સમ્મુખાથવિકવ્હયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘પથવીદુન્દુભિ નામ, એકૂનનવુતિમ્હિતો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘અટ્ઠાસીતિમ્હિતો કપ્પે, ઓભાસો નામ ખત્તિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘સત્તાસીતિમ્હિતો કપ્પે, સરિતચ્છેદનવ્હયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘અગ્ગિનિબ્બાપનો નામ, કપ્પાનં છળસીતિયા;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘ગતિપચ્છેદનો નામ, કપ્પાનં પઞ્ચસીતિયા;

સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘રાજા વાતસમો નામ, કપ્પાનં ચુલ્લસીતિયા;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘રતનપજ્જલો નામ, કપ્પાનં તેઅસીતિયા;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘પદવિક્કમનો નામ, કપ્પાનં દ્વેઅસીતિયા;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘રાજા વિલોકનો નામ, કપ્પાનં એકસીતિયા;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘ગિરસારોતિ નામેન, કપ્પેસીતિમ્હિ ખત્તિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અધિગતારહત્તો પન ભિક્ખૂહિ, ‘‘કેન, ત્વં આવુસો, સંવેગેન અતિદહરોવ સમાનો પબ્બજિતો’’તિ પુચ્છિતો અત્તનો પબ્બજ્જાનિમિત્તકિત્તનાપદેસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૭૩. ‘‘જિણ્ણઞ્ચ દિસ્વા દુખિતઞ્ચ બ્યાધિતં, મતઞ્ચ દિસ્વા ગતમાયુસઙ્ખયં;
તતો અહં નિક્ખમિતૂન પબ્બજિં, પહાય કામાનિ મનોરમાની’’તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **જિણ્ણ**ન્તિ જરાય અભિભૂતં, ખણ્ડિચ્ચપાલિચ્ચવલિત્તચતાદીહિ સમઙ્ગીભૂતં. **દુખિત**ન્તિ દુક્ખપ્પત્તં. **બ્યાધિત**ન્તિ ગિલાનં. એત્થ ચ ‘‘બ્યાધિત’’ન્તિ વુત્તેપિ દુક્ખપ્પત્તભાવો સિદ્ધો, ‘‘દુખિત’’ન્તિ વચનં તસ્સ બાળ્હગિલાનભાવપરિદીપનત્થં. **મત**ન્તિ કાલઙ્કતં, યસ્મા કાલઙ્કતો આયુનો ખયં વયં ભેદં ગતો નામ હોતિ, તસ્મા વુત્તં ‘‘**ગતમાયુસઙ્ખય**’’ન્તિ. તસ્મા જિણ્ણબ્યાધિમતાનં દિટ્ઠત્તા, ‘‘ઇમે જરાદયો નામ ન ઇમેસંયેવ, અથ ખો સબ્બસાધારણા, તસ્મા અહમ્પિ જરાદિકે અનતિવત્તો’’તિ સંવિગ્ગત્તા. **નિક્ખમિતૂના**તિ નિક્ખમિત્વા, અયમેવ વા પાઠો. પબ્બજ્જાધિપ્પાયેન ઘરતો નિગ્ગન્ત્વા. **પબ્બજિ**ન્તિ સત્થુ સાસને પબ્બજં ઉપગતો. **પહાય કામાનિ મનોરમાની**તિ ઇટ્ઠકન્તાદિભાવતો અવીતરાગાનં મનો રમેન્તીતિ મનોરમે વત્થુકામે પજહિત્વા, તપ્પટિબદ્ધસ્સ છન્દરાગસ્સ અરિયમગ્ગેન સમુચ્છિન્દનેન નિરપેક્ખભાવેન છડ્ડેત્વાતિ અત્થો. કામાનં પહાનકિત્તનમુખેન ચેતં થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ. માણવકાલે પબ્બજિતત્તા ઇમસ્સ થેરસ્સ **માણવો**ત્વેવ સમઞ્ઞા જાતાતિ.

માણવત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સુયામનત્થેરગાથાવણ્ણના

કામચ્છન્દો ચ બ્યાપાદોતિ આયસ્મતો સુયામનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે ધઞ્ઞવતીનગરે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં પત્વા બ્રાહ્મણમન્તે વાચેતિ. તેન ચ સમયેન વિપસ્સી ભગવા મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં ધઞ્ઞવતીનગરં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો હોતિ. તં દિસ્વા બ્રાહ્મણો પસન્નચિત્તો અત્તનો ગેહં નેત્વા આસનં પઞ્ઞાપેત્વા તસ્સૂપરિ પુપ્ફસન્થારં સન્થરિત્વા અદાસિ, સત્થરિ તત્થ નિસિન્ને પણીતેન આહારેન સન્તપ્પેસિ, ભુત્તાવિઞ્ચ પુપ્ફગન્ધેન પૂજેસિ. સત્થા અનુમોદનં વત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વેસાલિયં અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સુયામનો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ પરમનિસ્સમયુત્તો હુત્વા ગેહવાસીનં કામૂપભોગં જિગુચ્છિત્વા ઝાનનિન્નો ભગવતો વેસાલિગમને પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ખુરગ્ગેયેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૩.૬૫-૭૪) –

> ‘‘નગરે ધઞ્ઞવતિયા, અહોસિં બ્રાહ્મણો તદા;
> લક્ખણે ઇતિહાસે ચ, સનિઘણ્ડુસકેટુભે.
>
> ‘‘પદકો વેય્યાકરણો, નિમિત્તકોવિદો અહં;
> મન્તે ચ સિસ્સે વાચેસિં, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ.
>
> ‘‘પઞ્ચ ઉપ્પલહત્થાનિ, પિટ્ઠિયં ઠપિતાનિ મે;
> આહુતિં યિટ્ઠુકામોહં, પિતુમાતુસમાગમે.
>
> ‘‘તદા વિપસ્સી ભગવા, ભિક્ખુસઙ્ઘપુરક્ખતો;
> ઓભાસેન્તો દિસા સબ્બા, આગચ્છતિ નરાસભો.
>
> ‘‘આસનં પઞ્ઞપેત્વાન, નિમન્તેત્વા મહામુનિં;
> સન્થરિત્વાન તં પુપ્ફં, અભિનેસિં સકં ઘરં.
>
> ‘‘યં મે અત્થિ સકે ગેહે, આમિસં પચ્ચુપટ્ઠિતં;
> તાહં બુદ્ધસ્સ પાદાસિં, પસન્નો સેહિ પાણિભિ.
>
> ‘‘ભુત્તાવિં કાલમઞ્ઞાય પુપ્ફહત્થમદાસહં;
> અનુમોદિત્વાન સબ્બઞ્ઞૂ, પક્કામિ ઉત્તરામુખો.
>
> ‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પુપ્ફદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘અનન્તરં ઇતો કપ્પે, રાજાહું વરદસ્સનો;
> સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા નીવરણપ્પહાનકિત્તનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૭૪. ‘‘કામચ્છન્દો ચ બ્યાપાદો, થિનમિદ્ધઞ્ચ ભિક્ખુનો;
ઉદ્ધચ્ચં વિચિકિચ્છા ચ, સબ્બસોવ ન વિજ્જતી’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **કામચ્છન્દો**તિ કામેસુ છન્દો, કામો ચ સો છન્દો ચાતિપિ કામચ્છન્દો, કામરાગો. ઇધ પન સબ્બોપિ રાગો કામચ્છન્દો અગ્ગમગ્ગવજ્ઝસ્સાપિ અધિપ્પેતત્તા, તેનાહ ‘‘**સબ્બસોવ ન વિજ્જતી**’’તિ. સબ્બેપિ હિ તેભૂમકધમ્મા કામનીયટ્ઠેન કામા, તત્થ પવત્તો રાગો કામચ્છન્દો, તેનાહ ભગવા – ‘‘આરુપ્પે કામચ્છન્દનીવરણં પટિચ્ચ થિનમિદ્ધનીવરણં ઉદ્ધચ્ચનીવરણં અવિજ્જાનીવરણં ઉપ્પજ્જતી’’તિ (પટ્ઠા॰ ૩.૮.૮) બ્યાપજ્જતિ ચિત્તં પૂતિભાવં ગચ્છતિ એતેનાતિ **બ્યાપાદો**, ‘‘અનત્થં મે અચરી’’તિઆદિનયપ્પવત્તો (ધ॰ સ॰ ૧૦૬૬; વિભ॰ ૯૦૯) આઘાતો. થિનં ચિત્તસ્સ અકલ્યતા અનુસ્સાહસંહનનં, મિદ્ધં કાયસ્સ અકલ્યતા અસત્તિવિઘાતો, તદુભયમ્પિ થિનઞ્ચ મિદ્ધઞ્ચ **થિનમિદ્ધં**, કિચ્ચાહારપટિપક્ખાનં એકતાય એકં કત્વા વુત્તં. ઉદ્ધતભાવો **ઉદ્ધચ્ચં**, યેન ધમ્મેન ચિત્તં ઉદ્ધતં હોતિ અવૂપસન્તં, સો ચેતસો વિક્ખેપો ઉદ્ધચ્ચં. ઉદ્ધચ્ચગ્ગહણેનેવ ચેત્થ કિચ્ચાહારપટિપક્ખાનં સમાનતાય કુક્કુચ્ચમ્પિ ગહિતમેવાતિ દટ્ઠબ્બં. તં પચ્છાનુતાપલક્ખણં. યો હિ કતાકતકુસલાકુસલૂપનિસ્સયો વિપ્પટિસારો, તં કુક્કુચ્ચં. **વિચિકિચ્છા**તિ, ‘‘એવં નુ ખો ન નુ ખો’’તિ સંસયં આપજ્જતિ, ધમ્મસભાવં વા વિચિનન્તો કિચ્છતિ કિલમતિ એતાયાતિ વિચિકિચ્છા, બુદ્ધાદિવત્થુકો સંસયો. **સબ્બસો**તિ અનવસેસતો. **ન વિજ્જતી**તિ નત્થિ, મગ્ગેન સમુચ્છિન્નત્તા ન ઉપલબ્ભતિ. ઇદઞ્ચ પદદ્વયં પચ્ચેકં યોજેતબ્બં અયઞ્હેત્થ યોજના – યસ્સ ભિક્ખુનો તેન તેન અરિયમગ્ગેન સમુચ્છિન્નત્તા કામચ્છન્દો ચ બ્યાપાદો ચ થિનમિદ્ધઞ્ચ ઉદ્ધચ્ચકુક્કુચ્ચઞ્ચ વિચિકિચ્છા ચ સબ્બસોવ ન વિજ્જતિ, તસ્સ ન કિઞ્ચિ કરણીયં, કતસ્સ વા પતિચયોતિ અઞ્ઞાપદેસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોતિ. પઞ્ચસુ હિ નીવરણેસુ મગ્ગેન સમુચ્છિન્નેસુ તદેકટ્ઠતાય સબ્બેપિ કિલેસા સમુચ્છિન્નાયેવ હોન્તિ. તેનાહ – ‘‘સબ્બેતે ભગવન્તો પઞ્ચ નીવરણે પહાય ચેતસો ઉપક્કિલેસે’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૧૪૬).

સુયામનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સુસારદત્થેરગાથાવણ્ણના

સાધુ સુવિહિતાન દસ્સનન્તિ આયસ્મતો સુસારદત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિજ્જાપદેસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા કામેસુ આદીનવં દિસ્વા ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા હિમવન્તપ્પદેસે અરઞ્ઞાયતને અસ્સમં કારેત્વા વિહાસિ. અથ નં અનુગ્ગણ્હન્તો પદુમુત્તરો ભગવા ભિક્ખાચારવેલાયં ઉપસઙ્કમિ. સો દૂરતોવ દિસ્વા પસન્નમાનસો પચ્ચુગ્ગન્ત્વા પત્તં ગહેત્વા મધુરાનિ ફલાનિ પક્ખિપિત્વા અદાસિ. ભગવા તં પટિગ્ગહેત્વા અનુમોદનં કત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ધમ્મસેનાપતિનો ઞાતિબ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા મન્દપઞ્ઞત્તા **સુસારદો**તિ ગહિતનામો અપરભાગે ધમ્મસેનાપતિસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૩.૭૫-૮૩) –

‘‘અજ્ઝાયકો મન્તધરો, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ;
હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, વસામિ અસ્સમે અહં.

‘‘અગ્ગિહુત્તઞ્ચ મે અત્થિ, પુણ્ડરીકફલાનિ ચ;
પુટકે નિક્ખિપિત્વાન, દુમગ્ગે લગ્ગિતં મયા.

‘‘પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
મમુદ્ધરિતુકામો સો, ભિક્ખન્તો મમુપાગમિ.

‘‘પસન્નચિત્તો સુમનો, ફલં બુદ્ધસ્સદાસહં;
વિત્તિસઞ્જનનો મય્હં, દિટ્ઠધમ્મસુખાવહો.

‘‘સુવણ્ણવણ્ણો સમ્બુદ્ધો, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
અન્તલિક્ખે ઠિતો સત્થા, ઇમં ગાથં અભાસથ.

‘‘ઇમિના ફલદાનેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
કપ્પાનં સતસહસ્સં, દુગ્ગતિં નુપપજ્જસિ.

‘‘તેનેવ સુક્કમૂલેન, અનુભોત્વાન સમ્પદા;
પત્તોમ્હિ અચલં ઠાનં, હિત્વા જયપરાજયં.

‘‘ઇતો સત્તસતે કપ્પે, રાજા આસિં સુમઙ્ગલો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સપ્પુરિસૂપનિસ્સયાનિસંસકિત્તનાપદેસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૭૫. ‘‘સાધુ સુવિહિતાન દસ્સનં, કઙ્ખા છિજ્જતિ બુદ્ધિ વડ્ઢતિ;
બાલમ્પિ કરોન્તિ પણ્ડિતં, તસ્મા સાધુ સતં સમાગમો’’તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **સાધૂતિ** સુન્દરં, ભદ્દકન્તિ અત્થો. **સુવિહિતાન દસ્સનન્તિ** સુવિહિતાનં દસ્સનં. ગાથાસુખત્થં અનુસ્વારલોપો કતો. સીલાદિગુણેહિ સુસંવિહિતત્તભાવાનં પરાનુદ્દયાય સુટ્ઠુ વિહિતધમ્મદેસનાનં અરિયાનં દસ્સનં સાધૂતિ યોજના. ‘‘દસ્સન’’ન્તિ નિદસ્સનમત્તં દટ્ઠબ્બં સવનાદીનમ્પિ બહુકારત્તા. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

‘‘યે તે ભિક્ખૂ સીલસમ્પન્ના સમાધિસમ્પન્ના પઞ્ઞાસમ્પન્ના વિમુત્તિસમ્પન્ના વિમુત્તિઞાણદસ્સનસમ્પન્ના ઓવાદકા વિઞ્ઞાપકા સન્દસ્સકા સમાદપકા સમુત્તેજકા સમ્પહંસકા અલંસમક્ખાતારો સદ્ધમ્મસ્સ, દસ્સનમ્પાહં, ભિક્ખવે, તેસં ભિક્ખૂનં બહૂપકારં વદામિ, સવનં…પે॰… ઉપસઙ્કમનં…પે॰… પયિરુપાસનં…પે॰… અનુસ્સરણં…પે॰… અનુપબ્બજ્જમ્પાહં, ભિક્ખવે, તેસં ભિક્ખૂનં બહૂપકારં વદામી’’તિ (ઇતિવુ॰ ૧૦૪).

દસ્સનમૂલકત્તા વા ઇતરેસં દસ્સનમેવેત્થ વુત્તં, **કઙ્ખા છિજ્જતી**તિઆદિ તત્થ કારણવચનં. તાદિસાનઞ્હિ કલ્યાણમિત્તાનં દસ્સને સતિ વિઞ્ઞુજાતિકો અત્થકામો કુલપુત્તો તે ઉપસઙ્કમતિ પયિરુપાસતિ ''કિં, ભન્તે, કુસલં, કિં અકુસલ''ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૯૬) પઞ્હં પુચ્છતિ. તે યસ્સ અનેકવિહિતેસુ કઙ્ખાટ્ઠાનીયેસુ કઙ્ખં પટિવિનોદેન્તિ, તેન વુત્તં ''કઙ્ખા છિજ્જતી''તિ. યસ્મા ચ તે ધમ્મદેસનાય તેસં કઙ્ખં પટિવિનોદેત્વા પુબ્બભાગે કમ્મપથસમ્માદિટ્ઠિં વિપસ્સનાસમ્માદિટ્ઠિઞ્ચ ઉપ્પાદેન્તિ, તસ્મા તેસં **બુદ્ધિ વડ્ઢતિ**. યદા પન તે વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝન્તિ, તદા સોળસવત્થુકા અટ્ઠવત્થુકા ચ વિચિકિચ્છા છિજ્જતિ સમુચ્છિજ્જતિ, નિપ્પરિયાયેન પઞ્ઞા બુદ્ધિ વડ્ઢતિ. બાલ્યસમતિક્કમનતો તે પણ્ડિતા હોન્તિ. સો તેહિ બુદ્ધિં વડ્ઢેતિ, **બાલમ્પિ કરોન્તિ પણ્ડિત**ન્તિ. **તસ્મા**તિઆદિ નિગમનં, યસ્મા સાધૂનં દસ્સનં વુત્તનયેન કઙ્ખા છિજ્જતિ બુદ્ધિ વડ્ઢતિ, તે બાલં પણ્ડિતં કરોન્તિ, તસ્મા તેન કારણેન **સાધુ** સુન્દરં **સતં** સપ્પુરિસાનં અરિયાનં **સમાગમો**, તેહિ સમોધાનં સમ્મા વડ્ઢનન્તિ અત્થો.

સુસારદત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પિયઞ્જહત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉપ્પતન્તેસુ નિપતેતિ આયસ્મતો પિયઞ્જહત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે હિમવન્તે રુક્ખદેવતા હુત્વા પબ્બતન્તરે વસન્તો દેવતાસમાગમેસુ અપ્પાનુભાવતાય પરિસપરિયન્તે ઠત્વા ધમ્મં સુત્વા સત્થરિ પટિલદ્ધસદ્ધો એકદિવસં સુવિસુદ્ધં રમણીયં ગઙ્ગાયં પુલિનપ્પદેસં દિસ્વા સત્થુ ગુણે અનુસ્સરિ – ''ઇતોપિ સુવિસુદ્ધા સત્થુ ગુણા અનન્તા અપરિમેય્યા ચા''તિ, એવં સો સત્થુ ગુણે આરબ્ભ ચિત્તં પસાદેત્વા તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વેસાલિયં લિચ્છવિરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો યુદ્ધસોણ્ડો અપરાજિતસઙ્ગામો અમિત્તાનં પિયહાનિકરણેન **પિયઞ્જહો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો સત્થુ વેસાલિગમને પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞે વસમાનો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૩.૮૪-૯૦) –

> ''પબ્બતે હિમવન્તમ્હિ, વસામિ પબ્બતન્તરે;
> પુલિનં સોભનં દિસ્વા, બુદ્ધસેટ્ઠં અનુસ્સરિં.
>
> ''ઞાણે ઉપનિધા નત્થિ, સઙ્ખારં નત્થિ સત્થુનો;
> સબ્બધમ્મં અભિઞ્ઞાય, ઞાણેન અધિમુચ્ચતિ.
>
> ''નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
> ઞાણેન તે સમો નત્થિ, યાવતા ઞાણમુત્તમં.
>
> ''ઞાણે ચિત્તં પસાદેત્વા, કપ્પં સગ્ગમ્હિ મોદહં;
> અવસેસેસુ કપ્પેસુ, કુસલં ચરિતં મયા.
>
> ''એકનવુતિતો કપ્પે, યં સઞ્ઞમલભિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઞાણસઞ્ઞાયિદં ફલં.

‘‘ઇતો સત્તતિકપ્પમ્હિ, એકો પુલિનપુપ્ફિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ‘‘અન્ધપુથુજ્જનાનં પટિપત્તિતો વિધુરા અરિયાનં પટિપત્તી’’તિ ઇમસ્સ અત્થસ્સ દસ્સનવસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૭૬. ‘‘ઉપ્પતન્તેસુ નિપતે, નિપતન્તેસુ ઉપ્પતે;
વસે અવસમાનેસુ, રમમાનેસુ નો રમે’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **ઉપ્પતન્તેસૂ**તિ ઉણ્ણમન્તેસુ, સત્તેસુ માનુદ્ધચ્ચથમ્ભસારમ્ભાદીહિ અત્તુક્કંસનેન અનુપસન્તેસુ. **નિપતે**તિ નમેય્ય, તેસઞ્ઞેવ પાપધમ્માનં પરિવજ્જનેન નિવાતવુત્તિ ભવેય્ય. **નિપતન્તેસૂ**તિ ઓણમન્તેસુ, હીનાધિમુત્તિકતાય કોસજ્જેન ચ ગુણતો નિહીયમાનેસુ. **ઉપ્પતે**તિ ઉણ્ણમેય્ય, પણીતાધિમુત્તિકતાય વીરિયારમ્ભેન ચ ગુણતો ઉસ્સુક્કેય્ય. અથ વા **ઉપ્પતન્તેસૂ**તિ ઉદ્ધહન્તેસુ, કિલેસેસુ પરિયુટ્ઠાનવસેન સીસં ઉક્ખિપન્તેસુ. **નિપતે**તિ પટિસઙ્ખાનબલેન યથા તે ન ઉપ્પજ્જન્તિ, તથા અનુરૂપપચ્ચવેક્ખણાય નિપતેય્ય, વિક્ખમ્ભેય્ય ચેવ સમુચ્છિન્દેય્ય ચ. **નિપતન્તેસૂ**તિ પરિપતન્તેસુ, અયોનિસોમનસિકારેસુ વીરિયપયોગમન્દતાય વા યથારદ્ધેસુ સમથવિપસ્સનાધમ્મેસુ હાય માનેસુ . **ઉપ્પતે**તિ યોનિસોમનસિકારેન વીરિયારમ્ભસમ્પદાય ચ તે ઉપટ્ઠાપેય્ય ઉપ્પાદેય્ય વડ્ઢેય્ય ચ. **વસે અવસમાનેસૂ**તિ સત્તેસુ મગ્ગબ્રહ્મચરિયવાસં અરિયવાસઞ્ચ અવસન્તેસુ સયં તં વાસં વસેય્યાતિ, અરિયેસુ વા કિલેસવાસં દુતિયકવાસં અવસન્તેસુ યેન વાસેન તે અવસમાના નામ હોન્તિ, સયં તથા વસે. **રમમાનેસુ નો રમે**તિ સત્તેસુ કામગુણરતિયા કિલેસરતિયા રમન્તેસુ સયં તથા નો રમે નં રમેય્ય, અરિયેસુ વા નિરામિસાય ઝાનાદિરતિયા રમમાનેસુ સયમ્પિ તથા રમે, તતો અઞ્ઞથા પન કદાચિપિ નો રમે નાભિરમેય્ય વાતિ અત્થો.

પિયઞ્જહત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. હત્થારોહપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

ઇદં પુરે ચિત્તમચારિ ચારિકન્તિ આયસ્મતો હત્થારોહપુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતં વિહારતો નિક્ખન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો પુપ્ફેહિ પૂજં કત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં હત્થારોહકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો હત્થિસિપ્પે નિપ્ફત્તિં અગમાસિ. સો એકદિવસં હત્થિં સિક્ખાપેન્તો નદીતીરં ગન્ત્વા હેતુસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો ‘‘કિં મય્હં ઇમિના હત્થિદમનેન, અત્તાનં દમનમેવ વર’’ન્તિ ચિન્તેત્વા ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વાવ ચરિયાનુકૂલં કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો ચિરપરિચયેન કમ્મટ્ઠાનતો બહિદ્ધા વિધાવન્તં ચિત્તં છેકો હત્થાચરિયો વિય અઙ્કુસેન ચણ્ડમત્તવરવારણં પટિસઙ્ખાનઅઙ્કુસેન નિગ્ગણ્હન્તો “**ઇદં પુરે ચિત્તમચારિ ચારિક**”ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૭૭. તત્થ ઇદન્તિ વુચ્ચમાનસ્સ ચિત્તસ્સ અત્તપચ્ચક્ખતાય વુત્તં. **પુરે**તિ નિગ્ગહકાલતો પુબ્બે. **અચારી**તિ વિચરિ, અનવટ્ઠિતતાય નાનારમ્મણેસુ પરિબ્ભમિ . **ચારિક**ન્તિ યથાકામચરિયં. તેનાહ “**યેનિચ્છકં યત્થકામં યથાસુખ**”ન્તિ. **ત**ન્તિ તં ચિત્તં. **અજ્જા**તિ એતરહિ. **નિગ્ગહેસ્સામી**તિ નિગ્ગણ્હિસ્સામિ, નિબ્બિસેવનં કરિસ્સામિ. **યોનિસો**તિ ઉપાયેન. યથા કિં? **હત્થિપ્પભિન્નં વિય અઙ્કુસગ્ગહો**. ઇદં વુત્તં હોતિ – ઇદં મમ ચિત્તં નામ ઇતો પુબ્બે રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ યેન યેન રમિતું ઇચ્છતિ, તસ્સ તસ્સ વસેન યેનિચ્છકં, યત્થ યત્થ યસ્સ કામો, તસ્સ તસ્સ વસેન યત્થકામં, યથા યથા વિચરન્તસ્સ સુખં હોતિ, તથેવ ચરણતો યથાસુખં દીઘરત્તં ચારિકં અચરિ, તં અજ્જપાહં ભિન્નમદમત્તહત્થિં હત્થાચરિયસઙ્ખાતો છેકો અઙ્કુસગ્ગહો અઙ્કુસેન વિય યોનિસોમનસિકારેન નિગ્ગહેસ્સામિ, નાસ્સ વીતિક્કમિતું દસ્સામીતિ. એવં વદન્તો એવ ચ થેરો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૩.૯૧-૯૬) –

“સુવણ્ણવણ્ણો સમ્બુદ્ધો, વિપસ્સી દક્ખિણારહો;
પુરક્ખતો સાવકેહિ, આરામા અભિનિક્ખમિ.

“દિસ્વાનહં બુદ્ધસેટ્ઠં, સબ્બઞ્ઞું તમનાસકં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, ગણ્ઠિપુપ્ફં અપૂજયિં.

“તેન ચિત્તપ્પસાદેન, દ્વિપદિન્દસ્સ તાદિનો;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, પુન વન્દિં તથાગતં.

“એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

“એકતાલીસિતો કપ્પે, ચરણો નામ ખત્તિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અયમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસીતિ.

હત્થારોહપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. મેણ્ડસિરત્થેરગાથાવણ્ણના

અનેકજાતિસંસારન્તિ આયસ્મતો મેણ્ડસિરત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયાનિ પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો કામે પહાય ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા મહતા ઇસિગણેન સદ્ધિં હિમવન્તે વસન્તો સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો ઇસિગણેન પદુમાનિ આહરાપેત્વા સત્થુ પુપ્ફપૂજં કત્વા સાવકે અપ્પમાદપટિપત્તિયં ઓવદિત્વા કાલં કત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાકેતે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિ, તસ્સ મેણ્ડસરિક્ખસીસતાય **મેણ્ડસિરો**ત્વેવ સમઞ્ઞા અહોસિ. સો ભગવતિ સાકેતે અઞ્જનવને વિહરન્તે સત્થારં

ઉપસઙ્કમિત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સમથવિપસ્સનાસુ કમ્મં કરોન્તો છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેવ વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૩.૯૭-૧૦૫) –

“હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, ગોતમો નામ પબ્બતો;
નાનારુક્ખેહિ સઞ્છન્નો, મહાભૂતગણાલયો.

“વેમજ્ઝમ્હિ ચ તસ્સાસિ, અસ્સમો અભિનિમ્મિતો;
પુરક્ખતો સસિસ્સેહિ, વસામિ અસ્સમે અહં.

“આયન્તુ મે સિસ્સગણા, પદુમં આહરન્તુ મે;
બુદ્ધપૂજં કરિસ્સામિ, દ્વિપદિન્દસ્સ તાદિનો.

“એવન્તિ તે પટિસ્સુત્વા, પદુમં આહરિંસુ મે;
તથા નિમિત્તં કત્વાહં, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.

“સિસ્સે તદા સમાનેત્વા, સાધુકં અનુસાસહં;
મા ખો તુમ્હે પમજ્જિત્થ, અપ્પમાદો સુખાવહો.

“એવં સમનુસાસિત્વા, તે સિસ્સે વચનક્ખમે;
અપ્પમાદગુણે યુત્તો, તદા કાલઙ્કતો અહં.

“એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

“એકપઞ્ઞાસકપ્પમ્હિ , રાજા આસિં જલુત્તમો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

સો અત્તનો પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરન્તો –

૭૮. “અનેકજાતિસંસારં, સન્ધાવિસ્સં અનિબ્બિસં;
તસ્સ મે દુક્ખજાતસ્સ, દુક્ખક્ખન્ધો અપરદ્ધો”તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **અનેકજાતિસંસાર**ન્તિ અનેકજાતિસતસહસ્સસઙ્ખ્યં ઇદં સંસારવટ્ટં, અદ્ધુનો અધિપ્પેતત્તા અચ્ચન્તસંયોગેકવચનં. **સન્ધાવિસ્સ**ન્તિ સંસરિં, અપરાપરં ચવનુપ્પજ્જનવસેન પરિબ્ભમિં. **અનિબ્બિસ**ન્તિ તસ્સ નિવત્તકઞાણં અવિન્દન્તો અલભન્તો. **તસ્સ મે**તિ એવં સંસરન્તસ્સ મે. **દુક્ખજાતસ્સા**તિ જાતિઆદિવસેન ઉપ્પન્નદુક્ખસ્સ, તિસ્સન્નં વા દુક્ખતાનં વસેન દુક્ખસભાવસ્સ. **દુક્ખક્ખન્ધો**તિ કમ્મકિલેસવિપાકવટ્ટપ્પકારો દુક્ખરાસિ. **અપરદ્ધો**તિ અરહત્તમગ્ગાધિગમનતો પટ્ઠાય પરિબ્ભટ્ઠો ચુતો ન અભિનિબ્બત્તિસ્સતિ. “અપરટ્ઠો”તિ વા પાઠો, અપગતસમિદ્ધિતો સમુચ્છિન્નકારણત્તા અપગતોતિ અત્થો. ઇદમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ.

મેણ્ડસિરત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. રક્ખિતત્થેરગાથાવણ્ણના

સબ્બો રાગો પહીનો મેતિ આયસ્મતો રક્ખિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા પસન્નમાનસો દેસનાઞાણં આરબ્ભ થોમનં અકાસિ. સત્થા તસ્સ ચિત્તપ્પસાદં ઓલોકેત્વા ‘‘અયં ઇતો સતસહસ્સકપ્પમત્થકે ગોતમસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ રક્ખિતો નામ સાવકો ભવિસ્સતી’’તિ બ્યાકાસિ . સો તં સુત્વા ભિય્યોસોમત્તાય પસન્નમાનસો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે દેવદહનિગમે સાકિયરાજકુલે નિબ્બત્તિ, **રક્ખિતો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો યે સાકિયકોલિયરાજૂહિ ભગવતો પરિવારત્થાય દિન્ના પઞ્ચસતરાજકુમારા પબ્બજિતા, તેસં અઞ્ઞતરો. તે પન રાજકુમારા ન સંવેગેન પબ્બજિતત્તા ઉક્કણ્ઠાભિભૂતા યદા સત્થારા કુણાલદહતીરં નેત્વા **કુણાલજાતકદેસનાય** (જા॰ ૨.૨૧.કુણાલજાતક) ઇત્થીનં દોસવિભાવનેન કામેસુ આદીનવં પકાસેત્વા કમ્મટ્ઠાને નિયોજિતા, તદા અયમ્પિ કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૪.૧-૯) –

‘‘પદુમુત્તરો નામ જિનો, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
મહતો જનકાયસ્સ, દેસેતિ અમતં પદં.

‘‘તસ્સાહં વચનં સુત્વા, વાચાસભિમુદીરિતં;
અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વાન, એકગ્ગો આસહં તદા.

‘‘યથા સમુદ્દો ઉદધીનમગ્ગો, નેરૂ નગાનં પવરો સિલુચ્ચયો;
તથેવ યે ચિત્તવસેન વત્તરે, ન બુદ્ધઞાણસ્સ કલં ઉપેન્તિ તે.

‘‘ધમ્મવિધિં ઠપેત્વાન, બુદ્ધો કારુણિકો ઇસિ;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યો સો ઞાણં પકિત્તેસિ, બુદ્ધમ્હિ લોકનાયકે;
કપ્પાનં સતસહસ્સં, દુગ્ગતિં ન ગમિસ્સતિ.

‘‘કિલેસે ઝાપયિત્વાન, એકગ્ગો સુસમાહિતો;
સોભિતો નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘પઞ્ઞાસે કપ્પસહસ્સે, સત્તેવાસું યસુગ્ગતા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પહીનકિલેસે પચ્ચવેક્ખન્તો ‘‘**સબ્બો રાગો**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૭૯. તત્થ ''**સબ્બો રાગો**''તિ કામરાગાદિપ્પભેદો સબ્બોપિ રાગો. **પહીનો**તિ અરિયમગ્ગભાવનાય સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન પહીનો. **સબ્બો દોસો**તિ આઘાતવત્થુકાદિભાવેન અનેકભેદભિન્નો સબ્બોપિ બ્યાપાદો. **સમૂહતો**તિ મગ્ગેન સમુગ્ઘાટિતો. **સબ્બો મે વિગતો મોહો**તિ ''દુક્ખે અઞ્ઞાણ''ન્તિઆદિના (ધ॰ સ॰ ૧૦૬૭; વિભ॰ ૯૦૯) વત્થુભેદેન અટ્ઠભેદો, સંકિલેસવત્થુવિભાગેન અનેકવિભાગો સબ્બોપિ મોહો મગ્ગેન વિદ્ધંસિતત્તા મય્હં વિગતો. **સીતિભૂતોસ્મિ નિબ્બુતો**તિ એવં મૂલકિલેસપ્પહાનેન તદેકટ્ઠતાય સંકિલેસાનં સમ્મદેવ પટિપ્પસ્સદ્ધત્તા અનવસેસકિલેસદરથપરિળાહાભાવતો સીતિભાવં પત્તો, તતો એવ સબ્બસો કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બુતો અહં અસ્મિ ભવામીતિ અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

રક્ખિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉગ્ગત્થેરગાથાવણ્ણના

યં મયા પકતં કમ્મન્તિ આયસ્મતો ઉગ્ગત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સિખિં ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો કેતકપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે ઉગ્ગનિગમે સેટ્ઠિપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **ઉગ્ગો**ત્વેવસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવતિ તસ્મિં નિગમે ભદ્દારામે વિહરન્તે વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૪.૧૦-૧૬) –

''વિનતાનદિયા તીરે, પિલક્ખુ ફલિતો અહુ;
તાહં રુક્ખં ગવેસન્તો, અદ્દસં લોકનાયકં.

''કેતકં પુપ્ફિતં દિસ્વા, વણ્ટે છેત્વાનહં તદા;
બુદ્ધસ્સ અભિરોપેસિં, સિખિનો લોકબન્ધુનો.

''યેન ઞાણેન પત્તોસિ, અચ્ચુતં અમતં પદં;
તં ઞાણં અભિપૂજેમિ, બુદ્ધસેટ્ઠ મહામુનિ.

''ઞાણમ્હિ પૂજં કત્વાન, પિલક્ખુમદ્દસં અહં;
પટિલદ્ધોમ્હિ તં પઞ્ઞં, ઞાણપૂજાયિદં ફલં.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઞાણપૂજાયિદં ફલં.

''ઇતો તેરસકપ્પમ્હિ, દ્વાદસાસું ફલુગ્ગતા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો વટ્ટૂપચ્છેદદીપનેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૮૦. ‘‘યં મયા પકતં કમ્મં, અપ્પં વા યદિ વા બહું;
સબ્બમેતં પરિક્ખીણં, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **યં મયા પકતં કમ્મ**ન્તિ યં કમ્મં તીહિ કમ્મદ્વારેહિ, છહિ ઉપ્પત્તિદ્વારેહિ, અટ્ઠહિ અસંવરદ્વારેહિ , અટ્ઠહિ ચ સંવરદ્વારેહિ પાપાદિવસેન દાનાદિવસેન ચાતિ અનેકેહિ પકારેહિ અનાદિમતિ સંસારે યં મયા કતં ઉપચિતં અભિનિબ્બત્તિતં વિપાકકમ્મં. **અપ્પં વા યદિ વા બહુ**ન્તિ તઞ્ચ વત્થુચેતનાપયોગકિલેસાદીનં દુબ્બલભાવેન અપ્પં વા, તેસં બલવભાવેન અભિણ્હપવત્તિયા ચ બહું વા. **સબ્બમેતં પરિક્ખીણ**ન્તિ સબ્બમેવ ચેતં કમ્મં કમ્મક્ખયકરસ્સ અગ્ગમગ્ગસ્સ અધિગતત્તા પરિક્ખયં ગતં, કિલેસવટ્ટપ્પહાનેન હિ કમ્મવટ્ટં પહીનમેવ હોતિ વિપાકવટ્ટસ્સ અનુપ્પાદનતો. તેનાહ ‘‘**નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો**’’તિ. આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિ મય્હં નત્થીતિ અત્થો. ‘‘સબ્બમ્પેત’’ન્તિપિ પાઠો, સબ્બમ્પિ એતન્તિ પદવિભાગો.

ઉગ્ગત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

અટ્ઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. નવમવગ્ગો

૧. સમિતિગુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

યં મયા પકતં પાપન્તિ આયસ્મતો સમિતિગુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવન્તં પસ્સિત્વા પસન્નચિત્તો જાતિસુમનપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન યત્થ યત્થ ભવે નિબ્બત્તિ, તત્થ તત્થ કુલરૂપપરિવારસમ્પદાય અઞ્ઞે સત્તે અભિભવિત્વા અટ્ઠાસિ. એકસ્મિં પન અત્તભાવે અઞ્ઞતરં પચ્ચેકબુદ્ધં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા ‘‘અયં મુણ્ડકો કુટ્ઠી મઞ્ઞે, તેનાયં પટિચ્છાદેત્વા વિચરતી’’તિ નિટ્ઠુભિત્વા પક્કામિ. સો તેન કમ્મેન બહું કાલં નિરયે પચ્ચિત્વા કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે મનુસ્સલોકે નિબ્બત્તો પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં ઉપગતો એકં સીલાચારસમ્પન્નં ઉપાસકં દિસ્વા દોસન્તરો હુત્વા, ‘‘કુટ્ઠરોગી ભવેય્યાસી’’તિ અક્કોસિ, ન્હાનતિત્થે ચ મનુસ્સેહિ ઠપિતાનિ ન્હાનચુણ્ણાનિ દૂસેસિ. સો તેન કમ્મેન પુન નિરયે નિબ્બત્તિત્વા બહૂનિ વસ્સાનિ દુક્ખં અનુભવિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સમિતિગુત્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સુવિસુદ્ધસીલો હુત્વા વિહરતિ. તસ્સ પુરિમકમ્મનિસ્સન્દેન કુટ્ઠરોગો ઉપ્પજ્જિ, તેન તસ્સ સરીરાવયવા યેભુય્યેન છિન્નભિન્ના હુત્વા પગ્ઘરન્તિ. સો ગિલાનસાલાયં વસતિ. અથેકદિવસં ધમ્મસેનાપતિ ગિલાનપુચ્છં ગન્ત્વા તત્થ તત્થ ગિલાને ભિક્ખૂ પુચ્છન્તો તં ભિક્ખું દિસ્વા ‘‘આવુસો, યાવતા ખન્ધપ્પવત્તિ નામ, સબ્બં દુક્ખમેવ વેદના. ખન્ધેસુ પન અસન્તેસુયેવ નત્થિ દુક્ખ’’ન્તિ વેદનાનુપસ્સનાકમ્મટ્ઠાનં કથેત્વા અગમાસિ. સો થેરસ્સ ઓવાદે ઠત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા છળભિઞ્ઞા સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૨.૮૨-૯૦) –

‘‘જાયન્તસ્સ વિપસ્સિસ્સ, આલોકો વિપુલો અહુ;

પથવી ચ પકમ્પિત્થ, સસાગરા સપબ્બતા.

‘‘નેમિત્તા ચ વિયાકંસુ, બુદ્ધો લોકે ભવિસ્સતિ;
અગ્ગો ચ સબ્બસત્તાનં, જનતં ઉદ્ધરિસ્સતિ.

‘‘નેમિત્તાનં સુણિત્વાન, જાતિપૂજમકાસહં;
એદિસા પૂજના નત્થિ, યાદિસા જાતિપૂજના.

‘‘સઙ્ખરિત્વાન કુસલં, સકં ચિત્તં પસાદયિં;
જાતિપૂજં કરિત્વાન, તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

‘‘યં યં યોનુપપજ્જામિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
સબ્બે સત્તે અભિભોમિ, જાતિપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ધાતિયો મં ઉપટ્ઠેન્તિ, મમ ચિત્તવસાનુગા;
ન તા સક્કોન્તિ કોપેતું, જાતિપૂજાયિદં ફલં.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં પૂજમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, જાતિપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સુપારિચરિયા નામ, ચતુત્તિંસ જનાધિપા;
ઇતો તતિયકપ્પમ્હિ, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા પહીનકિલેસપચ્ચવેક્ખણેન એતરહિ અનુભુય્યમાનરોગવસેન પુરિમજાતીસુ અત્તના કતં પાપકમ્મં અનુસ્સરિત્વા તસ્સ ઇદાનિ સબ્બસો પહીનભાવં વિભાવેન્તો –

૮૧. ‘‘યં મયા પકતં પાપં, પુબ્બે અઞ્ઞાસુ જાતિસુ;
ઇધેવ તં વેદનીયં, વત્થુ અઞ્ઞં ન વિજ્જતી’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **પાપ**ન્તિ અકુસલં કમ્મં. તઞ્હિ લામકટ્ઠેન પાપન્તિ વુચ્ચતિ. **પુબ્બે**તિ પુરા. **અઞ્ઞાસુ જાતિસૂ**તિ ઇતો અઞ્ઞાસુ જાતીસુ, અઞ્ઞેસુ અત્તભાવેસુ. અયઞ્હેત્થ અત્થો – યદિપિ મયા ઇમસ્મિં અત્તભાવે ન તાદિસં પાપં કતં અત્થિ, ઇદાનિ પન તસ્સ સમ્ભવોયેવ નત્થિ. યં પન ઇતો અઞ્ઞાસુ જાતીસુ કતં અત્થિ, **ઇધેવ તં વેદનીયં**, તઞ્હિ ઇધેવ ઇમસ્મિંયેવ અત્તભાવે વેદયિતબ્બં અનુભવિતબ્બં ફલં, કસ્મા? **વત્થુ અઞ્ઞં ન વિજ્જતી**તિ તસ્સ કમ્મસ્સ વિપચ્ચનોકાસો અઞ્ઞો ખન્ધપ્પબન્ધો નત્થિ, ઇમે પન ખન્ધા સબ્બસો ઉપાદાનાનં પહીનત્તા અનુપાદાનો વિય જાતવેદો ચરિમકચિત્તનિરોધેન અપ્પટિસન્ધિકા નિરુજ્ઝન્તીતિ અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

સમિતિગુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. કસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના

યેન યેન સુભિક્ખાનીતિ આયસ્મતો કસ્સપત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા તીસુ વેદેસુ અઞ્ઞેસુ ચ બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો, સો એકદિવસં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો સુમનપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. કરોન્તો ચ સત્થુ સમન્તતો ઉપરિ ચ પુપ્ફમુટ્ઠિયો ખિપિ. બુદ્ધાનુભાવેન પુપ્ફાનિ પુપ્ફાસનાકારેન સત્તાહં અટ્ઠંસુ. સો તં અચ્છરિયં દિસ્વા ભિય્યોસોમત્તાય પસન્નમાનસો અહોસિ. અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો કપ્પસતસહસ્સં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ ઉદિચ્ચબ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **કસ્સપો**તિસ્સ નામં અહોસિ. તસ્સ દહરકાલેયેવ પિતા કાલમકાસિ. માતા તં પટિજગ્ગતિ. સો એકદિવસં જેતવનં ગતો ભગવતો ધમ્મદેસનં સુત્વા હેતુસમ્પન્નતાય તસ્મિંયેવ આસને સોતાપન્નો હુત્વા માતુ સન્તિકં ગન્ત્વા અનુજાનાપેત્વા પબ્બજિતો સત્થરિ વુટ્ઠવસ્સે પવારેત્વા જનપદચારિકં પક્કન્તે સયમ્પિ સત્થારા સદ્ધિં ગન્તુકામો આપુચ્છિતું માતુ સન્તિકં અગમાસિ. માતા વિસ્સજ્જેન્તી ઓવાદવસેન –

૮૨. ‘‘યેન યેન સુભિક્ખાનિ, સિવાનિ અભયાનિ ચ;
તેન પુત્તક ગચ્છસ્સુ, મા સોકાપહતો ભવા’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **યેન યેના**તિ યત્થ યત્થ. ભુમ્મત્થે હિ એતં કરણવચનં, યસ્મિં યસ્મિં દિસાભાગેતિ અત્થો. **સુભિક્ખાની**તિ સુલભપિણ્ડાનિ, રટ્ઠાનીતિ અધિપ્પાયો. **સિવાની**તિ ખેમાનિ અરોગાનિ. **અભયાની**તિ ચોરભયાદીહિ નિબ્ભયાનિ, રોગદુબ્ભિક્ખભયાનિ પન ‘‘સુભિક્ખાનિ, સિવાની’’તિ પદદ્વયેનેવ ગહિતાનિ. **તેના**તિ તત્થ, તસ્મિં તસ્મિં દિસાભાગેતિ અત્થો. **પુત્તકા**તિ અનુકમ્પન્તી તં આલપતિ. **મા**તિ પટિસેધત્થે નિપાતો **સોકાપહતો**તિ વુત્તગુણરહિતાનિ રટ્ઠાનિ ગન્ત્વા દુબ્ભિક્ખભયાદિજનિતેન સોકેન ઉપહતો મા **ભવ** માહોસીતિ અત્થો. તં સુત્વા થેરો, ‘‘મમ માતા મય્હં સોકરહિતટ્ઠાનગમનં આસીસતિ, હન્દ મયં સબ્બસો અચ્ચન્તમેવ સોકરહિતં ઠાનં પત્તું યુત્ત’’ન્તિ ઉસ્સાહજાતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૩.૧-૯) –

‘‘અજ્ઝાયકો મન્તધરો, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ;
અબ્ભોકાસે ઠિતો સન્તો, અદ્દસં લોકનાયકં.

‘‘સીહં યથા વનચરં, બ્યગ્ઘરાજંવ નિત્તસં;
તિધાપભિન્નમાતઙ્ગં, કુઞ્જરંવ મહેસિનં.

‘‘સેરેયકં ગહેત્વાન, આકાસે ઉક્ખિપિં અહં;
બુદ્ધસ્સ આનુભાવેન, પરિવારેન્તિ સબ્બસો.

‘‘અધિટ્ઠહિ મહાવીરો, સબ્બઞ્ઞૂ લોકનાયકો;
સમન્તા પુપ્ફચ્છદના, ઓકિરિંસુ નરાસભં.

‘‘તતો સા પુપ્ફકઞ્ચુકા, અન્તોવણ્ટા બહિમુખા;

સત્તાહં છદનં કત્વા, તતો અન્તરધાયથ.

‘‘તઞ્ચ અચ્છરિયં દિસ્વા, અબ્ભુતં લોમહંસનં;
બુદ્ધે ચિત્તં પસાદેસિં, સુગતે લોકનાયકે.

‘‘તેન ચિત્તપ્પસાદેન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
કપ્પાનં સતસહસ્સં, દુગ્ગતિં નુપપજ્જહં.

‘‘પન્નરસસહસ્સમ્હિ, કપ્પાનં પઞ્ચવીસતિ;
વીતમલાસનામા ચ, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે.… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ‘‘ઇદમેવ માતુ વચનં અરહત્તપ્પત્તિયા અઙ્કુસં જાત’’ન્તિ તમેવ ગાથં પચ્ચુદાહાસિ.

કસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સીહત્થેરગાથાવણ્ણના

સીહપ્પમત્તો વિહરાતિ આયસ્મતો સીહત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો ઇતો અટ્ઠારસકપ્પસતમત્થકે અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે ચન્દભાગાય નદિયા તીરે કિન્નરયોનિયં નિબ્બત્તિત્વા પુપ્ફભક્ખો પુપ્ફનિવસનો હુત્વા વિહરન્તો આકાસેન ગચ્છન્તં અત્થદસ્સિં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો પૂજેતુકામો અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અટ્ઠાસિ. ભગવા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઞત્વા આકાસતો ઓરુય્હ અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે પલ્લઙ્કેન નિસીદિ. કિન્નરો ચન્દનસારં ઘંસિત્વા ચન્દનગન્ધેન પુપ્ફેહિ ચ પૂજં કત્વા વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મલ્લરાજકુલે નિબ્બત્તિ, તસ્સ **સીહો**તિ નામં અહોસિ. સો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિ. સત્થા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઓલોકેત્વા ધમ્મં કથેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વિહરતિ. તસ્સ ચિત્તં નાનારમ્મણે વિધાવતિ, એકગ્ગં ન હોતિ, સકત્થં નિપ્ફાદેતું ન સક્કોતિ. સત્થા તં દિસ્વા આકાસે ઠત્વા –

૮૩. ‘‘સીહપ્પમત્તો વિહર, રત્તિન્દિવમતન્દિતો;
ભાવેહિ કુસલં ધમ્મં, જહ સીઘં સમુસ્સય’’ન્તિ. –

ગાથાય ઓવદિ. સો ગાથાવસાને વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ. થેર ૧.૧૪.૧૭-૨૫) –

‘‘ચન્દભાગાનદીતીરે, અહોસિં કિન્નરો તદા;
પુપ્ફભક્ખો ચહં આસિં, પુપ્ફનિવસનો તથા.

‘‘અત્થદસ્સી તુ ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
વિપિનગ્ગેન નિય્યાસિ, હંસરાજાવ અમ્બરે.

‘‘નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, ચિત્તં તે સુવિસોધિતં;
પસન્નમુખવણ્ણોસિ, વિપ્પસન્નમુખિન્દ્રિયો.

‘‘ઓરોહિત્વાન આકાસા, ભૂરિપઞ્ઞો સુમેધસો;
સઙ્ઘાટિં પત્થરિત્વાન, પલ્લઙ્કેન ઉપાવિસિ.

‘‘વિલીનં ચન્દનાદાય, અગમાસિં જિનન્તિકં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.

‘‘અભિવાદેત્વાન સમ્બુદ્ધં, લોકજેટ્ઠં નરાસભં;
પામોજ્જં જનયિત્વાન, પક્કામિં ઉત્તરામુખો.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, ચન્દનં યં અપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ચતુદ્દસે કપ્પસતે, ઇતો આસિંસુ તે તયો;
રોહણી નામ નામેન, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

યા પન ભગવતા ઓવાદવસેન વુત્તા ‘‘સીહપ્પમત્તો’’તિ ગાથા, તત્થ **સીહા**તિ તસ્સ થેરસ્સ આલપનં. **અપ્પમત્તો વિહરા**તિ સતિયા અવિપ્પવાસેન પમાદવિરહિતો સબ્બિરિયાપથેસુ સતિસમ્પજઞ્ઞયુત્તો હુત્વા વિહરાહિ. ઇદાનિ તં અપ્પમાદવિહારં સહ ફલેન સઙ્ખેપતો દસ્સેતું ‘‘**રત્તિન્દિવ**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. તસ્સત્થો – રત્તિભાગં દિવસભાગઞ્ચ ‘‘ચઙ્કમેન નિસજ્જાય આવરણીયેહિ ધમ્મેહિ ચિત્તં પરિસોધેતી’’તિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૩૯; અ॰ નિ॰ ૩.૧૬; વિભ॰ ૫૧૯) વુત્તનયેન ચતુસમ્મપ્પધાનવસેન અતન્દિતો અકુસીતો આરદ્ધવીરિયો કુસલં સમથવિપસ્સનાધમ્મઞ્ચ લોકુત્તરધમ્મઞ્ચ ભાવેહિ ઉપ્પાદેહિ વડ્ઢેહિ ચ, એવં ભાવેત્વા ચ **જહ સીઘં સમુસ્સય**ન્તિ તવ સમુસ્સયં અત્તભાવં પઠમં તાવ તપ્પટિબદ્ધછન્દરાગપ્પહાનેન સીઘં નચિરસ્સેવ પજહ, એવંભૂતો ચ પચ્છા ચરિમકચિત્તનિરોધેન અનવસેસતો ચ પજહિસ્સતીતિ. અરહત્તં પન પત્વા થેરો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો તમેવ ગાથં પચ્ચુદાહાસીતિ.

સીહત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. નીતત્થેરગાથાવણ્ણના

સબ્બરત્તિં સુપિત્વાનાતિ આયસ્મતો નીતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે સુનન્દો નામ બ્રાહ્મણો હુત્વા અનેકસતે બ્રાહ્મણે મન્તે વાચેન્તો વાજપેય્યં નામ યઞ્ઞં યજિ, ભગવા તં બ્રાહ્મણં અનુકમ્પન્તો યઞ્ઞટ્ઠાનં ગન્ત્વા આકાસે ચઙ્કમિ. બ્રાહ્મણો સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો સિસ્સેહિ પુપ્ફાનિ આહરાપેત્વા આકાસે ખિપિત્વા પૂજં અકાસિ. બુદ્ધાનુભાવેન તં ઠાનં સકલઞ્ચ નગરં પુપ્ફપટવિતાનિકં વિય છાદિતં અહોસિ. મહાજનો સત્થરિ ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેસિ. સુનન્દબ્રાહ્મણો તેન કુસલમૂલેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **નીતો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો ‘‘ઇમે સમણા સક્યપુત્તિયા સુખસીલા સુખસમાચારા સુભોજનાનિ ભુઞ્જિત્વા નિવાતેસુ સેનાસનેસુ

વિહરન્તિ, ઇમેસુ પબ્બજિત્વા સુખેન વિહરિતું સક્કા''તિ સુખાભિલાસાય પબ્બજિત્વાવ સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા કતિપાહમેવ મનસિકરિત્વા તં છડ્ડેત્વા યાવદત્થં ઉદરાવદેહકં ભુઞ્જિત્વા દિવસભાગં સઙ્ગણિકારામો તિરચ્છાનકથાય વીતિનામેતિ, રત્તિભાગેપિ થિનમિદ્ધાભિભૂતો સબ્બરત્તિં સુપતિ. સત્થા તસ્સ હેતુપરિપાકં ઓલોકેત્વા ઓવાદં દેન્તો –

૮૪. ''સબ્બરત્તિં સુપિત્વાન, દિવા સઙ્ગણિકે રતો;
કુદાસ્સુ નામ દુમ્મેધો, દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સતી''તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **સબ્બરત્તિ**ન્તિ સકલં રત્તિં. **સુપિત્વાના**તિ નિદ્દાયિત્વા, ''રત્તિયા પઠમં યામં ચઙ્કમેન નિસજ્જાય આવરણીયેહિ ધમ્મેહિ ચિત્તં પરિસોધેતી''તિઆદિના વુત્તં જાગરિયં અનનુયુઞ્જિત્વા કેવલં રત્તિયા તીસુપિ યામેસુ નિદ્દં ઓક્કમિત્વાતિ અત્થો. **દિવા**તિ દિવસં, સકલં દિવસભાગન્તિ અત્થો. **સઙ્ગણિકે**તિ તિરચ્છાનકથિકેહિ કાયદળ્હિબહુલપુગ્ગલેહિ સન્નિસજ્જા સઙ્ગણિકો, તસ્મિં **રતો** અભિરતો તત્થ અવિગતચ્છન્દો ''સઙ્ગણિકે રતો''તિ વુત્તો ''સઙ્ગણિકારતો''તિપિ પાળિ. **કુદાસ્સુ નામા**તિ કુદા નામ. **અસ્સૂ**તિ નિપાતમત્તં, કસ્મિં નામ કાલેતિ અત્થો. **દુમ્મેધો**તિ નિપ્પઞ્ઞો. **દુક્ખસ્સા**તિ વટ્ટદુક્ખસ્સ. **અન્ત**ન્તિ પરિયોસાનં. અચ્ચન્તમેવ અનુપ્પાદં કદા નામ કરિસ્સતિ, એદિસસ્સ દુક્ખસ્સન્તકરણં નત્થીતિ અત્થો. ''દુમ્મેધ દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સસી''તિપિ પાળિ.

એવં પન સત્થારા ગાથાય કથિતાય થેરો સંવેગજાતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૪.૨૬-૩૩) –

''સુનન્દો નામ નામેન, બ્રાહ્મણો મન્તપારગૂ;
અજ્ઝાયકો યાચયોગો, વાજપેય્યં અયાજયિ.

''પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, અગ્ગો કારુણિકો ઇસિ;
જનતં અનુકમ્પન્તો, અમ્બરે ચઙ્કમી તદા.

''ચઙ્કમિત્વાન સમ્બુદ્ધો, સબ્બઞ્ઞૂ લોકનાયકો;
મેત્તાય અફરિ સત્તે, અપ્પમાણે નિરૂપધિ.

''વણ્ટે છેત્વાન પુપ્ફાનિ, બ્રાહ્મણો મન્તપારગૂ;
સબ્બે સિસ્સે સમાનેત્વા, આકાસે ઉક્ખિપાપયિ.

''યાવતા નગરં આસિ, પુપ્ફાનં છદનં તદા;
બુદ્ધસ્સ આનુભાવેન, સત્તાહં ન વિગચ્છથ.

''તેનેવ સુક્કમૂલેન, અનુભોત્વાન સમ્પદા;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, તિણ્ણો લોકે વિસત્તિકં.

''એકારસે કપ્પસતે, પઞ્ચતિંસાસુ ખત્તિયા;
અમ્બરંસસનામા તે, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો તમેવ ગાથં પચ્ચુદાહાસિ.

નીતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સુનાગત્થેરગાથાવણ્ણના

ચિત્તનિમિત્તસ્સ કોવિદોતિ આયસ્મતો સુનાગત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો ઇતો એકત્તિંસે કપ્પે સિખિસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ હુત્વા અરઞ્ઞાયતને અસ્સમે વસન્તો તીણિ બ્રાહ્મણસહસ્સાનિ મન્તે વાચેસિ. અથેકદિવસં તસ્સ સત્થારં દિસ્વા લક્ખણાનિ ઉપધારેત્વા લક્ખણમન્તે પરિવત્તેન્તસ્સ, ‘‘ઈદિસેહિ લક્ખણેહિ સમન્નાગતો અનન્તજિનો અનન્તઞાણો બુદ્ધો ભવિસ્સતી’’તિ બુદ્ધઞાણં આરબ્ભ ઉળારો પસાદો ઉપ્પજ્જિ. સો તેન ચિત્તપ્પસાદેન દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે નાલકગામે અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સુનાગો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો ધમ્મસેનાપતિસ્સ ગિહિસહાયો થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા દસ્સનભૂમિયં પતિટ્ઠિતો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૪.૩૪-૪૦) –

‘‘હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, વસભો નામ પબ્બતો;
તસ્મિં પબ્બતપાદમ્હિ, અસ્સમો આસિ માપિતો.

‘‘તીણિ સિસ્સસહસ્સાનિ, વાચેસિં બ્રાહ્મણો તદા;
સંહરિત્વાન તે સિસ્સે, એકમન્તં ઉપાવિસિં.

‘‘એકમન્તં નિસીદિત્વા, બ્રાહ્મણો મન્તપારગૂ;
બુદ્ધવેદં ગવેસન્તો, ઞાણે ચિત્તં પસાદયિં.

‘‘તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, નિસીદિં પણ્ણસન્થરે;
પલ્લઙ્કં આભુજિત્વાન, તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં સઞ્ઞમલભિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઞાણસઞ્ઞાયિદં ફલં.

‘‘સત્તવીસતિ કપ્પમ્હિ, રાજા સિરિધરો અહુ;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ભિક્ખૂનં ધમ્મદેસનાપદેસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૮૫. ‘‘ચિત્તનિમિત્તસ્સ કોવિદો, પવિવેકરસં વિજાનિય;

ઝાયં નિપકો પતિસ્સતો, અધિગચ્છેય્ય સુખં નિરામિસ''ન્તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **ચિત્તનિમિત્તસ્સ કોવિદો**તિ ભાવનાચિત્તસ્સ નિમિત્તગ્ગહણે કુસલો, ''ઇમસ્મિં સમયે ચિત્તં પગ્ગહેતબ્બં, ઇમસ્મિં સમ્પહંસિતબ્બં, ઇમસ્મિં અજ્ઝુપેક્ખિતબ્બ''ન્તિ એવં પગ્ગહણાદિયોગ્યસ્સ ચિત્તનિમિત્તસ્સ ગહણે છેકો. **પવિવેકરસં વિજાનિયા**તિ કાયવિવેકસંવડ્ઢિતસ્સ ચિત્તવિવેકસ્સ રસં સઞ્જાનિત્વા, વિવેકસુખં અનુભવિત્વાતિ અત્થો. ''પવિવેકરસં પિત્વા''તિ (ધ॰ પ॰ ૨૦૫) હિ વુત્તં. **ઝાયન્તિ** પઠમં આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનેન પચ્છા લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ચ ઝાયન્તો. **નિપકો**તિ કમ્મટ્ઠાનપરિહરણે કુસલો. **પતિસ્સતો**તિ ઉપટ્ઠિતસ્સતિ. **અધિગચ્છેય્ય સુખં નિરામિસ**ન્તિ એવં સમથનિમિત્તાદિકોસલ્લેન લબ્ભે ચિત્તવિવેકસુખે પતિટ્ઠાય સતો સમ્પજાનો હુત્વા વિપસ્સનાઝાનેનેવ ઝાયન્તો કામામિસવટ્ટામિસેહિ અસમ્મિસ્સતાય નિરામિસં નિબ્બાનસુખં ફલસુખઞ્ચ અધિગચ્છેય્ય સમુપગચ્છેય્યાતિ અત્થો.

સુનાગત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. નાગિતત્થેરગાથાવણ્ણના

ઇતો બહિદ્ધા પુથુઅઞ્ઞવાદિનન્તિ આયસ્મતો નાગિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે નારદો નામ બ્રાહ્મણો હુત્વા એકદિવસં માળકે નિસિન્નો ભગવન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘેન પુરક્ખતં ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો તીહિ ગાથાહિ અભિત્થવિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુનગરે સક્યરાજકુલે નિબ્બત્તિ, **નાગિતો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો ભગવતિ કપિલવત્થુસ્મિં વિહરન્તે **મધુપિણ્ડિકસુત્તં** (મ॰ નિ॰ ૧.૧૯૯ આદયો) સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૪.૪૭-૫૪) –

''વિસાલમાળે આસીનો, અદ્દસં લોકનાયકં;
ખીણાસવં બલપ્પત્તં, ભિક્ખુસઙ્ઘપુરક્ખતં.

''સતસહસ્સા તેવિજ્જા, છળભિઞ્ઞા મહિદ્ધિકા;
પરિવારેન્તિ સમ્બુદ્ધં, કો દિસ્વા નપ્પસીદતિ.

''ઞાણે ઉપનિધા યસ્સ, ન વિજ્જતિ સદેવકે;
અનન્તઞાણં સમ્બુદ્ધં, કો દિસ્વા નપ્પસીદતિ.

''ધમ્મકાયઞ્ચ દીપેન્તં, કેવલં રતનાકરં;
વિકપ્પેતું ન સક્કોન્તિ, કો દિસ્વા નપ્પસીદતિ.

''ઇમાહિ તીહિ ગાથાહિ, નારદોવ્હયવચ્છલો;
પદુમુત્તરં થવિત્વાન, સમ્બુદ્ધં અપરાજિતં.

‘‘તેન ચિત્તપ્પસાદેન, બુદ્ધસન્થવનેન ચ;
કપ્પાનં સતસહસ્સં, દુગ્ગતિં નુપપજ્જહં.

‘‘ઇતો તિંસકપ્પસતે, સુમિત્તો નામ ખત્તિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સત્થુ અવિતથદેસનતં ધમ્મસ્સ ચ નિય્યાનિકતં નિસ્સાય સઞ્જાતપીતિસોમનસ્સો પીતિવેગપ્પવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેન્તો –

૮૬. ‘‘ઇતો બહિદ્ધા પુથુઅઞ્ઞવાદિનં, મગ્ગો ન નિબ્બાનગમો યથા અયં;
ઇતિસ્સુ સઙ્ઘં ભગવાનુસાસતિ, સત્થા સયં પાણિતલેવ દસ્સય’’ન્તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **ઇતો બહિદ્ધા**તિ ઇમસ્મા બુદ્ધસાસના બાહિરકે સમયે, તેનાહ ‘‘**પુથુઅઞ્ઞવાદિન**’’ન્તિ, નાનાતિત્થિયાનન્તિ અત્થો. **મગ્ગો ન નિબ્બાનગમો યથા અય**ન્તિ યથા અયં અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો એકંસેન નિબ્બાનં ગચ્છતીતિ નિબ્બાનગમો, નિબ્બાનગામી, એવં નિબ્બાનગમો મગ્ગો તિત્થિયસમયે નત્થિ અસમ્માસમ્બુદ્ધપ્પવેદિતત્તા અઞ્ઞતિત્થિયવાદસ્સ. તેનાહ ભગવા –

‘‘ઇધેવ , ભિક્ખવે, સમણો, ઇધ દુતિયો સમણો, ઇધ તતિયો સમણો, ઇધ ચતુત્થો સમણો, સુઞ્ઞા પરપ્પવાદા સમણેભિ અઞ્ઞેહી’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૪; મ॰ નિ॰ ૧.૧૩૯; અ॰ નિ॰ ૪.૨૪૧).

ઇતીતિ એવં. **અસ્સૂ**તિ નિપાતમત્તં. **સઙ્ઘ**ન્તિ ભિક્ખુસઙ્ઘં, ઉક્કટ્ઠનિદ્દેસોયં યથા ‘‘સત્થા દેવમનુસ્સાન’’ન્તિ. **સઙ્ઘ**ન્તિ વા સમૂહં, વેનેય્યજનન્તિ અધિપ્પાયો. **ભગવા**તિ ભાગ્યવન્તતાદીહિ કારણેહિ ભગવા, અયમેત્થ સઙ્ખેપો. વિત્થારો પન પરમત્થદીપનિયં ઇતિવુત્તકવણ્ણનાયં વુત્તનયેન વેદિતબ્બો. **સત્થા**તિ દિટ્ઠધમ્મિકસમ્પરાયિકપરમત્થેહિ યથારહં અનુસાસતીતિ સત્થા. **સય**ન્તિ સયમેવ. અયઞ્હેત્થ અત્થો – ‘‘સીલાદિક્ખન્ધત્તયસઙ્ગહો સમ્માદિટ્ઠિઆદીનં અટ્ઠન્નં અઙ્ગાનં વસેન અટ્ઠઙ્ગિકો નિબ્બાનગામી અરિયમગ્ગો યથા મમ સાસને અત્થિ, એવં બાહિરકસમયે મગ્ગો નામ નત્થી’’તિ સીહનાદં નદન્તો અમ્હાકં સત્થા ભગવા સયમેવ સયમ્ભૂઞાણેન ઞાતં, સયમેવ વા મહાકરુણાસઞ્ચોદિતો હુત્વા અત્તનો દેસનાવિલાસસમ્પત્તિયા હત્થતલે આમલકં વિય દસ્સેન્તો ભિક્ખુસઙ્ઘં વેનેય્યજનતં અનુસાસતિ ઓવદતીતિ.

નાગિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. પવિટ્ઠત્થેરગાથાવણ્ણના

ખન્ધા દિટ્ઠા યથાભૂતન્તિ આયસ્મતો પવિટ્ઠત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં કરોન્તો અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કેસવો નામ તાપસો હુત્વા એકદિવસં સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પસન્નમાનસો અભિવાદેત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ પદક્ખિણં કત્વા પક્કામિ. સો તેન

પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે ઉપ્પજ્જિત્વા અનુક્કમેન વિઞ્ઞુતં પત્તો નેક્ખમ્મનિન્નજ્ઝાસયતાય પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા તત્થ સિક્ખિતબ્બં સિક્ખિત્વા વિચરન્તો ઉપતિસ્સકોલિતાનં બુદ્ધસાસને પબ્બજિતભાવં સુત્વા ''તેપિ નામ મહાપઞ્ઞા તત્થ પબ્બજિતા, તદેવ મઞ્ઞે સેય્યો''તિ સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિ. તસ્સ સત્થા વિપસ્સનં આચિક્ખિ. સો વિપસ્સનં આરભિત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૪.૫૫-૫૯) –

''નારદો ઇતિ મે નામં, કેસવો ઇતિ મં વિદૂ;
કુસલાકુસલં એસં, અગમં બુદ્ધસન્તિકં.

''મેત્તચિત્તો કારુણિકો, અત્થદસ્સી મહામુનિ;
અસ્સાસયન્તો સત્તે સો, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

''સકં ચિત્તં પસાદેત્વા, સિરે કત્વાન અઞ્જલિં;
સત્થારં અભિવાદેત્વા, પક્કામિં પાચિનામુખો.

''સત્તરસે કપ્પસતે, રાજા આસિ મહીપતિ;
અમિત્તતાપનો નામ, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૮૭. ''ખન્ધા દિટ્ઠા યથાભૂતં, ભવા સબ્બે પદાલિતા;
વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો''તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **ખન્ધા**તિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા, તે હિ વિપસ્સનુપલક્ખણતો સામઞ્ઞલક્ખણતો ચ ઞાતપરિઞ્ઞાદીહિ પરિજાનનવસેન વિપસ્સિતબ્બા. **દિટ્ઠા યથાભૂતન્તિ** વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય ''ઇદં દુક્ખ''ન્તિઆદિના અવિપરીતતો દિટ્ઠા. **ભવા સબ્બે પદાલિતા**તિ કામભવાદયો સબ્બે કમ્મભવા ઉપપત્તિભવા ચ મગ્ગઞાણસત્થેન ભિન્ના વિદ્ધંસિતા. કિલેસપદાલનેનેવ હિ કમ્મોપપત્તિભવા પદાલિતા નામ હોન્તિ. તેનાહ ''**વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો**''તિ. તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

પવિટ્ઠત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અજ્જુનત્થેરગાથાવણ્ણના

અસક્ખિં વત અત્તાનન્તિ આયસ્મતો અજ્જુનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે સીહયોનિયં નિબ્બત્તો એકદિવસં અરઞ્ઞે અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસિન્નં સત્થારં દિસ્વા ''અયં ખો ઇમસ્મિં કાલે સબ્બસેટ્ઠો પુરિસસીહો''તિ પસન્નમાનસો સુપુપ્ફિતસાલસાખં ભઞ્જિત્વા સત્થારં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં

બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં સેટ્ઠિકુલે નિબ્બત્તિ. **અજ્જુનો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો નિગણ્ઠેહિ કતપરિચયો હુત્વા ''એવાહં અમતં અધિગમિસ્સામી''તિ વિવટ્ટજ્ઝાસયતાય દહરકાલેયેવ નિગણ્ઠેસુ પબ્બજિત્વા તત્થ સારં અલભન્તો સત્થુ યમકપાટિહારિયં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો સાસને પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા નચિરસ્સેવ અરહા અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૪.૬૦-૬૫) –

''મિગરાજા તદા આસિં, અભિજાતો સુકેસરી;
ગિરિદુગ્ગં ગવેસન્તો, અદ્દસં લોકનાયકં.

''અયં નુ ખો મહાવીરો, નિબ્બાપેતિ મહાજનં;
યંનૂનાહં ઉપાસેય્યં, દેવદેવં નરાસભં.

''સાખં સાલસ્સ ભઞ્જિત્વા, સકોસં પુપ્ફમાહરિં;
ઉપગન્ત્વાન સમ્બુદ્ધં, અદાસિં પુપ્ફમુત્તમં.

''એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પુપ્ફદાનસ્સિદં ફલં.

''ઇતો ચ નવમે કપ્પે, વિરોચનસનામકા;
તયો આસિંસુ રાજાનો, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અનુત્તરસુખાધિગમસમ્ભૂતેન પીતિવેગેન ઉદાનં ઉદાનેન્તો –

૮૮. ''અસક્ખિં વત અત્તાનં, ઉદ્ધાતું ઉદકા થલં;
વુય્હમાનો મહોઘેવ, સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝહ''ન્તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **અસક્ખિ**ન્તિ સક્કોસિં. **વતા**તિ વિમ્હયે નિપાતો. અતિવિમ્હયનીયઞ્હેતં યદિદં સચ્ચપટિવેધો. તેનાહ –

''તં કિંમઞ્ઞથ, ભિક્ખવે, કતમં નુ ખો દુક્કરતરં વા દુરભિસમ્ભવતરં વા, યં સત્તધા ભિન્નસ્સ વાલસ્સ કોટિયા કોટિં પટિવિજ્ઝેય્યા''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૫.૧૧૧૫)?

અત્તાનન્તિ નિયકજ્ઝત્તં સન્ધાય વદતિ. યો હિ પરો ન હોતિ સો અત્તાતિ. **ઉદ્ધાતુ**ન્તિ ઉદ્ધરિતું, ''ઉદ્ધટ''ન્તિપિ પાઠો. **ઉદકા**તિ સંસારમહોઘસઙ્ખાતા ઉદકા. **થલ**ન્તિ નિબ્બાનથલં. **વુય્હમાનો મહોઘેવા**તિ મહણ્ણવે વુય્હમાનો વિય. ઇદં વુત્તં હોતિ – યથા નામ ગમ્ભીરવિત્થતે અપ્પતિટ્ઠે મહતિ ઉદકોઘે વેગસા વુય્હમાનો પુરિસો કેનચિ અત્થકામેન ઉપનીતં ફિયારિત્તસમ્પન્નં દળ્હનાવં લભિત્વા સુખેનેવ તતો અત્તાનં ઉદ્ધરિતું સક્કુણેય્ય પારં પાપુણેય્ય, એવમેવાહં સંસારમહોઘે કિલેસાભિસઙ્ખારવેગેન વુય્હમાનો સત્થારા ઉપનીતં સમથવિપસ્સનુપેતં અરિયમગ્ગનાવં લભિત્વા તતો અત્તાનં ઉદ્ધરિતું નિબ્બાનથલં પત્તું અહો અસક્ખિન્તિ. યથા પન અસક્ખિ, તં દસ્સેતું ''**સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝહ**''ન્તિ આહ. યસ્મા અહં દુક્ખાદીનિ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ

પરિઞ્ઞાપહાનસચ્છિકિરિયાભાવનાપટિવેધેન પટિવિજ્ઝિં અરિયમગ્ગઞાણેન અઞ્ઞાસિં, તસ્મા અસક્ખિં વત અત્તાનં ઉદ્ધાતું ઉદકા થલન્તિ યોજના.

અજ્જુનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. (પઠમ) દેવસભત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉત્તિણ્ણા પઙ્કપલિપાતિ આયસ્મતો દેવસભત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે પારાવતયોનિયં નિબ્બત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો પિયાલફલં ઉપનેસિ. સત્થા તસ્સ પસાદસંવડ્ઢનત્થં તં પરિભુઞ્જિ. સો તેન અતિવિય પસન્નચિત્તો હુત્વા કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા ચિત્તં પસાદેતિ . સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અઞ્ઞતરસ્સ મણ્ડલિકરઞ્ઞો પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તો તરુણકાલેયેવ રજ્જે પતિટ્ઠિતો રજ્જસુખમનુભવન્તો વુદ્ધો સત્થારં ઉપસઙ્કમિ, તસ્સ સત્થા ધમ્મં દેસેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો સંવેગજાતો રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૪.૬૬-૭૨) –

‘‘પારાવતો તદા આસિં, પરં અનુપરોધકો;
પબ્ભારે સેય્યં કપ્પેમિ, અવિદૂરે સિખિસત્થુનો.

‘‘સાયં પાતઞ્ચ પસ્સામિ, બુદ્ધં લોકગ્ગનાયકં;
દેય્યધમ્મો ચ મે નત્થિ, દ્વિપદિન્દસ્સ તાદિનો.

‘‘પિયાલફલમાદાય , અગમં બુદ્ધસન્તિકં;
પટિગ્ગહેસિ ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો.

‘‘તતો પરં ઉપાદાય, પરિચારિં વિનાયકં;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

‘‘એકત્તિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં અહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘ઇતો પન્નરસે કપ્પે, તયો આસું પિયાલિનો;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા પહીનકિલેસપચ્ચવેક્ખણવસેન ઉપ્પન્નસોમનસ્સો ઉદાનં ઉદાનેન્તો –

૮૯. ‘‘ઉત્તિણ્ણા પઙ્કપલિપા, પાતાલા પરિવજ્જિતા;
મુત્તો ઓઘા ચ ગન્થા ચ, સબ્બે માના વિસંહતા’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **ઉત્તિણ્ણાતિ** ઉત્તરિતા અતિક્કન્તા. **પઙ્કપલિપાતિ** પઙ્કા ચ પલિપા ચ. પઙ્કો વુચ્ચતિ પકતિકદ્દમો. ''પલિપો''તિ ગમ્ભીરપુથુલો મહાકદ્દમો. ઇધ પન પઙ્કો વિયાતિ પઙ્કો, કામરાગો અસુચિભાવાપાદનેન ચિત્તસ્સ મક્ખનતો. પલિપો વિયાતિ પલિપો, પુત્તદારાદિવિસયો બહલો છન્દરાગો વુત્તનયેન સમ્મક્ખનતો દુરુત્તરણતો ચ. તે મયા અનાગામિમગ્ગેન સબ્બસો અતિક્કન્તાતિ આહ ''ઉત્તિણ્ણા પઙ્કપલિપા''તિ. **પાતાલાતિ** પાતાયાલન્તિ પાતાલા, મહાસમુદ્દે નિન્નતરપદેસા. કેચિ પન નાગભવનં ''પાતાલ''ન્તિ વદન્તિ. ઇધ પન અગાહદુરવગ્ગાહદુરુત્તરણટ્ઠેન પાતાલા વિયાતિ પાતાલા, દિટ્ઠિયો. તે ચ મયા પઠમમગ્ગાધિગમેનેવ સબ્બથા વજ્જિતા સમુચ્છિન્નાતિ આહ ''**પાતાલા પરિવજ્જિતા**''તિ **મુત્તો ઓઘા ચ ગન્થા ચાતિ** કામોઘાદિઓઘતો અભિજ્ઝાકાયગન્થાદિગન્થતો ચ તેન તેન મગ્ગેન મુત્તો પરિમુત્તો, પુન અનભિકિરણઅગન્થનવસેન અતિક્કન્તોતિ અત્થો. **સબ્બે માના વિસંહતાતિ** નવવિધાપિ માના અગ્ગમગ્ગાધિગમેન વિસેસતો સઙ્ઘાતં વિનાસં આપાદિતા સમુચ્છિન્ના ''માનવિધા હતા''તિ કેચિ પઠન્તિ, માનકોટ્ઠાસાતિ અત્થો. ''માનવિસા''તિ અપરે, તેસં પન માનવિસસ્સ દુક્ખસ્સ ફલતો માનવિસાતિ અત્થો દટ્ઠબ્બો.

(પઠમ) દેવસભત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સામિદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતાતિ આયસ્મતો સામિદત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે તસ્સ થૂપે પુપ્ફેહિ છત્તાતિછત્તં કત્વા પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સામિદત્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો અનુક્કમેન વિઞ્ઞુતં પત્તો બુદ્ધાનુભાવં સુત્વા ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગતો સત્થારં ધમ્મં દેસેન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો એકમન્તં નિસીદિ. સત્થા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઓલોકેત્વા તથા ધમ્મં દેસેસિ, યથા સદ્ધં પટિલભિ સંસારે ચ સંવેગં. સો પટિલદ્ધસદ્ધો સંવેગજાતો પબ્બજિત્વા ઞાણસ્સ અપરિપક્કત્તા કતિપયકાલં અલસબહુલી વિહાસિ. પુન સત્થારા ધમ્મદેસનાય સમુત્તેજિતો વિપસ્સનાય કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા તત્થ યુત્તપ્પયુત્તો વિહરન્તો નચિરેનેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૧-૪) –

''પરિનિબ્બુતે ભગવતિ, અત્થદસ્સીનરુત્તમે;
છત્તાતિછત્તં કારેત્વા, થૂપમ્હિ અભિરોપયિં.

''કાલેન કાલમાગન્ત્વા, નમસ્સિં લોકનાયકં;
પુપ્ફચ્છદનં કત્વાન, છત્તમ્હિ અભિરોપયિં.

''સત્તરસે કપ્પસતે, દેવરજ્જમકારયિં;
મનુસ્સત્તં ન ગચ્છામિ, થૂપપૂજાયિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
નાગોવ બન્ધનં છેત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘સ્વાગતં વત મે આસિ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ સન્તિકે;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

સો અપરભાગે ભિક્ખૂહિ ‘‘કિં તયા, આવુસો, ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મો અધિગતો’’તિ પુટ્ઠો સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવં અત્તનો ચ ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપત્તિં તેસં પવેદેન્તો અઞ્ઞાબ્યાકરણવસેન –

૯૦. ‘‘પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા, તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકા;
વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા**તિ મયા ઇમે પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા ‘‘ઇદં દુક્ખં, એત્તકં દુક્ખં, ન તતો ભિય્યો’’તિ તીહિ પરિઞ્ઞાહિ પરિચ્છિન્દિત્વા ઞાતા વિદિતા પટિવિદ્ધા. **તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકા**તિ તથા પરિઞ્ઞાતત્તાયેવ મૂલભૂતસ્સ સમુદયસ્સ સબ્બસો પહીનત્તા તે ઇદાનિ યાવ ચરિમકચિત્તનિરોધો તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકા, ચરિમકચિત્તનિરોધેન પન અપ્પટિસન્ધિકાવ નિરુજ્ઝન્તિ. તેનાહ – ‘‘વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો’’તિ. તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

સામિદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નવમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. દસમવગ્ગો

૧. પરિપુણ્ણકત્થેરગાથાવણ્ણના

ન તથા મતં સતરસન્તિ આયસ્મતો પરિપુણ્ણકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો ધમ્મદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે સત્થુ ચેતિયે પુપ્ફાદીહિ ઉળારં પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવેસુ નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં સક્યરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો પરિપુણ્ણવિભવતાય **પરિપુણ્ણકો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો વિભવસમ્પન્નતાય સબ્બકાલં સતરસં નામ આહારં પરિભુઞ્જન્તો સત્થુ મિસ્સકાહારપરિભોગં સુત્વા ‘‘તાવ સુખુમાલોપિ ભગવા નિબ્બાનસુખં અપેક્ખિત્વા યથા તથા યાપેતિ, કસ્મા મયં આહારગિદ્ધા હુત્વા આહારસુદ્ધિકા ભવિસ્સામ, નિબ્બાનસુખમેવ પન અમ્હેહિ પરિયેસિતબ્બ’’ન્તિ સંસારે જાતસંવેગો ઘરાવાસં પહાય સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા ભગવતા કાયગતાસતિકમ્મટ્ઠાને નિયોજિતો તત્થ પતિટ્ઠાય પટિલદ્ધઝાનં પાદકં કત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૫-૯) –

‘‘નિબ્બુતે લોકનાથમ્હિ, ધમ્મદસ્સીનરાસભે;
આરોપેસિં ધજત્થમ્ભં, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ ચેતિયે.

‘‘નિસ્સેણિં માપયિત્વાન, થૂપસેટ્ઠં સમારુહિં;
જાતિપુપ્ફં ગહેત્વાન, થૂપમ્હિ અભિરોપયિં.

‘‘અહો બુદ્ધો અહો ધમ્મો, અહો નો સત્થુ સમ્પદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, થૂપપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, થૂપસીખસનામકા;
સોળસાસિંસુ રાજાનો, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ધમ્મે ગારવબહુમાનેન પીતિવેગવિસ્સટ્ઠં ઉદાનં ઉદાનેન્તો ‘‘**ન તથા મતં સતરસ**’’ન્તિ ગાથં અભાસિ.

૯૧. તત્થ **ન તથા મતં સતરસં, સુધન્નં યં મયજ્જ પરિભુત્તન્તિ તથા**તિ તેન પકારેન. **મત**ન્તિ અભિમતં. **સતરસ**ન્તિ સતરસભોજનં ‘‘સતરસભોજનં નામ સતપાકસપ્પિઆદીહિ અભિસઙ્ખતં ભોજન’’ન્તિ વદન્તિ. અથ વા અનેકત્થો સતસદ્દો ‘‘સતસો સહસ્સસો’’તિઆદીસુ વિય. તસ્મા યં ભોજનં અનેકસૂપં અનેકબ્યઞ્જનં, તં અનેકરસતાય ‘‘સતરસ’’ન્તિ વુચ્ચતિ, નાનારસભોજનન્તિ અત્થો. સુધા એવ અન્નં સુધાભોજનં દેવાનં આહારો. **યં મયજ્જ પરિભુત્ત**ન્તિ યં મયા અજ્જ અનુભુત્તં. ‘‘યં મયા પરિભુત્ત’’ન્તિ ચ ઇદં ‘‘સતરસં સુધન્ન’’ન્તિ એત્થાપિ યોજેતબ્બં. ઇદં વુત્તં હોતિ – યં મયા અજ્જ એતરહિ નિરોધસમાપત્તિસમાપજ્જનવસેન ફલસમાપત્તિસમાપજ્જનવસેન ચ અચ્ચન્તમેવ સન્તં પણીતં નિબ્બાનસુખં પરિભુઞ્જિયમાનં, તં યથા મતં અભિમતં સમ્ભાવિતં તથા રાજકાલે મયા પરિભુત્તં સતરસભોજનં દેવત્તભાવે પરિભુત્તં સુધન્નઞ્ચ ન મતં નાભિમતં. કસ્મા? ઇદઞ્હિ અરિયનિસેવિતં નિરામિસં કિલેસાનં અવત્થુભૂતં, તં પન પુથુજ્જનસેવિતં સામિસં કિલેસાનં વત્થુભૂતં, તં ઇમસ્સ સઙ્ખમ્પિ કલમ્પિ કલભાગમ્પિ ન ઉપેતીતિ. ઇદાનિ ‘‘યં મયજ્જ પરિભુત્ત’’ન્તિ વુત્તધમ્મં દેસેન્તો **અપરિમિતદસ્સિના ગોતમેન, બુદ્ધેન સુદેસિતો ધમ્મો**’’તિ આહ. તસ્સત્થો – અપરિમિતં અપરિચ્છિન્નં ઉપ્પાદવયાભાવતો સન્તં અસઙ્ખતધાતું સયમ્ભૂઞાણેન પસ્સી, અપરિમિતસ્સ અનન્તાપરિમેય્યસ્સ ઞેય્યસ્સ દસ્સાવીતિ તેન **અપરિમિતદસ્સિના** ગોતમગોત્તેન સમ્માસમ્બુદ્ધેન ‘‘ખયં વિરાગં અમતં પણીત’’ન્તિ (ખુ॰ પા॰ ૬.૪; સુ॰ નિ॰ ૨૨૭) ચ ‘‘મદનિમ્મદનો પિપાસવિનયો’’ (અ॰ નિ॰ ૪.૩૪; ઇતિવુ॰ ૯૦) ‘‘સબ્બસઙ્ખારસમથો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૫.૧૪૦; ૧૦.૬) ચ આદિના સુટ્ઠુ **દેસિતો ધમ્મો**, નિબ્બાનં મયા અજ્જ પરિભુત્તન્તિ યોજના.

પરિપુણ્ણકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. વિજયત્થેરગાથાવણ્ણના

યસ્સાસવા પરિક્ખીણાતિ આયસ્મતો વિજયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો પિયદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે વિભવસમ્પન્ને કુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે તસ્સ થૂપસ્સ રતનખચિતં વેદિકં કારેત્વા તત્થ ઉળારં વેદિકામહં કારેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન અનેકસતે અત્તભાવે મણિઓભાસેન વિચરિ. એવં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ, **વિજયો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણવિજ્જાસુ નિપ્ફત્તિં ગતો તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞાયતને ઝાનલાભી હુત્વા વિહરન્તો બુદ્ધુપ્પાદં સુત્વા ઉપ્પન્નપ્પસાદો સત્થુ સન્તિકં ઉપસઙ્કમિત્વા સત્થારં વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિ. તસ્સ સત્થા ધમ્મં દેસેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૧૦-૧૪) –

‘‘નિબ્બુતે લોકનાથમ્હિ, પિયદસ્સીનરુત્તમે;
પસન્નચિત્તો સુમનો, મુત્તાવેદિમકાસહં.

‘‘મણીહિ પરિવારેત્વા, અકાસિં વેદિમુત્તમં;
વેદિકાય મહં કત્વા, તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

‘‘યં યં યોનુપપજ્જામિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
મણી ધારેન્તિ આકાસે, પુઞ્ઞકમ્મસ્સિદં ફલં.

‘‘સોળસિતો કપ્પસતે, મણિપ્પભાસનામકા;
છત્તિંસાસિંસુ રાજાનો, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ‘‘**યસ્સાસવા પરિક્ખીણા**’’તિ ગાથં અભાસિ.

૯૨. તત્થ **યસ્સાસવા પરિક્ખીણા**તિ યસ્સ ઉત્તમપુગ્ગલસ્સ કામાસવાદયો ચત્તારો આસવા સબ્બસો ખીણા અરિયમગ્ગેન ખેપિતા. **આહારે ચ અનિસ્સિતો**તિ યો ચ આહારે તણ્હાદિટ્ઠિનિસ્સયેહિ અનિસ્સિતો અગધિતો અનજ્ઝાપન્નો, નિદસ્સનમત્તં, આહારસીસેનેત્થ ચત્તારોપિ પચ્ચયા ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં. પચ્ચયપરિયાયો વા ઇધ આહાર-સદ્દો વેદિતબ્બો. ‘‘**સુઞ્ઞતો અનિમિત્તો ચા**’’તિ એત્થ અપ્પણિહિતવિમોક્ખોપિ ગહિતોયેવ, તીણિપિ ચેતાનિ નિબ્બાનસ્સેવ નામાનિ. નિબ્બાનઞ્હિ રાગાદીનં અભાવેન સુઞ્ઞં, તેહિ વિમુત્તઞ્ચાતિ સુઞ્ઞતવિમોક્ખો, તથા રાગાદિનિમિત્તાભાવેન સઙ્ખારનિમિત્તાભાવેન ચ અનિમિત્તં , તેહિ વિમુત્તઞ્ચાતિ અનિમિત્તવિમોક્ખો, રાગાદિપણિધીનં અભાવેન અપ્પણિહિતં, તેહિ વિમુત્તઞ્ચાતિ અપ્પણિહિતો વિમોક્ખોતિ વુચ્ચતિ. ફલસમાપત્તિવસેન તં આરમ્મણં કત્વા વિહરન્તસ્સ અયમ્પિ તિવિધો **વિમોક્ખો યસ્સ ગોચરો, આકાસેવ સકુન્તાનં, પદં તસ્સ દુરન્નય**ન્તિ યથા આકાસે ગચ્છન્તાનં સકુણાનં ‘‘ઇમસ્મિં ઠાને પાદેહિ અક્કમિત્વા ગતા, ઇદં ઠાનં ઉરેન પહરિત્વા ગતા, ઇદં સીસેન, ઇદં પક્ખેહી’’તિ ન સક્કા ઞાતું, એવમેવ એવરૂપસ્સ ભિક્ખુનો ‘‘નિરયપદાદીસુ ઇમિના નામ પદેન ગતો’’તિ ઞાપેતુમ્પિ ન સક્કાતિ.

વિજયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. એરકત્થેરગાથાવણ્ણના

દુક્ખા કામા એરકાતિ આયસ્મતો એરકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો સત્થુ કિઞ્ચિ દાતબ્બયુત્તકં અલભન્તો ‘‘હન્દાહં કાયસારં પુઞ્ઞં કરિસ્સામી’’તિ સત્થુ ગમનમગ્ગં સોધેત્વા સમં અકાસિ. સત્થા તેન તથાકતં મગ્ગં પટિપજ્જિ . સો તત્થ ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો વન્દિત્વા અઞ્જલિં પગ્ગય્હ પસન્નચિત્તો યાવ દસ્સનુપચારસમતિક્કમા બુદ્ધારમ્મણં પીતિં અવિજહન્તો અટ્ઠાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તો અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં સમ્ભાવનીયસ્સ કુટુમ્બિયસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **એરકો**તિસ્સ નામં અહોસિ

અભિરૂપો દસ્સનીયો પાસાદિકો ઇતિકત્તબ્બતાસુ પરમેન વેય્યત્તિયેન સમન્નાગતો. તસ્સ માતાપિતરો કુલેન રૂપેન આચારેન વયેન કોસલ્લેન ચ અનુચ્છવિકં દારિકં આનેત્વા વિવાહકમ્મં અકંસુ . સો તાય સદ્ધિં સંવાસેન ગેહે વસન્તો પચ્છિમભવિકત્તા કેનચિદેવ સંવેગવત્થુના સંસારે સંવિગ્ગમાનસો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિ, તસ્સ સત્થા કમ્મટ્ઠાનં અદાસિ. સો કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા કતિપયદિવસાતિક્કમેન ઉક્કણ્ઠાભિભૂતો વિહાસિ. અથ સત્થા તસ્સ ચિત્તપ્પવત્તિં ઞત્વા ઓવાદવસેન ''**દુક્ખા કામા એરકા**''તિ ગાથં અભાસિ. સો તં સુત્વા ''અયુત્તં મયા કતં, યોહં એવરૂપસ્સ સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા તં વિસ્સજ્જેન્તો મિચ્છાવિતક્કબહુલો વિહાસિ''ન્તિ સંવેગજાતો વિપસ્સનાય યુત્તપ્પયુત્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૩૨-૩૬) –

''ઉત્તરિત્વાન નદિકં, વનં ગચ્છતિ ચક્ખુમા;
તમદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, સિદ્ધત્થં વરલક્ખણં.

''કુદાલપિટકમાદાય , સમં કત્વાન તં પથં;
સત્થારં અભિવાદેત્વા, સકં ચિત્તં પસાદયિં.

''ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, મગ્ગદાનસ્સિદં ફલં.

''સત્તપઞ્ઞાસકપ્પમ્હિ, એકો આસિં જનાધિપો;
નામેન સુપ્પબુદ્ધોતિ, નાયકો સો નરિસ્સરો.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહા પન હુત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૯૩. ''દુક્ખા કામા એરક, ન સુખા કામા એરક;
યો કામે કામયતિ, દુક્ખં સો કામયતિ એરક;
યો કામે ન કામયતિ, દુક્ખં સો ન કામયતિ એરકા''તિ. –

તમેવ ભગવતા વુત્તગાથં પચ્ચુદાહાસિ.

તત્થ **દુક્ખા કામા**તિ ઇમે વત્થુકામકિલેસકામા દુક્ખવત્થુતાય વિપરિણામદુક્ખસંસારદુક્ખસભાવતો ચ, દુક્ખા દુક્ખમા દુક્ખનિબ્બત્તિકા. વુત્તઞ્હેતં – ''અપ્પસ્સાદા કામા બહુદુક્ખા બહુપાયાસા, આદીનવો એત્થ ભિય્યો''તિઆદિ (પાચિ॰ ૪૧૭; મ॰ નિ॰ ૧.૨૩૪). **એરકા**તિ પઠમં તાવ ભગવા તં આલપતિ, પચ્છા પન થેરો અત્તાનં નામેન કથેસિ. **ન સુખા કામા**તિ કામા નામેતે જાનન્તસ્સ સુખા ન હોન્તિ, અજાનન્તસ્સ પન સુખતો ઉપટ્ઠહન્તિ. યથાહ – ''યો સુખં દુક્ખતો અદ્દ, દુક્ખમદ્દક્ખિ સલ્લતો''તિઆદિ (સં॰ નિ॰ ૪.૨૫૩; ઇતિવુ॰ ૫૩; થેરગા॰ ૯૮૬). **યો કામે કામયતિ, દુક્ખં સો કામયતી**તિ યો સત્તો કિલેસકામેન વત્થુકામે કામયતિ, તસ્સ તં કામનં સમ્પતિ સપરિળાહતાય , આયતિં અપાયદુક્ખહેતુતાય ચ વટ્ટદુક્ખહેતુતાય ચ દુક્ખં. વત્થુકામા પન

દુક્ખસ્સ વત્થુભૂતા. ઇતિ સો દુક્ખસભાવં દુક્ખનિમિત્તં દુક્ખવત્થુઞ્ચ કામયતીતિ વુત્તો. ઇતરં પટિપક્ખવસેન તમેવત્થં ઞાપેતું વુત્તં, તસ્મા તસ્સત્થો વુત્તવિપરિયાયેન વેદિતબ્બો.

એરકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. મેત્તજિત્થેરગાથાવણ્ણના

નમો હિ તસ્સ ભગવતોતિ આયસ્મતો મેત્તજિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર અનોમદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સાસને અભિપ્પસન્નો હુત્વા બોધિરુક્ખસ્સ ઇટ્ઠકાહિ વેદિકં ચિનિત્વા સુધાપરિકમ્મં કારેસિ. સત્થા તસ્સ અનુમોદનં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **મેત્તજી**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો કામેસુ આદીનવં દિસ્વા તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો બુદ્ધુપ્પાદં સુત્વા પુબ્બહેતુના ચોદિયમાનો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા પવત્તિનિવત્તિયો આરબ્ભ પઞ્હં પુચ્છિત્વા સત્થારા પઞ્હે વિસ્સજ્જિતે પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૨૬-૩૧) –

"અનોમદસ્સીમુનિનો, બોધિવેદિમકાસહં;
સુધાય પિણ્ડં દત્વાન, પાણિકમ્મં અકાસહં.

"દિસ્વા તં સુકતં કમ્મં, અનોમદસ્સી નરુત્તમો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે ઠિતો સત્થા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

"ઇમિના સુધકમ્મેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
સમ્પત્તિં અનુભોત્વાન, દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સતિ.

"પસન્નમુખવણ્ણોમ્હિ, એકગ્ગો સુસમાહિતો;
ધારેમિ અન્તિમં દેહં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને.

"ઇતો કપ્પસતે આસિં, પરિપુણ્ણે અનૂનકે;
રાજા સબ્બઘનો નામ, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

"કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન"ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા સત્થારં થોમેન્તો –

૯૪. "નમો હિ તસ્સ ભગવતો, સક્યપુત્તસ્સ સિરીમતો;
તેનાયં અગ્ગપ્પત્તેન, અગ્ગધમ્મો સુદેસિતો"તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **નમો**તિ નમક્કારો. **હી**તિ નિપાતમત્તં. **તસ્સા**તિ યો સો ભગવા સમત્તિંસપારમિયો પૂરેત્વા સબ્બકિલેસે ભઞ્જિત્વા અનુત્તરં સમ્માસમ્બોધિં અભિસમ્બુદ્ધો, સક્યરાજસ્સ પુત્તોતિ **સક્યપુત્તો**. અનઞ્ઞસાધારણાય

પુઞ્ઞસમ્પત્તિયા ચ સમ્ભાવિતો ઉત્તમાય રૂપકાયસિરિયા ધમ્મકાયસિરિયા ચ સમન્નાગતત્તા **સિરીમા**, તસ્સ ભગવતો સક્યપુત્તસ્સ સિરીમતો નમો અત્થુ, તં નમામીતિ અત્થો. **તેના**તિ તેન ભગવતા. **અયન્તિ** તસ્સ ધમ્મસ્સ અત્તનો પચ્ચક્ખતાય વદતિ. **અગ્ગપ્પત્તેના**તિ અગ્ગં સબ્બઞ્ઞુતં, સબ્બેહિ વા ગુણેહિ અગ્ગભાવં સેટ્ઠભાવં પત્તેન. **અગ્ગધમ્મો**તિ અગ્ગો ઉત્તમો નવવિધલોકુત્તરો ધમ્મો સુટ્ઠુ અવિપરીતં **દેસિતો** પવેદિતોતિ.

મેત્તજિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. ચક્ખુપાલત્થેરગાથાવણ્ણના

અન્ધોહં હતનેત્તોસ્મીતિ આયસ્મતો ચક્ખુપાલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવતિ પરિનિબ્બુતે થૂપમહે કયિરમાને ઉમાપુપ્ફં ગહેત્વા થૂપં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં મહાસુવણ્ણસ્સ નામ કુટુમ્બિકસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, તસ્સ **પાલો**તિ નામમકંસુ. માતા તસ્સ આધાવિત્વા પરિધાવિત્વા વિચરણકાલે અઞ્ઞં પુત્તં લભિ. તસ્સ માતાપિતરો **ચૂળપાલો**તિ નામં કત્વા ઇતરં **મહાપાલો**તિ વોહરિંસુ. અથ તે વયપ્પત્તે ઘરબન્ધનેન બન્ધિંસુ. તસ્મિં સમયે સત્થા સાવત્થિયં વિહરતિ જેતવને. તત્થ મહાપાલો જેતવનં ગચ્છન્તેહિ ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો કુટુમ્બભારં કનિટ્ઠભાતિકસ્સેવ ભારં કત્વા સયં પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો આચરિયુપજ્ઝાયાનં સન્તિકે પઞ્ચવસ્સાનિ વસિત્વા વુટ્ઠવસ્સો પવારેત્વા સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સટ્ઠિમત્તે સહાયભિક્ખૂ લભિત્વા તેહિ સદ્ધિં ભાવનાનુકૂલં વસનટ્ઠાનં પરિયેસન્તો અઞ્ઞતરં પચ્ચન્તગામં નિસ્સાય ગામવાસિકેહિ ઉપાસકેહિ કારેત્વા દિન્નાય અરઞ્ઞાયતને પણ્ણસાલાય વસન્તો સમણધમ્મં કરોતિ. તસ્સ અક્ખિરોગો ઉપ્પન્નો. વેજ્જો ભેસજ્જં સમ્પાદેત્વા અદાસિ. સો વેજ્જેન વુત્તવિધાનં ન પટિપજ્જિ. તેનસ્સ રોગો વડ્ઢિ. સો ‘‘અક્ખિરોગવૂપસમનતો કિલેસરોગવૂપસમનમેવ મય્હં વર’’ન્તિ અક્ખિરોગં અજ્ઝુપેક્ખિત્વા વિપસ્સનાયયેવ યુત્તપ્પયુત્તો અહોસિ. તસ્સ ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેન્તસ્સ અપુબ્બં અચરિમં અક્ખીનિ ચેવ કિલેસા ચ ભિજ્જિંસુ. સો સુક્ખવિપસ્સકો અરહા અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૨૧-૨૫) –

‘‘નિબ્બુતે લોકમહિતે, આહુતીનં પટિગ્ગહે;
સિદ્ધત્થમ્હિ ભગવતિ, મહાથૂપમહો અહુ.

‘‘મહે પવત્તમાનમ્હિ, સિદ્ધત્થસ્સ મહેસિનો;
ઉમાપુપ્ફં ગહેત્વાન, થૂપમ્હિ અભિરોપયિં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, થૂપપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ઇતો ચ નવમે કપ્પે, સોમદેવસનામકા;
પઞ્ચાસીતિસુ રાજાનો, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ થેરે અક્ખિરોગેન વિહારે ઓહીને ગામં પિણ્ડાય ગતે ભિક્ખૂ દિસ્વા ઉપાસકા ‘‘કસ્મા થેરો નાગતો’’તિ પુચ્છિત્વા તમત્થં સુત્વા સોકાભિભૂતા પિણ્ડપાતં ઉપનેત્વા, ‘‘ભન્તે, કિઞ્ચિ મા ચિન્તયિત્થ, ઇદાનિ મયમેવ પિણ્ડપાતં આનેત્વા ઉપટ્ઠહિસ્સામા’’તિ તથા કરોન્તિ. ભિક્ખૂ થેરસ્સ ઓવાદે ઠત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પત્વા વુટ્ઠવસ્સા પવારેત્વા, ‘‘સત્થારં વન્દિતું સાવત્થિં ગમિસ્સામ, ભન્તે’’તિ આહંસુ. થેરો, ‘‘અહં દુબ્બલો અચક્ખુકો, મગ્ગો ચ સઉપદ્દવો, મયા સદ્ધિં ગચ્છન્તાનં તુમ્હાકં પરિસ્સયો ભવિસ્સતિ, તુમ્હે પઠમં ગચ્છથ, ગન્ત્વા સત્થારં મહાથેરે ચ મમ વન્દનાય વન્દથ, ચૂળપાલસ્સ મમ પવત્તિં કથેત્વા કઞ્ચિ પુરિસં પેસેય્યાથા’’તિ આહ. તે પુનપિ યાચિત્વા ગમનં અલભન્તા ‘‘સાધૂ’’તિ પટિસ્સુણિત્વા સેનાસનં સંસામેત્વા ઉપાસકે આપુચ્છિત્વા અનુક્કમેન જેતવનં ગન્ત્વા સત્થારં મહાથેરે ચ તસ્સ વન્દનાય વન્દિત્વા દુતિયદિવસે સાવત્થિયં પિણ્ડાય ચરિત્વા ચૂળપાલસ્સ તં પવત્તિં વત્વા તેન ‘‘અયં, ભન્તે, મય્હં ભાગિનેય્યો પાલિતો નામ, ઇમં પેસિસ્સામી’’તિ વુત્તે, ‘‘મગ્ગો સપરિસ્સયો, ન સક્કા એકેન ગહટ્ઠેન ગન્તું, તસ્મા પબ્બાજેતબ્બો’’તિ તં પબ્બાજેત્વા પેસેસું. સો અનુક્કમેન થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા અત્તાનં તસ્સ ઓરોચેત્વા તં ગહેત્વા આગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે અઞ્ઞતરસ્સ ગામસ્સ સામન્તા અરઞ્ઞટ્ઠાને એકિસ્સા કટ્ઠહારિયા ગાયન્તિયા સદ્દં સુત્વા પટિબદ્ધચિત્તો હુત્વા યટ્ઠિકોટિં વિસ્સજ્જેત્વા ‘‘તિટ્ઠથ, ભન્તે, મુહુત્તં યાવાહં આગચ્છામી’’તિ વત્વા તસ્સા સન્તિકં ગન્ત્વા તત્થ સીલવિપત્તિં પાપુણિ. થેરો ઇદાનિમેવ ઇત્થિયા ગીતસદ્દો સુતો, સામણેરો ચ ચિરાયતિ, નૂન સીલવિપત્તિં પત્તો ભવિસ્સતી’’તિ ચિન્તેસિ. સોપિ આગન્ત્વા ‘‘ગચ્છામ, ભન્તે’’તિ આહ. થેરો ‘‘કિં પાપો જાતોસી’’તિ પુચ્છિ. સામણેરો તુણ્હી હુત્વા પુન પુચ્છિતોપિ ન કથેસિ. થેરો ‘‘તાદિસેન પાપેન મય્હં યટ્ઠિગહણકિચ્ચં નત્થિ, ગચ્છ ત્વ’’ન્તિ વત્વા પુન તેન ‘‘બહુપરિસ્સયો મગ્ગો, તુમ્હે ચ અન્ધા, કથં ગમિસ્સથા’’તિ વુત્તે ‘‘બાલ ઇધેવ મે નિપજ્જિત્વા મરન્તસ્સાપિ અપરાપરં પરિવત્તેન્તસ્સાપિ તાદિસેન ગમનં નામ નત્થી’’તિ ઇમમત્થં દસ્સેન્તો –

૯૫. ‘‘અન્ધોહં હતનેત્તોસ્મિ, કન્તારદ્ધાનપક્ખન્દો;
સયમાનોપિ ગચ્છિસ્સં, ન સહાયેન પાપેના’’તિ. – ગાથં અભાસિત્થ;

તત્થ **અન્ધો**તિ ચક્ખુવિકલો. **હતનેત્તો**તિ વિનટ્ઠચક્ખુકો, તેન ‘‘પયોગવિપત્તિવસેનાહં ઉપહતનેત્તતાય અન્ધો, ન જચ્ચન્ધભાવેના’’તિ યથાવુત્તં અન્ધભાવં વિસેસેતિ. અથ વા ‘‘અન્ધો’’તિ ઇદં ‘‘અન્ધે જિણ્ણે માતાપિતરો પોસેતી’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૨.૨૮૮) વિય મંસચક્ખુવેકલ્લદીપનં, ‘‘સબ્બેપિમે પરિબ્બાજકા અન્ધા અચક્ખુકા’’ (ઉદા॰ ૫૪) ‘‘અન્ધો એકચક્ખુ દ્વિચક્ખૂ’’તિઆદીસુ (અ॰ નિ॰ ૩.૨૯) વિય ન પઞ્ઞાચક્ખુવેકલ્લદીપનન્તિ દસ્સેતું ‘‘**હતનેત્તોસ્મી**’’તિ વુત્તં, તેન મુખ્યમેવ અન્ધભાવં દસ્સેતિ. **કન્તારદ્ધાનપક્ખન્દો**તિ કન્તારે વિવને દીઘમગ્ગં અનુપવિટ્ઠો, ન જાતિકન્તારાદિગહનં સંસારદ્ધાનં પટિપન્નોતિ અધિપ્પાયો. તાદિસઞ્હિ કન્તારદ્ધાનં અયં થેરો સમતિક્કમિત્વા ઠિતો, **સયમાનોપી**તિ સયન્તોપિ, પાદેસુ અવહન્તેસુ ઉરેન જણ્ણુકાહિ ચ ભૂમિયં સંસરન્તો પરિવત્તેન્તોપિ ગચ્છેય્યં. **ન સહાયેન પાપેના**તિ તાદિસેન પાપપુગ્ગલેન સહાયભૂતેન સદ્ધિં ન ગચ્છિસ્સન્તિ યોજના. તં સુત્વા ઇતરો સંવેગજાતો ‘‘ભારિયં વત મયા સાહસિકકમ્મં કત’’ન્તિ બાહા પગ્ગય્હ કન્દન્તો વનસણ્ડં પક્ખન્દો ચ અહોસિ. અથ થેરસ્સ સીલતેજેન પણ્ડુકમ્બલસિલાસનં ઉણ્હાકારં દસ્સેસિ. તેન સક્કો તં કારણં ઞત્વા થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા સાવત્થિગામિપુરિસં વિય અત્તાનં ઞાપેત્વા યટ્ઠિકોટિં ગણ્હન્તો મગ્ગં સઙ્ખિપિત્વા તદહેવ સાયન્હે સાવત્થિયં થેરં નેત્વા તત્થ જેતવને ચૂળપાલિતેન કારિતાય પણ્ણસાલાય ફલકે નિસીદાપેત્વા તસ્સ સહાયવણ્ણેન થેરસ્સ આગતભાવં જાનાપેત્વા પક્કામિ; ચૂળપાલિતોપિ તં યાવજીવં સક્કચ્ચં ઉપટ્ઠાસીતિ.

ચક્ખુપાલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ખણ્ડસુમનત્થેરગાથાવણ્ણના

એકપુપ્ફં ચજિત્વાનાતિ આયસ્મતો ખણ્ડસુમનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે તસ્સ થૂપસ્સ સમન્તતો ચન્દનવેદિકાય પરિક્ખિપિત્વા મહન્તં પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ ઉળારં સમ્પત્તિં અનુભવન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે કુટુમ્બિકકુલે નિબ્બત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે કનકથૂપં ઉદ્દિસ્સ રઞ્ઞા પુપ્ફપૂજાય કયિરમાનાય પુપ્ફાનિ અલભન્તો એકં ખણ્ડસુમનપુપ્ફં દિસ્વા મહતા મૂલેન તં કિણિત્વા ગણ્હન્તો ચેતિયે પૂજં કરોન્તો ઉળારં પીતિસોમનસ્સં ઉપ્પાદેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અસીતિ વસ્સકોટિયો સગ્ગસુખં અનુભવિત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે પાવાયં મલ્લરાજકુલે નિબ્બત્તિ. તસ્સ જાતકાલે ગેહે ખણ્ડસક્ખરા સુમનપુપ્ફાનિ ચ ઉપ્પન્નાનિ અહેસું. તેનસ્સ **ખણ્ડસુમનો**તિ નામમકંસુ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવતિ પાવાયં ચુન્દસ્સ અમ્બવને વિહરન્તે ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૧૫-૨૦) –

''પદુમુત્તરો નામ જિનો, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
જલિત્વા અગ્ગિક્ખન્ધોવ, સમ્બુદ્ધો પરિનિબ્બુતો.

''નિબ્બુતે ચ મહાવીરે, થૂપો વિત્થારિકો અહુ;
દૂરતોવ ઉપટ્ઠેન્તિ, ધાતુગેહવરુત્તમે.

''પસન્નચિત્તો, સુમનો, અકં ચન્દનવેદિકં;
દિસ્સતિ થૂપખન્ધો ચ, થૂપાનુચ્છવિકો તદા.

''ભવે નિબ્બત્તમાનમ્હિ, દેવત્તે અથ માનુસે;
ઓમત્તં મે ન પસ્સામિ, પુબ્બકમ્મસ્સિદં ફલં.

''પઞ્ચદસકપ્પસતે, ઇતો અટ્ઠ જના અહું;
સબ્બે સમત્તનામા તે ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પુરિમજાતિં અનુસ્સરન્તો તત્થ અત્તનો સુમનપુપ્ફપરિચ્ચાગસ્સ સગ્ગસમ્પત્તિનિમિત્તકં નિબ્બાનૂપનિસ્સયતઞ્ચ દિસ્વા ઉદાનવસેન તમત્થં પકાસેન્તો –

૯૬. ''એકપુપ્ફં ચજિત્વાન, અસીતિ વસ્સકોટિયો;
સગ્ગેસુ પરિચારેત્વા, સેસકેનમ્હિ નિબ્બુતો''તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **એકપુપ્ફન્તિ** એકં કુસુમં, તં પન ઇધ સુમનપુપ્ફં અધિપ્પેતં. **ચજિત્વાના**તિ સત્થુ થૂપપૂજાકરણવસેન પરિચ્ચજિત્વા પરિચ્ચાગહેતુ. **અસીતિ વસ્સકોટિયો**તિ મનુસ્સગણનાય વસ્સાનં અસીતિ કોટિયો, અચ્ચન્તસંયોગે ચેતં ઉપયોગવચનં, ઇદઞ્ચ છસુ કામસગ્ગેસુ દુતિયે અપરાપરુપ્પત્તિવસેન વુત્તન્તિ વેદિતબ્બં. તસ્મા **સગ્ગેસૂ**તિ તાવતિંસસઙ્ખાતે સગ્ગલોકે, પુનપ્પુનં ઉપ્પજ્જનવસેન હેત્થ બહુવચનં. **પરિચારેત્વા**તિ રૂપાદીસુ આરમ્મણેસુ

ઇન્દ્રિયાનિ પરિચારેત્વા સુખં અનુભવિત્વા, દેવચ્છરાહિ વા અત્તાનં પરિચારેત્વા ઉપટ્ઠાપેત્વા. **સેસકેનમ્હિ નિબ્બુતો**તિ પુપ્ફપૂજાય વસેન પવત્તકુસલચેતનાસુ ભવસમ્પત્તિ દાયકકમ્મતો સેસેન યં તત્થ વિવટ્ટૂપનિસ્સયભૂતં, તં સન્ધાય વદતિ. બહૂ હિ તત્થ પુબ્બાપરવસેન પવત્તા ચેતના. **સેસકેના**તિ વા તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેન અપરિક્ખીણેયેવ તસ્મિં કમ્મવિપાકે નિબ્બુતો અમ્હિ, કિલેસપરિનિબ્બાનેન પરિનિબ્બુતોસ્મિ. એતેન યસ્મિં અત્તભાવે ઠત્વા અત્તના અરહત્તં સચ્છિકતં, સોપિ ચરિમત્તભાવો તસ્સ કમ્મવિપાકોતિ દસ્સેતિ. યાદિસં સન્ધાય અઞ્ઞત્થાપિ ‘‘તસ્સેવ કમ્મસ્સ વિપાકાવસેસેના’’તિ (પારા॰ ૨૨૮; સં॰ નિ॰ ૧.૧૩૧) વુત્તં.

ખણ્ડસુમનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. તિસ્સત્થેરગાથાવણ્ણના

હિત્વા સતપલં કંસન્તિ આયસ્મતો તિસ્સત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે યાનકારકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો ચન્દનખણ્ડેન ફલકં કત્વા ભગવતો ઉપનામેસિ, તઞ્ચ ભગવા પરિભુઞ્જિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રોરુવનગરે રાજકુલે નિબ્બત્તિ. સો વયપ્પત્તો પિતરિ કાલઙ્કતે રજ્જે પતિટ્ઠિતો બિમ્બિસારરઞ્ઞો અદિટ્ઠસહાયો હુત્વા તસ્સ મણિમુત્તાવત્થાદીનિ પણ્ણાકારાનિ પેસેસિ. તસ્સ રાજા બિમ્બિસારો પુઞ્ઞવન્તતં સુત્વા પટિપાભતં પેસેન્તો ચિત્તપટે બુદ્ધચરિતં સુવણ્ણપટ્ટે ચ પટિચ્ચસમુપ્પાદં લિખાપેત્વા પેસેસિ. સો તં દિસ્વા પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારતાય પચ્છિમભવિકતાય ચ ચિત્તપટે દસ્સેન્તં બુદ્ધચરિતં સુવણ્ણપટ્ટકે લિખિતં પટિચ્ચસમુપ્પાદક્કમઞ્ચ ઓલોકેત્વા પવત્તિનિવત્તિયો સલ્લક્ખેત્વા સાસનક્કમં હદયે ઠપેત્વા સઞ્જાતસંવેગો ‘‘દિટ્ઠો મયા ભગવતો વેસો, સાસનક્કમો ચ એકપદેસેન ઞાતો, બહુદુક્ખા કામા બહુપાયાસા, કિં દાનિ મય્હં ઘરાવાસેના’’તિ રજ્જં પહાય કેસમસ્સું ઓહારેત્વા કાસાયાનિ વત્થાનિ અચ્છાદેન્તો ભગવન્તં ઉદ્દિસ્સ પબ્બજિત્વા મત્તિકાપત્તં ગહેત્વા રાજા પુક્કુસાતિ વિય મહાજનસ્સ પરિદેવન્તસ્સેવ નગરતો નિક્ખમિત્વા અનુક્કમેન રાજગહં ગન્ત્વા તત્થ સપ્પસોણ્ડિકપબ્ભારે વિહરન્તં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિ. સત્થા ધમ્મં દેસેસિ. સો ધમ્મદેસનં સુત્વા વિપસ્સનાય કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા યુત્તપ્પયુત્તો વિહરન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૩૭-૪૨) –

‘‘યાનકારો પુરે આસિં, દારુકમ્મે સુસિક્ખિતો;
ચન્દનં ફલકં કત્વા, અદાસિં લોકબન્ધુનો.

‘‘પભાસતિ ઇદં બ્યમ્હં, સુવણ્ણસ્સ સુનિમ્મિતં;
હત્થિયાનં અસ્સયાનં, દિબ્બયાનં ઉપટ્ઠિતં.

‘‘પાસાદા સિવિકા ચેવ, નિબ્બત્તન્તિ યદિચ્છકં;
અક્ખુબ્ભં રતનં મય્હં, ફલકસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, ફલકં યમહં દદિં;

દુગ્ગતિ નાભિજાનામિ, ફલકસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘સત્તપઞ્ઞાસકપ્પમ્હિ, ચતુરો નિમ્મિતાવ્હયા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ઉદાનવસેન અત્તનો પટિપત્તિં કથેન્તો –

૯૭. ‘‘હિત્વા સતપલં કંસં, સોવણ્ણં સતરાજિકં;
અગ્ગહિં મત્તિકાપત્તં, ઇદં દુતિયાભિસેચન’’ન્તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **હિત્વા**તિ પરિચ્ચજિત્વા. **સતપલ**ન્તિ સતં પલાનિ યસ્સ, તં સતપલપરિમાણં. **કંસ**ન્તિ થાલં. **સોવણ્ણ**ન્તિ સુવણ્ણમયં. **સતરાજિક**ન્તિ ભિત્તિવિચિત્તતાય ચ અનેકરૂપરાજિચિત્તતાય ચ અનેકલેખાયુત્તં. **અગ્ગહિં મત્તિકાપત્ત**ન્તિ એવરૂપે મહારહે ભાજને પુબ્બે ભુઞ્જિત્વા બુદ્ધાનં ઓવાદં કરોન્તો ‘‘ઇદાનાહં તં છડ્ડેત્વા મત્તિકામયપત્તં અગ્ગહેસિં , અહો, સાધુ, મયા કતં અરિયવતં અનુઠિત’’ન્તિ ભાજનકિત્તનાપદેસેન રજ્જપરિચ્ચાગં પબ્બજ્જૂપગમનઞ્ચ અનુમોદન્તો વદતિ. તેનાહ ‘‘**ઇદં દુતિયાભિસેચન**’’ન્તિ. પઠમં રજ્જાભિસેચનં ઉપાદાય ઇદં પબ્બજ્જૂપગમનં મમ દુતિયં અભિસેચનં. તઞ્હિ રાગાદીહિ સંકિલિટ્ઠં સાસઙ્કં સપરિસઙ્કં કમ્મં અનત્થસઞ્હિતં દુક્ખપટિબદ્ધં નિહીનં, ઇદં પન તંવિપરિયાયતો ઉત્તમં પણીતન્તિ અધિપ્પાયો.

તિસ્સત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. અભયત્થેરગાથાવણ્ણના

રૂપં દિસ્વા સતિ મુટ્ઠાતિ આયસ્મતો અભયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સુમેધં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો સળલપુપ્ફેહિ પૂજમકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવેસુ નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **અભયો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો હેતુસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો એકદિવસં વિહારં ગતો સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો વિહરતિ. અથસ્સ એકદિવસં ગામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠસ્સ અલઙ્કતપટિયત્તં માતુગામં દિસ્વા અયોનિસોમનસિકારવસેન તસ્સ રૂપં આરબ્ભ છન્દરાગો ઉપ્પજ્જિ, સો વિહારં પવિસિત્વા ‘‘સતિં વિસ્સજ્જિત્વા ઓલોકેન્તસ્સ રૂપારમ્મણે મય્હં કિલેસો ઉપ્પન્નો, અયુત્તં મયા કત’’ન્તિ અત્તનો ચિત્તં નિગ્ગણ્હન્તો તાવદેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૪૩-૪૭) –

‘‘સુમેધો નામ નામેન, સયમ્ભૂ અપરાજિતો;
વિવેકમનુબ્રૂહન્તો, અજ્ઝોગહિ મહાવનં.

‘‘સળલં પુપ્ફિતં દિસ્વા, ગન્થિત્વાન વટંસકં;
બુદ્ધસ્સ અભિરોપેસિં, સમ્મુખા લોકનાયકં.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ઊનવીસે કપ્પસતે, સોળસાસું સુનિમ્મિતા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો કિલેસુપ્પત્તિનિદસ્સનેન ‘‘કિલેસે અનુવત્તેન્તસ્સ વટ્ટદુક્ખતો નત્થેવ સીસુક્ખિપનં. અહં પન તે નાનુવત્તિ’’ન્તિ દસ્સેન્તો –

૯૮. ‘‘રૂપં દિસ્વા સતિ મુટ્ઠા, પિયં નિમિત્તં મનસિકરોતો;
સારત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ;

તસ્સ વડ્ઢન્તિ આસવા, ભવમૂલોપગામિનો’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **રૂપન્તિ** રજ્જનીયં રૂપાયતનં, તં પનેત્થ ઇત્થિરૂપં અધિપ્પેતં. **દિસ્વા**તિ ચક્ખુના દિસ્વા, ચક્ખુદ્વારાનુસારેન નિમિત્તાનુબ્યઞ્જનસલ્લક્ખણવસેન તં ગહેત્વા, તસ્સ તથાગહણહેતૂતિ અત્થો. **સતિ મુટ્ઠા**તિ અસુભસભાવે કાયે ‘‘અસુભ’’ન્ત્વેવ પવત્તનસતિ નટ્ઠા. યથા પન રૂપં દિસ્વા સતિ નટ્ઠા, તં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**પિયં નિમિત્તં મનસિકરોતો**’’તિ. યથાઉપટ્ઠિતં આરમ્મણં ‘‘સુભં સુખ’’ન્તિઆદિના પિયનિમિત્તં કત્વા અયોનિસોમનસિકારેન મનસિકરોતો સતિ મુટ્ઠાતિ યોજના. તથા ભૂતોવ **સારત્તચિત્તો વેદેતી**તિ સુટ્ઠુ રત્તચિત્તો હુત્વા તં રૂપારમ્મણં અનુભવતિ અભિનન્દતિ, અભિનન્દન્તો પન **તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ** અજ્ઝોસાય તં આરમ્મણં ગિલિત્વા પરિનિટ્ઠપેત્વા વત્તતિ ચેવ, એવંભૂતસ્સ ચ **તસ્સ વડ્ઢન્તિ આસવા ભવમૂલોપગામિનો**તિ ભવસ્સ સંસારસ્સ મૂલભાવં કારણભાવં ઉપગમનસભાવા કામાસવાદયો ચત્તારોપિ આસવા તસ્સ પુગ્ગલસ્સ ઉપરૂપરિ વડ્ઢન્તિયેવ, ન હાયન્તિ. મય્હં પન પટિસઙ્ખાને ઠત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સચ્ચાનિ પટિવિજ્ઝન્તસ્સ મગ્ગપટિપાટિયા તે ચત્તારોપિ આસવા અનવસેસતો પહીના પરિક્ખીણાતિ અધિપ્પાયો.

અભયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઉત્તિયત્થેરગાથાવણ્ણના

સદ્દં સુત્વા સતિ મુટ્ઠાતિ આયસ્મતો ઉત્તિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નચિત્તો ગોનકાદિઅત્થતં સઉત્તરચ્છદં બુદ્ધારહં પલ્લઙ્કં ગન્ધકુટિયં પઞ્ઞાપેત્વા અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં સક્યરાજકુલે નિબ્બત્તિ, તસ્સ **ઉત્તિયો**તિ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો સત્થુ ઞાતિસમાગમે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો એકદિવસં નામં પિણ્ડાય પવિટ્ઠો અન્તરામગ્ગે માતુગામસ્સ ગીતસદ્દં સુત્વા અયોનિસોમનસિકારવસેન તત્થ છન્દરાગે ઉપ્પન્ને પટિસઙ્ખાનબલેન તં વિક્ખમ્ભેત્વા વિહારં પવિસિત્વા

સઞ્જાતસંવેગો દિવાટ્ઠાને નિસીદિત્વા તાવદેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૫.૪૮-૫૨) –

“સુમેધસ્સ ભગવતો, લોકજેટ્ઠસ્સ તાદિનો;
પલ્લઙ્કો હિ મયા દિન્નો, સઉત્તરસપચ્છદો.

“સત્તરતનસમ્પન્નો, પલ્લઙ્કો આસિ સો તદા;
મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, નિબ્બત્તતિ સદા મમ.

“તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, પલ્લઙ્કમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પલ્લઙ્કસ્સ ઇદં ફલં.

“વીસકપ્પસહસ્સમ્હિ, સુવણ્ણાભા તયો જના;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો કિલેસુપ્પત્તિનિદસ્સનેન “કિલેસે અજિગુચ્છન્તસ્સ નત્થિ વટ્ટદુક્ખતો સીસુક્ખિપનં, અહં પન તે જિગુચ્છિમેવા”તિ દસ્સેન્તો –

૯૯. “સદ્દં સુત્વા સતિ મુટ્ઠા, પિયં નિમિત્તં મનસિકરોતો;
સારત્તચિત્તો વેદેતિ, તઞ્ચ અજ્ઝોસ તિટ્ઠતિ;

તસ્સ વડ્ઢન્તિ આસવા, સંસાર ઉપગામિનો”તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **સદ્દ**ન્તિ રજ્જનીયં સદ્દારમ્મણં, **સંસારઉપગામિનો**તિ –

“ખન્ધાનઞ્ચ પટિપાટિ, ધાતુઆયતનાન ચ;
અબ્બોચ્છિન્નં વત્તમાના, સંસારોતિ પવુચ્ચતી”તિ. –

એવં વુત્તસંસારવટ્ટકારણં હુત્વા ઉપગમેન્તીતિ સંસારઉપગામિનો, “સંસારૂપગામિનો”તિ વા પાઠો. સેસં અનન્તરગાથાય વુત્તનયમેવ.

ઉત્તિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. (દુતિય) દેવસભત્થેરગાથાવણ્ણના

સમ્મપ્પધાનસમ્પન્નોતિ આયસ્મતો દેવસભત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સિખિં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો બન્ધુજીવકપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં સક્યરાજકુલે નિબ્બત્તિ, તસ્સ **દેવસભો**તિ નામં અહોસિ.

સો વયપ્પત્તો ચુમ્બટકલહવૂપસમનત્થં સત્થરિ આગતે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પસન્નમાનસો સરણેસુ પતિટ્ઠિતો પુન નિગ્રોધારામે સત્થરિ વિહરન્તે સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૧-૬) –

“ચન્દંવ વિમલં સુદ્ધં, વિપ્પસન્નમનાવિલં;
નન્દીભવપરિક્ખીણં, તિણ્ણં લોકે વિસત્તિકં.

“નિબ્બાપયન્તં જનતં, તિણ્ણં તારયતં વરં;
મુનિં વનમ્હિ ઝાયન્તં, એકગ્ગં સુસમાહિતં.

“બન્ધુજીવકપુપ્ફાનિ, લગેત્વા સુત્તકેનહં;
બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં, સિખિનો લોકબન્ધુનો.

“એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

“ઇતો સત્તમકે કપ્પે, મનુજિન્દો મહાયસો;
સમન્તચક્ખુનામાસિ, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તના અધિગતં વિમુત્તિસુખં નિસ્સાય ઉપ્પન્નપીતિસોમનસ્સો ઉદાનવસેન –

૧૦૦.“સમ્મપ્પધાનસમ્પન્નો , સતિપટ્ઠાનગોચરો;
વિમુત્તિકુસુમસઞ્છન્નો, પરિનિબ્બિસ્સત્યનાસવો”તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **સમ્મપ્પધાનસમ્પન્નો**તિ સમ્પન્નચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનો, તેહિ કત્તબ્બકિચ્ચં સમ્પાદેત્વા ઠિતોતિ અત્થો. **સતિપટ્ઠાનગોચરો**તિ કાયાનુપસ્સનાદયો સતિપટ્ઠાના ગોચરો પવત્તિટ્ઠાનં એતસ્સાતિ સતિપટ્ઠાનગોચરો, ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ પતિટ્ઠિતચિત્તોતિ અત્થો. ગુણસોભેન પરમસુગન્ધા વિમુત્તિયેવ કુસુમાનિ, તેહિ સબ્બસો સમ્મદેવ સઞ્છન્નો વિભૂસિતો અલઙ્કતોતિ **વિમુત્તિકુસુમસઞ્છન્નો**. **પરિનિબ્બિસ્સત્યનાસવો**તિ એવં સમ્મા પટિપજ્જન્તો ભિક્ખુ નચિરસ્સેવ અનાસવો હુત્વા પરિનિબ્બિસ્સતિ સઉપાદિસેસાય અનુપાદિસેસાય ચ નિબ્બાનધાતુયાતિ અત્થો. ઇદમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ.

(દુતિય) દેવસભત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દસમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. એકાદસમવગ્ગો

૧. બેલટ્ઠાનિકત્થેરગાથાવણ્ણના

હિત્વા ગિહિત્તં અનવોસિતત્તોતિઆદિકા આયસ્મતો બેલટ્ઠાનિકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો ઇતો એકતિંસે કપ્પે વેસ્સભુસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા ઘરાવાસં પહાય ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા ઇસીહિ પરિવુતો વિચરન્તો એકદિવસં વેસ્સભું ભગવન્તં દિસ્વા પીતિસોમનસ્સજાતો સત્થુ ઞાણસમ્પત્તિં નિસ્સાય પસન્નમાનસો ઞાણં ઉદ્દિસ્સ પુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **બેલટ્ઠાનિકો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા કોસલરટ્ઠે અરઞ્ઞે વિહરન્તો અલસો કાયદળ્હિબહુલો ફરુસવાચો અહોસિ, સમણધમ્મે ચિત્તં ન ઉપ્પાદેસિ. અથ નં ભગવા ઞાણપરિપાકં ઓલોકેત્વા –

૧૦૧.''હિત્વા ગિહિત્તં અનવોસિતત્તો, મુખનઙ્ગલી ઓદરિકો કુસીતો;
મહાવરાહોવ નિવાપપુટ્ઠો, પુનપ્પુનં ગબ્ભમુપેતિ મન્દો''તિ. –

ઇમાય ઓભાસગાથાય સંવેજેસિ. સો સત્થારં પુરતો નિસિન્નં વિય દિસ્વા તઞ્ચ ગાથં સુત્વા સંવેગજાતો ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૪.૪૧-૪૬) –

''કણિકારંવ જોતન્તં, નિસિન્નં પબ્બતન્તરે;
ઓભાસેન્તં દિસા સબ્બા, ઓસધિં વિય તારકં.

''તયો માણવકા આસું, સકે સિપ્પે સુસિક્ખિતા;
ખારિભારં ગહેત્વાન, અન્વેન્તિ મમ પચ્છતો.

''પુટકે સત્ત પુપ્ફાનિ, નિક્ખિત્તાનિ તપસ્સિના;
ગહેત્વા તાનિ ઞાણમ્હિ, વેસ્સભુસ્સાભિરોપયિં.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઞાણપૂજાયિદં ફલં.

''એકૂનતિંસકપ્પમ્હિ, વિપુલાભસનામકો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સત્થુ ઓવાદં પટિપૂજેન્તો બ્યતિરેકમુખેન ચ અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો તમેવ ગાથં પચ્ચુદાહાસિ.

તત્થ **હિત્વા ગિહિત્ત**ન્તિ ગહટ્ઠભાવં પરિચ્ચજિત્વા પબ્બજિત્વાતિ અત્થો. **અનવોસિતત્તો**તિ અનુરૂપં અવોસિતત્તો, યદત્થં સાસને પબ્બજન્તસ્સ અનુરૂપપરિઞ્ઞાદીનં અતીરિતત્તા અપરિયોસિતભાવો અકતકરણીયોતિ અત્થો. અથ વા **અનવોસિતત્તો**તિ અનુઅવોસિતસભાવો, વિસુદ્ધીનં મગ્ગાનઞ્ચ અનુપટિપાટિયા વસિતબ્બવાસસ્સ અકતાવી, દસસુ અરિયવાસેસુ અવુસિતવાતિ અત્થો. મુખસઙ્ખાતં નઙ્ગલં ઇમસ્સ અત્થીતિ **મુખનઙ્ગલી**. નઙ્ગલેન વિય

પથવિં પરેસુ ફરુસવાચપ્પયોગેન અત્તાનં ખનન્તોતિ અત્થો. **ઓદરિકો**તિ ઉદરે પસુતો ઉદરપોસનતપ્પરો. **કુસીતો**તિ અલસો, ભાવનં અનનુયુઞ્જન્તો. એવંભૂતસ્સ નિપ્ફત્તિં દસ્સેન્તો આહ "**મહાવરાહોવ નિવાપપુટ્ઠો, પુનપ્પુનં ગબ્ભમુપેતિ મન્દો**"તિ. તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. એત્થ ચ યથા પબ્બજિત્વા અનવોસિતાદિસભાવતાય પુનપ્પુનં ગબ્ભમુપેતિ મન્દો, ન એવં માદિસો પણ્ડિતો. તબ્બિપરીતસભાવતાય પન સમ્માપટિપત્તિયા મત્થકં પાપિતત્તા પરિનિબ્બાયતીતિ બ્યતિરેકમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકાસીતિ દટ્ઠબ્બન્તિ.

બેલટ્ઠાનિકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સેતુચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના

માનેન વઞ્ચિતાસેતિ આયસ્મતો સેતુચ્છત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો તિસ્સસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં તિસ્સં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો સુમધુરં પનસફલં અભિસઙ્ખતં નાળિકેરસાળવં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અઞ્ઞતરસ્સ મણ્ડલિકરઞ્ઞો પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સેતુચ્છો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો પિતરિ મતે રજ્જે પતિટ્ઠિતો ઉસ્સાહસત્તીનં અભાવેન રાજકિચ્ચાનિ વિરાધેન્તો રજ્જં પરહત્થગતં કત્વા દુક્ખપ્પત્તિયા સંવેગજાતો જનપદચારિકં ચરન્તં ભગવન્તં દિસ્વા ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા પરિકમ્મં કરોન્તો તદહેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૭.૧૩-૧૭) –

"તિસ્સસ્સ ખો ભગવતો, પુબ્બે ફલમદાસહં;
નાળિકેરઞ્ચ પાદાસિં, ખજ્જકં અભિસમ્મતં.

"બુદ્ધસ્સ તમહં દત્વા, તિસ્સસ્સ તુ મહેસિનો;
મોદામહં કામકામી, ઉપપજ્જિં યમિચ્છકં.

"દ્વેનવુતે ઇતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

"ઇતો તેરસકપ્પમ્હિ, રાજા ઇન્દસમો અહુ;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

"કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન"ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા કિલેસે ગરહન્તો –

૧૦૨."માનેન વઞ્ચિતાસે, સઙ્ખારેસુ સંકિલિસ્સમાનાસે;
લાભાલાભેન મથિતા, સમાધિં નાધિગચ્છન્તી"તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **માનેન વઞ્ચિતાસે**તિ "સેય્યોહમસ્મી"તિઆદિનયપ્પવત્તેન માનેન અત્તુક્કંસનપરવમ્ભનાદિવસેન કુસલભણ્ડચ્છેદનેન વિપ્પલદ્ધા. **સઙ્ખારેસુ સંકિલિસ્સમાનાસે**તિ અજ્ઝત્તિકબાહિરેસુ ચક્ખાદીસુ ચેવ રૂપાદીસુ ચ

સઙ્ખતધમ્મેસુ સંકિલિસ્સમાના, ‘‘એતં મમ, એસોહમસ્મિ, એસો મે અત્તા’’તિ તંનિમિત્તં તણ્હાગાહાદિવસેન સંકિલેસં આપજ્જમાના. **લાભાલાભેન મથિતા**તિ પત્તચીવરાદીનઞ્ચેવ વત્થાદીનઞ્ચ લાભેન તેસંયેવ ચ અલાભેન તંનિમિત્તં ઉપ્પન્નેહિ અનુનયપટિઘેહિ મથિતા મદ્દિતા અભિભૂતા. નિદસ્સનમત્તઞ્ચેતં અવસિટ્ઠલોકધમ્માનમ્પેત્થ સઙ્ગહો દટ્ઠબ્બો. **સમાધિં નાધિગચ્છન્તી**તિ તે એવરૂપા પુગ્ગલા સમાધિં સમથવિપસ્સનાવસેન ચિત્તેકગ્ગતં કદાચિપિ ન વિન્દન્તિ ન પટિલભન્તિ ન પાપુણન્તિ સમાધિસંવત્તનિકાનં ધમ્માનં અભાવતો, ઇતરેસઞ્ચ ભાવતો. ઇધાપિ યથા માનાદીહિ અભિભૂતા અવિદ્દસુનો સમાધિં નાધિગચ્છન્તિ, ન એવં વિદ્દસુનો. તે પન માદિસા તેહિ અનભિભૂતા સમાધિં અધિગચ્છન્તેવાતિ બ્યતિરેકમુખેન અઞ્ઞાબ્યાકરણન્તિ વેદિતબ્બં.

સેતુચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. બન્ધુરત્થેરગાથાવણ્ણના

નાહં એતેન અત્થિકોતિ આયસ્મતો બન્ધુરત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે અઞ્ઞતરસ્સ રઞ્ઞો અન્તેપુરે ગોપકો હુત્વા એકદિવસં ભગવન્તં સપરિસં રાજઙ્ગણેન ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો કણવેરપુપ્ફાનિ ગહેત્વા સસઙ્ઘં લોકનાયકં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સીલવતીનગરે સેટ્ઠિપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **બન્ધુરો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો કેનચિદેવ કરણીયેન સાવત્થિયં ગતો ઉપાસકેહિ સદ્ધિં વિહારં ગતો સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા ઞાણસ્સ પરિપાકત્તા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૭.૭-૧૨) –

‘‘સિદ્ધત્થો નામ ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
પુરક્ખતો સાવકેહિ, નગરં પટિપજ્જથ.

‘‘રઞ્ઞો અન્તેપુરે આસિં, ગોપકો અભિસમ્મતો;
પાસાદે ઉપવિટ્ઠોહં, અદ્દસં લોકનાયકં.

‘‘કણવેરં ગહેત્વાન, ભિક્ખુસઙ્ઘે સમોકિરિં;
બુદ્ધસ્સ વિસું કત્વાન, તતો ભિય્યો સમોકિરિં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સત્તાસીતિમ્હિતો કપ્પે, ચતુરાસું મહિદ્ધિકા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા કતઞ્ઞુભાવે ઠત્વા અત્તનો ઉપકારસ્સ રઞ્ઞો પચ્ચુપકારં કાતું સીલવતીનગરં ગન્ત્વા રઞ્ઞો ધમ્મં દેસેન્તો સચ્ચાનિ પકાસેસિ. રાજા સચ્ચપરિયોસાને સોતાપન્નો હુત્વા અત્તનો નગરે સુદસ્સનં નામ મહન્તં વિહારં કારેત્વા થેરસ્સ નિય્યાતેસિ. મહાલાભસક્કારો અહોસિ. થેરો વિહારં સબ્બઞ્ચ લાભસક્કારં સઙ્ઘસ્સ

નિય્યાતેત્વા સયં પુરિમનિયામેનેવ પિણ્ડાય ચરિત્વા યાપેન્તો કતિપાહં તત્થ વસિત્વા સાવત્થિં ગન્તુકામો અહોસિ. ભિક્ખૂ, ‘‘ભન્તે, તુમ્હે ઇધેવ વસથ, સચે પચ્ચયેહિ વેકલ્લં, મયં તં પરિપૂરેસ્સામા’’તિ આહંસુ. થેરો, ‘‘ન મય્હં, આવુસો, ઉળારેહિ પચ્ચયેહિ અત્થો અત્થિ, ઇતરીતરેહિ પચ્ચયેહિ યાપેમિ, ધમ્મરસેનેવમ્હિ તિત્તો’’તિ દસ્સેન્તો –

૧૦૩.‘‘નાહં એતેન અત્થિકો, સુખિતો ધમ્મરસેન તપ્પિતો;
પિત્વા રસગ્ગમુત્તમં, ન ચ કાહામિ વિસેન સન્થવ’’ન્તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **નાહં એતેન અત્થિકો**તિ યેન મં તુમ્હે તપ્પેતુકામા ‘‘પરિપૂરેસ્સામા’’તિ વદથ, એતેન આમિસલાભેન પચ્ચયામિસરસેન નાહં અત્થિકો, મય્હં એતેન અત્થો નત્થિ, સન્તુટ્ઠિ પરમં સુખન્તિ ઇતરીતરેહેવ પચ્ચયેહિ યાપેમીતિ અત્થો. ઇદાનિ તેન અનત્થિકભાવે પધાનકારણં દસ્સેન્તો આહ ‘‘**સુખિતો ધમ્મરસેન તપ્પિતો**’’તિ. સત્તતિંસબોધિપક્ખિયધમ્મરસેન ચેવ નવવિધલોકુત્તરધમ્મરસેન ચ તપ્પિતો પીણિતો સુખિતો ઉત્તમેન સુખેન સુહિતોતિ અત્થો. **પિત્વા રસગ્ગમુત્તમ**ન્તિ સબ્બરસેસુ અગ્ગં સેટ્ઠં તતોયેવ ઉત્તમં યથાવુત્તં ધમ્મરસં પિવિત્વા ઠિતો, તેનાહ – ‘‘સબ્બરસં ધમ્મરસો જિનાતી’’તિ (ધ॰ પ॰ ૩૫૪). **ન ચ કાહામિ વિસેન સન્થવ**ન્તિ એવરૂપં રસુત્તમં ધમ્મરસં પિવિત્વા ઠિતો વિસેન વિસસદિસેન વિસરસેન સન્થવં સંસગ્ગં ન કરિસ્સામિ, તથાકરણસ્સ કારણં નત્થીતિ અત્થો.

બન્ધુરત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ખિતકત્થેરગાથાવણ્ણના

લહુકો વત મે કાયોતિ આયસ્મતો ખિતકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે યક્ખસેનાપતિ હુત્વા નિબ્બત્તો એકદિવસં યક્ખસમાગમે નિસિન્નો સત્થારં અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસિન્નં દિસ્વા ઉપસઙ્કમિત્વા સત્થારં વન્દિત્વા એકમન્તં નિસીદિ. તસ્સ સત્થા ધમ્મં દેસેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પવેદેન્તો અપ્ફોટેન્તો ઉટ્ઠહિત્વા સત્થારં વન્દિત્વા પદક્ખિણં કત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ, **ખિતકો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો મહામોગ્ગલ્લાનત્થેરસ્સ મહિદ્ધિકભાવં સુત્વા ‘‘ઇદ્ધિમા ભવિસ્સામી’’તિ પુબ્બહેતુના ચોદિયમાનો પબ્બજિત્વા ભગવતો સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા સમથવિપસ્સનાસુ કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૭.૧-૬) –

‘‘પદુમો નામ નામેન, દ્વિપદિન્દો નરાસભો;
પવના અભિનિક્ખમ્મ, ધમ્મં દેસેતિ ચક્ખુમા.

‘‘યક્ખાનં સમયો આસિ, અવિદૂરે મહેસિનો;
યેન કિચ્ચેન સમ્પત્તા, અજ્ઝાપેક્ખિંસુ તાવદે.

‘‘બુદ્ધસ્સ ગિરમઞ્ઞાય, અમતસ્સ ચ દેસનં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, અપ્ફોટેત્વા ઉપટ્ઠહિં.

"સુચિણ્ણસ્સ ફલં પસ્સ, ઉપટ્ઠાનસ્સ સત્થુનો;
તિંસકપ્પસહસ્સેસુ, દુગ્ગતિં નુપપજ્જહં.

"ઊનતિંસે કપ્પસતે, સમલઙ્કતનામકો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

"કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન"ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સવિસેસં ઇદ્ધીસુ વસીભાવેન અનેકવિહિતં ઇદ્ધિવિધં પચ્ચનુભોન્તો ઇદ્ધિપાટિહારિયેન અનુસાસનીપાટિહારિયેન ચ સત્તાનં અનુગ્ગહં કરોન્તો વિહરતિ. સો ભિક્ખૂહિ, "કથં ત્વં, આવુસો, ઇદ્ધિં વળઞ્જેસી"તિ પુટ્ઠો તમત્થં આચિક્ખન્તો –

૧૦૪."લહુકો વત મે કાયો, ફુટ્ઠો ચ પીતિસુખેન વિપુલેન;
તૂલમિવ એરિતં માલુતેન, પિલવતીવ મે કાયો"તિ. –

ગાથં અભાસિ. "ઉદાનવસેના"તિપિ વદન્તિયેવ.

તત્થ **લહુકો વત મે કાયો**તિ નીવરણાદિવિક્ખમ્ભનેન ચુદ્દસવિધેન ચિત્તપરિદમનેન ચતુરિદ્ધિપાદકભાવનાય સુટ્ઠુ ચિણ્ણવસીભાવેન ચ મે રૂપકાયો સલ્લહુકો વત, યેન દન્ધં મહાભૂતપચ્ચયમ્પિ નામ ઇમં કરજકાયં ચિત્તવસેન પરિણામેમીતિ અધિપ્પાયો. **ફુટ્ઠો ચ પીતિસુખેન વિપુલેના**તિ સબ્બત્થકમેવ ફરન્તેન મહતા ઉળારેન પીતિસહિતેન સુખેન ફુટ્ઠો ચ મે કાયોતિ યોજના. ઇદઞ્ચ યથા કાયો લહુકો અહોસિ, તં દસ્સનત્થં વુત્તં. સુખસઞ્ઞોક્કમનેન હિ સદ્ધિંયેવ લહુસઞ્ઞોક્કમનં હોતિ. સુખસ્સ ફરણઞ્ચેત્થ તંસમુટ્ઠાનરૂપવસેન દટ્ઠબ્બં કથં પન ચતુત્થજ્ઝાનસમઙ્ગિનો પીતિસુખફરણં, સમતિક્કન્તપીતિસુખઞ્હિ તન્તિ ચે? સચ્ચમેતં, ઇદં પન ન ચતુત્થજ્ઝાનલક્ખણવસેન વુત્તં, અથ ખો પુબ્બભાગવસેન. "પીતિસુખેના"તિ પન પીતિસહિતસદિસેન સુખેન, ઉપેક્ખા હિ ઇધ સન્તસભાવતાય ઞાણવિસેસયોગતો ચ સુખન્તિ અધિપ્પેતં. તથા હિ વુત્તં "સુખસઞ્ઞઞ્ચ લહુસઞ્ઞઞ્ચ ઓક્કમતી"તિ (પટિ॰ મ॰ ૧.૧૦૧). પાદકજ્ઝાનારમ્મણેન રૂપકાયારમ્મણેન વા ઇદ્ધિચિત્તેન સહજાતં સુખસઞ્ઞઞ્ચ લહુસઞ્ઞઞ્ચ ઓક્કમતિ પવિસતિ ફુસતિ સમ્પાપુણાતીતિ અયમ્પિ તત્થ અત્થો. તથા ચાહ અટ્ઠકથાયં (પટિ॰ મ॰ અટ્ઠ॰ ૨.૩.૧૨) – "સુખસઞ્ઞા નામ ઉપેક્ખાસમ્પયુત્તા સઞ્ઞા. ઉપેક્ખા હિ સન્તં સુખન્તિ વુત્તં સાયેવ સઞ્ઞા નીવરણેહિ ચેવ વિતક્કાદિપચ્ચનીકેહિ ચ વિમુત્તત્તા લહુસઞ્ઞાતિપિ વેદિતબ્બા. તં ઓક્કન્તસ્સ પનસ્સ કરજકાયોપિ તૂલપિચુ વિય સલ્લહુકો હોતિ. સો એવં વાતક્ખિત્તતૂલપિચુનો વિય સલ્લહુકેન દિસ્સમાનેન કાયેન બ્રહ્મલોકં ગચ્છતી"તિ. તેનાહ "**તૂલમિવ એરિતં માલુતેન, પિલવતીવ મે કાયો**"તિ. તસ્સત્થો – યદાહં બ્રહ્મલોકં અઞ્ઞં વા ઇદ્ધિયા ગન્તુકામો હોમિ, તદા માલુતેન વાયુના એરિતં ચિત્તં તૂલપિચુ વિય આકાસં લઙ્ઘન્તોયેવ મે કાયો હોતીતિ.

ખિતકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. મલિતવમ્ભત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉક્કણ્ઠિતોતિ આયસ્મતો મલિતવમ્ભત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હિમવન્તતો અવિદૂરે અઞ્ઞતરસ્મિં જાતસ્સરે સકુણો હુત્વા નિબ્બત્તિ, પદુમુત્તરો ભગવા તં અનુગ્ગણ્હન્તો તત્થ ગન્ત્વા જાતસ્સરતીરે ચઙ્કમતિ. સકુણો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો સરે કુમુદાનિ ગહેત્વા ભગવન્તં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કુરુકચ્છનગરે અઞ્ઞતરસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **મલિતવમ્ભો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો પચ્છાભૂમહાથેરં ઉપસઙ્કમિત્વા તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો વિહરતિ. તસ્સ ચ અયં સભાવો, યત્થ ભોજનસપ્પાયો દુલ્લભો, ઇતરે સુલભા, તતો ન પક્કમતિ. યત્થ પન ભોજનસપ્પાયો સુલભો, ઇતરે દુલ્લભા, તત્થ ન વસતિ પક્કમતેવ. એવં વિહરન્તો ચ હેતુસમ્પન્નતાય મહાપુરિસજાતિકતાય ચ નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૫૧-૫૭) –

“હિમવન્તસ્સાવિદૂરે , મહાજાતસ્સરો અહુ;
પદુમુપ્પલસઞ્છન્નો, પુણ્ડરીકસમોત્થટો.

“કુકુત્થો નામ નામેન, તત્થાસિં સકુણો તદા;
સીલવા બુદ્ધિસમ્પન્નો, પુઞ્ઞાપુઞ્ઞેસુ કોવિદો.

“પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
જાતસ્સરસ્સાવિદૂરે, સઞ્ચરિત્થ મહામુનિ.

“જલજં કુમુદં છેત્વા, ઉપનેસિં મહેસિનો;
મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, પટિગ્ગહિ મહામુનિ.

“તઞ્ચ દાનં દદિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
કપ્પાનં સતસહસ્સં, દુગ્ગતિં નુપપજ્જહં.

“સોળસેતો કપ્પસતે, આસું વરુણનામકા;
અટ્ઠ એતે જનાધિપા, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા ઉદાનેન્તો –

૧૦૫.“ઉક્કણ્ઠિતોપિ ન વસે, રમમાનોપિ પક્કમે;
ન ત્વેવાનત્થસંહિતં, વસે વાસં વિચક્ખણો”તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **ઉક્કણ્ઠિતોપિ ન વસે**તિ યસ્મિં આવાસે વસન્તસ્સ મે ભોજનસપ્પાયાલાભેન અધિકુસલેસુ ધમ્મેસુ ઉક્કણ્ઠા અનભિરતિ ઉપ્પજ્જતિ, તત્થ ઉક્કણ્ઠિતોપિ વસામિયેવ ઇતરસપ્પાયલાભેન ન પક્કમે ન પક્કમામિ. **ન વસે**તિ એત્થ ન-કારેનપિ પક્કમેતિપદં સમ્બન્ધિતબ્બં. **રમમાનોપિ પક્કમે**તિ યસ્મિં પન આવાસે વસન્તસ્સ મે પચ્ચયવેકલ્લાભાવેન નત્થિ ઉક્કણ્ઠા, અઞ્ઞદત્થુ અભિરમામિ, એવં અભિરમમાનોપિ અવસેસસપ્પાયાલાભેન તતો પક્કમે, ન વસેય્યં. એવં પટિપજ્જન્તોવાહં નચિરસ્સેવ સકત્થં પચ્ચુપાદિન્તિ. અયઞ્ચેત્થ

અત્તપટિપત્તિપચ્ચવેક્ખણાયં યોજના. પરસ્સ ઓવાદદાને પન વસેય્ય ન પક્કમેય્યાતિ વિધાનવસેન યોજેતબ્બં. **ન ત્વેવાનત્થસંહિતં, વસે વાસં વિચક્ખણો**તિ યસ્મિં આવાસે પચ્ચયા સુલભા , સમણધમ્મો ન પારિપૂરિં ગચ્છતિ, યસ્મિઞ્ચ આવાસે પચ્ચયા દુલ્લભા, સમણધમ્મોપિ પારિપૂરિં ન ગચ્છતિ, એવરૂપો આવાસો ઇધ અનત્થસંહિતો નામ અવડ્ઢિસહિતોતિ કત્વા. એવરૂપં વાસં વિચક્ખણો વિઞ્ઞુજાતિકો સકત્થં પરિપૂરેતુકામો નત્વેવ વસેય્ય. યત્થ પન પઞ્ચઙ્ગસમન્નાગતો આવાસો લબ્ભતિ, સત્તપિ સપ્પાયા લબ્ભન્તિ, તત્થેવ વસેય્યાતિ અત્થો.

મલિતવમ્ભત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. સુહેમન્તત્થેરગાથાવણ્ણના

સતલિઙ્ગસ્સ અત્થસ્સાતિ આયસ્મતો સુહેમન્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો દ્વાનવુતે કપ્પે તિસ્સસ્સ ભગવતો કાલે વનચરો હુત્વા વને વસતિ, તં અનુગ્ગહિતું ભગવા અરઞ્ઞં પવિસિત્વા તસ્સ આસન્ને ઠાને અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસીદિ. સો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો સુગન્ધાનિ પુન્નાગપુપ્ફાનિ ઓચિનિત્વા ભગવન્તં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે પારિયન્તદેસે વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સુહેમન્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો સઙ્કસ્સનગરે મિગદાયે વિહરન્તં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા તેપિટકો હુત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો પટિસમ્ભિદાપત્તો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૪૬-૫૦) –

> ‘‘કાનનં વનમોગય્હ, વસામિ લુદ્દકો અહં;
> પુન્નાગં પુપ્ફિતં દિસ્વા, બુદ્ધસેટ્ઠં અનુસ્સરિં.
>
> ‘‘તં પુપ્ફં ઓચિનિત્વાન, સુગન્ધં ગન્ધિતં સુભં;
> થૂપં કરિત્વા પુલિને, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.
>
> ‘‘દ્વેનવુતે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.
>
> ‘‘એકમ્હિ નવુતે કપ્પે, એકો આસિં તમોનુદો;
> સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા એવં ચિન્તેસિ – ‘‘મયા ખો યં સાવકેન પત્તબ્બં, તં અનુપ્પત્તં, યંનૂનાહં ઇદાનિ ભિક્ખૂનં અનુગ્ગહં કરેય્ય’’ન્તિ. એવં ચિન્તેત્વા પભિન્નપટિસમ્ભિદતાય અકિલાસુતાય ચ અત્તનો સન્તિકં ઉપગતે ભિક્ખૂ યથારહં ઓવદન્તો અનુસાસન્તો કઙ્ખં છિન્દન્તો ધમ્મં કથેન્તો કમ્મટ્ઠાનં નિગ્ગુમ્બં નિજ્જટં કત્વા આચિક્ખન્તો વિહરતિ. અથેકદિવસં અત્તનો સન્તિકં ઉપગતાનં ભિક્ખૂનં વિઞ્ઞૂનઞ્ચ પુગ્ગલાનં વિસેસં આચિક્ખન્તો –

> ૧૦૬.‘‘સતલિઙ્ગસ્સ અત્થસ્સ, સતલક્ખણધારિનો;
> એકઙ્ગદસ્સી દુમ્મેધો, સતદસ્સી ચ પણ્ડિતો’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **સતલિઙ્ગસ્સા**તિ લીનમત્થં ગમેન્તીતિ લિઙ્ગાનિ, અત્થેસુ સદ્દસ્સ પવત્તિનિમિત્તાનિ, તાનિ પન સતં અનેકાનિ લિઙ્ગાનિ એતસ્સાતિ સતલિઙ્ગો. અનેકત્થો હિ ઇધ સતસદ્દો, ''સતં સહસ્સ''ન્તિઆદીસુ વિય ન સઙ્ખ્યાવિસેસત્થો તસ્સ સતલિઙ્ગસ્સ. **અત્થસ્સા**તિ ઞેય્યસ્સ, ઞેય્યઞ્હિ ઞાણેન અરણીયતો ''અત્થો''તિ વુચ્ચતિ. સો ચ એકોપિ અનેકલિઙ્ગો, યથા ''સક્કો પુરિન્દદો મઘવા''તિ, ''પઞ્ઞા વિજ્જા મેધા ઞાણ''ન્તિ ચ. યેન લિઙ્ગેન પવત્તિનિમિત્તેન તાવતિંસાધિપતિમ્હિ ઇન્દસદ્દો પવત્તો, ન તેન તત્થ સક્કાદિસદ્દા પવત્તા, અથ ખો અઞ્ઞેન. તથા યેન સમ્માદિટ્ઠિમ્હિ પઞ્ઞાસદ્દો પવત્તો, ન તેન વિજ્જાદિસદ્દા. તેન વુત્તં ''સતલિઙ્ગસ્સ અત્થસ્સા''તિ.

સતલક્ખણધારિનોતિ અનેકલક્ખણવતો. લક્ખીયતિ એતેનાતિ લક્ખણં, પચ્ચયભાવિનો અત્થસ્સ અત્તનો ફલં પટિચ્ચ પચ્ચયભાવો, તેન હિ સો અયં ઇમસ્સ કારણન્તિ લક્ખીયતિ. સો ચ એકસ્સેવ અત્થસ્સ અનેકપ્પભેદો ઉપલબ્ભતિ , તેનાહ ''સતલક્ખણધારિનો''તિ. અથ વા લક્ખીયન્તીતિ લક્ખણાનિ, તસ્સ તસ્સ અત્થસ્સ સઙ્ખતતાદયો પકારવિસેસા તે પન અત્થતો અવત્થાવિસેસા વેદિતબ્બા. તે ચ પન તેસં અનિચ્ચતાદિસામઞ્ઞલક્ખણં લિઙ્ગેન્તિ ઞાપેન્તીતિ ''લિઙ્ગાની''તિ ચ વુચ્ચન્તિ. તસ્સિમે આકારા, યસ્મા એકસ્સાપિ અત્થસ્સ અનેકે ઉપલબ્ભન્તિ. તેન વુત્તં ''સતલિઙ્ગસ્સ અત્થસ્સ, સતલક્ખણધારિનો''તિ. તેનાહ આયસ્મા ધમ્મસેનાપતિ – ''સબ્બે ધમ્મા સબ્બાકારેન બુદ્ધસ્સ ભગવતો ઞાણમુખે આપાથં આગચ્છન્તી''તિ (મહાનિ॰ ૧૫૬; ચૂળનિ॰ મોઘરાજમાણવપુચ્છાનિદ્દેસ ૮૫; પટિ॰ મ॰ ૩.૫).

એકઙ્ગદસ્સી દુમ્મેધોતિ એવં અનેકલિઙ્ગે અનેકલક્ખણે અત્થે યો તત્થ એકઙ્ગદસ્સી અપુથુપઞ્ઞતાય એકલિઙ્ગમત્તં એકલક્ખણમત્તઞ્ચ દિસ્વા અત્તના દિટ્ઠમેવ ''ઇદમેવ સચ્ચ''ન્તિ અભિનિવિસ્સ ''મોઘમઞ્ઞ''ન્તિ ઇતરં પટિક્ખિપતિ, હત્થિદસ્સનકઅન્ધો વિય એકઙ્ગગાહી **દુમ્મેધો** દુપ્પઞ્ઞો તત્થ વિજ્જમાનાનંયેવ પકારવિસેસાનં અજાનનતો મિચ્છા અભિનિવિસનતો ચ. **સતદસ્સી ચ પણ્ડિતો**તિ પણ્ડિતો પન તત્થ વિજ્જમાને અનેકેપિ પકારે અત્તનો પઞ્ઞાચક્ખુના સબ્બસો પસ્સતિ. યો વા તત્થ લબ્ભમાને અનેકે પઞ્ઞાચક્ખુના અત્તનાપિ પસ્સતિ, અઞ્ઞેસમ્પિ દસ્સેતિ પકાસેતિ, સો **પણ્ડિતો** વિચક્ખણો અત્થેસુ કુસલો નામાતિ. એવં થેરો ઉક્કંસગતં અત્તનો પટિસમ્ભિદાસમ્પત્તિં ભિક્ખૂનં વિભાવેસિ.

સુહેમન્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. ધમ્મસવત્થેરગાથાવણ્ણના

પબ્બજિં તુલયિત્વાનાતિ આયસ્મતો ધમ્મસવત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે સુવચ્છો નામ બ્રાહ્મણો હુત્વા તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ ઘરાવાસે દોસં દિસ્વા તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞાયતને પબ્બતન્તરે અસ્સમં કારેત્વા બહૂહિ તાપસેહિ સદ્ધિં વસિ. અથસ્સ કુસલબીજં રોપેતુકામો પદુમુત્તરો ભગવા અસ્સમસમીપે આકાસે ઠત્વા ઇદ્ધિપાટિહારિયં દસ્સેસિ. સો તં દિસ્વા પસન્નમાનસો પૂજેતુકામો નાગપુપ્ફાનિ ઓચિનાપેસિ. સત્થા, ''અલં ઇમસ્સ તાપસસ્સ એત્તકં કુસલબીજ''ન્તિ પક્કામિ. સો પુપ્ફાનિ ગહેત્વા સત્થુ ગમનમગ્ગં ઓકિરિત્વા ચિત્તં પસાદેન્તો અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અટ્ઠાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ધમ્મસવો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો હેતુસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો ઘરાવાસે આદીનવં પબ્બજ્જાય આનિસંસઞ્ચ દિસ્વા દક્ખિણાગિરિસ્મિં

વિહરન્તં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૩૯-૪૫) –

“સુવચ્છો નામ નામેન, બ્રાહ્મણો મન્તપારગૂ;
પુરક્ખતો સસિસ્સેહિ, વસતે પબ્બતન્તરે.

“પદુમુત્તરો નામ જિનો, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
મમુદ્ધરિતુકામો સો, આગચ્છિ મમ સન્તિકં.

“વેહાસમ્હિ ચઙ્કમતિ, ધૂપાયતિ જલતે તથા;
હાસં મમં વિદિત્વાન, પક્કામિ પાચિનામુખો.

“તઞ્ચ અચ્છરિયં દિસ્વા, અબ્ભુતં લોમહંસનં;
નાગપુપ્ફં ગહેત્વાન, ગતમગ્ગમ્હિ ઓકિરિં.

“સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં પુપ્ફં ઓકિરિં અહં;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, દુગ્ગતિં નુપપજ્જહં.

“એકતિંસે કપ્પસતે, રાજા આસિ મહારહો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સોમનસ્સપ્પત્તો ઉદાનવસેન –

૧૦૭.“પબ્બજિં તુલયિત્વાન, અગારસ્માનગારિયં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **પબ્બજિં તુલયિત્વાના**તિ “સમ્બાધો ઘરાવાસો રજાપથો”તિઆદિના (દી॰ નિ॰ ૧.૧૯૧; મ॰ નિ॰ ૨.૧૦; સં॰ નિ॰ ૨.૧૫૪) ઘરાવાસે, “અપ્પસ્સાદા કામા બહુદુક્ખા બહુપાયાસા”તિઆદિના (પાચિ॰ ૪૧૭; મ॰ નિ॰ ૧.૧૭૭) કામેસુ આદીનવં તપ્પટિપક્ખતો નેક્ખમ્મે ચ આનિસંસં તુલભૂતાય પઞ્ઞાય વિચારેત્વા વીમંસિત્વાતિ અત્થો. સેસં હેટ્ઠા વુત્તનયમેવ. ઇદમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

ધમ્મસવત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ધમ્મસવપિતુત્થેરગાથાવણ્ણના

સ વીસવસ્સસતિકોતિ આયસ્મતો ધમ્મસવપિતુત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ભૂતગણે નામ પબ્બતે વિહરન્તં પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં દિસ્વા પસન્નમાનસો તિણસૂલપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો દારપરિગ્ગહં કત્વા

ધમ્મસવં નામ પુત્તં લભિત્વા તસ્મિં પબ્બજિતે સયમ્પિ વીસવસ્સસતિકો હુત્વા, ‘‘મમ પુત્તો તાવ તરુણો પબ્બજિ , અથ કસ્મા નાહં પબ્બજિસ્સામી’’તિ સઞ્જાતસંવેગો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૩૫-૩૮) –

‘‘હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, ભૂતગણો નામ પબ્બતો;
વસતેકો જિનો તત્થ, સયમ્ભૂ લોકનિસ્સટો.

‘‘તિણસૂલં ગહેત્વાન, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં;
એકૂનસતસહસ્સં, કપ્પં ન વિનિપાતિકો.

‘‘ઇતો એકાદસે કપ્પે, એકોસિં ધરણીરુહો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સઞ્જાતસોમનસ્સો ઉદાનેન્તો –

૧૦૮.‘‘સ વીસવસ્સસતિકો, પબ્બજિં અનગારિયં;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **સ વીસવસ્સસતિકો**તિ સો વીસંવસ્સસતિકો, સો અહં જાતિયા વીસાધિકવસ્સસતિકો સમાનો. **પબ્બજિ**ન્તિ પબ્બજ્જં ઉપગચ્છિં. સેસં વુત્તનયમેવ. ઇદમેવ ચ ઇમસ્સ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ.

ધમ્મસવપિતુત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સઙ્ઘરક્ખિતત્થેરગાથાવણ્ણના

ન નૂનાયં પરમહિતાનુકમ્પિનોતિ આયસ્મતો સઙ્ઘરક્ખિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સોપિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં પબ્બતપાદે વસન્તે સત્ત પચ્ચેકસમ્બુદ્ધે દિસ્વા પસન્નમાનસો કદમ્બપુપ્ફાનિ ગહેત્વા પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં ઇબ્ભકુલે નિબ્બત્તિ, તસ્સ **સઙ્ઘરક્ખિતો**તિ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અઞ્ઞતરં ભિક્ખું સહાયં કત્વા અરઞ્ઞે વિહરતિ. થેરસ્સ વસનટ્ઠાનતો અવિદૂરે વનગુમ્બે એકા મિગી વિજાયિત્વા તરુણં છાપં રક્ખન્તી છાતજ્ઝત્તાપિ પુત્તસિનેહેન દૂરે ગોચરાય ન ગચ્છતિ, આસન્ને ચ તિણોદકસ્સ અલાભેન કિલમતિ. તં દિસ્વા થેરો, ‘‘અહો વતાયં લોકો તણ્હાબન્ધનબદ્ધો મહાદુક્ખં અનુભવતિ, ન તં છિન્દિતું સક્કોતી’’તિ સંવેગજાતો તમેવ અઙ્કુસં કત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૩૦-૩૪) –

‘‘હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, કુક્કુટો નામ પબ્બતો;
તમ્હિ પબ્બતપાદમ્હિ, સત્ત બુદ્ધા વસન્તિ તે.

‘‘કદમ્બં પુપ્ફિતં દિસ્વા, દીપરાજંવ ઉગ્ગતં;
ઉભો હત્થેહિ પગ્ગય્હ, સત્ત બુદ્ધે સમોકિરિં.

‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘દ્વેનવુતે ઇતો કપ્પે, સત્તાસું પુપ્ફનામકા;
સત્તરતનસમ્પન્ના, ચક્કવત્તી મહબ્બલા.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો દુતિયકં ભિક્ખું મિચ્છાવિતક્કબહુલં વિહરન્તં ञત્વા તમેવ મિગિં ઉપમં કરિત્વા તં ઓવદન્તો –

૧૦૯.‘‘ન નૂનાયં પરમહિતાનુકમ્પિનો, રહોગતો અનુવિગણેતિ સાસનં;
તથાહયં વિહરતિ પાકતિન્દ્રિયો, મિગી યથા તરુણજાતિકા વને’’તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **ન નૂનાયન્તિ ન**-ઇતિ પટિસેધે નિપાતો. **નૂના**તિ પરિવિતક્કે. નૂન અયન્તિ પદચ્છેદો. **પરમહિતાનુકમ્પિનો**તિ પરમં અતિવિય, પરમેન વા અનુત્તરેન હિતેન સત્તે અનુકમ્પનસીલસ્સ ભગવતો. **રહોગતો**તિ રહસિ ગતો, સુञ્ञાગારગતો કાયવિવેકયુત્તોતિ અત્થો. **અનુવિગણેતી**તિ એત્થ ‘‘ન નૂના’’તિ પદદ્વયં આનેત્વા સમ્બન્ધિતબ્બં ‘‘નાનુવિગણેતિ નૂના’’તિ, ન ચિન્તેસિ મञ्ञે, ‘‘નાનુયુઞ્જતી’’તિ તક્કેમીતિ અત્થો. **સાસન**ન્તિ પટિપત્તિસાસનં, ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનભાવનન્તિ અધિપ્પાયો . **તથા હી**તિ તેનેવ કારણેન, સત્થુ સાસનસ્સ અનનુયુઞ્જનતો એવ. **અય**ન્તિ અયં ભિક્ખુ. **પાકતિન્દ્રિયો**તિ મનચ્છટ્ઠાનં ઇન્દ્રિયાનં યથાસકં વિસયેસુ વિસ્સજ્જનતો સભાવભૂતઇન્દ્રિયો , અસંવુતચક્ખુદ્વારાદિકોતિ અત્થો. યસ્સ તણ્હાસઙ્ગસ્સ અચ્છિન્નતાય સો ભિક્ખુ પાકતિન્દ્રિયો વિહરતિ, તસ્સ ઉપમં દસ્સેન્તો ‘‘**મિગી યથા તરુણજાતિકા વને**’’તિ આહ. યથા અયં તરુણસભાવા મિગી પુત્તસ્નેહસ્સ અચ્છિન્નતાય વને દુક્ખં અનુભવતિ, ન તં અતિવત્તતિ, એવમયમ્પિ ભિક્ખુ સઙ્ગસ્સ અચ્છિન્નતાય પાકતિન્દ્રિયો વિહરન્તો વટ્ટદુક્ખં નાતિવત્તતીતિ અધિપ્પાયો. ‘‘તરુણવિજાતિકા’’તિ વા પાઠો. અભિનવપ્પસુતા બાલવચ્છાતિ અત્થો. તં સુત્વા સો ભિક્ખુ સઞ્જાતસંવેગો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ.

સઙ્ઘરક્ખિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઉસભત્થેરગાથાવણ્ણના

નગા નગગ્ગેસુ સુસંવિરૂળ્હાતિ આયસ્મતો ઉસભત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયાનિ પુञ्ञાનિ કરોન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે સિખિસ્સ ભગવતો કાલે દેવપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો દિબ્બપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સા પુપ્ફપૂજા સત્તાહં પુપ્ફમણ્ડપાકારેન અટ્ઠાસિ. દેવમનુસ્સાનં મહાસમાગમો અહોસિ. સો તેન પુञ्ञકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો

ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે ઇબ્ભકુલે નિબ્બત્તિ, તસ્સ **ઉસભો**તિ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો જેતવનપટિગ્ગહણે સત્થરિ લદ્ધપ્પસાદો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો અરઞ્ઞે પબ્બતપાદે વિહરતિ. તેન ચ સમયેન પાવુસકાલમેઘે અભિપ્પવુટ્ઠે પબ્બતસિખરેસુ રુક્ખગચ્છલતાય ઘનપણ્ણસણ્ડિનો હોન્તિ . અથેકદિવસં થેરો લેણતો નિક્ખમિત્વા તં વનરામણેય્યકં પબ્બતરામણેય્યકઞ્ચ દિસ્વા યોનિસોમનસિકારવસેન ''ઇમેપિ નામ રુક્ખાદયો અચેતના ઉતુસમ્પત્તિયા વડ્ઢિં પાપુણન્તિ, અથ કસ્મા નાહં ઉતુસપ્પાયં લભિત્વા ગુણેહિ વડ્ઢિં પાપુણિસ્સામી''તિ ચિન્તેન્તો –

૧૧૦.''નગા નગગ્ગેસુ સુસંવિરૂળ્હા, ઉદગ્ગમેઘેન નવેન સિત્તા;
વિવેકકામસ્સ અરઞ્ઞસઞ્ઞિનો, જનેતિ ભિય્યો ઉસભસ્સ કલ્યત''ન્તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **નગા**તિ રુક્ખા, ''નાગા''તિ કેચિ વદન્તિ, નાગરુક્ખાતિ અત્થો. **નગગ્ગેસૂ**તિ પબ્બતસિખરેસુ. **સુસંવિરૂળ્હા**તિ સુટ્ઠુ સમન્તતો વિરૂળ્હમૂલા હુત્વા પરિતો ઉપરિ ચ સમ્મદેવ સઞ્જાતસાખગ્ગપલ્લવપ્પસાખાતિ અત્થો. **ઉદગ્ગમેઘેન નવેન સિત્તા**તિ પઠમુપ્પન્નેન ઉળારેન મહતા પાવુસમેઘેન અભિપ્પવુટ્ઠા. **વિવેકકામસ્સા**તિ કિલેસવિવિત્તં ચિત્તવિવેકં ઇચ્છન્તસ્સ, અરઞ્ઞવાસેન તાવ કાયવિવેકો લદ્ધો, ઇદાનિ ઉપધિવિવેકાધિગમસ્સ નિસ્સયભૂતો ચિત્તવિવેકો લદ્ધબ્બોતિ તં પત્થયમાનસ્સ, જાગરિયં અનુયુઞ્જન્તસ્સાતિ અત્થો, તેનાહ ''**અરઞ્ઞસઞ્ઞિનો**''તિ. અરઞ્ઞવાસો નામ સત્થારા વણ્ણિતો થોમિતો. સો ચ ખો યાવદેવ સમથવિપસ્સનાભાવનાપારિપૂરિયા, તસ્મા સા મયા હત્થગતા કાતબ્બાતિ એવં અરઞ્ઞગતસઞ્ઞિનો નેક્ખમ્મસઙ્કપ્પબહુલસ્સાતિ અત્થો. **જનેતી**તિ ઉપ્પાદેન્તિ, પુથુત્તે હિ ઇદં એકવચનં. કેચિ પન ''જનેન્તી''તિ પઠન્તિ. **ભિય્યો**તિ ઉપરૂપરિ. **ઉસભસ્સા**તિ અત્તાનમેવ પરં વિય વદતિ. **કલ્યત**ન્તિ કલ્યભાવં ચિત્તસ્સ કમ્મઞ્ઞતં ભાવનાયોગ્યતં. સ્વાયમત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. એવં થેરો ઇમં ગાથં વદન્તોયેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૨૫-૨૯) –

''દેવપુત્તો અહં સન્તો, પૂજયિં સિખિનાયકં;
મન્દારવેન પુપ્ફેન, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.

''સત્તાહં છદનં આસિ, દિબ્બં માલં તથાગતે;
સબ્બે જના સમાગન્ત્વા, નમસ્સિંસુ તથાગતં.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

''ઇતો ચ દસમે કપ્પે, રાજાહોસિં જુતિન્ધરો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અયમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસીતિ.

ઉસભત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

એકાદસમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. દ્વાદસમવગ્ગો

૧. જેન્તત્થેરગાથાવણ્ણના

દુપ્પબ્બજ્જં વે દુરધિવાસા ગેહાતિ આયસ્મતો જેન્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે દેવપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ. સો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નચિત્તો કિંકિરાતપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે જેન્તગામે એકસ્સ મણ્ડલિકરાજસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **જેન્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો દહરકાલેયેવ હેતુસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો પબ્બજ્જાનિન્નમાનસો હુત્વા પુન ચિન્તેસિ – ‘‘પબ્બજ્જા નામ દુક્કરા, ઘરાપિ દુરાવાસા, ધમ્મો ચ ગમ્ભીરો, ભોગા ચ દુરધિગમા, કિં નુ ખો કત્તબ્બ’’ન્તિ એવં પન ચિન્તાબહુલો હુત્વા વિચરન્તો એકદિવસં સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુણિ. સુતકાલતો પટ્ઠાય પબ્બજ્જાભિરતો હુત્વા સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા સુખાય પટિપદાય ખિપ્પાભિઞ્ઞાય અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૨૧-૨૪) –

‘‘દેવપુત્તો અહં સન્તો, પૂજયિં સિખિનાયકં;
કક્કારુપુપ્ફં પગ્ગય્હ, બુદ્ધસ્સ અભિરોપયિં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ઇતો ચ નવમે કપ્પે, રાજા સત્તુત્તમો અહું;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખન્તો, ‘‘અસક્ખિં વતાહં આદિતો મય્હં ઉપ્પન્નવિતક્કં છિન્દિતુ’’ન્તિ સોમનસ્સજાતો વિતક્કસ્સ ઉપ્પન્નાકારં તસ્સ ચ સમ્મદેવ છિન્નતં દસ્સેન્તો –

૧૧૧.‘‘દુપ્પબ્બજ્જં વે દુરધિવાસા ગેહા, ધમ્મો ગમ્ભીરો દુરધિગમા ભોગા;
કિચ્છા વુત્તિ નો ઇતરીતરેનેવ, યુત્તં ચિન્તેતું સતતમનિચ્ચત’’ન્તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **દુપ્પબ્બજ્જન્તિ** અપ્પં વા મહન્તં વા ભોગક્ખન્ધઞ્ચેવ ઞાતિપરિવટ્ટઞ્ચ પહાય ઇમસ્મિં સાસને ઉરં દત્વા પબ્બજનસ્સ દુક્કરત્તા દુક્ખં પબ્બજનં, દુક્કરા પબ્બજ્જાતિ દુપ્પબ્બજ્જં. **વે**તિ નિપાતમત્તં, દળ્હત્થો વા ‘‘પબ્બજ્જા દુક્ખા’’તિ . ગેહઞ્ચ આવસેય્યં, **દુરધિવાસા ગેહા**, યસ્મા ગેહં અધિવસન્તેન રઞ્ઞા રાજકિચ્ચં, ઇસ્સરેન

ઇસ્સરકિચ્ચં, ગહપતિના ગહપતિકિચ્ચં કત્તબ્બં હોતિ, પરિજનો ચેવ સમણબ્રાહ્મણા ચ સઙ્ગહેતબ્બા, તસ્મિં તસ્મિઞ્ચ કત્તબ્બે કરિયમાનેપિ ઘરાવાસો છિદ્દઘટો વિય મહાસમુદ્દો વિય ચ દુપ્પૂરો, તસ્મા ગેહા નામેતે અધિવસિતું આવસિતું દુક્ખા દુક્કરાતિ કત્વા દુરધિવાસા દુરાવાસાતિ. પબ્બજ્જઞ્ચે અનુતિટ્ઠેય્યં **ધમ્મો ગમ્ભીરો**, યદત્થા પબ્બજ્જા, સો પબ્બજિતેન અધિગન્તબ્બો પટિવેધસદ્ધમ્મો ગમ્ભીરો, ગમ્ભીરઞાણગોચરત્તા દુદ્દસો, દુપ્પટિવિજ્ઝો ધમ્મસ્સ ગમ્ભીરભાવેન દુપ્પટિવિજ્ઝત્તા. ગેહઞ્ચે આવસેય્યં, **દુરધિગમા ભોગા** યેહિ વિના ન સક્કા ગેહં આવસિતું, તે ભોગા દુક્ખેન કસિરેન અધિગન્તબ્બતાય દુરધિગમા. એવં સન્તે ઘરાવાસં પહાય પબ્બજ્જંયેવ અનુતિટ્ઠેય્યં, એવમ્પિ **કિચ્છા વુત્તિ નો ઇતરીતરેન ઇધ** ઇમસ્મિં બુદ્ધસાસને ઇતરીતરેન યથાલદ્ધેન પચ્ચયેન અમ્હાકં વુત્તિ જીવિકા કિચ્છા દુક્ખા, ઘરાવાસાનં દુરધિવાસતાય ભોગાનઞ્ચ દુરધિગમતાય ગેહે ઇતરીતરેન પચ્ચયેન યાપેતબ્બતાય કિચ્છા કસિરા વુત્તિ અમ્હાકં, તત્થ કિં કાતું વટ્ટતીતિ? **યુત્તં ચિન્તેતું સતતમનિચ્ચતં** સકલં દિવસં પુબ્બરત્તાપરરત્તઞ્ચ તેભૂમકધમ્મજાતં અનિચ્ચતન્તિ, તતો ઉપ્પાદવયવન્તતો આદિઅન્તવન્તતો તાવકાલિકતો ચ ન નિચ્ચન્તિ ''અનિચ્ચ''ન્તિ ચિન્તેતું વિપસ્સિતું યુત્તં. અનિચ્ચાનુપસ્સનાય સિદ્ધાય ઇતરાનુપસ્સના સુખેનેવ સિજ્ઝન્તીતિ અનિચ્ચાનુપસ્સનાવ એત્થ વુત્તા, અનિચ્ચસ્સ દુક્ખાનત્તતાનં અબ્યભિચરણતો સાસનિકસ્સ સુખગ્ગહણતો ચ. તેનાહ – ''યદનિચ્ચં તં દુક્ખં, યં દુક્ખં તદનત્તા''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૫), ''યં કિઞ્ચિ સમુદયધમ્મં, સબ્બં તં નિરોધધમ્મં'' (મહાવ॰ ૧૬; દી॰ નિ॰ ૨.૩૭૧; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૮૧), ''વયધમ્મા સઙ્ખારા''તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૨૧૮) ચ તદમિના એવં અઞ્ઞમઞ્ઞં પટિપક્ખવસેન અપરાપરં ઉપ્પન્ને વિતક્કે નિગ્ગહેત્વા અનિચ્ચતામુખેન વિપસ્સનં આરભિત્વા ઇદાનિ કતકિચ્ચો જાતોતિ દસ્સેતિ. તેન વુત્તં ''અત્તનો પટિપત્તિ''ન્તિઆદિ. ઇદમેવ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ.

જેન્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. વચ્છગોત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

તેવિજ્જોહં મહાઝાયીતિ આયસ્મતો વચ્છગોત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલબીજં રોપેન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે બન્ધુમતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં રઞ્ઞા નાગરેહિ ચ સદ્ધિં બુદ્ધપૂજં કત્વા તતો પરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, તસ્સ વચ્છગોત્તતાય **વચ્છગોત્તો**ત્વેવ સમઞ્ઞા અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્વા બ્રાહ્મણવિજ્જાસુ નિપ્ફત્તિં ગતો વિમુત્તિં ગવેસન્તો તત્થ સારં અદિસ્વા પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા વિચરન્તો સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા પઞ્હં પુચ્છિત્વા તસ્મિં વિસ્સજ્જિતે પસન્નમાનસો સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૧૫-૨૦) –

> ''ઉદેન્તં સતરંસિંવ, પીતરંસિંવ ભાણુમં;
> પન્નરસે યથા ચન્દં, નિય્યન્તં લોકનાયકં.
>
> ''અટ્ઠસટ્ઠિસહસ્સાનિ, સબ્બે ખીણાસવા અહું;
> પરિવારિંસુ સમ્બુદ્ધં, દ્વિપદિન્દં નરાસભં.
>
> ''સમ્મજ્જિત્વાન તં વીથિં, નિય્યન્તે લોકનાયકે;

ઉસ્સાપેસિં ધજં તત્થ, વિપ્પસન્નેન ચેતસા.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ધજં અભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ધજદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘ઇતો ચતુત્થકે કપ્પે, રાજાહોસિં મહબ્બલો;
સબ્બાકારેન સમ્પન્નો, સુધજો ઇતિ વિસ્સુતો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સોમનસ્સજાતો ઉદાનવસેન –

૧૧૨.‘‘તેવિજ્જોહં મહાઝાયી, ચેતોસમથકોવિદો;
સદત્થો મે અનુપ્પત્તો, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **તેવિજ્જોહ**ન્તિ યદિપિ મં પુબ્બે તિણ્ણં વેદાનં પારં ગતત્તા ‘‘બ્રાહ્મણો તેવિજ્જો’’તિ સઞ્જાનન્તિ, તં પન સમઞ્ઞામત્તં વેદેસુ વિજ્જાકિચ્ચસ્સ અભાવતો. ઇદાનિ પન પુબ્બેનિવાસઞાણાદીનં તિસ્સન્નં વિજ્જાનં અધિગતત્તા પરમત્થતો તેવિજ્જો અહં, મહન્તસ્સ અનવસેસસ્સ સમુદયપક્ખિયસ્સ કિલેસગણસ્સ ઝાપનતો, મહન્તેન મગ્ગફલઝાનેન મહન્તસ્સ ઉળારસ્સ પણીતસ્સ નિબ્બાનસ્સ ઝાયનતો ચ **મહાઝાયી**. **ચેતોસમથકોવિદો**તિ ચિત્તસઙ્ખોભકરાનં સંકિલેસધમ્માનં વૂપસમનેન ચેતસો સમાદહને કુસલો. એતેન તેવિજ્જભાવસ્સ કારણમાહ. સમાધિકોસલ્લસહિતેન હિ આસવક્ખયેન તેવિજ્જતા, ન કેવલેન. **સદત્થો**તિ સકત્થો ક-કારસ્સાયં દ-કારો કતો ‘‘અનુપ્પત્તસદત્થો’’તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૯; અ॰ નિ॰ ૩.૩૮) વિય. ‘‘સદત્થો’’તિ ચ અરહત્તં વેદિતબ્બં. તઞ્હિ અત્તપટિબન્ધટ્ઠેન અત્તાનં અવિજહનટ્ઠેન અત્તનો પરમત્થટ્ઠેન અત્તનો અત્થત્તા ‘‘સકત્થો’’તિ વુચ્ચતિ. સ્વાયં સદત્થો **મે** મયા **અનુપ્પત્તો** અધિગતો. એતેન યથાવુત્તં મહાઝાયિભાવં સિખાપત્તં કત્વા દસ્સેતિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

વચ્છગોત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. વનવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના

અચ્છોદિકા પુથુસિલાતિ આયસ્મતો વનવચ્છત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલબીજં રોપેન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો પરસ્સ કમ્મં કત્વા જીવન્તો કસ્સચિ અપરાધં કત્વા મરણભયેન તજ્જિતો પલાયન્તો અન્તરામગ્ગે બોધિરુક્ખં દિસ્વા પસન્નમાનસો તસ્સ મૂલં સમ્મજ્જિત્વા પિણ્ડિબન્ધેહિ અસોકપુપ્ફેહિ પૂજં કત્વા વન્દિત્વા બોધિં અભિમુખો નમસ્સમાનો પલ્લઙ્કેન નિસિન્નો મારેતું આગતે પચ્ચત્થિકે દિસ્વા તેસુ ચિત્તં અકોપેત્વા બોધિં એવ આવજ્જેન્તો સતપોરિસે પપાતે પપતિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, ‘‘વચ્છો’’તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો બિમ્બિસારસમાગમે પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧૬.૭-૧૪) –

‘‘પરકમ્માયને યુત્તો, અપરાધં અકાસહં;

વનન્તં અભિધાવિસ્સં, ભયવેરસમપ્પિતો.

‘‘પુપ્ફિતં પાદપં દિસ્વા, પિણ્ડિબન્ધં સુનિમ્મિતં;
તમ્બપુપ્ફં ગહેત્વાન, બોધિયં ઓકિરિં અહં.

‘‘સમ્મજ્જિત્વાન તં બોધિં, પાટલિં પાદપુત્તમં;
પલ્લઙ્કં આભુજિત્વાન, બોધિમૂલે ઉપાવિસિં.

‘‘ગતમગ્ગં ગવેસન્તા, આગચ્છું મમ સન્તિકં;
તે ચ દિસ્વાનહં તત્થ, આવજ્જિં બોધિમુત્તમં.

‘‘વન્દિત્વાન અહં બોધિં, વિપ્પસન્નેન ચેતસા;
અનેકતાલે પપતિં, ગિરિદુગ્ગે ભયાનકે.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બોધિપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ઇતો ચ તતિયે કપ્પે, રાજા સુસઞ્ઞતો અહં;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિવેકાભિરતિયા વનેયેવ વસિ, તેન **વનવચ્છો**તિ સમઞ્ઞા ઉદપાદિ. અથ કદાચિ થેરો ઞાતિજનાનુગ્ગહત્થં રાજગહં ગતો તત્થ ઞાતકેહિ ઉપટ્ઠિયમાનો કતિપાહં વસિત્વા ગમનાકારં સન્દસ્સેતિ. તં ઞાતકા, ‘‘ભન્તે, અમ્હાકં અનુગ્ગહત્થં ધુરવિહારે વસથ, મયં ઉપટ્ઠહિસ્સામા’’તિ યાચિંસુ. થેરો તેસં પબ્બતરામણેય્યકિત્તનાપદેસેન વિવેકાભિરતિં નિવેદેન્તો –

૧૧૩.‘‘અચ્છોદિકા પુથુસિલા, ગોનઙ્ગુલમિગાયુતા;
અમ્બુસેવાલસઞ્છન્ના, તે સેલા રમયન્તિ મ’’ન્તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **અચ્છોદિકા**તિ અચ્છં અબહલં સુખુમં ઉદકં એતેસૂતિ ‘‘અચ્છોદકા’’તિ વત્તબ્બે લિઙ્ગવિપલ્લાસેન અચ્છોદિકા’’તિ વુત્તં. એતેન તેસં ઉદકસમ્પત્તિં દસ્સેતિ. **પુથુસિલા**તિ પુથુલા વિત્થતા મુદુસુખસમ્ફસ્સા સિલા એતેસૂતિ પુથુસિલા. એતેન નિસજ્જનટ્ઠાનસમ્પત્તિં દસ્સેતિ. ગુન્નં વિય નઙ્ગુલં નઙ્ગુટ્ઠં એતેસન્તિ **ગોનઙ્ગુલા**, કાળમક્કટા, ‘‘પકતિમક્કટા’’તિપિ વદન્તિયેવ . ગોનઙ્ગુલેહિ ચ પસદાદિકેહિ મિગેહિ ચ તહં તહં વિચરન્તેહિ આયુતા મિસ્સિતાતિ **ગોનઙ્ગુલમિગાયુતા** . એતેન તેસં અમનુસ્સૂપચારિતાય અરઞ્ઞલક્ખણૂપેતતં દસ્સેતિ. **અમ્બુસેવાલસઞ્છન્ના**તિ પસવનતો સતતં પગ્ઘરમાનસલિલતાય તહં તહં ઉદકસેવાલસઞ્છાદિતા. **તે સેલા રમયન્તિ મ**ન્તિ યત્થાહં વસામિ; તે એદિસા સેલા પબ્બતા વિવેકાભિરતિયા મં રમયન્તિ, તસ્મા તત્થેવાહં ગચ્છામીતિ અધિપ્પાયો. ઇદમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ.

વનવચ્છત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. અધિમુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

કાયદુક્કુલ્લગરુનોતિ આયસ્મતો અધિમુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? સો કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો બ્રાહ્મણવિજ્જાસુ નિપ્ફત્તિં ગતો કામેસુ આદીનવં દિસ્વા ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો બુદ્ધુપ્પાદં સુત્વા મનુસ્સૂપચારં ઉપગન્ત્વા સત્થારં ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતં ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો અત્તનો વાકચીરં સત્થુ પાદમૂલે પત્થરિ. સત્થા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઞત્વા તસ્મિં અટ્ઠાસિ. તત્થ ઠિતં ભગવન્તં કાળાનુસારેન ગન્ધેન પૂજેત્વા ''સમુદ્ધરસિમં લોક''ન્તિઆદિકાહિ દસહિ ગાથાહિ અભિત્થવિ. તં સત્થા ''અનાગતે ઇતો સતસહસ્સકપ્પમત્થકે ગોતમસ્સ નામ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને પબ્બજિત્વા છળભિઞ્ઞો ભવિસ્સતી''તિ બ્યાકરિત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા તતો યાવાયં બુદ્ધુપ્પાદો, તાવ દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **અધિમુત્તો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો બ્રાહ્મણવિજ્જાસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા તત્થ સારં અપસ્સન્તો પચ્છિમભવિકત્તા નિસ્સરણં ગવેસન્તો જેતવનપટિગ્ગહણે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪૦.૩૦૪-૩૩૨) –

''કણિકારંવ જલિતં, દીપરુક્ખંવ ઉજ્જલં;
ઓસધિંવ વિરોચન્તં, વિજ્જુતં ગગને યથા.

''અસમ્ભીતં અનુત્તાસિં, મિગરાજંવ કેસરિં;
ઞાણાલોકં પકાસેન્તં, મદ્દન્તં તિત્થિયે ગણે.

''ઉદ્ધરન્તં ઇમં લોકં, છિન્દન્તં સબ્બસંસયં;
ગજ્જન્તં મિગરાજંવ, અદ્દસં લોકનાયકં.

''જટાજિનધરો આસિં, બ્રહા ઉજુ પતાપવા;
વાકચીરં ગહેત્વાન, પાદમૂલે અપત્થરિં.

''કાળાનુસારિયં ગય્હ, અનુલિમ્પિં તથાગતં;
સમ્બુદ્ધમનુલિમ્પેત્વા, સન્થવિં લોકનાયકં.

''સમુદ્ધરસિમં લોકં, ઓઘતિણ્ણ મહામુનિ;
ઞાણાલોકેન જોતેસિ, નાવટં ઞાણમુત્તમં.

''ધમ્મચક્કં પવત્તેસિ, મદ્દસે પરતિત્થિયે;
ઉસભો જિતસઙ્ગામો, સમ્પકમ્પેસિ મેદનિં.

''મહાસમુદ્દે ઊમિયો, વેલન્તમ્હિ પભિજ્જરે;
તથેવ તવ ઞાણમ્હિ, સબ્બદિટ્ઠી પભિજ્જરે.

''સુખુમચ્છિકજાલેન, સરમ્હિ સમ્પતાનિતે;

અન્તોજાલીકતા પાણા, પીળિતા હોન્તિ તાવદે.

‘‘તથેવ તિત્થિયા લોકે, પુથુપાસણ્ડનિસ્સિતા;
અન્તોઞાણવરે તુય્હં, પરિવત્તન્તિ મારિસ.

‘‘પતિટ્ઠા વુય્હતં ઓઘે, ત્વઞ્હિ નાથો અબન્ધુનં;
ભયટ્ટિતાનં સરણં, મુત્તિત્થીનં પરાયણં.

‘‘એકવીરો અસદિસો, મેત્તાકરુણસઞ્ચયો;
અસમો સુસમો સન્તો, વસી તાદી જિતઞ્ચયો.

‘‘ધીરો વિગતસમ્મોહો, અનેજો અકથંકથી;
તુસિતો વન્તદોસોસિ, નિમ્મલો સંયતો સુચિ.

‘‘સઙ્ગાતિગો હતમદો, તેવિજ્જો તિભવન્તગો;
સીમાતિગો ધમ્મગરુ, ગતત્થો હિતવબ્ભુતો.

‘‘તારકો ત્વં યથા નાવા, નિધીવસ્સાસકારકો;
અસમ્ભીતો યથા સીહો, ગજરાજાવ દપ્પિતો.

‘‘થોમેત્વા દસગાથાહિ, પદુમુત્તરં મહાયસં;
વન્દિત્વા સત્થુનો પાદે, તુણ્હી અટ્ઠાસહં તદા.

‘‘પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે ઠિતો સત્થા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યો મે સીલઞ્ચ ઞાણઞ્ચ, સદ્ધમ્મઞ્ચાપિ વણ્ણયિ;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘સટ્ઠિ કપ્પસહસ્સાનિ, દેવલોકે રમિસ્સતિ;
અઞ્ઞે દેવેભિભવિત્વા, ઇસ્સરં કારયિસ્સતિ.

‘‘સો પચ્છા પબ્બજિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
ગોતમસ્સ ભગવતો, સાસને પબ્બજિસ્સતિ.

‘‘પબ્બજિત્વાન કાયેન, પાપકમ્મં વિવજ્જિય;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘યથાપિ મેઘો થનયં, તપ્પેતિ મેદનિં ઇમં;
તથેવ ત્વં મહાવીર, ધમ્મેન તપ્પયી મમં.

‘‘સીલં પઞ્ઞઞ્ચ ધમ્મઞ્ચ, થવિત્વા લોકનાયકં;
પત્તોમ્હિ પરમં સન્તિં, નિબ્બાનં પદમચ્ચુતં.

‘‘અહો નૂન સ ભગવા, ચિરં તિટ્ઠેય્ય ચક્ખુમા;
અઞ્ઞાતઞ્ચ વિજાનેય્યું, ફુસેય્યું અમતં પદં.

‘‘અયં મે પચ્છિમા જાતિ, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં બુદ્ધમભિથોમયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, કિત્તનાય ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તના સહ વસન્તે કાયદળ્હિબહુલે ભિક્ખૂ ઓવદન્તો –

૧૧૪.‘‘કાયદુટ્ઠુલ્લગરુનો, હિય્યમાનમ્હિ જીવિતે;
સરીરસુખગિદ્ધસ્સ, કુતો સમણસાધુતા’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **કાયદુટ્ઠુલ્લગરુનો**તિ દુટ્ઠુલ્લં અસુભયોગ્યતા, કાયસ્સ દુટ્ઠુલ્લં કાયદુટ્ઠુલ્લં, કાયદુટ્ઠુલ્લં ગરુ સમ્ભાવિતં યસ્સ સો કાયદુટ્ઠુલ્લગરુ, અનિસ્સરણપ્પઞ્ઞો હુત્વા કાયપોસનપ્પસુતો કાયદળ્હિબહુલોતિ અત્થો, તસ્સ કાયદુટ્ઠુલ્લગરુનો. **હિય્યમાનમ્હિ જીવિતે**તિ કુન્નદીનં ઉદકં વિય જીવિતસઙ્ખારે લહુસો ખીયમાને. **સરીરસુખગિદ્ધસ્સા**તિ પણીતાહારાદીહિ અત્તનો કાયસ્સ સુખેન ગેધં આપન્નસ્સ . **કુતો સમણસાધુતા**તિ એવરૂપસ્સ પુગ્ગલસ્સ સમણભાવેન સાધુતા સુસમણતા કુતો કેન કારણેન સિયા, એકંસતો પન કાયે જીવિતે ચ નિરપેક્ખસ્સ ઇતરીતરસન્તોસેન સન્તુટ્ઠસ્સ આરદ્ધવીરિયસ્સેવ સમણસાધુતાતિ અધિપ્પાયો.

અધિમુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. મહાનામત્થેરગાથાવણ્ણના

એસાવહિય્યસે પબ્બતેનાતિ આયસ્મતો મહાનામત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા બ્રાહ્મણવિજ્જાસુ નિપ્ફત્તિં ગતો ઘરાવાસં પહાય અઞ્ઞતરાય નદિયા તીરે અસ્સમં કારેત્વા સમ્બહુલે બ્રાહ્મણે મન્તે વાચેન્તો વિહરતિ. અથેકદિવસં ભગવા તં અનુગ્ગણ્હિતું તસ્સ અસમપદં ઉપગચ્છિ. સો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો આસનં પઞ્ઞાપેત્વા અદાસિ . નિસિન્ને ભગવતિ સુમધુરં મધું ઉપનામેસિ. તં ભગવા પરિભુઞ્જિત્વા હેટ્ઠા અધિમુત્તત્થેરવત્થુમ્હિ વુત્તનયેન અનાગતં બ્યાકરિત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં સુગતીસુયેવ પરિવત્તેન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **મહાનામો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવતો સન્તિકં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા નેસાદકે નામ પબ્બતે વિહરન્તો કિલેસપરિયુટ્ઠાનં વિક્ખમ્ભેતું અસક્કોન્તો ‘‘કિં મે ઇમિના સંકિલિટ્ઠચિત્તસ્સ જીવિતેના’’તિ

અત્તભાવં નિબ્બિન્દન્તો ઉચ્ચં પબ્બતસિખરં અભિરુહિત્વા ‘‘ઇતો પાતેત્વા તં મારેસ્સામી’’તિ અત્તાનં પરં વિય નિદ્દિસન્તો –

૧૧૫.‘‘એસાવહિય્યસે પબ્બતેન, બહુકુટજસલ્લકિકેન;
નેસાદકેન ગિરિના, યસસ્સિના પરિચ્છદેના’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **એસાવહિય્યસે**તિ એસો ત્વં મહાનામ અવહિય્યસે પરિહાયસિ. **પબ્બતેના**તિ નિવાસટ્ઠાનભૂતેન ઇમિના પબ્બતેન. **બહુકુટજસલ્લકિકેના**તિ બહૂહિ કુટજેહિ ઇન્દસાલરુક્ખેહિ સલ્લકીહિ ઇન્દસાલરુક્ખેહિ વા સમન્નાગતેન. **નેસાદકેના**તિ એવંનામકેન. **ગિરિના**તિ સેલેન. સેલો હિ સન્ધિસઙ્ઘાતેહિ પબ્બેહિ ઠિતત્તા ‘‘પબ્બતો’’તિ, પસવનાદિવસેન જલસ્સ, સારભૂતાનં ભેસજ્જાદિવત્થૂનઞ્ચ ગિરણતો ‘‘ગિરી’’તિ વુચ્ચતિ. તદુભયત્થસમ્ભવતો પનેત્થ ‘‘પબ્બતેના’’તિ વત્વા ‘‘ગિરિના’’તિ ચ વુત્તં. **યસસ્સિના**તિ સબ્બગુણેહિ વિસ્સુતેન પકાસેન. **પરિચ્છદેના**તિ નાનાવિધરુક્ખગચ્છલતાહિ સમન્તતો છન્નેન, વસનટ્ઠાનતાય વા તુય્હં પરિચ્છદભૂતેન. અયઞ્હેત્થ અધિપ્પાયો – મહાનામ, યદિ કમ્મટ્ઠાનં વિસ્સજ્જેત્વા વિતક્કબહુલો હોસિ, એવં ત્વં ઇમિના છાયૂદકસમ્પન્નેન સપ્પાયેન નિવાસનટ્ઠાનભૂતેન નેસાદકગિરિના પરિહાયસિ, ઇદાનિહં તં ઇતો પાતેત્વા મારેસ્સામિ, તસ્મા ન લબ્ભા વિતક્કવસિકેન ભવિતુન્તિ. એવં થેરો અત્તાનં સન્તજ્જેન્તોયેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪૦.૩૩૩-૩૫૨) –

‘‘સિન્ધુયા નદિયા તીરે, સુકતો અસ્સમો મમ;
તત્થ વાચેમહં સિસ્સે, ઇતિહાસં સલક્ખણં.

‘‘ધમ્મકામા વિનીતા તે, સોતુકામા સુસાસનં;
છળઙ્ગે પારમિપ્પત્તા, સિન્ધુકૂલે વસન્તિ તે.

‘‘ઉપ્પાતગમને ચેવ, લક્ખણેસુ ચ કોવિદા;
ઉત્તમત્થં ગવેસન્તા, વસન્તિ વિપિને તદા.

‘‘સુમેધો નામ સમ્બુદ્ધો, લોકે ઉપ્પજ્જિ તાવદે;
અમ્હાકં અનુકમ્પન્તો, ઉપાગચ્છિ વિનાયકો.

‘‘ઉપાગતં મહાવીરં, સુમેધં લોકનાયકં;
તિણસન્થારકં કત્વા, લોકજેટ્ઠસ્સદાસહં.

‘‘વિપિનાતો મધું ગય્હ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં;
સમ્બુદ્ધો પરિભુઞ્જિત્વા, ઇદં વચનમબ્રવિ.

‘‘યો તં અદાસિ મધું મે, પસન્નો સેહિ પાણિભિ;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘ઇમિના મધુદાનેન, તિણસન્થારકેન ચ;

તિંસ કપ્પસહસ્સાનિ, દેવલોકે રમિસ્સતિ.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘દેવલોકા ઇધાગન્ત્વા, માતુકુચ્છિં ઉપાગતે;
મધુવસ્સં પવસ્સિત્થ, છાદયં મધુના મહિં.

‘‘મયિ નિક્ખન્તમત્તમ્હિ, કુચ્છિયા ચ સુદુત્તરા;
તત્રાપિ મધુવસ્સં મે, વસ્સતે નિચ્ચકાલિકં.

‘‘અગારા અભિનિક્ખમ્મ, પબ્બજિં અનગારિયં;
લાભી અન્નસ્સ પાનસ્સ, મધુદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘સબ્બકામસમિદ્ધોહં, ભવિત્વા દેવમાનુસે;
તેનેવ મધુદાનેન, પત્તોમ્હિ આસવક્ખયં.

‘‘વુટ્ઠમ્હિ દેવે ચતુરઙ્ગુલે તિણે, સમ્પુપ્ફિતે ધરણીરુહે સઞ્છન્ને;
સુઞ્ઞે ઘરે મણ્ડપરુક્ખમૂલકે, વસામિ નિચ્ચં સુખિતો અનાસવો.

‘‘મજ્ઝે મહન્તે હીને ચ, ભવે સબ્બે અતિક્કમિં;
અજ્જ મે આસવા ખીણા, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, મધુદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
અયમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણગાથા અહોસીતિ.

મહાનામત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પારાપરિયત્થેરગાથાવણ્ણના

છફસ્સાયતને હિત્વાતિ આયસ્મતો પારાપરિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો પિયદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે નેસાદયોનિયં નિબ્બત્તિત્વા તસ્સ વિઞ્ઞુતં પત્તસ્સ વિચરણટ્ઠાને અઞ્ઞતરસ્મિં વનસણ્ડે પિયદસ્સી ભગવા તં અનુગ્ગણ્હિતું નિરોધસમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા નિસીદિ. સો ચ મિગે પરિયેસન્તો તં ઠાનં ગતો સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો ભગવન્તં અન્તો કત્વા કતં

સાખામણ્ડપં પદુમપુપ્ફેહિ કૂટાગારાકારેન સઞ્છાદેત્વા ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદેન્તો સત્તાહં નમસ્સમાનો અટ્ઠાસિ. દિવસે દિવસે ચ મિલાતમિલાતાનિ અપનેત્વા અભિનવેહિ છાદેસિ. સત્થા સત્તાહસ્સ અચ્ચયેન નિરોધતો વુટ્ઠહિત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં અનુસ્સરિ. તાવદેવ અસીતિસહસ્સમત્તા ભિક્ખૂ સત્થારં પરિવારેસું. ''મધુરધમ્મકથં સુણિસ્સામા''તિ દેવતા સન્નિપતિંસુ, મહા સમાગમો અહોસિ. સત્થા અનુમોદનં કરોન્તો તસ્સ દેવમનુસ્સેસુ ભાવિનિં સમ્પત્તિં ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવકબોધિઞ્ચ બ્યાકરિત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ હુત્વા પરાપરગોત્તતાય **પારાપરિયો**તિ લદ્ધસમઞ્ઞો બહૂ બ્રાહ્મણે મન્તે વાચેન્તો સત્થુ રાજગહગમને બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪૦.૩૫૩-૩૮૫) –

''પિયદસ્સી નામ ભગવા, સયમ્ભૂ લોકનાયકો;
વિવેકકામો સમ્બુદ્ધો, સમાધિકુસલો મુનિ.

''વનસણ્ડં સમોગ્ગય્હ, પિયદસ્સી મહામુનિ;
પંસુકૂલં પત્થરિત્વા, નિસીદિ પુરિસુત્તમો.

''મિગલુદ્દો પુરે આસિં, અરઞ્ઞે કાનને અહં;
પસદં મિગમેસન્તો, આહિણ્ડામિ અહં તદા.

''તત્થદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, ઓઘતિણ્ણમનાસવં;
પુપ્ફિતં સાલરાજંવ, સતરંસિંવ ઉગ્ગતં.

''દિસ્વાનહં દેવદેવં, પિયદસ્સિં મહાયસં;
જાતસ્સરં સમોગ્ગય્હ, પદુમં આહરિં તદા.

''આહરિત્વાન પદુમં, સતપત્તં મનોરમં;
કૂટાગારં કરિત્વાન, છાદયિં પદુમેનહં.

''અનુકમ્પકો કારુણિકો, પિયદસ્સી મહામુનિ;
સત્તરત્તિન્દિવં બુદ્ધો, કૂટાગારે વસી જિનો.

''પુરાણં છડ્ડયિત્વાન, નવેન છાદયિં અહં;
અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વાન, અટ્ઠાસિં તાવદે અહં.

''વુટ્ઠહિત્વા સમાધિમ્હા, પિયદસ્સી મહામુનિ;
દિસં અનુવિલોકેન્તો, નિસીદિ લોકનાયકો.

''તદા સુદસ્સનો નામ, ઉપટ્ઠાકો મહિદ્ધિકો;
ચિત્તમઞ્ઞાય બુદ્ધસ્સ, પિયદસ્સિસ્સ સત્થુનો.

‘‘અસીતિયા સહસ્સેહિ, ભિક્ખૂહિ પરિવારિતો;
વનન્તે સુખમાસીનં, ઉપેસિ લોકનાયકં.

‘‘યાવતા વનસણ્ડમ્હિ, અધિવત્થા ચ દેવતા;
બુદ્ધસ્સ ચિત્તમઞ્ઞાય, સબ્બે સન્નિપતું તદા.

‘‘સમાગતેસુ યક્ખેસુ, કુમ્ભણ્ડે સહરક્ખસે;
ભિક્ખુસઙ્ઘે ચ સમ્પત્તે, ગાથા પબ્યાહરી જિનો.

‘‘યો મં સત્તાહં પૂજેસિ, આવાસઞ્ચ અકાસિ મે;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘સુદુદ્દસં સુનિપુણં, ગમ્ભીરં સુપ્પકાસિતં;
ઞાણેન કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘ચતુદ્દસાનિ કપ્પાનિ, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
કૂટાગારં મહન્તસ્સ, પદ્મપુપ્ફેહિ છાદિતં.

‘‘આકાસે ધારયિસ્સતિ, પુપ્ફકમ્મસ્સિદં ફલં;
ચતુબ્બીસે કપ્પસતે, વોકિણ્ણં સંસરિસ્સતિ.

‘‘તત્થ પુપ્ફમયં બ્યમ્હં, આકાસે ધારયિસ્સતિ;
યથા પદુમપત્તમ્હિ, તોયં ન ઉપલિમ્પતિ.

‘‘તથેવીમસ્સ ઞાણમ્હિ, કિલેસા નોપલિમ્પરે;
મનસા વિનિવટ્ટેત્વા, પઞ્ચ નીવરણે અયં.

‘‘ચિત્તં જનેત્વા નેક્ખમ્મે, અગારા પબ્બજિસ્સતિ;
તતો પુપ્ફમયે બ્યમ્હે, ધારેન્તે નિક્ખમિસ્સતિ.

‘‘રુક્ખમૂલે વસન્તસ્સ, નિપકસ્સ સતીમતો;
તત્થ પુપ્ફમયં બ્યમ્હં, મત્થકે ધારયિસ્સતિ.

‘‘ચીવરં પિણ્ડપાતઞ્ચ, પચ્ચયં સયનાસનં;
દત્વાન ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘કૂટાગારેન ચરતા, પબ્બજ્જં અભિનિક્ખમિં;
રુક્ખમૂલે વસન્તમ્પિ, કૂટાગારં ધરીયતિ.

‘‘ચીવરે પિણ્ડપાતે ચ, ચેતના મે ન વિજ્જતિ;

પુઞ્ઞકમ્મેન સંયુત્તો, લભામિ પરિનિટ્ઠિતં.

‘‘ગણનાતો અસઙ્ખેય્યા, કપ્પકોટી બહૂ મમ;
રિત્તકા તે અતિક્કન્તા, પમુત્તા લોકનાયકા.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, પિયદસ્સી વિનાયકો;
તમહં પયિરુપાસિત્વા, ઇમં યોનિં ઉપાગતો.

‘‘ઇધ પસ્સામિ સમ્બુદ્ધં, અનોમં નામ ચક્ખુમં;
તમહં ઉપગન્ત્વાન, પબ્બજિં અનગારિયં.

‘‘દુક્ખસ્સન્તકરો બુદ્ધો, મગ્ગં મે દેસયી જિનો;
તસ્સ ધમ્મં સુણિત્વાન, પત્તોમ્હિ અચલં પદં.

‘‘તોસયિત્વાન સમ્બુદ્ધં, ગોતમં સક્યપુઙ્ગવં;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સઞ્જાતસોમનસ્સો ઉદાનવસેન –

૧૧૬.‘‘છફસ્સાયતને હિત્વા, ગુત્તદ્વારો સુસંવુતો;
અઘમૂલં વમિત્વાન, પત્તો મે આસવક્ખયો’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **છફસ્સાયતને હિત્વા**તિ ચક્ખુસમ્ફસ્સાદીનં છન્નં સમ્ફસ્સાનં ઉપ્પત્તિટ્ઠાનતાય ‘‘ફસ્સાયતનાની’’તિ લદ્ધનામાનિ ચક્ખાદીનિ છ અજ્ઝત્તિકાયતનાનિ તપ્પટિબદ્ધસંકિલેસપ્પહાનવસેન પહાય. **ગુત્તદ્વારો સુસંવુતો**તિ તતો એવ ચક્ખુદ્વારાદીનં ગુત્તત્તા, તત્થ પવત્તનકાનં અભિજ્ઝાદીનં પાપધમ્માનં પવેસનનિવારણેન સતિકવાટેન સુટ્ઠુ પિહિતત્તા ગુત્તદ્વારો સુસંવુતો. અથ વા મનચ્છટ્ઠાનં છન્નં દ્વારાનં વુત્તનયેન રક્ખિતત્તા ગુત્તદ્વારો, કાયાદીહિ સુટ્ઠુ સઞ્ઞતત્તા સુસંવુતોતિ એવમેત્થ અત્થો વેદિતબ્બો. **અઘમૂલં વમિત્વાના**તિ અઘસ્સ વટ્ટદુક્ખસ્સ મૂલભૂતં અવિજ્જાભવતણ્હાસઙ્ખાતં દોસં, સબ્બં વા કિલેસદોસં અરિયમગ્ગસઙ્ખાતવમનયોગપાનેન ઉગ્ગિરિત્વા સન્તાનતો બહિ કત્વા, બહિકરણહેતુ વા. **પત્તો મે આસવક્ખયો**તિ કામાસવાદયો આસવા એત્થ ખીયન્તિ, તેસં વા ખયેન પત્તબ્બોતિ આસવક્ખયો, નિબ્બાનં અરહત્તઞ્ચ. સો આસવક્ખયો પત્તો અધિગતોતિ ઉદાનવસેન અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

પારાપરિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. યસત્થેરગાથાવણ્ણના

સુવિલિત્તો સુવસનોતિ આયસ્મતો યસત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયાનિ પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે મહાનુભાવો નાગરાજા હુત્વા બુદ્ધપ્પમુખં ભિક્ખુસઙ્ઘં અત્તનો ભવનં નેત્વા મહાદાનં પવત્તેસિ. ભગવન્તં મહગ્ઘેન તિચીવરેન અચ્છાદેસિ, એકમેકઞ્ચ ભિક્ખું મહગ્ઘેનેવ પચ્ચેકદુસ્સયુગેન સબ્બેન સમણપરિક્ખારેન અચ્છાદેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે સેટ્ઠિપુત્તો હુત્વા મહાબોધિમણ્ડં સત્તહિ રતનેહિ પૂજેસિ. કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે સાસને પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં અકાસિ. એવં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં અમ્હાકં ભગવતો કાલે બારાણસિયં મહાવિભવસ્સ સેટ્ઠિનો પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **યસો** નામ નામેન પરમસુખુમાલો. ‘‘તસ્સ તયો પાસાદા’’તિ સબ્બં ખન્ધકે (મહાવ॰ ૨૫) આગતનયેન વેદિતબ્બં.

સો પુબ્બહેતુના ચોદિયમાનો રત્તિભાગે નિદ્દાભિભૂતસ્સ પરિજનસ્સ વિપ્પકારં દિસ્વા સઞ્જાતસંવેગો સુવણ્ણપાદુકારૂળ્હોવ ગેહતો નિગ્ગતો દેવતાવિવટેન નગરદ્વારેન નિક્ખમિત્વા ઇસિપતનસમીપં ગતો ‘‘ઉપદ્દુતં વત, ભો, ઉપસ્સટ્ઠં વત, ભો’’તિ આહ. તેન સમયેન ભગવતા ઇસિપતને વિહરન્તેન તસ્સેવ અનુગ્ગણ્હનત્થં અબ્ભોકાસે ચઙ્કમન્તેન ‘‘એહિ, યસ, ઇદં અનુપદ્દુતં, ઇદં અનુપસ્સટ્ઠ’’ન્તિ વુત્તો, ‘‘અનુપદ્દુતં અનુપસ્સટ્ઠં કિર અત્થી’’તિ સોમનસ્સજાતો સુવણ્ણપાદુકા ઓરુય્હ ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એકમન્તં નિસિન્નો સત્થારા અનુપુબ્બિકથં કથેત્વા સચ્ચદેસનાય કતાય સચ્ચપરિયોસાને સોતાપન્નો હુત્વા ગવેસનત્થં આગતસ્સ પિતુ ભગવતા સચ્ચદેસનાય કરિયમાનાય અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪૦.૪૫૬-૪૮૩) –

‘‘મહાસમુદ્દં ઓગ્ગય્હ, ભવનં મે સુનિમ્મિતં;
સુનિમ્મિતા પોક્ખરણી, ચક્કવાકપકૂજિતા.

‘‘મન્દાલકેહિ સઞ્છન્ના, પદુમુપ્પલકેહિ ચ;
નદી ચ સન્દતે તત્થ, સુપતિત્થા મનોરમા.

‘‘મચ્છકચ્છપસઞ્છન્ના, નાનાદિજસમોત્થતા;
મયૂરકોઞ્ચાભિરુદા, કોકિલાદીહિ વગ્ગુહિ.

‘‘પારેવતા રવિહંસા ચ, ચક્કવાકા નદીચરા;
દિન્દિભા સાળિકા ચેત્થ, પમ્મકા જીવજીવકા.

‘‘હંસા કોઞ્ચાપિ નદિતા, કોસિયા પિઙ્ગલા બહૂ;
સત્તરતનસમ્પન્ના, મણિમુત્તિકવાલુકા.

‘‘સબ્બસોણ્ણમયા રુક્ખા, નાનાગન્ધસમેરિતા;
ઉજ્જોતેન્તિ દિવારત્તિં, ભવનં સબ્બકાલિકં.

‘‘સટ્ઠિતૂરિયસહસ્સાનિ, સાયં પાતો પવજ્જરે;
સોળસિત્થિસહસ્સાનિ, પરિવારેન્તિ મં સદા.

‘‘અભિનિક્ખમ્મ ભવના, સુમેધં લોકનાયકં;

પસન્નચિત્તો સુમનો, વન્દયિં તં મહાયસં.

“સમ્બુદ્ધં અભિવાદેત્વા, સસઙ્ઘં તં નિમન્તયિં;
અધિવાસેસિ સો ધીરો, સુમેધો લોકનાયકો.

“મમ ધમ્મકથં કત્વા, ઉય્યોજેસિ મહામુનિ;
સમ્બુદ્ધં અભિવાદેત્વા, ભવનં મે ઉપાગમિં.

“આમન્તયિં પરિજનં, સબ્બે સન્નિપતાથ વો;
પુબ્બણ્હસમયં બુદ્ધો, ભવનં આગમિસ્સતિ.

“લાભા અમ્હં સુલદ્ધં નો, યે વસામ તવન્તિકે;
મયમ્પિ બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ, પૂજં કસ્સામ સત્થુનો.

“અન્નં પાનં પટ્ઠપેત્વા, કાલં આરોચયિં અહં;
વસીસતસહસ્સેહિ, ઉપેસિ લોકનાયકો.

“પઞ્ચઙ્ગિકેહિ તૂરિયેહિ, પચ્ચુગ્ગમનમકાસહં;
સબ્બસોણ્ણમયે પીઠે, નિસીદિ પુરિસુત્તમો.

“ઉપરિચ્છદનં આસિ, સબ્બસોણ્ણમયં તદા;
બીજનિયો પવાયન્તિ, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ અન્તરે.

“પહૂતેનન્નપાનેન, ભિક્ખુસઙ્ઘમતપ્પયિં;
પચ્ચેકદુસ્સયુગળે, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સદાસહં.

“યં વદન્તિ સુમેધોતિ, લોકાહુતિપટિગ્ગહં;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

“યો મે અન્નેન પાનેન, સબ્બે ઇમે ચ તપ્પયિં;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

“અટ્ઠારસે કપ્પસતે, દેવલોકે રમિસ્સતિ;
સહસ્સક્ખત્તું રાજા ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

“ઉપપજ્જતિ યં યોનિં, દેવત્તં અથ માનુસં;
સબ્બદા સબ્બસોવણ્ણં, છદનં ધારયિસ્સતિ.

“તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, સીહનાદં નદિસ્સતિ;
ચિતકે છત્તં ધારેન્તિ, હેટ્ઠા છત્તમ્હિ ડય્હથ.

‘‘સામઞ્ઞં મે અનુપ્પત્તં, કિલેસા ઝાપિતા મયા;
મણ્ડપે રુક્ખમૂલે વા, સન્તાપો મે ન વિજ્જતિ.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, સબ્બદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથ ભગવા આયસ્મન્તં યસં દક્ખિણં બાહું પસારેત્વા ‘‘એહિ ભિક્ખૂ’’તિ આહ. વચનસમનન્તરમેવ દ્વઙ્ગુલમત્તકેસમસ્સુ અટ્ઠપરિક્ખારધરો વસ્સસટ્ઠિકત્થેરો વિય અહોસિ. સો અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા ઉદાનેન્તો એહિભિક્ખુભાવપ્પત્તિતો પુરિમાવત્થવસેન –

૧૧૭.‘‘સુવિલિત્તો સુવસનો, સબ્બાભરણભૂસિતો;
તિસ્સો વિજ્જા અજ્ઝગમિં, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **સુવિલિત્તો**તિ સુન્દરેન કુઙ્કુમચન્દનાનુલેપનેન વિલિત્તગત્તો. **સુવસનો**તિ સુટ્ઠુ મહગ્ઘકાસિકવત્થવસનો. **સબ્બાભરણભૂસિતો**તિ સીસૂપગાદીહિ સબ્બેહિ આભરણેહિ અલઙ્કતો. **અજ્ઝગમિ**ન્તિ અધિગચ્છિં. સેસં વુત્તનયમેવ.

યસત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. કિમિલત્થેરગાથાવણ્ણના

અભિસત્તોવ નિપતતીતિ આયસ્મતો કિમિલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો કકુસન્ધસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો પરિનિબ્બુતે સત્થરિ તસ્સ ધાતુયો ઉદ્દિસ્સ સળલમાલાહિ મણ્ડપાકારેન પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તાવતિંસે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુનગરે સાકિયરાજકુલે નિબ્બત્તિ, **કિમિલો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો ભોગસમ્પત્તિયા સમ્પન્નો વિહરતિ. તસ્સ ઞાણપરિપાકં દિસ્વા સંવેગજનનત્થં અનુપિયાયં વિહરન્તો સત્થા પઠમયોબ્બને ઠિતં દસ્સનીયં ઇત્થિરૂપં અભિનિમ્મિનિત્વા પુરતો દસ્સેત્વા પુન અનુક્કમેન યથા જરારોગવિપત્તીહિ અભિભૂતા દિસ્સતિ, તથા અકાસિ. તં દિસ્વા કિમિલકુમારો અતિવિય સંવેગં પકાસેન્તો –

૧૧૮.‘‘અભિસત્તોવ નિપતતિ વયો, રૂપં અઞ્ઞમિવ તથેવ સન્તં;
તસ્સેવ સતો અવિપ્પવસતો, અઞ્ઞસ્સેવ સરામિ અત્તાન’’ન્તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **અભિસત્તોવા**તિ ''ત્વં સીઘં ગચ્છ મા તિટ્ઠા''તિ દેવેહિ અનુસિટ્ઠો આણત્તો વિય. ''અભિસટ્ઠો વા''તિપિ પાઠો, ''ત્વં લહું ગચ્છા''તિ કેનચિ અભિલાસાપિતો વિયાતિ અત્થો. **નિપતતી**તિ અતિપતતિ અભિધાવતિ ન તિટ્ઠતિ, ખણે ખણે ખયવયં પાપુણાતીતિ અત્થો. **વયો**તિ બાલ્યયોબ્બનાદિકો સરીરસ્સ અવત્થાવિસેસો. ઇધ પનસ્સ યોબ્બઞ્ઞં અધિપ્પેતં, તં હિસ્સ અભિપતન્તં ખીયન્તં હુત્વા ઉપટ્ઠિતં. **રૂપ**ન્તિ રૂપસમ્પદાતિ વદતિ. **રૂપ**ન્તિ પન સરીરં ''અટ્ઠિઞ્ચ પટિચ્ચ ન્હારુઞ્ચ પટિચ્ચ મંસઞ્ચ પટિચ્ચ આકાસો પરિવારિતો રૂપંત્વેવ સઙ્ખં ગચ્છતી''તિઆદીસુ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૦૬) વિય. **અઞ્ઞમિવ તથેવ સન્ત**ન્તિ ઇદં રૂપં યાદિસં, સયં તથેવ તેનેવાકારેન સન્તં વિજ્જમાનં અઞ્ઞં વિય મય્હં ઉપટ્ઠાતીતિ અધિપ્પાયો. ''તદેવ સન્ત''ન્તિ ચ કેચિ પઠન્તિ. **તસ્સેવ સતો**તિ તસ્સેવ મે અનઞ્ઞસ્સ સતો સમાનસ્સ. **અવિપ્પવસતો**તિ ન વિપ્પવસન્તસ્સ, ચિરવિપ્પવાસેન હિ સતો અનઞ્ઞમ્પિ અઞ્ઞં વિય ઉપટ્ઠાતિ ઇદમ્પિ ઇધ નત્થીતિ અધિપ્પાયો. **અઞ્ઞસ્સેવ સરામિ અત્તાન**ન્તિ ઇમં મમ અત્તભાવં અઞ્ઞસ્સ સત્તસ્સ વિય સરામિ ઉપધારેમિ સઞ્જાનામીતિ અત્થો. તસ્સેવં અનિચ્ચતં મનસિ કરોન્તસ્સ દળ્હતરો સંવેગો ઉદપાદિ, સો સંવેગજાતો સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૬.૪૨-૪૮) –

''નિબ્બુતે કકુસન્ધમ્હિ, બ્રાહ્મણમ્હિ વુસીમતિ;
ગહેત્વા સળલં માલં, મણ્ડપં કારયિં અહં.

''તાવતિંસં ગતો સન્તો, લભિમ્હ બ્યમ્હમુત્તમં;
અઞ્ઞે દેવેતિરોચામિ, પુઞ્ઞકમ્મસ્સિદં ફલં.

''દિવા વા યદિ વા રત્તિં, ચઙ્કમન્તો ઠિતો ચહં;
છન્નો સળલપુપ્ફેહિ, પુઞ્ઞકમ્મસ્સિદં ફલં.

''ઇમસ્મિંયેવ કપ્પમ્હિ, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વાપિ થેરો અત્તનો પુરિમુપ્પન્નં અનિચ્ચતામનસિકારં વિભાવેન્તો તમેવ ગાથં પચ્ચુદાહાસિ. તેનેતં ઇમસ્સ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણમ્પિ અહોસિ.

કિમિલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. વજ્જિપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

રુક્ખમૂલગહનં પસક્કિયાતિ આયસ્મતો વજ્જિપુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે એકં પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં ભિક્ખાય ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો કદલિફલાનિ અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વેસાલિયં લિચ્છવિરાજપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ,

વજ્જિરાજપુત્તત્તા **વજ્જિપુત્તો**ત્વેવ ચસ્સ સમઞ્ઞા અહોસિ. સો દહરો હુત્વા હત્થિસિક્ખાદિસિક્ખનકાલેપિ હેતુસમ્પન્નતાય નિસ્સરણજ્ઝાસયોવ હુત્વા વિચરન્તો સત્થુ ધમ્મદેસનાકાલે વિહારં ગન્ત્વા પરિસપરિયન્તે નિસિન્નો ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૫૭-૬૨) –

"સહસ્સરંસી ભગવા, સયમ્ભૂ અપરાજિતો;
વિવેકા વુટ્ઠહિત્વાન, ગોચરાયાભિનિક્ખમિ.

"ફલહત્થો અહં દિસ્વા, ઉપગચ્છિં નરાસભં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, અવટં અદદિં ફલં.

"ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

"કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન"ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા અપરભાગે અચિરપરિનિબ્બુતે સત્થરિ ધમ્મં સઙ્ગાયિતું સઙ્કેતં કત્વા મહાથેરેસુ તત્થ તત્થ વિહરન્તેસુ એકદિવસં આયસ્મન્તં આનન્દં સેખંયેવ સમાનં મહતિયા પરિસાય પરિવુતં ધમ્મં દેસેન્તં દિસ્વા તસ્સ ઉપરિમગ્ગાધિગમાય ઉસ્સાહં જનેન્તો –

૧૧૯."રુક્ખમૂલગહનં પસક્કિય, નિબ્બાનં હદયસ્મિં ઓપિય;
ઝાય ગોતમ મા ચ પમાદો, કિં તે બિળિબિળિકા કરિસ્સતી"તિ. –

ગાથં અભાસિ.

તત્થ **રુક્ખમૂલગહન**ન્તિ રુક્ખમૂલભૂતં ગહનં, ગહનઞ્હિ અત્થિ, ન રુક્ખમૂલં, રુક્ખમૂલઞ્ચ અત્થિ, ન ગહનં, તેસુ રુક્ખમૂલગ્ગહણેન ઠાનસ્સ છાયાસમ્પન્નતાય વાતાતપપરિસ્સયાભાવં દસ્સેતિ. ગહનગ્ગહણેન નિવાતભાવેન વાતપરિસ્સયાભાવં જનસમ્બાધાભાવઞ્ચ દસ્સેતિ, તદુભયેન ચ ભાવનાયોગ્યતં. **પસક્કિયા**તિ ઉપગન્ત્વા. **નિબ્બાનં હદયસ્મિં ઓપિયા**તિ "એવં મયા પટિપજ્જિત્વા નિબ્બાનં અધિગન્તબ્બ"ન્તિ નિબ્બુતિં હદયે ઠપેત્વા ચિત્તે કરિત્વા. **ઝાયા**તિ લક્ખણૂપનિજ્ઝાનેન ઝાય, વિપસ્સનાભાવનાસહિતં મગ્ગભાવનં ભાવેહિ. **ગોતમા**તિ ધમ્મભણ્ડાગારિકં ગોત્તેન આલપતિ. **મા ચ પમાદો**તિ અધિકુસલેસુ ધમ્મેસુ મા પમાદં આપજ્જિ. ઇદાનિ યાદિસો થેરસ્સ પમાદો, તં પટિક્ખેપવસેન દસ્સેન્તો "**કિં તે બિળિબિળિકા કરિસ્સતી**"તિ આહ. તત્થ **બિળિબિળિકા**તિ વિળિવિળિકિરિયા, બિળિબિળીતિ સદ્દપવત્તિ યથા નિરત્થકા, એવં બિળિબિળિકાસદિસા જનપઞ્ઞત્તિ **કિં તે કરિસ્સતિ** કીદિસં અત્થં તુય્હં સાધેતિ, તસ્મા જનપઞ્ઞત્તિં પહાય સદત્થપસુતો હોહીતિ ઓવાદં અદાસિ.

તં સુત્વા અઞ્ઞેહિ વુત્તવિસગન્ધવાયનવચનેન સંવેગજાતો બહુદેવ રત્તિં ચઙ્કમેન વીતિનામેન્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા સેનાસનં પવિસિત્વા મઞ્ચકે નિપન્નમત્તોવ અરહત્તં પાપુણિ.

વજ્જિપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. ઇસિદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતાતિ આયસ્મતો ઇસિદત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં ભગવન્તં રથિયં ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો મધુરં આમોદફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અવન્તિરટ્ઠે વડ્ઢગામે અઞ્ઞતરસ્સ સત્થવાહસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **ઇસિદત્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો મચ્છિકાસણ્ડે ચિત્તસ્સ ગહપતિનો અદિટ્ઠસહાયો હુત્વા તેન બુદ્ધગુણે લિખિત્વા પેસિતસાસનં પટિલભિત્વા સાસને સઞ્જાતપ્પસાદો થેરસ્સ મહાકચ્ચાનસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં આરભિત્વા નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૮૦-૮૪) –

> ‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં;
> રથિયં પટિપજ્જન્તં, આમોદમદદિં ફલં.
>
> ‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા ‘‘બુદ્ધુપટ્ઠાનં ગમિસ્સામી’’તિ થેરં આપુચ્છિત્વા અનુક્કમેન મજ્ઝિમદેસં ગન્ત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં નિસિન્નો , ‘‘કચ્ચિ, ભિક્ખુ, ખમનીયં, કચ્ચિ યાપનીય’’ન્તિઆદિના સત્થારા કતપટિસન્થારો પટિવચનમુખેન, ‘‘ભગવા તુમ્હાકં સાસનં ઉપગતકાલતો પટ્ઠાય મય્હં સબ્બદુક્ખં અપગતં, સબ્બો પરિસ્સયો વૂપસન્તો’’તિ પવેદનવસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

> **૧૨૦.**‘‘પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા, તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકા;
> દુક્ખક્ખયો અનુપ્પત્તો, પત્તો મે આસવક્ખયો’’તિ. – ગાથં અભાસિ;

તત્થ **પઞ્ચક્ખન્ધા પરિઞ્ઞાતા**તિ પઞ્ચપિ મે ઉપાદાનક્ખન્ધા વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય ‘‘ઇદં દુક્ખં, એત્તકં દુક્ખં, ન ઇતો ભિય્યો’’તિ સબ્બસો પરિચ્છિજ્જ ઞાતા, ન તેસુ કિઞ્ચિપિ પરિઞ્ઞાતબ્બં અત્થીતિ અધિપ્પાયો. **તિટ્ઠન્તિ છિન્નમૂલકા**તિ સબ્બસો પરિઞ્ઞાતત્તા એવ તેસં અવિજ્જાતણ્હાદિકસ્સ મૂલસ્સ સમુચ્છિન્નત્તા અરિયમગ્ગેન પહીનત્તા યાવચરિમચિત્તનિરોધા તે તિટ્ઠન્તિ. **દુક્ખક્ખયો અનુપ્પત્તો**તિ છિન્નમૂલકત્તાયેવ ચ નેસં વટ્ટદુક્ખસ્સ ખયો પરિક્ખયો અનુપ્પત્તો, નિબ્બાનં અધિગતં. **પત્તો મે આસવક્ખયો**તિ કામાસવાદીનં સબ્બેસં આસવાનં ખયન્તે અભિગન્તબ્બતાય ‘‘આસવક્ખયો’’તિ લદ્ધનામં અરહત્તં પત્તં પટિલદ્ધન્તિ અત્થો. કેચિ પન અન્તિમાયં સમુસ્સયો’’તિ પઠન્તિ. નિબ્બાનસ્સ અધિગતત્તાયેવ અયં મમ સમુસ્સયો અત્તભાવો અન્તિમો સબ્બપચ્છિમકો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવોતિ અત્થો. યં પન તત્થ તત્થ અવુત્તં, તં હેટ્ઠા વુત્તનયત્તા ઉત્તાનંયેવાતિ.

ઇસિદત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દ્વાદસમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ પરમત્થદીપનિયં થેરગાથાવણ્ણનાયં

વીસાધિકસતત્થેરગાથાપટિમણ્ડિતસ્સ એકકનિપાતસ્સ

અત્થવણ્ણના.

૨. દુકનિપાતો

૧. પઠમવગ્ગો

૧. ઉત્તરત્થેરગાથાવણ્ણના

દુકનિપાતે **નત્થિ કોચિ ભવો નિચ્ચો**તિઆદિકા આયસ્મતો ઉત્તરત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે વિજ્જાધરો હુત્વા આકાસેન વિચરતિ. તેન ચ સમયેન સત્થા તસ્સ અનુગ્ગણ્હનત્થં વનન્તરે અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસીદિ છબ્બણ્ણબુદ્ધરંસિયો વિસ્સજ્જેન્તો. સો અન્તલિક્ખેન ગચ્છન્તો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો આકાસતો ઓરુય્હ સુવિસુદ્ધેહિ વિપુલેહિ કણિકારપુપ્ફેહિ ભગવન્તં પૂજેસિ, પુપ્ફાનિ બુદ્ધાનુભાવેન સત્થુ ઉપરિ છત્તાકારેન અટ્ઠંસુ, સો તેન ભિય્યોસોમત્તાય પસન્નચિત્તો હુત્વા અપરભાગે કાલં કત્વા તાવતિંસે નિબ્બત્તિત્વા ઉળારં દિબ્બસમ્પત્તિં અનુભવન્તો યાવતાયુકં તત્થ ઠત્વા તતો ચુતો દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણમહાસાલપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **ઉત્તરો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો બ્રાહ્મણવિજ્જાસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા જાતિયા રૂપેન વિજ્જાય વયેન સીલાચારેન ચ લોકસ્સ સમ્ભાવનીયો જાતો. તસ્સ તં સમ્પત્તિં દિસ્વા વસ્સકારો મગધમહામત્તો અત્તનો ધીતરં દાતુકામો હુત્વા અત્તનો અધિપ્પાયં પવેદેસિ. સો નિસ્સરણજ્ઝાસયતાય તં પટિક્ખિપિત્વા કાલેન કાલં ધમ્મસેનાપતિં પયિરુપાસન્તો તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વત્તસમ્પન્નો હુત્વા થેરં ઉપટ્ઠહતિ.

તેન ચ સમયેન થેરસ્સ અઞ્ઞતરો આબાધો ઉપ્પન્નો, તસ્સ ભેસજ્જત્થાય ઉત્તરો સામણેરો પાતોવ પત્તચીવરમાદાય વિહારતો નિક્ખન્તો અન્તરામગ્ગે તળાકસ્સ તીરે પત્તં ઠપેત્વા ઉદકસમીપં ગન્ત્વા મુખં ધોવતિ. અથ અઞ્ઞતરો ઉમઙ્ગચોરો આરક્ખપુરિસેહિ અનુબદ્ધો અગ્ગદ્વારેનેવ નગરતો નિક્ખમિત્વા પલાયન્તો અત્તના ગહિતં રતનભણ્ડિકં સામણેરસ્સ પત્તે પક્ખિપિત્વા પલાયિ. સામણેરો પત્તસમીપં ઉપગતો. ચોરં અનુબન્ધન્તા રાજપુરિસા સામણેરસ્સ પત્તે ભણ્ડિકં દિસ્વા, ''અયં ચોરો, ઇમિના ચોરિયં કત''ન્તિ સામણેરં પચ્છાબાહં બન્ધિત્વા વસ્સકારસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ દસ્સેસું. વસ્સકારો ચ તદા રઞ્ઞો વિનિચ્છયે નિયુત્તો હુત્વા છેજ્જભેજ્જં અનુસાસતિ. સો ''પુબ્બે મમ વચનં નાદિયિ, સુદ્ધપાસણ્ડિયેસુ પબ્બજી''તિ ચ બદ્ધાઘાતત્તા કમ્મં અસોધેત્વાવ જીવન્તમેવ તં સૂલે ઉત્તાસેસિ.

અથસ્સ ભગવા ઞાણપરિપાકં ઓલોકેત્વા તં ઠાનં ગન્ત્વા વિપ્ફુરન્તહત્થનખમણિમયૂખસમ્ભિન્નસિતાભતાય પગ્ઘરન્તજાતિહિઙ્ગુલકસુવણ્ણરસધારં વિય જાલાગુણ્ઠિતમુદુતલુનદીઘઙ્ગુલિહત્થં ઉત્તરસ્સ સીસે ઠપેત્વા, ''ઉત્તર, ઇદં તે પુરિમકમ્મસ્સ ફલં ઉપ્પન્નં, તત્થ તયા પચ્ચવેક્ખણબલેન અધિવાસના કાતબ્બા''તિ વત્વા અજ્ઝાસયાનુરૂપં ધમ્મં દેસેસિ. ઉત્તરો અમતાભિસેકસદિસેન સત્થુ હત્થસમ્ફસ્સેન સઞ્જાતપ્પસાદસોમનસ્સતાય ઉળારં પીતિપામોજ્જં પટિલભિત્વા યથાપરિચિતં વિપસ્સનામગ્ગં સમારૂળ્હો ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા સત્થુ ચ દેસનાવિલાસેન તાવદેવ મગ્ગપટિપાટિયા સબ્બકિલેસે ખેપેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૬.૫૫-૯૨) –

''સુમેધો નામ સમ્બુદ્ધો, બાત્તિંસવરલક્ખણો;
વિવેકકામો ભગવા, હિમવન્તમુપાગમિ.

‘‘અજ્ઝોગાહેત્વા હિમવન્તં, અગ્ગો કારુણિકો મુનિ;
પલ્લઙ્કં આભુજિત્વાન, નિસીદિ પરિસુત્તમો.

‘‘વિજ્જાધરો તદા આસિં, અન્તલિક્ખચરો અહં;
તિસૂલં સુગતં ગય્હ, ગચ્છામિ અમ્બરે તદા.

‘‘પબ્બતગ્ગે યથા અગ્ગિ, પુણ્ણમાયેવ ચન્દિમા;
વનં ઓભાસતે બુદ્ધો, સાલરાજાવ ફુલ્લિતો.

‘‘વનગ્ગા નિક્ખમિત્વાન, બુદ્ધરંસીભિધાવરે;
નળગ્ગિવણ્ણસઙ્કાસા, દિસ્વા ચિત્તં પસાદયિં.

‘‘વિચિનં અદ્દસં પુપ્ફં, કણિકારં દેવગન્ધિકં;
તીણિ પુપ્ફાનિ આદાય, બુદ્ધસેટ્ઠમપૂજયિં.

‘‘બુદ્ધસ્સ આનુભાવેન, તીણિ પુપ્ફાનિ મે તદા;
ઉદ્ધંવણ્ટા અધોપત્તા, છાયં કુબ્બન્તિ સત્થુનો.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘તત્થ મે સુકતં બ્યમ્હં, કણિકારીતિ ઞાયતિ;
સટ્ઠિયોજનમુબ્બેધં, તિંસયોજનવિત્થતં.

‘‘સહસ્સકણ્ડં સતભેણ્ડુ, ધજાલુ હરિતામયં;
સતસહસ્સનિય્યૂહા, બ્યમ્હે પાતુભવિંસુ મે.

‘‘સોણ્ણમયા મણિમયા, લોહિતઙ્કમયાપિ ચ;
ફલિકાપિ ચ પલ્લઙ્કા, યેનિચ્છકા યદિચ્છકા.

‘‘મહારહઞ્ચ સયનં, તૂલિકા વિકતીયુતં;
ઉદ્ધલોમિઞ્ચ એકન્તં, બિમ્બોહનસમાયુતં.

‘‘ભવના નિક્ખમિત્વાન, ચરન્તો દેવચારિકં;
યથા ઇચ્છામિ ગમનં, દેવસઙ્ઘપુરક્ખતો.

‘‘પુપ્ફસ્સ હેટ્ઠા તિટ્ઠામિ, ઉપરિચ્છદનં મમ;
સમન્તા યોજનસતં, કણિકારેહિ છાદિતં.

‘‘સટ્ઠિતૂરિયસહસ્સાનિ, સાયં પાતં ઉપટ્ઠહું;

પરિવારેન્તિ મં નિચ્ચં, રત્તિન્દિવમતન્દિતા.

‘‘તત્થ નચ્ચેહિ ગીતેહિ, તાળેહિ વાદિતેહિ ચ;
રમામિ ખિડ્ડા રતિયા, મોદામિ કામકામહં.

‘‘તત્થ ભુત્વા પિવિત્વા ચ, મોદામિ તિદસે તદા;
નારીગણેહિ સહિતો, મોદામિ બ્યમ્હમુત્તમે.

‘‘સતાનં પઞ્ચક્ખત્તુઞ્ચ, દેવરજ્જમકારયિં;
સતાનં તીણિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં;
પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘ભવે ભવે સંસરન્તો, મહાભોગં લભામહં;
ભોગે મે ઊનતા નત્થિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘દુવે ભવે સંસરામિ, દેવત્તે અથ માનુસે;
અઞ્ઞં ગતિં ન જાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘દુવે કુલે પજાયામિ, ખત્તિયે ચાપિ બ્રાહ્મણે;
નીચે કુલે ન જાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘હત્થિયાનં અસ્સયાનં, સિવિકં સન્દમાનિકં;
લભામિ સબ્બમેવેતં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘દાસીગણં દાસગણં, નારિયો સમલઙ્કતા;
લભામિ સબ્બમેવેતં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કોસેય્યકમ્બલિયાનિ , ખોમકપ્પાસિકાનિ ચ;
લભામિ સબ્બમેવેતં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘નવવત્થં નવફલં, નવગ્ગરસભોજનં;
લભામિ સબ્બમેવેતં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ઇમં ખાદ ઇમં ભુઞ્જ, ઇમમ્હિ સયને સય;
લભામિ સબ્બમેવેતં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સબ્બત્થ પૂજિતો હોમિ, યસો અચ્ચુગ્ગતો મમ;
મહાપક્ખો સદા હોમિ, અભેજ્જપરિસો સદા;

ઞાતીનં ઉત્તમો હોમિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સીતં ઉણ્હં ન જાનામિ, પરિળાહો ન વિજ્જતિ;
અથો ચેતસિકં દુક્ખં, હદયે મે ન વિજ્જતિ.

‘‘સુવણ્ણવણ્ણો હુત્વાન, સંસરામિ ભવાભવે;
વેવણ્ણિયં ન જાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘દેવલોકા ચવિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
સાવત્થિયં પુરે જાતો, મહાસાલે સુઅડ્ઢકે.

‘‘પઞ્ચ કામગુણે હિત્વા, પબ્બજિં અનગારિયં;
જાતિયા સત્તવસ્સોહં, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘ઉપસમ્પાદયી બુદ્ધો, ગુણમઞ્ઞાય ચક્ખુમા;
તરુણો પૂજનીયોહં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘દિબ્બચક્ખુ વિસુદ્ધં મે, સમાધિકુસલો અહં;
અભિઞ્ઞાપારમિપ્પત્તો, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘પટિસમ્ભિદા અનુપ્પત્તો, ઇદ્ધિપાદેસુ કોવિદો;
ધમ્મેસુ પારમિપ્પત્તો, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પુન હુત્વા સૂલતો ઉટ્ઠહિત્વા પરાનુદ્દયાય આકાસે ઠત્વા પાટિહારિયં દસ્સેસિ. મહાજનો અચ્છરિયબ્ભુતચિત્તજાતો અહોસિ. તાવદેવસ્સ વણો સંરુહિ, સો ભિક્ખૂહિ, ‘‘આવુસો, તાદિસં દુક્ખં અનુભવન્તો કથં ત્વં વિપસ્સનં અનુયુઞ્જિતું અસક્ખી’’તિ પુટ્ઠો, ‘‘પગેવ મે, આવુસો, સંસારે આદીનવો, સઙ્ખારાનઞ્ચ સભાવો સુદિટ્ઠો, એવાહં તાદિસં દુક્ખં અનુભવન્તોપિ અસક્ખિં વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા વિસેસં અધિગન્તુ’’ન્તિ દસ્સેન્તો –

૧૨૧.‘‘નત્થિ કોચિ ભવો નિચ્ચો, સઙ્ખારા વાપિ સસ્સતા;
ઉપ્પજ્જન્તિ ચ તે ખન્ધા, ચવન્તિ અપરાપરં.

૧૨૨.‘‘એતમાદીનવં ઞત્વા, ભવેનમ્હિ અનત્થિકો;
નિસ્સટો સબ્બકામેહિ, પત્તો મે આસવક્ખયો’’તિ. –

ઇમં ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **નત્થિ કોચિ ભવો નિચ્ચો**તિ કમ્મભવો ઉપપત્તિભવો કામભવો રૂપભવો અરૂપભવો સઞ્ઞીભવો અસઞ્ઞીભવો નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીભવો એકવોકારભવો ચતુવોકારભવો પઞ્ચવોકારભવોતિ એવંભેદો, તત્થાપિ હીનો

મજ્ઝિમો ઉક્કટ્ઠો દીઘાયુકો સુખબહુલો વોમિસ્સસુખદુક્ખોતિ એવંવિભાગો યોકોચિ નિચ્ચો ધુવો થિરો અપલોકિયધમ્મો નત્થિ તં તં કારણં પટિચ્ચ સમુપ્પન્નત્તા. યસ્મા ચ એતદેવં, તસ્મા **સઙ્ખારા વાપિ સસ્સતા** નત્થીતિ યોજના. પચ્ચયેહિ સઙ્ખતત્તા ''સઙ્ખારા''તિ લદ્ધનામે હિ પઞ્ચક્ખન્ધે ઉપાદાય ભવસમઞ્ઞાય સઙ્ખારાવ હુત્વા સમ્ભૂતા જરામરણેન ચ વિપરિણમન્તીતિ અસસ્સતા વિપરિણામધમ્મા. તથા હિ તે ''સઙ્ખારા''તિ વુચ્ચન્તિ. તેનાહ **ઉપ્પજ્જન્તિ ચ તે ખન્ધા, ચવન્તિ અપરાપર**ન્તિ. તે ભવપરિયાયેન સઙ્ખારપરિયાયેન ચ વુત્તા પઞ્ચક્ખન્ધા યથાપચ્ચયં અપરાપરં ઉપ્પજ્જન્તિ, ઉપ્પન્ના ચ જરાય પરિપીળિતા હુત્વા ચવન્તિ પરિભિજ્જન્તીતિ અત્થો. એતેન ''ભવો, સઙ્ખારા''તિ ચ લદ્ધવોહારા પઞ્ચક્ખન્ધા ઉદયબ્બયસભાવાતિ દસ્સેતિ. યસ્મા તિલક્ખણં આરોપેત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તસ્સ તયોપિ ભવા આદિત્તં વિય સઙ્ખતે **આદીનવં** દોસં પગેવ વિપસ્સનાપઞ્ઞાય જાનિત્વા અનિચ્ચલક્ખણેહિ દિટ્ઠા સઙ્ખારા દુક્ખાનત્તા વિભૂતતરા ઉપટ્ઠહન્તિ, તેનાહ ભગવા – ''યદનિચ્ચં તં દુક્ખં, યં દુક્ખં તદનત્તા''તિ (સં॰ નિ॰ ૩.૧૫).

યસ્મા તિલક્ખણં આરોપેત્વા સઙ્ખારે સમ્મસન્તસ્સ તયોપિ ભવા આદિત્તં વિય અગારં સપ્પટિભયા ઉપટ્ઠહન્તિ, તસ્મા આહ ''**ભવેનમ્હિ અનત્થિકો**''તિ. એવં પન સબ્બસો ભવેહિ વિનિવત્તિયમાનસ્સ કામેસુ અપેક્ખાય લેસોપિ ન સમ્ભવતિયેવ, તેનાહ ''**નિસ્સટો સબ્બકામેહી**''તિ, અમ્હીતિ યોજના. માનુસેહિ વિય દિબ્બેહિપિ કામેહિ નિવત્તિતચિત્તોસ્મીતિ અત્થો. **પત્તો મે આસવક્ખયો**તિ યસ્મા એવં સુપરિમજ્જિતસઙ્ખારો ભવેસુ સુપરિદિટ્ઠાદીનવો કામેસુ ચ અનાસત્તમાનસો તસ્મા સૂલમત્થકે નિસિન્નેનાપિ મે મયા પત્તો અધિગતો આસવક્ખયો નિબ્બાનં અરહત્તઞ્ચાતિ. અઞ્ઞેહિ ચ સબ્રહ્મચારીહિ અપ્પત્તમાનસેહિ તદધિગમાય ઉસ્સાહો કરણીયોતિ ભિક્ખૂનં ઓવાદમદાસિ.

ઉત્તરત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પિણ્ડોલભારદ્વાજત્થેરગાથાવણ્ણના

નયિદં અનયેનાતિઆદિકા આયસ્મતો પિણ્ડોલભારદ્વાજત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે સીહયોનિયં નિબ્બત્તિત્વા પબ્બતગુહાયં વિહરતિ. ભગવા તસ્સ અનુગ્ગહં કાતું ગોચરાય પક્કન્તકાલે સયનગુહં પવિસિત્વા નિરોધં સમાપજ્જિત્વા નિસીદિ. સીહો ગોચરં ગહેત્વા નિવત્તો ગુહાદ્વારે ભગવન્તં દિસ્વા હટ્ઠતુટ્ઠો જલજથલજપુપ્ફેહિ પૂજં કત્વા ચિત્તં પસાદેન્તો ભગવતો આરક્ખત્થાય અરઞ્ઞે વાળમિગે અપનેતું તીસુ વેલાસુ સીહનાદં નદન્તો બુદ્ધગતાય સતિયા અટ્ઠાસિ. યથા પઠમદિવસં, એવં સત્તાહં પૂજેસિ. ભગવા સત્તાહચ્ચયેન નિરોધા વુટ્ઠહિત્વા ''વત્તિસ્સતિ ઇમસ્સ એત્તકો ઉપનિસ્સયો''તિ તસ્સ પસ્સન્તસ્સેવ આકાસં પક્ખન્દિત્વા વિહારમેવ ગતો. સીહો પાલિલેય્યકહત્થી વિય બુદ્ધવિયોગદુક્ખં અધિવાસેતું અસક્કોન્તો કાલં કત્વા હંસવતીનગરે મહાભોગકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો નગરવાસીહિ સદ્ધિં વિહારં ગતો ધમ્મદેસનં સુત્વા સત્તાહં મહાદાનં પવત્તેત્વા યાવજીવં પુઞ્ઞાનિ કત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો અમ્હાકં ભગવતો કાલે કોસમ્બિયં રઞ્ઞો ઉતેનસ્સ પુરોહિતપુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ **ભારદ્વાજો** નામ નામેન. સો વયપ્પત્તો તયો વેદે ઉગ્ગહેત્વા પઞ્ચ માણવકસતાનિ મન્તે વાચેન્તો મહગ્ઘસભાવેન અનનુરૂપાચારત્તા તેહિ પરિચ્ચજ્જન્તો રાજગહં ગન્ત્વા ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ લાભસક્કારં દિસ્વા સાસને પબ્બજિત્વા ભોજને અમત્તઞ્ઞૂ હુત્વા વિચરન્તો સત્થારા ઉપાયેન મત્તઞ્ઞુતાય પતિટ્ઠાપિતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૧૦૪-૧૦૯) –

“મિગલુદ્દો પુરે આસિં, વિપિને વિચરં તદા;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, સબ્બધમ્માન પારગું.

“પિયાલફલમાદાય, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં;
પુઞ્ઞક્ખેત્તસ્સ વીરસ્સ, પસન્નો સેહિ પાણિભિ.

“એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા “ભગવતો સમ્મુખા યં સાવકેહિ પત્તબ્બં, તં મયા પત્ત”ન્તિ, ભિક્ખુસઙ્ઘે ચ “યસ્સ મગ્ગે વા ફલે વા કઙ્ખા અત્થિ, સો મં પુચ્છતૂ”તિ સીહનાદં નદિ. તેન તં ભગવા, “એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં સીહનાદિકાનં યદિદં પિણ્ડોલભારદ્વાજો”તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૧૮૮, ૧૯૫) એતદગ્ગે ઠપેસિ. સો એકદિવસં અત્તનો સન્તિકં ઉપગતં ગિહિકાલે સહાયભૂતં મચ્છરિં મિચ્છાદિટ્ઠિબ્રાહ્મણં અનુકમ્પમાનો તસ્સ દાનકથં કથેત્વા તેન ચ “અયં મમ ધનં વિનાસેતુકામો”તિ ભકુટિં કત્વાપિ “તુય્હં એકભત્તં દેમી”તિ વુત્તે, “તં સઙ્ઘસ્સ દેહિ મા મય્હ”ન્તિ સઙ્ઘસ્સ પરિણામેસિ. પુન બ્રાહ્મણેન “અયં મં બહૂનં દાપેતુકામો”તિ અપ્પચ્ચયે પકાસિતે દુતિયદિવસં ધમ્મસેનાપતિના સઙ્ઘગતાય દક્ખિણાય મહપ્ફલભાવપ્પકાસનેન તં પસાદેત્વા, “અયં બ્રાહ્મણો ‘આહારગેધેન મં દાને નીયોજેસી’તિ મઞ્ઞતિ, આહારસ્સ પન મયા સબ્બસો પરિઞ્ઞાતભાવં ન જાનાતિ, હન્દ નં જાનાપેમી”તિ –

૧૨૩.“નયિદં અનયેન જીવિતં, નાહારો હદયસ્સ સન્તિકો;
આહારટ્ઠિતિકો સમુસ્સયો, ઇતિ દિસ્વાન ચરામિ એસનં.

૧૨૪.“પઙ્કોતિ હિ નં અવેદયું, યાયં વન્દનપૂજના કુલેસુ;
સુખુમં સલ્લં દુરુબ્બહં, સક્કારો કાપુરિસેન દુજ્જહો”તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **નયિદં અનયેન જીવિત**ન્તિ ઇદં મમ જીવિતં અનયેન અઞાયેન વેળુદાનપુપ્ફદાનાદિઅનેસનાય ન હોતિ જીવિતનિકન્તિયા અભાવતો. **નાહારો હદયસ્સ સન્તિકો**તિ આહારો ચ આહરિયમાનો મગ્ગફલઞાણં વિય હદયસ્સ ચિત્તસ્સ સન્તિકરો ન હોતિ, કેવલં પન સજ્જુકં ખુદાપટિઘાતમત્તં કરોતીતિ અધિપ્પાયો. અથ વા **નાહારો હદયસ્સ સન્તિકો**તિ આહારો રસતણ્હાવત્થુ મે હદયસ્સ સન્તિકો આસત્તો ન હોતિ રસતણ્હાય એવ અભાવતો. “સન્તિકે”તિપિ પઠન્તિ. યો હિ આહારગિદ્ધો લાભસક્કારપ્પસુતો વિચરતિ, તસ્સ આહારો હદયસ્સ સન્તિકે નામ અભિણ્હં મનસિકાતબ્બતો. યો પન પરિઞ્ઞાતાહારો, સો તત્થ પહીનચ્છન્દરાગો, ન તસ્સાહારો હદયસ્સ સન્તિકે નામ – “કથં નુ ખો લભેય્ય”ન્તિઆદિમનસિકરણસ્સેવ અભાવતો. યદિ હિ જીવિતનિકન્તિ આહારરસતણ્હા ચ નત્થિ, અથ કસ્મા પિણ્ડાય ચરસીતિ અનુયોગં મનસિ કત્વા આહ “**આહારટ્ઠિતિકો સમુસ્સયો, ઇતિ દિસ્વાન ચરામિ એસન**”ન્તિ. આહારો ભોજનં ઠિતિ ઠાનં પચ્ચયો એતસ્સાતિ આહારટ્ઠિતિકો.

‘‘આહારપટિબદ્ધવુત્તિકો સમુસ્સયો કાયો’’ઇતિ દિસ્વાન એવં ઞત્વા ઇમમત્થં બુદ્ધિયં ઠપેત્વા ચરામિ એસનં, ભિક્ખાપરિયેસનં કરોમીતિ અત્થો.

પચ્ચયનિમિત્તં કુલાનિ ઉપસઙ્કમન્તો તત્થ વન્દનપૂજનાહિ લાભસક્કારેહિ ચ બજ્ઝતીતિ એવં માદિસેસુ ન ચિન્તેતબ્બન્તિ દસ્સેન્તો ‘‘**પઙ્કો**’’તિગાથં અભાસિ. તસ્સત્થો – **યા અયં** પચ્ચયનિમિત્તં ઉપગતાનં પબ્બજિતાનં **કુલેસુ** ગેહવાસીસુ પવત્તિસ્સતિ ગુણસમ્ભાવના **પૂજના** ચ, યસ્મા તં અભાવિતત્તાનં ઓસીદાપનટ્ઠેન મલીનભાવકરણેન ચ **પઙ્કો** કદ્દમોતિ બુદ્ધાદયો **અવેદયું** અબ્ભઞ્ઞાસું પવેદેસું વા, તસ્મા સા સપ્પુરિસાનં બન્ધાય ન હોતિ સક્કારાસાય પગેવ પહીનત્તા. અસપ્પુરિસસ્સ પન સક્કારાસા દુવિઞ્ઞેય્યસભાવતાય પીળાજનનતો અન્તો તુદનતો ઉદ્ધરિતું અસક્કુણેય્યતો ચ **સુખુમં સલ્લં દુરુબ્બહં**. તતો એવ તેન **સક્કારો કાપુરિસેન દુજ્જહો** દુરુબ્બહેય્યો તસ્સ પહાનપટિપત્તિયા અપ્પટિપજ્જનતો, સક્કારાસાપહાનેન પહીનો હોતીતિ. તં સુત્વા બ્રાહ્મણો થેરે અભિપ્પસન્નો અહોસિ.

પિણ્ડોલભારદ્વાજત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. વલ્લિયત્થેરગાથાવણ્ણના

મક્કટો પઞ્ચદ્વારાયન્તિઆદિકા આયસ્મતો વલ્લિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં કેનચિદેવ કરણીયેન અરઞ્ઞં ગતો તત્થ નારદં નામ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં રુક્ખમૂલે વસન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો નળેહિ સાલં કત્વા તિણેહિ છાદેત્વા અદાસિ. ચઙ્કમનટ્ઠાનઞ્ચસ્સ સોધેત્વા વાલુકા ઓકિરિત્વા અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણમહાસાલસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **વલ્લિયો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો યોબ્બનમનુપ્પત્તો ઇન્દ્રિયવસિકો હુત્વા વિચરન્તો કલ્યાણમિત્તસંસગ્ગેન ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૯૩-૧૦૩) –

‘‘હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, હારિતો નામ પબ્બતો;
સયમ્ભૂ નારદો નામ, રુક્ખમૂલે વસી તદા.

‘‘નળાગારં કરિત્વાન, તિણેન છાદયિં અહં;
ચઙ્કમં સોધયિત્વાન, સયમ્ભુસ્સ અદાસહં.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘તત્થ મે સુકતં બ્યમ્હં, નળકુટિકનિમ્મિતં;
સટ્ઠિયોજનમુબ્બેધં, તિંસયોજનવિત્થતં.

‘‘ચતુદ્દસેસુ કપ્પેસુ, દેવલોકે રમિં અહં;
એકસત્તતિક્ખત્તુઞ્ચ, દેવરજ્જમકારયિં.

‘‘ચતુત્તિંસતિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં;
પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘ધમ્મપાસાદમારુય્હ, સબ્બાકારવરૂપમં;
યદિચ્છકાહં વિહરે, સક્યપુત્તસ્સ સાસને.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, નળકુટિયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા પુથુજ્જનકાલે અત્તનો ચિત્તસ્સ રૂપાદિઆરમ્મણેસુ યથાકામપ્પવત્તિયા, ઇદાનિ અરિયમગ્ગેન નિગ્ગહિતભાવસ્સ ચ વિભાવનેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૧૨૫.‘‘મક્કટો પઞ્ચદ્વારાયં, કુટિકાયં પસક્કિય;
દ્વારેન અનુપરિયેતિ, ઘટ્ટયન્તો મુહું મુહું.

૧૨૬.‘‘તિટ્ઠ મક્કટ મા ધાવિ, ન હિ તે તં યથા પુરે;
નિગ્ગહીતોસિ પઞ્ઞાય, નેવ દૂરં ગમિસ્સસી’’તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **ઘટ્ટયન્તો**તિ અત્તનો લોલભાવેન રુક્ખસ્સ અઞ્ઞં સાખં મુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞસ્સ ગહણેન અનેકવારં તત્થ રુક્ખં ચાલેન્તો ફલૂપભોગમક્કટો વિય તેન તેન ચક્ખાદિદ્વારેન રૂપાદિઆરમ્મણેસુ અઞ્ઞં મુઞ્ચિત્વા અઞ્ઞં ગણ્હન્તો ચિત્તસન્તાનસ્સ સમાદાનવસેન નિચ્ચલં ઠાતું અપ્પદાનેન અભિક્ખણં ઘટ્ટયન્તો ચાલેન્તો તસ્મિંયેવ રૂપાદિઆરમ્મણે અનુપરિવત્તતિ યથાકામં વિચરતિ. વત્તમાનસમીપતાય ચેત્થ વત્તમાનવચનં. એવં અનુપરિયન્તો ચ **તિટ્ઠ, મક્કટ, મા ધાવિ** ત્વં, ચિત્તમક્કટ, ઇદાનિ તિટ્ઠ મા ધાવિ, ઇતો પટ્ઠાય તે ધાવિતું ન સક્કા, તસ્મા **ન હિ તે તં યથા પૂરે** યસ્મા તં અત્તભાવગેહં પુબ્બે વિય ન તે સેવિતં પિહિતદ્વારભાવતો, કિઞ્ચ **નિગ્ગહીતોસિ પઞ્ઞાય** સયઞ્ચ ઇદાનિ મગ્ગપઞ્ઞાય કિલેસાભિસઙ્ખારસઙ્ખાતાનં પાદાનં છેદનેન અચ્ચન્તિકં નિગ્ગહં પત્તોસિ, તસ્મા **નેવ દૂરં ગમિસ્સસિ** ઇતો અત્તભાવતો દૂરં દુતિયાદિઅત્તભાવં નેવ ગમિસ્સસિ યાવચરિમકચિત્તં એવ તે ગમનન્તિ દસ્સેતિ. ‘‘નેતો દૂર’’ન્તિપિ પાઠો, સો એવત્થો.

વલ્લિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ગઙ્ગાતીરિયત્થેરગાથાવણ્ણના

તિણ્ણં મે તાલપત્તાનન્તિઆદિકા આયસ્મતો ગઙ્ગાતીરિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સાસને અભિપ્પસન્નો હુત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ પાનીયમદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ ગહપતિસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, ‘‘દત્તો’’તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો ઘરાવાસં વસન્તો અગમનીયટ્ઠાનભાવં અજાનિત્વા વીતિક્કમં કત્વા પુન અગમનીયટ્ઠાનભાવં ઞત્વા સંવેગજાતો પબ્બજિત્વા તં કમ્મં જિગુચ્છિત્વા લૂખપટિપત્તિં અનુતિટ્ઠન્તો પંસુકૂલચીવરં છવસિત્તસદિસં મત્તિકાપત્તઞ્ચ ગહેત્વા ગઙ્ગાતીરે

તીહિ તાલપત્તેહિ કુટિકં કત્વા વિહાસિ, તેનેવસ્સ **ગઙ્ગાતીરિયો**તિ સમઞ્ઞા અહોસિ. સો ‘‘અરહત્તં અપ્પત્વા ન કેનચિ સલ્લપિસ્સામી’’તિ ચિત્તં અધિટ્ઠાય પઠમં સંવચ્છરં તુણ્હીભૂતો વચીભેદં અકરોન્તોવ વિહાસિ. દુતિયે સંવચ્છરે ગોચરગામે અઞ્ઞતરાય ઇત્થિયા ‘‘મૂગો નુ ખો નો’’તિ વીમંસિતુકામાય પત્તે ખીરં આસિઞ્ચન્તિયા હત્થવિકારે કતેપિ ઓકિરિતે, ‘‘અલં, ભગિની’’તિ વાચં નિચ્છરિ. તતિયે પન સંવચ્છરે અન્તરવસ્સેવ ઘટયન્તો વાયમન્તો અરહત્તં પાપુણિ, તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૫૧-૫૬) –

‘‘પદુમુત્તરબુદ્ધસ્સ , ભિક્ખુસઙ્ઘે અનુત્તરે;
પસન્નચિત્તો સુમનો, પાનીઘટમપૂરયિં.

‘‘પબ્બતગ્ગે દુમગ્ગે વા, આકાસે વાથ ભૂમિયં;
યદા પાનીયમિચ્છામિ, ખિપ્પં નિબ્બત્તતે મમ.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, દકદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
અરહા પન હુત્વા અત્તનો પુબ્બભાગપટિપત્તિયા વિભાવનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૧૨૭.‘‘તિણ્ણં મે તાલપત્તાનં, ગઙ્ગાતીરે કુટી કતા;
છવસિત્તોવ મે પત્તો, પંસુકૂલઞ્ચ ચીવરં.

૧૨૮.‘‘દ્વિન્નં અન્તરવસ્સાનં, એકા વાચા મે ભાસિતા;
તતિયે અન્તરવસ્સમ્હિ, તમોખન્ધો પદાલિતો’’તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **તિણ્ણં મે તાલપત્તાનં, ગઙ્ગાતીરે કુટી કતા**તિ તાલરુક્ખતો પતિતેહિ તીહિ તાલપણ્ણેહિ મય્હં વસ્સનપરિહરણત્થં ગઙ્ગાય નદિયા તીરે કુટિકા કતા. તેન અત્તનો સેનાસનસન્તોસં દસ્સેતિ. વુત્તઞ્હિ ધમ્મસેનાપતિના –

‘‘પલ્લઙ્કેન નિસિન્નસ્સ, જણ્ણુકે નાભિવસ્સતિ;
અલં ફાસુવિહારાય, પહિતત્તસ્સ ભિક્ખુનો’’તિ. (થેરગા॰ ૯૮૫; મિ॰ પ॰ ૬.૧.૧);

‘‘તાલપત્તીન’’ન્તિપિ પાઠો, સો એવત્થો. **છવસિત્તોવ મે પત્તો**તિ મય્હં પત્તો છવસિત્તસદિસો, મતાનં ખીરસેચનકુણ્ડસદિસોતિ અત્થો . **પંસુકૂલઞ્ચ ચીવર**ન્તિ ચીવરઞ્ચ મે અન્તરમગ્ગસુસાનાદીસુ છડ્ડિતનન્તકેહિ કતં પંસુકૂલં. પદદ્વયેન પરિક્ખારસન્તોસં દસ્સેતિ.

દ્વિન્નં અન્તરવસ્સાનન્તિ દ્વીસુ અન્તરવસ્સેસુ પબ્બજિતતો અરહત્તમપ્પત્તસંવચ્છરેસુ. **એકા વાચા મે ભાસિતા**તિ એકા, ‘‘અલં, ભગિની’’તિ ખીરપટિક્ખેપવાચા એવ મયા વુત્તા, અઞ્ઞો તત્થ વચીભેદો નાહોસિ. તેન ઉક્કંસગતં કાયવચીસંયમં દસ્સેતિ. **તતિયે અન્તરવસ્સમ્હી**તિ તતિયસ્સ સંવચ્છરસ્સ અબ્ભન્તરે, તસ્મિં

અપરિપુણ્ણેયેવ. **તમોખન્ધો પદાલિતો**તિ અગ્ગમગ્ગેન તમોખન્ધો ભિન્નો, અવિજ્જાનુસયો સમુચ્છિન્નોતિ અત્થો. તેન તદેકટ્ઠતાય સબ્બકિલેસાનં અનવસેસપ્પહાનં વદતિ.

ગઙ્ગાતીરિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. અજિનત્થેરગાથાવણ્ણના

અપિ ચે હોતિ તેવિજ્જોતિઆદિકા આયસ્મતો અજિનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો કેનચિદેવ કરણીયેન અરઞ્ઞં ગતો તત્થ સુચિન્તિતં નામ પચ્ચેકસમ્બુદ્ધં આબાધેન પીળિતં નિસિન્નં દિસ્વા ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા ભેસજ્જત્થાય પસન્નમાનસો ઘતમણ્ડં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં અઞ્ઞતરસ્સ દલિદ્દબ્રાહ્મણસ્સ ગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ. તં વિજાયનકાલે અજિનચમ્મેન સમ્પટિચ્છિંસુ. તેનસ્સ **અજિનો**ત્વેવ નામં અકંસુ. સો ભોગસંવત્તનિયસ્સ કમ્મસ્સ અકતત્તા દલિદ્દકુલે નિબ્બત્તો વયપ્પત્તોપિ અપ્પન્નપાનભોજનો હુત્વા વિચરન્તો જેતવનપટિગ્ગહણે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૩.૭૮-૮૭) –

> ‘‘સુચિન્તિતં ભગવન્તં, લોકજેટ્ઠં નરાસભં;
> ઉપવિટ્ઠં મહારઞ્ઞં, વાતાબાધેન પીળિતં.
>
> ‘‘દિસ્વા ચિત્તં પસાદેત્વા, ઘતમણ્ડમુપાનયિં;
> કતત્તા આચિતત્તા ચ, ગઙ્ગા ભાગીરથી અયં.
>
> ‘‘મહાસમુદ્દા ચત્તારો, ઘતં સમ્પજ્જરે મમ;
> અયઞ્ચ પથવી ઘોરા, અપ્પમાણા અસઙ્ખિયા.
>
> ‘‘મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, ભવતે મધુસક્કરા;
> ચાતુદ્દીપા ઇમે રુક્ખા, પાદપા ધરણીરુહા.
>
> ‘‘મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, કપ્પરુક્ખા ભવન્તિ તે;
> પઞ્ઞાસક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જમકારયિં.
>
> ‘‘એકપઞ્ઞાસક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં;
> પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.
>
> ‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઘતમણ્ડસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વાપિ પુરિમકમ્મનિસ્સન્દેન અપ્પલાભી અપ્પઞ્ઞાતોવ અહોસિ. ઉદ્દેસભત્તસલાકભત્તાનિપિ લામકાનેવ પાપુણન્તિ. કમ્મફલેનેવ ચ નં પુથુજ્જના ભિક્ખૂ સામણેરા ચ ''અપ્પઞ્ઞાતો''તિ અવમઞ્ઞન્તિ. થેરો તે ભિક્ખૂ સંવેજેન્તો –

૧૨૯.''અપિ ચે હોતિ તેવિજ્જો, મચ્ચુહાયી અનાસવો;
અપ્પઞ્ઞાતોતિ નં બાલા, અવજાનન્તિ અજાનતા.

૧૩૦.''યો ચ ખો અન્નપાનસ્સ, લાભી હોતીધ પુગ્ગલો;
પાપધમ્મોપિ ચે હોતિ, સો નેસં હોતિ સક્કતો''તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **અપી**તિ સમ્ભાવને નિપાતો. **ચે**તિ પરિકપ્પને. **હોતી**તિ ભવતિ. તિસ્સો વિજ્જા એતસ્સાતિ **તેવિજ્જો**. મચ્ચું પજહતીતિ **મચ્ચુહાયી**. કામાસવાદીનં અભાવેન **અનાસવો**. ઇદં વુત્તં હોતિ – દિબ્બચક્ખુઞાણં પુબ્બેનિવાસઞાણં આસવક્ખયઞાણન્તિ ઇમાસં તિસ્સન્નં વિજ્જાનં અધિગતત્તા **તેવિજ્જો** તતો એવ સબ્બસો કામાસવાદીનં પરિક્ખીણત્તા **અનાસવો** આયતિં પુનબ્ભવસ્સ અગ્ગહણતો મરણાભાવેન **મચ્ચુહાયી** યદિપિ હોતિ, એવં સન્તેપિ **અપ્પઞ્ઞાતોતિ નં બાલા અવજાનન્તિ** યસ્સત્થાય કુલપુત્તા સમ્મદેવ અગારસ્મા અનગારિયં પબ્બજન્તિ, તં સદત્થં અનુપાપુણિત્વા ઠિતમ્પિ નં ઉત્તમં પુરિસં ''ધુતવાદો બહુસ્સુતો ધમ્મકથિકો''તિ ઉપ્પન્નલાભસ્સ અભાવતો ''ન પઞ્ઞાતો ન પાકટો''તિ બાલા દુમ્મેધપુગ્ગલા અવજાનન્તિ, કસ્મા? **અજાનતા** અજાનનકારણા ગુણાનં અજાનનમેવ તત્થ કારણન્તિ દસ્સેતિ.

યથા ચ ગુણાનં અજાનનતો બાલા લાભગરુતાય સમ્ભાવનીયમ્પિ અવજાનન્તિ, એવં ગુણાનં અજાનનતો લાભગરુતાય એવં અવજાનિતબ્બમ્પિ સમ્ભાવેન્તીતિ દસ્સેન્તો દુતિયં ગાથં આહ. તત્થ **યો**તિ અનિયમવચનં. **ચ**-સદ્દો બ્યતિરેકે, તેન યથાવુત્તપુગ્ગલતો ઇમસ્સ પુગ્ગલસ્સ વુચ્ચમાનંયેવ વિસેસં જનેતિ. **ખો**તિ અવધારણે. **અન્નપાનસ્સા**તિ નિદસ્સનમત્તં. **લાભી**તિ લાભવા. **ઇધા**તિ ઇમસ્મિં લોકે. જરામરણેહિ તસ્સ તસ્સ સત્તાવાસસ્સ પૂરણતો ગલનતો ચ **પુગ્ગલો**. **પાપધમ્મો**તિ લામકધમ્મો. અયઞ્હેત્થ અત્થો – યો પન પુગ્ગલો ચીવરાદિપચ્ચયમત્તસ્સેવ લાભી હોતિ, ન ઝાનાદીનં, સો પાપિચ્છતાય દુસ્સીલભાવેન હીનધમ્મોપિ સમાનો ઇધ ઇમસ્મિં લોકે બાલાનં લાભગરુતાય સક્કતો ગરુકતો હોતીતિ.

અજિનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. મેળજિનત્થેરગાથાવણ્ણના

યદાહં ધમ્મમસ્સોસિન્તિઆદિકા આયસ્મતો મેળજિનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં ભગવન્તં પિણ્ડાય ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો મધુરં આમોદફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે બારાણસિયં ખત્તિયકુલે નિબ્બત્તિત્વા **મેળજિનો**તિ લદ્ધનામો વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો પણ્ડિતો બ્યત્તો દિસાસુ પાકટો અહોસિ. સો ભગવતિ બારાણસિયં ઇસિપતને

વિહરન્તે વિહારં ગન્ત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા તદહેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૫૭-૬૨) –

“સહસ્સરંસી ભગવા, સયમ્ભૂ અપરાજિતો;
વિવેકા વુટ્ઠહિત્વાન, ગોચરાયાભિનિક્ખમિ.

“ફલહત્થો અહં દિસ્વા, ઉપગચ્છિં નરાસભં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, અવટં અદદિં ફલં.

“ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અપરભાગે ભિક્ખૂહિ, “આવુસો, કિં તયા ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મો અધિગતો”તિ પુટ્ઠો સીહનાદં નદન્તો –

૧૩૧. “યદાહં ધમ્મમસ્સોસિં, ભાસમાનસ્સ સત્થુનો;
ન કઙ્ખમભિજાનામિ, સબ્બઞ્ઞૂ અપરાજિતે.

૧૩૨. “સત્થવાહે મહાવીરે, સારથીનં વરુત્તમે;
મગ્ગે પટિપદાયં વા, કઙ્ખા મય્હં ન વિજ્જતી”તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **યદા**તિ યસ્મિં કાલે. **અહ**ન્તિ અત્તાનં નિદ્દિસતિ. **ધમ્મ**ન્તિ ચતુસચ્ચધમ્મં. **અસ્સોસિ**ન્તિ સુણિં. **સત્થુનો**તિ દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થેહિ વેનેય્યાનં સાસનટ્ઠેન સત્થુનો. **કઙ્ખ**ન્તિ સંસયં. સઙ્ખતમસઙ્ખતઞ્ચ અનવસેસતો જાનનટ્ઠેન **સબ્બઞ્ઞૂ**. કુતોચિપિ પરાજિતા ભાવેન **અપરાજિતે**. વેનેય્યસત્તાનં સંસારકન્તારતો નિબ્બાનં પટિવાહનટ્ઠેન **સત્થવાહે**. ઇદં વુત્તં હોતિ – યતો પભુતિ અહં સત્થુનો ધમ્મં દેસેન્તસ્સ ચતુસચ્ચ**ધમ્મં અસ્સોસિં** સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારેસિં ઉપલભિં, તતો પટ્ઠાય અનવસેસસઙ્ખતાસઙ્ખતસમ્મુતિધમ્માનં સયમ્ભૂઞાણેન જાનનતો **સબ્બઞ્ઞૂ** અનાવરણદસ્સાવિમ્હિ, પઞ્ચન્નમ્પિ મારાનં અભિભવનતો તેહિ અપરાજિતત્તા સદેવકે લોકે અપ્પટિહતધમ્મચક્કત્તા ચ **અપરાજિતે**, વેનેય્યસત્તાનં લોભકન્તારાદિતો વાહનટ્ઠેન **સત્થવાહે**, મહાવિક્કન્તતાય **મહાવીરે**, અઞ્ઞેહિ દુદ્દમાનં પુરિસદમ્માનં સરણતો અચ્ચન્તિકેન દમથેન દમનતો **સારથીનં** પવરભૂતે **ઉત્તમે** સમ્માસમ્બુદ્ધે , “બુદ્ધો નુ ખો નો નુ ખો”તિ **કઙ્ખં નાભિજાનામિ** અપરપ્પચ્ચયભાવતો. તથારૂપે દેસિતે અરિય**મગ્ગે** તદુપાદાયભૂતાય ચ સીલાદિ**પટિપદાય** “નિય્યાનિકો નુ ખો ન નુ ખો”તિ **કઙ્ખા** વિચિકિચ્છા **ન વિજ્જતિ** નત્થીતિ. એત્થ ચ અરિયધમ્મે સંસયાભાવકથનેન અરિયસઙ્ઘેપિ સંસયાભાવો કથિતોયેવાતિ દટ્ઠબ્બં તત્થ પતિટ્ઠિતસ્સ અનઞ્ઞથાભાવતોતિ.

મેળજિનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. રાધત્થેરગાથાવણ્ણના

યથા અગારં દુચ્છન્નન્તિઆદિકા આયસ્મતો રાધત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો વિહારં ગન્ત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં નિસિન્નો સત્થારા એકં ભિક્ખું પટિભાનેય્યકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપિયમાનં દિસ્વા સયં તં ઠાનન્તરં પત્થેત્વા મહાદાનં પવત્તેસિ. સત્થુ ઉળારઞ્ચ પૂજં અકાસિ. સો એવં કતપણિધાનો તતો ચુતો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં પિણ્ડાય ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો મધુરાનિ અમ્બફલાની અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો અમ્હાકં ભગવતો કાલે રાજગહે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **રાધોતિ** લદ્ધનામો વયપ્પત્તો હુત્વા ઘરાવાસં વસન્તો મહલ્લકકાલે પુત્તદારેહિ અપસાદિતો, ‘‘કિં મે ઘરાવાસેન, પબ્બજિસ્સામી’’તિ વિહારં ગન્ત્વા થેરે ભિક્ખૂ ઉપસઙ્કમિત્વા પબ્બજ્જં યાચિત્વા તેહિ ‘‘અયં બ્રાહ્મણો જિણ્ણો ન સક્કોતિ વત્તપટિવત્તં પૂરેતુ’’ન્તિ પટિક્ખિત્તો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા અત્તનો અજ્ઝાસયં પવેદેત્વા સત્થારા ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિં ઓલોકેત્વા આણત્તેન ધમ્મસેનાપતિના પબ્બાજિતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૬૩-૬૭) –

> ‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં;
> રથિયં પટિપજ્જન્તં, પાદફલં અદાસહં.
>
> ‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સત્થુ સન્તિકાવચરો હુત્વા વિચરન્તો સત્થુ ધમ્મદેસનાપટિભાનસ્સ પચ્ચયભૂતાનં પટિભાનજાનનકાનં અગ્ગો જાતો. થેરસ્સ હિ દિટ્ઠિસમુદાચારઞ્ચ આગમ્મ દસબલસ્સ નવનવા ધમ્મદેસના પટિભાતિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં પટિભાનેય્યકાનં યદિદં રાધો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૯, ૨૩૩). સો એકદિવસં ‘‘ઇમે સત્તા અભાવનાય રાગેન અભિભુય્યન્તિ, ભાવનાય સતિ તં નત્થી’’તિ ભાવનં થોમેન્તો ‘‘**યથા અગાર**’’ન્તિઆદિના ગાથાદ્વયમાહ.

૧૩૩-૪. તત્થ **અગારન્તિ** યંકિઞ્ચિ ગેહં. **દુચ્છન્નન્તિ** વિરળચ્છન્નં છિદ્દાવછિદ્દં. **સમતિવિજ્ઝતીતિ** વસ્સવુટ્ઠિ વિનિવિજ્ઝતિ. **અભાવિતન્તિ** તં અગારં વુટ્ઠિ વિય ભાવનાય રહિતત્તા અભાવિતં ચિત્તં. **રાગો સમતિવિજ્ઝતીતિ** ન કેવલં રાગોવ દોસમોહમાનાદયોપિ સબ્બકિલેસા તથારૂપં ચિત્તં અતિવિજ્ઝન્તિયેવ. **સુભાવિતન્તિ** સમથવિપસ્સનાભાવનાહિ સુટ્ઠુ ભાવિતં, એવરૂપં ચિત્તં સુચ્છન્નં ગેહં વુટ્ઠિ વિય રાગાદયો કિલેસા અતિવિજ્ઝિતું ન સક્કોન્તીતિ.

રાધત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. સુરાધત્થેરગાથાવણ્ણના

ખીણા હિ મય્હં જાતીતિઆદિકા આયસ્મતો સુરાધત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો

એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો માતુલુઙ્ગફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અનન્તરં વુત્તસ્સ રાધત્થેરસ્સ કનિટ્ઠો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સુરાધો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો જેટ્ઠભાતરિ રાધે પબ્બજિતે સયમ્પિ પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૬૮-૭૨) –

‘‘કણિકારંવ જલિતં, પુણ્ણમાયેવ ચન્દિમં;
જલન્તં દીપરુક્ખંવ, અદ્દસં લોકનાયકં.

‘‘માતુલુઙ્ગફલં ગય્હ, અદાસિં સત્થુનો અહં;
દક્ખિણેય્યસ્સ વીરસ્સ, પસન્નો સેહિ પાણિભિ.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સાસનસ્સ નિય્યાનિકભાવદસ્સનત્થં અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ‘‘**ખીણા હી મય્હ**’’ન્તિઆદિના ગાથાદ્વયમાહ.

૧૩૫-૬. તત્થ **ખીણા**તિ ખયં પરિયોસાનં ગતા. **જાતી**તિ ભવો ભવનિબ્બત્તિ વા. **વુસિતં જિનસાસન**ન્તિ જિનસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસનં મગ્ગબ્રહ્મચરિયં વુટ્ઠં પરિવુટ્ઠં. **પહીનો જાલસઙ્ખાતો**તિ સત્તસન્તાનસ્સ ઓત્થરણતો નિસ્સરિતું અપ્પદાનતો ચ ‘‘જાલસઙ્ખાતો’’તિ ચ લદ્ધનામા દિટ્ઠિ અવિજ્જા ચ પહીના મગ્ગેન સમુચ્છિન્ના. **ભવનેત્તિ સમૂહતા**તિ કામભવાદિકસ્સ ભવસ્સ નયનતો પવત્તનતો ભવનેત્તિસઞ્ઞિતા તણ્હા સમુગ્ઘાટિતા. **યસ્સત્થાય પબ્બજિતો**તિ યસ્સ અત્થાય યદત્થં અહં **અગારસ્મા** ગેહતો **અનગારિયં** પબ્બજ્જં **પબ્બજિતો** ઉપગતો. **સો** સબ્બેસં ઓરમ્ભાગિયુદ્ધમ્ભાગિયપ્પભેદાનં સંયોજનાનં બન્ધનાનં ખયભૂતો **અત્થો** નિબ્બાનસઙ્ખાતો પરમત્થો અરહત્તસઙ્ખાતો સદત્થો ચ મયા **અનુપ્પત્તો** અધિગતોતિ અત્થો.

સુરાધત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ગોતમત્થેરગાથાવણ્ણના

સુખં સુપન્તીતિ આયસ્મતો ગોતમત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો આમોદફલમદાસિ. તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ગોતમો**તિ લદ્ધનામો સત્તવસ્સિકકાલે ઉપનયનં કત્વા રતનભિક્ખં ચરિત્વા સહસ્સં લભિત્વા તં તાદિસે ઠાને ઠપેત્વા વતં ચરન્તો સોળસસત્તરસવસ્સુદ્દેસિકકાલે અકલ્યાણમિત્તેહિ કામેસુ પરિનીયમાનો એકિસ્સા રૂપૂપજીવિનિયા તં સહસ્સભણ્ડિકં દત્વા બ્રહ્મચરિયવિનાસં પત્વા તાય ચસ્સ બ્રહ્મચારિરૂપં દિસ્વા વિરત્તાકારે દસ્સિતે એકરત્તિવાસેનેવ નિબ્બિન્નરૂપો અત્તનો બ્રહ્મચરિયનિવાસં ધનજાનિઞ્ચ સરિત્વા ‘‘અયુત્તં મયા કત’’ન્તિ વિપ્પટિસારી અહોસિ. સત્થા તસ્સ

હેતુસમ્પત્તિં ચિત્તાચારઞ્ચ ઞત્વા તસ્સ આસન્નટ્ઠાને અત્તાનં દસ્સેસિ. સો સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો ઉપસઙ્કમિ, તસ્સ ભગવા ધમ્મં દેસેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજન્તો ખુરગ્ગેયેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૮૦-૮૪) –

> ''સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં;
> રથિયં પટિપજ્જન્તં, આમોદમદદિં ફલં.
>
> ''એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ઝાનસુખેન ફલસુખેન વીતિનામેન્તં એકો ગિહિસહાયો ઉપગન્ત્વા, ''આવુસો, તયા રતનભિક્ખાય લદ્ધં પબ્બજન્તો કિં અકાસી''તિ પુચ્છિ. તં સુત્વા થેરો ''ઇદં નામ કત''ન્તિ અનાચિક્ખિત્વા માતુગામે દોસં પકાસેત્વા અત્તનો વીતરાગભાવેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ''**સુખં સુપન્તી**''તિઆદિના ગાથાદ્વયમાહ.

૧૩૭. તત્થ **સુખં સુપન્તિ મુનયો, યે ઇત્થીસુ ન બજ્ઝરે**તિ યે ઇત્થીસુ વિસયભૂતાસુ નિમિત્તભૂતાસુ વા રાગબન્ધનેન ન બજ્ઝન્તિ, તે મુનયો તપસ્સિનો સંયતિન્દ્રિયા સુખં સુપન્તિ સુખં વિહરન્તિ, નત્થિ તેસં દુક્ખન્તિ અધિપ્પાયો. ''સુપન્તી''તિ હિ નિદસ્સનમત્તમેતં. **સદા વે રક્ખિતબ્બાસૂ**તિ એકંસેન સબ્બકાલં રક્ખિતબ્બાસુ. ઇત્થિયો હિ સત્તભૂમિકે નિપ્પુરિસે પાસાદે ઉપરિભૂમિયં વસાપેત્વાપિ, કુચ્છિયં પક્ખિપિત્વાપિ ન સક્કા રક્ખિતું, તસ્મા તા કિટ્ઠાદિગાવિયો વિય સબ્બકાલં રક્ખણીયા હોન્તિ. બહુચિત્તતાય વા સામિકેન વત્થાલઙ્કારાનુપ્પદાનાદિના ચિત્તઞ્ઞથત્તતો સબ્બકાલં રક્ખિતબ્બા. સરીરસભાવં વા માલાગન્ધાદીહિ પટિચ્છાદનવસેન રક્ખિતબ્બચિત્તતાય રક્ખિતબ્બાતિ. **યાસુ સચ્ચં સુદુલ્લભ**ન્તિ યાસુ સચ્ચવચનં લદ્ધું ન સક્કા, ઇત્થિયો હિ અગ્ગિમ્પિ પવિસન્તિ, વિસમ્પિ ખાદન્તિ, સત્થમ્પિ આહરન્તિ, ઉબ્બન્ધિત્વાપિ કાલં કરોન્તિ, ન પન સચ્ચે ઠાતું સક્કોન્તિ. તસ્મા એવરૂપા ઇત્થિયો વજ્જેત્વા ઠિતા મુનયો સુખિતા વતાતિ દસ્સેતિ.

૧૩૮. ઇદાનિ યસ્સ અપ્પહીનત્તા એવરૂપાસુ ઇત્થીસુપિ બજ્ઝન્તિ, તસ્સ કામસ્સ અત્તનો સુપ્પહીનતં અચ્ચન્તનિટ્ઠિતતઞ્ચ દસ્સેન્તો દુતિયં ગાથમાહ. **વધં ચરિમ્હ તે કામા**તિ અમ્ભો કામ, તવ વધં અચ્ચન્તસમુચ્છેદં અરિયમગ્ગેન ચરિમ્હ, ''વધં ચરિમ્હસે''તિપિ પાઠો, વધાય પહાનાય મગ્ગબ્રહ્મચરિયં અચરિમ્હાતિ અત્થો. **અનણા દાનિ તે મય**ન્તિ ઇદાનિ અગ્ગમગ્ગાપત્તિતો પટ્ઠાય ઇણભાવકરાય પહીનત્તા કામ તે અનણા મયં, ન તુય્હં ઇણં ધારેમ. અવીતરાગો હિ રાગસ્સ વસે વત્તનતો તસ્સ ઇણં ધારેન્તો વિય હોતિ, વીતરાગો પન તં અતિક્કમિત્વા પરમેન ચિત્તિસ્સરિયેન સમન્નાગતો. અનણત્તા એવ **ગચ્છામ દાનિ નિબ્બાનં, યત્થ ગન્ત્વા ન સોચતિ** યસ્મિં નિબ્બાને ગમનહેતુ સબ્બસો સોકહેતૂનં અભાવતો ન સોચતિ, તં અનુપાદિસેસનિબ્બાનમેવ ઇદાનિ ગચ્છામ અનુપાપુણામાતિ અત્થો.

ગોતમત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. વસભત્થેરગાથાવણ્ણના

પુબ્બે હનતિ અત્તાનન્તિ આયસ્મતો વસભત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા નેક્ખમ્મજ્ઝાસયતાય ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા ચુદ્દસસહસ્સતાપસપરિવારો હિમવન્તસ્સ અવિદૂરે સમઙ્ગે નામ પબ્બતે અસ્સમં કારેત્વા વસન્તો ઝાનાભિઞ્ઞાયો નિબ્બત્તેત્વા તાપસાનં ઓવાદાનુસાસનિયો દેન્તો એકદિવસં એવં ચિન્તેસિ – ‘‘અહં ખો દાનિ ઇમેહિ તાપસેહિ સક્કતો ગરુકતો પૂજિતો વિહરામિ, મયા પન પૂજેતબ્બો ન ઉપલબ્ભતિ, દુક્ખો ખો પનાયં લોકે યદિદં અગરુવાસો’’તિ. એવં પન ચિન્તેત્વા પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારતાય પુરિમબુદ્ધાનં ચેતિયે અત્તના કતં પૂજાસક્કારં અનુસ્સરિત્વા ‘‘યંનૂનાહં પુરિમબુદ્ધે ઉદ્દિસ્સ પુલિનચેતિયં કત્વા પૂજં કરેય્ય’’ન્તિ હટ્ઠતુટ્ઠો ઇદ્ધિયા પુલિનથૂપં સુવણ્ણમયં માપેત્વા સુવણ્ણમયાદીહિ તિસહસ્સમત્તેહિ પુપ્ફેહિ દેવસિકં પૂજં કરોન્તો યાવતાયુકં પુઞ્ઞાનિ કત્વા અપરિહીનજ્ઝાનો કાલં કત્વા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો. તત્થપિ યાવતાયુકં ઠત્વા તતો ચુતો તાવતિંસે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વેસાલિયં લિચ્છવિરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા **વસભો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો ભગવતો વેસાલિગમને બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૫૭-૯૨) –

‘‘હિમવન્તસ્સાવિદૂરે, સમઙ્ગો નામ પબ્બતો;
અસ્સમો સુકતો મય્હં, પણ્ણસાલા સુમાપિતા.

‘‘નારદો નામ નામેન, જટિલો ઉગ્ગતાપનો;
ચતુદ્દસસહસ્સાનિ, સિસ્સા પરિચરન્તિ મં.

‘‘પટિસલ્લીનકો સન્તો, એવં ચિન્તેસહં તદા;
સબ્બો જનો મં પૂજેતિ, નાહં પૂજેમિ કિઞ્ચનં.

‘‘ન મે ઓવાદકો અત્થિ, વત્તા કોચિ ન વિજ્જતિ;
અનાચરિયુપજ્ઝાયો, વને વાસં ઉપેમહં.

‘‘ઉપાસમાનો યમહં, ગરુચિત્તં ઉપટ્ઠહે;
સો મે આચરિયો નત્થિ, વનવાસો નિરત્થકો.

‘‘આયાગં મે ગવેસિસ્સં, ગરું ભાવનિયં તથા;
સાવસ્સયો વસિસ્સામિ, ન કોચિ ગરહિસ્સતિ.

‘‘ઉત્તાનકૂલા નદિકા, સુપતિત્થા મનોરમા;
સંસુદ્ધપુલિનાકિણ્ણા, અવિદૂરે મમસ્સમં.

‘‘નદિં અમરિકં નામ, ઉપગન્ત્વાનહં તદા;
સંવડ્ઢયિત્વા પુલિનં, અકં પુલિનચેતિયં.

‘‘યે તે અહેસું સમ્બુદ્ધા, ભવન્તકરણા મુની;

તેસં એતાદિસો થૂપો, તં નિમિત્તં કરોમહં.

‘‘કરિત્વા પુલિનં થૂપં, સોવણ્ણં માપયિં અહં;
સોણ્ણકિઙ્કણિપુપ્ફાનિ, સહસ્સે તીણિ પૂજયિં.

‘‘સાયપાતં નમસ્સામિ, વેદજાતો કતઞ્જલી;
સમ્મુખા વિય સમ્બુદ્ધં, વન્દિં પુલિનચેતિયં.

‘‘યદા કિલેસા જાયન્તિ, વિતક્કા ગેહનિસ્સિતા;
સરામિ સુકતં થૂપં, પચ્ચવેક્ખામિ તાવદે.

‘‘ઉપનિસ્સાય વિહરં, સત્થવાહં વિનાયકં;
કિલેસે સંવસેય્યાસિ, ન યુત્તં તવ મારિસ.

‘‘સહ આવજ્જિતે થૂપે, ગારવં હોતિ મે તદા;
કુવિતક્કે વિનોદેસિં, નાગો તુત્તટ્ટિતો યથા.

‘‘એવં વિહરમાનં મં, મચ્ચુરાજાભિમદ્દથ;
તત્થ કાલઙ્કતો સન્તો, બ્રહ્મલોકમગચ્છહં.

‘‘યાવતાયું વસિત્વાન, તિદિવે ઉપપજ્જહં;
અસીતિક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જમકારયિં.

‘‘સતાનં તીણિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં;
પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘સોણ્ણકિઙ્કણિપુપ્ફાનં, વિપાકં અનુભોમહં;
ધાતીસતસહસ્સાનિ, પરિવારેન્તિ મં ભવે.

‘‘થૂપસ્સ પરિચિણ્ણત્તા, રજોજલ્લં ન લિમ્પતિ;
ગત્તે સેદા ન મુચ્ચન્તિ, સુપ્પભાસો ભવામહં.

‘‘અહો મે સુકતો થૂપો, સુદિટ્ઠામરિકા નદી;
થૂપં કત્વાન પુલિનં, પત્તોમ્હિ અચલં પદં.

‘‘કુસલં કત્તુકામેન, જન્તુના સારગાહિના;
નત્થિ ખેત્તં અખેત્તં વા, પટિપત્તીવ સાધકા.

‘‘યથાપિ બલવા પોસો, અણ્ણવંતરિતુસ્સહે;
પરિત્તં કટ્ઠમાદાય, પક્ખન્દેય્ય મહાસરં.

‘‘ઇમાહં કટ્ઠં નિસ્સાય, તરિસ્સામિ મહોદધિં;
ઉસ્સાહેન વીરિયેન, તરેય્ય ઉદધિં નરો.

‘‘તથેવ મે કતં કમ્મં, પરિત્તં થોકકઞ્ચ યં;
તં કમ્મં ઉપનિસ્સાય, સંસારં સમતિક્કમિં.

‘‘પચ્છિમે ભવે સમ્પત્તે, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
સાવત્થિયં પુરે જાતો, મહાસાલે સુઅડ્ઢકે.

‘‘સદ્ધા માતા પિતા મય્હં, બુદ્ધસ્સ સરણં ગતા;
ઉભો દિટ્ઠપદા એતે, અનુવત્તન્તિ સાસનં.

‘‘બોધિપપટિકં ગય્હ, સોણ્ણથૂપમકારયું;
સાયપાતં નમસ્સન્તિ, સક્યપુત્તસ્સ સમ્મુખા.

‘‘ઉપોસથમ્હિ દિવસે, સોણ્ણથૂપં વિનીહરું;
બુદ્ધસ્સ વણ્ણં કિત્તેન્તા, તિયામં વીતિનામયું.

‘‘સહ દિસ્વાનહં થૂપં, સરિં પુલિનચેતિયં;
એકાસને નિસીદિત્વા, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘ગવેસમાનો તં વીરં, ધમ્મસેનાપતિદ્દસં;
અગારા નિક્ખમિત્વાન, પબ્બજિં તસ્સ સન્તિકે.

‘‘જાતિયા સત્તવસ્સેન, અરહત્તમપાપુણિં;
ઉપસમ્પાદયી બુદ્ધો, ગુણમઞ્ઞાય ચક્ખુમા.

‘‘દારકેનેવ સન્તેન, કિરિયં નિટ્ઠિતં મયા;
કતં મે કરણીયજ્જ, સક્યપુત્તસ્સ સાસને.

‘‘સબ્બવેરભયાતીતો, સબ્બસઙ્ગાતિગો ઇસિ;
સાવકો તે મહાવીર, સોણ્ણથૂપસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા દાયકાનુગ્ગહં કરોન્તો તેહિ ઉપનીતે પચ્ચયે ન પટિક્ખિપતિ, યથાલદ્ધેયેવ પરિભુઞ્જતિ. તં પુથુજ્જના ‘‘અયં કાયદળ્હિબહુલો અરક્ખિતચિત્તો’’તિ મઞ્ઞમાના અવમઞ્ઞન્તિ. થેરો તં અગણેન્તોવ વિહરતિ. તસ્સ પન અવિદૂરે અઞ્ઞતરો કુહકભિક્ખુ પાપિચ્છો સમાનો અપ્પિચ્છો વિય સન્તુટ્ઠો વિય અત્તાનં દસ્સેન્તો લોકં વઞ્ચેન્તો વિહરતિ. મહાજનો તં અરહન્તં વિય સમ્ભાવેતિ. અથસ્સ સક્કો દેવાનમિન્દો તં પવત્તિં ઞત્વા થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા, ‘‘ભન્તે, કિં નામ કુહકો કરોતી’’તિ પુચ્છિ. થેરો પાપિચ્છં ગરહન્તો –

૧૩૯.‘‘પુબ્બે હનતિ અત્તાનં, પચ્છા હનતિ સો પરે;
સુહતં હન્તિ અત્તાનં, વીતંસેનેવ પક્ખિમા.

૧૪૦.‘‘ન બ્રાહ્મણો બહિવણ્ણો, અન્તોવણ્ણો હિ બ્રાહ્મણો;
યસ્મિં પાપાનિ કમ્માનિ, સ વે કણ્હો સુજમ્પતી’’તિ. – ગાથાદ્વયમાહ;

તત્થ **પુબ્બે હનતિ અત્તાનન્**તિ કુહકપુગ્ગલો અત્તનો કુહકવુત્તિયા લોકં વઞ્ચેન્તો પાપિચ્છતાદીહિ પાપધમ્મેહિ પઠમમેવ અત્તાનં હનતિ, અત્તનો કુસલકોટ્ઠાસં વિનાસેતિ. **પચ્છા હનતિ સો પરે**તિ સો કુહકો પઠમં તાવ વુત્તનયેન અત્તાનં હન્ત્વા પચ્છા પરે યેહિ ‘‘અયં ભિક્ખુ પેસલો અરિયો’’તિ વા સમ્ભાવેન્તેહિ કારા કતા, તે હનતિ તેસં કારાનિ અત્તનિ કતાનિ અમહપ્ફલાનિ કત્વા પચ્ચયવિનાસનેન વિનાસેતિ. સતિપિ કુહકસ્સ ઉભયહનને અત્તહનને પન અયં વિસેસોતિ દસ્સેન્તો આહ **સુહતં હન્તિ અત્તાનન્**તિ. સો કુહકો અત્તાનં હનન્તો સુહતં કત્વા હન્તિ વિનાસેતિ, યથા કિં? **વીતંસેનેવ પક્ખિમા**તિ, **વીતંસો**તિ દીપકસકુણો, તેન. **પક્ખિમા**તિ સાકુણિકો. યથા તેન વીતંસસકુણેન અઞ્ઞે સકુણે વઞ્ચેત્વા હનન્તો અત્તાનં ઇધ લોકેપિ હનતિ વિઞ્ઞુગરહસાવજ્જસભાવાદિના, સમ્પરાયં પન દુગ્ગતિપરિક્કિલેસેન હનતિયેવ, ન પન તે સકુણે પચ્છા હન્તું સક્કોતિ, એવં કુહકોપિ કોહઞ્ઞેન લોકં વઞ્ચેત્વા ઇધ લોકેપિ અત્તાનં હનતિ વિપ્પટિસારવિઞ્ઞુગરહાદીહિ, પરલોકેપિ દુગ્ગતિપરિક્કિલેસેહિ, ન પન તે પચ્ચયદાયકે અપાયદુક્ખં પાપેતિ. અપિચ કુહકો દક્ખિણાય અમહપ્ફલભાવકરણેનેવ દાયકં હનતીતિ વુત્તો, ન નિપ્ફલભાવકરણેન. વુત્તઞ્હેતં ભગવતા – ‘‘દુસ્સીલસ્સ મનુસ્સભૂતસ્સ દાનં દત્વા સહસ્સગુણા દક્ખિણા પાટિકઙ્ખિતબ્બા’’તિ (મ॰ નિ॰ ૩.૩૭૯). તેનાહ ‘‘**સુહતં હન્તિ અત્તાન**’’ન્તિ.

એવં બાહિરપરિમજ્જનમત્તે ઠિતા પુગ્ગલા સુદ્ધા નામ ન હોન્તિ, અબ્ભન્તરસુદ્ધિયા એવ પન સુદ્ધા હોન્તીતિ દસ્સેન્તો ‘‘**ન બ્રાહ્મણો**’’તિ દુતિયં ગાથમાહ. તસ્સત્થો – ઇરિયાપથસણ્ઠપનાદિબહિસમ્પત્તિમત્તેન બ્રાહ્મણો ન હોતિ. સમ્પત્તિઅત્થો હિ ઇધ **વણ્ણ**-સદ્દો. અબ્ભન્તરે પન સીલાદિસમ્પત્તિયા બ્રાહ્મણો હોતિ, ‘‘બાહિતપાપો **બ્રાહ્મણો**’’તિ કત્વા. તસ્મા ‘‘**યસ્મિં પાપાનિ** લામકાનિ **કમ્માનિ** સંવિજ્જન્તિ, એકંસેન સો **કણ્હો** નિહીનપુગ્ગલો’’તિ **સુજમ્પતિ**, દેવાનમિન્દ, જાનાહિ. તં સુત્વા સક્કો કુહકભિક્ખું તજ્જેત્વા ‘‘ધમ્મે વત્તાહી’’તિ ઓવદિત્વા સકટ્ઠાનમેવ ગતો.

વસભત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુકનિપાતે પઠમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. દુતિયવગ્ગો

૧. મહાચુન્દત્થેરગાથાવણ્ણના

સુસ્સૂસાતિ આયસ્મતો મહાચુન્દત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુમ્ભકારકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો કુમ્ભકારકમ્મેન જીવન્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો એકં મત્તિકાપત્તં સ્વાભિસઙ્ખતં કત્વા ભગવતો અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે નાલકગામે રૂપસારિયા બ્રાહ્મણિયા પુત્તો સારિપુત્તત્થેરસ્સ કનિટ્ઠભાતા હુત્વા નિબ્બત્તિ, **ચુન્દો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો ધમ્મસેનાપતિં

અનુપબ્બજિત્વા તં નિસ્સાય વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ઘટેન્તો વાયમન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૩૯-૫૦) –

"નગરે હંસવતિયા, કુમ્ભકારો અહોસહં;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, ઓઘતિણ્ણમનાસવં.

"સુકતં મત્તિકાપત્તં, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં;
પત્તં દત્વા ભગવતો, ઉજુભૂતસ્સ તાદિનો.

"ભવે નિબ્બત્તમાનોહં, સોણ્ણથાલે લભામહં;
રૂપિમયે ચ સોવણ્ણે, તટ્ટિકે ચ મણીમયે.

"પાતિયો પરિભુઞ્જામિ, પુઞ્ઞકમ્મસ્સિદં ફલં;
યસાનઞ્ચ ધનાનઞ્ચ, અગ્ગભૂતો ચ હોમહં.

"યથાપિ ભદ્દકે ખેત્તે, બીજં અપ્પમ્પિ રોપિતં;
સમ્માધારં પવેચ્છન્તે, ફલં તોસેતિ કસ્સકં.

"તથેવિદં પત્તદાનં, બુદ્ધખેત્તમ્હિ રોપિતં;
પીતિધારે પવસ્સન્તે, ફલં મં તોસયિસ્સતિ.

"યાવતા ખેત્તા વિજ્જન્તિ, સઙ્ઘાપિ ચ ગણાપિ ચ;
બુદ્ધખેત્તસમો નત્થિ, સુખદો સબ્બપાણિનં.

"નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
એકપત્તં દદિત્વાન, પત્તોમ્હિ અચલં પદં.

"એકનવુતિતો કપ્પે, યં પત્તમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પત્તદાનસ્સિદં ફલં.

"કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન"ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા અત્તના પટિલદ્ધસમ્પત્તિયા કારણભૂતં ગરૂપનિસ્સયં વિવેકવાસઞ્ચ કિત્તેન્તો –

૧૪૧."સુસ્સૂસા સુતવદ્ધની, સુતં પઞ્ઞાય વદ્ધનં;
પઞ્ઞાય અત્થં જાનાતિ, ઞાતો અત્થો સુખાવહો.

૧૪૨."સેવેથ પન્તાનિ સેનાસનાનિ, ચરેય્ય સંયોજનવિપ્પમોક્ખં;
સચે રતિં નાધિગચ્છેય્ય તત્થ, સઙ્ઘે વસે રક્ખિતત્તો સતીમા"તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **સુસ્સૂસા**તિ સોતબ્બયુત્તસ્સ સબ્બસુતસ્સ સોતુમિચ્છા, ગરુસન્નિવાસોપિ. દિટ્ઠધમ્મિકાદિભેદઞ્હિ અત્થં સોતુમિચ્છન્તેન કલ્યાણમિત્તે ઉપસઙ્કમિત્વા વત્તકરણેન પયિરુપાસિત્વા યદા તે પયિરુપાસનાય આરાધિતચિત્તા કઞ્ચિ ઉપનિસીદિતુકામા હોન્તિ, અથ ને ઉપનિસીદિત્વા અધિગતાય સોતુમિચ્છાય ઓહિતસોતેન સોતબ્બં હોતીતિ ગરુસન્નિવાસોપિ સુસ્સૂસાહેતુતાય ''સુસ્સૂસા''તિ વુચ્ચતિ. સા પનાયં સુસ્સૂસા સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદિપટિસંયુત્તં સુતં તંસમઙ્ગિનો પુગ્ગલસ્સ વડ્ઢેતિ બ્રૂહેતીતિ **સુતવદ્ધની**, બાહુસચ્ચકારીતિ અત્થો. **સુતં પઞ્ઞાય વદ્ધન**ન્તિ યં તં ''સુતધરો સુતસન્નિચયો''તિ (મ॰ નિ॰ ૧.૩૩૯; અ॰ નિ॰ ૪.૨૨) ''ઇધેકચ્ચસ્સ બહુકં સુતં હોતિ સુત્તં ગેય્યં વેય્યાકરણ''ન્તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૬) ચ એવમાદિના નયેન વુત્તં બાહુસચ્ચં, તં અકુસલપ્પહાનકુસલાધિગમનહેતુભૂતં પઞ્ઞં વદ્ધેતીતિ સુતં પઞ્ઞાય વદ્ધનં, વુત્તઞ્હેતં ભગવતા –

> ''સુતાવુધો ખો, ભિક્ખવે, અરિયસાવકો અકુસલં પજહતિ, કુસલં ભાવેતિ, સાવજ્જં પજહતિ, અનવજ્જં ભાવેતિ, સુદ્ધં અત્તાનં પરિહરતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૭.૬૭).

પઞ્ઞાય અત્થં જાનાતીતિ બહુસ્સુતો સુતમયઞાણે ઠિતો તં પટિપત્તિં પટિપજ્જન્તો સુતાનુસારેન અત્થૂપપરિક્ખાય ધમ્મનિજ્ઝાનેન ભાવનાય ચ લોકિયલોકુત્તરભેદં દિટ્ઠધમ્માદિવિભાગં દુક્ખાદિવિભાગઞ્ચ અત્થં યથાભૂતં પજાનાતિ ચ પટિવિજ્ઝતિ ચ, તેનાહ ભગવા –

> ''સુતસ્સ યથાપરિયત્તસ્સ અત્થમઞ્ઞાય ધમ્મમઞ્ઞાય ધમ્માનુધમ્મપ્પટિપન્નો હોતી''તિ (અ॰ નિ॰ ૪.૬).

> ''ધતાનં ધમ્માનં અત્થં ઉપપરિક્ખતિ, અત્થં ઉપપરિક્ખતો ધમ્મા નિજ્ઝાનં ખમન્તિ, ધમ્મનિજ્ઝાનક્ખન્તિયા સતિ છન્દો જાયતિ, છન્દજાતો ઉસ્સહતિ, ઉસ્સહિત્વા તુલેતિ, તુલયિત્વા પદહતિ, પહિતત્તો સમાનો કાયેન ચેવ પરમસચ્ચં સચ્છિકરોતિ, પઞ્ઞાય ચ નં અતિવિજ્ઝ પસ્સતી''તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૪૩૨) ચ.

ઞાતો અત્થો સુખાવહોતિ યથાવુત્તો દિટ્ઠધમ્મિકાદિઅત્થો ચેવ દુક્ખાદિઅત્થો ચ યાથાવતો ઞાતો અધિગતો લોકિયલોકુત્તરભેદં સુખં આવહતિ નિપ્ફાદેતીતિ અત્થો.

ઠિતાય ભાવનાપઞ્ઞાય સુતમત્તેનેવ ન સિજ્ઝતીતિ તસ્સા પટિપજ્જનવિધિં દસ્સેન્તો ''**સેવેથ...પે॰... વિપ્પમોક્ખ**''ન્તિ આહ. તત્થ **સેવેથ પન્તાનિ સેનાસનાની**તિ કાયવિવેકમાહ. તેન સંયોજનપ્પહાનસ્સ ચ વક્ખમાનત્તા વિવેકારહસ્સેવ વિવેકવાસોતિ સીલસંવરાદયો ઇધ અવુત્તસિદ્ધા વેદિતબ્બા. **ચરેય્ય સંયોજનવિપ્પમોક્ખ**ન્તિ યથા સંયોજનેહિ ચિત્તં વિપ્પમુચ્ચતિ, તથા વિપસ્સનાભાવનં મગ્ગભાવનઞ્ચ ચરેય્ય પટિપજ્જેય્યાતિ અત્થો. **સચે રતિં નાધિગચ્છેય્ય તત્થા**તિ તેસુ પન્તસેનાસનેસુ યથાલદ્ધેસુ અધિકુસલધમ્મેસુ ચ રતિં પુબ્બેનાપરં વિસેસસ્સ અલાભતો અભિરતિં ન લભેય્ય, **સઙ્ઘે** ભિક્ખુસમૂહે **રક્ખિતત્તો** કમ્મટ્ઠાનપરિગણ્હનતો રક્ખિતચિત્તો છસુ દ્વારેસુ સતિઆરક્ખાય ઉપટ્ઠપનેન **સતિમા વસેય્ય** વિહરેય્ય, એવં વિહરન્તસ્સ ચ અપિ નામ સંયોજનવિપ્પમોક્ખો ભવેય્યાતિ અધિપ્પાયો.

મહાચુન્દત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. જોતિદાસત્થેરગાથાવણ્ણના

યે ખો તેતિ આયસ્મતો જોતિદાસત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં પિણ્ડાય ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો કાસુમારિકફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે પાદિયત્થજનપદે વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **જોતિદાસો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્વા ઘરમાવસન્તો એકદિવસં મહાકસ્સપત્થેરં અત્તનો ગામે પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો ભોજેત્વા થેરસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા અત્તનો ગામસમીપે પબ્બતે મહન્તં વિહારં કારેત્વા થેરં તત્થ વાસેત્વા ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહન્તો થેરસ્સ ધમ્મદેસનાય પટિલદ્ધસંવેગો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૫૧-૫૬) –

> ‘‘કણિકારંવ જોતન્તં, નિસિન્નં પબ્બતન્તરે;
> અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, લોકજેટ્ઠં નરાસભં.
>
> ‘‘પસન્નચિત્તો સુમનો, સિરે કત્વાન અઞ્જલિં;
> કાસુમારિકમાદાય, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં.
>
> ‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા તીણિ પિટકાનિ ઉગ્ગહેત્વા વિસેસતો વિનયપિટકે સુકુસલભાવં પત્વા દસવસ્સિકો પરિસુપટ્ઠાકો ચ હુત્વા બહૂહિ ભિક્ખૂહિ સદ્ધિં ભગવન્તં વન્દિતું સાવત્થિં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે અદ્ધાનપરિસ્સમવિનોદનત્થં તિત્થિયાનં આરામં પવિસિત્વા એકમન્તં નિસિન્નો એકં પઞ્ચતપં તપન્તં બ્રાહ્મણં દિસ્વા, ‘‘કિં, બ્રાહ્મણ, અઞ્ઞસ્મિં તપનીયે અઞ્ઞં તપતી’’તિ આહ. તં સુત્વા બ્રાહ્મણો કુપિતો, ‘‘ભો, મુણ્ડક, કિં અઞ્ઞં તપનીય’’ન્તિ આહ. થેરો તસ્સ –

> ‘‘કોપો ચ ઇસ્સા પરહેઠના ચ, માનો ચ સારમ્ભમદો પમાદો;
> તણ્હા અવિજ્જા ભવસઙ્ગતી ચ, તે તપ્પનીયા ન હિ રૂપખન્ધો’’તિ. –

ગાથાય ધમ્મં દેસેસિ. તં સુત્વા સો બ્રાહ્મણો તસ્મિં તિત્થિયારામે સબ્બે અઞ્ઞતિત્થિયા ચ થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિંસુ. થેરો તેહિ સદ્ધિં સાવત્થિં ગન્ત્વા ભગવન્તં વન્દિત્વા કતિપાહં તત્થ વસિત્વા અત્તનો જાતિભૂમિંયેવ ગતો દસ્સનત્થં ઉપગતેસુ ઞાતકેસુ નાનાલદ્ધિકે યઞ્ઞસુદ્ધિકે ઓવદન્તો –

> **૧૪૩**.‘‘યે ખો તે વેઠમિસ્સેન, નાનત્તેન ચ કમ્મુના;
> મનુસ્સે ઉપરુન્ધન્તિ, ફરુસૂપક્કમા જના;
> તેપિ તત્થેવ કીરન્તિ, ન હિ કમ્મં પનસ્સતિ.
>
> **૧૪૪**.‘‘યં કરોતિ નરો કમ્મં, કલ્યાણં યદિ પાપકં;

તસ્સ તસ્સેવ દાયાદો, યં યં કમ્મં પકુબ્બતી''તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **યે**તિ અનિયમુદ્દેસો. **તે**તિ અનિયમતો એવ પટિનિદ્દેસો. પદદ્વયસ્સાપિ ''જના''તિ ઇમિના સમ્બન્ધો. **ખો**તિ નિપાતમત્તં. **વેઠમિસ્સેના**તિ વરત્તખણ્ડાદિના સીસાદીસુ વેઠદાનેન. ''વેધમિસ્સેના''તિપિ પાળિ, સો એવત્થો. **નાનત્તેન ચ કમ્મુના**તિ હનનઘાતનહત્થપાદાદિચ્છેદનેન ખુદ્દકસેળદાનાદિના ચ નાનાવિધેન પરૂપઘાતકમ્મેન. **મનુસ્સે**તિ નિદસ્સનમત્તં, તસ્મા યે કેચિ સત્તેતિ અધિપ્પાયો. **ઉપરુન્ધન્તી**તિ વિબાધેન્તિ. **ફરુસૂપક્કમા**તિ દારુણપયોગા, કુરૂરકમ્મન્તાતિ અત્થો. **જના**તિ સત્તા. **તેપિ તત્થેવ કીરન્તી**તિ તે વુત્તપ્પકારા પુગ્ગલા યાહિ કમ્મકારણાહિ અઞ્ઞે બાધિંસુ. **તત્થેવ** તાસુયેવ કારણાસુ સયમ્પિ કીરન્તિ પક્ખિપીયન્તિ, તથારૂપંયેવ દુક્ખં અનુભવન્તીતિ અત્થો. ''તથેવ કીરન્તી''તિ ચ પાઠો, યથા સયં અઞ્ઞેસં દુક્ખં અકંસુ, તથેવ અઞ્ઞેહિ કરીયન્તિ, દુક્ખં પાપીયન્તીતિ અત્થો, કસ્મા? **ન હિ કમ્મં પનસ્સતિ** કમ્મઞ્હિ એકન્તં ઉપચિતં વિપાકં અદત્વા ન વિગચ્છતિ, અવસેસપચ્ચયસમવાયે વિપચ્ચતેવાતિ અધિપ્પાયો.

ઇદાનિ ''ન હિ કમ્મં પનસ્સતી''તિ સઙ્ખેપતો વુત્તમત્થં વિભજિત્વા સત્તાનં કમ્મસ્સકતં વિભાવેતું ''**યં કરોતી**''તિ ગાથં અભાસિ. તસ્સત્થો **યં કમ્મં કલ્યાણં** કુસલં, **યદિ** વા **પાપકં** અકુસલં સત્તો **કરોતિ**, કરોન્તો ચ તત્થ **યં કમ્મં** યથા ફલદાનસમત્થં હોતિ, તથા **પકુબ્બતિ** ઉપચિનોતિ. **તસ્સ તસ્સેવ દાયાદો**તિ તસ્સ તસ્સેવ કમ્મફલસ્સ ગણ્હનતો તેન તેન કમ્મેન દાતબ્બવિપાકસ્સ ભાગી હોતીતિ અત્થો. તેનાહ ભગવા – ''કમ્મસ્સકા, માણવ, સત્તા કમ્મદાયાદા''તિઆદિ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૮૯). ઇમા ગાથા સુત્વા થેરસ્સ ઞાતકા કમ્મસ્સકતાયં પતિટ્ઠહિંસૂતિ.

જોતિદાસત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. હેરઞ્ઞકાનિત્થેરગાથાવણ્ણના

અચ્ચયન્તિ અહોરત્તાતિ આયસ્મતો હેરઞ્ઞકાનિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો પરેસં ભતકો હુત્વા જીવન્તો એકદિવસં સુજાતસ્સ નામ સત્થુસાવકસ્સ પંસુકૂલં પરિયેસન્તસ્સ ઉપડ્ઢદુસ્સં પરિચ્ચજિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તાવતિંસેસુ નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરઞ્ઞો ગામભોજકસ્સ ચોરવોસાસકસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **હેરઞ્ઞકાની**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો પિતુ અચ્ચયેન રઞ્ઞા તસ્મિંયેવ ગામભોજકટ્ઠાને ઠપિતો જેતવનપટિગ્ગહણે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો અત્તનો કનિટ્ઠસ્સ તં ઠાનન્તરં દાપેત્વા રાજાનં આપુચ્છિત્વા પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૩૧-૪૦) –

''પદુમુત્તરભગવતો, સુજાતો નામ સાવકો;
પંસુકૂલં ગવેસન્તો, સઙ્કારે ચરતે તદા.

''નગરે હંસવતિયા, પરેસં ભતકો અહં;
ઉપડ્ઢદુસ્સં દત્વાન, સિરસા અભિવાદયિં.

''તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;

જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘તેત્તિંસક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જમકારયિં;
સત્તસત્તતિક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં.

‘‘પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં;
ઉપડ્ઢદુસ્સદાનેન, મોદામિ અકુતોભયો.

‘‘ઇચ્છમાનો ચહં અજ્જ, સકાનનં સપબ્બતં;
ખોમદુસ્સેહિ છાદેય્યં, અડ્ઢદુસ્સસ્સિદં ફલં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં દાનમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, અડ્ઢદુસ્સસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો કનિટ્ઠભાતરં તતો કમ્મતો નિવત્તેતુકામો તસ્મિંયેવ કમ્મે અભિરતં દિસ્વા તં ચોદેન્તો –

૧૪૫.‘‘અચ્ચયન્તિ અહોરત્તા, જીવિતં ઉપરુજ્ઝતિ;
આયુ ખીયતિ મચ્ચાનં, કુન્નદીનંવ ઓદકં.

૧૪૬.‘‘અથ પાપાનિ કમ્માનિ, કરં બાલો ન બુજ્ઝતિ;
પચ્છાસ્સ કટુકં હોતિ, વિપાકો હિસ્સ પાપકો’’તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **અચ્ચયન્તી**તિ અતિક્કમન્તિ, લહું લહું અપગચ્છન્તીતિ અત્થો. **અહોરત્તા**તિ રત્તિન્દિવા. **જીવિતં ઉપરુજ્ઝતી**તિ જીવિતિન્દ્રિયઞ્ચ ખણિકનિરોધવસેન નિરુજ્ઝતિ. વુત્તઞ્હિ ‘‘ખણે ખણે, ત્વં ભિક્ખુ, જાયસિ ચ જિય્યસિ ચ મિય્યસિ ચ ચવસિ ચ ઉપપજ્જસિ ચા’’તિ. **આયુ ખીયતિ મચ્ચાન**ન્તિ મરિતબ્બસભાવત્તા **મચ્ચા**તિ લદ્ધનામાનં ઇમેસં સત્તાનં **આયુ** ‘‘યો ચિરં જીવતિ, સો વસ્સસતં અપ્પં વા ભિય્યો’’તિ (દી॰ નિ॰ ૨.૯૧; સં॰ નિ॰ ૨.૧૪૩; અ॰ નિ॰ ૭.૭૪) એવં પરિચ્છિન્નકાલપરમાયુ **ખીયતિ** ખયઞ્ચ સમ્ભેદઞ્ચ ગચ્છતિ, યથા કિં? **કુન્નદીનંવ ઓદકં** યથા નામ કુન્નદીનં પબ્બતેય્યાનં ખુદ્દકનદીનં ઉદકં ચિરં ન તિટ્ઠતિ, લહુતરં ખીયતિ, આગતમત્તંયેવ વિગચ્છતિ, એવં સત્તાનં આયુ લહુતરં ખીયતિ ખયં ગચ્છતિ. એત્થ ચ ઉદકમેવ ‘‘ઓદક’’ન્તિ વુત્તં, યથા મનોયેવ માનસન્તિ.

અથ પાપાનિ કમ્માનિ, કરં બાલો ન બુજ્ઝતીતિ એવં સંસારે અનિચ્ચેપિ સમાને બાલો લોભવસેન વા કોધવસેન વા પાપાનિ કમ્માનિ કરોતિ, કરોન્તોપિ ન બુજ્ઝતિ, પાપં કરોન્તો ચ ‘‘પાપં કરોમી’’તિ અબુજ્ઝનકો નામ નત્થિ, ‘‘ઇમસ્સ કમ્મસ્સ એવરૂપો દુક્ખો વિપાકો’’તિ પન અજાનનતો ‘‘ન બુજ્ઝતી’’તિ વુત્તં. **પચ્છાસ્સ કટુકં હોતી**તિ યદિપિ પાપસ્સ કમ્મસ્સ આયૂહનક્ખણે ‘‘ઇમસ્સ કમ્મસ્સ એવરૂપો વિપાકો’’તિ ન બુજ્ઝતિ, તતો પચ્છા

પન નિરયાદીસુ નિબ્બત્તસ્સ અસ્સ બાલસ્સ કટુકં અનિટ્ઠં દુક્ખમેવ હોતિ. **વિપાકો હિસ્સ પાપકો** યસ્મા અસ્સ પાપકમ્મસ્સ નામ વિપાકો પાપકો નિહીનો અનિટ્ઠો એવાતિ. ઇમં પન ઓવાદં સુત્વા થેરસ્સ કનિટ્ઠભાતા રાજાનં આપુચ્છિત્વા પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ સદત્થં નિપ્ફાદેસિ.

હેરઞ્ઞકાનિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. સોમમિત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

પરિત્તં દારુન્તિ આયસ્મતો સોમમિત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો બુદ્ધગુણે સુત્વા પસન્નમાનસો એકદિવસં કિંસુકરુક્ખં પુપ્ફિતં દિસ્વા પુપ્ફાનિ ગહેત્વા સત્થારં ઉદ્દિસ્સ આકાસે ખિપિત્વા પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે બારાણસિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સોમમિત્તો**તિ લદ્ધનામો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ હુત્વા વિમલેન નામ થેરેન કતપરિચયત્તા અભિણ્હં તસ્સ સન્તિકં ગચ્છન્તો ધમ્મં સુત્વા સાસને લદ્ધપ્પસાદો પબ્બજિત્વા લદ્ધૂપસમ્પદો વત્તપટિવત્તં પૂરેન્તો વિચરતિ. વિમલત્થેરો પન કુસીતો મિદ્ધબહુલો રત્તિન્દિવં વીતિનામેતિ. સોમમિત્તો ''કુસીતં નામ નિસ્સાય કો ગુણો''તિ તં પહાય મહાકસ્સપત્થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા તસ્સ ઓવાદે ઠત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૨૫-૩૦) –

''કિંસુકં પુપ્ફિતં દિસ્વા, પગ્ગહેત્વાન અઞ્જલિં;
બુદ્ધસેટ્ઠં સરિત્વાન, આકાસે અભિપૂજયિં.

''તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
નાગોવ બન્ધનં છેત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

''સ્વાગતં વત મે આસિ, મમ બુદ્ધસ્સ સન્તિકે;
તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમલત્થેરં ઓવાદેન તજ્જેન્તો –

૧૪૭.''પરિત્તં દારુમારુય્હ, યથા સીદે મહણ્ણવે;
એવં કુસીતમાગમ્મ, સાધુજીવીપિ સીદતિ;
તસ્મા તં પરિવજ્જેય્ય, કુસીતં હીનવીરિયં.

૧૪૮.“પવિવિત્તેહિ અરિયેહિ, પહિતત્તેહિ ઝાયિભિ;
નિચ્ચં આરદ્ધવીરિયેહિ, પણ્ડિતેહિ સહાવસે”તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **પરિત્તં દારુમારુય્હ, યથા સીદે મહણ્ણવે**તિ પેસલોપિ કુલપુત્તો કુસીતં અલસપુગ્ગલં નિસ્સાય સીદતિ સંસારે પતતિ, ન તસ્સ પારં નિબ્બાનં ગચ્છતિ. યસ્મા એતદેવં, **તસ્મા તં** અધિકુસલધમ્મવસેન સીસં અનુક્ખિપિત્વા કુચ્છિતં સીદનતો **કુસીતં** વીરિયારમ્ભાભાવતો **હીનવીરિયં** પુગ્ગલં સબ્બથા વજ્જેય્ય, ન તસ્સ દિટ્ઠાનુગતિં આપજ્જેય્યાતિ અત્થો.

એવં પુગ્ગલાધિટ્ઠાનાય ગાથાય કોસજ્જે આદીનવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ વીરિયારમ્ભે આનિસંસે દસ્સેતું “**પવિવિત્તેહી**”તિઆદિ વુત્તં. તસ્સત્થો – યે પન કાયવિવેકસમ્ભવેન **પવિવિત્તા**, તતો એવ કિલેસેહિ આરકત્તા **અરિયા**, નિબ્બાનં પતિપેસિતત્તતાય **પહિતત્તા** આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનવસેન લક્ખણૂપનિજ્ઝાનવસેન ચ **ઝાયિનો**, સબ્બકાલં પગ્ગહિતવીરિયતાય **આરદ્ધવીરિયા**, લોકિયલોકુત્તરભેદાય પઞ્ઞાય સમન્નાગતત્તા **પણ્ડિતા**, તેહિયેવ **સહ** આવસેય્ય સદત્થં નિપ્ફાદેતુકામો સંવસેય્યાતિ. તં સુત્વા વિમલત્થેરો સંવિગ્ગમાનસો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા સદત્થં આરાધેસિ. સ્વાયમત્થો પરતો આગમિસ્સતિ.

સોમમિત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સબ્બમિત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

જનો જનમ્હિ સમ્બદ્ધોતિ આયસ્મતો સબ્બમિત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો દ્વાનવુતે કપ્પે તિસ્સસ્સ ભગવતો કાલે નેસાદકુલે નિબ્બત્તિત્વા વનચારિકો હુત્વા વને મિગે વધિત્વા મંસં ખાદન્તો જીવતિ. અથસ્સ ભગવા અનુગ્ગણ્હનત્થં વસનટ્ઠાનસમીપે તીણિ પદચેતિયાનિ દસ્સેત્વા પક્કામિ. સો અતીતકાલે સમ્માસમ્બુદ્ધેસુ કતપરિચયત્તા ચક્કઙ્કિતાનિ દિસ્વા પસન્નમાનસો કોરણ્ડપુપ્ફેહિ પૂજં કત્વા તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તાવતિંસભવને નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિનગરે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ, **સબ્બમિત્તો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો જેતવનપટિગ્ગહણે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો વસ્સં ઉપગન્ત્વા વુટ્ઠવસ્સો ભગવન્તં વન્દિતું સાવત્થિં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે માગવિકેહિ ઓડ્ડિતે પાસે મિગપોતકં બદ્ધં અદ્દસ. માતા પનસ્સ મિગી પાસં અપ્પવિટ્ઠાપિ પુત્તસિનેહેન દૂરં ન ગચ્છતિ, મરણભયેન પાસસમીપમ્પિ ન ઉપગચ્છતિ મિગપોતકો ચ ભીતો ઇતો ચિતો ચ પરિવત્તેન્તો કરુણં વિલપતિ, તં દિસ્વા થેરો , “અહો સત્તાનં સ્નેહહેતુકં દુક્ખ”ન્તિ ગચ્છન્તો તતો પરં સમ્બહુલે ચોરે એકં પુરિસં જીવગાહં ગહેત્વા પલાલવેણિયા સરીરં વેઠેત્વા ઝાપેન્તે, તઞ્ચ મહાવિરવં વિરવન્તં દિસ્વા તદુભયં નિસ્સાય સઞ્જાતસંવેગો તેસં ચોરાનં સુણન્તાનંયેવ –

૧૪૯.“જનો જનમ્હિ સમ્બદ્ધો, જનમેવસ્સિતો જનો;
જનો જનેન હેઠીયતિ, હેઠેતિ ચ જનો જનં.

૧૫૦.“કો હિ તસ્સ જનેનત્થો, જનેન જનિતેન વા;
જનં ઓહાય ગચ્છં તં, હેઠયિત્વા બહું જન”ન્તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **જનો**તિ અન્ધબાલજનો. **જનમ્હી**તિ અઞ્ઞે જને. **સમ્બદ્ધો**તિ તણ્હાબન્ધનેન બદ્ધો. ‘‘અયં મે પુત્તો, માતા’’તિઆદિના પટિબદ્ધો. અયમેવ વા પાઠો, ‘‘ઇમે મં પોસેન્તિ, અહં ઇમે નિસ્સાય જીવામી’’તિ પટિબદ્ધચિત્તોતિ અત્થો. **જનમેવસ્સિતો જનો**તિ ‘‘અયં મે પુત્તો, ધીતા’’તિઆદિના અઞ્ઞમેવ જનં અઞ્ઞો જનો અસ્સિતો તણ્હાય અલ્લીનો પરિગ્ગય્હ ઠિતો. **જનો જનેન હેઠીયતિ, હેઠેતિ ચ જનો જન**ન્તિ કમ્મસ્સકતાય યથાભૂતાવબોધસ્સ ચ અભાવતો અજ્ઝુપેક્ખનં અકત્વા લોભવસેન યથા જનો જનં અસ્સિતો, એવં દોસવસેન જનો જનેન હેઠીયતિ વિબાધીયતિ. ‘‘તયિદં મય્હંવ ઉપરિ હેઠનફલવસેન પરિપતિસ્સતી’’તિ અજાનન્તો હેઠેતિ ચ જનો જનં.

કો હિ તસ્સ જનેનત્થોતિ તસ્સ અઞ્ઞજનસ્સ અઞ્ઞેન જનેન તણ્હાવસેન અસ્સિતેન દોસવસેન હેઠિતેન વા કો અત્થો. **જનેન જનિતેન વા**તિ માતાપિતા હુત્વા તેન અઞ્ઞેન જનેન જનિતેન વા કો અત્થો. **જનં ઓહાય ગચ્છં તં, હેઠયિત્વા બહું જન**ન્તિ યસ્મા સંસારે ચરતો જનસ્સ અયમેવાનુરૂપા પટિપત્તિ, તસ્મા તં જનં, તસ્સ ચ બાધિકા યા સા તણ્હા ચ, યો ચ સો દોસો એવ બહું જનં બાધયિત્વા ઠિતો, તઞ્ચ ઓહાય સબ્બસો પહાય પરિચ્ચજિત્વા ગચ્છં, તેહિ અનુપદ્દુતં ઠાનં ગચ્છેય્યં પાપુણેય્યન્તિ અત્થો. એવં પન વત્વા થેરો તાવદેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તમપાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૧૫-૨૪) –

‘‘વનકમ્મિકો પુરે આસિં, પિતુમાતુમતેનહં;
પસુમારેન જીવામિ, કુસલં મે ન વિજ્જતિ.

‘‘મમ આસયસામન્તા, તિસ્સો લોકગ્ગનાયકો;
પદાનિ તીણિ દસ્સેસિ, અનુકમ્પાય ચક્ખુમા.

‘‘અક્કન્તે ચ પદે દિસ્વા, તિસ્સનામસ્સ સત્થુનો;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, પદે ચિત્તં પસાદયિં.

‘‘કોરણ્ડં પુપ્ફિતં દિસ્વા, પાદપં ધરણીરુહં;
સકોસકં ગહેત્વાન, પદસેટ્ઠમપૂજયિં.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘યં યં યોનુપપજ્જામિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
કોરણ્ડકછવિ હોમિ, સુપ્પભાસો ભવામહં.

‘‘દ્વેનવુતે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પદપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

તે પન ચોરા થેરસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા સંવેગજાતા પબ્બજિત્વા ધમ્માનુધમ્મં પટિપજ્જિંસૂતિ.

સબ્બમિત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. મહાકાળત્થેરગાથાવણ્ણના

કાળી ઇત્થીતિ આયસ્મતો મહાકાળત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો કેનચિદેવ કરણીયેન અરઞ્ઞં ગતો તત્થ અઞ્ઞતરસ્સ રુક્ખસ્સ સાખાય ઓલમ્બમાનં પંસુકૂલચીવરં દિસ્વા ''અરિયદ્ધજો ઓલમ્બતી''તિ પસન્નચિત્તો કિઙ્કણિપુપ્ફાનિ ગહેત્વા પંસુકૂલં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સેતબ્યનગરે સત્થવાહકુલે નિબ્બત્તિત્વા **મહાકાળો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્વા ઘરાવાસં વસન્તો પઞ્ચહિ સકટસતેહિ ભણ્ડં ગહેત્વા વાણિજ્જવસેન સાવત્થિં ગતો એકમન્તં સકટસત્થં નિવેસેત્વા અદ્ધાનપરિસ્સમં વિનોદેત્વા અત્તનો પરિસાય સદ્ધિં નિસિન્નો સાયન્હસમયં ગન્ધમાલાદિહત્થે ઉપાસકે જેતવનં ગચ્છન્તે દિસ્વા સયમ્પિ તેહિ સદ્ધિં વિહારં ગન્ત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સોસાનિકઙ્ગં અધિટ્ઠાય સુસાને વસતિ. અથેકદિવસં **કાળી** નામ એકા ઇત્થી છવડાહિકા થેરસ્સ કમ્મટ્ઠાનત્થાય અચિરમતસરીરં ઉભો સત્થી ભિન્દિત્વા ઉભો ચ બાહૂ ભિન્દિત્વા સીસઞ્ચ દધિથાલકં વિય ભિન્દિત્વા સબ્બં અઙ્ગપચ્ચઙ્ગં સમ્બન્ધમેવ કત્વા થેરસ્સ ઓલોકેતું યોગ્યટ્ઠાને ઠપેત્વા એકમન્તં નિસીદિ. થેરો તં દિસ્વા અત્તાનં ઓવદન્તો –

૧૫૧.''કાળી ઇત્થી બ્રહતી ધઙ્કરૂપા, સત્થિઞ્ચ ભેત્વા અપરઞ્ચ સત્થિં;
બાહઞ્ચ ભેત્વા અપરઞ્ચ બાહં, સીસઞ્ચ ભેત્વા દધિથાલકંવ;
એસા નિસિન્ના અભિસન્દહિત્વા.

૧૫૨.''યો વે અવિદ્વા ઉપધિં કરોતિ, પુનપ્પુનં દુક્ખમુપેતિ મન્દો;
તસ્મા પજાનં ઉપધિં ન કયિરા, માહં પુન ભિન્નસિરો સયિસ્સ''ન્તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **કાળી**તિ તસ્સા નામં, કાળવણ્ણત્તા વા એવં વુત્તં. **બ્રહતી**તિ મહાસરીરા આરોહપરિણાહવતી. **ધઙ્કરૂપા**તિ કાળવણ્ણત્તા એવ કાકસદિસરૂપા. **સત્થિઞ્ચ ભેત્વા**તિ મતસરીરસ્સ સત્થિં જણ્ણુભેદનેન ભઞ્જિત્વા. **અપરઞ્ચ સત્થિ**ન્તિ ઇતરઞ્ચ સત્થિં ભઞ્જિત્વા. **બાહઞ્ચ ભેત્વા**તિ બાહટ્ઠિઞ્ચ અગ્ગબાહટ્ઠાનેયેવ ભઞ્જિત્વા. **સીસઞ્ચ ભેત્વા દધિથાલકંવા**તિ મતસરીરસ્સ સીસં ભિન્દિત્વા ભિન્નત્તા એવ લેડ્ડુદણ્ડાદીહિ પગ્ઘરન્તં દધિથાલકં વિય, પગ્ઘરન્તં મત્થલુઙ્ગં કત્વાતિ અત્થો. **એસા નિસિન્ના અભિસન્દહિત્વા**તિ છિન્નભિન્નાવયવં મતસરીરં તે અવયવે યથાઠાનેયેવ ઠપનેન સન્દહિત્વા સહિતં કત્વા મંસાપણં પસારેન્તી વિય એસા નિસિન્ના.

યો વે અવિદ્વા ઉપધિં કરોતીતિ યો ઇમાય ઉપટ્ઠાપિતં કમ્મટ્ઠાનં દિસ્વાપિ અવિદ્વા અકુસલો કમ્મટ્ઠાનં છડ્ડેત્વા અયોનિસોમનસિકારેન કિલેસૂપધિં ઉપ્પાદેતિ, સો **મન્દો** મન્દપઞ્ઞો સંસારસ્સ અનતિવત્તનતો **પુનપ્પુનં** અપરાપરં નિરયાદીસુ **દુક્ખં ઉપેતિ. તસ્મા પજાનં ઉપધિં ન કયિરા**તિ **તસ્મા**તિ યસ્મા ચેતદેવં, તસ્મા. **પજાનં ઉપધિ**ન્તિ ''ઇધ યં દુક્ખં સમ્ભોતી''તિ પજાનન્તો યોનિસો મનસિકરોન્તો કિલેસૂપધિં ન કયિરા ન ઉપ્પાદેય્ય. કસ્મા? **માહં પુન ભિન્નસિરો સયિસ્સ**ન્તિ યથયિદં મતસરીરં ભિન્નસરીરં સયતિ, એવં કિલેસૂપધીહિ સંસારે

પુનપ્પુનં ઉપ્પત્તિયા કટસિવડ્ઢકો હુત્વા ભિન્નસિરો અહં મા સયિસ્સન્તિ. એવં વદન્તો એવ થેરો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૦.૮-૧૪) –

“હિમવન્તસ્સાવિદૂરે , ઉદઙ્ગણો નામ પબ્બતો;
તત્થદ્દસં પંસુકૂલં, દુમગ્ગમ્હિ વિલમ્બિતં.

“તીણિ કિઙ્કણિપુપ્ફાનિ, ઓચિનિત્વાનહં તદા;
હટ્ઠો હટ્ઠેન ચિત્તેન, પંસુકૂલમપૂજયિં.

“તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

“એકનવુતિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પૂજિત્વા અરહદ્ધજં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

મહાકાળત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. તિસ્સત્થેરગાથાવણ્ણના

બહૂ સપત્તે લભતીતિ આયસ્મતો તિસ્સત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો પિયદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા કામેસુ આદીનવં દિસ્વા ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞાયતને સાલવને અસ્સમં કારેત્વા વસતિ. ભગવા તસ્સ અનુગ્ગણ્હનત્થં અસ્સમસ્સ અવિદૂરે સાલવને નિરોધં સમાપજ્જિત્વા નિસીદિ. સો અસ્સમતો નિક્ખમિત્વા ફલાફલત્થાય ગચ્છન્તો ભગવન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો ચત્તારો દણ્ડે ઠપેત્વા ભગવતો ઉપરિ પુપ્ફિતાહિ સાલસાખાહિ સાખામણ્ડપં કત્વા સત્તાહં નવનવેહિ સાલપુપ્ફેહિ ભગવન્તં પૂજેન્તો અટ્ઠાસિ બુદ્ધારમ્મણં પીતિં અવિજહન્તો. સત્થા સત્તાહસ્સ અચ્ચયેન નિરોધતો વુટ્ઠહિત્વા ભિક્ખુસઙ્ઘં ચિન્તેસિ. તાવદેવ સતસહસ્સમત્તા ખીણાસવા સત્થારં પરિવારેસું. ભગવા તસ્સ ભાવિનિં સમ્પત્તિં વિભાવેન્તો અનુમોદનં વત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **તિસ્સો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ હુત્વા પઞ્ચમત્તાનિ માણવકસતાનિ મન્તે વાચેન્તો લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તો હુત્વા સત્થુ રાજગહગમને બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯.૧૯૦-૨૨૦) –

“અજ્ઝોગાહેત્વા સાલવનં, સુકતો અસ્સમો મમ;
સાલપુપ્ફેહિ સઞ્છન્નો, વસામિ વિપિને તદા.

“પિયદસ્સી ચ ભગવા, સયમ્ભૂ અગ્ગપુગ્ગલો;
વિવેકકામો સમ્બુદ્ધો, સાલવનમુપાગમિ.

‘‘અસ્સમા અભિનિક્ખમ્મ, પવનં અગમાસહં;
મૂલફલં ગવેસન્તો, આહિણ્ડામિ વને તદા.

‘‘તત્થદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, પિયદસ્સિં મહાયસં;
સુનિસિન્નં સમાપન્નં, વિરોચન્તં મહાવને.

‘‘ચતુદણ્ડે ઠપેત્વાન, બુદ્ધસ્સ ઉપરી અહં;
મણ્ડપં સુકતં કત્વા, સાલપુપ્ફેહિ છાદયિં.

‘‘સત્તાહં ધારયિત્વાન, મણ્ડપં સાલછાદિતં;
તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, બુદ્ધસેટ્ઠમવન્દહં.

‘‘ભગવા તમ્હિ સમયે, વુટ્ઠહિત્વા સમાધિતો;
યુગમત્તં પેક્ખમાનો, નિસીદિ પુરિસુત્તમો.

‘‘સાવકો વરુણો નામ, પિયદસ્સિસ્સ સત્થુનો;
વસીસતસહસ્સેહિ, ઉપગચ્છિ વિનાયકં.

‘‘પિયદસ્સી ચ ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વાન, સિતં પાતુકરી જિનો.

‘‘અનુરુદ્ધો ઉપટ્ઠાકો, પિયદસ્સિસ્સ સત્થુનો;
એકંસં ચીવરં કત્વા, અપુચ્છિત્થ મહામુનિં.

‘‘કો નુ ખો ભગવા હેતુ, સિતકમ્મસ્સ સત્થુનો;
કારણે વિજ્જમાનમ્હિ, સત્થા પાતુકરે સિતં.

‘‘સત્તાહં સાલચ્છદનં, યો મે ધારેસિ માણવો;
તસ્સ કમ્મં સરિત્વાન, સિતં પાતુકરિં અહં.

‘‘અનોકાસં ન પસ્સામિ, યત્થ પુઞ્ઞં વિપચ્ચતિ;
દેવલોકે મનુસ્સે વા, ઓકાસોવ ન સમ્મતિ.

‘‘દેવલોકે વસન્તસ્સ, પુઞ્ઞકમ્મસમઙ્ગિનો;
યાવતા પરિસા તસ્સ, સાલચ્છન્ના ભવિસ્સતિ.

‘‘તત્થ દિબ્બેહિ નચ્ચેહિ, ગીતેહિ વાદિતેહિ ચ;
રમિસ્સતિ સદા સન્તો, પુઞ્ઞકમ્મસમાહિતો.

‘‘યાવતા પરિસા તસ્સ, ગન્ધગન્ધી ભવિસ્સતિ;

સાલસ્સ પુપ્ફવસ્સો ચ, પવસ્સિસ્સતિ તાવદે.

‘‘તતો ચુતોયં મનુજો, માનુસં આગમિસ્સતિ;
ઇધાપિ સાલચ્છદનં, સબ્બકાલં ધરિસ્સતિ.

‘‘ઇધ નચ્ચઞ્ચ ગીતઞ્ચ, સમ્મતાળસમાહિતં;
પરિવારેસ્સન્તિ મં નિચ્ચં, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘ઉગ્ગચ્છન્તે ચ સૂરિયે, સાલવસ્સં પવસ્સતિ;
પુઞ્ઞકમ્મેન સંયુત્તં, વસ્સતે સબ્બકાલિકં.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘ધમ્મં અભિસમેન્તસ્સ, સાલચ્છન્નં ભવિસ્સતિ;
ચિતકે ઝાયમાનસ્સ, છદનં તત્થ હેસ્સતિ.

‘‘વિપાકં કિત્તયિત્વાન, પિયદસ્સી મહામુનિ;
પરિસાય ધમ્મં દેસેસિ, તપ્પેન્તો ધમ્મવુટ્ઠિયા.

‘‘તિંસકપ્પાનિ દેવેસુ, દેવરજ્જમકારયિં;
સટ્ઠિ ચ સત્તક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં.

‘‘દેવલોકા ઇધાગન્ત્વા, લભામિ વિપુલં સુખં;
ઇધાપિ સાલચ્છદનં, મણ્ડપસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘અયં પચ્છિમકો મય્હં, ચરિમો વત્તતે ભવો;
ઇધાપિ સાલચ્છદનં, હેસ્સતિ સબ્બકાલિકં.

‘‘મહામુનિં તોસયિત્વા, ગોતમં સક્યપુઙ્ગવં;
પત્તોમ્હિ અચલં ઠાનં, હિત્વા જયપરાજયં.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

સો અરહત્તં પન પત્વા વિસેસતો લાભગ્ગયસગ્ગપ્પત્તો અહોસિ. તત્થ કેચિ પુથુજ્જનભિક્ખૂ થેરસ્સ લાભસક્કારં દિસ્વા બાલભાવેન અસહનાકારં પવેદેસું. થેરો તં ઞત્વા લાભસક્કારે આદીનવં તત્થ અત્તનો અલગ્ગભાવઞ્ચ પકાસેન્તો –

૧૫૩.‘‘બહૂ સપત્તે લભતિ, મુણ્ડો સઙ્ઘાટિપારુતો;
લાભી અન્નસ્સ પાનસ્સ, વત્થસ્સ સયનસ્સ ચ.

૧૫૪.‘‘એતમાદીનવં ઞત્વા, સક્કારેસુ મહબ્ભયં;
અપ્પલાભો અનવસ્સુતો, સતો ભિક્ખુ પરિબ્બજે’’તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તસ્સત્થો – સિખમ્પિ અસેસેત્વા મુણ્ડિતકેસતાય **મુણ્ડો**, છિન્દિત્વા સઙ્ઘાટિતકાસાવધારિતાય **સઙ્ઘાટિપારુતો**, એવં વેવણ્ણિયં અજ્ઝુપગતો પરાયત્તવુત્તિકો પબ્બજિતો સચે અન્નપાનાદીનં **લાભી** હોતિ, સોપિ **બહૂ સપત્તે લભતિ**, તસ્સ ઉસૂયન્તા બહૂ સમ્ભવન્તિ. તસ્મા **એતં** એવરૂપં લાભ**સક્કારેસુ મહબ્ભયં** વિપુલભયં **આદીનવં** દોસં વિદિત્વા અપ્પિચ્છતં સન્તોસઞ્ચ હદયે ઠપેત્વા અનવજ્જુપ્પાદસ્સાપિ ઉપ્પન્નસ્સ લાભસ્સ પરિવજ્જનેન **અપ્પલાભો**, તતો એવ તત્થ તણ્હાવસ્સુતાભાવેન **અનવસ્સુતો**, સંસારે ભયસ્સ ઇક્ખનતો ભિન્નકિલેસતાય વા **ભિક્ખુ** સન્તુટ્ઠિટ્ઠાનીયસ્સ સતિસમ્પજઞ્ઞસ્સ વસેન **સતો** હુત્વા **પરિબ્બજે** ચરેય્ય વિહરેય્યાતિ. તં સુત્વા તે ભિક્ખૂ તાવદેવ થેરં ખમાપેસું.

તિસ્સત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. કિમિલત્થેરગાથાવણ્ણના

પાચીનવંસદાયમ્હીતિઆદિકા આયસ્મતો કિમિલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? તસ્સ પુબ્બયોગો સંવેગુપ્પત્તિ પબ્બજ્જા ચ એકકનિપાતે ‘‘અભિસત્તો’’તિ ગાથાય સંવણ્ણનાયં વુત્તાયેવ. તાય ચ ગાથાય થેરેન અત્તનો વિસેસાધિગમસ્સ કારણં દસ્સિતં. ઇધ પન અધિગતવિસેસસ્સ અત્તનો આયસ્મતા ચ અનુરુદ્ધેન આયસ્મતા ચ નન્દિયેન સહ સમગ્ગવાસો દસ્સિતોતિ વેદિતબ્બં. સમગ્ગવાસં પન વસન્તા તે યથા ચ વસિંસુ, તં દસ્સેન્તો –

૧૫૫.‘‘પાચીનવંસદાયમ્હિ, સક્યપુત્તા સહાયકા;
પહાયાનપ્પકે ભોગે, ઉઞ્છે પત્તાગતે રતા.

૧૫૬.‘‘આરદ્ધવીરિયા પહિતત્તા, નિચ્ચં દળ્હપરક્કમા;
રમન્તિ ધમ્મરતિયા, હિત્વાન લોકિયં રતિ’’ન્તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **પાચીનવંસદાયમ્હી**તિ પાચીનવંસનામકે રક્ખિતગોપિતે સહપરિચ્છેદે વને. તઞ્હિ વનં ગામસ્સ પાચીનદિસાયં ઠિતત્તા વંસગુમ્બપરિક્ખિત્તત્તા ચ ‘‘પાચીનવંસદાયો’’તિ વુત્તો, વંસવનભાવેન વાતિ. **સક્યપુત્તા**તિ અનુરુદ્ધત્થેરાદયો સક્યરાજકુમારા. **સહાયકા**તિ સંવેગુપ્પત્તિપબ્બજ્જાસમણધમ્મકરણસંવાસેહિ સહ અયનતો પવત્તનતો સહાયકા. **પહાયાનપ્પકે ભોગે**તિ ઉળારેન પુઞ્ઞાનુભાવેન અધિગતે કુલપરમ્પરાગતે ચ મહન્તે

ભોગક્ખન્ધે છડ્ડેત્વા. ‘‘સહાયાનપ્પકે’’તિપિ પાળિ. **ઉઞ્છે પત્તાગતે રતા**તિ ઉઞ્છાચરિયાય આભતત્તા ઉઞ્છે પત્તે આગતત્તા પત્તાગતે પત્તપરિયાપન્ને રતા અભિરતા, સઙ્ઘભત્તાદિઅતિરેકલાભં પટિક્ખિપિત્વા જઙ્ઘબલં નિસ્સાય ભિક્ખાચરિયાય લદ્ધેન મિસ્સકભત્તેનેવ સન્તુટ્ઠાતિ અત્થો.

આરદ્ધવીરિયાતિ ઉત્તમત્થસ્સ અધિગમાય આદિતોવ પગેવ સમ્પાદિતવીરિયા. **પહિતત્તા**તિ નિન્નપોણપબ્ભારભાવેન કાલેન કાલં સમાપજ્જનેન ચ નિબ્બાનં પતિપેસિતચિત્તા. **નિચ્ચં દળ્હપરક્કમા**તિ વત્તપટિપત્તીસુ દિટ્ઠધમ્મસુખવિહારાનુયોગેન સબ્બકાલં અસિથિલપરક્કમા. **રમન્તિ ધમ્મરતિયા, હિત્વાન લોકિયં રતિ**ન્તિ લોકે વિદિતતાય લોકપરિયાપન્નતાય ચ લોકિયં રૂપારમ્મણાદિરતિં પહાય મગ્ગપઞ્ઞાય પજહિત્વા લોકુત્તરધમ્મરતિયા અગ્ગફલનિબ્બાનાભિરતિયા ચ રમન્તિ અભિરમન્તીતિ.

કિમિલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. નન્દત્થેરગાથાવણ્ણના

અયોનિસો મનસિકારાતિ આયસ્મતો નન્દત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવતો સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં પત્થેન્તો ભગવતો ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ પૂજાસક્કારબહુલં મહાદાનં પવત્તેત્વા, ‘‘અહમ્પિ અનાગતે તુમ્હાદિસસ્સ બુદ્ધસ્સ એવરૂપો સાવકો ભવેય્ય’’ન્તિ પણિધાનં કત્વા તતો પટ્ઠાય દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે વિનતાય નામ નદિયા મહન્તો કચ્છપો હુત્વા નિબ્બત્તો એકદિવસં સત્થારં નદિયા પારં ગન્તું તીરે ઠિતં દિસ્વા સયં ભગવન્તં તારેતુકામો સત્થુ પાદમૂલે નિપજ્જિ . સત્થા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઓલોકેત્વા પિટ્ઠિં અભિરુહિ. સો હટ્ઠતુટ્ઠો વેગેન સોતં છિન્દન્તો સીઘતરં પરતીરમેવ પાપેસિ. ભગવા તસ્સ અનુમોદનં વદન્તો ભાવિનિં સમ્પત્તિં કથેત્વા પક્કામિ.

સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં સુદ્ધોદનમહારાજસ્સ પુત્તો હુત્વા મહાપજાપતિયા ગોતમિયા કુચ્છિમ્હિ નિબ્બત્તિ. તસ્સ નામગ્ગહણદિવસે ઞાતિસઙ્ઘં નન્દેન્તો જાતોતિ **નન્દો**ત્વેવ નામં અકંસુ. તસ્સ વયપ્પત્તકાલે સત્થા પવત્તવરધમ્મચક્કો લોકાનુગ્ગહં કરોન્તો કપિલવત્થું ગન્ત્વા ઞાતિસમાગમે પોક્ખરવસ્સં અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા **વેસ્સન્તરજાતકં** (જા॰ ૨.૨૨.૧૬૫૫ આદયો) કથેત્વા દુતિયદિવસે પિણ્ડાય પવિટ્ઠો ‘‘ઉત્તિટ્ઠે નપ્પમજ્જેય્યા’’તિ (ધ॰ પ॰ ૧૬૮) ગાથાય પિતરં સોતાપત્તિફલે પતિટ્ઠાપેત્વા નિવેસનં ગન્ત્વા ‘‘ધમ્મં ચરે સુચરિત’’ન્તિ (ધ॰ પ॰ ૧૬૯) ગાથાય મહાપજાપતિં સોતાપત્તિફલે રાજાનં સકદાગામિફલે પતિટ્ઠાપેત્વા તતિયે દિવસે નન્દકુમારસ્સ અભિસેકનિવેસનપ્પવેસનવિવાહમઙ્ગલેસુ વત્તમાનેસુ પિણ્ડાય પવિસિત્વા નન્દકુમારસ્સ હત્થે પત્તં દત્વા મઙ્ગલં વત્વા તસ્સ હત્થતો પત્તં અગહેત્વાવ વિહારં ગતો તં પત્તહત્થં વિહારં આગતં અનિચ્છમાનંયેવ પબ્બાજેત્વા તથા પબ્બજિતત્તાયેવ અનભિરતિયા પીળિતં ઞત્વા ઉપાયેન તસ્સ તં અનભિરતિં વિનોદેસિ. સો યોનિસો પટિસઙ્ખાય વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯.૧૪૮-૧૬૩) –

> ‘‘અત્થદસ્સી તુ ભગવા, સયમ્ભૂ લોકનાયકો;
> વિનતાનદિયા તીરં, ઉપાગચ્છિ તથાગતો.

‘‘ઉદકા અભિનિક્ખમ્મ, કચ્છપો વારિગોચરો;
બુદ્ધં તારેતુકામોહં, ઉપેસિં લોકનાયકં.

‘‘અભિરૂહતુ મં બુદ્ધો, અત્થદસ્સી મહામુનિ;
અહં તં તારયિસ્સામિ, દુક્ખસ્સન્તકરો તુવં.

‘‘મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, અત્થદસ્સી મહાયસો;
અભિરૂહિત્વા મે પિટ્ઠિં, અટ્ઠાસિ લોકનાયકો.

‘‘યતો સરામિ અત્તાનં, યતો પત્તોસ્મિ વિઞ્ઞુતં;
સુખં મે તાદિસં નત્થિ, ફુટ્ઠે પાદતલે યથા.

‘‘ઉત્તરિત્વાન સમ્બુદ્ધો, અત્થદસ્સી મહાયસો;
નદિતીરમ્હિ ઠત્વાન, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યાવતા વત્તતે ચિત્તં, ગઙ્ગાસોતં તરામહં;
અયઞ્ચ કચ્છપો રાજા, તારેસિ મમ પઞ્ઞવા.

‘‘ઇમિના બુદ્ધતરણેન, મેત્તચિત્તવતાય ચ;
અટ્ઠારસે કપ્પસતે, દેવલોકે રમિસ્સતિ.

‘‘દેવલોકા ઇધાગન્ત્વા, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
એકાસને નિસીદિત્વા, કઙ્ખાસોતં તરિસ્સતિ.

‘‘યથાપિ ભદ્દકે ખેત્તે, બીજં અપ્પમ્પિ રોપિતં;
સમ્માધારં પવેચ્છન્તે, ફલં તોસેતિ કસ્સકં.

‘‘તથેવિદં બુદ્ધખેત્તં, સમ્માસમ્બુદ્ધદેસિતં;
સમ્માધારં પવેચ્છન્તે, ફલં મં તોસયિસ્સતિ.

‘‘પધાનપહિતત્તોમ્હિ, ઉપસન્તો નિરૂપધિ;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, તરણાય ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખં અનુભવન્તો ‘‘અહો સત્થુ ઉપાયકોસલ્લં, યેનાહં ભવપઙ્કતો ઉદ્ધરિત્વા નિબ્બાનથલે પતિટ્ઠાપિતો’’તિ અત્તનો પહીનસંકિલેસં પટિલદ્ધઞ્ચ સુખં પચ્ચવેક્ખિત્વા સઞ્જાતસોમનસ્સો ઉદાનવસેન –

૧૫૭.‘‘અયોનિસો મનસિકારા, મણ્ડનં અનુયુઞ્જિસં;

ઉદ્ધતો ચપલો ચાસિં, કામરાગેન અટ્ટિતો.

૧૫૮.‘‘ઉપાયકુસલેનાહં, બુદ્ધેનાદિચ્ચબન્ધુના;

યોનિસો પટિપજ્જિત્વા, ભવે ચિત્તં ઉદબ્બહિ’’ન્તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **અયોનિસો મનસિકારા**તિ અનુપાયમનસિકારતો અસુભં કાયં સુભતો મનસિ કરિત્વા સુભતો મનસિકારહેતુ, અસુભં કાયં સુભસઞ્ઞાયાતિ અત્થો. **મણ્ડન**ન્તિ હત્થૂપગાદિઆભરણેહિ ચેવ માલાગન્ધાદીહિ ચ અત્તભાવસ્સ અલઙ્કરણં. **અનુયુઞ્જિસ**ન્તિ અનુયુઞ્જિં, સરીરસ્સ વિભૂસનપ્પસુતો અહોસિન્તિ અત્થો. **ઉદ્ધતો**તિ જાતિગોત્તરૂપયોબ્બનમદાદીહિ ઉદ્ધતો અવૂપસન્તચિત્તો. **ચપલો**તિ વનમક્કટો વિય અનવટ્ઠિતચિત્તતાય લોલો, કાયમણ્ડનવત્થમણ્ડનાદિચાપલ્યે યુત્તતાય વા ચપલો **ચ. આસિ**ન્તિ અહોસિં. **કામરાગેના**તિ વત્થુકામેસુ છન્દરાગેન **અટ્ટિતો** પીળિતો વિબાધિતો આસિન્તિ યોજના.

ઉપાયકુસલેનાતિ વિનેય્યાનં દમનૂપાયચ્છેકેન કોવિદેન **બુદ્ધેન** ભગવતા હેતુભૂતેન. હેતુઅત્થે હિ એતં કરણવચનં. પલુટ્ઠમક્કટીદેવચ્છરાદસ્સનેન હિ ઉપક્કિતવાદચોદનાય અત્તનો કામરાગાપનયનં સન્ધાય વદતિ. ભગવા હિ આયસ્મન્તં નન્દત્થેરં પઠમં જનપદકલ્યાણિં ઉપાદાય ‘‘યથાયં મક્કટી, એવં કકુટપાદિનિયો ઉપાદાય જનપદકલ્યાણી’’તિ મહતિયા આણિયા ખુદ્દકં આણિં નીહરન્તો છટ્ટકો વિય, સિનેહપાનેન સરીરં કિલેદેત્વા વમનવિરેચનેહિ દોસં નીહરન્તો ભિસક્કો વિય ચ કકુટપાદિનિદસ્સનેન જનપદકલ્યાણિયં વિરત્તચિત્તં કારેત્વા પુન ઉપક્કિતવાદેન કકુટપાદિનીસુપિ ચિત્તં વિરાજેત્વા સમ્મદેવ સમથવિપસ્સનાનુયોગેન અરિયમગ્ગે પતિટ્ઠાપેસિ. તેન વુત્તં ‘‘**યોનિસો પટિપજ્જિત્વા, ભવે ચિત્તં ઉદબ્બહિ**’’ન્તિ. ઉપાયેન ઞાયેન સમ્મદેવ સમથવિપસ્સનાય વિસુદ્ધિપટિપદં પટિપજ્જિત્વા ભવે સંસારપઙ્કે નિમુગ્ગઞ્ચ મે ચિત્તં અરિયમગ્ગેન હત્થેન ઉત્તારિં, નિબ્બાનથલે પતિટ્ઠાપેસિન્તિ અત્થો.

ઇમં ઉદાનં ઉદાનેત્વા થેરો પુનદિવસે ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા એવમાહ – ‘‘યં મે, ભન્તે, ભગવા પાટિભોગો પઞ્ચન્નં અચ્છરાસતાનં પટિલાભાય કકુટપાદાનં, મુઞ્ચામહં, ભન્તે, ભગવન્તં એતસ્મા પટિસ્સવા’’તિ (ઉદા॰ ૨૨). ભગવાપિ, ‘‘યદેવ ખો તે, નન્દ, અનુપાદાય આસવેહિ ચિત્તં વિમુત્તં, અથાહં મુત્તો એતસ્મા પટિસ્સવા’’તિ (ઉદા॰ ૨૨) આહ. અથસ્સ ભગવા સવિસેસં ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતં ઞત્વા તં ગુણં વિભાવેન્તો, ‘‘એતદગ્ગં, ભિક્ખવે, મમ સાવકાનં ભિક્ખૂનં ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારાનં યદિદં નન્દો’’તિ (અ॰ નિ॰ ૧.૨૧૯, ૨૩૦) ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારભાવેન અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. થેરો હિ ‘‘યમેવાહં ઇન્દ્રિયાનં અસંવરં નિસ્સાય ઇમં વિપ્પકારં પત્તો, તમેવાહં સુટ્ઠુ નિગ્ગહેસ્સામી’’તિ ઉસ્સાહજાતો બલવહિરોત્તપ્પો તત્થ ચ કતાધિકારત્તા ઇન્દ્રિયસંવરે ઉક્કંસપારમિં અગમાસીતિ.

નન્દત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સિરિમત્થેરગાથાવણ્ણના

પરે ચ નં પસંસન્તીતિ આયસ્મતો સિરિમત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો પારમિયો પૂરેત્વા તુસિતભવને ઠિતકાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો તિણ્ણં વેદાનં પારગૂ સનિઘણ્ડુકેટુભાનં સક્ખરપ્પભેદાનં ઇતિહાસપઞ્ચમાનં પદકો

વેય્યાકરણો લોકાયતમહાપુરિસલક્ખણેસુ અનવયો નેક્ખમ્મજ્ઝાસયતાય કામે પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા ચતુરાસીતિસહસ્સપરિમાણેન તાપસગણેન પરિવુતો હિમવન્તપ્પદેસે દેવતાભિનિમ્મિતે અસ્સમે ઝાનાભિઞ્ઞાયો નિબ્બત્તેત્વા વસન્તો પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારતાય લક્ખણમન્તેસુ આગતનિયામેન ચ બુદ્ધગુણે અનુસ્સરિત્વા અતીતે બુદ્ધે ઉદ્દિસ્સ અઞ્ઞતરસ્મિં નદીનિવત્તને પુલિનચેતિયં કત્વા પૂજાસક્કારાભિરતો અહોસિ. તં દિસ્વા તાપસા, ''કં ઉદ્દિસ્સ અયં પૂજાસક્કારો કરીયતી''તિ પુચ્છિંસુ. સો તેસં લક્ખણમન્તે આહરિત્વા તત્થ આગતાનિ મહાપુરિસલક્ખણાનિ વિભજિત્વા તદનુસારેન અત્તનો બલે ઠત્વા બુદ્ધગુણે કિત્તેસિ. તં સુત્વા તેપિ તાપસા પસન્નમાનસા તતો પટ્ઠાય સમ્માસમ્બુદ્ધં ઉદ્દિસ્સ થૂપપૂજં કરોન્તા વિહરન્તિ.

તેન ચ સમયેન પદુમુત્તરબોધિસત્તો તુસિતકાયા ચવિત્વા માતુકુચ્છિં ઓક્કન્તો હોતિ. ચરિમભવે દ્વત્તિંસ પુબ્બનિમિત્તાનિ પાતુરહેસું , સબ્બે ચ અચ્છરિયબ્ભૂતધમ્મા. તાપસો તાનિ અન્તેવાસિકાનં દસ્સેત્વા ભિય્યોસોમત્તાય સમ્માસમ્બુદ્ધેસુ તેસં પસાદં વડ્ઢેત્વા કાલં કત્વા બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તિત્વા તેહિ અત્તનો સરીરસ્સ પૂજાય કરીયમાનાય દિસ્સમાનરૂપો આગન્ત્વા, ''અહં તુમ્હાકં આચરિયો બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તો, તુમ્હે અપ્પમત્તા પુલિનચેતિયપૂજમનુયુઞ્જથ, ભાવનાય ચ યુત્તપ્પયુત્તા હોથા''તિ વત્વા બ્રહ્મલોકમેવ ગતો.

એવં સો દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિ, તસ્સ જાતદિવસતો પટ્ઠાય તસ્મિં કુલે સિરિસમ્પત્તિયા વડ્ઢમાનત્તા **સિરિમા**ત્વેવ નામં અકંસુ. તસ્સ પદસા ગમનકાલે કનિટ્ઠભાતા નિબ્બત્તિ, તસ્સ ''અયં સિરિં વડ્ઢેન્તો જાતો''તિ **સિરિવડ્ઢો**તિ નામં અકંસુ. તે ઉભોપિ જેતવનપ્પટિગ્ગહણે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધા પબ્બજિંસુ. તેસુ સિરિવડ્ઢો ન તાવ ઉત્તરિમનુસ્સધમ્મસ્સ લાભી અહોસિ, ચતુન્નં પચ્ચયાનં લાભી, ગહટ્ઠપબ્બજિતાનં સક્કતો ગરુકતો, સિરિમત્થેરો પન પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય તાદિસેન કમ્મચ્છિદ્દેન અપ્પલાભી અહોસિ બહુજનાસમ્ભાવિતો, સમથવિપસ્સનાસુ કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯.૧૧૧-૧૪૭) –

''પબ્બતે હિમવન્તમ્હિ, દેવલો નામ તાપસો;
તત્થ મે ચઙ્કમો આસિ, અમનુસ્સેહિ માપિતો.

''જટાભારેન ભરિતો, કમણ્ડલુધરો સદા;
ઉત્તમત્થં ગવેસન્તો, વિપિના નિક્ખમિં તદા.

''ચુલ્લાસીતિસહસ્સાનિ, સિસ્સા મય્હં ઉપટ્ઠહું;
સકકમ્માભિપસુતા, વસન્તિ વિપિને તદા.

''અસ્સમા અભિનિક્ખમ્મ, અકં પુલિનચેતિયં;
નાનાપુપ્ફં સમાનેત્વા, તં ચેતિયમપૂજયિં.

''તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, અસ્સમં પવિસામહં;
સબ્બે સિસ્સા સમાગન્ત્વા, એતમત્થં પુચ્છિંસુ મં.

''પુલિનેન કતો થૂપો, યં ત્વં દેવ નમસ્સસિ;

મયમ્પિ ઞાતુમિચ્છામ, પુટ્ઠો આચિક્ખ નો તુવં.

‘‘નિદ્દિટ્ઠા નુ મન્તપદે, ચક્ખુમન્તો મહાયસા;
તે ખો અહં નમસ્સામિ, બુદ્ધસેટ્ઠે મહાયસે.

‘‘કીદિસા તે મહાવીરા, સબ્બઞ્ઞૂ લોકનાયકા;
કથંવણ્ણા કથંસીલા, કીદિસા તે મહાયસા.

‘‘બાત્તિંસલક્ખણા બુદ્ધા, ચત્તાલીસદિજાપિ ચ;
નેત્તા ગોપખુમા તેસં, જિઞ્જુકા ફલસન્નિભા.

‘‘ગચ્છમાના ચ તે બુદ્ધા, યુગમત્તઞ્ચ પેક્ખરે;
ન તેસં જાણુ નદતિ, સન્ધિસદ્દો ન સુય્યતિ.

‘‘ગચ્છમાના ચ સુગતા, ઉદ્ધરન્તાવ ગચ્છરે;
પઠમં દક્ખિણં પાદં, બુદ્ધાનં એસ ધમ્મતા.

‘‘અસમ્ભીતા ચ તે બુદ્ધા, મિગરાજાવ કેસરી;
નેવુક્કંસેન્તિ અત્તાનં, નો ચ વમ્ભેન્તિ પાણિનં.

‘‘માનાવમાનતો મુત્તા, સમા સબ્બેસુ પાણિસુ;
અનત્તુક્કંસકા બુદ્ધા, બુદ્ધાનં એસ ધમ્મતા.

‘‘ઉપ્પજ્જન્તા ચ સમ્બુદ્ધા, આલોકં દસ્સયન્તિ તે;
છપ્પકારં પકમ્પેન્તિ, કેવલં વસુધં ઇમં.

‘‘પસ્સન્તિ નિરયઞ્ચેતે, નિબ્બાતિ નિરયો તદા;
પવસ્સતિ મહામેઘો, બુદ્ધાનં એસ ધમ્મતા.

‘‘ઈદિસા તે મહાનાગા, અતુલા ચ મહાયસા;
વણ્ણતો અનતિક્કન્તા, અપ્પમેય્યા તથાગતા.

‘‘અનુમોદિંસુ મે વાક્યં, સબ્બે સિસ્સા સગારવા;
તથા ચ પટિપજ્જિંસુ, યથાસત્તિ યથાબલં.

‘‘પટિપૂજેન્તિ પુલિનં, સકકમ્માભિલાસિનો;
સદ્દહન્તા મમ વાક્યં, બુદ્ધસક્કતમાનસા.

‘‘તદા ચવિત્વા તુસિતા, દેવપુત્તો મહાયસો;
ઉપ્પજ્જિ માતુકુચ્છિમ્હિ, દસસહસ્સિ કમ્પથ.

‘‘અસ્સમસ્સાવિદૂરમ્હિ, ચઙ્કમમ્હિ ઠિતો અહં;
સબ્બે સિસ્સા સમાગન્ત્વા, આગચ્છું મમ સન્તિકે.

‘‘ઉસભોવ મહી નદતિ, મિગરાજાવ કૂજતિ;
સુસુમારોવ સળતિ, કિં વિપાકો ભવિસ્સતિ.

‘‘યં પકિત્તેમિ સમ્બુદ્ધં, સિકતાથૂપસન્તિકે;
સો દાનિ ભગવા સત્થા, માતુકુચ્છિમુપાગમિ.

‘‘તેસં ધમ્મકથં વત્વા, કિત્તયિત્વા મહામુનિં;
ઉય્યોજેત્વા સકે સિસ્સે, પલ્લઙ્કમાભુજિં અહં.

‘‘બલઞ્ચ વત મે ખીણં, બ્યાધિના પરમેન તં;
બુદ્ધસેટ્ઠં સરિત્વાન, તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

‘‘સબ્બે સિસ્સા સમાગન્ત્વા, અકંસુ ચિતકં તદા;
કળેવરઞ્ચ મે ગય્હ, ચિતકં અભિરોપયું.

‘‘ચિતકં પરિવારેત્વા, સીસે કત્વાન અઞ્જલિં;
સોકસલ્લપરેતા તે, વિક્કન્દિંસુ સમાગતા.

‘‘તેસં લાલપ્પમાનાનં, અગમં ચિતકં તદા;
અહં આચરિયો તુમ્હં, મા સોચિત્થ સુમેધસા.

‘‘સદત્થે વાયમેય્યાથ, રત્તિન્દિવમતન્દિતા;
મા વો પમત્તા અહુત્થ, ખણો વો પટિપાદિતો.

‘‘સકે સિસ્સેનુસાસિત્વા, દેવલોકં પુનાગમિં;
અટ્ઠારસ ચ કપ્પાનિ, દેવલોકે રમામહં.

‘‘સતાનં પઞ્ચક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં;
અનેકસતક્ખત્તુઞ્ચ, દેવરજ્જમકારયિં.

‘‘અવસેસેસુ કપ્પેસુ, વોકિણ્ણો સંસરિં અહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ઉપ્પાદસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘યથા કોમુદિકે માસે, બહૂ પુપ્ફન્તિ પાદપા;
તથેવાહમ્પિ સમયે, પુપ્ફિતોમ્હિ મહેસિના.

‘‘વીરિયં મે ધુરધોરય્હં, યોગક્ખેમાધિવાહનં;

નાગોવ બન્ધનં છેત્વા, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં બુદ્ધમભિકિત્તયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, કિત્તનાય ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞં સમાનં આયસ્મન્તં સિરિમત્થેરં ‘‘અરિયો’’તિ અજાનન્તા પુથુજ્જના ભિક્ખૂ સામણેરા ચ અપ્પલાભિતાય લોકસ્સ અનભિગતભાવેન અસમ્ભાવેન્તા યંકિઞ્ચિ કથેત્વા ગરહન્તિ. સિરિવડ્ઢત્થેરં પન પચ્ચયાનં લાભિભાવેન લોકસ્સ સક્કતગરુકતભાવતો સમ્ભાવેન્તા પસંસન્તિ. થેરો ‘‘અવણ્ણારહસ્સ નામ વણ્ણભણનં, વણ્ણારહસ્સ ચ અવણ્ણભણનં અસ્સ પુથુજ્જનભાવસ્સ દોસો’’તિ પુથુજ્જનભાવઞ્ચ ગરહન્તો –

૧૫૯.‘‘પરે ચ નં પસંસન્તિ, અત્તા ચે અસમાહિતો;
મોઘં પરે પસંસન્તિ, અત્તા હિ અસમાહિતો.

૧૬૦.‘‘પરે ચ નં ગરહન્તિ, અત્તા ચે સુસમાહિતો;
મોઘં પરે ગરહન્તિ, અત્તા હિ સુસમાહિતો’’તિ.

– ગાથાદ્વયમભાસિ.

તત્થ **પરે**તિ અત્તતો અઞ્ઞે પરે નામ, ઇધ પન પણ્ડિતેહિ અઞ્ઞે બાલા પરેતિ અધિપ્પેતા. તેસઞ્હિ અજાનિત્વા અપરિયોગાહેત્વા ભાસનતો ગરહા વિય પસંસાપિ અપ્પમાણભૂતા. **ન**ન્તિ નં પુગ્ગલં. **પસંસન્તી**તિ અવિદ્દસુભાવેન તણ્હાવિપન્નતાય વા, અથ વા અભૂતંયેવ પુગ્ગલં ‘‘અસુકો ભિક્ખુ ઝાનલાભી, અરિયો’’તિ વા અભૂતગુણરોપનેન કિત્તેન્તિ અભિત્થવન્તિ. યો પનેત્થ **ચ**-સદ્દો, સો અત્તૂપનયત્થો. તેન પરે નં પુગ્ગલં પસંસન્તિ ચ, તઞ્ચ ખો તેસં પસંસનમત્તં, ન પન તસ્મિં પસંસાય વત્થુ અત્થીતિ ઇમમત્થં દસ્સેતિ. **અત્તા ચે અસમાહિતો**તિ યં પુગ્ગલં પરે પસંસન્તિ, સો ચે સયં અસમાહિતો મગ્ગસમાધિના ફલસમાધિના ઉપચારપ્પનાસમાધિમત્તેનેવ વા ન સમાહિતો, સમાધાનસ્સ પટિપક્ખભૂતાનં કિલેસાનં અપ્પહીનત્તા વિક્ખિત્તો વિબ્ભન્તચિત્તો હોતિ ચેતિ અત્થો. ‘‘અસમાહિતો’’તિ ચ એતેન સમાધિનિમિત્તાનં ગુણાનં અભાવં દસ્સેતિ. **મોઘ**ન્તિ ભાવનપુંસકનિદ્દેસો ‘‘વિસમં ચન્દિમસૂરિયા પરિવત્તન્તી’’તિઆદીસુ વિય. **પરે પસંસન્તી**તિ યે તં અસમાહિતં પુગ્ગલં પસંસન્તિ, તે મોઘં મુધા અમૂલકં પસંસન્તિ. કસ્મા? **અત્તા હિ અસમાહિતો** યસ્મા તસ્સ પુગ્ગલસ્સ ચિત્તં અસમાહિતં, તસ્માતિ અત્થો.

દુતિયગાથાયં **ગરહન્તી**તિ અત્તનો અવિદ્દસુભાવેન દોસન્તરાય વા અરિયં ઝાનલાભિઞ્ચ સમાનં ‘‘અસુકો ભિક્ખુ જાગરિયં નાનુયુઞ્જતિ અન્તમસો ગોદુહનમત્તમ્પિ કાલં કેવલં કાયદળ્હિબહુલો નિદ્દારામો ભસ્સારામો સઙ્ગણિકારામો વિહરતી’’તિઆદિના અપ્પટિપજ્જમાનતાવિભાવનેન વા ગુણપરિધંસનેન વા ગરહન્તિ નિન્દન્તિ, ઉપક્કોસન્તિ વાતિ અત્થો. સેસં પઠમગાથાય વુત્તપરિયાયેન વેદિતબ્બં. એવં થેરેન ઇમાહિ ગાથાહિ અત્તનો નિક્કિલેસભાવે સિરિવડ્ઢસ્સ ચ સકિલેસભાવે પકાસિતે તં સુત્વા સિરિવડ્ઢો સંવેગજાતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ સદત્થં પરિપૂરેસિ, ગરહકપુગ્ગલા ચ થેરં ખમાપેસું.

સિરિમત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

દુતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. તતિયવગ્ગો

૧. ઉત્તરત્થેરગાથાવણ્ણના

ખન્ધા મયા પરિઞ્ઞાતાતિ આયસ્મતો ઉત્તરત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સાસને લદ્ધપ્પસાદો હુત્વા ઉપાસકત્તં પટિવેદેસિ. સો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે અત્તનો ઞાતકે સન્નિપાતેત્વા બહું પૂજાસક્કારં સમ્ભરિત્વા ધાતુપૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાકેતે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ઉત્તરો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો કેનચિદેવ કરણીયેન સાવત્થિં ગતો કણ્ડમ્બમૂલે કતં યમકપાટિહારિયં દિસ્વા પસીદિત્વા પુન **કાળકારામસુત્ત**દેસનાય (અ॰ નિ॰ ૪.૨૪) અભિવડ્ઢમાનસદ્ધો પબ્બજિત્વા સત્થારા સદ્ધિં રાજગહં ગન્ત્વા ઉપસમ્પજ્જિત્વા તત્થેવ વસન્તો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯.૧૦૬-૧૧૦) –

> ''નિબ્બુતે લોકનાથમ્હિ, સિદ્ધત્થે લોકનાયકે;
> મમ ઞાતી સમાનેત્વા, ધાતુપૂજં અકાસહં.
>
> ''ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં ધાતુમભિપૂજયિં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ધાતુપૂજાયિદં ફલં.
>
> ''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા સત્થરિ સાવત્થિયં વિહરન્તે બુદ્ધુપટ્ઠાનત્થં રાજગહતો સાવત્થિં ઉપગતો ભિક્ખૂહિ ''કિં, આવુસો, પબ્બજ્જાકિચ્ચં તયા મત્થકં પાપિત''ન્તિ પુટ્ઠો અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

> **૧૬૧.**''ખન્ધા મયા પરિઞ્ઞાતા, તણ્હા મે સુસમૂહતા;
> ભાવિતા મમ બોજ્ઝઙ્ગા, પત્તો મે આસવક્ખયો.
>
> **૧૬૨.**''સોહં ખન્ધે પરિઞ્ઞાય, અબ્બહિત્વાન જાલિનિં;
> ભાવયિત્વાન બોજ્ઝઙ્ગે, નિબ્બાયિસ્સં અનાસવો''તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **ખન્ધા**તિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા. **પરિઞ્ઞાતા**તિ ''ઇદં દુક્ખં, ન ઇતો ભિય્યો''તિ પરિચ્છિજ્જ ઞાતા ભાવિતા. તેન દુક્ખસ્સ અરિયસચ્ચસ્સ પરિઞ્ઞાભિસમયમાહ. **તણ્હા**તિ તસતિ પરિતસતીતિ તણ્હા. **સુસમૂહતા**તિ સમુગ્ઘાટિતા. એતેન સમુદયસચ્ચસ્સ પહાનાભિસમયં વદતિ. **ભાવિતા મમ બોજ્ઝઙ્ગા**તિ બોધિસઙ્ખાતાય સતિઆદિધમ્મસામગ્ગિયા, તંસમઙ્ગિનો વા બોધિસઙ્ખાતસ્સ અરિયપુગ્ગલસ્સ અઙ્ગાતિ બોજ્ઝઙ્ગા. સતિધમ્મવિચયવીરિયપીતિપસ્સદ્ધિસમાધિઉપેક્ખાસઙ્ખાતા મગ્ગપરિયાપન્ના ધમ્મા મયા ભાવિતા ઉપ્પાદિતા વડ્ઢિતા. બોજ્ઝઙ્ગગ્ગહણેનેવ ચેત્થ તંસહચરિતતાય સબ્બે મગ્ગધમ્મા, સબ્બે ચ બોધિપક્ખિયધમ્મા ગહિતાતિ

દટ્ઠબ્બા. એતેનેવ મગ્ગસચ્ચસ્સ ભાવનાભિસમયં દસ્સેતિ. **પત્તો મે આસવક્ખયો**તિ કામાસવાદયો આસવા ખીયન્તિ એત્થાતિ આસવક્ખયોતિ લદ્ધનામો અસઙ્ખતધમ્મો મયા પત્તો અધિગતો. એતેન નિરોધસચ્ચસ્સ સચ્છિકિરિયાભિસમયં કથેતિ. એત્તાવતા અત્તનો સઉપાદિસેસનિબ્બાનસમ્પત્તિં દસ્સેતિ.

ઇદાનિ પન અનુપાદિસેસનિબ્બાનસમ્પત્તિં દસ્સેન્તો ''**સોહ**''ન્તિઆદિના દુતિયં ગાથમાહ. તસ્સત્થો – સોહં એવં વુત્તનયેન **ખન્ધે પરિઞ્ઞાય** પરિજાનિત્વા, તથા પરિજાનન્તો એવ સકઅત્તભાવપરઅત્તભાવેસુ અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનેસુ અતીતાદિભેદભિન્નેસુ સંસિબ્બનાકારં પુનપ્પુનં પવત્તિસઙ્ખાતં જાલં એતસ્સ અત્થીતિ **જાલિની**તિ લદ્ધનામં તણ્હં **અબ્બહિત્વાન** મમ ચિત્તસન્તાનતો ઉદ્ધરિત્વા, તથા નં ઉદ્ધરન્તોયેવ વુત્તપ્પભેદે **બોજ્ઝઙ્ગે ભાવયિત્વાન** તે ભાવનાપારિપૂરિં પાપેત્વા તતો એવ **અનાસવો** હુત્વા ઠિતો ઇદાનિ ચરિમકચિત્તનિરોધેન અનુપાદાનો વિય જાતવેદો **નિબ્બાયિસ્સં** પરિનિબ્બાયિસ્સામીતિ.

ઉત્તરત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ભદ્દજિત્થેરગાથાવણ્ણના

પનાદો નામ સો રાજાતિ આયસ્મતો ભદ્દજિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ પારં ગન્ત્વા કામે પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અરઞ્ઞાયતને અસ્સમં કારેત્વા વસન્તો એકદિવસં સત્થારં આકાસેન ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો અઞ્જલિં પગ્ગય્હ અટ્ઠાસિ. સત્થા તસ્સ અજ્ઝાસયં ઞત્વા આકાસતો ઓતરિ. ઓતિણ્ણસ્સ પન ભગવતો મધુઞ્ચ ભિસમુળાલઞ્ચ સપ્પિઞ્ચ ખીરઞ્ચ ઉપનામેસિ, તસ્સ તં ભગવા અનુકમ્પં ઉપાદાય પટિગ્ગહેત્વા અનુમોદનં વત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન તુસિતે નિબ્બત્તો તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા તતો અપરાપરં સુગતીસુયેવ સંસરન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે મહદ્ધનો સેટ્ઠિ હુત્વા અટ્ઠસટ્ઠિભિક્ખુસહસ્સં ભોજેત્વા તિચીવરેન અચ્છાદેસિ.

એવં બહું કુસલં કત્વા દેવલોકે નિબ્બત્તિત્વા તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા તતો ચવિત્વા મનુસ્સેસુ ઉપ્પન્નો બુદ્ધસુઞ્ઞે લોકે પઞ્ચ પચ્ચેકબુદ્ધસતાનિ ચતૂહિ પચ્ચયેહિ ઉપટ્ઠહિત્વા તતો ચુતો રાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા રજ્જં અનુસાસન્તો પુત્તં પચ્ચેકબોધિં અધિગન્ત્વા ઠિતં ઉપટ્ઠહિત્વા તસ્સ પરિનિબ્બુતસ્સ ધાતુયો ગહેત્વા ચેતિયં કત્વા પૂજેસિ. એવં તત્થ તત્થ તાનિ પુઞ્ઞાનિ કત્વા ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ભદ્દિયનગરે અસીતિકોટિવિભવસ્સ ભદ્દિયસેટ્ઠિસ્સ એકપુત્તકો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **ભદ્દજી**તિસ્સ નામં અહોસિ. તસ્સ કિર ઇસ્સરિયભોગપરિવારાદિસમ્પત્તિ ચરિમભવે બોધિસત્તસ્સ વિય અહોસિ.

તદા સત્થા સાવત્થિયં વસ્સં વસિત્વા ભદ્દજિકુમારં સઙ્ગણ્હિતું મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં ભદ્દિયનગરં ગન્ત્વા જાતિયાવને વસિ તસ્સ ઞાણપરિપાકં આગમયમાનો. સોપિ ઉપરિ પાસાદે નિસિન્નો સીહપઞ્જરં વિવરિત્વા ઓલોકેન્તો ભગવતો સન્તિકે ધમ્મં સોતું ગચ્છન્તં મહાજનં દિસ્વા ''કત્થાયં મહાજનો ગચ્છતી''તિ પુચ્છિત્વા તં કારણં સુત્વા સયમ્પિ મહતા પરિવારેન સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુણન્તો સબ્બાભરણપટિમણ્ડિતોવ સબ્બકિલેસે ખેપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૬.૯૮-૧૧૬) –

> ''ઓગ્ગય્હ યં પોક્ખરણિં, નાનાકુઞ્જરસેવિતં;
> ઉદ્ધરામિ ભિસં તત્થ, ઘાસહેતુ અહં તદા.

‘‘ભગવા તમ્હિ સમયે, પદુમુત્તરસવ્હયો;
રત્તમ્બરધરો બુદ્ધો, ગચ્છતે અનિલઞ્જસે.

‘‘ધુનન્તો પંસુકૂલાનિ, સદ્દં અસ્સોસહં તદા;
ઉદ્ધં નિજ્ઝાયમાનોહં, અદ્દસં લોકનાયકં.

‘‘તત્થેવ ઠિતકો સન્તો, આયાચિં લોકનાયકં;
મધું ભિસેહિ સહિતં, ખીરં સપ્પિં મુળાલિકં.

‘‘પટિગ્ગણ્હાતુ મે બુદ્ધો, અનુકમ્પાય ચક્ખુમા;
તતો કારુણિકો સત્થા, ઓરોહિત્વા મહાયસો.

‘‘પટિગ્ગણ્હિ મમં ભિક્ખં, અનુકમ્પાય ચક્ખુમા;
પટિગ્ગહેત્વા સમ્બુદ્ધો, અકા મે અનુમોદનં.

‘‘સુખી હોતુ મહાપુઞ્ઞ, ગતિ તુય્હં સમિજ્ઝતુ;
ઇમિના ભિસદાનેન, લભસ્સુ વિપુલં સુખં.

‘‘ઇદં વત્વાન સમ્બુદ્ધો, જલજુત્તમનામકો;
ભિક્ખમાદાય સમ્બુદ્ધો, આકાસેનાગમા જિનો.

‘‘તતો ભિસં ગહેત્વાન, આગચ્છિં મમ અસ્સમં;
ભિસં રુક્ખે લગ્ગેત્વાન, મમ દાનં અનુસ્સરિં.

‘‘મહાવાતો ઉટ્ઠહિત્વા, સઞ્ચાલેસિ વનં તદા;
આકાસો અભિનાદિત્થ, અસની ચ ફલી તદા.

‘‘તતો મે અસનીપાતો, મત્થકે નિપતી તદા;
સોહં નિસિન્નકો સન્તો, તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

‘‘પુઞ્ઞકમ્મેન સઞ્ઞુત્તો, તુસિતં ઉપપજ્જહં;
કળેવરં મે પતિતં, દેવલોકે રમામહં.

‘‘છળસીતિસહસ્સાનિ , નારિયો સમલઙ્કતા;
સાયં પાતં ઉપટ્ઠન્તિ, ભિસદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘મનુસ્સયોનિમાગન્ત્વા, સુખિતો હોમહં તદા;
ભોગે મે ઊનતા નત્થિ, ભિસદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘અનુકમ્પિતકો તેન, દેવદેવેન તાદિના;

સબ્બાસવા પરિક્ખીણા, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં ભિસં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ભિસદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તે પન તેન અધિગતે સત્થા ભદ્દિયસેટ્ઠિં આમન્તેસિ – ‘‘તવ પુત્તો અલઙ્કતપટિયત્તો ધમ્મં સુણન્તો અરહત્તે પતિટ્ઠાસિ, તેનસ્સ ઇદાનેવ પબ્બજિતું યુત્તં, નો ચે પબ્બજતિ, પરિનિબ્બાયિસ્સતી’’તિ. સેટ્ઠિ ‘‘ન મય્હં પુત્તસ્સ દહરસ્સેવ સતો પરિનિબ્બાનેન કિચ્ચં અત્થિ, પબ્બાજેથ ન’’ન્તિ આહ. તં સત્થા પબ્બાજેત્વા ઉપસમ્પાદેત્વા તત્થ સત્તાહં વસિત્વા કોટિગામં પાપુણિ, સો ચ ગામો ગઙ્ગાતીરે. કોટિગામવાસિનો બુદ્ધપ્પમુખસ્સ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ મહાદાનં પવત્તેસું. ભદ્દજિત્થેરો સત્થારા અનુમોદનાય આરદ્ધમત્તાય બહિગામં ગન્ત્વા ‘‘ગઙ્ગાતીરે મગ્ગસમીપે સત્થુ આગતકાલે વુટ્ઠહિસ્સામી’’તિ સમાપત્તિં સમાપજ્જિત્વા નિસીદિ. મહાથેરેસુ આગચ્છન્તેસુપિ અવુટ્ઠહિત્વા સત્થુ આગતકાલેયેવ વુટ્ઠહિ. પુથુજ્જનભિક્ખૂ, ‘‘અયં અધુના પબ્બજિતો મહાથેરેસુ આગચ્છન્તેસુ માનત્થદ્ધો હુત્વા ન વુટ્ઠાસી’’તિ ઉજ્ઝાયિંસુ. કોટિગામવાસિનો સત્થુ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ ચ બહૂ નાવાસઙ્ઘાટે બન્ધિંસુ, સત્થા ‘‘હન્દસ્સ આનુભાવં પકાસેમી’’તિ નાવાસઙ્ઘાટે ઠત્વા, ‘‘કહં, ભદ્દજી’’તિ પુચ્છિ. ભદ્દજિત્થેરો ‘‘એસોહં, ભન્તે’’તિ સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા અઞ્જલિં કત્વા અટ્ઠાસિ. સત્થા, ‘‘એહિ, ભદ્દજિ, અમ્હેહિ સદ્ધિં એકનાવં અભિરુહા’’તિ. સો ઉપ્પતિત્વા સત્થુ ઠિતનાવાયં અટ્ઠાસિ. સત્થા ગઙ્ગામજ્ઝં ગતકાલે, ‘‘ભદ્દજિ, તયા મહાપનાદરાજકાલે અજ્ઝાવુટ્ઠરતનપાસાદો કહ’’ન્તિ આહ. ‘‘ઇમસ્મિં ઠાને નિમુગ્ગો’’તિ. ‘‘તેન હિ, ભદ્દજિ, સબ્રહ્મચારીનં કઙ્ખં છિન્દા’’તિ. તસ્મિં ખણે થેરો સત્થારં વન્દિત્વા ઇદ્ધિબલેન ગન્ત્વા પાસાદથૂપિકં પાદઙ્ગુલન્તરેન સન્નિરુમ્ભિત્વા પઞ્ચવીસતિયોજનં પાસાદં ગહેત્વા આકાસે ઉપ્પતિ, ઉપ્પતન્તો ચ પઞ્ઞાસ યોજનાનિ પાસાદં ઉદકતો ઉક્ખિપિ. અથસ્સ પુરિમભવે ઞાતકા પાસાદગતેન લોભેન મચ્છકચ્છપમણ્ડૂકા હુત્વા તસ્મિં પાસાદે ઉટ્ઠહન્તે પરિવત્તિત્વા ઉદકે પતિંસુ. સત્થા તે પતન્તે દિસ્વા ‘‘ઞાતકા તે, ભદ્દજિ, કિલમન્તી’’તિ આહ. થેરો સત્થુ વચનેન પાસાદં વિસ્સજ્જેસિ. પાસાદો યથાઠાને એવ પતિટ્ઠહિ. સત્થા પારઙ્ગતો ભિક્ખૂહિ ‘‘કદા, ભન્તે, ભદ્દજિત્થેરેન અયં પાસાદો અજ્ઝાવુટ્ઠો’’તિ પુટ્ઠો **મહાપનાદજાતકં** (જા॰ ૧.૩.૪૦-૪૧) કથેત્વા મહાજનં ધમ્મામતં પાયેસિ. થેરો પન અત્તનો અજ્ઝાવુટ્ઠપુબ્બં સુવણ્ણપાસાદં દસ્સેત્વા –

૧૬૩.‘‘પનાદો નામ સો રાજા, યસ્સ યૂપો સુવણ્ણયો;
તિરિયં સોળસુબ્બેધો, ઉબ્ભમાહુ સહસ્સધા.

૧૬૪.‘‘સહસ્સકણ્ડો સતગેણ્ડુ, ધજાલુ હરિતામયો;
અનચ્ચું તત્થ ગન્ધબ્બા, છ સહસ્સાનિ સત્તધા’’તિ. –

દ્વીહિ ગાથાહિ વણ્ણેન્તો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

તત્થ **પનાદો નામ સો રાજા**તિ અતીતે પનાદો નામ સો રાજા અહોસીતિ અત્તભાવઅન્તરહિતતાય અત્તાનં પરં વિય નિદ્દિસતિ. સો એવ હિ રજ્જે ઠિતકાલતો પટ્ઠાય સદા ઉસ્સાહસમ્પત્તિઆદિના મહતા રાજાનુભાવેન મહતા ચ કિત્તિસદ્દેન સમન્નાગતત્તા ‘‘રાજા મહાપનાદો’’તિ પઞ્ઞાયિત્થ. **યસ્સ યૂપો સુવણ્ણયો**તિ યસ્સ રઞ્ઞો અયં યૂપો પાસાદો સુવણ્ણમયો. **તિરિયં સોળસુબ્બેધો**તિ વિત્થારતો સોળસકણ્ડપાતપ્પમાણો. સો પન અટ્ઠયોજનમત્તો

હોતિ. **ઉબ્ભમાહુ સહસ્સધાતિ** ઉબ્ભં ઉચ્ચં એવમસ્સ પાસાદસ્સ સહસ્સધા સહસ્સકણ્ડપ્પમાણમાહુ. સો પન યોજનતો પઞ્ચવીસતિયોજનપ્પમાણો હોતિ. કેચિ પનેત્થ ગાથાસુખત્થં ''આહૂ''તિ દીઘં કતં. આહુ અહોસીતિ અત્થં વદન્તિ.

સહસ્સકણ્ડોતિ સહસ્સભૂમિકો. **સતગેણ્ડૂતિ** અનેકસતનિય્યૂહકો. **ધજાલૂતિ** તત્થ તત્થ નિય્યૂહસિખરાદીસુ પતિટ્ઠાપિતેહિ યટ્ઠિધજપટાકધજાદિધજેહિ સમ્પન્નો. **હરિતામયોતિ** ચામીકરસુવણ્ણમયો. કેચિ પન ''હરિતજાતિમણિસરિક્ખકો''તિ વદન્તિ . **ગન્ધબ્બાતિ** નટા. **છ સહસ્સાનિ સત્તધાતિ** છમત્તાનિ ગન્ધબ્બસહસ્સાનિ સત્તધા તસ્સ પાસાદસ્સ સત્તસુ ઠાનેસુ રઞ્ઞો અભિરમાપનત્થં નચ્ચિંસૂતિ અત્થો. તે એવં નચ્ચન્તાપિ રાજાનં હાસેતું નાસક્ખિંસુ. અથ સક્કો દેવરાજા દેવનટે પેસેત્વા સમજ્જં કારેસિ, તદા રાજા હસીતિ.

ભદ્દજિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. સોભિતત્થેરગાથાવણ્ણના

સતિમા પઞ્ઞવાતિ આયસ્મતો સોભિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો સત્થુ ધમ્મદેસનં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું પુબ્બેનિવાસઞાણલાભીનં ભિક્ખૂનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં ઉદ્દિસ્સ પત્થનં કત્વા પુઞ્ઞાનિ કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગન્ત્વા નેક્ખમ્માધિમુત્તો ઘરાવાસં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા હિમવન્તસ્સ સમીપે અરઞ્ઞાયતને અસ્સમં કારેત્વા વનમૂલફલાફલેન યાપેન્તો બુદ્ધુપ્પાદં સુત્વા સબ્બત્થ એકરત્તિવાસેનેવ ભદ્દવતીનગરે સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા પસન્નમાનસો ''તુવં સત્થા ચ કેતુ ચા''તિઆદીહિ છહિ ગાથાહિ અભિત્થવિ , સત્થા ચસ્સ ભાવિનિં સમ્પત્તિં પકાસેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ. **સોભિતો**તિસ્સ નામં અકંસુ. સો અપરેન સમયેન સત્થુ ધમ્મદેસનં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. પુબ્બેનિવાસઞાણે ચિણ્ણવસી ચ અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯.૪૬-૭૪) –

''દક્ખિણે હિમવન્તસ્સ, સુકતો અસ્સમો મમ;
ઉત્તમત્થં ગવેસન્તો, વસામિ વિપિને તદા.

''લાભાલાભેન સન્તુટ્ઠો, મૂલેન ચ ફલેન ચ;
અન્વેસન્તો આચરિયં, વસામિ એકકો અહં.

''સુમેધો નામ સમ્બુદ્ધો, લોકે ઉપ્પજ્જિ તાવદે;
ચતુસચ્ચં પકાસેતિ, ઉદ્ધરન્તો મહાજનં.

''નાહં સુણોમિ સમ્બુદ્ધં, નપિ મે કોચિ સંસતિ;
અટ્ઠવસ્સે અતિક્કન્તે, અસ્સોસિં લોકનાયકં.

''અગ્ગિદારું નીહરિત્વા, સમ્મજ્જિત્વાન અસ્સમં;

ખારિભારં ગહેત્વાન, નિક્ખમિં વિપિના અહં.

‘‘એકરત્તિં વસન્તોહં, ગામેસુ નિગમેસુ ચ;
અનુપુબ્બેન ચન્દવતિં, તદાહં ઉપસઙ્કમિં.

‘‘ભગવા તમ્હિ સમયે, સુમેધો લોકનાયકો;
ઉદ્ધરન્તો બહૂ સત્તે, દેસેતિ અમતં પદં.

‘‘જનકાયમતિક્કમ્મ, વન્દિત્વા જિનસાગરં;
એકંસં અજિનં કત્વા, સન્થવિં લોકનાયકં.

‘‘તુવં સત્થા ચ કેતુ ચ, ધજો યૂપો ચ પાણિનં;
પરાયનો પતિટ્ઠા ચ, દીપો ચ દ્વિપદુત્તમો.

‘‘નેપુઞ્ઞો દસ્સને વીરો, તારેસિ જનતં તુવં;
નત્થઞ્ઞો તારકો લોકે, તવુત્તરિતરો મુને.

‘‘સક્કા થેવે કુસગ્ગેન, પમેતું સાગરુત્તમે;
ન ત્વેવ તવ સબ્બઞ્ઞુ, ઞાણં સક્કા પમેતવે.

‘‘તુલદણ્ડે ઠપેત્વાન, મહિં સક્કા ધરેતવે;
નત્વેવ તવ પઞ્ઞાય, પમાણમત્થિ ચક્ખુમ.

‘‘આકાસો મિનિતું સક્કા, રજ્જુયા અઙ્ગુલેન વા;
નત્વેવ તવ સબ્બઞ્ઞુ, સીલં સક્કા પમેતવે.

‘‘મહાસમુદ્દે ઉદકં, આકાસો ચ વસુન્ધરા;
પરિમેય્યાનિ એતાનિ, અપ્પમેય્યોસિ ચક્ખુમ.

‘‘છહિ ગાથાહિ સબ્બઞ્ઞું, કિત્તયિત્વા મહાયસં;
અઞ્જલિં પગ્ગહેત્વાન, તુણ્હી અટ્ઠાસહં તદા.

‘‘યં વદન્તિ સુમેધોતિ, ભૂરિપઞ્ઞં સુમેધસં;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યો મે ઞાણં પકિત્તેસિ, વિપ્પસન્નેન ચેતસા;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘સત્તસત્તતિ કપ્પાનિ, દેવલોકે રમિસ્સતિ;
સહસ્સક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ.

‘‘અનેકસતક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;
પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘દેવભૂતો મનુસ્સો વા, પુઞ્ઞકમ્મસમાહિતો;
અનૂનમનસઙ્કપ્પો, તિક્ખપઞ્ઞો ભવિસ્સતિ.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘અગારા અભિનિક્ખમ્મ, પબ્બજિસ્સતિકિઞ્ચનો;
જાતિયા સત્તવસ્સેન, અરહત્તં ફુસિસ્સતિ.

‘‘યતો સરામિ અત્તાનં, યતો પત્તોસ્મિ સાસનં;
એત્થન્તરે ન જાનામિ, ચેતનં અમનોરમં.

‘‘સંસરિત્વા ભવે સબ્બે, સમ્પત્તાનુભવિં અહં;
ભોગે મે ઊનતા નત્થિ, ફલં ઞાણસ્સ થોમને.

‘‘તિયગ્ગી નિબ્બુતા મય્હં, ભવા સબ્બે સમૂહતા;
સબ્બાસવા પરિક્ખીણા, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, યં ઞાણમથવિં અહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલં ઞાણસ્સ થોમને.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

સો અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પુબ્બેનિવાસં અનુપટિપાટિયા અનુસ્સરન્તો યાવ અસઞ્ઞભવે અચિત્તકપટિસન્ધિ, તાવ અદ્દસ. તતો પઞ્ચ કપ્પસતાનિ ચિત્તપ્પવત્તિં અદિસ્વા અવસાનેવ દિસ્વા ‘‘કિમેત’’ન્તિ આવજ્જેન્તો નયવસેન ‘‘અસઞ્ઞભવો ભવિસ્સતી’’તિ નિટ્ઠં અગમાસિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘અત્થિ, ભિક્ખવે, અસઞ્ઞસત્તા નામ દીઘાયુકા દેવા, તતો ચુતો સોભિતો ઇધૂપપન્નો, સો એતં ભવં જાનાતિ, સોભિતો અનુસ્સરતી’’તિ (પારા॰ ૨૩૨ અત્થતો સમાનં). એવં નયવસેન અનુસ્સરન્તસ્સ અનુસ્સરણકોસલ્લં દિસ્વા સત્થા થેરં પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરન્તાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. તતો એવ ચાયં આયસ્મા સવિસેસં અત્તનો પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણં તસ્સ ચ પચ્ચયભૂતં પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સોમનસ્સજાતો તદત્થદીપનં ઉદાનં ઉદાનેન્તો –

૧૬૫.‘‘સતિમા પઞ્ઞવા ભિક્ખુ, આરદ્ધબલવીરિયો;
પઞ્ચ કપ્પસતાનાહં, એકરત્તિં અનુસ્સરિં.

૧૬૬.‘‘ચત્તારો સતિપટ્ઠાને, સત્ત અટ્ઠ ચ ભાવયં;
પઞ્ચ કપ્પસતાનાહં, એકરત્તિં અનુસ્સરિ’’ન્તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **સતિમા**તિ સયં સમુદાગમનસમ્પન્નાય સતિપટ્ઠાનભાવનાપારિપૂરિયા સતિવેપુલ્લપ્પત્તિયા ચ સતિમા. **પઞ્ઞવા**તિ છળભિઞ્ઞાપારિપૂરિયા પઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તિયા ચ પઞ્ઞવા. ભિન્નકિલેસતાય **ભિક્ખુ**. સદ્ધાદિબલાનઞ્ચેવ ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવીરિયસ્સ ચ સંસિદ્ધિપારિપૂરિયા **આરદ્ધબલવીરિયો**. સદ્ધાદીનઞ્હેત્થ બલગ્ગહણેન ગહણં સતિપિ સતિઆદીનં બલભાવે, યથા ''ગોબલિબદ્ધા પુઞ્ઞઞાણસમ્ભારા''તિ. **પઞ્ચ કપ્પસતાનાહં, એકરત્તિં અનુસ્સરિ**ન્તિ એકરત્તિં વિય અનુસ્સરિં. વિય-સદ્દો હિ ઇધ લુત્તનિદ્દિટ્ઠો, એતેન પુબ્બેનિવાસાનુસ્સતિઞાણે અત્તનો ઞાણવસીભાવં દીપેતિ.

ઇદાનિ યાય પટિપત્તિયા અત્તનો સતિમન્તાદિભાવો સાતિસયં પુબ્બેનિવાસઞાણઞ્ચ સિદ્ધં, તં દસ્સેતું ''**ચત્તારો**''તિઆદિના દુતિયં ગાથમાહ. તત્થ **ચત્તારો સતિપટ્ઠાને**તિ કાયાનુપસ્સનાદિકે અત્તનો વિસયભેદેન ચતુબ્બિધે લોકિયલોકુત્તરમિસ્સકે સતિસઙ્ખાતે સતિપટ્ઠાને. **સત્તા**તિ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે. **અટ્ઠા**તિ અટ્ઠ મગ્ગઙ્ગાનિ. સતિપટ્ઠાનેસુ હિ સુપ્પતિટ્ઠિતચિત્તસ્સ સત્ત બોજ્ઝઙ્ગા ભાવનાપારિપૂરિં ગતા એવ હોન્તિ, તથા અરિયો અટ્ઠઙ્ગિકો મગ્ગો. તેનાહ ધમ્મસેનાપતિ – ''ચતૂસુ સતિપટ્ઠાનેસુ સુપ્પતિટ્ઠિતચિત્તા સત્ત બોજ્ઝઙ્ગે યથાભૂતં ભાવેત્વા''તિઆદીહિ (દી॰ નિ॰ ૩.૧૪૩) સત્તકોટ્ઠાસિકેસુ સત્તતિંસાય બોધિપક્ખિયધમ્મેસુ એકસ્મિં કોટ્ઠાસે ભાવનાપારિપૂરિં ગચ્છન્તે ઇતરે અગચ્છન્તા નામ નત્થીતિ. **ભાવય**ન્તિ ભાવનાહેતુ. સેસં વુત્તનયમેવ.

સોભિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. વલ્લિયત્થેરગાથાવણ્ણના

યં કિચ્ચં દળ્હવીરિયેનાતિઆદિકા આયસ્મતો વલ્લિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સુમેધસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો અસીતિકોટિવિભવં પહાય તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા પબ્બતપાદે અરઞ્ઞાયતને એકિસ્સા નદિયા તીરે અસ્સમં કારેત્વા વિહરન્તો અત્તનો અનુગ્ગણ્હનત્થં ઉપગતં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો અજિનચમ્મં પત્થરિત્વા અદાસિ . તત્થ નિસિન્નં ભગવન્તં પુપ્ફેહિ ચ ચન્દનેન ચ પૂજેત્વા અમ્બફલાનિ દત્વા પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિ. તસ્સ ભગવા નિસિન્નાસનસમ્પત્તિં પકાસેન્તો અનુમોદનં વત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વેસાલિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા ''કણ્હમિત્તો''તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો સત્થુ વેસાલિગમને બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો મહાકચ્ચાનત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિ. સો મન્દપઞ્ઞો દન્ધપરક્કમો ચ હુત્વા ચિરં કાલં વિઞ્ઞું સબ્રહ્મચારિં નિસ્સાયેવ વસતિ. ભિક્ખૂ ''યથા નામ વલ્લિ રુક્ખાદીસુ કિઞ્ચિ અનિસ્સાય વડ્ઢિતું ન સક્કોતિ, એવમયમ્પિ કઞ્ચિ પણ્ડિતં અનિસ્સાય વડ્ઢિતું ન સક્કોતી''તિ **વલ્લિયો**ત્વેવ સમુદાચરિંસુ. અપરભાગે પન વેણુદત્તત્થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા તસ્સ ઓવાદે ઠત્વા સતો સમ્પજાનો હુત્વા વિહરન્તો ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા પટિપત્તિક્કમં થેરં પુચ્છન્તો –

૧૬૭.''યં કિચ્ચં દળ્હવીરિયેન, યં કિચ્ચં બોદ્ધુમિચ્છતા;
કરિસ્સં નાવરજ્ઝિસ્સં, પસ્સ વીરિયં પરક્કમં.

૧૬૮.''ત્વઞ્ચ મે મગ્ગમક્ખાહિ, અઞ્જસં અમતોગધં;
અહં મોનેન મોનિસ્સં, ગઙ્ગાસોતોવ સાગર''ન્તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **યં કિચ્ચં દળ્હવીરિયેના**તિ દળ્હેન વીરિયેન થિરેન પરક્કમેન, દળ્હવીરિયેન વા પુરિસધોરય્હેન યં કિચ્ચં કાતબ્બં પટિપજ્જિતબ્બં. **યં કિચ્ચં બોદ્ધુમિચ્છતા**તિ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ નિબ્બાનમેવ વા બોદ્ધું બુજ્ઝિતું ઇચ્છન્તેન પટિવિજ્ઝિતુકામેન યં કિચ્ચં કરણીયં. **કરિસ્સં નાવરજ્ઝિસ્સ**ન્તિ તમહં દાનિ કરિસ્સં ન વિરાધેસ્સં, યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જિસ્સામિ. **પસ્સ વીરિયં પરક્કમ**ન્તિ યથા પટિપજ્જમાને ધમ્મે વિધિના ઈરણતો "**વીરિયં**", પરં પરં ઠાનં અક્કમનતો "**પરક્કમો**"તિ ચ લદ્ધનામં સમ્માવાયામં પસ્સ ન સદ્ધમેવાતિ અત્તનો કત્તુકામતં દસ્સેતિ.

ત્વઞ્ચાતિ કમ્મટ્ઠાનદાયકં કલ્યાણમિત્તં આલપતિ. **મે**તિ મય્હં. **મગ્ગમક્ખાહી**તિ અરિયમગ્ગં કથેહિ, લોકુત્તરમગ્ગસમ્પાપકં ચતુસચ્ચકમ્મટ્ઠાનં કથેહીતિ અત્થો. **અઞ્જસ**ન્તિ ઉજુકં મજ્ઝિમપટિપદાભાવેન અન્તદ્વયસ્સ અનુપગમનતો. અમતે નિબ્બાને સમ્પાપકભાવેન પતિટ્ઠિતત્તા **અમતોગધં**. **મોનેના**તિ ઞાણેન મગ્ગપઞ્ઞાય. **મોનિસ્સ**ન્તિ જાનિસ્સં નિબ્બાનં પટિવિજ્ઝિસ્સં પાપુણિસ્સં. **ગઙ્ગાસોતોવ સાગર**ન્તિ યથા ગઙ્ગાય સોતો સાગરં સમુદ્દં અવિરજ્ઝન્તો એકંસતો ઓગાહતિ, એવં "અહં કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તો મગ્ગઞાણેન નિબ્બાનં અધિગમિસ્સામિ, તસ્મા તં કમ્મટ્ઠાનં મે આચિક્ખથા"તિ થેરં કમ્મટ્ઠાનં યાચિ.

તં સુત્વા વેણુદત્તત્થેરો તસ્સ કમ્મટ્ઠાનં અદાસિ. સોપિ કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તો નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯.૭૫-૧૦૫) –

"પઞ્ચ કામગુણે હિત્વા, પિયરૂપે મનોરમે;
અસીતિ કોટિયો હિત્વા, પબ્બજિં અનગારિયં.

"પબ્બજિત્વાન કાયેન, પાપકમ્મં વિવજ્જયિં;
વચીદુચ્ચરિતં હિત્વા, નદીકૂલે વસામહં.

"એકકં મં વિહરન્તં, બુદ્ધસેટ્ઠો ઉપાગમિ;
નાહં જાનામિ બુદ્ધોતિ, અકાસિં પટિસન્થારં.

"કરિત્વા પટિસન્થારં, નામગોત્તમપુચ્છહં;
દેવતાનુસિ ગન્ધબ્બો, અદુ સક્કો પુરિન્દદો.

"કો વા ત્વં કસ્સ વા પુત્તો, મહાબ્રહ્મા ઇધાગતો;
વિરોચેસિ દિસા સબ્બા, ઉદયં સૂરિયો યથા.

"સહસ્સારાનિ ચક્કાનિ, પાદે દિસ્સન્તિ મારિસ;
કો વા ત્વં કસ્સ વા પુત્તો, કથં જાનેમુ તં મયં.

"નામગોત્તં પવેદેહિ, સંસયં અપનેહિ મે;
નમ્હિ દેવા ન ગન્ધબ્બો, નમ્હિ સક્કો પુરિન્દદો.

"બ્રહ્મભાવો ચ મે નત્થિ, એતેસં ઉત્તમો અહં;

અતીતો વિસયં તેસં, દાલયિં કામબન્ધનં.

‘‘સબ્બે કિલેસે ઝાપેત્વા, પત્તો સમ્બોધિમુત્તમં;
તસ્સ વાચં સુણિત્વાહં, ઇદં વચનમબ્રવિં.

‘‘યદિ બુદ્ધોસિ સબ્બઞ્ઞૂ, નિસીદ ત્વં મહામુને;
તમહં પૂજયિસ્સામિ, દુક્ખસ્સન્તકરો તુવં.

‘‘પત્થરિત્વાજિનચમ્મં , અદાસિ સત્થુનો અહં;
નિસીદિ તત્થ ભગવા, સીહોવ ગિરિગબ્ભરે.

‘‘ખિપ્પં પબ્બતમારુય્હ, અમ્બસ્સ ફલમગ્ગહિં;
સાલકલ્યાણિકં પુપ્ફં, ચન્દનઞ્ચ મહારહં.

‘‘ખિપ્પં પગ્ગય્હ તં સબ્બં, ઉપેત્વા લોકનાયકં;
ફલં બુદ્ધસ્સ દત્વાન, સાલપુપ્ફમપૂજયિં.

‘‘ચન્દનં અનુલિમ્પિત્વા, અવન્દિં સત્થુનો અહં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, વિપુલાય ચ પીતિયા.

‘‘અજિનમ્હિ નિસીદિત્વા, સુમેધો લોકનાયકો;
મમ કમ્મં પકિત્તેસિ, હાસયન્તો મમં તદા.

‘‘ઇમિના ફલદાનેન, ગન્ધમાલેહિ ચૂભયં;
પઞ્ચવીસે કપ્પસતે, દેવલોકે રમિસ્સતિ.

‘‘અનૂનમનસઙ્કપ્પો, વસવત્તી ભવિસ્સતિ;
છબ્બીસતિકપ્પસતે, મનુસ્સત્તં ગમિસ્સતિ.

‘‘ભવિસ્સતિ ચક્કવત્તી, ચાતુરન્તો મહિદ્ધિકો;
વેભારં નામ નગરં, વિસ્સકમ્મેન માપિતં.

‘‘હેસ્સતિ સબ્બસોવણ્ણં, નાનારતનભૂસિતં;
એતેનેવ ઉપાયેન, સંસરિસ્સતિ સો ભવે.

‘‘સબ્બત્થ પૂજિતો હુત્વા, દેવત્તે અથ માનુસે;
પચ્છિમે ભવે સમ્પત્તે, બ્રહ્મબન્ધુ ભવિસ્સતિ.

‘‘અગારા અભિનિક્ખમ્મ, અનગારી ભવિસ્સતિ;
અભિઞ્ઞાપારગૂ હુત્વા, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘ઇદં વત્વાન સમ્બુદ્ધો, સુમેધો લોકનાયકો;
મમ નિજ્ઝાયમાનસ્સ, પક્કામિ અનિલઞ્જસે.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘તુસિતતો ચવિત્વાન, નિબ્બત્તિં માતુકુચ્છિયં;
ભોગે મે ઊનતા નત્થિ, યમ્હિ ગબ્ભે વસામહં.

‘‘માતુકુચ્છિગતે મયિ, અન્નપાનઞ્ચ ભોજનં;
માતુયા મમ છન્દેન, નિબ્બત્તતિ યદિચ્છકં.

‘‘જાતિયા પઞ્ચવસ્સેન, પબ્બજિં અનગારિયં;
ઓરોપિતમ્હિ કેસમ્હિ, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘પુબ્બકમ્મં ગવેસન્તો, ઓરેન નાદ્દસં અહં;
તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, મમ કમ્મમનુસ્સરિં.

‘‘નમો તે પુરિસાજઞ્ઞ, નમો તે પુરિસુત્તમ;
તવ સાસનમાગમ્મ, પત્તોમ્હિ અચલં પદં.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સમ્હિ, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો થેરો ઇમાયેવ ગાથા અભાસીતિ.

વલ્લિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. વીતસોકત્થેરગાથાવણ્ણના

કેસે મે ઓલિખિસ્સન્તીતિઆદિકા આયસ્મતો વીતસોકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો કામે પહાય ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા મહતા ઇસિગણેન પરિવુતો અરઞ્ઞે વસન્તો બુદ્ધુપ્પાદં સુત્વા હટ્ઠતુટ્ઠો ‘‘ઉદુમ્બરપુપ્ફસદિસા દુલ્લભદસ્સના બુદ્ધા ભગવન્તો, ઇદાનેવ ઉપગન્તબ્બા’’તિ મહતિયા પરિસાય સદ્ધિં સત્થારં દટ્ઠું ગચ્છન્તો દિયડ્ઢયોજને સેસે બ્યાધિકો હુત્વા બુદ્ધગતાય સઞ્ઞાય કાલઙ્કતો દેવેસુ ઉપ્પજ્જિત્વા અપરાપરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે અટ્ઠારસવસ્સાધિકાનં દ્વિન્નં વસ્સસતાનં મત્થકે ધમ્માસોકરઞ્ઞો કનિટ્ઠભાતા હુત્વા નિબ્બત્તિ, તસ્સ **વીતસોકો**તિ નામ અહોસિ. સો વયપ્પત્તો ખત્તિયકુમારેહિ સિક્ખિતબ્બવિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો ગિરિદત્તત્થેરં નિસ્સાય ગિહિભૂતો સુત્તન્તપિટકે અભિધમ્મપિટકે ચ

વિસારદો હુત્વા એકદિવસં મસ્સુકમ્મસમયે કપ્પકસ્સ હત્થતો આદાસં ગહેત્વા કાયં ઓલોકેન્તો વલિતપલિતાદીનિ દિસ્વા સઞ્જાતસંવેગો વિપસ્સનાય ચિત્તં ઓતારેત્વા ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા તસ્મિંયેવ આસને સોતાપન્નો હુત્વા ગિરિદત્તત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯.૯-૨૬) –

‘‘અજ્ઝાયકો મન્તધરો, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ;
લક્ખણે ઇતિહાસે ચ, સનિઘણ્ડુસકેટુભે.

‘‘નદીસોતપટિભાગા, સિસ્સા આયન્તિ મે તદા;
તેસાહં મન્તે વાચેમિ, રત્તિન્દિવમતન્દિતો.

‘‘સિદ્ધત્થો નામ સમ્બુદ્ધો, લોકે ઉપ્પજ્જિ તાવદે;
તમન્ધકારં નાસેત્વા, ઞાણાલોકં પવત્તયિ.

‘‘મમ અઞ્ઞતરો સિસ્સો, સિસ્સાનં સો કથેસિ મે;
સુત્વાન તે એતમત્થં, આરોચેસું મમં તદા.

‘‘બુદ્ધો લોકે સમુપ્પન્નો, સબ્બઞ્ઞૂ લોકનાયકો;
તસ્સાનુવત્તતિ જનો, લાભો અમ્હં ન વિજ્જતિ.

‘‘અધિચ્ચુપ્પત્તિકા બુદ્ધા, ચક્ખુમન્તો મહાયસા;
યંનૂનાહં બુદ્ધસેટ્ઠં, પસ્સેય્યં લોકનાયકં.

‘‘અજિનં મે ગહેત્વાન, વાકચીરં કમણ્ડલું;
અસ્સમા અભિનિક્ખમ્મ, સિસ્સે આમન્તયિં અહં.

‘‘ઓદુમ્બરિકપુપ્ફંવ, ચન્દમ્હિ સસકં યથા;
વાયસાનં યથા ખીરં, દુલ્લભો લોકનાયકો.

‘‘બુદ્ધો લોકમ્હિ ઉપ્પન્નો, મનુસ્સત્તમ્પિ દુલ્લભં;
ઉભોસુ વિજ્જમાનેસુ, સવનઞ્ચ સુદુલ્લભં.

‘‘બુદ્ધો લોકે સમુપ્પન્નો, ચક્ખું લચ્છામ નો ભવં;
એથ સબ્બે ગમિસ્સામ, સમ્માસમ્બુદ્ધસન્તિકં.

‘‘કમણ્ડલુધરા સબ્બે, ખરાજિનનિવાસિનો;
તે જટાભારભરિતા, નિક્ખમું વિપિના તદા.

‘‘યુગમત્તં પેક્ખમાના, ઉત્તમત્થં ગવેસિનો;
આસત્તિદોસરહિતા, અસમ્ભીતાવ કેસરી.

“અપ્પકિચ્ચા અલોલુપ્પા, નિપકા સન્તવુત્તિનો;
ઉઞ્છાય ચરમાના તે, બુદ્ધસેટ્ઠમુપાગમું.

“દિયડ્ઢયોજને સેસે, બ્યાધિ મે ઉપપજ્જથ;
બુદ્ધસેટ્ઠં સરિત્વાન, તત્થ કાલઙ્કતો અહં.

“ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં સઞ્ઞમલભિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધસઞ્ઞાયિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૧૬૯.“કેસે મે ઓલિખિસ્સન્તિ, કપ્પકો ઉપસઙ્કમિ;
તતો આદાસમાદાય, સરીરં પચ્ચવેક્ખિસં.

૧૭૦.“તુચ્છો કાયો અદિસ્સિત્થ, અન્ધકારે તમો બ્યગા;
સબ્બે ચોળા સમુચ્છિન્ના, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો”તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **કેસે મે ઓલિખિસ્સન્તિ, કપ્પકો ઉપસઙ્કમી**તિ ગિહિકાલે મસ્સુકમ્મસમયે “મમ કેસે ઓલિખિસ્સં કપ્પેમી”તિ કેસાદીનં છેદનાદિવસેન કપ્પનતો કપ્પકો ન્હાપિતો મં ઉપગચ્છિ. **તતો**તિ કપ્પકતો. **સરીરં પચ્ચવેક્ખિસ**ન્તિ સબ્બકાયિકે આદાસે પલિતવલિતમુખનિમિત્તાદિદસ્સનમુખેન “અભિભૂતો વત જરાય મે કાયો”તિ જરાભિભૂતં અત્તનો સરીરં પચ્ચવેક્ખિં. એવં પચ્ચવેક્ખતો ચ **તુચ્છો કાયો અદિસ્સિત્થ** નિચ્ચધુવસુખસભાવાદીહિ રિત્તો હુત્વા મે કાયો અદિસ્સથ પઞ્ઞાયિ. કસ્મા? **અન્ધકારે તમો બ્યગા** યેન અયોનિસોમનસિકારસઙ્ખાતેન તમસા અત્તનો કાયે અન્ધગતા વિજ્જમાનમ્પિ અસુભાદિસભાવં અપસ્સન્તા અવિજ્જમાનં સુભાદિઆકારં ગણ્હન્તિ, તસ્મિં અન્ધકારે અન્ધકરણટ્ઠાને કાયે યોનિસોમનસિકારસઙ્ખાતેન ઞાણાલોકેન અવિજ્જાતમો વિગતો, તતો એવ **સબ્બે ચોળા સમુચ્છિન્ના** ચોરા વિય કુસલભણ્ડચ્છેદનતો, સાધૂહિ અલાતબ્બતો અસઙ્કેતબ્બતો સઙ્કારકૂટાદીસુ છડ્ડિતપિલોતિકખણ્ડં વિય ઇસ્સરજનેન અરિયજનેન જિગુચ્છિતબ્બતાય ચોળા વિયાતિ વા “ચોળા”તિ લદ્ધનામા કિલેસા સમુચ્છિન્ના. અગ્ગમગ્ગેન સમુગ્ઘાટિતત્તા એવ ચ નેસં **નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો** આયતિં પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિ નત્થીતિ.

વીતસોકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. પુણ્ણમાસત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ચ નીવરણે હિત્વાતિઆદિકા આયસ્મતો પુણ્ણમાસત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો તિસ્સસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થરિ અરઞ્ઞે વિહરન્તે પંસુકૂલચીવરં દુમસાખાય લગ્ગેત્વા ગન્ધકુટિં પવિટ્ઠે ધનુહત્થો ગહનં પવિટ્ઠો સત્થુ પંસુકૂલં દિસ્વા પસન્નમાનસો ધનું નિક્ખિપિત્વા બુદ્ધગુણે અનુસ્સરિત્વા પંસુકૂલં વન્દિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં કુટુમ્બિયકુલે નિબ્બત્તિ. તસ્સ કિર જાતદિવસે તસ્મિં ગેહે

સબ્બભાજનાનિ સુવણ્ણરતનમયેહિ માસેહિ પરિપુણ્ણાનેવ અહેસું. તેનસ્સ **પુણ્ણમાસો**ત્વેવ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો દારપરિગ્ગહં કત્વા એકસ્મિં પુત્તે ઉપ્પન્ને ઘરાવાસં પહાય પબ્બજિત્વા ગામકાવાસે વસન્તો ઘટેન્તો વાયમન્તો છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૯.૧-૮) –

"તિસ્સો નામાસિ ભગવા, સયમ્ભૂ અગ્ગપુગ્ગલો;
પંસુકૂલં ઠપેત્વાન, વિહારં પાવિસી જિનો.

"વિનતં ધનુમાદાય, ભક્ખત્થાય ચરિં અહં;
મણ્ડલગ્ગં ગહેત્વાન, કાનનં પાવિસિં અહં.

"તત્થદ્દસં પંસુકૂલં, દુમગ્ગે લગ્ગિતં તદા;
ચાપં તત્થેવ નિક્ખિપ્પ, સિરે કત્વાન અઞ્જલિં.

"પસન્નચિત્તો સુમનો, વિપુલાય ચ પીતિયા;
બુદ્ધસેટ્ઠં સરિત્વાન, પંસુકૂલં અવન્દહં.

"દ્વેનવુતે ઇતો કપ્પે, પંસુકૂલમવન્દહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, વન્દનાય ઇદં ફલં.

"કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન"ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા સાવત્થિં ઉપગન્ત્વા સત્થારં વન્દિત્વા સુસાને વસતિ, તસ્સ ચ અચિરાગતસ્સેવ સતો પુત્તો કાલમકાસિ. દારકમાતા થેરસ્સ આગતભાવં સુત્વા, "મા ઇદં અપુત્તકં સાપતેય્યં રાજાનો હરેય્યુ"ન્તિ તં ઉપ્પબ્બાજેતુકામા મહતા પરિવારેન થેરસ્સ સન્તિકં ગન્ત્વા પટિસન્થારં કત્વા પલોભેતું આરભિ. થેરો અત્તનો વીતરાગભાવજાનાપનત્થં આકાસે ઠત્વા અત્તનો પટિપત્તિકિત્તનમુખેન તસ્સા ધમ્મં દેસેન્તો –

૧૭૧."પઞ્ચ નીવરણે હિત્વા, યોગક્ખેમસ્સ પત્તિયા;
ધમ્માદાસં ગહેત્વાન, ઞાણદસ્સનમત્તનો.

૧૭૨."પચ્ચવેક્ખિં ઇમં કાયં, સબ્બં સન્તરબાહિરં;
અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચ, તુચ્છો કાયો અદિસ્સથા"તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **પઞ્ચ નીવરણે હિત્વા**તિ કામચ્છન્દાદિકે પઞ્ચ નીવરણે પહાય ઝાનાધિગમેન વિદ્ધંસેત્વા. **યોગક્ખેમસ્સ પત્તિયા**તિ કામયોગાદીહિ ચતૂહિ યોગેહિ ખેમસ્સ અનુપદ્દુતસ્સ નિબ્બાનસ્સ અધિગમાય. **ધમ્માદાસ**ન્તિ ધમ્મભૂતં આદાસં. યથા હિ આદાસો ઓલોકેન્તસ્સ રૂપકાયે ગુણાગુણં આદંસેતિ, એવં વિપસ્સનાસઙ્ખાતો ધમ્માનં સામઞ્ઞવિસેસાવબોધનતો ઞાણદસ્સનભૂતો ધમ્માદાસો વિપસ્સન્તસ્સ વોદાનસંકિલેસધમ્મવિભાવનેન તપ્પહાનસાધનેન ચ વિસેસતો નામકાયે ગુણં આદંસેતિ. તેનાહ –

“ધમ્માદાસં ગહેત્વાન, ઞાણદસ્સનમત્તનો;
પચ્ચવેક્ખિં ઇમં કાયં, સબ્બં સન્તરબાહિર”ન્તિ. –

ઇમં કાયં ધમ્મસમૂહં મમ અત્તભાવં અજ્ઝત્તિકબાહિરાયતનભાવતો સન્તરબાહિરં સબ્બં અનવસેસં ધમ્માદાસં ગહેત્વા “અનિચ્ચ”ન્તિપિ “દુક્ખ”ન્તિપિ “અનત્તા”તિપિ પતિઅવેક્ખિં ઞાણચક્ખુના પસ્સિં. એવં પસ્સતા ચ મયા **અજ્ઝત્તઞ્ચ બહિદ્ધા ચા**તિ અત્તનો સન્તાને પરસન્તાને ચ **તુચ્છો કાયો અદિસ્સથ** નિચ્ચસારાદિવિરહિતો તુચ્છો ખન્ધપઞ્ચકસઙ્ખાતો અત્તભાવકાયો ઞાણચક્ખુના યાથાવતો અપસ્સિત્થ. સકલમ્પિ હિ ખન્ધપઞ્ચકં “અવિજ્જાનિવુતસ્સ, ભિક્ખવે, બાલસ્સ તણ્હાસંયુત્તસ્સ એવમયં કાયો સમુદાગતો”તિઆદીસુ (સં॰ નિ॰ ૨.૧૯) “કાયો”તિ વુચ્ચતિ. “અદિસ્સથા”તિ ચ ઇમિના યદેવ કાયે દટ્ઠબ્બં, તં દિટ્ઠં, ન દાનિસ્સ કિઞ્ચિ મયા પસ્સિતબ્બં અત્થીતિ કતકિચ્ચતં દસ્સેન્તો અઞ્ઞં બ્યાકાસિ. એવં થેરો ઇમાહિ ગાથાહિ પુરાણદુતિયિકાય ધમ્મં દેસેત્વા તં સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ સમ્પતિટ્ઠાપેત્વા ઉય્યોજેસિ.

પુણ્ણમાસત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. નન્દકત્થેરગાથાવણ્ણના

યથાપિ ભદ્દો આજઞ્ઞોતિ આયસ્મતો નન્દકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે પચ્ચન્તદેસે ઉપ્પજ્જિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો વનચારિકો હુત્વા વિચરન્તો એકદિવસં સત્થુ ચઙ્કમનટ્ઠાનં દિસ્વા પસન્નચિત્તો વાલુકા ઓકિરિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ચમ્પાયં ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિ, તસ્સ **નન્દકો**તિ નામં અકંસુ. જેટ્ઠકભાતા પનસ્સ ભરતો નામ. તસ્સ પુબ્બયોગો અનન્તરવત્થુસ્મિં આવિભવિસ્સતિ. તે ઉભોપિ વિઞ્ઞુતં પત્વા આયસ્મન્તં સોણં કોળિવિસં પબ્બજિતં સુત્વા “સોણોપિ નામ તથાસુખુમાલો પબ્બજિ, કિમઙ્ગં પન મય”ન્તિ પબ્બજિંસુ. તેસુ ભરતો નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. નન્દકો પન કિલેસાનં બલવભાવેન તાવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેતું નાસક્ખિ, વિપસ્સનાય કમ્મં કરોતિ એવ. અથસ્સ ભરતત્થેરો આસયં ઞત્વા અવસ્સયો ભવિતુકામો તં પચ્છાસમણં કત્વા વિહારતો નિક્ખમિત્વા મગ્ગસમીપે નિસિન્નો વિપસ્સનાકથં કથેસિ.

તેન ચ સમયેન સકટસત્થે ગચ્છન્તે એકો સકટે યુત્તો ગોણો ચિક્ખલ્લટ્ઠાને સકટં ઉદ્ધરિતું અસક્કોન્તો પરિપતિ. તતો નં સત્થવાહો સકટા મોચેત્વા તિણઞ્ચ પાનીયઞ્ચ દત્વા પરિસ્સમં અપનેત્વા પુન ધુરે યોજેસિ. તતો ગોણો વૂપસન્તપરિસ્સમો લદ્ધબલો તં સકટં ચિક્ખલ્લટ્ઠાનતો ઉદ્ધરિત્વા થલે પતિટ્ઠાપેસિ. અથ ભરતત્થેરો નન્દકસ્સ “પસ્સસિ નો ત્વં, આવુસો નન્દક, ઇમસ્સ કમ્મ”ન્તિ તં નિદસ્સેત્વા તેન “પસ્સામી”તિ વુત્તે “ઇમમત્થં સુટ્ઠુ ઉપધારેહી”તિ આહ. ઇતરો “યથાયં ગોણો વૂપસન્તપરિસ્સમો પઙ્કટ્ઠાનતો ભારં ઉબ્બહતિ, એવં મયાપિ સંસારપઙ્કતો અત્તા ઉદ્ધરિતબ્બો”તિ તમેવારમ્મણં કત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૮.૯૦-૯૫) –

“મિગલુદ્દો પુરે આસિં, અરઞ્ઞે કાનને અહં;
વાતમિગં ગવેસન્તો, ચઙ્કમં અદ્દસં અહં.

“ઉચ્છઙ્ગેન પુલિનં ગય્હ, ચઙ્કમે ઓકિરિં અહં;

પસન્નચિત્તો સુમનો, સુગતસ્સ સિરીમતો.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, પુલિનં ઓકિરિં અહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પુલિનસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો જેટ્ઠભાતિકસ્સ ભરતત્થેરસ્સ સન્તિકે અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૧૭૩.‘‘યથાપિ ભદ્દો આજઞ્ઞો, ખલિત્વા પતિતિટ્ઠતિ;
ભિય્યો લદ્ધાન સંવેગં, અદીનો વહતે ધુરં.

૧૭૪.‘‘એવં દસ્સનસમ્પન્નં, સમ્માસમ્બુદ્ધસાવકં;
આજાનીયં મં ધારેથ, પુત્તં બુદ્ધસ્સ ઓરસ’’ન્તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **ભિય્યો લદ્ધાન સંવેગં, અદીનો વહતે ધુર**ન્તિ ‘‘મય્હં જાતિબલવીરિયાનં અનનુચ્છવિકમેતં યદિદં આગતસ્સ ભારસ્સ અવહન’’ન્તિ સંવેગં લભિત્વા અદીનો અદીનમાનસો અલીનચિત્તો. ‘‘અલીનો’’તિ વા પાઠો, સો એવ અત્થો. ભિય્યો પુનપ્પુનં ભિય્યોસોમત્તાય અત્તનો ધુરં ભારં વહતે ઉબ્બહતિ. સેસં હેટ્ઠા રમણીયવિહારિત્થેરસ્સ ગાથાવણ્ણનાયં વુત્તનયમેવ.

નન્દકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. ભરતત્થેરગાથાવણ્ણના

એહિ , **નન્દક, ગચ્છામા**તિ આયસ્મતો ભરતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર અનોમદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં મનુઞ્ઞદસ્સનં મુદુસુખસમ્ફસ્સં ઉપાહનદ્વયં ગહેત્વા ગચ્છન્તો સત્થારં ચઙ્કમન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો ઉપાહના ઉપનામેત્વા, ‘‘અભિરુહતુ ભગવા ઉપાહના, યં મમ અસ્સ દીઘરત્તં હિતાય સુખાયા’’તિ આહ. અભિરુહિ ભગવા તસ્સ અનુગ્ગણ્હનત્થં ઉપાહના. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે ચમ્પાનગરે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિ, **ભરતો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો સોણત્થેરસ્સ પબ્બજિતભાવં સુત્વા ‘‘સોપિ નામ પબ્બજી’’તિ સઞ્જાતસંવેગો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૮.૭૧-૮૯) –

‘‘અનોમદસ્સી ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
દિવાવિહારા નિક્ખમ્મ, પથમારુહિ ચક્ખુમા.

‘‘પાનધિં સુકતં ગય્હ, અદ્ધાનં પટિપજ્જહં;
તત્થદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, પત્તિકં ચારુદસ્સનં.

‘‘સકં ચિત્તં પસાદેત્વા, નીહરિત્વાન પાનધિં;

પાદમૂલે ઠપેત્વાન, ઇદં વચનમબ્રવિં.

‘‘અભિરૂહ મહાવીર, સુગતિન્દ વિનાયક;
ઇતો ફલં લભિસ્સામિ, સો મે અત્થો સમિજ્ઝતુ.

‘‘અનોમદસ્સી ભગવા, લોકજેટ્ઠો નરાસભો;
પાનધિં અભિરૂહિત્વા, ઇદં વચનમબ્રવિ.

‘‘યો પાનધિં મે અદાસિ, પસન્નો સેહિ પાણિભિ;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘બુદ્ધસ્સ ગિરમઞ્ઞાય, સબ્બે દેવા સમાગતા;
ઉદગ્ગચિત્તા સુમના, વેદજાતા કતઞ્જલી.

‘‘પાનધીનં પદાનેન, સુખિતોયં ભવિસ્સતિ;
પઞ્ચપઞ્ઞાસક્ખત્તુઞ્ચ, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ.

‘‘સહસ્સક્ખત્તું રાજા ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;
પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘દેવલોકે મનુસ્સે વા, નિબ્બત્તિસ્સતિ પુઞ્ઞવા;
દેવયાનપટિભાગં, યાનં પટિલભિસ્સતિ.

‘‘પાસાદા સિવિકા વય્હં, હત્થિનો સમલઙ્કતા;
રથા વાજઞ્ઞસંયુત્તા, સદા પાતુભવન્તિ મે.

‘‘અગારા નિક્ખમન્તોપિ, રથેન નિક્ખમિં અહં;
કેસેસુ છિજ્જમાનેસુ, અરહત્તમપાપુણિં.

‘‘લાભા મય્હં સુલદ્ધં મે, વાણિજ્જં સુપ્પયોજિતં;
દત્વાન પાનધિં એકં, પત્તોમ્હિ અચલં પદં.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, યં પાનધિમદાસહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, પાનધિસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા અત્તનો કનિટ્ઠભાતિકેન નન્દકત્થેરેન હેટ્ઠા વુત્તનયેન અઞ્ઞાબ્યાકરણે કતે ‘‘ઇદાનિ નન્દકોપિ અરહા જાતો, હન્દ મયં ઉભોપિ સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા વુસિતબ્રહ્મચરિયતં નિવેદેસ્સામાતિ ઉપ્પન્નં પરિવિતક્કં નન્દકત્થેરસ્સ કથેન્તો –

૧૭૫.‘‘એહિ નન્દક ગચ્છામ, ઉપજ્ઝાયસ્સ સન્તિકં;
સીહનાદં નદિસ્સામ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ સમ્મુખા.

૧૭૬.‘‘યાય નો અનુકમ્પાય, અમ્હે પબ્બાજયી મુનિ;
સો નો અત્થો અનુપ્પત્તો, સબ્બસંયોજનક્ખયો’’તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **નન્દકા**તિ આલપનં. **એહી**તિ તસ્સ અત્તનો સન્તિકકરણં. **ગચ્છામા**તિ તેન અત્તના ચ એકજ્ઝં કાતબ્બકિરિયાવચનં, **ઉપજ્ઝાયસ્સા**તિ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ, સમ્માસમ્બુદ્ધો હિ સમન્તચક્ખુના બુદ્ધચક્ખુના ચ સત્તાનં આસયાનુસયચરિતાદીનં યથાભૂતવિલોકનેન સદેવકસ્સ લોકસ્સ વજ્જાવજ્જં ઉપનિજ્ઝાયતીતિ વિસેસતો ઉપજ્ઝાયોતિ વત્તબ્બતં અરહતિ. યદત્થં ગમનં, તં દસ્સેતું ‘‘**સીહનાદં નદિસ્સામ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ સમ્મુખા**’’તિ આહ. યથાભુચ્ચગુણાભિબ્યાહારતાય અભીતનાદભાવતો સીહનાદં બુદ્ધસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ તતો એવ સબ્બસત્તુત્તમતાય સેટ્ઠસ્સ, બુદ્ધાનં વા સાવકબુદ્ધાદીનં સેટ્ઠસ્સ સમ્મુખા પુરતો નદિસ્સામાતિ અત્થો.

યથા પન સીહનાદં નદિતુકામો, તં દસ્સેન્તો ‘‘**યાયા**’’તિ ગાથમાહ. તત્થ **યાયા**તિ યદત્થં, યાય યદત્થાનુપ્પત્તિયાતિ અત્થો. **નો**તિ અમ્હાકં. **અનુકમ્પાયા**તિ અનુગ્ગણ્હનેન અમ્હે દ્વેપિ **પબ્બાજયિ** પબ્બાજેસિ. **મુની**તિ ભગવા. **સો નો અત્થો અનુપ્પત્તો**તિ સો અત્થો સબ્બેસં સંયોજનાનં ખયભૂતં અરહત્તફલં નો અમ્હેહિ અનુપ્પત્તો, અધિગતોતિ અત્થો.

ભરતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ભારદ્વાજત્થેરગાથાવણ્ણના

નદન્તિ એવં સપ્પઞ્ઞાતિ આયસ્મતો ભારદ્વાજત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સુમનં નામ પચ્ચેકબુદ્ધં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો પરિપક્કં વલ્લિકારફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા ગોત્તનામેન **ભારદ્વાજો**ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. સો વયપ્પત્તો ઘરાવાસં વસન્તો એકપુત્તં લભિ. તસ્સ ‘‘કણ્હદિન્નો’’તિ નામં અકાસિ. તસ્સ વિઞ્ઞુતં પત્તકાલે ‘‘તાત, અસુકસ્સ નામ આચરિયસ્સ સન્તિકે સિપ્પં સિક્ખિત્વા એહી’’તિ તં તક્કસિલં પેસેસિ. સો ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે સત્થુ સાવકં અઞ્ઞતરં મહાથેરં કલ્યાણમિત્તં લભિત્વા તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કતપુબ્બકિચ્ચો વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૮.૬૬-૭૦) –

‘‘સુમનો નામ સમ્બુદ્ધો, તક્કરાયં વસી તદા;

વલ્લિકારફલં ગચ્છ, સયમ્ભુસ્સ અદાસહં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથસ્સ પિતા ભારદ્વાજો વેળુવને વિહરન્તં ભગવન્તં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં સચ્છાકાસિ. અથ પુત્તો સત્થારં વન્દિતું રાજગહં આગતો સત્થુ સન્તિકે નિસિન્નં પિતરં દિસ્વા તુટ્ઠચિત્તો ‘‘પિતાપિ ખો મે પબ્બજિતો, કિં નુ ખો તેન પબ્બજ્જાકિચ્ચં મત્થકં પાપિત’’ન્તિ વીમંસન્તો ખીણાસવભાવં ઞત્વા તં સીહનાદં નદાપેતુકામો, ‘‘સાધુ, ખો તુમ્હેહિ કતં પબ્બજન્તેહિ, પબ્બજ્જાકિચ્ચં પન મત્થકં પાપિત’’ન્તિ પુચ્છિ. ભારદ્વાજો પુત્તસ્સ અધિગમં દીપેન્તો –

૧૭૭.‘‘નદન્તિ એવં સપ્પઞ્ઞા, સીહાવ ગિરિગબ્ભરે;
વીરા વિજિતસઙ્ગામા, જેત્વા મારં સવાહનં.

૧૭૮.‘‘સત્થા ચ પરિચિણ્ણો મે, ધમ્મો સઙ્ઘો ચ પૂજિતો;
અહઞ્ચ વિત્તો સુમનો, પુત્તં દિસ્વા અનાસવ’’ન્તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **નદન્તી**તિ યથાભુચ્ચગુણાભિબ્યાહારવસેન અભીતનાદં નદન્તિ ગજ્જન્તિ. **એવ**ન્તિ ઇદાનિ વત્તબ્બાકારદસ્સનં. **સપ્પઞ્ઞા**તિ અગ્ગમગ્ગપઞ્ઞાધિગમેન સબ્બપઞ્ઞાધિગમેન સબ્બપઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તા. **વીરા**તિ ચતુબ્બિધસમ્મપ્પધાનવીરિયસમ્પન્નતાય વીરા, તતો એવ અનવસેસસંકિલેસપક્ખનિમ્મથનેન **સવાહનં** કિલેસ**મારં** અભિસઙ્ખાર**મારં** દેવપુત્ત**મારઞ્ચ જેત્વા** સબ્બસો **વિજિતસઙ્ગામા** નદન્તિ સપ્પઞ્ઞાતિ સમ્બન્ધો.

એવં વિજેતબ્બવિજયેન સીહનાદં દસ્સેત્વા ઇદાનિ આરાધેતબ્બસમારાધનેન ઇચ્છિતબ્બસિદ્ધિયા ચ તં દસ્સેતું, ‘‘**સત્થા ચ પરિચિણ્ણો મે**’’તિ દુતિયં ગાથમાહ. તત્થ **સત્થા ચ પરિચિણ્ણો મે**તિ મમ સત્થા સમ્માસમ્બુદ્ધો યથાનુસિટ્ઠં ઓવાદાનુસાસનીકરણેન મયા પરિચિણ્ણો ઉપાસિતો, ન ધમ્માધિકરણં વિસોસિતોતિ અધિપ્પાયો. **ધમ્મો સઙ્ઘો ચ પૂજિતો**તિ નવવિધોપિ લોકુત્તરધમ્મો, યથાપટિપત્તિયાગતમગ્ગાનુપ્પત્તિયા સીલદિટ્ઠિસામઞ્ઞગમનેન અરિયસઙ્ઘો ચ મયા પૂજિતો માનિતો. **અહઞ્ચ વિત્તો સુમનો, પુત્તં દિસ્વા અનાસવ**ન્તિ મમ પુત્તં અનાસવં સબ્બસો ખીણાસવં દિસ્વા દસ્સનહેતુ અહમ્પિ વિત્તો નિરામિસાય પીતિયા તુટ્ઠો, તતોયેવ નિરામિસેન સોમનસ્સેન સુમનો જાતોતિ અત્થો.

ભારદ્વાજત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. કણ્હદિન્નત્થેરગાથાવણ્ણના

ઉપાસિતા સપ્પુરિસાતિ આયસ્મતો કણ્હદિન્નત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો ચતુનવુતે કપ્પે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સોભિતં નામ પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા પસન્નચિત્તો પુન્નાગપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **કણ્હદિન્નો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો

ઉપનિસ્સયસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો ધમ્મસેનાપતિં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૮.૬૧-૬૫) –

''સોભિતો નામ સમ્બુદ્ધો, ચિત્તકૂટે વસી તદા;
ગહેત્વા ગિરિપુન્નાગં, સયમ્ભું અભિપૂજયિં.

''ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં બુદ્ધમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૧૭૯.''ઉપાસિતા સપ્પુરિસા, સુતા ધમ્મા અભિણ્હસો;
સુત્વાન પટિપજ્જિસ્સં, અઞ્જસં અમતોગધં.

૧૮૦.''ભવરાગહતસ્સ મે સતો, ભવરાગો પુન મે ન વિજ્જતિ;
ન ચાહુ ન ચ મે ભવિસ્સતિ, ન ચ મે એતરહિ વિજ્જતી''તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **ઉપાસિતા**તિ પરિચરિતા પટિપત્તિપયિરુપાસનાય પયિરુપાસિતા. **સપ્પુરિસા**તિ સન્તેહિ સીલાદિગુણેહિ સમન્નાગતા પુરિસા, અરિયપુગ્ગલા સારિપુત્તત્થેરાદયો. એતેન પુરિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિમત્તનો દસ્સેતિ. ન હિ પતિરૂપદેસવાસેન વિના સપ્પુરિસૂપનિસ્સયો સમ્ભવતિ. **સુતા ધમ્મા**તિ સચ્ચપટિચ્ચસમુપ્પાદાદિપટિસંયુત્તધમ્મા સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારિતા. એતેન અત્તનો બાહુસચ્ચં દસ્સેન્તો પચ્છિમચક્કદ્વયસમ્પત્તિં દસ્સેતિ. **અભિણ્હસો**તિ બહુસો ન કાલેન કાલં. ઇદઞ્ચ પદં ''ઉપાસિતા સપ્પુરિસા''તિ એત્થાપિ યોજેતબ્બં. **સુત્વાન પટિપજ્જિસ્સં, અઞ્જસં અમતોગધન્તિ** તે ધમ્મે સુત્વા તત્થ વુત્તરૂપારૂપધમ્મે સલક્ખણાદિતો પરિગ્ગહેત્વા અનુક્કમેન વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અમતોગધં નિબ્બાનપતિટ્ઠં તંસમ્પાપકં અઞ્જસં અરિયં અટ્ઠઙ્ગિકં મગ્ગં પટિપજ્જિં પાપુણિં.

ભવરાગહતસ્સ મે સતોતિ ભવરાગેન ભવતણ્હાય અનાદિમતિ સંસારે હતસ્સ ઉપદ્દુતસ્સ મમ સતો સમાનસ્સ, અગ્ગમગ્ગેન વા હતભવરાગસ્સ. **ભવરાગો પુન મે ન વિજ્જતી**તિ તતો એવ પુન ઇદાનિ ભવરાગો મે નત્થિ. **ન ચાહુ ન ચ મે ભવિસ્સતિ, ન ચ મે એતરહિ વિજ્જતી**તિ યદિપિ પુબ્બે પુથુજ્જનકાલે સેક્ખકાલે ચ મે ભવરાગો અહોસિ, અગ્ગમગ્ગપ્પત્તિતો પન પટ્ઠાય ન ચાહુ ન ચ અહોસિ, આયતિમ્પિ ન મે ભવિસ્સતિ, એતરહિ અધુનાપિ ન ચ મે વિજ્જતિ ન ચ ઉપલબ્ભતિ, પહીનોતિ અત્થો. ભવરાગવચનેનેવ ચેત્થ તદેકટ્ઠતાય માનાદીનમ્પિ અભાવો વુત્તોતિ સબ્બસો પરિક્ખીણભવસંયોજનતં દસ્સેતિ.

કણ્હદિન્નત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તતિયવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ચતુત્થવગ્ગો

૧. મિગસિરત્થેરગાથાવણ્ણના

યતો અહં પબ્બજિતોતિ આયસ્મતો મિગસિરત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નચિત્તો કુસટ્ઠકં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે પટિસન્ધિં ગહેત્વા મિગસિરનક્ખત્તેન જાતત્તા **મિગસિરો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો છવસીસમન્તં નામ સિક્ખિ, યં પરિજપ્પેત્વા તિવસ્સમત્થકે મતાનમ્પિ સીસં નખેન આકોટેત્વા ''અયં સત્તો અસુકટ્ઠાને નિબ્બત્તો''તિ જાનાતિ.

સો ઘરાવાસં અનિચ્છન્તો પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા તં વિજ્જં નિસ્સાય લોકેન સક્કતો ગરુકતો લાભી હુત્વા વિચરન્તો સાવત્થિં ઉપગતો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા અત્તનો આનુભાવં પકાસેન્તો – ''અહં, ભો ગોતમ, મતાનં નિબ્બત્તટ્ઠાનં જાનામી''તિ વત્વા, ''કથં પન ત્વં જાનાસી''તિ વુત્તે, ''છવસીસાનિ આહરાપેત્વા મન્તં પરિજપ્પેત્વા નખેન સીસં આકોટેન્તો નિરયાદિકં તેહિ તેહિ નિબ્બત્તટ્ઠાનં જાનામી''તિ કથેસિ. અથસ્સ ભગવા પરિનિબ્બુતસ્સ ભિક્ખુનો સીસકપાલં આહરાપેત્વા, ''કથેહિ તાવ તસ્સ ગતિં, યસ્સિદં સીસકપાલ''ન્તિ આહ. સો તં કપાલં મન્તં પરિજપ્પેત્વા નખેન આકોટેત્વા નેવ અન્તં ન કોટિં પસ્સતિ. અથ સત્થારા, ''ન સક્કોસિ પરિબ્બાજકા''તિ વુત્તે , ''ઉપપરિક્ખિસ્સામિ તાવા''તિ વત્વા પુનપ્પુનં પરિવત્તેન્તોપિ ન પસ્સતેવ. બાહિરકમન્તેન હિ ખીણાસવસ્સ ગતિં કથં જાનિસ્સતિ, અથસ્સ મત્થકતો કચ્છેહિ ચ સેદો મુચ્ચિ. સો લજ્જિત્વા તુણ્હીભૂતો અટ્ઠાસિ. સત્થા ''કિલમસિ પરિબ્બાજકા''તિ આહ. સો ''આમ, કિલમામિ, ન ઇમસ્સ ગતિં જાનામિ, તુમ્હે પન જાનાથા''તિ. ''અહં એતં જાનામિ, ઇતો ઉત્તરિતરમ્પિ જાનામી''તિ વત્વા ''નિબ્બાનં ગતો સો''તિ આહ. પરિબ્બાજકો ''ઇમં વિજ્જં મય્હં દેથા''તિ આહ. ''તેન હિ પબ્બજા''તિ વત્વા તં પબ્બાજેત્વા પઠમં સમથકમ્મટ્ઠાને નિયોજેત્વા ઝાનાભિઞ્ઞાસુ પતિટ્ઠિતસ્સ વિપસ્સનાય કમ્મં ઉપદિસિ. સો વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૮.૫૬-૬૦) –

''કસ્સપસ્સ ભગવતો, બ્રાહ્મણસ્સ વુસીમતો;
પસન્નચિત્તો સુમનો, કુસટ્ઠકમદાસહં.

''ઇમસ્મિંયેવ કપ્પસ્મિં, કુસટ્ઠકમદાસહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, કુસટ્ઠકસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૧૮૧.''યતો અહં પબ્બજિતો, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને;
વિમુચ્ચમાનો ઉગ્ગચ્છિં, કામધાતું ઉપચ્ચગં.

૧૮૨.''બ્રહ્મુનો પેક્ખમાનસ્સ, તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે;

અકુપ્પા મે વિમુત્તીતિ, સબ્બસંયોજનક્ખયા’’તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **યતો અહં પબ્બજિતો, સમ્માસમ્બુદ્ધસાસને**તિ યતો પભુતિ અહં પબ્બજિતો બુદ્ધસ્સ ભગવતો સાસને, પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય. **વિમુચ્ચમાનો ઉગ્ગચ્છિ**ન્તિ સંકિલેસપક્ખતો પઠમં તાવ સમથવિપસ્સનાહિ વિમુચ્ચમાનો વોદાનધમ્મસવનેન ઉદ્ધહિં. એવં ઉગ્ગચ્છન્તો **કામધાતું ઉપચ્ચગં** અનાગામિમગ્ગેન અચ્ચન્તમેવ કામધાતું અતિક્કમિં.

બ્રહ્મુનો પેક્ખમાનસ્સ, તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મેતિ સદેવકસ્સ લોકસ્સ અગ્ગભૂતત્તા સેટ્ઠટ્ઠેન બ્રહ્મુનો બુદ્ધસ્સ ભગવતો મહાકરુણાયોગેન ‘‘અયં કુલપુત્તો મમ સાસને પબ્બજિત્વા કથં નુ ખો પટિપજ્જતી’’તિ પેક્ખન્તસ્સ તતો અનાગામિમગ્ગાધિગમતો પચ્છા અગ્ગમગ્ગાધિગમેન મમ ચિત્તં સબ્બસંકિલેસતો અચ્ચન્તમેવ મુચ્ચિ. **અકુપ્પા મે વિમુત્તીતિ, સબ્બસંયોજનક્ખયા**તિ તથાવિમુત્તચિત્તત્તા એવ સબ્બેસં સંયોજનાનં ખયા પરિક્ખયા ઇતિ એવં અકુપ્પા મે વિમુત્તીતિ અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

મિગસિરત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. સિવકત્થેરગાથાવણ્ણના

અનિચ્ચાનિ ગહકાનીતિ આયસ્મતો સિવકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં ભગવન્તં પિણ્ડાય ચરન્તં પસ્સિત્વા પસન્નમાનસો પત્તં આદાય કુમ્માસસ્સ પૂરેત્વા અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ, **સિવકો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો નેક્ખમ્મજ્ઝાસયતાય કામે પહાય પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા વિચરન્તો સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૬.૧૧૭-૧૨૧) –

‘‘એસનાય ચરન્તસ્સ, વિપસ્સિસ્સ મહેસિનો;
રિત્તકં પત્તં દિસ્વાન, કુમ્માસં પૂરયિં અહં.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ભિક્ખમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, કુમ્માસસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.
અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૧૮૩.‘‘અનિચ્ચાનિ ગહકાનિ, તત્થ તત્થ પુનપ્પુનં;
ગહકારં ગવેસન્તો, દુક્ખા જાતિ પુનપ્પુનં.

૧૮૪.‘‘ગહકારક દિટ્ઠોસિ, પુન ગેહં ન કાહસિ;
સબ્બા તે ફાસુકા ભગ્ગા, થૂણિકા ચ વિદાલિતા;

વિમરિયાદિકતં ચિત્તં, ઇધેવ વિધમિસ્સતી''તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **અનિચ્ચાનિ ગહકાનિ, તત્થ તત્થ પુનપ્પુનન્**તિ તસ્મિં તસ્મિં ભવે પુનપ્પુનં નિબ્બત્તમાનાનિ ગહકાનિ અત્તભાવગેહાનિ ન નિબ્બાનિ અનવટ્ઠિતાનિ ઇત્તરાનિ પરિત્તકાલાનિ. **ગહકારં ગવેસન્તો**તિ ઇમસ્સ અત્તભાવગેહસ્સ કારકં તણ્હાવડ્ઢકિં પરિયેસન્તો એત્તકં કાલં અનુવિચરિન્તિ અધિપ્પાયો. **દુક્ખા જાતિ પુનપ્પુનન્**તિ ઇદં ગહકારકગવેસનસ્સ કારણવચનં . યસ્મા જરાબ્યાધિમરણમિસ્સતાય જાતિ નામેસા પુનપ્પુનં ઉપગન્તું દુક્ખા, ન ચ સા તસ્મિં અદિટ્ઠે નિવત્તતિ, તસ્મા તં ગવેસન્તો વિચરિન્તિ અત્થો.

ગહકારક દિટ્ઠોસીતિ ઇદાનિ પન યેન સો સક્કા દટ્ઠું, તેન અરિયમગ્ગઞાણચક્ખુના ગહકારક દિટ્ઠો અસિ. **પુન ગેહન્**તિ પુન ઇમસ્મિં સંસારવટ્ટે અત્તભાવસઙ્ખાતં મમ ગેહં **ન કાહસિ** ન કરિસ્સસિ. **સબ્બા તે ફાસુકા ભગ્ગા**તિ તવ સબ્બા અનવસેસકિલેસફાસુકા મયા ભગ્ગા. **થૂણિકા ચ વિદાલિતા**તિ ઇદાનિ તયા કાતબ્બસ્સ અત્તભાવગેહસ્સ અવિજ્જાસઙ્ખાતા કણ્ણિકા ચ ભિન્ના. **વિમરિયાદિકતં ચિત્તન્**તિ મમ ચિત્તં વિગતન્તં કતં, આયતિં અનુપ્પત્તિધમ્મતં આપાદિતં. તતો એવ **ઇધેવ વિધમિસ્સતિ** ઇમસ્મિંયેવ ભવે વિદ્ધંસિસ્સતિ, ચરિમકચિત્તનિરોધેન નિરુજ્ઝિસ્સતીતિ અત્થો.

સિવકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. ઉપવાણત્થેરગાથાવણ્ણના

અરહં સુગતોતિ આયસ્મતો ઉપવાણત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે દલિદ્દકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો ભગવતિ પરિનિબ્બુતે તસ્સ ધાતું ગહેત્વા મનુસ્સદેવનાગગરુળકુમ્ભણ્ડયક્ખગન્ધબ્બેહિ સત્તરતનમયે સત્તયોજનિકે થૂપે કતે તત્થ સુધોતં અત્તનો ઉત્તરાસઙ્ગં વેળગ્ગે આબન્ધિત્વા ધજં કત્વા પૂજં અકાસિ. તં ગહેત્વા અભિસમ્મતકો નામ યક્ખસેનાપતિ દેવેહિ ચેતિયપૂજારક્ખણત્થં ઠપિતો અદિસ્સમાનકાયો આકાસે ધારેન્તો ચેતિયં તિક્ખત્તું પદક્ખિણં અકાસિ. સો તં દિસ્વા ભિય્યોસોમત્તાય પસન્નમાનસો અહોસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ઉપવાણો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો જેતવનપટિગ્ગહણે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો અરહત્તં પત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૬.૧૨૨-૧૭૮) –

''પદુમુત્તરો નામ જિનો, સબ્બધમ્માન પારગૂ;
જલિત્વા અગ્ગિક્ખન્ધોવ, સમ્બુદ્ધો પરિનિબ્બુતો.

''મહાજના સમાગમ્મ, પૂજયિત્વા તથાગતં;
ચિત્તં કત્વાન સુગતં, સરીરં અભિરોપયું.

''સરીરકિચ્ચં કત્વાન, ધાતું તત્થ સમાનયું;
સદેવમનુસ્સા સબ્બે, બુદ્ધથૂપં અકંસુ તે.

''પઠમા કઞ્ચનમયા, દુતિયા ચ મણિમયા;

તતિયા રૂપિયમયા, ચતુત્થી ફલિકામયા.

‘‘તત્થ પઞ્ચમિકા ચેવ, લોહિતઙ્કમયા અહુ;
છટ્ઠા મસારગલ્લસ્સ, સબ્બં રતનમયૂપરિ.

‘‘જઙ્ઘા મણિમયા આસિ, વેદિકા રતનામયા;
સબ્બસોણ્ણમયો થૂપો, ઉદ્ધં યોજનમુગ્ગતો.

‘‘દેવા તત્થ સમાગન્ત્વા, એકતો મન્તયું તદા;
મયમ્પિ થૂપં કસ્સામ, લોકનાથસ્સ તાદિનો.

‘‘ધાતુ આવેણિકા નત્થિ, સરીરં એકપિણ્ડિતં;
ઇમમ્હિ બુદ્ધથૂપમ્હિ, કસ્સામ કઞ્ચુકં મયં.

‘‘દેવા સત્તહિ રત્નેહિ, અઞ્ઞં વડ્ઢેસું યોજનં;
થૂપો દ્વિયોજનુબ્બેધો, તિમિરં બ્યપહન્તિ સો.

‘‘નાગા તત્થ સમાગન્ત્વા, એકતો મન્તયું તદા;
મનુસ્સા ચેવ દેવા ચ, બુદ્ધથૂપં અકંસુ તે.

‘‘મા નો પમત્તા અસ્સુમ્હ, અપ્પમત્તા સદેવકા;
મયમ્પિ થૂપં કસ્સામ, લોકનાથસ્સ તાદિનો.

‘‘ઇન્દનીલં મહાનીલં, અથો જોતિરસં મણિં;
એકતો સન્નિપાતેત્વા, બુદ્ધથૂપં અછાદયું.

‘‘સબ્બં મણિમયં આસિ, યાવતા બુદ્ધચેતિયં;
તિયોજનસમુબ્બેધં, આલોકકરણં તદા.

‘‘ગરુળા ચ સમાગન્ત્વા, એકતો મન્તયું તદા;
મનુસ્સા દેવનાગા ચ, બુદ્ધપૂજં અકંસુ તે.

‘‘મા નો પમત્તા અસ્સુમ્હ, અપ્પમત્તા સદેવકા;
મયમ્પિ થૂપં કસ્સામ, લોકનાથસ્સ તાદિનો.

‘‘સબ્બં મણિમયં થૂપં, અકરું તે ચ કઞ્ચુકં;
યોજનં તેપિ વડ્ઢેસું, આયતં બુદ્ધચેતિયં.

‘‘ચતુયોજનમુબ્બેધો, બુદ્ધથૂપો વિરોચતિ;
ઓભાસેતિ દિસા સબ્બા, સતરંસીવ ઉગ્ગતો.

‘‘કુમ્ભણ્ડા ચ સમાગન્ત્વા, એકતો મન્તયું તદા;
મનુસ્સા ચેવ દેવા ચ, નાગા ચ ગરુળા તથા.

‘‘પચ્ચેકં બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ, અકંસુ થૂપમુત્તમં;
મા નો પમત્તા અસ્સુમ્હ, અપ્પમત્તા સદેવકા.

‘‘મયમ્પિ થૂપં કસ્સામ, લોકનાથસ્સ તાદિનો;
રતનેહિ છાદેસ્સામ, આયતં બુદ્ધચેતિયં.

‘‘યોજનં તેપિ વડ્ઢેસું, આયતં બુદ્ધચેતિયં;
પઞ્ચયોજનમુબ્બેધો, થૂપો ઓભાસતે તદા.

‘‘યક્ખા તત્થ સમાગન્ત્વા, એકતો મન્તયું તદા;
મનુસ્સા દેવનાગા ચ, ગરુળા ચ કુમ્ભણ્ડકા.

‘‘પચ્ચેકં બુદ્ધસેટ્ઠસ્સ, અકંસુ થૂપમુત્તમં;
મા નો પમત્તા અસ્સુમ્હ, અપ્પમત્તા સદેવકા.

‘‘મયમ્પિ થૂપં કસ્સામ, લોકનાથસ્સ તાદિનો;
ફલિકા છાદયિસ્સામ, આયતં બુદ્ધચેતિયં.

‘‘યોજનં તેપિ વડ્ઢેસું, આયતં બુદ્ધચેતિયં;
છયોજનિકમુબ્બેધો, થૂપો ઓભાસતે તદા.

‘‘ગન્ધબ્બા ચ સમાગન્ત્વા, એકતો મન્તયું તદા;
મનુજા દેવતા નાગા, કુમ્ભણ્ડા ગરુળા તથા.

‘‘સબ્બે અકંસુ બુદ્ધથૂપં, મયમેત્થ અકારકા;
મયમ્પિ થૂપં કસ્સામ, લોકનાથસ્સ તાદિનો.

‘‘વેદિયો સત્ત કત્વાન, ધજં છત્તં અકંસુ તે;
સબ્બસોણ્ણમયં થૂપં, ગન્ધબ્બા કારયું તદા.

‘‘સત્તયોજનમુબ્બેધો, થૂપો ઓભાસતે તદા;
રત્તિન્દિવા ન ઞાયન્તિ, આલોકો હોતિ સબ્બદા.

‘‘અભિભોન્તિ ન તસ્સાભા, ચન્દસૂરા સતારકા;
સમન્તા યોજનસતે, પદીપોપિ ન પજ્જલિ.

‘‘તેન કાલેન યે કેચિ, થૂપં પૂજેન્તિ માનુસા;

ન તે થૂપં આરુહન્તિ, અમ્બરે ઉક્ખિપન્તિ તે.

‘‘દેવેહિ ઠપિતો યક્ખો, અભિસમ્મતનામકો;
ધજં વા પુપ્ફદામં વા, અભિરોપેતિ ઉત્તરિં.

‘‘ન તે પસ્સન્તિ તં યક્ખં, દામં પસ્સન્તિ ગચ્છતો;
એવં પસ્સિત્વા ગચ્છન્તા, સબ્બે ગચ્છન્તિ સુગ્ગતિં.

‘‘વિરુદ્ધા યે પાવચને, પસન્ના યે ચ સાસને;
પાટિહીરં દટ્ઠુકામા, થૂપં પૂજેન્તિ માનુસા.

‘‘નગરે હંસવતિયા, અહોસિં ભતકો તદા;
આમોદિતં જનં દિસ્વા, એવં ચિન્તેસહં તદા.

‘‘ઉળારો ભગવા નેસો, યસ્સ ધાતુઘરે દિસં;
ઇમા ચ જનતા તુટ્ઠા, કારં કુબ્બં ન તપ્પરે.

‘‘અહમ્પિ કારં કસ્સામિ, લોકનાથસ્સ તાદિનો;
તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ભવિસ્સામિ અનાગતે.

‘‘સુધોતં રજકેનાહં, ઉત્તરેય્યં પટં મમ;
વેળગ્ગે આલગ્ગેત્વાન, ધજં ઉક્ખિપિમમ્બરે.

‘‘અભિસમ્મતકો ગય્હ, અમ્બરે હાસિ મે ધજં;
વાતેરિતં ધજં દિસ્વા, ભિય્યો હાસં જનેસહં.

‘‘તત્થ ચિત્તં પસાદેત્વા, સમણં ઉપસઙ્કમિં;
તં ભિક્ખું અભિવાદેત્વા, વિપાકં પુચ્છહં ધજે.

‘‘સો મે કથેસિ આનન્દી, પીતિસઞ્જનનં મમ;
તસ્સ ધજસ્સ વિપાકં, અનુભોસ્સસિ સબ્બદા.

‘‘હત્થિઅસ્સરથાપત્તી, સેના ચ ચતુરઙ્ગિની;
પરિવારેસ્સન્તિ તં નિચ્ચં, ધજદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘સટ્ઠિતૂરિયસહસ્સાનિ, ભેરિયો સમલઙ્કતા;
પરિવારેસ્સન્તિ તં નિચ્ચં, ધજદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘છળસીતિ સહસ્સાનિ, નારિયો સમલઙ્કતા;
વિચિત્તવત્થાભરણા, આમુક્કમણિકુણ્ડલા.

‘‘અળારપમ્હા હસુલા, સુસઞ્ઞા તનુમજ્ઝિમા;
પરિવારેસ્સન્તિ તં નિચ્ચં, ધજદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સાનિ, દેવલોકે રમિસ્સસિ;
અસીતિક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જં કરિસ્સસિ.

‘‘સહસ્સક્ખત્તું રાજા ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;
પદેસરજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘દેવલોકા ચવિત્વાન, સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
પુઞ્ઞકમ્મેન સઞ્ઞુત્તો, બ્રહ્મબન્ધુ ભવિસ્સસિ.

‘‘અસીતિકોટિં છડ્ડેત્વા, દાસે કમ્મકરે બહૂ;
ગોતમસ્સ ભગવતો, સાસને પબ્બજિસ્સસિ.

‘‘આરાધયિત્વા સમ્બુદ્ધં, ગોતમં સક્યપુઙ્ગવં;
ઉપવાણોતિ નામેન, હેસ્સસિ સત્થુ સાવકો.

‘‘સતસહસ્સે કતં કમ્મં, ફલં દસ્સેસિ મે ઇધ;
સુમુત્તો સરવેગોવ, કિલેસે ઝાપયિં મમ.

‘‘ચક્કવત્તિસ્સ સન્તસ્સ, ચાતુદ્દીપિસ્સરસ્સ મે;
તીણિ યોજનાનિ સામન્તા, ઉસ્સીયન્તિ ધજા સદા.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ધજદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અથાયસ્મા ઉપવાણો ભગવતો ઉપટ્ઠાકો અહોસિ. તેન ચ સમયેન ભગવતો વાતાબાધો ઉપ્પજ્જિ. થેરસ્સ ચ ગિહિસહાયો દેવહિતો નામ બ્રાહ્મણો સાવત્થિયં પટિવસતિ. સો થેરં ચતૂહિ પચ્ચયેહિ પવેદેસિ. અથાયસ્મા ઉપવાણો નિવાસેત્વા પત્તચીવરમાદાય તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ નિવેસનં ઉપગચ્છિ. બ્રાહ્મણો ‘‘કેનચિ અઞ્ઞેન પયોજનેન થેરો આગતો’’તિ ઞત્વા, ‘‘વદેય્યાથ, ભન્તે, કેનત્થો’’તિ આહ. થેરો તસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ પયોજનં આચિક્ખન્તો –

૧૮૫.‘‘અરહં સુગતો લોકે, વાતેહાબાધિકો મુનિ;
સચે ઉણ્હોદકં અત્થિ, મુનિનો દેહિ બ્રાહ્મણ.

૧૮૬.‘‘પૂજિતો પૂજનેય્યાનં, સક્કરેય્યાન સક્કતો;
અપચિતોપચેય્યાનં, તસ્સ ઇચ્છામિ હાતવે’’તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તસ્સત્થો – યો ઇમસ્મિં **લોકે પૂજનેય્યાનં** પૂજેતબ્બેહિ સક્કાદીહિ દેવેહિ મહાબ્રહ્માદીહિ ચ બ્રહ્મેહિ **પૂજિતો**, **સક્કરેય્યાનં** સક્કાતબ્બેહિ બિમ્બિસારકોસલરાજાદીહિ **સક્કતો**, **અપચેય્યાનં** અપચાયિતબ્બેહિ મહેસીહિ ખીણાસવેહિ **અપચિતો**, કિલેસેહિ આરકત્તાદિના **અરહં**, સોભનગમનાદિના **સુગતો** સબ્બઞ્ઞૂ **મુનિ** મય્હં સત્થા દેવદેવો સક્કાનં અતિસક્કો બ્રહ્માનં અતિબ્રહ્મા, સો દાનિ **વાતેહિ** વાતહેતુ વાતક્ખોભનિમિત્તં **આબાધિકો** જાતો. **સચે**, **બ્રાહ્મણ**, **ઉણ્હોદકં અત્થિ**, **તસ્સ** વાતાબાધવૂપસમનત્થં તં **હાતવે** ઉપનેતું **ઇચ્છામી**તિ. તં સુત્વા બ્રાહ્મણો ઉણ્હોદકં તદનુરૂપં વાતારહઞ્ચ ભેસજ્જં ભગવતો ઉપનામેસિ. તેન ચ સત્થુ રોગો વૂપસમિ. તસ્સ ભગવા અનુમોદનં અકાસીતિ.

ઉપવાણત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ઇસિદિન્નત્થેરગાથાવણ્ણના

દિટ્ઠા મયાતિ આયસ્મતો ઇસિદિન્નત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો બીજનિં ગહેત્વા બોધિયા પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સુનાપરન્તજનપદે સેટ્ઠિકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ઇસિદિન્નો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો સત્થુ ચન્દનમાળપટિગ્ગહણે પાટિહારિયં દિસ્વા પસન્નમાનસો સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા સોતાપન્નો હુત્વા અગારં અજ્ઝાવસતિ. તસ્સ હિતાનુકમ્પિની દેવતા તં ચોદેન્તી –

૧૮૭.‘‘દિટ્ઠા મયા ધમ્મધરા ઉપાસકા, કામા અનિચ્ચા ઇતિ ભાસમાના;
સારત્તરત્તા મણિકુણ્ડલેસુ, પુત્તેસુ દારેસુ ચ તે અપેક્ખા.

૧૮૮.‘‘અદ્ધા ન જાનન્તિ યતોધ ધમ્મં, કામા અનિચ્ચા ઇતિ ચાપિ આહુ;
રાગઞ્ચ તેસં ન બલત્થિ છેત્તું, તસ્મા સિતા પુત્તદારં ધનઞ્ચા’’તિ. –

ગાથાદ્વયમભાસિ.

તત્થ **દિટ્ઠા મયા ધમ્મધરા ઉપાસકા**, **કામા અનિચ્ચા ઇતિ ભાસમાના**તિ ઇધેકચ્ચે પરિયત્તિધમ્મધરા ઉપાસકા મયા દિટ્ઠા, પરિયત્તિધમ્મધરત્તા એવ ‘‘કામા નામેતે અનિચ્ચા દુક્ખા વિપરિણામધમ્મા’’તિ કામેસુ આદીનવપટિસંયુત્તં ધમ્મં ભાસમાના, સયં પન **સારત્તરત્તા મણિકુણ્ડલેસુ**, **પુત્તેસુ દારેસુ ચ તે અપેક્ખા**તિ સારત્તા હુત્વા બહલરાગરત્તા મણીસુ કુણ્ડલેસુ ચ, મણિચિતેસુ વા કુણ્ડલેસુ, પુત્તેસુ પુત્તધીતાસુ દારેસુ ચ અધિગતસ્નેહા, અઞ્ઞં ભણન્તા અઞ્ઞં કરોન્તા દિટ્ઠા મયાતિ અત્થો.

યતોતિ યસ્મા તે ઉપાસકા સારત્તરત્તા મણિકુણ્ડલેસુ પુત્તેસુ દારેસુ ચ અપેક્ખવન્તો, તસ્મા **ઇધ** ઇમસ્મિં બુદ્ધસાસને **ધમ્મં** યાથાવતો **અદ્ધા** એકંસેન **ન જાનન્તિ**. એવં ભૂતા ચ ‘‘**કામા અનિચ્ચા**’’**ઇતિ ચાપિ આહુ** અહોસિ, સત્તપકતિ વિચિત્તસભાવાતિ અધિપ્પાયો. **રાગઞ્ચ તેસં ન બલત્થિ છેત્તુ**ન્તિ તેસં ઉપાસકાનં યસ્મા રાગં છેત્તું

સમુચ્છિન્દિતું તાદિસં આણબલં નત્થિ, **તસ્મા** તેન કારણેન **સિતા** તણ્હાવસેન નિસ્સિતા **પુત્તદારં ધનઞ્ચ** અલ્લીના ન વિસ્સજ્જેન્તીતિ સબ્બમેતં દેવતા તંયેવ ઉપાસકં ઉદ્દિસ્સ અઞ્ઞાપદેસેન કથેસિ. તં સુત્વા ઉપાસકો સંવેગજાતો પબ્બજિત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૮.૪૬-૫૦) –

> ‘‘વિપસ્સિનો ભગવતો, બોધિયા પાદપુત્તમે;
> સુમનો બીજનિં ગય્હ, અબીજિં બોધિમુત્તમં.
>
> ‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, અબીજિં બોધિમુત્તમં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બીજનાય ઇદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો ઇમા એવ ગાથા અભાસીતિ.

ઇસિદિન્નત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. સમ્બુલકચ્ચાનત્થેરગાથાવણ્ણના

દેવો ચાતિ આયસ્મતો સમ્બુલકચ્ચાનત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો ઇતો ચતુનવુતિકપ્પમત્થકે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સતરંસિં નામ પચ્ચેકબુદ્ધં નિરોધા વુટ્ઠહિત્વા પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો તાલફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે ગહપતિકુલે નિબ્બત્તિત્વા ‘‘સમ્બુલો’’તિ લદ્ધનામો કચ્ચાનગોત્તતાય **સમ્બુલકચ્ચાનો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ.

સો વયપ્પત્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા હિમવન્તસમીપે ભેરવાય નામ પબ્બતગુહાયં વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો વિહરતિ. અથેકદિવસં મહા અકાલમેઘો સતપટલસહસ્સપટલો થનેન્તો ગજ્જન્તો વિજ્જુલ્લતા નિચ્છારેન્તો ગળગળાયન્તો ઉટ્ઠહિત્વા વસ્સિતું આરભિ, અસનિયો ફલિંસુ. તં સદ્દં સુત્વા અચ્છતરચ્છુવનમહિંસહત્થિઆદયો ભીતતસિતા ભીતરવં વિરવિંસુ. થેરો પન આરદ્ધવિપસ્સનત્તા કાયે જીવિતે ચ નિરપેક્ખો વિગતલોમહંસો તં અચિન્તેન્તો વિપસ્સનાયમેવ કમ્મં કરોન્તો ધમ્માપગમેન ઉતુસપ્પાયલાભેન સમાહિતચિત્તો તાવદેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા સહ અભિઞ્ઞાહિ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૮૫-૯૦) –

> ‘‘સતરંસી નામ ભગવા, સયમ્ભૂ અપરાજિતો;
> વિવેકા વુટ્ઠહિત્વાન, ગોચરાયાભિનિક્ખમિ.
>
> ‘‘ફલહત્થો અહં દિસ્વા, ઉપગચ્છિં નરાસભં;
> પસન્નચિત્તો સુમનો, તાલફલં અદાસહં.
>
> ‘‘ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સોમનસ્સજાતો ઉદાનવસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૧૮૯.“દેવો ચ વસ્સતિ, દેવો ચ ગળગળાયતિ,
એકકો ચાહં ભેરવે બિલે વિહરામિ;
તસ્સ મય્હં એકકસ્સ ભેરવે બિલે વિહરતો,
નત્થિ ભયં વા છમ્ભિતત્તં વા લોમહંસો વા.

૧૯૦.“ધમ્મતા મમેસા યસ્સ મે, એકકસ્સ ભેરવે બિલે;
વિહરતો નત્થિ ભયં વા, છમ્ભિતત્તં વા લોમહંસો વા”તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **દેવો ચ વસ્સતિ, દેવો ચ ગળગળાયતી**તિ દેવો મેઘો વસ્સતિ ચ, “ગળગળા”તિ ચ કરોન્તો ગજ્જતીતિ અત્થો. ગજ્જન્તસ્સ હિ અનુકરણમેતં. **એકકો ચાહં ભેરવે બિલે વિહરામી**તિ અહઞ્ચ એકકો અસહાયો સપ્પટિભયાયં પબ્બતગુહાયં વસામિ, **તસ્સ મય્હં** એવંભૂતસ્સ મે સતો **નત્થિ ભયં વા છમ્ભિતત્તં વા લોમહંસો વા**તિ ચિત્તુત્રાસસઞ્ઞિતં ભયં વા તંનિમિત્તકં સરીરસ્સ છમ્ભિતત્તં વા લોમહંસનમત્તં વા નત્થિ.

કસ્માતિ તત્થ કારણમાહ “**ધમ્મતા મમેસા**”તિ. અપરિઞ્ઞાતવત્થુકસ્સ હિ તત્થ અપ્પહીનચ્છન્દરાગતાય ભયાદિના ભવિતબ્બં, મયા પન સબ્બસો તત્થ પરિઞ્ઞાતં, તત્થ ચ છન્દરાગો સમુચ્છિન્નો, તસ્મા ભયાદીનં અભાવો **ધમ્મતા મમેસા** મમ ધમ્મસભાવો એસોતિ અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

સમ્બુલકચ્ચાનત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. નિતકત્થેરગાથાવણ્ણના

કસ્સ સેલૂપમં ચિત્તન્તિ આયસ્મતો નિતકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે બન્ધુમતીનગરે આરામગોપકો હુત્વા જીવન્તો એકદિવસં ભગવન્તં આકાસેન ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો નાળિકેરફલં દાતુકામો અહોસિ. સત્થા તં અનુગ્ગણ્હન્તો આકાસેયેવ ઠત્વા પટિગ્ગણ્હિ. સો તં દત્વા ઉળારં પીતિસોમનસ્સં પટિસંવેદિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **નિતકો**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો ઘટેન્તો અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૯૧-૯૯) –

“નગરે બન્ધુમતિયા, આરામિકો અહં તદા;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, ગચ્છન્તં અનિલઞ્જસે.

“નાળિકેરફલં ગય્હ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં;

આકાસે ઠિતકો સન્તો, પટિગ્ગણ્હિ મહાયસો.

‘‘વિત્તિસઞ્જનનો મય્હં, દિટ્ઠધમ્મસુખાવહો;
ફલં બુદ્ધસ્સ દત્વાન, વિપ્પસન્નેન ચેતસા.

‘‘અધિગચ્છિં તદા પીતિં, વિપુલઞ્ચ સુખુત્તમં;
ઉપ્પજ્જતેવ રતનં, નિબ્બત્તસ્સ તહિં તહિં.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘દિબ્બચક્ખુ વિસુદ્ધં મે, સમાધિકુસલો અહં;
અભિઞ્ઞાપારમિપ્પત્તો, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરે ફલસુખેન નિબ્બાનસુખેન વિહરન્તે પધાનપરિગ્ગાહકો થેરો તં આરઞ્ઞાયતનં ગન્ત્વા તત્થ વસન્તાનં ભિક્ખૂનં પરિગ્ગણ્હનત્થં ‘‘**કસ્સ સેલૂપમ**’’ન્તિઆદિના પઠમં ગાથમાહ.

૧૯૧. તત્થ **કસ્સ સેલૂપમં ચિત્તં, ઠિતં નાનુપકમ્પતી**તિ ઇમસ્મિં અરઞ્ઞાયતને વસન્તેસુ કસ્સ ભિક્ખુનો ચિત્તં અગ્ગફલાધિગમેન એકઘનસિલામયપબ્બતૂપમં સબ્બેસં ઇઞ્જનાનં અભાવતો વસીભાવપ્પત્તિયા ચ ઠિતં સબ્બેહિપિ લોકધમ્મેહિ નાનુકમ્પતિ ન વેધતિ. ઇદાનિસ્સ અકમ્પનાકારં સદ્ધિં કારણેન દસ્સેતું ‘‘**વિરત્ત**’’ન્તિઆદિ વુત્તં. તત્થ **વિરત્તં રજનીયેસૂ**તિ વિરાગસઙ્ખાતેન અરિયમગ્ગેન રજનીયેસુ રાગુપ્પત્તિહેતુભૂતેસુ તેભૂમકધમ્મેસુ વિરત્તં, તત્થ સબ્બસો સમુચ્છિન્નરાગન્તિ અત્થો. **કુપ્પનીયે**તિ પટિઘટ્ઠાનીયે, સબ્બસ્મિમ્પિ આઘાતવત્થુસ્મિં. **ન કુપ્પતી**તિ ન દુસ્સતિ ન વિકારં આપજ્જતિ. **યસ્સેવં ભાવિતં ચિત્ત**ન્તિ યસ્સ અરિયપુગ્ગલસ્સ ચિત્તં મનો એવં વુત્તનયેન તાદિભાવેન ભાવિતં, **કુતો તં દુક્ખમેસ્સતી**તિ તં પુગ્ગલં કુતો સત્તતો સઙ્ખારતો વા દુક્ખં ઉપગમિસ્સતિ, ન તાદિસસ્સ દુક્ખં અત્થીતિ અત્થો.

૧૯૨. એવં અનિયમવસેન પુચ્છિતમત્થં નિતકત્થેરો અત્તૂપનાયિકં કત્વા વિસ્સજ્જેન્તો ‘‘**મમ સેલૂપમં ચિત્ત**’’ન્તિઆદિના દુતિયગાથાય અઞ્ઞં બ્યાકાસિ. તં વુત્તત્થમેવ.

નિતકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. સોણપોટિરિયપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

ન તાવ સુપિતું હોતીતિ આયસ્મતો સોણસ્સ પોટિરિયપુત્તસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે વનચરો હુત્વા જીવન્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નચિત્તો કુરઞ્જિયફલં સત્થુનો અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં પોટિરિયસ્સ નામ ગામભોજકસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **સોણો**તિસ્સ નામં અહોસિ. સો વયપ્પત્તો ભદ્દિયસ્સ સાકિયરઞ્ઞો સેનાપતિ અહોસિ. અથ ભદ્દિયરાજે હેટ્ઠા વુત્તનયેન પબ્બજિતે, સેનાપતિ ‘‘રાજાપિ નામ પબ્બજિ, કિં મય્હં ઘરાવાસેના’’તિ

પબ્બજિ? પબ્બજિત્વા પન નિદ્દારામો વિહરતિ, ન ભાવનમનુયુઞ્જતિ. તં ભગવા અનુપિયાયં અમ્બવને વિહરન્તો અત્તનો ઓભાસં ફરાપેત્વા તેનસ્સ સતિં જનેત્વા ઇમાય ગાથાય તં ઓવદન્તો –

૧૯૩.''ન તાવ સુપિતું હોતિ, રત્તિ નક્ખત્તમાલિની;
પટિજગ્ગિતુમેવેસા, રત્તિ હોતિ વિજાનતા.

૧૯૪.''હત્થિક્ખન્ધાવપતિતં , કુઞ્જરો ચે અનુક્કમે;
સઙ્ગામે મે મતં સેય્યો, યઞ્ચે જીવે પરાજિતો''તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **ન તાવ સુપિતું હોતિ, રત્તિ નક્ખત્તમાલિની**તિ અટ્ઠહિ અક્ખણેહિ વજ્જિતં નવમં ખણં લભિત્વા ઠિતસ્સ વિઞ્ઞુજાતિકસ્સ યાવ ન અરહત્તં હત્થગતં હોતિ, તાવ અયં નક્ખત્તમાલિની રત્તિ સુપિતું નિદ્દાયિતું ન હોતિ, સુપનસ્સ કાલો ન હોતિ. અપિચ ખો **પટિજગ્ગિતુમેવેસા, રત્તિ હોતિ વિજાનતા**તિ એસા રત્તિ નામ મનુસ્સાનં મિગપક્ખીનઞ્ચ નિદ્દૂપગમનેન વિસેસતો નિસ્સદ્દવેલાભૂતા પટિપત્તિં અત્તનિ સઞ્જગ્ગિતું જાગરિયાનુયોગમનુયુઞ્જિતુમેવ વિજાનતા વિઞ્ઞુના ઇચ્છિતા હોતીતિ.

તં સુત્વા સોણો સંવિગ્ગતરમાનસો હિરોત્તપ્પં પચ્ચુપટ્ઠપેત્વા અબ્ભોકાસિકઙ્ગં અધિટ્ઠાય વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો ''**હત્થિક્ખન્ધોવ પતિત**''ન્તિ દુતિયં ગાથમાહ. તત્થ **અવપતિત**ન્તિ અવમુખં પતિતં ઉદ્ધંપાદં અધોમુખં પતિતં. **કુઞ્જરો ચે અનુક્કમે**તિ કુઞ્જરો અનુક્કમેય્ય ચે. ઇદં વુત્તં હોતિ – યદાહં હત્થિમારુહિત્વા સઙ્ગામં પવિટ્ઠો હત્થિક્ખન્ધતો પતિતો, તદાહં **સઙ્ગામે** તેન હત્થિના મદ્દિતો મતો અહોસિં ચે, તં **મે** મરણં **સેય્યો, યઞ્ચે** ઇદાનિ કિલેસેહિ **પરાજિતો** જીવેય્યં, તં ન સેય્યોતિ. ઇમં ગાથં વદન્તોયેવ વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૧-૬) –

''મિગલુદ્દો પુરે આસિં, વિપિને વિચરં અહં;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, સબ્બધમ્માન પારગું.

''કુરઞ્જિયફલં ગય્હ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં;
પુઞ્ઞક્ખેત્તસ્સ તાદિનો, પસન્નો સેહિ પાણિભિ.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ''સત્થારા વુત્તં, અત્તના વુત્ત''ન્તિ ઉભયમ્પિ ગાથં ''હત્થિક્ખન્ધાવપતિત''ન્તિઆદિના પચ્ચુદાહાસિ. તેન ઇદમેવ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

સોણપોટિરિયપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. નિસભત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ચ કામગુણે હિત્વાતિ આયસ્મતો નિસભત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નચિત્તો કપિત્થફલમદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોલિયજનપદે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા **નિસભો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો સાકિયકોલિયાનં સઙ્ગામે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા તદહેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૭-૧૧) –

> ‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં;
> રથિયં પટિપજ્જન્તં, કપિત્થં અદદિં ફલં.
>
> ‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

સો અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો સહાયભિક્ખૂ પમાદવિહારેન કાલં વીતિનામેન્તે દિસ્વા તે ઓવદન્તો –

૧૯૫.‘‘પઞ્ચ કામગુણે હિત્વા, પિયરૂપે મનોરમે;
સદ્ધાય ઘરા નિક્ખમ્મ, દુક્ખસ્સન્તકરો ભવે’’તિ. –

પઠમં ગાથં અભાસિ.

તસ્સત્થો – બાલપુથુજ્જનસ્સ પિયાયિતબ્બસભાવતાય **પિયરૂપે** મનુઞ્ઞસભાવતાય **મનોરમે** રૂપાદિકે **પઞ્ચ કામગુણે** કામકોટ્ઠાસે **હિત્વા** પહાય પરિચ્ચજિત્વા કમ્મફલ**સદ્ધાય** રતનત્તય**સદ્ધાય** ચ વસેન **ઘરા** ઘરબન્ધનતો **નિક્ખમ્મ** નિક્ખમિત્વા પબ્બજ્જં ઉપગતો વિઞ્ઞુજાતિકો પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય ઘટેન્તો વાયમન્તો વટ્ટ**દુક્ખસ્સ અન્તકરો ભવે** ભવેય્યાતિ. એવં તે ભિક્ખૂ ઓવદિત્વા ‘‘અયં પરે એવ સઞ્ઞાપેન્તો વિહરતિ, ‘‘સયં પન અકારકો’તિ મા ચિન્તયિત્થા’’તિ તેસં અત્તનો પટિપન્નભાવં પકાસેન્તો –

૧૯૬.‘‘નાભિનન્દામિ મરણં, નાભિનન્દામિ જીવિતં;
કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ, સમ્પજાનો પતિસ્સતો’’તિ. –

દુતિયગાથાય અઞ્ઞં બ્યાકાસિ. તત્થ **નાભિનન્દામિ મરણ**ન્તિ મરણં ન અભિકઙ્ખામિ. **નાભિનન્દામિ જીવિત**ન્તિ ઇદં પન તસ્સ કારણવચનં, યસ્મા નાભિનન્દામિ જીવિતં, તસ્મા નાભિનન્દામિ મરણન્તિ. યો હિ આયતિં જાતિજરામરણાય કિલેસાભિસઙ્ખારે આચિનોતિ ઉપચિનોતિ, સો પુનબ્ભવાભિનિબ્બત્તિં અભિનન્દન્તો નાન્તરિયકતાય અત્તનો મરણમ્પિ અભિનન્દતિ નામ કારણસ્સ અપ્પહીનત્તા, ખીણાસવો પન સબ્બસો આચયગામિધમ્મે પહાય અપચયગામિધમ્મે પતિટ્ઠિતો પરિઞ્ઞાતવત્થુકો સબ્બસો જીવિતં અનભિનન્દન્તો મરણમ્પિ અનભિનન્દતિ નામ કારણસ્સ એવ સુપ્પહીનત્તા. તેનાહ – ‘‘નાભિનન્દામિ મરણં, નાભિનન્દામિ જીવિત’’ન્તિ. યદિ એવં ખીણાસવસ્સ પરિનિબ્બાનાભિકઙ્ખા, યાવ પરિનિબ્બાના અવટ્ઠાનઞ્ચ કથન્તિ આહ ‘‘**કાલઞ્ચ પટિકઙ્ખામિ**, **સમ્પજાનો પતિસ્સતો**’’તિ, કિલેસપરિનિબ્બાને સિદ્ધે સતિપઞ્ઞાવેપુલ્લપ્પત્તિયા સતો સમ્પજાનો કેવલં

ખન્ધપરિનિબ્બાનકાલં પટિકઙ્ખામિ, તં ઉદિક્ખમાનો આગમયમાનો વિહરામિ, ન પન મે મરણે જીવિતે વા અભિનન્દના અત્થિ અરહત્તમગ્ગેનેવ તસ્સ સમુગ્ઘાટિતત્તાતિ.

નિસભત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. ઉસભત્થેરગાથાવણ્ણના

અમ્બપલ્લવસઙ્કાસન્તિ આયસ્મતો ઉસભત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો કોસમ્બફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપિલવત્થુસ્મિં સાકિયરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ઉસભો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો સત્થુ ઞાતિસમાગમે બુદ્ધાનુભાવં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિ. સો પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય સમણધમ્મં અકત્વા દિવા સઙ્ગણિકારામો સકલરત્તિં નિદ્દાયમાનો વીતિનામેતિ. સો એકદિવસં મુટ્ઠસ્સતિ અસમ્પજાનો નિદ્દં ઓક્કન્તો સુપિને કેસમસ્સું ઓહારેત્વા અમ્બપલ્લવવણ્ણં ચીવરં પારુપિત્વા હત્થિગીવાયં નિસીદિત્વા નગરં પિણ્ડાય પવિટ્ઠં તત્થેવ મનુસ્સે સમ્પત્તે દિસ્વા લજ્જાય હત્થિક્ખન્ધતો ઓરુય્હ અત્તાનં દિસ્વા પટિબુદ્ધો, ''ઈદિસં નામ સુપિનં મુટ્ઠસ્સતિના અસમ્પજાનેન નિદ્દાયમાનેન મયા દિટ્ઠ''ન્તિ ઉપ્પન્નસંવેગો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૧૨-૧૬) –

> ''કકુધં વિલસન્તંવ, દેવદેવં નરાસભં;
> રથિયં પટિપજ્જન્તં, કોસમ્બં અદદિં તદા.
>
> ''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અથ થેરો યથાદિટ્ઠં સુપિનં અઙ્કુસં કત્વા અરહત્તસ્સ અધિગતત્તા તસ્સેવ સુપિનસ્સ કિત્તનવસેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૧૯૭.''અમ્બપલ્લવસઙ્કાસં, અંસે કત્વાન ચીવરં;
નિસિન્નો હત્થિગીવાયં, ગામં પિણ્ડાય પાવિસિં.

૧૯૮.''હત્થિક્ખન્ધતો ઓરુય્હ, સંવેગં અલભિં તદા;
સોહં દિત્તો તદા સન્તો, પત્તો મે આસવક્ખયો''તિ. – ગાથાદ્વયમાહ;

તત્થ **અમ્બપલ્લવસઙ્કાસં, અંસે કત્વાન ચીવર**ન્તિ અમ્બપલ્લવાકારં પવાળવણ્ણં ચીવરં ખન્ધે કરિત્વા ઉત્તરાસઙ્ગં કરિત્વા. **ગામ**ન્તિ અત્તનો રાજધાનિં હત્થિક્ખન્ધે **નિસિન્નો પિણ્ડાય પાવિસિં**, પવિટ્ઠમત્તોવ મહાજનેન ઓલોકિયમાનો **હત્થિક્ખન્ધતો ઓરુય્હ** ઠિતો પટિબુજ્ઝિં, પબુદ્ધોવ **સંવેગં અલભિં તદા** ''મુટ્ઠસ્સતિ અસમ્પજાનો હુત્વા નિદ્દાયોક્કમનેન એતં જાત''ન્તિ. અપરે પન ''રાજાવ હુત્વા રત્તિભાગે એવરૂપં સુપિનં દિસ્વા વિભાતાય

રત્તિયા હત્થિક્ખન્ધં આરુય્હ નગરવીથિયં ચરન્તો તં સુપિનં સરિત્વા હત્થિક્ખન્ધતો ઓરુય્હ સંવેગં લભિત્વા સત્થુ સન્તિકે પબ્બજિત્વા અરહત્તં પત્વા ઉદાનં ઉદાનેન્તો ઇમા ગાથા અભાસી''તિ વદન્તિ. **દિત્તો**તિ તસ્મિં રાજકાલે જાતિમદભોગમદાદિપરિદપ્પિતો સમાનો સંવેગમલભિન્તિ યોજના.

ઉસભત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. કપ્પટકુરત્થેરગાથાવણ્ણના

અયમિતિ કપ્પટોતિ આયસ્મતો કપ્પટકુરત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ. અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં ભગવન્તં વિનતાય નામ નદિયા તીરે અઞ્ઞતરસ્મિં રુક્ખમૂલે નિસિન્નં દિસ્વા પસન્નમાનસો કેતકપુપ્ફેહિ પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં દુગ્ગતકુલે નિબ્બત્તિત્વા યાવ વયપ્પત્તિ, તાવ અઞ્ઞં ઉપાયં અજાનન્તો કપ્પટખણ્ડનિવાસનો સરાવહત્થો તત્થ તત્થ કુરં પરિયેસન્તો વિચરિ, તેન **કપ્પટકુરો**ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. સો વયપ્પત્તો તિણં વિક્કિણિત્વા જીવિકં કપ્પેન્તો એકદિવસં તિણલાવનત્થં અરઞ્ઞં ગતો તત્થ અઞ્ઞતરં ખીણાસવત્થેરં દિસ્વા તં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા નિસીદિ. તસ્સ થેરો ધમ્મં કથેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો ''કિં મે ઇમાય કિચ્છજીવિકાયા''તિ પબ્બજિત્વા અત્તનો નિવત્થકપ્પટચોળં એકસ્મિં ઠાને નિક્ખિપિ. યદા યસ્સ અનભિરતિ ઉપ્પજ્જતિ, તદા તં કપ્પટં ઓલોકેન્તસ્સ અનભિરતિ વિગચ્છતિ, સંવેગં પટિલભિ. એવં કરોન્તો સત્તક્ખત્તું ઉપ્પબ્બજિ. તસ્સ તં કારણં ભિક્ખૂ ભગવતો આરોચેસું. અથેકદિવસં કપ્પટકુરો ભિક્ખુ ધમ્મસભાયં પરિસપરિયન્તે નિસિન્નો નિદ્દાયતિ, તં ભગવા ચોદેન્તો –

૧૯૯.''અયમિતિ કપ્પટો કપ્પટકુરો, અચ્છાય અતિભરિતાય;
અમતઘટિકાયં ધમ્મકટમત્તો, કતપદં ઝાનાનિ ઓચેતું.

૨૦૦.''મા ખો ત્વં કપ્પટ પચાલેસિ, મા ત્વં ઉપકણ્ણમ્હિ તાળેસ્સં;
ન હિ ત્વં કપ્પટ મત્તમઞ્ઞાસિ, સઙ્ઘમજ્ઝમ્હિ પચલાયમાનો''તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **અયમિતિ કપ્પટો કપ્પટકુરો**તિ કપ્પટકુરો ભિક્ખુ ''અયં મમ કપ્પટો, ઇમં પરિદહિત્વા યથા તથા જીવામી''તિ એવં ઉપ્પન્નમિચ્છાવિતક્કો **અચ્છાય અતિભરિતાય અમતઘટિકાયં** મમ અમતઘટે તહં તહં વસ્સન્તે ''અમતમધિગતં અહમનુસાસામિ, અહં ધમ્મં દેસેમિ'' (મહાવ॰ ૧૨; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૬; ૨.૩૪૨). ''અન્ધીભૂતસ્મિં લોકસ્મિં, આહઞ્છં અમતદુન્દુભિ''ન્તિઆદિના (મહાવ॰ ૧૧; મ॰ નિ॰ ૧.૨૮૫; ૨.૩૪૧) ઘોસેત્વા મયા ધમ્મામતે પવસ્સિયમાને **કતપદં ઝાનાનિ ઓચેતું** લોકિયલોકુત્તરજ્ઝાનાનિ ઉપચેતું ભાવેતું કતપદં કટમઞ્ઞવિહિતભાવનામગ્ગં ઇદં મમ સાસનં, તથાપિ **ધમ્મકટમત્તો** મમ સાસનધમ્મતો ઉક્કણ્ઠચિત્તો અપગતમાનસો કપ્પટકુરોતિ તં ચોદેત્વા પુનપિસ્સ સહોડ્ઢં ચોરં ગણ્હન્તો વિય પમાદવિહારં દસ્સેન્તો ''**મા ખો ત્વં, કપ્પટ, પચાલેસી**''તિ ગાથમાહ.

તત્થ **મા ખો ત્વં, કપ્પટ, પચાલેસી**તિ ત્વં, કપ્પટકુર, ''મમ ધમ્મં સુણિસ્સામી''તિ નિસીદિત્વા મા ખો પચાલેસિ મા પચલાહિ મા નિદ્દં ઉપગચ્છિ. **મા ત્વં ઉપકણ્ણમ્હિ તાળેસ્સ**ન્તિ તં નિદ્દાયમાનં ઉપકણ્ણમ્હિ કણ્ણસમીપે દેસનાહત્થેન અહં મા પતાળેસ્સં. યથા ઇતો પરં કિલેસપ્પહાનાય અહં તં ન ઓવદેય્યં, તથા પટિપજ્જાહીતિ અત્થો. **ન હિ ત્વં, કપ્પટ, મત્તમઞ્ઞાસી**તિ ત્વં, કપ્પટ, **સઙ્ઘમજ્ઝમ્હિ પચલાયમાનો** મત્તં પમાણં ન વા મઞ્ઞસિ, ''અયમતિદુલ્લભો ખણો પટિલદ્ધો, સો મા ઉપજ્ઝગા''તિ એત્તકમ્પિ ન જાનાસિ, પસ્સ યાવ ચ તે અપરદ્ધન્તિ ચોદેસિ.

એવં ભગવતા દ્વીહિ ગાથાહિ ગાળ્હં તં નિગ્ગય્હ ચોદનાય કતાય અઙ્કુસવેધવિદ્ધો વિય ચણ્ડગજો મગ્ગં ઓતરન્તો વિય ચ સઞ્જાતસંવેગો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૨.૧૭-૨૨) –

> ''વિનતાનદિયા તીરે, વિહાસિ પુરિસુત્તમો;
> અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, એકગ્ગં સુસમાહિતં.
>
> ''મધુગન્ધસ્સ પુપ્ફેન, કેતકસ્સ અહં તદા;
> પસન્નચિત્તો સુમનો, બુદ્ધસેટ્ઠમપૂજયિં.
>
> ''એકનવુતિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.
>
> ''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સત્થારા વુત્તગાથાદ્વયમેવ અત્તનો અરહત્તાધિગમનસ્સ અઙ્કુસભૂતન્તિ પચ્ચુદાહાસિ. તેનસ્સ તદેવ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

કપ્પટકુરત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

ચતુત્થવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. પઞ્ચમવગ્ગો

૧. કુમારકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના

અહો બુદ્ધા અહો ધમ્માતિ આયસ્મતો કુમારકસ્સપત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પાપુણિ. ''કુલગેહે''તિ પન અઙ્ગુત્તરટ્ઠકથાયં (અ॰ નિ॰ અટ્ઠ॰ ૧.૧.૨૧૭) વુત્તં. સો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું ચિત્તકથિકાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયમ્પિ તં ઠાનન્તરં આકઙ્ખન્તો પણિધાનં કત્વા તદનુરૂપાનિ પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે સમણધમ્મં કત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે સેટ્ઠિધીતાય કુચ્છિમ્હિ પટિસન્ધિં ગણ્હિ. સા કિર કુમારિકાકાલેયેવ પબ્બજિતુકામા હુત્વા માતાપિતરો યાચિત્વા પબ્બજ્જં અલભમાના કુલઘરં ગતાપિ ગબ્ભસણ્ઠિતમ્પિ અજાનન્તી સામિકં આરાધેત્વા

તેન અનુઞ્ઞાતા ભિક્ખુનીસુ પબ્બજિતા. તસ્સા ગબ્ભિનિભાવં દિસ્વા ભિક્ખુનિયો દેવદત્તં પુચ્છિંસુ. સો ‘‘અસ્સમણી’’તિ આહ. પુન દસબલં પુચ્છિંસુ. સત્થા ઉપાલિત્થેરં પટિચ્છાપેસિ. થેરો સાવત્થિનગરવાસીનિ કુલાનિ વિસાખઞ્ચ ઉપાસિકં પક્કોસાપેત્વા સરાજિકાય પરિસાય વિનિચ્છિનન્તો ‘‘પુરે લદ્ધો ગબ્ભો, પબ્બજ્જા અરોગા’’તિ આહ. સત્થા ‘‘સુવિનિચ્છિતં અધિકરણ’’ન્તિ થેરસ્સ સાધુકારં અદાસિ.

સા ભિક્ખુની સુવણ્ણબિમ્બસદિસં પુત્તં વિજાયિ. તં રાજા પસેનદિકોસલો પોસેસિ. ‘‘કસ્સપો’’તિ ચસ્સ નામં અકંસુ. અપરભાગે અલઙ્કરિત્વા સત્થુ સન્તિકં નેત્વા પબ્બાજેસિ. કુમારકાલે પબ્બજિતત્તા ભગવતા ‘‘કસ્સપં પક્કોસથ, ઇદં ફલં વા ખાદનીયં વા કસ્સપસ્સ દેથા’’તિ વુત્તે ‘‘કતરકસ્સપસ્સા’’તિ. ‘‘કુમારકસ્સપસ્સા’’તિ. એવં ગહિતનામત્તા રઞ્ઞો પોસાવનિકપુત્તત્તા ચ વુડ્ઢકાલેપિ **કુમારકસ્સપો**ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ.

સો પબ્બજિતકાલતો પટ્ઠાય વિપસ્સનાય ચેવ કમ્મં કરોતિ, બુદ્ધવચનઞ્ચ ઉગ્ગણ્હાતિ. અથ તેન સદ્ધિં પબ્બતમત્થકે સમણધમ્મં કત્વા અનાગામી હુત્વા સુદ્ધાવાસે નિબ્બત્તો મહાબ્રહ્મા ‘‘વિપસ્સનાય મુખં દસ્સેત્વા મગ્ગફલપ્પત્તિયા ઉપાયં કરિસ્સામી’’તિ પઞ્ચદસ પઞ્હે અભિસઙ્ખરિત્વા અન્ધવને વસન્તસ્સ થેરસ્સ ‘‘ઇમે પઞ્હે સત્થારં પુચ્છેય્યાસી’’તિ આચિક્ખિત્વા ગતો. સો તે પઞ્હે ભગવન્તં પુચ્છિ. ભગવાપિસ્સ બ્યાકાસિ. થેરો સત્થારા કથિતનિયામેનેવ તે ઉગ્ગણ્હિત્વા વિપસ્સનં ગબ્ભં ગણ્હાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૪.૧૫૦-૧૭૭) –

‘‘ઇતો સતસહસ્સમ્હિ, કપ્પે ઉપ્પજ્જિ નાયકો;
સબ્બલોકહિતો વીરો, પદુમુત્તરનામકો.

‘‘તદાહં બ્રાહ્મણો હુત્વા, વિસ્સુતો વેદપારગૂ;
દિવાવિહારં વિચરં, અદ્દસં લોકનાયકં.

‘‘ચતુસચ્ચં પકાસેન્તં, બોધયન્તં સદેવકં;
વિચિત્તકથિકાનગ્ગં, વણ્ણયન્તં મહાજને.

‘‘તદા મુદિતચિત્તોહં, નિમન્તેત્વા તથાગતં;
નાનારત્તેહિ વત્થેહિ, અલઙ્કરિત્વાન મણ્ડપં.

‘‘નાનારતનપજ્જોતં, સસઙ્ઘં ભોજયિં તહિં;
ભોજયિત્વાન સત્તાહં, નાનગ્ગરસભોજનં.

‘‘નાનાચિત્તેહિ પુપ્ફેહિ, પૂજયિત્વા સસાવકં;
નિપચ્ચ પાદમૂલમ્હિ, તં ઠાન પત્થયિં અહં.

‘‘તદા મુનિવરો આહ, કરુણેકરસાસયો;
પસ્સથેતં દિજવરં, પદુમાનનલોચનં.

‘‘પીતિપામોજ્જબહુલં , સમુગ્ગતતનૂરુહં;

હાસમ્હિતવિસાલક્ખં, મમ સાસનલાલસં.

‘‘પતિતં પાદમૂલે મે, એકાવત્થસુમાનસં;
એસ પત્થેતિ તં ઠાનં, વિચિત્તકથિકત્તનં.

‘‘સતસહસ્સિતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
કુમારકસ્સપો નામ, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘વિચિત્તપુપ્ફદુસ્સાનં, રતનાનઞ્ચ વાહસા;
વિચિત્તકથિકાનં સો, અગ્ગતં પાપુણિસ્સતિ.

‘‘તેન કમ્મેન સુકતેન, ચેતનાપણિધીહિ ચ;
જહિત્વા માનુસં દેહં, તાવતિંસમગચ્છહં.

‘‘પરિબ્ભમં ભવાભવે, રઙ્ગમજ્ઝે યથા નટો;
સાખમિગત્રજો હુત્વા, મિગિયા કુચ્છિમોક્કમિં.

‘‘તદા મયિ કુચ્છિગતે, વજ્ઝવારો ઉપટ્ઠિતો;
સાખેન ચત્તા મે માતા, નિગ્રોધં સરણં ગતા.

‘‘તેન સા મિગરાજેન, મરણા પરિમોચિતા;
પરિચ્ચજિત્વા સપાણં, મમેવં ઓવદી તદા.

‘‘નિગ્રોધમેવ સેવેય્ય, ન સાખમુપસંવસે;
નિગ્રોધસ્મિં મતં સેય્યો, યઞ્ચે સાખમ્હિ જીવિતં.

‘‘તેનાનુસિટ્ઠા મિગયૂથપેન, અહઞ્ચ માતા ચ તથેતરે ચ;
આગમ્મ રમ્મં તુસિતાધિવાસં, ગતા પવાસં સઘરં યથેવ.

‘‘પુનો કસ્સપવીરસ્સ, અત્થમેન્તમ્હિ સાસને;
આરુય્હ સેલસિખરં, યુઞ્જિત્વા જિનસાસનં.

‘‘ઇદાનાહં રાજગહે, જાતો સેટ્ઠિકુલે અહું;
આપન્નસત્તા મે માતા, પબ્બજિ અનગારિયં.

‘‘સગબ્ભં તં વિદિત્વાન, દેવદત્તમુપાનયું;
સો અવોચ વિનાસેથ, પાપિકં ભિક્ખુનિં ઇમં.

''ઇદાનિપિ મુનિન્દેન, જિનેન અનુકમ્પિતા;
સુખિની અજની મય્હં, માતા ભિક્ખુનુપસ્સયે.

''તં વિદિત્વા મહીપાલો, કોસલો મં અપોસયિ;
કુમારપરિહાનેન, નામેનાહઞ્ચ કસ્સપો.

''મહાકસ્સપમાગમ્મ, અહં કુમારકસ્સપો;
વમ્મિકસદિસં કાયં, સુત્વા બુદ્ધેન દેસિતં.

''તતો ચિત્તં વિમુચ્ચિ મે, અનુપાદાય સબ્બસો;
પાયાસિં દમયિત્વાહં, એતદગ્ગમપાપુણિં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા ચિત્તકથિકભાવેન સત્થારા એતદગ્ગે ઠપિતો અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા રતનત્તયગુણવિભાવનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૨૦૧.''અહો બુદ્ધા અહો ધમ્મા, અહો નો સત્થુ સમ્પદા;
યત્થ એતાદિસં ધમ્મં, સાવકો સચ્છિકાહિતિ.

૨૦૨.''અસઙ્ખેય્યેસુ કપ્પેસુ, સક્કાયાધિગતા અહૂ;
તેસમયં પચ્છિમકો, ચરિમોયં સમુસ્સયો;
જાતિમરણસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો''તિ. – ગાથાદ્વયં અભાસિ;

તત્થ **અહો**તિ અચ્છરિયત્થે નિપાતો. **બુદ્ધા**તિ સબ્બઞ્ઞુબુદ્ધા, ગારવવસેન બહુવચનં, અહો અચ્છરિયા સમ્બુદ્ધાતિ અત્થો. **ધમ્મા**તિ પરિયત્તિધમ્મેન સદ્ધિં નવ લોકુત્તરધમ્મા. **અહો નો સત્થુ સમ્પદા**તિ અમ્હાકં સત્થુ દસબલસ્સ અહો સમ્પત્તિયો. **યત્થા**તિ યસ્મિં સત્થરિ બ્રહ્મચરિયવાસેન. **એતાદિસં ધમ્મં, સાવકો સચ્છિકાહિતી**તિ એતાદિસં એવરૂપં સુવિસુદ્ધજ્ઝાનાભિઞ્ઞાપરિવારં અનવસેસકિલેસક્ખયાવહં સન્તં પણીતં અનુત્તરં ધમ્મં સાવકોપિ નામ સચ્છિકરિસ્સતિ, તસ્મા એવંવિધગુણવિસેસાધિગમહેતુભૂતા અહો અચ્છરિયા બુદ્ધા ભગવન્તો, અચ્છરિયા ધમ્મગુણા, અચ્છરિયા અમ્હાકં સત્થુ સમ્પત્તિયોતિ રતનત્તયસ્સ ગુણાધિમુત્તિં પવેદેસીતિ. ધમ્મસમ્પત્તિકિત્તનેનેવ હિ સઙ્ઘસુપ્પટિપત્તિ કિત્તિતા હોતીતિ.

એવં સાધારણવસેન દસ્સિતં ધમ્મસ્સ સચ્છિકિરિયં ઇદાનિ અત્તુપનાયિકં કત્વા દસ્સેન્તો ''**અસઙ્ખેય્યેસૂ**''તિ ગાથમાહ. તત્થ **અસઙ્ખેય્યેસૂ**તિ ગણનપથં વીતિવત્તેસુ મહાકપ્પેસુ. **સક્કાયા**તિ પઞ્ચુપાદાનક્ખન્ધા. તે હિ પરમત્થતો વિજ્જમાનધમ્મસમૂહતાય ''સક્કાયા''તિ વુચ્ચન્તિ. **અહૂ**તિ નિવત્તનૂપાયસ્સ અનધિગતત્તા અનપગતા અહેસું. **તેસમયં પચ્છિમકો ચરિમોયં સમુસ્સયો**તિ યસ્મા અયં સબ્બપચ્છિમકો, તતો એવ ચરિમો, તસ્મા **જાતિમરણ**સહિતો ખન્ધાદિપટિપાટિસઞ્ઞિતો **સંસારો** ઇદાનિ આયતિં પુનબ્ભવાભાવતો **પુનબ્ભવો નત્થિ,** અયમન્તિમા જાતીતિ અત્થો.

કુમારકસ્સપત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. ધમ્મપાલત્થેરગાથાવણ્ણના

યો હવે દહરો ભિક્ખૂતિ આયસ્મતો ધમ્મપાલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો કેનચિદેવ કરણીયેન વનન્તં ઉપગતો સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો પિલક્ખફલમદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સત્થરિ પરિનિબ્બુતે અવન્તિરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ધમ્મપાલો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો તક્કસિલં ગન્ત્વા સિપ્પં ઉગ્ગહેત્વા પટિનિવત્તેન્તો અન્તરામગ્ગે એકસ્મિં વિહારે અઞ્ઞતરં થેરં દિસ્વા તસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૯.૨૧-૨૫) –

> ‘‘વનન્તરે બુદ્ધં દિસ્વા, અત્થદસ્સિં મહાયસં;
> પસન્નચિત્તો સુમનો, પિલક્ખસ્સાદદિં ફલં.
>
> ‘‘અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં ફલમદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા સમાપત્તિસુખેન વીતિનામેન્તો એકદિવસં તસ્મિં વિહારે દ્વે સામણેરે રુક્ખગ્ગે પુપ્ફાનિ ઓચિનન્તે આરૂળ્હસાખાય ભગ્ગાય પતન્તે દિસ્વા થેરો ઇદ્ધાનુભાવેન હત્થેન ગહેત્વા અરોગેયેવ ભૂમિયં ઠપેત્વા તેસં સામણેરાનં ધમ્મં દેસેન્તો –

૨૦૩.‘‘યો હવે દહરો ભિક્ખુ, યુઞ્જતિ બુદ્ધસાસને;
જાગરો સ હિ સુત્તેસુ, અમોઘં તસ્સ જીવિતં.

૨૦૪.‘‘તસ્મા સદ્ધઞ્ચ સીલઞ્ચ, પસાદં ધમ્મદસ્સનં;
અનુયુઞ્જેથ મેધાવી, સરં બુદ્ધાન સાસન’’ન્તિ. – ઇમા દ્વે ગાથા અભાસિ;

તત્થ **યો**તિ અનિયમવચનં. **હવે**તિ દળ્હત્થે નિપાતો. **દહરો**તિ તરુણો. ભિક્ખતીતિ **ભિક્ખુ**. **યુઞ્જતી**તિ ઘટતિ વાયમતિ. **જાગરો**તિ જાગરણધમ્મસમન્નાગતો. **સુત્તેસૂ**તિ સુપન્તેસુ. ઇદં વુત્તં હોતિ **યો ભિક્ખુ દહરો**વ સમાનો તરુણો ‘‘તથાહં પચ્છા વુડ્ઢકાલે જાનિસ્સામી’’તિ અચિન્તેત્વા બુદ્ધાનં **સાસને** અપ્પમાદપટિપત્તિયં **યુઞ્જતિ** સમથવિપસ્સનાભાવનાય યોગં કરોતિ, સો **સુત્તેસુ** અવિજ્જાનિદ્દાય સુત્તેસુ પમત્તેસુ સદ્ધાદિજાગરધમ્મસમન્નાગમેન **જાગરો**, તતો એવ અત્તહિતપરહિતપારિપૂરિયા **અમોઘં** અવઞ્ઝં **તસ્સ જીવિતં**, યસ્મા ચ એતદેવં, **તસ્મા સદ્ધઞ્ચ** ‘‘અત્થિ કમ્મં અત્થિ કમ્મવિપાકો’’તિઆદિનયપ્પવત્તં કમ્મફલસદ્ધઞ્ચ, સદ્ધૂપનિબન્ધત્તા સીલસ્સ તદુપનિસ્સયં ચતુપારિસુદ્ધિ**સીલઞ્ચ** , ‘‘સમ્માસમ્બુદ્ધો ભગવા, સ્વાખાતો ધમ્મો, સુપ્પટિપન્નો સઙ્ઘો’’તિ એવં પવત્તરતનત્તય**પ્પસાદઞ્ચ** , વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય પરિઞ્ઞાદિવસેન ચતુસચ્ચ**ધમ્મદસ્સનઞ્ચ** **મેધાવી** ધમ્મોજપઞ્ઞાય સમન્નાગતો ભિક્ખુ **બુદ્ધાનં સાસનં** ઓવાદં અનુસિટ્ઠિં અનુસ્સરન્તો આદિત્તમ્પિ અત્તનો સીસં અજ્ઝુપેક્ખિત્વા **અનુયુઞ્જેથ**, તત્થ અનુયોગં આતપ્પં કરેય્યાતિ અત્થો.

ધમ્મપાલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. બ્રહ્માલિત્થેરગાથાવણ્ણના

કસ્સિન્દ્રિયાનિ સમથઙ્ગતાનીતિ આયસ્મતો બ્રહ્માલિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો વન્દિત્વા પાદફલં અદાસિ. સત્થા અનુમોદનં વત્વા પક્કામિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **બ્રહ્માલી**તિ લદ્ધનામો વિઞ્ઞુતં પત્તો હેતુસમ્પત્તિયા ચોદિયમાનો સંસારે સઞ્જાતસંવેગો તાદિસેન કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેન બુદ્ધસાસને પબ્બજિત્વા પતિરૂપકમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા અરઞ્ઞે વિહરન્તો ઞાણસ્સ પરિપાકગતત્તા નચિરસ્સેવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૫૧.૬૩-૬૭) –

> ‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં;
> રથિયં પટિપજ્જન્તં, પાદફલં અદાસહં.
>
> ‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા મગ્ગસુખેન ફલસુખેન વીતિનામેન્તો એકદિવસં પધાનપરિગ્ગાહકેન થેરેન તસ્મિં અરઞ્ઞાયતને ભિક્ખૂ ઉદ્દિસ્સ વુત્તં પધાનાનુયોગં પરિગ્ગણ્હન્તો –

> **૨૦૫.**‘‘કસ્સિન્દ્રિયાનિ સમથઙ્ગતાનિ, અસ્સા યથા સારથિના સુદન્તા;
> પહીનમાનસ્સ અનાસવસ્સ, દેવાપિ કસ્સ પિહયન્તિ તાદિનો.
>
> **૨૦૬.**‘‘મય્હિન્દ્રિયાનિ સમથઙ્ગતાનિ, અસ્સા યથા સારથિના સુદન્તા;
> પહીનમાનસ્સ અનાસવસ્સ, દેવાપિ મય્હં પિહયન્તિ તાદિનો’’તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તસ્સત્થો – ઇમસ્મિં અરઞ્ઞાયતને વસન્તેસુ ભિક્ખૂસુ **કસ્સ** ભિક્ખુનો થેરસ્સ વા નવસ્સ વા મજ્ઝિમસ્સ વા છેકેન **સારથિના સુદન્તા અસ્સા** વિય મનચ્છટ્ઠાનિ **ઇન્દ્રિયાનિ સમથં** દન્તભાવં નિબ્બિસેવનભાવં **ગતાનિ**. કસ્સ નવવિધમ્પિ માનં પહાય ઠિતત્તા **પહીનમાનસ્સ** ચતુન્નમ્પિ આસવાનં અભાવેન **અનાસવસ્સ** ઇટ્ઠાદીસુ તાદિલક્ખણપ્પત્તિયા **તાદિનો દેવાપિ પિહયન્તિ** મનુસ્સાપિ સમ્માપટિપત્તિદસ્સનાદિના ચ આદરેન પત્થેન્તીતિ.

તત્થ ચ ગાથાયં પુરિમટ્ઠેન અનાગામિમગ્ગાધિગમો પુટ્ઠો, અનાગામિનોપિ હિ ઇન્દ્રિયાનિ પહીનકામરાગબ્યાપાદતાય સમથં નિબ્બિસેવનતં ગતાનિ હોન્તિ. ઇતરેન અરહત્તમગ્ગપટિલાભો, અરહા હિ ‘‘પહીનમાનો અનાસવો તાદી’’તિ ચ વુચ્ચતિ.

અથાયસ્મા બ્રહ્માલિ પધાનપરિગ્ગાહકેન વુત્તં “**કસ્સિન્દ્રિયાની**”તિ ગાથં પચ્ચનુભાસિ. તદત્થં અત્તૂપનાયિકવસેન વિસ્સજ્જેન્તો “**મય્હિન્દ્રિયાની**”તિઆદિકાય દુતિયગાથાય અઞ્ઞં બ્યાકાસિ, તત્થ **મય્હિન્દ્રિયાની**તિ મમ ચક્ખાદીનિ ઇન્દ્રિયાનિ. સેસં વુત્તનયમેવ.

બ્રહ્માલિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. મોઘરાજત્થેરગાથાવણ્ણના

છવિપાપક ચિત્તભદ્દકાતિ આયસ્મતો મોઘરાજત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું લૂખચીવરધરાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા તં ઠાનન્તરં આકઙ્ખન્તો પણિધાનં કત્વા તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો બ્રાહ્મણમાણવે વિજ્જાસિપ્પાનિ સિક્ખાપેન્તો એકદિવસં અત્થદસ્સિં ભગવન્તં ભિક્ખુસઙ્ઘપરિવુતં ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા સિરસિ અઞ્જલિં કત્વા ‘‘યાવતા રૂપિનો સત્તા’’તિઆદિના છહિ ગાથાહિ અભિત્થવિત્વા ભાજનં પૂરેત્વા મધું ઉપનામેસિ. સત્થા મધું પટિગ્ગહેત્વા અનુમોદનં અકાસિ.

સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે કટ્ઠવાહનસ્સ નામ રઞ્ઞો અમચ્ચો હુત્વા તેન સત્થુ આનયનત્થં પુરિસસહસ્સેન પેસિતો સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વીસતિવસ્સસહસ્સાનિ સમણધમ્મં કત્વા તતો ચુતો એકં બુદ્ધન્તરં સુગતીસુયેવ પરિવત્તેન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **મોઘરાજા**તિ લદ્ધનામો બાવરીબ્રાહ્મણસ્સ સન્તિકે ઉગ્ગહિતસિપ્પો સંવેગજાતો તાપસપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા તાપસસહસ્સપરિવારો અજિતાદીહિ સદ્ધિં સત્થુ સન્તિકં પેસિતો તેસં પન્નરસમો હુત્વા પઞ્હે પુચ્છિત્વા પઞ્હવિસ્સજ્જનપરિયોસાને અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪.૬૪-૮૩) –

‘‘અત્થદસ્સી તુ ભગવા, સયમ્ભૂ અપરાજિતો;
ભિક્ખુસઙ્ઘપરિબ્યૂળ્હો, રથિયં પટિપજ્જથ.

‘‘સિસ્સેહિ સમ્પરિવુતો, ઘરમ્હા અભિનિક્ખમિં;
નિક્ખમિત્વાનહં તત્થ, અદ્દસં લોકનાયકં.

‘‘અભિવાદિય સમ્બુદ્ધં, સિરે કત્વાન અઞ્જલિં;
સકં ચિત્તં પસાદેત્વા, સન્થવિં લોકનાયકં.

‘‘યાવતા રૂપિનો સત્તા, અરૂપી વા અસઞ્ઞિનો;
સબ્બે તે તવ ઞાણમ્હિ, અન્તો હોન્તિ સમોગધા.

‘‘સુખુમચ્છિકજાલેન, ઉદકં યો પરિક્ખિપે;
યે કેચિ ઉદકે પાણા, અન્તોજાલે ભવન્તિ તે.

‘‘યેસઞ્ચ ચેતના અત્થિ, રૂપિનો ચ અરૂપિનો;

સબ્બે તે તવ ઞાણમ્હિ, અન્તો હોન્તિ સમોગધા.

“સમુદ્ધરસિમં લોકં, અન્ધકારસમાકુલં;
તવ ધમ્મં સુણિત્વાન, કઙ્ખાસોતં તરન્તિ તે.

“અવિજ્જાનિવુતે લોકે, અન્ધકારેન ઓત્થટે;
તવ ઞાણમ્હિ જોતન્તે, અન્ધકારા પધંસિતા.

“તુવં ચક્ખૂસિ સબ્બેસં, મહાતમપનૂદનો;
તવ ધમ્મં સુણિત્વાન, નિબ્બાયતિ બહુજ્જનો.

“પુટકં પૂરયિત્વાન, મધુખુદ્દમનેળકં;
ઉભો હત્થેહિ પગ્ગય્હ, ઉપનેસિં મહેસિનો.

“પટિગ્ગણ્હિ મહાવીરો, સહત્થેન મહા ઇસિ;
ભુઞ્જિત્વા તઞ્ચ સબ્બઞ્ઞૂ, વેહાસં નભમુગ્ગમિ.

“અન્તલિક્ખે ઠિતો સત્થા, અત્થદસ્સી નરાસભો;
મમ ચિત્તં પસાદેન્તો, ઇમા ગાથા અભાસથ.

“યેનિદં થવિતં ઞાણં, બુદ્ધસેટ્ઠો ચ થોમિતો;
તેન ચિત્તપ્પસાદેન, દુગ્ગતિં સો ન ગચ્છતિ.

“ચતુદ્દસઞ્ચ ખત્તું સો, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ;
પથબ્યા રજ્જં અટ્ઠસતં, વસુધં આવસિસ્સતિ.

“પઞ્ચેવ સતક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ;
પદેસરજ્જં અસઙ્ખેય્યં, મહિયા કારયિસ્સતિ.

“અજ્ઝાયકો મન્તધરો, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ;
ગોતમસ્સ ભગવતો, સાસને પબ્બજિસ્સતિ.

“ગમ્ભીરં નિપુણં અત્થં, ઞાણેન વિચિનિસ્સતિ;
મોઘરાજાતિ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

“તીહિ વિજ્જાહિ સમ્પન્નં, કતકિચ્ચમનાસવં;
ગોતમો સત્થવાહગ્ગો, એતદગ્ગે ઠપેસ્સતિ.

“હિત્વા માનુસકં યોગં, છેત્વાન ભવબન્ધનં;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, વિહરામિ અનાસવો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા સત્થલૂખં સુત્તલૂખં રજનલૂખન્તિ વિસેસેન તિવિધેનપિ લૂખેન સમન્નાગતં પંસુકૂલં ધારેસિ. તેન નં સત્થા લૂખચીવરધરાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. અપરભાગે પુરિમકમ્મપ્પચ્ચયા પરિહારસ્સ અકરણતો થેરસ્સ સરીરે દદ્દુપીળકાદીનિ ઉપ્પજ્જિત્વા વડ્ઢિંસુ. સો ‘‘સેનાસનં દુસ્સતી’’તિ હેમન્તેપિ મગધક્ખેત્તેસુ પલાલસન્થારાનિ અત્થરિત્વા સેતિ. તં એકદિવસં ઉપટ્ઠાનં ઉપસઙ્કમિત્વા વન્દિત્વા એકમન્તં નિસિન્નં સત્થા પટિસન્થારવસેન ‘‘**છવિપાપકા**’’તિઆદિના પઠમગાથાય પુચ્છિ.

૨૦૭. તત્થ **છવિપાપકા**તિ દદ્દુકચ્છુપીળકાહિ ભિન્નચ્છવિભાવતો હીનચ્છવિક દુટ્ઠચ્છવિક . **ચિત્તભદ્દકા**તિ અનવસેસકિલેસપ્પહાનેન બ્રહ્મવિહારસેવનાય ચ ભદ્દચિત્ત સુન્દરચિત્ત. **મોઘરાજા**તિ તસ્સ આલપનં. **સતતં સમાહિતો**તિ અગ્ગફલસમાધિના નિચ્ચકાલં અભિણ્હં સમાહિતમાનસો. **હેમન્તિકસીતકાલરત્તિયો**તિ હેમન્તસમયે સીતકાલરત્તિયો. અચ્ચન્તસંયોગે ચેતં ઉપયોગવચનં. ‘‘હેમન્તિકા સીતકાલરત્તિયો’’તિપિ પાળિ. તત્થ **હેમન્તિકા**તિ હેમન્તોગધા હેમન્તપરિયાપન્નાતિ અત્થો. **ભિક્ખુ ત્વં સી**તિ ભિક્ખુ કો ત્વં અસિ, એવંભૂતો પરેસુ તવ સેનાસનં કત્વા અદેન્તેસુ સઙ્ઘિકઞ્ચ સેનાસનં અપવિસન્તો. **કથં કરિસ્સસી**તિ યથાવુત્તે સીતકાલે કથં અત્તભાવં પવત્તેસીતિ સત્થા પુચ્છિ. એવં પન પુટ્ઠો થેરો સત્થુ તમત્થં કથેન્તો –

૨૦૮.‘‘સમ્પન્નસસ્સા મગધા, કેવલા ઇતિ મે સુતં;

પલાલચ્છન્નકો સેય્યં, યથઞ્ઞે સુખજીવિનો’’તિ. – ગાથમાહ;

તત્થ **સમ્પન્નસસ્સા**તિ નિપ્ફન્નસસ્સા. **મગધા**તિ મગધરટ્ઠં વદતિ. મગધા નામ જાનપદિનો રાજકુમારા, તેસં નિવાસો એકોપિ જનપદો રુળ્હીવસેન ‘‘મગધા’’ત્વેવ બહુવચનેન વુચ્ચતિ. **કેવલા**તિ અનવસેસા. **ઇતિ મે સુત**ન્તિ એવં મયા સુતં. તત્થ યો અદિટ્ઠો પદેસો, તસ્સ વસેન સુતન્તિ વુત્તં. તેન એદિસે કાલે મગધેસુ યત્થ કત્થચિ મયા વસિતું સક્કાતિ દસ્સેતિ. **પલાલચ્છન્નકો સેય્યં, યથઞ્ઞે સુખજીવિનો**તિ યથા અઞ્ઞે સુખજીવિનો ભિક્ખૂ સેનાસનસપ્પાયં લદ્ધા સુન્દરેહિ અત્થરણપાવુરણેહિ સુખેન સયન્તિ, એવં અહમ્પિ પલાલસન્થારમેવ હેટ્ઠા સન્થરિત્વા ઉપરિ તિરિયઞ્ચ પલાલચ્છદનેનેવ છાદિતસરીરતાય પલાલચ્છન્નકો સેય્યં સયિં, સેય્યં કપ્પેસિન્તિ અત્તનો યથાલાભસન્તોસં વિભાવેતિ.

મોઘરાજત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. વિસાખપઞ્ચાલપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

ન ઉક્ખિપે નો ચ પરિક્ખિપે પરેતિ આયસ્મતો વિસાખસ્સ પઞ્ચાલપુત્તસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો ચુદ્દસે કપ્પે પચ્ચન્તગામે દલિદ્દકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં ફલપરિયેસનં ચરન્તેહિ તસ્મિં ગામે મનુસ્સેહિ સદ્ધિં અરઞ્ઞં ગતો તત્થ એકં પચ્ચેકબુદ્ધં દિસ્વા પસન્નમાનસો વલ્લિફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે મણ્ડલિકરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા **વિસાખો**તિ લદ્ધનામો પઞ્ચાલરાજધીતુયા પુત્તભાવતો પચ્છા **પઞ્ચાલપુત્તો**તિ પઞ્ઞાયિત્થ. સો પિતરિ મતે રજ્જં કારેન્તો સત્થરિ અત્તનો ગામસમીપગતે સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સત્થારા સદ્ધિં સાવત્થિં ગતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૯.૩૧-૩૬) –

''સબ્બે જના સમાગમ્મ, અગમિંસુ વનં તદા;
ફલમન્વેસમાના તે, અલભિંસુ ફલં તદા.

''તત્થદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, સયમ્ભું અપરાજિતં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, વલ્લિફલમદાસહં.

''ચતુદ્દસે ઇતો કપ્પે, યં ફલમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા થેરો ઞાતીનં અનુકમ્પાય જાતિભૂમિં અગમાસિ. તત્થ મનુસ્સા થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા કાલેન કાલં ધમ્મં સુણન્તા એકદિવસં ''કતિહિ નુ ખો, ભન્તે, અઙ્ગેહિ સમન્નાગતો ધમ્મકથિકો હોતી''તિ ધમ્મકથિકલક્ખણં પુચ્છિંસુ. થેરો તેસં ધમ્મકથિકલક્ખણં કથેન્તો –

૨૦૯.''ન ઉક્ખિપે નો ચ પરિક્ખિપે પરે, ન ઓક્ખિપે પારગતં ન એરયે;
ન ચત્તવણ્ણં પરિસાસુ બ્યાહરે, અનુદ્ધતો સમ્મિતભાણિ સુબ્બતો.

૨૧૦.''સુસુખુમનિપુણત્થદસ્સિના, મતિકુસલેન નિવાતવુત્તિના;
સંસેવિતબુદ્ધસીલિના, નિબ્બાનં ન હિ તેન દુલ્લભ''ન્તિ. –

ગાથાદ્વયં અભાસિ.

તત્થ **ન ઉક્ખિપે**તિ અત્તાનં ન ઉક્ખિપેય્ય, જાતિઆદીહિ બાહુસચ્ચાદીહિ ચ અત્તુક્કંસનં ન કરેય્ય. **નો ચ પરિક્ખિપે પરે**તિ પરે પરપુગ્ગલે તેહેવ જાતિઆદીહિ નો પરિક્ખિપે પરિચ્છિન્દિત્વા ન ખિપેય્ય ગુણપરિધંસનવસેન વા ન ખિપેય્ય. ન ઓક્ખિપે પરે ઇચ્ચેવં સમ્બન્ધો. પરે ઓજ્ઝાપનવસેન **ન ઓક્ખિપે** હેટ્ઠતો કત્વા પરે ન ઓલોકાપેય્ય, ન ઓજ્ઝાપેય્યાતિ અત્થો. ''ન ઉક્ખિપે''તિ કેચિ પઠન્તિ, સો એવત્થો. **પારગત**ન્તિ સંસારપારં વિય વિજ્જાય પારં ગતં ખીણાસવં તેવિજ્જં છળભિઞ્ઞં વા **ન એરયે** ન ઘટ્ટયે ન આસાદેય્ય. **ન ચત્તવણ્ણં પરિસાસુ બ્યાહરે**તિ અત્તનો વણ્ણં ગુણં લાભસક્કારસિલોકં નિકામયમાનો ખત્તિયપરિસાદીસુ ન ભાસેય્ય. **અનુદ્ધતો**તિ ઉદ્ધચ્ચરહિતો. ઉદ્ધતસ્સ હિ વચનં નાદિયન્તિ. **સમ્મિતભાણી**તિ સમ્મદેવ મિતભાણી, કાલેન સાપદેસં પરિયન્તવતિં અત્થસઞ્હિતમેવ વાચં ભાસનસીલોતિ અત્થો. ઇતો અઞ્ઞથા વદન્તસ્સ વચનં અગહણીયં હોતિ. **સુબ્બતો**તિ સુન્દરવતો સીલસમ્પન્નો. ''સિયા''તિ કિરિયાપદં આનેત્વા યોજેતબ્બં.

એવં થેરો સઙ્ખેપેનેવ ધમ્મકથિકલક્ખણં વત્વા તેસં ગુણાનં અત્તનિ લબ્ભમાનતં અધિમુચ્ચિત્વા ભિય્યોસોમત્તાય અભિપ્પસન્નં મહાજનં ઞત્વા ''એવંવિધસ્સ ધમ્મકથિકસ્સ વિમુત્તાયતનસન્નિસ્સિતસ્સ ન નિબ્બાનં દુલ્લભં, અથ ખો સુલભમેવા''તિ દસ્સેન્તો ''**સુસુખુમનિપુણત્થદસ્સિના**''તિ દુતિયગાથમાહ. તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

વિસાખપઞ્ચાલપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ચૂળકત્થેરગાથાવણ્ણના

નદન્તિ મોરા સુસિખા સુપેખુણાતિ આયસ્મતો ચૂળકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં કુસલં ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો છત્તપણ્ણિફલં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ચૂળકો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો ધનપાલદમને સત્થરિ લદ્ધપ્પસાદો પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો ઇન્દસાલગુહાયં વસતિ, સો એકદિવસં ગુહાદ્વારે નિસિન્નો મગધક્ખેત્તં ઓલોકેસિ. તસ્મિં ખણે પાવુસકાલમેઘો ગમ્ભીરમધુરનિગ્ઘોસો સતપટલસહસ્સપટલો અઞ્જન સિખરસન્નિકાસો નભં પૂરેત્વા પવસ્સતિ, મયૂરસઙ્ઘા ચ મેઘગજ્જિતં સુત્વા હટ્ઠતુટ્ઠા કેકાસદ્દં મુઞ્ચિત્વા તત્થ તત્થ પદેસે નચ્ચન્તા વિચરન્તિ. થેરસ્સપિ આવાસગબ્ભે મેઘવાતફસ્સેહિ અપગતધમ્મત્તા પસ્સદ્ધકરજકાયે કલ્લતં પત્તે ઉતુસપ્પાયલાભેન ચિત્તં એકગ્ગં અહોસિ, કમ્મટ્ઠાનવીથિં ઓતરિ, સો તં ઞત્વા કાલસમ્પદાદિકિત્તનમુખેન અત્તાનં ભાવનાય ઉસ્સાહેન્તો –

૨૧૧.‘‘નદન્તિ મોરા સુસિખા સુપેખુણા, સુનીલગીવા સુમુખા સુગજ્જિનો;
સુસદ્દલા ચાપિ મહામહી અયં, સુબ્યાપિતમ્બુ સુવલાહકં નભં.

૨૧૨.‘‘સુકલ્લરૂપો સુમનસ્સ ઝાયતં, સુનિક્કમો સાધુ સુબુદ્ધસાસને;
સુસુક્કસુક્કં નિપુણં સુદુદ્દસં, ફુસાહિ તં ઉત્તમમચ્ચુતં પદ’’ન્તિ. –

દ્વે ગાથા અભાસિ.

તત્થ **નદન્તિ મોરા સુસિખા સુપેખુણા, સુનીલગીવા સુમુખા સુગજ્જિનો**તિ એતે મત્થકે ઉટ્ઠિતાહિ સુન્દરાહિ સિખાહિ સમન્નાગતત્તા **સુસિખા**, નાનાવણ્ણેહિ અનેકેહિ સોભનેહિ ભદ્દકપિઞ્છેહિ સમન્નાગતત્તા **સુપેખુણા**, રાજીવવણ્ણસઙ્કાસાય સુન્દરાય નીલવણ્ણાય ગીવાય સમન્નાગતત્તા **સુનીલગીવા**, સુન્દરમુખતાય **સુમુખા**, મનુઞ્ઞવાદિતાય **સુગજ્જિનો**, **મોરા** સિખણ્ડિનો છજ્જસંવાદી કેકાસદ્દં મુઞ્ચન્તા **નદન્તિ** રવન્તિ. **સુસદ્દલા ચાપિ મહામહી અય**ન્તિ અયઞ્ચ મહાપથવી સુસદ્દલા સુન્દરહરિતતિણા. **સુબ્યાપિતમ્બૂ**તિ અભિનવવુટ્ઠિયા તહં તહં વિસ્સન્દમાનસલિલતાય સુટ્ઠુ બ્યાપિતજલા વિતતજલા. ‘‘સુસુક્કતમ્બૂ’’તિપિ પાઠો, સુવિસુદ્ધજલાતિ અત્થો. **સુવલાહકં નભ**ન્તિ ઇદઞ્ચ નભં આકાસં નીલુપ્પલદલસન્નિભેહિ સમન્તતો પૂરેત્વા ઠિતેહિ સુન્દરેહિ વલાહકેહિ મેઘેહિ સુવલાહકં.

સુકલ્લરૂપો સુમનસ્સ ઝાયતન્તિ ઇદાનિ ઉતુસપ્પાયલાભેન સુટ્ઠુ કલ્લરૂપો કમ્મનિયસભાવો ત્વં, નીવરણેહિ અનજ્ઝારૂળ્હચિત્તતાય સુન્દરમનસ્સ યોગાવચરસ્સ યં આરમ્મણૂપનિજ્ઝાનવસેન લક્ખણૂપનિજ્ઝાનવસેન ચ ઝાયતં. **સુનિક્કમો...પે॰... અચ્ચુતં પદ**ન્તિ એવં ઝાયન્તો ચ **સાધુ સુબુદ્ધસ્સ** સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ **સાસને** સુન્દરનિક્કમો હુત્વા સુપરિસુદ્ધસીલતાય **સુસુક્કં**, વિસુદ્ધસભાવતાય સબ્બસ્સપિ સંકિલેસસ્સ ગોચરભાવાનુપગમનતો **સુક્કં**, નિપુણઞાણગોચરતાય **નિપુણં**, પરમગમ્ભીરતાય **સુદુદ્દસં**, પણીતભાવેન સેટ્ઠભાવેન ચ **ઉત્તમં**, નિચ્ચસભાવતાય **અચ્ચુતં પદં તં** નિબ્બાનં **ફુસાહિ** અત્તપચ્ચક્ખકરણેન સમ્માપટિપત્તિયા સચ્છિકરોહીતિ.

એવં થેરો અત્તાનં ઓવદન્તોવ ઉતુસપ્પાયલાભેન સમાહિતચિત્તો વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૯.૩૭-૪૨) –

‘‘કણિકારંવ જલિતં, પુણ્ણમાયેવ ચન્દિમં;
જલન્તં દીપરુક્ખંવ, અદ્દસં લોકનાયકં.

‘‘કદલિફલં પગ્ગય્હ, અદાસિં સત્થુનો અહં;
પસન્નચિત્તો સુમનો, વન્દિત્વાન અપક્કમિં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં ફલમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા થેરો અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા પીતિસોમનસ્સજાતો **‘‘નદન્તિ મોરા’’**તિઆદિના તાયેવ ગાથા પચ્ચુદાહાસિ. તેનસ્સ ઇદમેવ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

ચૂળકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. અનૂપમત્થેરગાથાવણ્ણના

નન્દમાનાગતં ચિત્તાતિ આયસ્મતો અનૂપમત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં પદુમં નામ પચ્ચેકબુદ્ધં પિણ્ડાય ચરન્તં રથિયં દિસ્વા પસન્નમાનસો અઙ્કોલપુપ્ફેહિ પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે ઇબ્ભકુલે નિબ્બત્તિત્વા રૂપસમ્પત્તિયા **અનૂપમો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો ઉપનિસ્સયસમ્પન્નતાય કામે પહાય પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો અરઞ્ઞે વિહરતિ. તસ્સ ચિત્તં બહિદ્ધા રૂપાદિઆરમ્મણેસુ વિધાવતિ. કમ્મટ્ઠાનં પરિવટ્ટતિ. થેરો વિધાવન્તં ચિત્તં નિગ્ગણ્હન્તો –

૨૧૩.‘‘નન્દમાનાગતં ચિત્તં, સૂલમારોપમાનકં;
તેન તેનેવ વજસિ, યેન સૂલં કલિઙ્ગરં.

૨૧૪.‘‘તાહં ચિત્તકલિં બ્રૂમિ, તં બ્રૂમિ ચિત્તદુબ્ભકં;
સત્થા તે દુલ્લભો લદ્ધો, માનત્થે મં નિયોજયી’’તિ. –

ઇમાહિ દ્વીહિ ગાથાહિ ઓવદિ.

તત્થ **નન્દમાનાગતં ચિત્તા**તિ નન્દમાન અભિનન્દમાન ચિત્ત અભિનન્દમાનં આગતં ઉપ્પન્નં . **સૂલમારોપમાનકન્તિ** દુક્ખુપ્પત્તિટ્ઠાનતાય સૂલસદિસત્તા સૂલં તં તં ભવં કમ્મકિલેસેહિ એત્તકં કાલં આરોપિયમાનં. **તેન તેનેવ વજસિ, યેન સૂલં કલિઙ્ગરન્તિ** યત્થ યત્થ સૂલસઞ્ઞાતા ભવા કલિઙ્ગરસઞ્ઞાતા અધિકુટ્ટનકા કામગુણા ચ તેન તેનેવ, પાપચિત્ત, વજસિ, તં તદેવ ઠાનં ઉપગચ્છસિ, અત્તનો અનત્થં ન સલ્લક્ખેસિ.

તાહં ચિત્તકલિં બ્રૂમીતિ તં તસ્મા પમત્તભાવતો ચિત્તકલિં ચિત્તકાલકણ્ણિં અહં કથયામિ. પુનપિ **તં બ્રૂમિ** કથેમિ **ચિત્તદુબ્ભકં** ચિત્તસઞ્ઞાતસ્સ અત્તનો બહૂપકારસ્સ સન્તાનસ્સ અનત્થાવહનતો ચિત્તદુબ્ભિં.

‘‘ચિત્તદુબ્ભગા’’તિપિ પઠન્તિ. ચિત્તસઞ્ઞાતઅલક્ખિકઅપ્પપુઞ્ઞાતિ અત્થો. કિન્તિ બ્રૂહીતિ ચે? આહ **‘‘સત્થા તે દુલ્લભો લદ્ધો, માનત્થે મં નિયોજયી’’**તિ. કપ્પાનં અસઙ્ખ્યેય્યમ્પિ નામ બુદ્ધસુઞ્ઞો લોકો હોતિ, સત્થરિ ઉપ્પન્નેપિ મનુસ્સત્તસદ્ધાપટિલાભાદયો દુલ્લભા એવ, લદ્ધેસુ ચ તેસુ સત્થાપિ દુલ્લભોયેવ હોતિ. એવં દુલ્લભો સત્થા ઇદાનિ તયા લદ્ધો, તસ્મિં લદ્ધે સમ્પતિપિ અનત્થે અહિતે આયતિઞ્ચ અનત્થાવહે દુક્ખાવહે અકુસલે મં મા નિયોજેસીતિ. એવં થેરો અત્તનો ચિત્તં ઓવદન્તો એવ વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૭.૧૬-૧૯) –

‘‘પદુમો નામ સમ્બુદ્ધો, ચિત્તકૂટે વસી તદા;
દિસ્વાન તં અહં બુદ્ધં, સયમ્ભું અપરાજિતં.

‘‘અઙ્કોલં પુપ્ફિતં દિસ્વા, ઓચિનિત્વાનહં તદા;
ઉપગન્ત્વાન સમ્બુદ્ધં, પૂજયિં પદુમં જિનં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અનૂપમત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. વજ્જિતત્થેરગાથાવણ્ણના

સંસરં દીઘમદ્ધાનન્તિ આયસ્મતો વજ્જિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો પઞ્ચસટ્ઠિમે કપ્પે એકસ્મિં પચ્ચન્તગામે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો વનચરકો હુત્વા વિચરન્તો એકદિવસં ઉપસન્તં નામ પચ્ચેકબુદ્ધં પબ્બતગુહાયં વિહરન્તં અદ્દસ. સો તસ્સ ઉપસમં દિસ્વા પસન્નમાનસો ચમ્પકપુપ્ફેન પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે ઇબ્ભકુલે નિબ્બત્તો જાતદિવસતો પટ્ઠાય માતુગામહત્થં ગતો રોદતિ. બ્રહ્મલોકતો કિર ચવિત્વા ઇધાગતો યસ્મા માતુગામસમ્ફસ્સં ન સહતિ, તસ્મા માતુગામસમ્ફસ્સવજ્જનતો **વજ્જિતો**ત્વેવ નામં જાતં. સો વયપ્પત્તો સત્થુ યમકપાટિહારિયં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા તદહેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૭.૨૭-૩૦) –

‘‘ઉપસન્તો ચ સમ્બુદ્ધો, વસતી પબ્બતન્તરે;
એકચમ્પકમાદાય, ઉપગચ્છિં નરુત્તમં.

‘‘પસન્નચિત્તો સુમનો, પચ્ચેકમુનિમુત્તમં;
ઉભો હત્થેહિ પગ્ગય્હ, પૂજયિં અપરાજિતં.

‘‘પઞ્ચસટ્ઠિમ્હિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા અત્તનો પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરિત્વા ધમ્મસંવેગેન –

૨૧૫.‘‘સંસરં દીઘમદ્ધાનં, ગતીસુ પરિવત્તિસં;
અપસ્સં અરિયસચ્ચાનિ, અન્ધભૂતો પુથુજ્જનો.

૨૧૬.‘‘તસ્સ મે અપ્પમત્તસ્સ, સંસારા વિનળીકતા;
સબ્બા ગતી સમુચ્છિન્ના, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો’’તિ. – દ્વે ગાથા અભાસિ;

તત્થ **સંસર**ન્તિ સંસરન્તો, તસ્મિં તસ્મિં ભવે આદાનનિક્ખેપવસેન અપરાપરં સન્ધાવન્તો. **દીઘમદ્ધાન**ન્તિ ચિરકાલં અનાદિમતિ સંસારે અપરિમાણકાલં. **ગતીસૂ**તિ સુકતદુક્કટાનં કમ્માનં વસેન સુગતિદુગ્ગતીસુ. **પરિવત્તિસ**ન્તિ ઘટીયન્તં વિય પરિબ્ભમન્તો ચવનુપપજ્જનવસેન અપરાપરં પરિવત્તિં. તસ્સ પન પરિવત્તનસ્સ કારણમાહ ‘‘**અપસ્સં અરિયસચ્ચાનિ, અન્ધભૂતો પુથુજ્જનો**’’તિ. દુક્ખાદીનિ ચત્તારિ અરિયસચ્ચાનિ ઞાણચક્ખુના અપસ્સન્તો અપ્પટિવિજ્ઝન્તો, તતો એવ અવિજ્જન્ધતાય અન્ધભૂતો પુથૂનં જનનાદીહિ કારણેહિ પુથુજ્જનો હોન્તો ગતીસુ પરિવત્તિસન્તિ યોજના, તેનેવાહ ભગવા –

‘‘ચતુન્નં , ભિક્ખવે, અરિયસચ્ચાનં અનનુબોધા અપ્પટિવેધા એવમિદં દીઘમદ્ધાનં સન્ધાવિતં સંસરિતં મમઞ્ચેવ તુમ્હાકઞ્ચા’’તિ (મહાવ॰ ૨૮૭; દી॰ નિ॰ ૨.૧૫૫; સં॰ નિ॰ ૫.૧૦૯૧; નેત્તિ॰ ૧૧૪).

તસ્સ મય્હં વુત્તનયેન પુબ્બે પુથુજ્જનસ્સેવ સતો ઇદાનિ સત્થારા દિન્નનયેન **અપ્પમત્તસ્સ** અપ્પમાદપટિપત્તિયા સમથવિપસ્સનાભાવનં મત્થકં પાપેત્વા ઠિતસ્સ. **સંસારા વિનળીકતા**તિ સંસરન્તિ સત્તા એતેહીતિ ‘‘સંસારા’’તિ લદ્ધનામા કમ્મકિલેસા અગ્ગમગ્ગેન સમુચ્છિન્નત્તા વિગતનળા નિમ્મૂલા કતા. **સબ્બા ગતી સમુચ્છિન્ના**તિ એવં કમ્મકિલેસવટ્ટાનં વિનળીકતત્તા નિરયાદિકા સબ્બાપિ ગતિયો સમ્મદેવ ઉચ્છિન્ના વિદ્ધંસિતા, તતો એવ **નત્થિ દાનિ** આયતિં **પુનબ્ભવો**તિ ઇદમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસીતિ.

વજ્જિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. સન્ધિતત્થેરગાથાવણ્ણના

અસ્સત્થે હરિતોભાસેતિ આયસ્મતો સન્ધિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે સિખિસ્સ ભગવતો કાલે એકો ગોપાલકો અહોસિ. સો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે અઞ્ઞતરં થેરં ઉપસઙ્કમિત્વા તસ્સ સન્તિકે બુદ્ધગુણપટિસંયુત્તં ધમ્મં સુત્વા પસન્નમાનસો ‘‘કુહિં ભગવા’’તિ પુચ્છિત્વા પરિનિબ્બુતભાવં સુત્વા ‘‘એવં મહાનુભાવા બુદ્ધાપિ નામ અનિચ્ચતાવસં ગચ્છન્તિ, અહો સઙ્ખારા અદ્ધુવા’’તિ અનિચ્ચસઞ્ઞં પટિલભિ. તં થેરો બોધિપૂજાય ઉસ્સાહેસિ. સો કાલેન કાલં બોધિરુક્ખસમીપં ગન્ત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા બુદ્ધગુણે અનુસ્સરન્તો બોધિં વન્દતિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે ઇબ્ભકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સન્ધિતો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો અનિચ્ચતાપટિસંયુત્તં ધમ્મકથં સુત્વા સંવેગજાતો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો

અહોસિ. સો અત્તનો પુબ્બેનિવાસં અનુસ્સરન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે બોધિવન્દનં બુદ્ધાનુસ્સતિં અનિચ્ચસઞ્ઞાપટિલાભઞ્ચ અનુસ્સરિત્વા તદુપનિસ્સયેન અત્તનો વિસેસાધિગમં પકાસેન્તો –

૨૧૭.‘‘અસ્સત્થે હરિતોભાસે, સંવિરૂળ્હમ્હિ પાદપે;
એકં બુદ્ધગતં સઞ્ઞં, અલભિત્થં પતિસ્સતો.

૨૧૮.‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં સઞ્ઞમલભિં તદા;
તસ્સા સઞ્ઞાય વાહસા, પત્તો મે આસવક્ખયો’’તિ. –

દ્વે ગાથા અભાસિ.

તત્થ **અસ્સત્થે**તિ અસ્સત્થટ્ઠાનીયે, ય્વાયં એતરહિ અમ્હાકં ભગવતો બોધિરુક્ખો અસ્સત્થો, એતસ્સ ઠાને તદા સિખિસ્સ ભગવતો બોધિરુક્ખો પુણ્ડરીકો ઠિતોતિ સો અસ્સત્થટ્ઠાનીયતાય ‘‘અસ્સત્થે’’તિ વુત્તં. સત્તાનં અસ્સાસજનનતો વા. અપરે પન ‘‘અસ્સત્થરુક્ખમૂલે નિસીદિત્વા તદા બુદ્ધાનુસ્સતિયા ભાવિતત્તા થેરો ‘અસ્સત્થે’તિ અવોચા’’તિ વદન્તિ. **હરિતોભાસે**તિ હરિતેહિ સારમણિવણ્ણેહિ ઓભાસમાને. **સંવિરૂળ્હમ્હી**તિ સુટ્ઠુ વિરૂળ્હે સુપ્પતિટ્ઠિતે, સુઘનનિચિતપત્તપલાસપલ્લવેહિ વિરૂળ્હસઞ્છન્નેતિ ચ વદન્તિ. **પાદપે**તિ રુક્ખે. **એકં બુદ્ધગતં સઞ્ઞં, અલભિત્થં પતિસ્સતો**તિ બુદ્ધારમ્મણં આરમ્મણસ્સ એકજાતિયત્તા એકં ‘‘ઇતિપિ સો ભગવા’’તિઆદિનયપ્પવત્તં બુદ્ધાનુસ્સતિસહગતં સઞ્ઞં બુદ્ધગુણાનં પતિપતિસરણતો પતિસ્સતો હુત્વા અલભિં.

કદા પન સા સઞ્ઞા લદ્ધા, કીવતાય સિદ્ધાતિ આહ ‘‘**એકતિંસે ઇતો કપ્પે**’’તિઆદિ. ઇતો ભદ્દકપ્પતો ઉદ્ધં આરોહનવસેન એકતિંસે કપ્પે. **યં સઞ્ઞ**ન્તિ યં બુદ્ધાનુસ્સતિસહગતં સઞ્ઞં, યં વા બુદ્ધાનં અનિચ્ચતં દિસ્વા તદનુસારેન સબ્બાસઙ્ખારેસુ તદા અનિચ્ચસઞ્ઞં અલભિં. **તસ્સા સઞ્ઞાય વાહસા**તિ તસ્સા યથાવુત્તાય સઞ્ઞાય કારણભાવેન તં ઉપનિસ્સયં કત્વા. **પત્તો મે આસવક્ખયો**તિ ઇદાનિ મયા આસવાનં ખયો નિરોધો અધિગતોતિ ઇમાયેવ ચ ઇમસ્સ થેરસ્સ અપદાનગાથાપિ. યથાહ (અપ॰ થેર ૧.૨૨.૨૭-૩૦) –

‘‘અસ્સત્થે હરિતોભાસે...પે॰... પત્તો મે આસવક્ખયો.
‘‘ઇતો તેરસકપ્પમ્હિ, ધનિટ્ઠો નામ ખત્તિયો;
સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

સન્ધિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઞ્ચમવગ્ગવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

નિટ્ઠિતા ચ દુકનિપાતવણ્ણના.

૩. તિકનિપાતો

૧. અઙ્ગણિકભારદ્વાજત્થેરગાથાવણ્ણના

તિકનિપાતે **અયોનિ સુદ્ધિમન્વેસ**ન્તિ આયસ્મતો અઙ્ગણિકભારદ્વાજત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો ઇતો એકતિંસે કપ્પે સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં પિણ્ડાય ચરન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો પઞ્ચપતિટ્ઠિતેન વન્દિત્વા અઞ્જલિં પગ્ગણ્હિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે હિમવન્તસમીપે ઉક્કટ્ઠે નામ નગરે વિભવસમ્પન્નસ્સ બ્રાહ્મણસ્સ ગેહે નિબ્બત્તિત્વા **અઙ્ગણિકભારદ્વાજો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો વિજ્જાસિપ્પેસુ નિપ્ફત્તિં ગતો નેક્ખમ્મજ્ઝાસયતાય પરિબ્બાજકપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા અમરં તપં ચરન્તો તત્થ તત્થ વિચરન્તો સમ્માસમ્બુદ્ધં જનપદચારિકં ચરન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા તં મિચ્છાતપં પહાય સાસને પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૨૩.૪૮-૫૧) –

> ‘‘ઉસભં પવરં વીરં, વેસ્સભું વિજિતાવિનં;
> પસન્નચિત્તો સુમનો, બુદ્ધસેટ્ઠમવન્દહં.
>
> ‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, વન્દનાય ઇદં ફલં.
>
> ‘‘ચતુવીસતિકપ્પમ્હિ, વિકતાનન્દનામકો;
> સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા વિમુત્તિસુખેન વિહરન્તો ઞાતીનં અનુકમ્પાય અત્તનો જાતિભૂમિં ગન્ત્વા બહૂ ઞાતકે સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાપેત્વા તતો નિવત્તિત્વા કુરુરટ્ઠે કુણ્ડિયસ્સ નામ નિગમસ્સ અવિદૂરે અરઞ્ઞે વસન્તો કેનચિદેવ કરણીયેન ઉગ્ગારામં ગતો ઉત્તરાપથતો આગતેહિ સન્દિટ્ઠેહિ બ્રાહ્મણેહિ સમાગતો તેહિ, ‘‘ભો ભારદ્વાજ, કિં દિસ્વા બ્રાહ્મણાનં સમયં પહાય ઇમં સમયં ગણ્હી’’તિ પુચ્છિતો તેસં ઇતો બુદ્ધસાસનતો બહિદ્ધા સુદ્ધિ નત્થીતિ દસ્સેન્તો –

> **૨૧૯**.‘‘અયોનિ સુદ્ધિમન્વેસં, અગ્ગિં પરિચરિં વને;
> સુદ્ધિમગ્ગં અજાનન્તો, અકાસિં અમરં તપ’’ન્તિ. – પઠમં ગાથમાહ;

તત્થ **અયોની**તિ અયોનિસો અનુપાયેન. **સુદ્ધિ**ન્તિ સંસારસુદ્ધિં ભવનિસ્સરણં. **અન્વેસ**ન્તિ ગવેસન્તો. **અગ્ગિં પરિચરિં વને**તિ ‘‘અયં સુદ્ધિમગ્ગો’’તિ અધિપ્પાયેન અરઞ્ઞાયતને અગ્ગિહુતસાલાયં અગ્યાગારં કત્વા આહુતિં પગ્ગણ્હન્તો અગ્ગિદેવં પરિચરિં વેદે વુત્તવિધિના પૂજેસિં. **સુદ્ધિમગ્ગં અજાનન્તો, અકાસિં અમરં તપ**ન્તિ સુદ્ધિયા નિબ્બાનસ્સ મગ્ગં અજાનન્તો અગ્ગિપરિચરણં વિય પઞ્ચતપતપ્પનાદિઅત્તકિલમથાનુયોગં ‘‘સુદ્ધિમગ્ગો’’તિ મઞ્ઞાય અકાસિં અચરિં પટિપજ્જિં.

એવં થેરો અસ્સમતો અસ્સમં ગચ્છન્તો વિય વેદે વુત્તવિધિના અગ્ગિપરિચરણાદિના અનુટ્ઠાય સુદ્ધિયા અપ્પત્તભાવેન બહિદ્ધા સુદ્ધિયા અભાવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ ઇમસ્મિંયેવ સાસને સુદ્ધિ ચ મયા અધિગતાતિ દસ્સેન્તો –

૨૨૦.''તં સુખેન સુખં લદ્ધં, પસ્સ ધમ્મસુધમ્મતં;

તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ. – દુતિયગાથમાહ;

તત્થ **તન્તિ** યસ્સત્થાય સુદ્ધિં અન્વેસન્તો તસ્સ મગ્ગં અજાનન્તો અગ્ગિં પરિચરિં અમરં તપં અચરિં, તં નિબ્બાન**સુખં સુખેન** સમથવિપસ્સનાય સુખાય પટિપદાય અત્તકિલમથાનુયોગં અનુપગમ્મ મયા **લદ્ધં** પત્તં અધિગતં. **પસ્સ ધમ્મસુધમ્મત**ન્તિ સત્થુ સાસનધમ્મસ્સ સુધમ્મતં અવિપરીતનિય્યાનિકધમ્મસભાવં પસ્સ જાનાહીતિ ધમ્માલપનવસેન વદતિ, અત્તાનં વા આલપતિ. તસ્સ લદ્ધભાવં પન દસ્સેન્તો –

''**તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન**''ન્તિ. –

આહ , તં વુત્તત્થમેવ. એવં સુદ્ધિયા અધિગતત્તા ''ઇતો પટ્ઠાયાહં પરમત્થતો બ્રાહ્મણો''તિ દસ્સેન્તો –

૨૨૧.''બ્રહ્મબન્ધુ પુરે આસિં, ઇદાનિ ખોમ્હિ બ્રાહ્મણો;

તેવિજ્જો ન્હાતકોચમ્હિ, સોત્તિયો ચમ્હિ વેદગૂ''તિ. – તતિયં ગાથમાહ;

તસ્સત્થો – ઇતો પુબ્બે જાતિમત્તેન બ્રાહ્મણભાવતો બ્રાહ્મણાનં સમઞ્ઞાય **બ્રહ્મબન્ધુ** નામ **આસિં**. બાહિતપાપત્તા પન **ઇદાનિ ખો** અરહત્તાધિગમેન પરમત્થતો **બ્રાહ્મણો ચ અમ્હિ**. ઇતો પુબ્બે ભવસઞ્ચયકરાનં તિસ્સન્નં વેદસઙ્ખાતાનં વિજ્જાનં અજ્ઝયનેન સમઞ્ઞામત્તેન તેવિજ્જો નામ હુત્વા ઇદાનિ ભવક્ખયકરાય વિજ્જાય વસેન તિસ્સન્નં વિજ્જાનં અધિગતત્તા પરમત્થતો **તેવિજ્જો ચ અમ્હિ**. તથા ઇતો પુબ્બે ભવસ્સાદગધિતાય ન્હાતકવતનિપ્ફત્તિયા સમઞ્ઞામત્તેન ન્હાતકો નામ હુત્વા ઇદાનિ અટ્ઠઙ્ગિકમગ્ગજલેન સુવિક્ખાલિતકિલેસમલતાય પરમત્થતો **ન્હાતકો ચમ્હિ**. ઇતો પુબ્બે અવિમુત્તભવસ્સાદમન્તજ્ઝાનેન વોહારમત્તતો સોત્તિયો નામ હુત્વા ઇદાનિ સુવિમુત્તભવસ્સાદધમ્મજ્ઝાનેન પરમત્થતો **સોત્તિયો ચમ્હિ**. ઇતો પુબ્બે અપ્પટિનિસ્સટ્ઠપાપધમ્માનં વેદાનં ગતમત્તેન વેદગૂ નામ હુત્વા ઇદાનિ વેદસઙ્ખાતેન મગ્ગઞાણેન સંસારમહોઘસ્સ વેદસ્સ ચતુસચ્ચસ્સ ચ પારં ગતત્તા અધિગતત્તા ઞાતત્તા પરમત્થતો **વેદગૂ** જાતોતિ. તં સુત્વા બ્રાહ્મણા સાસને ઉળારં પસાદં પવેદેસું.

અઙ્ગણિકભારદ્વાજત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૨. પચ્ચયત્થેરગાથાવણ્ણના

પઞ્ચાહાહં પબ્બજિતોતિ આયસ્મતો પચ્ચયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો ઇતો એકનવુતે કપ્પે વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં વિનતાય નામ નદિયા તીરે ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો મનુઞ્ઞદસ્સનાનિ મહન્તાનિ ઉદુમ્બરફલાનિ ઓચિનિત્વા ઉપનામેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન સુગતીસુયેવ સંસરન્તો ઇમસ્મિં ભદ્દકપ્પે કસ્સપે ભગવતિ લોકે ઉપ્પજ્જિત્વા પવત્તવરધમ્મચક્કે વેનેય્યજનાનુગ્ગહં કરોન્તે તસ્સ સાસને પબ્બજિત્વા વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા ભાવનમનુયુઞ્જન્તો એકદિવસં સંસારદુક્ખં ચિન્તેત્વા

અતિવિય સઞ્જાતસંવેગો વિહારે નિસિન્નો ‘‘અરહત્તં અપ્પત્વા ઇતો ન નિક્ખમિસ્સામી’’તિ ચિત્તં અધિટ્ઠાય વાયમન્તો ઞાણસ્સ અપરિપક્કત્તા વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેતું નાસક્ખિ. સો કાલઙ્કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રોહિતનગરે ખત્તિયકુલે નિબ્બત્તિત્વા **પચ્ચયો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો પિતુ અચ્ચયેન રજ્જે પતિટ્ઠિતો એકદિવસં મહારાજબલિં કાતું આરભિ. તત્થ મહાજનો સન્નિપતિ. તસ્મિં સમાગમે તસ્સ પસાદજનનત્થં સત્થા મહાજનસ્સ પેક્ખન્તસ્સેવ આકાસે વેસ્સવણેન નિમ્મિતે રતનમયકૂટાગારે રતનમયસીહાસને નિસીદિત્વા ધમ્મં દેસેસિ. મહતો જનકાયસ્સ ધમ્માભિસમયો અહોસિ. તં ધમ્મં સુત્વા પચ્ચયરાજાપિ રજ્જં પહાય પુરિમહેતુસઞ્ચોદિતો પબ્બજિ. સો યથા કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે પટિઞ્ઞં અકાસિ, એવં પટિઞ્ઞં કત્વા વિહારં પવિસિત્વા વિપસ્સનં વડ્ઢેન્તો ઞાણસ્સ પરિપાકં ગતત્તા તાવદેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૯.૧૫-૨૦) –

‘‘વિનતાનદિયા તીરે, વિહાસિ પુરિસુત્તમો;
અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, એકગ્ગં સુસમાહિતં.

‘‘તસ્મિં પસન્નમાનસો, કિલેસમલધોવને;
ઉદુમ્બરફલં ગય્હ, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલમદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘ઇમમ્હિ ભદ્દકે કપ્પે, સંવિગ્ગમાનમાનસો;
કસ્સપસ્સ ભગવતો, સાસને પબ્બજિં અહં.

‘‘તથા પબ્બજિતો સન્તો, ભાવનં અનુયુઞ્જિસં;
ન વિહારા નિક્ખમિસ્સં, ઇતિ કત્વાન માનસં.

‘‘ઉત્તમત્થં અસમ્પત્તો, ન ચ પત્તોમ્હિ તાવદે;
ઇદાનિ પન ઞાણસ્સ, પરિપાકેન નિબ્બુતો;

પત્તોમ્હિ અચલં ઠાનં, કુસિત્વા અચ્ચુતં પદં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિકિત્તનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૨૨૨.‘‘પઞ્ચાહાહં પબ્બજિતો, સેખો અપ્પત્તમાનસો;
વિહારં મે પવિટ્ઠસ્સ, ચેતસો પણિધી અહુ.

૨૨૩.‘‘નાસિસ્સં ન પિવિસ્સામિ, વિહારતો ન નિક્ખમે;
નપિ પસ્સં નિપાતેસ્સં, તણ્હાસલ્લે અનૂહતે.

૨૨૪.‘‘તસ્સ મેવં વિહરતો, પસ્સ વીરિયપરક્કમં;

તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ. –

ઇમા તિસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **પઞ્ચાહાહં પબ્બજિતો**તિ પઞ્ચાહો અહં, પબ્બજિતો હુત્વા પઞ્ચાહો, પબ્બજિતદિવસતો પઞ્ચમો અહો નિટ્ઠિતોતિ અત્થો. **સેખો અપ્પત્તમાનસો**તિ અધિસીલસિક્ખાદીનં સિક્ખનતો સેખો. અનવસેસતો માનં સિયતિ સમુચ્છિન્દતીતિ માનસો, અગ્ગમગ્ગો, તંનિબ્બત્તિતો માનસતો આગતં માનસં, અરહત્તં, તં, સો વા અપ્પત્તો એતેનાતિ અપ્પત્તમાનસો. **વિહારં મે પવિટ્ઠસ્સ, ચેતસો પણિધી અહૂ**તિ એવં સેખસ્સ મે વસનકવિહારં ઓવરકં પવિટ્ઠસ્સ સતો એવરૂપો ઇદાનિ વુચ્ચમાનાકારો ચેતોપણિધિ અહોસિ, એવં મયા ચિત્તં પણિહિતન્તિ અત્થો.

નાસિસ્સન્તિઆદિના ચિત્તપણિધિં દસ્સેતિ. તત્થ **નાસિસ્સ**ન્તિ યંકિઞ્ચિ ભોજનં ન ભુઞ્જિસ્સં ન ભુઞ્જિસ્સામિ **તણ્હાસલ્લે** મમ હદયગતે **અનૂહતે** અનુદ્ધતેતિ એવં સબ્બપદેસુ યોજેતબ્બં. **ન પિવિસ્સામી**તિ યંકિઞ્ચિ પાતબ્બં ન પિવિસ્સામિ. **વિહારતો ન નિક્ખમે**તિ ઇમસ્મા ઇદાનિ મયા નિસિન્નગબ્ભતો ન નિક્ખમેય્યં. **નપિ પસ્સં નિપાતેસ્સ**ન્તિ મમ સરીરસ્સ દ્વીસુ પસ્સેસુ એકમ્પિ પસ્સં કાયકિલમથવિનોદનત્થં ન નિપાતેસ્સં, એકપસ્સેનપિ ન નિપજ્જિસ્સામીતિ અત્થો.

તસ્સ મેવં વિહરતોતિ તસ્સ મે એવં ચિત્તં પણિધાય દળ્હવીરિયાધિટ્ઠાનં કત્વા વિપસ્સનાનુયોગવસેન વિહરતો. **પસ્સ વીરિયપરક્કમ**ન્તિ વિધિના ઈરયિતબ્બતો ‘‘વીરિયં’’ પરં ઠાનં અક્કમનતો ‘‘પરક્કમો’’તિ ચ લદ્ધનામં ઉસ્સોળ્હીભૂતં વાયામં પસ્સ જાનાહિ. યસ્સ પનાનુભાવેન મયા **તિસ્સો વિજ્જા અનુપ્પત્તા, કતં બુદ્ધસ્સ સાસન**ન્તિ વુત્તત્થમેવ.

પચ્ચયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૩. બાકુલત્થેરગાથાવણ્ણના

યો પુબ્બે કરણીયાનીતિ આયસ્મતો બાકુલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ કિર અતીતે ઇતો કપ્પસતસહસ્સાધિકસ્સ અસઙ્ખ્યેય્યસ્સ મત્થકે અનોમદસ્સિસ્સ ભગવતો ઉપ્પત્તિતો પુરેતરમેવ બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા વયપ્પત્તો તયો વેદે ઉગ્ગહેત્વા તત્થ સારં અપસ્સન્તો ‘‘સમ્પરાયિકત્થં ગવેસિસ્સામી’’તિ ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા પબ્બતપાદે વિહરન્તો પઞ્ચાભિઞ્ઞાઅટ્ઠસમાપત્તિલાભી હુત્વા વિહરન્તો બુદ્ધુપ્પાદં સુત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા સરણેસુ પતિટ્ઠિતો સત્થુ ઉદરાબાધે ઉપ્પન્ને અરઞ્ઞતો ભેસજ્જાનિ આહરિત્વા તં વૂપસમેત્વા તત્થ પુઞ્ઞં આરોગ્યત્થાય પરિણામેત્વા તતો ચુતો બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તિત્વા એકં અસઙ્ખ્યેય્યં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો પદુમુત્તરબુદ્ધકાલે હંસવતીનગરે કુલગેહે નિબ્બત્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું અપ્પાબાધાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા સયં તં ઠાનન્તરં આકઙ્ખન્તો પણિધાનં કત્વા યાવજીવં કુસલં ઉપચિનિત્વા સુગતીસુયેવ સંસરન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો નિબ્બત્તિતો પુરેતરમેવ બન્ધુમતીનગરે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તો પુરિમનયેનેવ ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા ઝાનાભિઞ્ઞાલાભી હુત્વા પબ્બતપાદે વસન્તો બુદ્ધુપ્પાદં સુત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા સરણેસુ પતિટ્ઠિતો ભિક્ખૂનં તિણપુપ્ફકરોગે ઉપ્પન્ને તં વૂપસમેત્વા તત્થ યાવતાયુકં ઠત્વા તતો ચુતો બ્રહ્મલોકે નિબ્બત્તિત્વા એકનવુતિકપ્પે દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો કસ્સપસ્સ ભગવતો કાલે બારાણસિયં કુલગેહે

નિબ્બત્તિત્વા ઘરાવાસં વસન્તો એકં જિણ્ણં વિનસ્સમાનં મહાવિહારં દિસ્વા તત્થ ઉપોસથાગારાદિકં સબ્બં આવસથં કારેત્વા તત્થ ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સ સબ્બં ભેસજ્જં પટિયાદેત્વા યાવજીવં કુસલં કત્વા એકં બુદ્ધન્તરં દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો અમ્હાકં ભગવતો ઉપ્પત્તિતો પુરેતરમેવ કોસમ્બિયં સેટ્ઠિગેહે નિબ્બત્તિ. સો અરોગભાવાય મહાયમુનાય ન્હાપિયમાનો ધાતિયા હત્થતો મચ્છેન ગિલિતો મચ્છે કેવટ્ટહત્થગતે બારાણસિસેટ્ઠિભરિયાય વિક્કિણિત્વા ગહિતે ફાલિયમાનેપિ પુઞ્ઞબલેન અરોગોયેવ હુત્વા તાય પુત્તોતિ ગહેત્વા પોસિયમાનો તં પવત્તિં સુત્વા જનકેહિ માતાપિતૂહિ ''અયં અમ્હાકં પુત્તો, દેથ નો પુત્ત''ન્તિ અનુયોગે કતે રઞ્ઞા ''ઉભયેસમ્પિ સાધારણો હોતૂ''તિ દ્વિન્નં કુલાનં દાયાદભાવેન વિનિચ્છયં કત્વા ઠપિતત્તા **બાકુલો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો હુત્વા મહતિં સમ્પત્તિં અનુભવન્તો આસીતિકો હુત્વા સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સત્તાહમેવ પુથુજ્જનો અહોસિ, અટ્ઠમે અરુણે સહ પટિસમ્ભિદાહિ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૪૦.૩૮૬-૪૧૧) –

''હિમવન્તસ્સાવિદૂરે , સોભિતો નામ પબ્બતો;
અસ્સમો સુકતો મય્હં, સકસિસ્સેહિ માપિતો.

''મણ્ડપા ચ બહૂ તત્થ, પુપ્ફિતા સિન્ધુવારકા;
કપિત્થા ચ બહૂ તત્થ, પુપ્ફિતા જીવજીવકા.

''નિગ્ગુણ્ડિયો બહૂ તત્થ, બદરામલકાનિ ચ;
ફારુસકા અલાબૂ ચ, પુણ્ડરીકા ચ પુપ્ફિતા.

''આળકા બેલુવા તત્થ, કદલી માતુલુઙ્ગકા;
મહાનામા બહૂ તત્થ, અજ્જુના ચ પિયઙ્ગુકા.

''કોસમ્બા સળલા નિમ્બા, નિગ્રોધા ચ કપિત્થના;
એદિસો અસ્સમો મય્હં, સસિસ્સોહં તહિં વસિં.

''અનોમદસ્સી ભગવા, સયમ્ભૂ લોકનાયકો;
ગવેસં પટિસલ્લાનં, મમસ્સમમુપાગમિ.

''ઉપેતમ્હિ મહાવીરે, અનોમદસ્સિમહાયસે;
ખણેન લોકનાથસ્સ, વાતાબાધો સમુટ્ઠહિ.

''વિચરન્તો અરઞ્ઞમ્હિ, અદ્દસં લોકનાયકં;
ઉપગન્ત્વાન સમ્બુદ્ધં, ચક્ખુમન્તં મહાયસં.

''ઇરિયઞ્ચાપિ દિસ્વાન, ઉપલક્ખેસહં તદા;
અસંસયઞ્હિ બુદ્ધસ્સ, બ્યાધિ નો ઉદપજ્જથ.

''ખિપ્પં અસ્સમમાગઞ્છિં, મમ સિસ્સાન સન્તિકે;
ભેસજ્જં કત્તુકામોહં, સિસ્સે આમન્તયિં તદા.

‘‘પટિસ્સુણિત્વાન મે વાક્યં, સિસ્સા સબ્બે સગારવા;
એકજ્ઝં સન્નિપતિંસુ, સત્થુગારવતા મમ.

‘‘ખિપ્પં પબ્બતમારુય્હ, સબ્બોસધમહાસહં;
પાનીયયોગં કત્વાન, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં.

‘‘પરિભુત્તે મહાવીરે, સબ્બઞ્ઞુલોકનાયકે;
ખિપ્પં વાતો વૂપસમિ, સુગતસ્સ મહેસિનો.

‘‘પસ્સદ્ધં દરથં દિસ્વા, અનોમદસ્સી મહાયસો;
સકાસને નિસીદિત્વા, ઇમા ગાથા અભાસથ.

‘‘યો મે પાદાસિ ભેસજ્જં, બ્યાધિઞ્ચ સમયી મમ;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘કપ્પસતસહસ્સાનિ, દેવલોકે રમિસ્સતિ;
વાદિતે તૂરિયે તત્થ, મોદિસ્સતિ સદા અયં.

‘‘મનુસ્સલોકમાગન્ત્વા , સુક્કમૂલેન ચોદિતો;
સહસ્સક્ખત્તું રાજા ચ, ચક્કવત્તી ભવિસ્સતિ.

‘‘પઞ્ચપઞ્ઞાસકપ્પમ્હિ, અનોમો નામ ખત્તિયો;
ચાતુરન્તો વિજિતાવી, જમ્બુમણ્ડસ્સ ઇસ્સરો.

‘‘સત્તરતનસમ્પન્નો, ચક્કવત્તી મહબ્બલો;
તાવતિંસેપિ ખોભેત્વા, ઇસ્સરં કારયિસ્સતિ.

‘‘દેવભૂતો મનુસ્સો વા, અપ્પાબાધો ભવિસ્સતિ;
પરિગ્ગહં વિવજ્જેત્વા, બ્યાધિં લોકે તરિસ્સતિ.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
સબ્બાસવે પરિઞ્ઞાય, નિબ્બાયિસ્સતિનાસવો.

‘‘કિલેસે ઝાપયિત્વાન, તણ્હાસોતં તરિસ્સતિ;
બાકુલો નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘ઇદં સબ્બં અભિઞ્ઞાય, ગોતમો સક્યપુઙ્ગવો;

ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, એતદગ્ગે ઠપેસ્સતિ.

‘‘અનોમદસ્સી ભગવા, સયમ્ભૂ લોકનાયકો;
વિવેકાનુવિલોકેન્તો, મમસ્સમમુપાગમિ.

‘‘ઉપાગતં મહાવીરં, સબ્બઞ્ઞું લોકનાયકં;
સબ્બોસધેન તપ્પેસિં, પસન્નો સેહિ પાણિભિ.

‘‘તસ્સ મે સુકતં કમ્મં, સુખેત્તે બીજસમ્પદા;
ખેપેતું નેવ સક્કોમિ, તદા હિ સુકતં મમ.

‘‘લાભા મમ સુલદ્ધં મે, યોહં અદ્દક્ખિ નાયકં;
તેન કમ્માવસેસેન, પત્તોમ્હિ અચલં પદં.

‘‘સબ્બમેતં અભિઞ્ઞાય, ગોતમો સક્યપુઙ્ગવો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, એતદગ્ગે ઠપેસિ મં.

‘‘અપરિમેય્યે ઇતો કપ્પે, યં કમ્મમકરિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ભેસજ્જસ્સ ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા એકદિવસં સત્થારા અત્તનો સાવકે પટિપાટિયા ઠાનન્તરે ઠપેન્તેન અપ્પાબાધાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપિતો સો પરિનિબ્બાનસમયે સઙ્ઘમજ્ઝે ભિક્ખૂનં ઓવાદમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૨૨૫.‘‘યો પુબ્બે કરણીયાનિ, પચ્છા સો કાતુમિચ્છતિ;
સુખા સો ધંસતે ઠાના, પચ્છા ચ મનુતપ્પતિ.

૨૨૬.‘‘યઞ્હિ કયિરા તઞ્હિ વદે, યં ન કયિરા ન તં વદે;
અકરોન્તં ભાસમાનં, પરિજાનન્તિ પણ્ડિતા.

૨૨૭.‘‘સુસુખં વત નિબ્બાનં, સમ્માસમ્બુદ્ધદેસિતં;
અસોકં વિરજં ખેમં, યત્થ દુક્ખં નિરુજ્ઝતી’’તિ. – ગાથાત્તયમભાસિ;

તત્થ **યો પુબ્બે કરણીયાનિ, પચ્છા સો કાતુમિચ્છતી**તિ યો પુગ્ગલો પુબ્બે પુરેતરં જરારોગાદીહિ અનભિભૂતકાલેયેવ કાતબ્બાનિ અત્તનો હિતસુખાવહાનિ કમ્માનિ પમાદવસેન અકત્વા પચ્છા સો કાતબ્બકાલં અતિક્કમિત્વા કાતું ઇચ્છતિ. **સો**તિ ચ નિપાતમત્તં. તદા પન જરારોગાદીહિ અભિભૂતત્તા કાતું ન સક્કોતિ, અસક્કોન્તો ચ **સુખા સો ધંસતે ઠાના, પચ્છા ચ મનુતપ્પતી**તિ સો પુગ્ગલો સુખા ઠાના સગ્ગતો નિબ્બાનતો ચ તદુપાયસ્સ અનુપ્પાદિતત્તા પરિહાયન્તો ‘‘અકતં મે કલ્યાણ’’ન્તિઆદિના (મ॰ નિ॰ ૩.૨૪૮; નેત્તિ॰ ૧૨૦) પચ્છા

ચ અનુતપ્પતિ વિપ્પટિસારં આપજ્જતિ. **મ**-કારો પદસન્ધિકરો. અહં પન કરણીયં કત્વા એવ તુમ્હે એવં વદામીતિ દસ્સેન્તો “**યઞ્હિ કયિરા**”તિ દુતિયં ગાથમાહ.

તત્થ **પરિજાનન્તી**તિ ‘‘એત્તકો અયઃ’’ન્તિ પરિચ્છિજ્જ જાનન્તિ ન બહું મઞ્ઞન્તીતિ અત્થો. સમ્માપટિપત્તિવસેન હિ યથાવાદી તથાકારી એવ સોભતિ, ન તતો અઞ્ઞથા. કરણીયપરિયાયેન સાધારણતો વુત્તમત્થં ઇદાનિ સરૂપતો દસ્સેતું “**સુસુખં વતા**”તિઆદિના તતિયં ગાથમાહ. તસ્સત્થો – સમ્મા સામં સબ્બધમ્માનં બુદ્ધત્તા **સમ્માસમ્બુદ્ધેન** ભગવતા **દેસિતં** સબ્બસો સોકહેતૂનં અભાવતો **અસોકં** વિગતરાગાદિરજત્તા **વિરજં** ચતૂહિ યોગેહિ અનુપદ્દુતત્તા **ખેમં** નિબ્બાનં સુટ્ઠુ **સુખં વત**, કસ્મા? **યત્થ** યસ્મિં નિબ્બાને સકલં **વટ્ટદુક્ખં નિરુજ્ઝતિ** અચ્ચન્તમેવ વૂપસમતીતિ.

બાકુલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૪. ધનિયત્થેરગાથાવણ્ણના

સુખઞ્ચે જીવિતું ઇચ્છેતિ આયસ્મતો ધનિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિખિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો નળમાલાય પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે રાજગહે કુમ્ભકારકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ધનિયો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો કુમ્ભકારકમ્મેન જીવતિ. તેન ચ સમયેન સત્થા ધનિયસ્સ કુમ્ભકારસ્સ સાલાયં નિસીદિત્વા પુક્કુસાતિસ્સ કુલપુત્તસ્સ **છધાતુવિભઙ્ગસુત્તં** (મ॰ નિ॰ ૩.૩૪૨ આદયો) દેસેસિ. સો તં સુત્વા કતકિચ્ચો અહોસિ. ધનિયો તસ્સ પરિનિબ્બુતભાવં સુત્વા ‘‘નિય્યાનિકં વત બુદ્ધસાસનં, યત્થ એકરત્તિપરિચયેનાપિ વટ્ટદુક્ખતો મુચ્ચિતું સક્કા’’તિ પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા કુટિમણ્ડનાનુયુત્તો વિહરન્તો કુટિકરણં પટિચ્ચ ભગવતા ગરહિતો સઙ્ઘિકે સેનાસને વસન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૮.૧-૭) –

> ‘‘સુવણ્ણવણ્ણં સમ્બુદ્ધં, આહુતીનં પટિગ્ગહં;
> વિપિનગ્ગેન ગચ્છન્તં, અદ્દસં લોકનાયકં.
>
> ‘‘નળમાલં ગહેત્વાન, નિક્ખમન્તો ચ તાવદે;
> તત્થદ્દસાસિં સમ્બુદ્ધં, ઓઘતિણ્ણમનાસવં.
>
> ‘‘પસન્નચિત્તો સુમનો, નળમાલમપૂજયિં;
> દક્ખિણેય્યં મહાવીરં, સબ્બલોકાનુકમ્પકં.
>
> ‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં માલમભિરોપયિં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બુદ્ધપૂજાયિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા યે ભિક્ખૂ ધુતઙ્ગસમાધાનેન અત્તાનં ઉક્કંસેત્વા સઙ્ઘભત્તાદિં સાદિયન્તે અઞ્ઞે ભિક્ખૂ અવજાનન્તિ, તેસં ઓવાદદાનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકરોન્તો –

૨૨૮.‘‘સુખઞ્ચે જીવિતું ઇચ્છે, સામઞ્ઞસ્મિં અપેક્ખવા;
સઙ્ઘિકં નાતિમઞ્ઞેય્ય, ચીવરં પાનભોજનં.

૨૨૯.સુખઞ્ચે જીવિતું ઇચ્છે, સામઞ્ઞસ્મિં અપેક્ખવા;
અહિ મૂસિકસોબ્ભંવ, સેવેથ સયનાસનં.

૨૩૦.સુખઞ્ચે જીવિતું ઇચ્છે, સામઞ્ઞસ્મિં અપેક્ખવા;
ઇતરીતરેન તુસ્સેય્ય, એકધમ્મઞ્ચ ભાવયે’’તિ. – તિસ્સો ગાથા અભાસિ;

તત્થ **સુખઞ્ચે જીવિતું ઇચ્છે, સામઞ્ઞસ્મિં અપેક્ખવા**તિ સામઞ્ઞસ્મિં સમણભાવે અપેક્ખવા સિક્ખાય તિબ્બગારવો હુત્વા સુખં જીવિતું ઇચ્છેય્ય ચે, અનેસનં પહાય સામઞ્ઞસુખેન સચે જીવિતુકામોતિ અત્થો . **સઙ્ઘિકં નાતિમઞ્ઞેય્ય, ચીવરં પાનભોજન**ન્તિ સઙ્ઘતો આભતં ચીવરં આહારં ન અવમઞ્ઞેય્ય, સઙ્ઘસ્સ ઉપ્પજ્જનકલાભો નામ પરિસુદ્ધુપ્પાદો હોતીતિ તં પરિભુઞ્જન્તસ્સ આજીવપારિસુદ્ધિસમ્ભવેન સામઞ્ઞસુખં હત્થગતમેવાતિ અધિપ્પાયો. **અહિ મૂસિકસોબ્ભંવા**તિ અહિ વિય મૂસિકાય ખતબિલં **સેવેથ** સેવેય્ય સેનાસનં. યથા નામ સપ્પો સયમત્તનો આસયં અકત્વા મૂસિકાય અઞ્ઞેન વા કતે આસયે વસિત્વા યેન કામં પક્કમતિ, એવમેવં ભિક્ખુ સયં સેનાસનકરણા સંકિલેસં અનાપજ્જિત્વા યત્થ કત્થચિ વસિત્વા પક્કમેય્યાતિ અત્થો.

ઇદાનિ વુત્તે અવુત્તે ચ પચ્ચયે યથાલાભસન્તોસેનેવ સામઞ્ઞસુખં હોતિ, ન અઞ્ઞથાતિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**ઇતરીતરેન તુસ્સેય્યા**’’તિ, યેન કેનચિ હીનેન વા પણીતેન વા યથાલદ્ધેન પચ્ચયેન સન્તોસં આપજ્જેય્યાતિ અત્થો. **એકધમ્મ**ન્તિ અપ્પમાદભાવં, તઞ્હિ અનુયુઞ્જન્તસ્સ અનવજ્જં સબ્બં લોકિયસુખં લોકુત્તરસુખઞ્ચ હત્થગતમેવ હોતિ. તેનાહ ભગવા – ‘‘અપ્પમત્તો હિ ઝાયન્તો, પપ્પોતિ વિપુલં સુખ’’ન્તિ (મ॰ નિ॰ ૨.૩૫૨; ધ॰ પ॰ ૨૭).

ધનિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૫. માતઙ્ગપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના

અતિસીતન્તિ આયસ્મતો માતઙ્ગપુત્તત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હિમવન્તસમીપે મહતો જાતસ્સરસ્સ હેટ્ઠા મહતિ નાગભવને મહાનુભાવો નાગરાજા હુત્વા નિબ્બત્તો એકદિવસં નાગભવનતો નિક્ખમિત્વા વિચરન્તો સત્થારં આકાસેન ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો અત્તનો સીસમણિના પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે માતઙ્ગસ્સ નામ કુટુમ્બિકસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તો **માતઙ્ગપુત્તો**ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. સો વિઞ્ઞુતં પત્તો અલસજાતિકો હુત્વા કિઞ્ચિ કમ્મં અકરોન્તો ઞાતકેહિ અઞ્ઞેહિ ચ ગરહિતો ‘‘સુખજીવિનો ઇમે સમણા સક્યપુત્તિયા’’તિ સુખજીવિતં આકઙ્ખન્તો ભિક્ખૂહિ કતપરિચયો હુત્વા સત્થારં ઉપસઙ્કમિત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા અઞ્ઞે ભિક્ખૂ ઇદ્ધિમન્તે દિસ્વા ઇદ્ધિબલં પત્થેત્વા સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ભાવનં અનુયુઞ્જન્તો છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૮.૮-૨૯) –

‘‘પદુમુત્તરો નામ જિનો, સબ્બધમ્માન પારગૂ;

વિવેકકામો સમ્બુદ્ધો, ગચ્છતે અનિલઞ્જસે.

‘‘અવિદૂરે હિમવન્તસ્સ, મહાજાતસ્સરો અહુ;
તત્થ મે ભવનં આસિ, પુઞ્ઞકમ્મેન સંયુતં.

‘‘ભવના અભિનિક્ખમ્મ, અદ્દસં લોકનાયકં;
ઇન્દીવરંવ જલિતં, આદિત્તંવ હુતાસનં.

‘‘વિચિનં નદ્દસં પુપ્ફં, પૂજયિસ્સન્તિ નાયકં;
સકં ચિત્તં પસાદેત્વા, અવન્દિં સત્થુનો અહં.

‘‘મમ સીસે મણિં ગય્હ, પૂજયિં લોકનાયકં;
ઇમાય મણિપૂજાય, વિપાકો હોતુ ભદ્દકો.

‘‘પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
અન્તલિક્ખે ઠિતો સત્થા, ઇમં ગાથં અભાસથ.

‘‘સો તે ઇજ્ઝતુ સઙ્કપ્પો, લભસ્સુ વિપુલં સુખં;
ઇમાય મણિપૂજાય, અનુભોહિ મહાયસં.

‘‘ઇદં વત્વાન ભગવા, જલજુત્તમનામકો;
અગમાસિ બુદ્ધસેટ્ઠો, યત્થ ચિત્તં પણીહિતં.

‘‘સટ્ઠિકપ્પાનિ દેવિન્દો, દેવરજ્જમકારયિં;
અનેકસતક્ખત્તુઞ્ચ, ચક્કવત્તી અહોસહં.

‘‘પુબ્બકમ્મં સરન્તસ્સ, દેવભૂતસ્સ મે સતો;
મણિ નિબ્બત્તતે મય્હં, આલોકકરણો મમં.

‘‘છળસીતિસહસ્સાનિ , નારિયો મે પરિગ્ગહા;
વિચિત્તવત્થાભરણા, આમુક્કમણિકુણ્ડલા.

‘‘અળારપમ્હા હસુલા, સુસઞ્ઞા તનુમજ્ઝિમા;
પરિવારેન્તિ મં નિચ્ચં, મણિપૂજાયિદં ફલં.

‘‘સોણ્ણમયા મણિમયા, લોહિતઙ્કમયા તથા;
ભણ્ડા મે સુકતા હોન્તિ, યદિચ્છસિ પિળન્ધના.

‘‘કૂટાગારા ગહા રમ્મા, સયનઞ્ચ મહારહં;
મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, નિબ્બત્તન્તિ યદિચ્છકં.

“લાભા તેસં સુલદ્ધઞ્ચ, યે લભન્તિ ઉપસ્સુતિં;
પુઞ્ઞક્ખેત્તં મનુસ્સાનં, ઓસધં સબ્બપાણિનં.

“મય્હમ્પિ સુકતં કમ્મં, યોહં અદક્ખિં નાયકં;
વિનિપાતા પમુત્તોમ્હિ, પત્તોમ્હિ અચલં પદં.

“યં યં યોનૂપપજ્જામિ, દેવત્તં અથ માનુસં;
દિવસઞ્ચેવ રત્તિઞ્ચ, આલોકો હોતિ મે સદા.

“તાયેવ મણિપૂજાય, અનુભોત્વાન સમ્પદા;
ઞાણાલોકો મયા દિટ્ઠો, પત્તોમ્હિ અચલં પદં.

“સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં મણિં અભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, મણિપૂજાયિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા પુગ્ગલાધિટ્ઠાનવસેન કોસજ્જં ગરહન્તો અત્તનો ચ વીરિયારમ્ભં કિત્તેન્તો –

૨૩૧.“અતિસીતં અતિઉણ્હં, અતિસાયમિદં અહુ;
ઇતિ વિસ્સટ્ઠકમ્મન્તે, ખણા અચ્ચેન્તિ માણવે.

૨૩૨.“યો ચ સીતઞ્ચ ઉણ્હઞ્ચ, તિણા ભિય્યો ન મઞ્ઞતિ;
કરં પુરિસકિચ્ચાનિ, સો સુખા ન વિહાયતિ.

૨૩૩.“દબ્બં કુસં પોટકિલં, ઉસીરં મુઞ્જપબ્બજં;
ઉરસા પનુદિસ્સામિ, વિવેકમનુબ્રૂહય”ન્તિ. – ગાથાત્તયમાહ;

તત્થ **અતિસીત**ન્તિ હિમપાતવદ્દલાદિના અતિવિય સીતં, **ઇદં અહૂ**તિ આનેત્વા સમ્બન્ધો. **અતિઉણ્હ**ન્તિ ઘમ્મપરિતાપાદિના અતિવિય ઉણ્હં, ઉભયેનપિ ઉતુવસેન કોસજ્જવત્થુમાહ. **અતિસાય**ન્તિ દિવસસ્સ પરિણતિયા અતિસાયં, સાયગ્ગહણેનેવ ચેત્થ પાતોપિ સઙ્ગય્હતિ , તદુભયેન કાલવસેન કોસજ્જવત્થુમાહ. **ઇતી**તિ ઇમિના પકારેન. એતેન “ઇધ, ભિક્ખવે, ભિક્ખુના કમ્મં કત્તબ્બં હોતી”તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૮.૮૦; દી॰ નિ॰ ૩.૩૩૪) વુત્તં કોસજ્જવત્થું સઙ્ગણ્હાતિ. **વિસ્સટ્ઠકમ્મન્તે**તિ પરિચ્ચત્તયોગકમ્મન્તે. **ખણા**તિ બુદ્ધુપ્પાદાદયો બ્રહ્મચરિયવાસસ્સ ઓકાસા. **અચ્ચેન્તી**તિ અતિક્કમન્તિ. **માણવે**તિ સત્તે. **તિણા ભિય્યો ન મઞ્ઞતી**તિ તિણતો ઉપરિ ન મઞ્ઞતિ, તિણં વિય મઞ્ઞતિ, સીતુણ્હાનિ અભિભવિત્વા અત્તના કત્તબ્બં કરોતિ. **કર**ન્તિ કરોન્તો. **પુરિસકિચ્ચાની**તિ વીરપુરિસેન કત્તબ્બાનિ અત્તહિતપરહિતાનિ. **સુખા**તિ સુખતો, નિબ્બાનસુખતોતિ અધિપ્પાયો. તતિયગાથાય અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

માતઙ્ગપુત્તત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૬. ખુજ્જસોભિતત્થેરગાથાવણ્ણના

યે ચિત્તકથી બહુસ્સુતાતિ આયસ્મતો ખુજ્જસોભિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં ભગવન્તં મહતા ભિક્ખુસઙ્ઘેન સદ્ધિં ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો દસહિ ગાથાહિ અભિત્થવિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે પાટલિપુત્તનગરે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિ, ''સોભિતો''તિસ્સ નામં અહોસિ. થોકં ખુજ્જધાતુકતાય પન **ખુજ્જસોભિતો**ત્વેવ પઞ્ઞાયિત્થ. સો વયપ્પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે આનન્દત્થેરસ્સ સન્તિકે પબ્બજિત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૭.૪૯-૫૮) –

''કકુધં વિલસન્તંવ, દેવદેવં નરાસભં;
રથિયં પટિપજ્જન્તં, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''તમન્ધકારં નાસેત્વા, સન્તારેત્વા બહું જનં;
ઞાણાલોકેન જોતન્તં, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''વસીસતસહસ્સેહિ, નીયન્તં લોકનાયકં;
ઉદ્ધરન્તં બહૂ સત્તે, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''આહનન્તં ધમ્મભેરિં, મદ્દન્તં તિત્થિયે ગણે;
સીહનાદં વિનદન્તં, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''યાવતા બ્રહ્મલોકતો, આગન્ત્વાન સબ્રહ્મકા;
પુચ્છન્તિ નિપુણે પઞ્હે, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''યસ્સઞ્જલિં કરિત્વાન, આયાચન્તિ સદેવકા;
તેન પુઞ્ઞં અનુભોન્તિ, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''સબ્બે જના સમાગન્ત્વા, સમ્પવારેન્તિ ચક્ખુમં;
ન વિકમ્પતિ અજ્ઝિટ્ઠો, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''નગરં પવિસતો યસ્સ, રવન્તિ ભેરિયો બહૂ;
વિનદન્તિ ગજા મત્તા, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''વીથિયા ગચ્છતો યસ્સ, સબ્બાભા જોતતે સદા;
અબ્ભુન્નતા સમા હોન્તિ, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''બ્યાહરન્તસ્સ બુદ્ધસ્સ, ચક્કવાળમ્પિ સુય્યતિ;
સબ્બે સત્તે વિઞ્ઞાપેતિ, કો દિસ્વા ન પસીદતિ.

''સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં બુદ્ધમભિકિત્તયિં;

દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, કિત્તનાય ઇદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા પઠમમહાસઙ્ગીતિકાલે રાજગહે સત્તપણ્ણિગુહાયં સન્નિપતિતેન સઙ્ઘેન ‘‘આયસ્મન્તં આનન્દં આમન્તેહી’’તિ આણત્તો પથવિયં નિમુજ્જિત્વા થેરસ્સ પુરતો ઉટ્ઠહિત્વા સઙ્ઘસ્સ સાસનં આરોચેત્વા સયં પુરેતરં આકાસેન ગન્ત્વા સત્તપણ્ણિગુહાદ્વારં સમ્પાપુણિ. તેન ચ સમયેન મારસ્સ મારકાયિકાનઞ્ચ પટિસેધનત્થં દેવસઙ્ઘેન પેસિતા અઞ્ઞતરા દેવતા સત્તપણ્ણિગુહાદ્વારે ઠિતા હોતિ, તસ્સા ખુજ્જસોભિતો થેરો અત્તનો આગમનં કથેન્તો –

૨૩૪.‘‘યે ચિત્તકથી બહુસ્સુતા, સમણા પાટલિપુત્તવાસિનો;
તેસઞ્ઞતરોયમાયુવા, દ્વારે તિટ્ઠતિ ખુજ્જસોભિતો’’તિ. – પઠમં ગાથમાહ;

તત્થ **ચિત્તકથી**તિ વિચિત્તધમ્મકથિકા, સઙ્ખિપનં, વિત્થારણં ગમ્ભીરકરણં ઉત્તાનીકરણં કઙ્ખાવિનોદનં ધમ્મપતિટ્ઠાપનન્તિ એવમાદીહિ નાનાનયેહિ પરેસં અજ્ઝાસયાનુરૂપં ધમ્મસ્સ કથનસીલાતિ અત્થો. **બહુસ્સુતા**તિ પરિયત્તિપટિવેધબાહુસચ્ચપારિપૂરિયા બહુસ્સુતા. સબ્બસો સમિતપાપતાય **સમણા**. **પાટલિપુત્તવાસિનો, તેસઞ્ઞતરો**તિ પાટલિપુત્તનગરવાસિતાય પાટલિપુત્તવાસિનો, તેસં અઞ્ઞતરો, **અયં આયુવા** દીઘાયુ આયસ્મા. **દ્વારે તિટ્ઠતી**તિ સત્તપણ્ણિગુહાય દ્વારે તિટ્ઠતિ, સઙ્ઘસ્સ અનુમતિયા પવિસિતુન્તિ અત્થો. તં સુત્વા સા દેવતા થેરસ્સ આગમનં સઙ્ઘસ્સ નિવેદેન્તી –

૨૩૫.‘‘યે ચિત્તકથી…પે॰… દ્વારે તિટ્ઠતિ માલુતેરિતો’’તિ. – દુતિયં ગાથમાહ;
તત્થ **માલુતેરિતો**તિ ઇદ્ધિચિત્તજનિતેન વાયુના એરિતો, ઇદ્ધિબલેન આગતોતિ અત્થો.

એવં તાય દેવતાય નિવેદિતેન સઙ્ઘેન કતોકાસો થેરો સઙ્ઘસ્સ સન્તિકં ગચ્છન્તો –

૨૩૬.‘‘સુયુદ્ધેન સુયિટ્ઠેન, સઙ્ગામવિજયેન ચ;
બ્રહ્મચરિયાનુચિણ્ણેન, એવાયં સુખમેધતી’’તિ. –

ઇમાય તતિયગાથાય અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

તત્થ **સુયુદ્ધેના**તિ પુબ્બભાગે તદઙ્ગવિક્ખમ્ભનપ્પહાનવસેન કિલેસેહિ સુટ્ઠુ યુજ્ઝનેન. **સુયિટ્ઠેના**તિ અન્તરન્તરા કલ્યાણમિત્તેહિ દિન્નસપ્પાયધમ્મદાનેન. **સઙ્ગામવિજયેન ચા**તિ સમુચ્છેદપ્પહાનવસેન સબ્બસો કિલેસાભિસઙ્ખારનિમ્મથનેન લદ્ધસઙ્ગામવિજયેન ચ. **બ્રહ્મચરિયાનુચિણ્ણેના**તિ અનુચિણ્ણેન અગ્ગમગ્ગબ્રહ્મચરિયેન. **એવાયં સુખમેધતી**તિ એવં વુત્તપ્પકારેન અયં ખુજ્જસોભિતો નિબ્બાનસુખં ફલસમાપત્તિસુખઞ્ચ એધતિ, અનુભવતીતિ અત્થો.

ખુજ્જસોભિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૭. વારણત્થેરગાથાવણ્ણના

યોધ કોચિ મનુસ્સેસૂતિ આયસ્મતો વારણત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો ઇતો દ્વાનવુતે કપ્પે તિસ્સસ્સ ભગવતો ઉપ્પત્તિતો પુરેતરમેવ બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા બ્રાહ્મણાનં વિજ્જાસિપ્પેસુ પારગૂ હુત્વા ઇસિપબ્બજ્જં પબ્બજિત્વા ચતુપણ્ણાસસહસ્સાનં અન્તેવાસિકાનં મન્તે વાચેન્તો વસતિ. તેન ચ સમયેન તિસ્સસ્સ ભગવતો બોધિસત્તભૂતસ્સ તુસિતા કાયા ચવિત્વા ચરિમભવે માતુકુચ્છિં ઓક્કમનેન મહાપથવિકમ્પો અહોસિ. તં દિસ્વા મહાજનો ભીતો સંવિગ્ગો નં ઇસિં ઉપસઙ્કમિત્વા પથવિકમ્પનકારણં પુચ્છિ. સો ''મહાબોધિસત્તો માતુકુચ્છિં ઓક્કમિ, તેનાયં પથવિકમ્પો, તસ્મા મા ભાયથા''તિ બુદ્ધુપ્પાદસ્સ પુબ્બનિમિત્તભાવં કથેત્વા સમસ્સાસેસિ, બુદ્ધારમ્મણઞ્ચ પીતિં પટિવેદેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **વારણો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો અઞ્ઞતરસ્સ આરઞ્ઞકસ્સ થેરસ્સ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા લદ્ધપ્પસાદો પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોતિ. સો એકદિવસં બુદ્ધુપટ્ઠાનં ગચ્છન્તો અન્તરામગ્ગે અહિનકુલે અઞ્ઞમઞ્ઞં કલહં કત્વા કાલઙ્કતે દિસ્વા ''ઇમે સત્તા અઞ્ઞમઞ્ઞવિરોધેન જીવિતક્ખયં પત્તા''તિ સંવિગ્ગમાનસો હુત્વા ભગવતો સન્તિકં ગતો, તસ્સ ભગવા ચિત્તાચારં ઞત્વા તદનુરૂપમેવ ઓવાદં દેન્તો –

૨૩૭.''યોધ કોચિ મનુસ્સેસુ, પરપાણાનિ હિંસતિ;
અસ્મા લોકા પરમ્હા ચ, ઉભયા ધંસતે નરો.

૨૩૮.''યો ચ મેત્તેન ચિત્તેન, સબ્બપાણાનુકમ્પતિ;
બહુઞ્હિ સો પસવતિ, પુઞ્ઞં તાદિસકો નરો.

૨૩૯.''સુભાસિતસ્સ સિક્ખેથ, સમણૂપાસનસ્સ ચ;
એકાસનસ્સ ચ રહો, ચિત્તવૂપસમસ્સ ચા''તિ. – તિસ્સો ગાથા અભાસિ;

તત્થ **યોધ કોચિ મનુસ્સેસૂ**તિ ઇધ મનુસ્સેસુ યો કોચિ ખત્તિયો વા બ્રાહ્મણો વા વેસ્સો વા સુદ્દો વા ગહટ્ઠો વા પબ્બજિતો વા. મનુસ્સગ્ગહણઞ્ચેત્થ ઉક્કટ્ઠસત્તનિદસ્સનન્તિ દટ્ઠબ્બં. **પરપાણાનિ હિંસતી**તિ પરસત્તે મારેતિ વિબાધતિ ચ. **અસ્મા લોકા**તિ ઇધ લોકતો. **પરમ્હા**તિ પરલોકતો. **ઉભયા ધંસતે**તિ ઉભયતો ધંસતિ, ઉભયલોકપરિયાપન્નહિતસુખતો પરિહાયતીતિ અત્થો. **નરો**તિ સત્તો.

એવં પરપીળાલક્ખણં પાપધમ્મં દસ્સેત્વા ઇદાનિ પરપીળાનિવત્તિલક્ખણં કુસલં ધમ્મં દસ્સેન્તો "**યો ચ મેત્તેના**"તિઆદિના દુતિયં ગાથમાહ. તત્થ **મેત્તેન ચિત્તેના**તિ મેત્તાસમ્પયુત્તેન ચિત્તેન અપ્પનાપત્તેન ઇતરીતરેન વા. **સબ્બપાણાનુકમ્પતી**તિ સબ્બે પાણે અત્તનો ઓરસપુત્તે વિય મેત્તાયતિ. **બહુઞ્હિ સો પસવતિ, પુઞ્ઞં તાદિસકો નરો**તિ સો તથારૂપો મેત્તાવિહારી પુગ્ગલો બહું મહન્તં અનપ્પકં કુસલં પસવતિ પટિલભતિ અધિગચ્છતિ.

ઇદાનિ તં સસમ્ભારે સમથવિપસ્સનાધમ્મે નિયોજેન્તો "**સુભાસિતસ્સા**"તિઆદિના તતિયં ગાથમાહ. તત્થ **સુભાસિતસ્સ સિક્ખેથા**તિ અપ્પિચ્છકથાદિભેદં સુભાસિતં પરિયત્તિધમ્મં સવનધારણપરિપુચ્છાદિવસેન સિક્ખેય્ય. **સમણૂપાસનસ્સ ચા**તિ સમિતપાપાનં સમણાનં કલ્યાણમિત્તાનં ઉપાસકાનં કાલેન કાલં ઉપસઙ્કમિત્વા પયિરુપાસનઞ્ચેવ પટિપત્તિયા તેસં સમીપચરિયઞ્ચ સિક્ખેય્ય. **એકાસનસ્સ ચ રહો ચિત્તવૂપસમસ્સ ચા**તિ એકસ્સ અસહાયસ્સ કાયવિવેકં અનુબ્રૂહન્તસ્સ રહો કમ્મટ્ઠાનાનુયોગવસેન આસનં નિસજ્જં સિક્ખેય્ય. એવં કમ્મટ્ઠાનં અનુયુઞ્જન્તો ભાવનઞ્ચ મત્થકં પાપેન્તો સમુચ્છેદવસેન કિલેસાનં ચિત્તસ્સ વૂપસમઞ્ચ સિક્ખેય્ય. યાહિ

અધિસીલસિક્ખાદીહિ કિલેસા અચ્ચન્તમેવ વૂપસન્તા પહીના હોન્તિ, તા મગ્ગફલસિક્ખા સિક્ખન્તસ્સ અચ્ચન્તમેવ ચિત્તં વૂપસન્તં નામ હોતીતિ. ગાથાપરિયોસાને વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૭.૫૯-૭૨) –

"અજ્ઝોગાહેત્વા હિમવં, મન્તે વાચેમહં તદા;
ચતુપઞ્ઞાસસહસ્સાનિ, સિસ્સા મય્હં ઉપટ્ઠહું.

"અધિતા વેદગૂ સબ્બે, છળઙ્ગે પારમિં ગતા;
સકવિજ્જાહુપત્થદ્ધા, હિમવન્તે વસન્તિ તે.

"ચવિત્વા તુસિતા કાયા, દેવપુત્તો મહાયસો;
ઉપ્પજ્જિ માતુકુચ્છિસ્મિં, સમ્પજાનો પતિસ્સતો.

"સમ્બુદ્ધે ઉપપજ્જન્તે, દસસહસ્સિ કમ્પથ;
અન્ધા ચક્ખું અલભિંસુ, ઉપ્પજ્જન્તમ્હિ નાયકે.

"સબ્બાકારં પકમ્પિત્થ, કેવલા વસુધા અયં;
નિગ્ઘોસસદ્દં સુત્વાન, ઉબ્બિજ્જિંસુ મહાજના.

"સબ્બે જના સમાગમ્મ, આગચ્છું મમ સન્તિકં;
વસુધાયં પકમ્પિત્થ, કિં વિપાકો ભવિસ્સતિ.

"અવચાસિં તદા તેસં, મા ભેથ નત્થિ વો ભયં;
વિસટ્ઠા હોથ સબ્બેપિ, ઉપ્પાદોયં સુવત્થિકો.

"અટ્ઠહેતૂહિ સમ્ફુસ્સ, વસુધાયં પકમ્પતિ;
તથા નિમિત્તા દિસ્સન્તિ, ઓભાસો વિપુલો મહા.

"અસંસયં બુદ્ધસેટ્ઠો, ઉપ્પજ્જિસ્સતિ ચક્ખુમા;
સઞ્ઞાપેત્વાન જનતં, પઞ્ચસીલે કથેસહં.

"સુત્વાન પઞ્ચસીલાનિ, બુદ્ધુપ્પાદઞ્ચ દુલ્લભં;
ઉબ્બેગજાતા સુમના, તુટ્ઠહટ્ઠા અહંસુ તે.

"દ્વિનવુતે ઇતો કપ્પે, યં નિમિત્તં વિયાકરિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, બ્યાકરણસ્સિદં ફલં.

"કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન"ન્તિ.

વારણત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૮. વસ્સિકત્થેરગાથાવણ્ણના

એકોપિ સદ્ધો મેધાવીતિ આયસ્મતો વસ્સિકત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો અત્થદસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નચિત્તો પિલક્ખફલાનિ અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કોસલરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **વસ્સિકો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો સત્થુ યમકપાટિહારિયં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોન્તો આબાધિકો અહોસિ. અથ નં ઞાતકા વેજ્જપરિદિટ્ઠેન ભેસજ્જવિધિના ઉપટ્ઠહિત્વા અરોગમકંસુ. સો તમ્હા આબાધા વુટ્ઠિતો સંવેગજાતો ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૭.૪૦-૪૪) –

> ''વનન્તરે બુદ્ધં દિસ્વા, અત્થદસ્સિં મહાયસં;
> પસન્નચિત્તો સુમનો, પિલક્ખસ્સ ફલં અદા.
>
> ''અટ્ઠારસે કપ્પસતે, યં ફલં અદદિં તદા;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા આકાસેન ઞાતકાનં સન્તિકે ગન્ત્વા આકાસે ઠિતો ધમ્મં દેસેત્વા તે સરણેસુ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાપેસિ. તેસુ કેચિ કાલઙ્કતા સરણેસુ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠિતત્તા સગ્ગે નિબ્બત્તિંસુ. અથ નં સત્થા બુદ્ધુપટ્ઠાનં ઉપગતં ''કિં તે, વસ્સિક, ઞાતીનં આરોગ્ય''ન્તિ પુચ્છિ. સો ઞાતીનં અત્તના કતં ઉપકારં સત્થુ કથેન્તો –

> **૨૪૦**.''એકોપિ સદ્ધો મેધાવી, અસ્સદ્ધાનીધ ઞાતિનં;
> ધમ્મટ્ઠો સીલસમ્પન્નો, હોતિ અત્થાય બન્ધુનં.
>
> **૨૪૧**.''નિગ્ગય્હ અનુકમ્પાય, ચોદિતા ઞાતયો મયા;
> ઞાતિબન્ધવપેમેન, કારં કત્વાન ભિક્ખુસુ.
>
> **૨૪૨**.''તે અબ્ભતીતા કાલઙ્કતા, પત્તા તે તિદિવં સુખં;
> ભાતરો મય્હં માતા ચ, મોદન્તિ કામકામિનો''તિ. –

તિસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થાયં પઠમગાથાય અત્થો – યો કમ્મફલસદ્ધાય ચ રતનત્તયસદ્ધાય ચ વસેન **સદ્ધો**, તતો એવ કમ્મસ્સકતઞાણાદિયોગતો **મેધાવી**, સત્થુ ઓવાદધમ્મે નવલોકુત્તરધમ્મે ચ ઠિતત્તા **ધમ્મટ્ઠો**, આચારસીલસ્સ મગ્ગસીલસ્સ ફલસીલસ્સ ચ વસેન **સીલસમ્પન્નો**, સો **એકોપિ** યથાવુત્તાય સદ્ધાય અભાવેન **અસ્સદ્ધાનં ઇધ** ઇમસ્મિં લોકે ''અમ્હાકં ઇમે''તિ ઞાતબ્બટ્ઠેન **ઞાતીનં**, તથા પેમબન્ધનેન બન્ધનટ્ઠેન ''**બન્ધૂ**''તિ ચ લદ્ધનામાનં બન્ધવાનં **અત્થાય** હિતાય **હોતી**તિ.

એવં સાધારણતો વુત્તમત્થં અત્તૂપનાયિકં કત્વા દસ્સેતું “**નિગ્ગય્હ**”તિઆદિના ઇતરગાથા વુત્તા. તત્થ **નિગ્ગય્હ અનુકમ્પાય, ચોદિતા ઞાતયો મયા**તિ ઇદાનિપિ દુગ્ગતા કુસલં અકત્વા આયતિં પરિક્કિલેસં પુન માનુભવિત્થાતિ નિગ્ગહેત્વા ઞાતયો મયા ઓવદિતા. **ઞાતિબન્ધવપેમેન** ‘‘અમ્હાકં અયં બન્ધવો’’તિ એવં પવત્તેન પેમેન મમ ઓવાદં અતિક્કમિતું અસક્કોન્તા **કારં કત્વાન ભિક્ખૂસુ** પસન્નચિત્તા હુત્વા ચીવરાદિપચ્ચયદાનેન ચેવ ઉપટ્ઠાનેન ચ ભિક્ખૂસુ સક્કારસમ્માનં કત્વા **તે અબ્ભતીતા કાલઙ્કતા** હુત્વા ઇમં લોકં અતિક્કન્તા. પુન **તે**તિ નિપાતમત્તં. **તિદિવં સુખન્તિ** દેવલોકપરિયાપન્નસુખં, સુખં વા ઇટ્ઠં તિદિવં અધિગતા. ‘‘કે પન તે’’તિ આહ. ‘‘**ભાતરો મય્હં માતા ચ, મોદન્તિ કામકામિનો**’’તિ. અત્તના યથાકામિતવત્થુકામસમઙ્ગિનો હુત્વા અભિરમન્તીતિ અત્થો.

વસ્સિકત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૯. યસોજત્થેરગાથાવણ્ણના

કાલપબ્બઙ્ગસઙ્કાસોતિ આયસ્મતો યસોજત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો કાલે આરામગોપકકુલે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં વિપસ્સિં ભગવન્તં આકાસેન ગચ્છન્તં દિસ્વા પસન્નમાનસો લબુજફલં અદાસિ.

સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિનગરદ્વારે કેવટ્ટગામે પઞ્ચકુલસતજેટ્ઠકસ્સ કેવટ્ટસ્સ પુત્તો હુત્વા નિબ્બત્તિ, **યસોજો**તિસ્સ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો અત્તનો સહાયેહિ કેવટ્ટપુત્તેહિ સદ્ધિં મચ્છગહણત્થં અચિરવતિયં નદિયં જાલં ખિપિ. તત્થેકો સુવણ્ણવણ્ણો મહામચ્છો અન્તોજાલં પાવિસિ. તં તે રઞ્ઞો પસેનદિસ્સ દસ્સેસું . રાજા ‘‘ઇમસ્સ સુવણ્ણવણ્ણસ્સ મચ્છસ્સ વણ્ણકારણં ભગવા જાનાતી’’તિ મચ્છં ગાહાપેત્વા ભગવતો દસ્સેસિ. ભગવા ‘‘અયં કસ્સપસ્સ સમ્માસમ્બુદ્ધસ્સ સાસને ઓસક્કમાને પબ્બજિત્વા મિચ્છા પટિપજ્જન્તો સાસનં ઓસક્કાપેત્વા નિરયે નિબ્બત્તો એકં બુદ્ધન્તરં નિરયે પચ્ચિત્વા તતો ચુતો અચિરવતિયં મચ્છો હુત્વા નિબ્બત્તો’’તિ વત્વા તસ્સ ભગિનીનઞ્ચ નિરયે નિબ્બત્તભાવં, તસ્સ ભાતિકત્થેરસ્સ પરિનિબ્બુતભાવઞ્ચ તેનેવ કથાપેત્વા ઇમિસ્સા અટ્ઠુપ્પત્તિયા **કપિલસુત્તં** દેસેસિ.

સત્થુ દેસનં સુત્વા યસોજો સંવેગજાતો સદ્ધિં અત્તનો સહાયેહિ ભગવતો સન્તિકે પબ્બજિત્વા પતિરૂપે ઠાને વસન્તો એકદિવસં સપરિસો ભગવન્તં વન્દિતું જેતવનં અગમાસિ. તસ્સ આગમને સેનાસનપઞ્ઞાપનાદિના વિહારે ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દો અહોસિ. તં સુત્વા ‘‘ભગવા સપરિસં યસોજં પણામેસી’’તિ (ઉદા॰ ૨૩) સબ્બં ઉદાને આગતનયેન વેદિતબ્બં. પણામિતો પન આયસ્મા યસોજો કસાભિહતો ભદ્દો અસ્સાજાનીયો વિય સંવિગ્ગમાનસો સદ્ધિં પરિસાય વગ્ગુમુદાય નદિયા તીરે વસન્તો ઘટેન્તો વાયમન્તો વિપસ્સનં વડ્ઢેત્વા અન્તોવસ્સેયેવ છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૭.૩૨-૩૯) –

> ‘‘નગરે બન્ધુમતિયા, આરામિકો અહં તદા;
> અદ્દસં વિરજં બુદ્ધં, ગચ્છન્તં અનિલઞ્જસે.
>
> ‘‘લબુજં ફલમાદાય, બુદ્ધસેટ્ઠસ્સદાસહં;
> આકાસેવ ઠિતો સન્તો, પટિગ્ગણ્હિ મહાયસો.

‘‘વિત્તિસઞ્જાનનો મય્હં, દિટ્ઠધમ્મસુખાવહો;
ફલં બુદ્ધસ્સ દત્વાન, વિપ્પસન્નેન ચેતસા.

‘‘અધિગચ્છિં તદા પીતિં, વિપુલં સુખમુત્તમં;
ઉપ્પજ્જતેવ રતનં, નિબ્બત્તસ્સ તહિં તહિં.

‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં ફલં અદદિં તદા;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ફલદાનસ્સિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞં પન સમાનં સપરિસં આયસ્મન્તં યસોજં સત્થા પક્કોસિત્વા આનેઞ્જસમાપત્તિના પટિસન્થારમકાસિ. સો સબ્બેપિ ધુતઙ્ગધમ્મે સમાદાય વત્તતિ. તેનસ્સ સરીરં કિસં અહોસિ લૂખં દુબ્બણ્ણં, તં ભગવા પરમપ્પિચ્છતાય પસંસન્તો –

૨૪૩.‘‘કાલપબ્બઙ્ગસઙ્કાસો , કિસો ધમનિસન્થતો;
મત્તઞ્ઞૂ અન્નપાનમ્હિ, અદીનમાનસો નરો’’તિ. – પઠમં ગાથમાહ;

તત્થ **કાલપબ્બઙ્ગસઙ્કાસો**તિ મંસૂપચયવિગમેન કિસદુસણ્ઠિતસરીરાવયવતાય દન્તિલતાપબ્બસદિસઙ્ગો, તેનાહ ‘‘**કિસો ધમનિસન્થતો**’’તિ. **કિસો**તિ મોનેય્યપટિપદાપૂરણેન કિસસરીરો. **ધમનિસન્થતો**તિ ધમનીહિ સન્થતગત્તો અપ્પમંસલોહિતતાય પાકટીહિ કણ્ડરસિરાહિ વિતતસરીરો. **મત્તઞ્ઞૂ**તિ પરિયેસનપટિગ્ગહણપરિભોગવિસ્સજ્જનેસુ પમાણઞ્ઞૂ. **અદીનમાનસો**તિ કોસજ્જાદીહિ અનભિભૂતત્તા અલીનચિત્તો અકુસીતવુત્તિ. **નરો**તિ પુરિસો, પોરિસસ્સ ધુરસ્સ વહનતો પોરિસલક્ખણસમ્પન્નો પુરિસધોરય્હોતિ અધિપ્પાયો.

એવં થેરો સત્થારા પસટ્ઠો પસટ્ઠભાવાનુરૂપં અત્તનો અધિવાસનખન્તિવીરિયારમ્ભવિવેકાભિરતિકિત્તનમુખેન ભિક્ખૂનં ધમ્મં કથેન્તો –

૨૪૪.‘‘ફુટ્ઠો ડંસેહિ મકસેહિ, અરઞ્ઞસ્મિં બ્રહાવને;
નાગો સઙ્ગામસીસેવ, સતો તત્રાધિવાસયે.

૨૪૫.‘‘યથા બ્રહ્મા તથા એકો, યથા દેવો તથા દુવે;
યથા ગામો તથા તયો, કોલાહલં તતુત્તરિ’’ન્તિ. –

ઇમા દ્વે ગાથા અભાસિ.

તત્થ **નાગો સઙ્ગામસીસેવા**તિ યથા નામ આજાનેય્યો હત્થિનાગો યુદ્ધમણ્ડલે અસિસત્તિતોમરાદિપ્પહારે અધિવાસેત્વા પરસેનં વિદ્ધંસેતિ, એવં ભિક્ખુ **અરઞ્ઞસ્મિં બ્રહાવને** અરઞ્ઞાનિયં ડંસાદિપરિસ્સયે **સતો** સમ્પજાનો અધિવાસેય્ય, અધિવાસેત્વા ચ ભાવનાબલેન મારબલં વિધમેય્ય.

યથા બ્રહ્માતિ યથા બ્રહ્મા એકકો ચિત્તપ્પકોપરહિતો ઝાનસુખેન નિચ્ચમેવ સુખિતો વિહરતિ **તથા એકો**તિ ભિક્ખુપિ એકો અદુતિયો વિવેકસુખમનુબ્રૂહેન્તો સુખં વિહરતિ. એકસ્સ સામઞ્ઞસુખં પણીતન્તિ હિ વુત્તં. એતેન એકવિહારી ભિક્ખુ ''બ્રહ્મસમો''તિ ઓવાદં દેતિ. **યથા દેવો તથા દુવે**તિ યથા દેવાનં અન્તરન્તરા ચિત્તપ્પકોપોપિ સિયા, તથા દ્વિન્નં ભિક્ખૂનં સહવાસે ઘટ્ટનાપિ ભવેય્યાતિ સદુતિયવાસેન ભિક્ખુ ''દેવસમો''તિ વુત્તો. **યથા ગામો તથા તયો**તિ અસ્મિમેવ પાઠે તિણ્ણં ભિક્ખૂનં સહવાસો ગામવાસસદિસો વિવેકવાસો ન હોતીતિ અધિપ્પાયો . **કોલાહલં તતુત્તરિ**ન્તિ તતો તયતો ઉપરિ ચ બહૂનં સંવાસો કોલાહલં ઉચ્ચાસદ્દમહાસદ્દમહાજનસન્નિપાતસદિસો, તસ્મા એકવિહારિના ભવિતબ્બન્તિ અધિપ્પાયોતિ.

યસોજત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૦. સાટિમત્તિયત્થેરગાથાવણ્ણના

અહુ તુય્હં પુરે સદ્ધાતિ આયસ્મતો સાટિમત્તિયત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો એકદિવસં સત્થારં દિસ્વા પસન્નમાનસો તાલવણ્ટં અદાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે મગધરટ્ઠે બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **સાટિમત્તિયો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો હેતુસમ્પન્નતાય આરઞ્ઞકભિક્ખૂનં સન્તિકે પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૩૮.૪૩-૪૭) –

> ''સિદ્ધત્થસ્સ ભગવતો, તાલવણ્ટમદાસહં;
> સુમનેહિ પટિચ્છન્નં, ધારયામિ મહારહં.
>
> ''ચતુન્નવુતિતો કપ્પે, તાલવણ્ટમદાસહં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, તાલવણ્ટસ્સિદં ફલં.
>
> ''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા ભિક્ખૂ ઓવદતિ અનુસાસતિ બહૂ ચ સત્તે ધમ્મં કથેત્વા સરણેસુ ચ સીલેસુ ચ પતિટ્ઠાપેસિ. અઞ્ઞતરઞ્ચ કુલં અસ્સદ્ધં અપ્પસન્નં સદ્ધં પસન્નં અકાસિ. તેન તસ્મિં કુલે મનુસ્સા થેરે અભિપ્પસન્ના અહેસું. તત્થેકા દારિકા અભિરૂપા દસ્સનીયા થેરં પિણ્ડાય પવિટ્ઠં સક્કચ્ચં ભોજનેન પરિવિસતિ. અથેકદિવસં મારો ''એવં ઇમસ્સ અયસો વડ્ઢિસ્સતિ, અપ્પતિટ્ઠો ભવિસ્સતી''તિ ચિન્તેત્વા થેરસ્સ રૂપેન ગન્ત્વા તં દારિકં હત્થે અગ્ગહેસિ. દારિકા ''નાયં મનુસ્સસમ્ફસ્સો''તિ ચ અઞ્ઞાસિ, હત્થઞ્ચ મુઞ્ચાપેસિ. તં દિસ્વા ઘરજનો થેરે અપ્પસાદં જનેસિ. પુનદિવસે થેરો તં કારણં અનાવજ્જેન્તો તં ઘરં અગમાસિ. તત્થ મનુસ્સા અનાદરં અકંસુ. થેરો તં કારણં આવજ્જેન્તો મારસ્સ કિરિયં દિસ્વા ''તસ્સ ગીવાયં કુક્કુરકુણપં પટિમુઞ્ચતૂ''તિ અધિટ્ઠહિત્વા તસ્સ મોચનત્થં ઉપગતેન મારેન અતીતદિવસે કતકિરિયં કથાપેત્વા તં તજ્જેત્વા વિસ્સજ્જેસિ. તં દિસ્વા ઘરસામિકો ''ખમથ, ભન્તે, અચ્ચય''ન્તિ ખમાપેત્વા ''અજ્જતગ્ગે અહમેવ, ભન્તે, તુમ્હે ઉપટ્ઠહામી''તિ આહ. થેરો તસ્સ ધમ્મં કથેન્તો –

> **૨૪૬.**''અહુ તુય્હં પુરે સદ્ધા, સા તે અજ્જ ન વિજ્જતિ;
> યં તુય્હં તુય્હમેવેતં, નત્થિ દુચ્ચરિતં મમ.

૨૪૭."અનિચ્ચા હિ ચલા સદ્ધા, એવં દિટ્ઠા હિ સા મયા;
રજ્જન્તિપિ વિરજ્જન્તિ, તત્થ કિં જિય્યતે મુનિ.

૨૪૮."પચ્ચતિ મુનિનો ભત્તં, થોકં થોકં કુલે કુલે;
પિણ્ડિકાય ચરિસ્સામિ, અત્થિ જઙ્ઘબલં મમા"તિ. –

તિસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **અહુ તુય્હં પુરે સદ્ધા, સા તે અજ્જ ન વિજ્જતી**તિ, ઉપાસક, ઇતો પુબ્બે તવ મયિ "અય્યો ધમ્મચારી સમચારી"તિઆદિના સદ્ધા અહોસિ, સા સદ્ધા તે તવ અજ્જ ઇદાનિ ન ઉપલબ્ભતિ. તસ્મા **યં તુય્હં તુય્હમેવેતન્તિ** ચતુપચ્ચયદાનં, તુય્હમેવ એતં હોતુ, ન તેન મય્હં અત્થો, સમ્મા પસન્નચિત્તેન હિ દાનં નામ દાતબ્બન્તિ અધિપ્પાયો. અથ વા **યં તુય્હં તુય્હમેવેત**ન્તિ યં તવ મયિ અજ્જ અગારવં પવત્તં, તં તુય્હમેવ, તસ્સ ફલં તયા એવ પચ્ચનુભવિતબ્બં, ન મયાતિ અત્થો. **નત્થિ દુચ્ચરિતં મમા**તિ મમ પન દુચ્ચરિતં નામ નત્થિ મગ્ગેનેવ દુચ્ચરિતહેતૂનં કિલેસાનં સમુચ્છિન્નત્તા.

અનિચ્ચા હિ ચલા સદ્ધાતિ યસ્મા પોથુજ્જનિકા સદ્ધા અનિચ્ચા એકન્તિકા ન હોતિ, તતો એવ ચલા અસ્સપિટ્ઠે ઠપિતકુમ્ભણ્ડં વિય, થુસરાસિમ્હિ નિખાતખાણુકં વિય ચ અનવટ્ઠિતા. **એવં દિટ્ઠા હિ સા મયા**તિ એવં ભૂતા ચ સા સદ્ધા મયા તયિ દિટ્ઠા પચ્ચક્ખતો વિદિતા. **રજ્જન્તિપિ વિરજ્જન્તી**તિ એવં તસ્સા અનવટ્ઠિતત્તા એવ ઇમે સત્તા કદાચિ કત્થચિ મિત્તસન્થવવસેન રજ્જન્તિ સિનેહમ્પિ કરોન્તિ, કદાચિ વિરજ્જન્તિ વિરત્તચિત્તા હોન્તિ. **તત્થ કિં જિય્યતે મુની**તિ તસ્મિં પુથુજ્જનાનં રજ્જને વિરજ્જને ચ મુનિ પબ્બજિતો કિં જિય્યતિ, કા તસ્સ હાનીતિ અત્થો.

"સચે મમ પચ્ચયે ન ગણ્હથ, કથં તુમ્હે યાપેથા"તિ એવં મા ચિન્તયીતિ દસ્સેન્તો "**પચ્ચતી**"તિ ગાથમાહ. તસ્સત્થો **મુનિનો** પબ્બજિતસ્સ **ભત્તં** નામ **કુલે કુલે** અનુઘરં દિવસે દિવસે **થોકં થોકં** પચ્ચતે, ન ચ તુય્હં એવ ગેહે. **પિણ્ડિકાય ચરિસ્સામિ, અત્થિ જઙ્ઘબલં મમા**તિ અત્થિ મે જઙ્ઘબલં, નાહં ઓભગ્ગજઙ્ઘો ન ખઞ્જો ન ચ પાદરોગી, તસ્મા પિણ્ડિકાય મિસ્સકભિક્ખાય ચરિસ્સામિ, "યથાપિ ભમરો પુપ્ફ"ન્તિઆદિના (ધ॰ પ॰ ૪૯; નેત્તિ॰ ૧૨૩) સત્થારા વુત્તનયેન પિણ્ડાય ચરિત્વા યાપેસ્સામીતિ દસ્સેતિ.

સાટિમત્તિયત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૧. ઉપાલિત્થેરગાથાવણ્ણના

સદ્ધાય અભિનિક્ખમ્માતિ આયસ્મતો ઉપાલિત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે હંસવતીનગરે કુલઘરે નિબ્બત્તો એકદિવસં સત્થુ ધમ્મં સુણન્તો સત્થારં એકં ભિક્ખું વિનયધરાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેન્તં દિસ્વા અધિકારકમ્મં કત્વા તં ઠાનન્તરં પત્થેસિ. સો યાવજીવં કુસલં કત્વા દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે કપ્પકગેહે પટિસન્ધિં ગણ્હિ, **ઉપાલી**તિસ્સ નામં અકંસુ. સો વયપ્પત્તો અનુરુદ્ધાદીનં છન્નં ખત્તિયાનં પસાદકો હુત્વા તથાગતે અનુપિયમ્બવને વિહરન્તે પબ્બજનત્થાય નિક્ખમન્તેહિ છહિ ખત્તિયેહિ સદ્ધિં નિક્ખમિત્વા પબ્બજિ. તસ્સ પબ્બજ્જાવિધાનં પાળિયં આગતમેવ (ચૂળવ॰ ૩૩૦).

સો પબ્બજિત્વા ઉપસમ્પન્નો સત્થુ સન્તિકે કમ્મટ્ઠાનં ગહેત્વા ‘‘મય્હં, ભન્તે, અરઞ્ઞવાસં અનુજાનાથા’’તિ આહ. ભિક્ખુ તવ અરઞ્ઞે વસન્તસ્સ એકમેવ ધુરં વડ્ઢિસ્સતિ, અમ્હાકં પન સન્તિકે વસન્તસ્સ ગન્થધુરઞ્ચ વિપસ્સનાધુરઞ્ચ પરિપૂરેસ્સતીતિ. થેરો સત્થુ વચનં સમ્પટિચ્છિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૧.૧.૪૪૧-૫૯૫) –

‘‘નગરે હંસવતિયા, સુજાતો નામ બ્રાહ્મણો;
અસીતિકોટિનિચયો, પહૂતધનધઞ્ઞવા.

‘‘અજ્ઝાયકો મન્તધરો, તિણ્ણં વેદાન પારગૂ;
લક્ખણે ઇતિહાસે ચ, સધમ્મે પારમિં ગતો.

‘‘પરિબ્બાજા એકસિખા, ગોતમા બુદ્ધસાવકા;
ચરકા તાપસા ચેવ, ચરન્તિ મહિયા તદા.

‘‘તેપિ મં પરિવારેન્તિ, બ્રાહ્મણો વિસ્સુતો ઇતિ;
બહુજ્જનો મં પૂજેતિ, નાહં પૂજેમિ કિઞ્ચનં.

‘‘પૂજારહં ન પસ્સામિ, માનત્થદ્ધો અહં તદા;
બુદ્ધોતિ વચનં નત્થિ, તાવ નુપ્પજ્જતે જિનો.

‘‘અચ્ચયેન અહોરત્તં, પદુમુત્તરનામકો;
સબ્બં તમં વિનોદેત્વા, લોકે ઉપ્પજ્જિ ચક્ખુમા.

‘‘વિત્થારિકે બાહુજઞ્ઞે, પુથુભૂતે ચ સાસને;
ઉપાગમિ તદા બુદ્ધો, નગરં હંસસવ્હયં.

‘‘પિતુ અત્થાય સો બુદ્ધો, ધમ્મં દેસેસિ ચક્ખુમા;
તેન કાલેન પરિસા, સમન્તા યોજનં તદા.

‘‘સમ્મતો મનુજાનં સો, સુનન્દો નામ તાપસો;
યાવતા બુદ્ધપરિસા, પુપ્ફેહચ્છાદયી તદા.

‘‘ચતુસચ્ચં પકાસેન્તે, સેટ્ઠે ચ પુપ્ફમણ્ડપે;
કોટિસતસહસ્સાનં, ધમ્માભિસમયો અહુ.

‘‘સત્તરત્તિન્દિવં બુદ્ધો, વસ્સેત્વા ધમ્મવુટ્ઠિયો;
અટ્ઠમે દિવસે પત્તે, સુનન્દં કિત્તયી જિનો.

‘‘દેવલોકે મનુસ્સે વા, સંસરન્તો અયં ભવે;
સબ્બેસં પવરો હુત્વા, ભવેસુ સંસરિસ્સતિ.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
મન્તાણિપુત્તો પુણ્ણોતિ, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘એવં કિત્તયિ સમ્બુદ્ધો, સુનન્દં તાપસં તદા;
હાસયન્તો જનં સબ્બં, દસ્સયન્તો સકં બલં.

‘‘કતઞ્જલી નમસ્સન્તિ, સુનન્દં તાપસં જના;
બુદ્ધે કારં કરિત્વાન, સોધેસિ ગતિમત્તનો.

‘‘તત્થ મે અહુ સઙ્કપ્પો, સુત્વાન મુનિનો વચં;
અહમ્પિ કારં કસ્સામિ, યથા પસ્સામિ ગોતમં.

‘‘એવાહં ચિન્તયિત્વાન, કિરિયં ચિન્તયિં મમ;
ક્યાહં કમ્મં આચરામિ, પુઞ્ઞક્ખેત્તે અનુત્તરે.

‘‘અયઞ્ચ પાઠિકો ભિક્ખુ, સબ્બપાઠિસ્સ સાસને;
વિનયે અગ્ગનિક્ખિત્તો, તં ઠાનં પત્થયે અહં.

‘‘ઇદં મે અમિતં ભોગં, અક્ખોભં સાગરૂપમં;
તેન ભોગેન બુદ્ધસ્સ, આરામં માપયે અહં.

‘‘સોભનં નામ આરામં, નગરસ્સ પુરત્થતો;
કિણિત્વા સતસહસ્સેન, સઙ્ઘારામં અમાપયિં.

‘‘કૂટાગારે ચ પાસાદે, મણ્ડપે હમ્મિયે ગુહા;
ચઙ્કમે સુકતે કત્વા, સઙ્ઘારામં અમાપયિં.

‘‘જન્તાઘરં અગ્ગિસાલં, અથો ઉદકમાળકં;
ન્હાનઘરં માપયિત્વા, ભિક્ખુસઙ્ઘસ્સદાસહં.

‘‘આસન્દિયો પીઠકે ચ, પરિભોગે ચ ભાજને;
આરામિકઞ્ચ ભેસજ્જં, સબ્બમેતં અદાસહં.

‘‘આરક્ખં પટ્ઠપેત્વાન, પાકારં કારયિં દળ્હં;
મા નં કોચિ વિહેઠેસિ, સન્તચિત્તાન તાદિનં.

‘‘સતસહસ્સેનાવાસં, સઙ્ઘારામે અમાપયિં;

વેપુલ્લં તં માપયિત્વા, સમ્બુદ્ધં ઉપનામયિં.

‘‘નિટ્ઠાપિતો મયારામો, સમ્પટિચ્છ તુવં મુનિ;
નિય્યાદેસ્સામિ તં વીર, અધિવાસેહિ ચક્ખુમ.

‘‘પદુમુત્તરો લોકવિદૂ, આહુતીનં પટિગ્ગહો;
મમ સઙ્કપ્પમઞ્ઞાય, અધિવાસેસિ નાયકો.

‘‘અધિવાસનમઞ્ઞાય, સબ્બઞ્ઞુસ્સ મહેસિનો;
ભોજનં પટિયાદેત્વા, કાલમારોચયિં અહં.

‘‘આરોચિતમ્હિ કાલમ્હિ, પદુમુત્તરનાયકો;
ખીણાસવસહસ્સેહિ, આરામં મે ઉપાગમિ.

‘‘નિસિન્નં કાલમઞ્ઞાય, અન્નપાનેન તપ્પયિં;
ભુત્તાવિં કાલમઞ્ઞાય, ઇદં વચનમબ્રવિં.

‘‘કીતો સતસહસ્સેન, તત્તકેનેવ કારિતો;
સોભનો નામ આરામો, સમ્પટિચ્છ તુવં મુનિ.

‘‘ઇમિનારામદાનેન , ચેતનાપણિધીહિ ચ;
ભવે નિબ્બત્તમાનોહં, લભામિ મમ પત્થિતં.

‘‘પટિગ્ગહેત્વા સમ્બુદ્ધો, સઙ્ઘારામં સુમાપિતં;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, ઇદં વચનમબ્રવિ.

‘‘યો સો બુદ્ધસ્સ પાદાસિ, સઙ્ઘારામં સુમાપિતં;
તમહં કિત્તયિસ્સામિ, સુણાથ મમ ભાસતો.

‘‘હત્થી અસ્સા રથા પત્તી, સેના ચ ચતુરઙ્ગિની;
પરિવારેસ્સન્તિમં નિચ્ચં, સઙ્ઘારામસ્સિદં ફલં.

‘‘સટ્ઠિ તૂરસહસ્સાનિ, ભેરિયો સમલઙ્કતા;
પરિવારેસ્સન્તિમં નિચ્ચં, સઙ્ઘારામસ્સિદં ફલં.

‘‘છળસીતિસહસ્સાનિ, નારિયો સમલઙ્કતા;
વિચિત્તવત્થાભરણા, આમુત્તમણિકુણ્ડલા.

‘‘અળારપમ્હા હસુલા, સુસઞ્ઞા તનુમજ્ઝિમા;
પરિવારેસ્સન્તિમં નિચ્ચં, સઙ્ઘારામસ્સિદં ફલં.

‘‘તિંસકપ્પસહસ્સાનિ, દેવલોકે રમિસ્સતિ;
સહસ્સક્ખત્તું દેવિન્દો, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ.

‘‘દેવરાજેન પત્તબ્બં, સબ્બં પટિલભિસ્સતિ;
અનૂનભોગો હુત્વાન, દેવરજ્જં કરિસ્સતિ.

‘‘સહસ્સક્ખત્તું ચક્કવત્તી, રાજા રટ્ઠે ભવિસ્સતિ.
પથબ્યા રજ્જં વિપુલં, ગણનાતો અસઙ્ખિયં.

‘‘કપ્પસતસહસ્સમ્હિ, ઓક્કાકકુલસમ્ભવો;
ગોતમો નામ ગોત્તેન, સત્થા લોકે ભવિસ્સતિ.

‘‘તસ્સ ધમ્મેસુ દાયાદો, ઓરસો ધમ્મનિમ્મિતો;
ઉપાલિ નામ નામેન, હેસ્સતિ સત્થુ સાવકો.

‘‘વિનયે પારમિં પત્વા, ઠાનાઠાને ચ કોવિદો;
જિનસાસનં ધારેન્તો, વિહરિસ્સતિનાસવો.

‘‘સબ્બમેતં અભિઞ્ઞાય, ગોતમો સક્યપુઙ્ગવો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, એતદગ્ગે ઠપેસ્સતિ.

‘‘અપરિમેય્યુપાદાય, પત્થેમિ તવ સાસનં;
સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, સબ્બસંયોજનક્ખયો.

‘‘યથા સૂલાવુતો પોસો, રાજદણ્ડેન તજ્જિતો;
સૂલે સાતં અવિન્દન્તો, પરિમુત્તિંવ ઇચ્છતિ.

‘‘તથેવાહં મહાવીર, ભવદણ્ડેન તજ્જિતો;
કમ્મસૂલાવુતો સન્તો, પિપાસાવેદનટ્ટિતો.

‘‘ભવે સાતં ન વિન્દામિ, ડય્હન્તો તીહિ અગ્ગિભિ;
પરિમુત્તિં ગવેસામિ, યથાપિ રાજદણ્ડિતો.

‘‘યથા વિસાદો પુરિસો, વિસેન પરિપીળિતો;
અગદં સો ગવેસેય્ય, વિસઘાતાયુપાલનં.

‘‘ગવેસમાનો પસ્સેય્ય, અગદં વિસઘાતકં;
તં પિવિત્વા સુખી અસ્સ, વિસમ્હા પરિમુત્તિયા.

‘‘તથેવાહં મહાવીર, યથા વિસહતો નરો;

સમ્પીળિતો અવિજ્જાય, સદ્ધમ્માગદમેસહં.

‘‘ધમ્માગદં ગવેસન્તો, અદ્દક્ખિં સક્યસાસનં;
અગ્ગં સબ્બોસધાનં તં, સબ્બસલ્લવિનોદનં.

‘‘ધમ્મોસધં પિવિત્વાન, વિસં સબ્બં સમૂહનિં;
અજરામરં સીતિભાવં, નિબ્બાનં ફસ્સયિં અહં.

‘‘યથા ભૂતટ્ટિતો પોસો, ભૂતગ્ગાહેન પીળિતો;
ભૂતવેજ્જં ગવેસેય્ય, ભૂતસ્મા પરિમુત્તિયા.

‘‘ગવેસમાનો પસ્સેય્ય, ભૂતવિજ્જાસુ કોવિદં;
તસ્સ સો વિહને ભૂતં, સમૂલઞ્ચ વિનાસયે.

‘‘તથેવાહં મહાવીર, તમગ્ગાહેન પીળિતો;
ઞાણાલોકં ગવેસામિ, તમતો પરિમુત્તિયા.

‘‘અથદ્દસં સક્યમુનિં, કિલેસતમસોધનં;
સો મે તમં વિનોદેસિ, ભૂતવેજ્જોવ ભૂતકં.

‘‘સંસારસોતં સઞ્છિન્દિં, તણ્હાસોતં નિવારયિં;
ભવં ઉગ્ઘાટયિં સબ્બં, ભૂતવેજ્જોવ મૂલતો.

‘‘ગરુળો યથા ઓપતતિ, પન્નગં ભક્ખમત્તનો;
સમન્તા યોજનસતં, વિક્ખોભેતિ મહાસરં.

‘‘પન્નગં સો ગહેત્વાન, અધોસીસં વિહેઠયં;
આદાય સો પક્કમતિ, યેનકામં વિહઙ્ગમો.

‘‘તથેવાહં મહાવીર, યથાપિ ગરુળો બલી;
અસઙ્ખતં ગવેસન્તો, દોસે વિક્ખાલયિં અહં.

‘‘દિટ્ઠો અહં ધમ્મવરં, સન્તિપદમનુત્તરં;
આદાય વિહરામેતં, ગરુળો પન્નગં યથા.

‘‘આસાવતી નામ લતા, જાતા ચિત્તલતાવને;
તસ્સા વસ્સસહસ્સેન, એકં નિબ્બત્તતે ફલં.

‘‘તં દેવા પયિરુપાસન્તિ, તાવદૂરફલે સતિ;
દેવાનં સા પિયા એવં, આસાવતી લતુત્તમા.

“સતસહસ્સુપાદાય, તાહં પરિચરે મુનિ;
સાયં પાતં નમસ્સામિ, દેવા આસાવતિં યથા.

“અવઞ્ઝા પારિચરિયા, અમોઘા ચ નમસ્સના;
દૂરાગતમ્પિ મં સન્તં, ખણોયં ન વિરાધયિ.

“પટિસન્ધિં ન પસ્સામિ, વિચિનન્તો ભવે અહં;
નિરૂપધિ વિપ્પમુત્તો, ઉપસન્તો ચરામહં.

“યથાપિ પદુમં નામ, સૂરિયરંસેન પુપ્ફતિ;
તથેવાહં મહાવીર, બુદ્ધરંસેન પુપ્ફિતો.

“યથા બલાકયોનિમ્હિ, ન વિજ્જતિ પુમો સદા;
મેઘેસુ ગજ્જમાનેસુ, ગબ્ભં ગણ્હન્તિ તા સદા.

“ચિરમ્પિ ગબ્ભં ધારેન્તિ, યાવ મેઘો ન ગજ્જતિ;
ભારતો પરિમુચ્ચન્તિ, યદા મેઘો પવસ્સતિ.

“પદુમુત્તરબુદ્ધસ્સ, ધમ્મમેઘેન ગજ્જતો;
સદ્દેન ધમ્મમેઘસ્સ, ધમ્મગબ્ભં અગણ્હહં.

“સતસહસ્સુપાદાય, પુઞ્ઞગબ્ભં ધરેમહં;
નપ્પમુચ્ચામિ ભારતો, ધમ્મમેઘો ન ગજ્જતિ.

“યદા તુવં સક્યમુનિ, રમ્મે કપિલવત્થવે;
ગજ્જસિ ધમ્મમેઘેન, ભારતો પરિમુચ્ચહં.

“સુઞ્ઞતં અનિમિત્તઞ્ચ, તથાપ્પણિહિતમ્પિ ચ;
ચતુરો ચ ફલે સબ્બે, ધમ્મેવં વિજનયિં અહં.

“અપરિમેય્યુપાદાય, પત્થેમિ તવ સાસનં;
સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, સન્તિપદમનુત્તરં.

“વિનયે પારમિં પત્તો, યથાપિ પાઠિકો ઇસિ;
ન મે સમસમો અત્થિ, ધારેમિ સાસનં અહં.

“વિનયે ખન્ધકે ચાપિ, તિકચ્છેદે ચ પઞ્ચકે;
એત્થ મે વિમતિ નત્થિ, અક્ખરે બ્યઞ્જનેપિ વા.

“નિગ્ગહે પટિકમ્મે ચ, ઠાનાઠાને ચ કોવિદો;

ઓસારણે વુટ્ઠાપને, સબ્બત્થ પારમિં ગતો.

‘‘વિનયે ખન્ધકે વાપિ, નિક્ખિપિત્વા પદં અહં;
ઉભતો વિનિવેઠેત્વા, રસતો ઓસરેય્યહં.

‘‘નિરુત્તિયા સુકુસલો, અત્થાનત્થે ચ કોવિદો;
અનઞ્ઞાતં મયા નત્થિ, એકગ્ગો સત્થુ સાસને.

‘‘રૂપદક્ખો અહં અજ્જ, સક્યપુત્તસ્સ સાસને;
કઙ્ખં સબ્બં વિનોદેમિ, છિન્દામિ સબ્બસંસયં.

‘‘પદં અનુપદઞ્ચાપિ, અક્ખરઞ્ચાપિ બ્યઞ્જનં;
નિદાને પરિયોસાને, સબ્બત્થ કોવિદો અહં.

‘‘યથાપિ રાજા બલવા, નિગ્ગણ્હિત્વા પરન્તપે;
વિજિનિત્વાન સઙ્ગામં, નગરં તત્થ માપયે.

‘‘પાકારં પરિખઞ્ચાપિ, એસિકં દ્વારકોટ્ઠકં;
અટ્ટાલકે ચ વિવિધે, કારયે નગરે બહૂ.

‘‘સિઙ્ઘાટકં ચચ્ચરઞ્ચ, સુવિભત્તન્તરાપણં;
કારયેય્ય સભં તત્થ, અત્થાનત્થવિનિચ્છયં.

‘‘નિગ્ઘાતત્થં અમિત્તાનં, છિદ્દાછિદ્દઞ્ચ જાનિતું;
બલકાયસ્સ રક્ખાય, સેનાપચ્ચં ઠપેતિ સો.

‘‘આરક્ખત્થાય ભણ્ડસ્સ, નિધાનકુસલં નરં;
મા મે ભણ્ડં વિનસ્સીતિ, ભણ્ડરક્ખં ઠપેતિ સો.

‘‘મમત્તો હોતિ યો રઞ્ઞો, વુદ્ધિં યસ્સ ચ ઇચ્છતિ;
તસ્સાધિકરણં દેતિ, મિત્તસ્સ પટિપજ્જિતું.

‘‘ઉપ્પાતેસુ નિમિત્તેસુ, લક્ખણેસુ ચ કોવિદં;
અજ્ઝાયકં મન્તધરં, પોરોહિચ્ચે ઠપેતિ સો.

‘‘એતેહઙ્ગેહિ સમ્પન્નો, ખત્તિયોતિ પવુચ્ચતિ;
સદા રક્ખન્તિ રાજાનં, ચક્કવાકોવ દુક્ખિતં.

‘‘તથેવ ત્વં મહાવીર, હતામિત્તોવ ખત્તિયો;
સદેવકસ્સ લોકસ્સ, ધમ્મરાજાતિ વુચ્ચતિ.

“તિત્થિયે નિહનિત્વાન, મારઞ્ચાપિ સસેનકં;
તમન્ધકારં વિધમિત્વા, ધમ્મનગરં અમાપયિ.

“સીલં પાકારકં તત્થ, ઞાણં તે દ્વારકોટ્ઠકં;
સદ્ધા તે એસિકા વીર, દ્વારપાલો ચ સંવરો.

“સતિપટ્ઠાનમટ્ટાલં, પઞ્ઞા તે ચચ્ચરં મુને;
ઇદ્ધિપાદઞ્ચ સિઙ્ઘાટં, ધમ્મવીથિ સુમાપિતા.

“સુત્તન્તં અભિધમ્મઞ્ચ, વિનયઞ્ચાપિ કેવલં;
નવઙ્ગં બુદ્ધવચનં, એસા ધમ્મસભા તવ.

“સુઞ્ઞતં અનિમિત્તઞ્ચ, વિહારઞ્ચપ્પણીહિતં;
આનેઞ્જઞ્ચ નિરોધો ચ, એસા ધમ્મકુટી તવ.

“પઞ્ઞાય અગ્ગો નિક્ખિત્તો, પટિભાને ચ કોવિદો;
સારિપુત્તોતિ નામેન, ધમ્મસેનાપતી તવ.

“ચુતૂપપાતકુસલો , ઇદ્ધિયા પારમિં ગતો;
કોલિતો નામ નામેન, પોરોહિચ્ચો તવં મુને.

“પોરાણકવંસધરો, ઉગ્ગતેજો દુરાસદો;
ધુતવાદીગુણેનગ્ગો, અક્ખદસ્સો તવં મુને.

“બહુસ્સુતો ધમ્મધરો, સબ્બપાઠી ચ સાસને;
આનન્દો નામ નામેન, ધમ્મારક્ખો તવં મુને.

“એતે સબ્બે અતિક્કમ્મ, પમેસિ ભગવા મમં;
વિનિચ્છયં મે પાદાસિ, વિનયે વિઞ્ઞુદેસિતં.

“યો કોચિ વિનયે પઞ્હં, પુચ્છતિ બુદ્ધસાવકો;
તત્થ મે ચિન્તના નત્થિ, તઞ્ઞેવત્થં કથેમહં.

“યાવતા બુદ્ધખેત્તમ્હિ, ઠપેત્વા તં મહામુનિ;
વિનયે માદિસો નત્થિ, કુતો ભિય્યો ભવિસ્સતિ.

“ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, એવં ગજ્જતિ ગોતમો;
ઉપાલિસ્સ સમો નત્થિ, વિનયે ખન્ધકેસુ ચ.

“યાવતા બુદ્ધભણિતં, નવઙ્ગં સત્થુસાસનં;

વિનયોગધં તં સબ્બં, વિનયમૂલપસ્સિનો.

“મમ કમ્મં સરિત્વાન, ગોતમો સક્યપુઙ્ગવો;
ભિક્ખુસઙ્ઘે નિસીદિત્વા, એતદગ્ગે ઠપેસિ મં.

“સતસહસ્સુપાદાય, ઇમં ઠાનં અપત્થયિં;
સો મે અત્થો અનુપ્પત્તો, વિનયે પારમિં ગતો.

“સક્યાનં નન્દિજનનો, કપ્પકો આસહં પુરે;
વિજહિત્વાન તં જાતિં, પુત્તો જાતો મહેસિનો.

“ઇતો દુતિયકે કપ્પે, અઞ્જસો નામ ખત્તિયો;
અનન્તતેજો અમિતયસો, ભૂમિપાલો મહદ્ધનો.

“તસ્સ રઞ્ઞો અહં પુત્તો, ચન્દનો નામ ખત્તિયો;
જાતિમદેનુપત્થદ્ધો, યસભોગમદેન ચ.

“નાગસતસહસ્સાનિ, સબ્બાલઙ્કારભૂસિતા;
તિધાપભિન્ના માતઙ્ગા, પરિવારેન્તિ મં સદા.

“સબલેહિ પરેતોહં, ઉય્યાનં ગન્તુકામકો;
આરુય્હ સિરિકં નાગં, નગરા નિક્ખમિં તદા.

“ચરણેન ચ સમ્પન્નો, ગુત્તદ્વારો સુસંવુતો;
દેવલો નામ સમ્બુદ્ધો, આગચ્છિ પુરતો મમ.

“પેસેત્વા સિરિકં નાગં, બુદ્ધં આસાદયિં તદા;
તતો સઞ્જાતકોપો સો, નાગો નુદ્ધરતે પદં.

“નાગં રુણ્ણમનં દિસ્વા, બુદ્ધે કોધં અકાસહં;
વિહેસયિત્વા સમ્બુદ્ધં, ઉય્યાનં અગમાસહં.

“સાતં તત્થ ન વિન્દામિ, સિરો પજ્જલિતો યથા;
પરિળાહેન ડય્હામિ, મચ્છોવ બળિસાદકો.

“સસાગરન્તા પથવી, આદિત્તા વિય હોતિ મે;
પિતુ સન્તિકુપાગમ્મ, ઇદં વચનમબ્રવિં.

“આસીવિસંવ કુપિતં, અગ્ગિક્ખન્ધંવ આગતં;
મત્તંવ કુઞ્જરં દન્તિં, યં સયમ્ભુમસાદયિં.

‘‘આસાદિતો મયા બુદ્ધો, ઘોરો ઉગ્ગતપો જિનો;
પુરા સબ્બે વિનસ્સામ, ખમાપેસ્સામ તં મુનિં.

‘‘નો ચે તં નિજ્ઝાપેસ્સામ, અત્તદન્તં સમાહિતં;
ઓરેન સત્તદિવસા, રટ્ઠં મે વિધમિસ્સતિ.

‘‘સુમેખલો કોસિયો ચ, સિગ્ગવો ચાપિ સત્તકો;
આસાદયિત્વા ઇસયો, દુગ્ગતા તે સરટ્ઠકા.

‘‘યદા કુપ્પન્તિ ઇસયો, સઞ્ઞતા બ્રહ્મચારિનો;
સદેવકં વિનાસેન્તિ, સસાગરં સપબ્બતં.

‘‘તિયોજનસહસ્સમ્હિ, પુરિસે સન્નિપાતયિં;
અચ્ચયં દેસનત્થાય, સયમ્ભું ઉપસઙ્કમિં.

‘‘અલ્લવત્થા અલ્લસિરા, સબ્બેવ પઞ્જલીકતા;
બુદ્ધસ્સ પાદે નિપતિત્વા, ઇદં વચનમબ્રવું.

‘‘ખમસ્સુ ત્વં મહાવીર, અભિયાચતિ તં જનો;
પરિળાહં વિનોદેહિ, મા નો રટ્ઠં વિનાસય.

‘‘સદેવમાનુસા સબ્બે, સદાનવા સરક્ખસા;
અયોમયેન કૂટેન, સિરં ભિન્દેય્યુ મે સદા.

‘‘દકે અગ્ગિ ન સણ્ઠાતિ, બીજં સેલે ન રૂહતિ;
અગદે કિમિ ન સણ્ઠાતિ, કોપો બુદ્ધે ન જાયતિ.

‘‘યથા ચ ભૂમિ અચલા, અપ્પમેય્યો ચ સાગરો;
અનન્તકો ચ આકાસો, એવં બુદ્ધા અખોભિયા.

‘‘સદા ખન્તા મહાવીરા, ખમિતા ચ તપસ્સિનો;
ખન્તાનં ખમિતાનઞ્ચ, ગમનં તં ન વિજ્જતિ.

‘‘ઇદં વત્વાન સમ્બુદ્ધો, પરિળાહં વિનોદયં;
મહાજનસ્સ પુરતો, નભં અબ્ભુગ્ગમી તદા.

‘‘તેન કમ્મેનહં વીર, હીનત્તં અજ્ઝુપાગતો;
સમતિક્કમ્મ તં જાતિં, પાવિસિં અભયં પુરં.

‘‘તદાપિ મં મહાવીર, ડય્હમાનં સુસણ્ઠિતં;

પરિળાહં વિનોદેસિ, સયમ્ભુઞ્ચ ખમાપયિં.

‘‘અજ્જાપિ મં મહાવીર, ડય્હમાનં તિહગ્ગિભિ;
નિબ્બાપેસિ તયો અગ્ગી, સીતિભાવઞ્ચ પાપયિં.

‘‘યેસં સોતાવધાનત્થિ, સુણાથ મમ ભાસતો;
અત્થં તુય્હં પવક્ખામિ, યથા દિટ્ઠં પદં મમ.

‘‘સયમ્ભું તં વિમાનેત્વા, સન્તચિત્તં સમાહિતં;
તેન કમ્મેનહં અજ્જ, જાતોમ્હિ નીચયોનિયં.

‘‘મા વો ખણં વિરાધેથ, ખણાતીતા હિ સોચરે;
સદત્થે વાયમેય્યાથ, ખણો વો પટિપાદિતો.

‘‘એકચ્ચાનઞ્ચ વમનં, એકચ્ચાનં વિરેચનં;
વિસં હલાહલં એકે, એકચ્ચાનઞ્ચ ઓસધં.

‘‘વમનં પટિપન્નાનં, ફલટ્ઠાનં વિરેચનં;
ઓસધં ફલલાભીનં, પુઞ્ઞક્ખેત્તં ગવેસિનં.

‘‘સાસનેન વિરુદ્ધાનં, વિસં હલાહલં યથા;
આસીવિસો દિટ્ઠવિસો, એવં ઝાપેતિ તં નરં.

‘‘સકિં પીતં હલાહલં, ઉપરુન્ધતિ જીવિતં;
સાસનેન વિરુજ્ઝિત્વા, કપ્પકોટિમ્હિ ડય્હતિ.

‘‘ખન્તિયા અવિહિંસાય, મેત્તચિત્તવતાય ચ;
સદેવકં સો તારેતિ, તસ્મા તે અવિરાધિયા.

‘‘લાભાલાભે ન સજ્જન્તિ, સમ્માનનવિમાનને;
પથવીસદિસા બુદ્ધા, તસ્મા તે ન વિરાધિયા.

‘‘દેવદત્તે ચ વધકે, ચોરે અઙ્ગુલિમાલકે;
રાહુલે ધનપાલે ચ, સબ્બેસં સમકો મુનિ.

‘‘એતેસં પટિઘો નત્થિ, રાગોમેસં ન વિજ્જતિ;
સબ્બેસં સમકો બુદ્ધો, વધકસ્સોરસસ્સ ચ.

‘‘પન્થે દિસ્વાન કાસાવં, છડ્ડિતં મીળ્હમક્ખિતં;
સિરસ્મિં અઞ્જલિં કત્વા, વન્દિતબ્બં ઇસિદ્ધજં.

“અબ્ભતીતા ચ યે બુદ્ધા, વત્તમાના અનાગતા;
ધજેનાનેન સુજ્ઝન્તિ, તસ્મા એતે નમસ્સિયા.

“સત્થુકપ્પં સુવિનયં, ધારેમિ હદયેનહં;
નમસ્સમાનો વિનયં, વિહરિસ્સામિ સબ્બદા.

“વિનયો આસયો મય્હં, વિનયો ઠાનચઙ્કમં;
કપ્પેમિ વિનયે વાસં, વિનયો મમ ગોચરો.

“વિનયે પારમિપ્પત્તો, સમથે ચાપિ કોવિદો;
ઉપાલિ તં મહાવીર, પાદે વન્દતિ સત્થુનો.

“સો અહં વિચરિસ્સામિ, ગામા ગામં પુરા પુરં;
નમસ્સમાનો સમ્બુદ્ધં, ધમ્મસ્સ ચ સુધમ્મતં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

તત્થ હિ નં સત્થા સયમેવ સકલં વિનયપિટકં ઉગ્ગણ્હાપેસિ. સો અપરભાગે ભારુકચ્છકવત્થું (પારા॰ ૭૮) અજ્જુકવત્થું (પારા॰ ૧૫૮) કુમારકસ્સપવત્થુન્તિ ઇમાનિ તીણિ વત્થૂનિ વિનિચ્છયિ. સત્થા એકેકસ્મિં વિનિચ્છિતે સાધુકારં દત્વા તયોપિ વિનિચ્છયે અટ્ઠુપ્પત્તિં કત્વા થેરં વિનયધરાનં અગ્ગટ્ઠાને ઠપેસિ. સો અપરભાગે એકસ્મિં ઉપોસથદિવસે પાતિમોક્ખુદ્દેસસમયે ભિક્ખૂ ઓવદન્તો –

૨૪૯.“સદ્ધાય અભિનિક્ખમ્મ, નવપબ્બજિતો નવો;
મિત્તે ભજેય્ય કલ્યાણે, સુદ્ધાજીવે અતન્દિતે.

૨૫૦.“સદ્ધાય અભિનિક્ખમ્મ, નવપબ્બજિતો નવો;
સઙ્ઘસ્મિં વિહરં ભિક્ખુ, સિક્ખેથ વિનયં બુધો.

૨૫૧.“સદ્ધાય અભિનિક્ખમ્મ, નવપબ્બજિતો નવો;
કપ્પાકપ્પેસુ કુસલો, ચરેય્ય અપુરક્ખતો”તિ. – તિસ્સો ગાથા અભાસિ;

તત્થ **સદ્ધાયા**તિ સદ્ધાનિમિત્તં, ન જીવિકત્થન્તિ અત્થો. **સદ્ધાયા**તિ વા કમ્મફલાનિ રતનત્તયગુણઞ્ચ સદ્દહિત્વા. **અભિનિક્ખમ્મા**તિ ઘરાવાસતો નિક્ખમિત્વા. **નવપબ્બજિતો**તિ નવો હુત્વા પબ્બજિતો, પઠમવયે એવ પબ્બજિતો. **નવો**તિ સાસને સિક્ખાય અભિનવો દહરો. **મિત્તે ભજેય્ય કલ્યાણે સુદ્ધાજીવે અતન્દિતે**તિ “પિયો ગરુ ભાવનીયો”તિઆદિના (અ॰ નિ॰ ૭.૩૭) વુત્તલક્ખણે કલ્યાણમિત્તે, મિચ્છાજીવવિવજ્જનેન સુદ્ધાજીવે , આરદ્ધવીરિયતાય અતન્દિતે ભજેય્ય ઉપસઙ્કમેય્ય, તેસં ઓવાદાનુસાસનીપટિગ્ગહણવસેન સેવેય્ય. **સઙ્ઘસ્મિં વિહર**ન્તિ સઙ્ઘે ભિક્ખુસમૂહે વત્તપટિવત્તપૂરણવસેન વિહરન્તો. **સિક્ખેથ વિનયં બુધો**તિ બોધઞાણતાસુકુસલો હુત્વા વિનયપરિયત્તિં સિક્ખેય્ય. વિનયો હિ સાસનસ્સ આયુ, તસ્મિં ઠિતે સાસનં ઠિતં હોતિ. “બુદ્ધો”તિ ચ પઠન્તિ, સો એવત્થો. **કપ્પાકપ્પેસૂ**તિ કપ્પિયાકપ્પિયેસુ કુસલો સુત્તવસેન સુત્તાનુલોમવસેન ચ નિપુણો છેકો. **અપુરક્ખતો**તિ ન પુરક્ખતો તણ્હાદીહિ કુતોચિ પુરેક્ખારં અપચ્ચાસીસન્તો હુત્વા વિહરેય્ય.

ઉપાલિત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૨. ઉત્તરપાલત્થેરગાથાવણ્ણના

પણ્ડિતં વત મં સન્તન્તિ આયસ્મતો ઉત્તરપાલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વિપસ્સિસ્સ ભગવતો ગમનમગ્ગે સેતું કારાપેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ઉત્તરપાલો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો યમકપાટિહારિયં દિસ્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા સમણધમ્મં કરોતિ. તસ્સ એકદિવસં અયોનિસોમનસિકારવસેન અનુભૂતારમ્મણં અનુસ્સરન્તસ્સ કામરાગો ઉપ્પજ્જિ. સો તાવદેવ સહોડ્ઢં ચોરં ગણ્હન્તો વિય અત્તનો ચિત્તં નિગ્ગહેત્વા સંવેગજાતો પટિપક્ખમનસિકારેન કિલેસે વિક્ખમ્ભેત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો ભાવનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૭.૧૬-૨૦) –

> ‘‘વિપસ્સિનો ભગવતો, ચઙ્કમન્તસ્સ સમ્મુખા;
> પસન્નચિત્તો સુમનો, સેતું કારાપયિં અહં.
>
> ‘‘એકનવુતિતો કપ્પે, યં સેતું કારયિં અહં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, સેતુદાનસ્સિદં ફલં.
>
> ‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો પટિપત્તિં પચ્ચવેક્ખિત્વા સીહનાદં નદન્તો –

> **૨૫૨**.‘‘પણ્ડિતં વત મં સન્તં, અલમત્થવિચિન્તકં;
> પઞ્ચ કામગુણા લોકે, સમ્મોહા પાતયિંસુ મં.
>
> **૨૫૩**.‘‘પક્ખન્દો મારવિસયે, દળ્હસલ્લસમપ્પિતો;
> અસક્ખિં મચ્ચુરાજસ્સ, અહં પાસા પમુચ્ચિતું.
>
> **૨૫૪**.‘‘સબ્બે કામા પહીના મે, ભવા સબ્બે પદાલિતા;
> વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો’’તિ. –

તિસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **પણ્ડિતં વત મં સન્ત**ન્તિ સુતચિન્તામયાય પઞ્ઞાય વસેન પઞ્ઞાસમ્પન્નમ્પિ નામ મં સમાનં. **અલમત્થવિચિન્તક**ન્તિ અત્તનો ચ પરેસઞ્ચ અત્થં હિતં વિચિન્તેતું સમત્થં, અલં વા પરિયત્તં અત્થસ્સ વિચિન્તકં, કિલેસવિદ્ધંસનસમત્થં અત્થદસ્સિનં વા, સબ્બમેતં અત્તનો અન્તિમભવિકતાય થેરો વદતિ. **પઞ્ચ કામગુણા**તિ રૂપાદયો પઞ્ચ કામકોટ્ઠાસા. **લોકે**તિ તેસં પવત્તિટ્ઠાનદસ્સનં. **સમ્મોહા**તિ સમ્મોહનિમિત્તં અયોનિસોમનસિકારહેતુ. **સમ્મોહા**તિ વા સમ્મોહના સમ્મોહકરા. **પાતયિંસૂ**તિ ધીરભાવતો પાતેસું, લોકતો વા ઉત્તરિતુકામં મં લોકે પાતયિંસૂતિ અત્થો.

પક્ખન્દોતિ અનુપવિટ્ઠો. **મારવિસયે**તિ કિલેસવિસયે કિલેસમારસ્સ પવત્તિટ્ઠાને, તસ્સ વસં ગતોતિ અધિપ્પાયો. દેવપુત્તમારસ્સ વા ઇસ્સરિયટ્ઠાને તં અનુપવિસિત્વા ઠિતો. **દળ્હસલ્લસમપ્પિતો**તિ દળ્હં થિરં, દળ્હેન વા સલ્લેન સમપ્પિતો, રાગસલ્લેન હદયં આહચ્ચ વિદ્ધો. **અસક્ખિં મચ્ચુરાજસ્સ, અહં પાસા પમુચ્ચિતુન્તિ** અગ્ગમગ્ગસણ્ડાસેન રાગાદિસલ્લં અનવસેસતો ઉદ્ધરન્તોયેવ રાગબન્ધનસઞ્ઞાતા મચ્ચુરાજસ્સ પાસા અહં પરિમુચ્ચિતું અસક્ખિં, તતો અત્તાનં પમોચેસિં.

તતો એવ ચ **સબ્બે કામા પહીના મે, ભવા સબ્બે પદાલિતા**તિ વત્થારમ્મણાદિભેદેન અનેકભેદભિન્ના સબ્બે કિલેસકામા અરિયમગ્ગેન સમુચ્છેદવસેન મયા પહીના. કિલેસકામેસુ હિ પહીનેસુ વત્થુકામાપિ પહીના એવ હોન્તિ. તથા કામભવકમ્મભવાદયો ભવા સબ્બે મગ્ગઞાણાસિના પદાલિતા વિદ્ધંસિતા. કમ્મભવેસુ હિ પદાલિતેસુ ઉપપત્તિભવા પદાલિતા એવ હોન્તિ. એવં કમ્મભવાનં પદાલિતત્તા એવ **વિક્ખીણો જાતિસંસારો, નત્થિ દાનિ પુનબ્ભવો**તિ. તસ્સત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ. ઇદમેવ ચ થેરસ્સ અઞ્ઞાબ્યાકરણં અહોસિ.

ઉત્તરપાલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૩. અભિભૂતત્થેરગાથાવણ્ણના

સુણાથ ઞાતયો સબ્બેતિ આયસ્મતો અભિભૂતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ ઉપચિનન્તો વેસ્સભુસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો તાદિસેન કલ્યાણમિત્તસન્નિસ્સયેન સાસને અભિપ્પસન્નો અહોસિ. સો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે તસ્સ ધાતું ગહેતું મહાજને ઉસ્સાહં કરોન્તે સયં સબ્બપઠમં ગન્ધોદકેન ચિતકં નિબ્બાપેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે વેઠપુરનગરે રાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા **અભિભૂતો**તિ લદ્ધનામો પિતુ અચ્ચયેન રજ્જં કારેતિ. તસ્મિઞ્ચ સમયે ભગવા જનપદચારિકં ચરન્તો અનુપુબ્બેન તં નગરં પાપુણિ. તતો સો રાજા ''ભગવા કિર મમ નગરં અનુપ્પત્તો''તિ સુત્વા સત્થુ સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા દુતિયદિવસે મહાદાનં પવત્તેસિ. ભગવા ભુત્તાવી તસ્સ રઞ્ઞો અજ્ઝાસયાનુરૂપં અનુમોદનં કરોન્તોયેવ વિત્થારતો ધમ્મં દેસેસિ. સો ધમ્મં સુત્વા લદ્ધપ્પસાદો રજ્જં પહાય પબ્બજિત્વા અરહત્તં સચ્છાકાસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૭.૧૧-૧૫) –

''દય્હમાને સરીરમ્હિ, વેસ્સભુસ્સ મહેસિનો;
ગન્ધોદકં ગહેત્વાન, ચિતં નિબ્બાપયિં અહં.

''એકતિંસે ઇતો કપ્પે, ચિતં નિબ્બાપયિં અહં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ગન્ધોદકસ્સિદં ફલં.

''કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન''ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા વિમુત્તિસુખેન વિહરન્તે તસ્મિં તસ્સ ઞાતકા અમચ્ચા પારિસજ્જા નાગરા જાનપદાતિ સબ્બે સમાગન્ત્વા, ''ભન્તે, કસ્મા ત્વં અમ્હે અનાથે કત્વા પબ્બજિતો''તિ પરિદેવિંસુ. થેરો તે ઞાતિપમુખે મનુસ્સે પરિદેવન્તે દિસ્વા તેસં અત્તનો પબ્બજ્જકારણવિભાવનમુખેન ધમ્મં કથેન્તો –

૨૫૫.''સુણાથ ઞાતયો સબ્બે, યાવન્તેત્થ સમાગતા;

ધમ્મં વો દેસયિસ્સામિ, દુક્ખા જાતિ પુનપ્પુનં.

૨૫૬.‘‘આરમ્ભથ નિક્કમથ, યુઞ્જથ બુદ્ધસાસને;
ધુનાથ મચ્ચુનો સેનં, નળાગારંવ કુઞ્જરો.

૨૫૭.‘‘યો ઇમસ્મિં ધમ્મવિનયે, અપ્પમત્તો વિહસ્સતિ;
પહાય જાતિસંસારં, દુક્ખસ્સન્તં કરિસ્સતી’’તિ. – તિસ્સો ગાથા અભાસિ;

તત્થ **સુણાથા**તિ નિસામેથ, ઇદાનિ મયા વુચ્ચમાનં ઓહિતસોતા સોતદ્વારાનુસારેન ઉપધારેથાતિ અત્થો. **ઞાતયો**તિ ઞાતી પમુખે કત્વા તેસં સબ્બેસં આલપનં, તેનાહ ‘‘**સબ્બે યાવન્તેત્થ સમાગતા**’’તિ, યાવન્તો યત્તકા એત્થ સમાગમે, એતિસ્સં વા મમ પબ્બજ્જાય સમાગતાતિ અત્થો.

ઇદાનિ યં સન્ધાય ‘‘સુણાથા’’તિ સવનાણત્તિકવચનં કતં, તં ‘‘**ધમ્મં વો દેસયિસ્સામી**’’તિ પટિજાનિત્વા ‘‘**દુક્ખા જાતિ પુનપ્પુન**’’ન્તિઆદિના દેસેતું આરભિ. તત્થ **દુક્ખા જાતિ પુનપ્પુન**ન્તિ જાતિ નામેસા ગબ્ભોક્કન્તિમૂલકાદિભેદસ્સ જરાદિભેદસ્સ ચ અનેકવિહિતસ્સ દુક્ખસ્સ અધિટ્ઠાનભાવતો દુક્ખા. સા પુનપ્પુનં પવત્તમાના અતિવિય દુક્ખા.

તસ્સા પન જાતિયા સમતિક્કમનત્થં ઉસ્સાહો કરણીયોતિ દસ્સેન્તો આહ ‘‘**આરમ્ભથા**’’તિઆદિ. તત્થ **આરમ્ભથા**તિ આરમ્ભધાતુસઙ્ખાતં વીરિયં કરોથ. **નિક્કમથા**તિ કોસજ્જપક્ખતો નિક્ખન્તત્તા નિક્કમધાતુસઙ્ખાતં તદુત્તરિં વીરિયં કરોથ. **યુઞ્જથ બુદ્ધસાસને**તિ યસ્મા સીલસંવરો ઇન્દ્રિયેસુ ગુત્તદ્વારતા ભોજને મત્તઞ્ઞુતા સતિસમ્પજઞ્ઞન્તિ ઇમેસુ ધમ્મેસુ પતિટ્ઠિતાનં જાગરિયાનુયોગવસેન આરમ્ભનિક્કમધાતુયો સમ્પજ્જન્તિ, તસ્મા તથાભૂતા સમથવિપસ્સનાસઙ્ખાતે અધિસીલસિક્ખાદિસઙ્ખાતે વા ભગવતો સાસને યુત્તપ્પયુત્તા હોથ. **ધુનાથ મચ્ચુનો સેનં, નળાગારંવ કુઞ્જરો**તિ એવં પટિપજ્જન્તા ચ તેધાતુઇસ્સરસ્સ મચ્ચુરાજસ્સ વસં સત્તે નેતીતિ તસ્સ સેનાસઙ્ખાતં અબલં દુબ્બલં યથા નામ થામબલૂપપન્નો કુઞ્જરો નળેહિ કતં અગારં ખણેનેવ વિદ્ધંસેતિ, એવમેવ કિલેસગણં ધુનાથ વિધમથ વિદ્ધંસેથાતિ અત્થો.

એવં પન બુદ્ધસાસને ઉસ્સાહં કરોન્તસ્સ એકંસિકો જાતિદુક્ખસ્સ સમતિક્કમોતિ દસ્સેન્તો ‘‘**યો ઇમસ્મિ**’’ન્તિઆદિના તતિયં ગાથમાહ. તં સુવિઞ્ઞેય્યમેવ.

અભિભૂતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૪. ગોતમત્થેરગાથાવણ્ણના

સંસરન્તિ આયસ્મતો ગોતમત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયં કિર પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે પુઞ્ઞાનિ કરોન્તો સિખિમ્હિ ભગવતિ પરિનિબ્બુતે તસ્સ ચિતકં દેવમનુસ્સેસુ પૂજેન્તેસુ અટ્ઠહિ ચમ્પકપુપ્ફેહિ ચિતકં પૂજેસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સક્યરાજકુલે નિબ્બત્તિત્વા **ગોતમો**તિ ગોત્તવસેનેવ અભિલક્ખિતનામો વયપ્પત્તો સત્થુ ઞાતિસમાગમે પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિત્વા વિપસ્સનાય કમ્મં કરોન્તો છળભિઞ્ઞો અહોસિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૭.૬-૧૦) –

‘‘ઝાયમાનસ્સ ભગવતો, સિખિનો લોકબન્ધુનો;
અટ્ઠ ચમ્પકપુપ્ફાનિ, ચિતકં અભિરોપયિં.

‘‘એકતિંસે ઇતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિરોપયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ચિતપૂજાયિદં ફલં.

‘‘કિલેસા ઝાપિતા મય્હં...પે॰... કતં બુદ્ધસ્સ સાસન’’ન્તિ.

છળભિઞ્ઞો પન હુત્વા વિમુત્તિસુખેન વિહરન્તો એકદિવસં ઞાતકેહિ ‘‘કસ્મા, ભન્તે, અમ્હે પહાય પબ્બજિતો’’તિ પુટ્ઠો સંસારે અત્તના અનુભૂતદુક્ખઞ્ચેવ ઇદાનિ અધિગતં નિબ્બાનસુખઞ્ચ પકાસેન્તો –

૨૫૮.‘‘સંસરઞ્હિ નિરયં અગચ્છિસ્સં, પેતલોકમગમં પુનપ્પુનં;
દુક્ખમમ્હિપિ તિરચ્છાનયોનિયં, નેકધા હિ વુસિતં ચિરં મયા.

૨૫૯.‘‘માનુસોપિ ચ ભવોભિરાધિતો, સગ્ગકાયમગમં સકિં સકિં;
રૂપધાતુસુ અરૂપધાતુસુ, નેવસઞ્ઞિસુ અસઞ્ઞિસુટ્ઠિતં.

૨૬૦.‘‘સમ્ભવા સુવિદિતા અસારકા, સઙ્ખતા પચલિતા સદેરિતા;
તં વિદિત્વા મહમત્તસમ્ભવં, સન્તિમેવ સતિમા સમજ્ઝગ’’ન્તિ. –

તીહિ ગાથાહિ તેસં ધમ્મં દેસેસિ.

તત્થ **સંસર**ન્તિ અનાદિમતિ સંસારે સંસરન્તો કમ્મકિલેસેહિ પઞ્ચસુ ગતીસુ ચવનુપપાતવસેન અપરાપરં સંસરન્તોતિ અત્થો. **હી**તિ નિપાતમત્તં. **નિરયં અગચ્છિસ્સ**ન્તિ સઞ્જીવાદિકં અટ્ઠવિધં મહાનિરયં, કુક્કુળાદિકં સોળસવિધં ઉસ્સદનિરયઞ્ચ પટિસન્ધિવસેન ઉપગચ્છિં . ‘‘**પુનપ્પુન**’’ન્તિ ઇદં ઇધાપિ આનેતબ્બં . **પેતલોક**ન્તિ પેત્તિવિસયં, ખુપ્પિપાસાદિભેદં પેતત્તભાવન્તિ અત્થો. **અગમ**ન્તિ પટિસન્ધિવસેન ઉપગચ્છિં ઉપપજ્જિં. **પુનપ્પુન**ન્તિ અપરાપરં. **દુક્ખમમ્હિપી**તિ અઞ્ઞમઞ્ઞં તિખિણકસાપતોદાભિઘાતાદિદુક્ખેહિ દુસ્સહાયપિ. લિઙ્ગવિપલ્લાસેન હેતં વુત્તં ‘‘દુક્ખમમ્હિપી’’તિ. **તિરચ્છાનયોનિય**ન્તિ મિગપક્ખિઆદિભેદાય તિરચ્છાનયોનિયં. **નેકધા હી**તિ ઓટ્ઠગોણગદ્રભાદિવસેન ચેવ કાકબલાકકુલલાદિવસેન ચ અનેકપ્પકારં અનેકવારઞ્ચ **ચિરં** દીઘમદ્ધાનં **મયા વુસિતં** નિચ્ચં ઉત્રસ્તમાનસતાદિવસેન દુક્ખં અનુભૂતં. તિરચ્છાનયોનિયં નિબ્બત્તસત્તો મહામૂળ્હતાય ચિરતરં તત્થેવ અપરાપરં પરિવત્તતીતિ દસ્સનત્થં ઇધ ‘‘ચિર’’ન્તિ વુત્તં.

માનુસોપિ ચ ભવોભિરાધિતોતિ મનુસ્સત્તભાવોપિ મયા તાદિસેન કુસલકમ્મુના સમવાયેન અભિરાધિતો સાધિતો અધિગતો. કાણકચ્છપોપમસુત્તમેત્થ (મ॰ નિ॰ ૩.૨૫૨; સં॰ નિ॰ ૫.૧૧૧૭) ઉદાહરિતબ્બં. **સગ્ગકાયમગમં સકિં સકિ**ન્તિ સગ્ગગતિસઙ્ખાતં કામાવચરદેવકાયં સકિં સકિં કદાચિ કદાચિ ઉપપજ્જનવસેન અગચ્છિં. **રૂપધાતુસૂ**તિ પુથુજ્જનભવગ્ગપરિયોસાનેસુ રૂપભવેસુ **અરૂપધાતુસૂ**તિ અરૂપભવેસુ. **નેવસઞ્ઞિસુ અસઞ્ઞિસુટ્ઠિત**ન્તિ રૂપારૂપધાતૂસુ ચ ન કેવલં સઞ્ઞીસુ એવ, અથ ખો નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીસુ અસઞ્ઞીસુ ચ ઉપપજ્જ ઠિતં મયાતિ આનેત્વા યોજેતબ્બં. નેવસઞ્ઞિગ્ગહણેન હેત્થ નેવસઞ્ઞીનાસઞ્ઞીભવો ગહિતો. યદિપિમે દ્વે ભવા

રૂપારૂપધાતુગ્ગહણેનેવ ગય્હન્તિ, યે પન ઇતો બાહિરકા તત્થ નિચ્ચસઞ્ઞિનો ભવવિમોક્ખસઞ્ઞિનો ચ, તેસં તસ્સા સઞ્ઞાય મિચ્છાભાવદસ્સનત્થં વિસું ગહિતાતિ દટ્ઠબ્બં.

એવં દ્વીહિ ગાથાહિ ભવમૂલસ્સ અનુપચ્છિન્નત્તા અનાદિમતિ સંસારે અત્તનો વટ્ટદુક્ખાનુભવં દસ્સેત્વા ઇદાનિ તદુપચ્છેદેન વિવટ્ટસુખાનુભવં દસ્સેન્તો "**સમ્ભવા**"તિઆદિના તતિયં ગાથમાહ. તત્થ **સમ્ભવા**તિ ભવા. કામભવાદયો એવ હિ હેતુપચ્ચયસમવાયેન ભવન્તીતિ ઇધ સમ્ભવાતિ વુત્તા. **સુવિદિતા**તિ વિપસ્સનાપઞ્ઞાસહિતાય મગ્ગપઞ્ઞાય સુટ્ઠુ વિદિતા. **અસારકા**તિઆદિ તેસં વિદિતાકારદસ્સનં. તત્થ **અસારકા**તિ નિચ્ચસારાદિસારરહિતા. **સઙ્ખતા**તિ સમેચ્ચ સમ્ભુય્ય પચ્ચયેહિ કતા. **પચલિતા**તિ સઙ્ખતત્તા એવ ઉપ્પાદજરાદીહિ પકારતો ચલિતા અનવટ્ઠિતા. **સદેરિતા**તિ સદા સબ્બકાલં ભઙ્ગેન એરિતા, ઇત્તરા ભઙ્ગગામિનો પભઙ્ગુનોતિ અત્થો. **તં વિદિત્વા મહમત્તસમ્ભવ**ન્તિ તં યથાવુત્તં સઙ્ખતસભાવં અત્તસમ્ભવં અત્તનિ સમ્ભૂતં અત્તાયત્તં ઇસ્સરાદિવસેન અપરાયત્તં પરિઞ્ઞાભિસમયવસેન અહં વિદિત્વા તપ્પટિપક્ખભૂતં **સન્તિમેવ** નિબ્બાનમેવ મગ્ગપઞ્ઞાસતિયા **સતિમા** હુત્વા **સમજ્ઝગં** અધિગચ્છિં અરિયમગ્ગભાવનાય અનુપ્પત્તોતિ. એવં થેરો ઞાતકાનં ધમ્મદેસનામુખેન અઞ્ઞં બ્યાકાસિ.

ગોતમત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૫. હારિતત્થેરગાથાવણ્ણના

યો પુબ્બે કરણીયાનીતિ આયસ્મતો હારિતત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે તસ્સ ચિતકપૂજાય કયિરમાનાય ગન્ધેન પૂજં અકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે સાવત્થિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **હારિતો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો જાતિમાનં નિસ્સાય અઞ્ઞે વસલવાદેન સમુદાચરતિ. સો ભિક્ખૂનં સન્તિકં ગન્ત્વા ધમ્મં સુત્વા પટિલદ્ધસદ્ધો પબ્બજિતોપિ ચિરપરિચિતત્તા વસલસમુદાચારં ન વિસ્સજ્જિ. અથેકદિવસં સત્થુ સન્તિકે ધમ્મં સુત્વા સઞ્જાતસંવેગો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા અત્તનો ચિત્તપ્પવત્તિં ઉપપરિક્ખન્તો માનુદ્ધચ્ચવિગ્ગહિતતં દિસ્વા તં પહાય વિપસ્સનં ઉસ્સુક્કાપેત્વા અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૬.૬૩-૬૭) –

> "ચિતાસુ કુરુમાનાસુ, નાનાગન્ધે સમાહટે;
> પસન્નચિત્તો સુમનો, ગન્ધમુટ્ઠિમપૂજયિં.
>
> "સતસહસ્સિતો કપ્પે, ચિતકં યમપૂજયિં;
> દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, ચિતપૂજાયિદં ફલં.
>
> "કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન"ન્તિ.

અરહા પન હુત્વા વિમુત્તિસુખં અનુભવન્તો "**યો પુબ્બે કરણીયાની**"તિઆદિના તીહિ ગાથાહિ ભિક્ખૂનં ઓવાદદાનમુખેન અઞ્ઞં બ્યાકાસિ. તાસં અત્થો હેટ્ઠા વુત્તોયેવ.

હારિતત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

૧૬. વિમલત્થેરગાથાવણ્ણના

પાપમિત્તેતિ આયસ્મતો વિમલત્થેરસ્સ ગાથા. કા ઉપ્પત્તિ? અયમ્પિ પુરિમબુદ્ધેસુ કતાધિકારો તત્થ તત્થ ભવે વિવટ્ટૂપનિસ્સયં પુઞ્ઞં ઉપચિનન્તો પદુમુત્તરસ્સ ભગવતો કાલે કુલગેહે નિબ્બત્તિત્વા વિઞ્ઞુતં પત્તો સત્થરિ પરિનિબ્બુતે સાધુકીળનદિવસેસુ વીતિવત્તેસુ સત્થુ સરીરં ગહેત્વા ઉપાસકેસુ ઝાપનટ્ઠાનં ગચ્છન્તેસુ સત્થુ ગુણે આવજ્જિત્વા પસન્નમાનસો સુમનપુપ્ફેહિ પૂજમકાસિ. સો તેન પુઞ્ઞકમ્મેન દેવમનુસ્સેસુ સંસરન્તો ઇમસ્મિં બુદ્ધુપ્પાદે બારાણસિયં બ્રાહ્મણકુલે નિબ્બત્તિત્વા **વિમલો**તિ લદ્ધનામો વયપ્પત્તો સોમમિત્તત્થેરં નિસ્સાય સાસને પબ્બજિત્વા તેનેવ ઉસ્સાહિતો વિપસ્સનં પટ્ઠપેત્વા નચિરસ્સેવ અરહત્તં પાપુણિ. તેન વુત્તં **અપદાને** (અપ॰ થેર ૨.૪૬.૫૮-૬૨) –

“નીહરન્તે સરીરમ્હિ, વજ્જમાનાસુ ભેરિસુ;
પસન્નચિત્તો સુમનો, પટ્ટિપુપ્ફમપૂજયિં.

“સતસહસ્સિતો કપ્પે, યં પુપ્ફમભિપૂજયિં;
દુગ્ગતિં નાભિજાનામિ, દેહપૂજાયિદં ફલં.

“કિલેસા ઝાપિતા મય્હં…પે॰… કતં બુદ્ધસ્સ સાસન”ન્તિ.

અરહત્તં પન પત્વા અત્તનો સહાયસ્સ ભિક્ખુસ્સ ઓવાદં દેન્તો –

૨૬૪.“પાપમિત્તે વિવજ્જેત્વા, ભજેય્યુત્તમપુગ્ગલં;
ઓવાદે ચસ્સ તિટ્ઠેય્ય, પત્થેન્તો અચલં સુખં.

૨૬૫.“પરિત્તં દારુમારુય્હ, યથા સીદે મહણ્ણવે;
એવં કુસીતમાગમ્મ, સાધુજીવીપિ સીદતિ;

તસ્મા તં પરિવજ્જેય્ય, કુસીતં હીનવીરિયં.

૨૬૬.“પવિવિત્તેહિ અરિયેહિ, પહિતત્તેહિ ઝાયિભિ;
નિચ્ચં આરદ્ધવીરિયેહિ, પણ્ડિતેહિ સહાવસે”તિ. –

તિસ્સો ગાથા અભાસિ.

તત્થ **પાપમિત્તે**તિ અકલ્યાણમિત્તે અસપ્પુરિસે હીનવીરિયે. **વિવજ્જેત્વા**તિ તં અભજનવસેન દૂરતો વજ્જેત્વા. **ભજેય્યુત્તમપુગ્ગલ**ન્તિ સપ્પુરિસં પણ્ડિતં કલ્યાણમિત્તં ઓવાદાનુસાસનીગહણવસેન સેવેય્ય. **ઓવાદે ચસ્સ તિટ્ઠેય્યા**તિ અસ્સ કલ્યાણમિત્તસ્સ ઓવાદે અનુસિટ્ઠિયં યથાનુસિટ્ઠં પટિપજ્જનવસેન તિટ્ઠેય્ય. **પત્થેન્તો**તિ આકઙ્ખન્તો. **અચલં સુખ**ન્તિ નિબ્બાનસુખં ફલસુખઞ્ચ. તમ્પિ હિ અકુપ્પભાવતો “અચલ”ન્તિ વુચ્ચતિ. સેસં વુત્તત્થમેવ.

વિમલત્થેરગાથાવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

તિકનિપાતવણ્ણના નિટ્ઠિતા.

પઠમો ભાગો નિટ્ઠિતો.